

# Pingsályktanir afgreiddar til ríkisstjórnarinnar.

## 1. Vitastæði á Þrídröngum.

Á 4. fundi í Ed., 19. febr., var útbýtt:

Till. til þál. um rannsókn vitastæðis á Þrídröngum (A. 15).

Á 7. fundi í Ed., 24. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 9. fundi í Ed., 26. febr., var till. tekin til einnar umr.

\*Flm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti! Ég hefi leyft mér að bera fram till. til þál. um að láta fara fram rannsókn á því, hvort til-tækilegt muni vera að reisa og starfrækja ljós-vita á Þrídröngum, og ef svo reynist, þá sé látið gera áætlun um kostnað af þessu.

Þrídrangar eru, eins og kunnugt er, sunnan við land, á siglingaleiðinni milli Reykjaness og Vestmannaeyja. Fjarlægð þeirra frá Vestmannaeyjum er, þar sem stytzt er, 6 sjómílur, en frá Stórhöfða, þar sem Stórhöfðaviti stendur, er hún 8 sjómílur. Um stytztu fjarlægð Þrídranga frá meginlandinu er mér ekki kunnugt. Hæð þess drangsins, sem hér kæmi helst til greina, er 40 m.

Fyrir nokkrum árum komst það inn í vital-, að viti skyldi settur á Faxasker, sem liggur norðan við Yztaklett á Vestmannaeyjum, þannig, að þegar siglt er norðan um eyjarnar, er jafnan farið um sund eitt, þar sem Yztiklettur er á aðra hönd, en Faxasker á hina.

Siglingaleiðin kringum Vestmannaeyjar er ein hin fjölfarnasta hér við land. Hvert skip, sem fer frá Reykjavík austur um, áleiðis til útlanda, eða þá frá útlöndum til Reykjavíkur, á þarna leið um. Það hefir lengi verið ljóst öllum, er siglt hafa um þessar slóðir, að svæðið umhverfis Þrídranga er mjög hættulegt skipum. Sérstaklega má á það benda, að skip, sem sigla austur um og koma við í Vestmannaeyjum, eiga oft örðugt með að taka svo ákveðið strík frá Reykjanesi austur Eyrabakkaflóann, að fullkomið öryggi sé fyrir því, að skipið lendi ekki á hættusvæðinu sunnan og austan við drangana. Sá, sem er öruggur um að vera norðan við drangana, þarf ekki að óttast grynningar,

sem þar eru ekki til. En jafnvel ég, sem ekki er sjómaður, þekki þess mörg dæmi, að skip hafi verið í talsverðum vanda að ákveða stað sinn þarna, ef dimmt hefir verið í veðri. En þarna eru þó skip á ferð allan ársins hring, jafnt í dimmu sem björtu, jafnt í slæmu sem góðu veðri. Er ég og aðrir höfum barizt fyrir því að fá vita á þessum stöðum, þá var það með tilliti til þess, að vitinn gæti sýnt horn, er lýsti vestur fyrir Þrídranga og gæti gefið sjómönnum bendingu um það, hvorumegin dranganna þeir væru staddir.

Ég skal taka það fram, að enda þótt Faxaskersviti hafi verið settur í l., þá hefir enginn undirbúningur farið fram í því máli, og fyrrv. vitamálastjóri mun hafa verið allvantrúaður á slíkan vita, með því að hann myndi vera í mikilli hættu vegna brims. Ég held nú ekki, að sá ótti sé á rökum byggður, því að norskir skipstjórar, þar á meðal skipstjórinn á Lyrú, hafa sagt mér, að víða við Noregsstrendur væru vitar settir á sker, sem væru engu álitlegri en Faxasker.

En á síðari árum hafa ýmsir sjómenn, einkum Vestmannaeyingar, látið í ljós þá skoðun, að nauðsyn bæri til að fá ljósvita á sjálfa Þrídranga. Og því er ekki að neita, að til þess að forða slysum á þessu svæði, væri vitinn bezt settur á sjálfum dröngunum. En ég hefi þó ekki árátt að gera þetta að skilyrðislausri till. minni, heldur lagt til, að málið yrði athugað.

Það, sem ef til vill hefir ýtt einna mest undir óskir sjómanna í Vestmannaeyjum um að fá vita á Þrídröngum, er breyting sú, sem orðin er á sjósókn manna þaðan undanfarin 6—10 ár. En sú breyt. er í því fölginn, að Vestmannaeyjabátar sækja nú meira vestur á bóginn en áður var. Reynsla síðustu ára hefir sýnt, að þar eru fiskisælli mið nú orðið en austan eyjanna. Þetta er mikil breyt. frá því, sem var fyrir aldamót. Þá voru fiskimið talin bezt austan Eyja og „suður í sjó“, sem kallað er, en menn sóttu þá yfirleitt ekki langt vestur fyrir eyjarnar. Þá voru að visu líka nokkur fiskimið norðan Eyja, en þau voru skammt undan. En að Vestmannaeyjaflotinn, sem í eru um 90 skip, verður nú oft að leita vestur í Eyrabakkaflóa, hefir vakið menn til ýtarlegrar umhugsunar um það, hversu varða megí hina hættulegu siglingaleið frá fiskimiðum þessum til eyjanna. Á Þrídrangasvæðinu hafa fjölmörg skip farizt, einkum útlend, og ekki sízt meðan

\*) Stjarna (\*) framan við nafn ræðumanns tákna, að ræðan sé prentuð eftir handriti innanþingsskrifara, ófyrirlesin af ræðumanni.

hér við land var mikill floti erlendra seglskipa. Þá týndust hér sunnanlands mörg skip, er enginn vissi, hvað af varð. Líklega hafa þau farizt þarna á Þriðrangasvæðinu, því að þau skip, er fórust við sandana, gátu ekki dulizt.

Enn má nefna þá ástæðu, er Vestmannaeyja-sjómenn færa fram fyrir nauðsyn vita á Þriðröngum, en hún er sú, að Stórhöfðaviti er næsta ófullnægjandi, síðan fiskisókn jókst í Vestmannaeyjum og bátar verða oftar en áður að taka ákvarðanir um stefnu langt undan landi. Að ljósinu á Stórhöfðavita er, þegar svo stendur á, lítið gagn, því að hann lýsir skammt. En viti á Þriðröngum myndi sjást löngu fyrr, þegar komið er vestan að, eins og sést á því, að drangarnir eru 8 sjómílum vestan er vitinn.

Þetta veldur því, að ég hefi talið timabært að hreyfa þessu máli hér. Vænti ég, að hv. d. fallist á hugsun till., en sjálfur vil ég fallast á, og jafnvel leggja til, að hv. sjútn. segi álit sitt á málinu, og legg til, að því verði vísað til þeirrar n., en umr. frestað.

ATKVGR.

Till. vísað til sjútn. með 9 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 23. fundi í Ed., 16. marz, var fram haldið einni umr. um till. (A. 15, n. 85).

\*Frsm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti! Sjútn. hefir haft þessa þáttill. til meðferðar, og undir umr. um hana átti hún kost á að sjá þær áskoranir, sem Alþ. hafa borizt frá formönnum í Vestmannaeyjum um, að hafizt verði handa í þessu máli, og eins áskoranir frá fundi skipstjóra. 72 skipstjórar hafa sent Alþ. áskoranir um að láta reisa þennan vita, og helzt á þessu ári, og að sömu niðurstöðu komst fundur skipstjóra, sem hefir sent Alþ. sínar ályktanir. Sjútn. mælir einróma með því, að þessi þáttill. verði samþ., en í henni er farið fram á, að vitastæði á Þriðröngum verði rannsakað, — hvort þarna sé hægt að koma upp vita, og eins hvort hægt sé að hafa hann sæmilega örugglega rekinn.

Ég vonast til þess, að hv. d. geti fallizt á niðurstöðu sjútn. í þessu máli. Jafnframt vil ég benda á það, að viti á þessum stað mundi áreiðanlega koma öllum sjófarendum að miklu meiri notum heldur en sá fyrihugaði viti á Loftstaðahóli, sem er skammt fyrir austan Stokkseyri. Það er næsta titt, að millilandskip og strandferðaskip, sem nálgast Eyjarnar vestan að (á austurleið), verði beinlinis að biða, þegar mjög dimmt er, til þess að vera viss um, að lenda ekki á hættusvæði Þriðranga.

Skal ég svo láta máli mínu lokið. En eins og ég tók fram, er sjútn. öll á einu máli um, að samþ. beri þessa þáttill.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 12 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 13 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 100).

## 2. Húsmæðrafræðsla í kaupstöðum.

Á 51. fundi í Ed., 22. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um undirbúning löggjafar um húsmæðrafræðslu í kaupstöðum landsins (A. 290).

Á 52. fundi í Ed., 23. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 54. fundi í Ed., 26. apríl, var till. tekin til einnar umr.

\*Frsm. (Jónas Jónsson): Ég get að nokkru leyti vísað til þess, sem ég sagði um þetta mál í sambandi við l. um húsmæðrafræðslu í sveitum. Menntmn. þessarar hv. d. hefir orðið samála um að leggja fyrir ríkisstj. að undirbúa heildarlöggjöf um húsmæðraskóla í kaupstöðum, og yrði í þessu efni fylgt því sama fordæmi eins og áður, þegar komið var upp héraðsskólunum í sveitum með l. frá 1929, og svo aftur hliðstæðum skólum í kaupstöðum með löggjöf árið eftir.

Þó að það liggi í raun og veru í augum uppi, vil ég samt fara fáeinum orðum um það, að skólarnir í kaupstöðunum verða náttúrliga með nokkuð öðru sniði heldur en í sveitunum. Í sveitunum kemur ekki annað til greina en heimavistarskólar, og þeir eru það dýrir, að það er í raun og veru ómögulegt að gera ráð fyrir, að þeir hafi undan þörfinni í sveitunum. Ef skólarnir eru stórir, eins og Hallormsstaðarskóli, sem er fyrir tvær sýslur, þá er þar hægt að taka á móti 26—28 stúlkum, eða 14 stúlkum úr tveimur sýslum á ári. Þó býst ég ekki við, að neinn maður geri ráð fyrir, að hægt sé að svo stöddu að auka þessa tölu, hvorki þar né annarsstaðar. Niðurstaðan verður sú, að í heimavistarskólum í sveit verður alltaf minni hluti af sveitastúlkum, jafnvel með því heldur rausnarlega lagi, sem gert er ráð fyrir í þessari löggjöf. En úr þessu má bæta að nokkru leyti með þeirri breyt., sem nú stendur til, að tekin verði upp, sem er aukin vinna fyrir pílta og stúlkur í héraðsskólunum, þannig að ef stúlkurnar stunduðu t. d. matreiðslu og sauma tvo tíma á dag, þó ekki væri nema í eina viku, þá væru það miklar framfarir frá því, sem verið hefir. Aftur á móti hygg ég, að við, sem stöndum að þessari till., séum svo stórhuga að gera ráð fyrir, að þetta nýja kerfi muni væntanlega ná til hér um bil allra stúlkna, sem vaxa upp í bæjunum, og það liggur í því, að þarna kemur enginn kostnaður til greina nema vinnustöðvarnar fyrir stúlkurnar og svo kennslan, en fátækar stúlkur í Reykjavík, Siglufirði eða Ísafirði, til þess að nefndir séu þeir kaupstaðir, eru yfirleitt á fæði hjá foreldrum sínum hvort sem er, og það er sennilegt, að á aldrinum frá fermingu til tvítugs geti hver stúlka eytt 7 mánuðum í vinnu í þessari stofnun. Fyrst um sinn, þegar byrjað er með þetta nýja kerfi, geri ég ráð fyrir, að fyrst og fremst yrði kennd matreiðsla, saumar, þrjón og ef til vill meðferð á litlum börnum. Hinsvegar býst ég ekki við,

að það myndi þykja til bóta í svo stórrí stofnun, og eins og kringumstæðurnar eru, að hafa mikinn útsaum eða „balderingar“, enda þótt til væru nokkrar stúlkur, sem vildu læra það, því að ég geri ráð fyrir, að það heyri tæplega undir þetta kerfi, heldur þau störf, sem koma daglegu lífi við og hver kona, sérstaklega fátæk kona, þarf að inna af hendi. Ég ætla ekki að fara nánar út í það hér, hvernig þessu verður komið fyrir. Ég hefi látið mér detta í hug, að það yrði kannske heppilegt að hafa þessa húsmæðraskóla í sambandi við gagnfræðaskólana, og ég veit, að á Akureyri hefir þetta mjög komið til mála. Fyrir þessa kennslu þarf nokkuð mikið gólf-rúm, og gæti ég hugsað mér, að þetta yrði með nokkrum verksmiðjubla, þannig að þetta yrði mjög stór einlyft bygging, þar sem ýmskonar kvennavinna væri framkvæmd. Slik hús eru miklu ódýrari heldur en stórar skólabyggingar, sem reistar hafa verið. Þetta gæti mjög vel komið til greina í sambandi við Flensborgarskólann, sem er einhver fegursta bygging á landinu. Þar er ekkert húsrúm fyrir svona kennslu fyrir Hafnarfjörð, en þar er mjög mikið og heppilegt landrými rétt hjá skólanum, þar sem svona skóli fyrir konur og kannske einnig fyrir karlmenn gæti komið til greina.

Ég geri ráð fyrir, að hv. d. styðji þessa þáttill. okkar.

**\*Guðrún Lárusdóttir:** Herra forseti! Ég sé ástæðu til þess að bæta örfáum orðum við það, sem hv. frsm. n. hefir sagt hér. — Eins og menn muna, lágu fyrir menntmn. tvö frv., annað um húsmæðrafræðslu í sveitum og hitt um húsmæðrafræðslu í Reykjavík.

Ég verð að játa, að frá persónulegu sjónarmiði hefði ég fremur kosið, að frv. um húsmæðrakennaraskóla Íslands og húsmæðraskóla í Reykjavík eða nágrenni hefði náð samþykki á þingi, en þegar ég sá fram á, að í rauninni var vonlaust um framgang þess máls, en búið er að vinna töluvert að undirbúningi undir rækilegri húsmæðrafræðslu í sveitum heldur en verið hefir, en lítið hefir aftur á móti verið athuguð þörf kaupstaðanna í þessu efni, þá taldi ég rétt að snúa mér að því að fylgja þeirri þáttill., sem hér liggur fyrir, því að mér fannst, eins og fram hefir komið í umr. um þetta mál, að hér væri um svo stórt atriði að ræða, að það væri eins og að taka þetta úr samhengi að fara að kljúfa n. út af þessu máli, þar sem ég var mjög sammála öðrum hv. nm. um, að það bæri að taka til athugunar þessa þörf kaupstaðastúlkunnanna ekki síður en sveitastúlkunnanna. En ég vil taka það skýrt fram, að ég fylgi þessari till. í því fulla trausti, að hævst. ríkisstj. geri allt, sem í hennar valdi stendur, til þess að búa þessa löggjöf sem bezt úr garði og undirbúa frv. sem allra ýtarlegast. Ég tek þetta fram vegna þess, að ég hefi persónulega rekið mig á vanrækslu hævst. ríkisstj. í sambandi við þáttill., og þó að það komi ekki þessu máli við, ætla ég að leyfa mér að minna á meðferð hævst. ríkisstj. á litilli þáttill., sem samþ. var í þessari hv. d. á síðasta þingi, um að athuga möguleikana á auknu húsrými fyrir geðveika menn. Þessari

till. hefir hævst. ríkisstj. ekkert sinnt, og ekki einu sinni svarað fyrirspurn minni um meðferð þessa máls.

Í sambandi við þessa þáttill. sem hér liggur fyrir og nú á að visa til þessarar sömu hævst. ríkisstj. leyfi ég mér því að leggja áherzlu einmitt á þetta.

Út af ráðagerðum hv. meðnm. mins og frsm. n. í sambandi við þetta mál ætla ég ekkert að segja að öðru leyti en því, sem hann drap á eina tegund handavinnu fyrir stúlkur á þessum skólum, „balderingar“. Ég teldi það afturför, ef afnema ætti fina handavinnu úr kvennaskólunum. Hitt er ég á sama máli um og hv. frsm., að það sé kannske ekki heppilegt að hafa þetta skyldunámsgrein, því að það er misjafnt, hvað stúlkur eru handlagar og hvað þær langar til að læra. En mér finnst ekki koma til mála annað en að þær stúlkur, sem langar til að læra þessa undurfögru saumalþrótt, sem „balderingin“ er, eigi þess kost.

Annað var það ekki, sem ég vildi segja út af því, sem hv. frsm. minntist á, og þar sem hann hefir verið talinn frjálslyndur skólamaður, þykir mér líklegt, að hann samþ. þessa till. mína.

**\*Frsm. (Jónas Jónsson):** Ég ætla að bæta örfáum orðum inn í á meðan hævst. forsrh. er fjarstaddur, því að til hans hefir verið beint nokkrum orðum, sem mér finnst æskilegt, vegna okkar í menntmn., að hann gæti svarað.

Ég vil ekki neita því, að það fer stundum svo um ýmsar ágætar þáttill., bæði hjá þessari hv. ríkisstj. og öðrum, að þeim er ekki sýndur sá sömi, sem þær ættu skilið. Ég get nefnt það til dæmis, að ég bar einu sinni fram þáttill. um undirbúningsrannsókn á því, að kennaraskólinn yrði fluttur inn í háskólann. Þessari till. var vísað til þess ráðh., sem er nýfarinn úr stj., og hann setti n. til þess að athuga málið. Sú n. sneri till. alveg við, þannig að í staðinn fyrir það, sem átti að rannsaka, lagði hún til, að búinn yrði til nýr menntaskóli fyrir kennara í viðbót við þá tvo, sem fyrir eru. Og með þeirri till. var till. mín gerð að umskiptingi. Annars vil ég lýsa því yfir, að mjög miklar líkur eru til, að stí. sýni dugnað í þessu máli, þar eð nú liður lengri tími milli þinga en í vetur, og ég vona, að hv. 2. landsk. taki það sem sönnun fyrir ágæti þeirrar stj., sem hefir undirbúið þetta frv. um húsmæðrafræðslu sveitanna, sem er helmingur af öllu málinu, að þingið hefir ekki séð ástæðu til að breyta henni nema að mjög litlu leyti. Tel ég þetta gefa mjög góðar vonir um, að stj. muni sýna af sér dugnað og að hv. 2. landsk. muni geta orðið á næsta Alp. fullkomlega ánægður með þá niðurstöðu, sem verður af þessu máli.

**\*Forsrh. (Hermann Jónasson):** Það hafa fallið hér ummæli á þá leið, að lítið hafi verið gert til að framkvæma þá þál., sem samþ. var á síðasta Alp. Áð visu hefi ég ekki með það mál að gera, og kemur það því ekki til minna kasta að svara því. Þessari þd. er vitanlega kunnugt um, að það er nokkuð margt, sem kallar á að.

Eins og við vitum, er þess krafizt, að barna-

hæli verði byggt og líka hæli fyrir fávita, en þetta hvortveggja kostar stórfé. Svo er þess krafizt, að byggt verði viðbótarhæli fyrir geðveikt fólk, sem ekki fær spítalavist, og það fé skiptir sjálfsagt tugum þús. kr., sem fólk hefir varið til að gæta slíkra manna. Auk þess eru gerðar kröfur til þess, að hælið á Vífilsstöðum verði stækkað, og kostnaður við slíkt myndi nema 300 þús. kr., en slíkt er mjög aðkallandi, því að á annað hundrað berklasjúklinga verða nú að dvelja á almennum sjúkrahúsum. Svo er þess líka krafizt, að drykkjumannahæli verði reist, og það kostar stórfé. Svona mætti náttúrlega lengi halda áfram að telja. En auk annars eru gerðar kröfur til þess, að stýrimannaskólinn verði byggður á þessu ári, og sú bygging mun kosta yfir ½ millj. kr., auk þess sem þarf að byggja ýmsa minni skóla, sem kosta nokkur hundruð þús. kr.

Þess vegna má deila á ríkisstj. með alveg eins miklum rétti fyrir að hafa eigi framkvæmt eitt atriði sem annað. Það er sennilega mjög erfitt að draga nokkra markalínu milli þessara hluta og kveða á um, hvað af þessu sé allra nauðsynlegast. Ég bendi nú á þetta sem lítilsháttar afsökun, sem sumum virðist vera nokkuð stór afsökun, nfl. að peningar eru tæpast til fyrir allt þetta. Það er að visu sjálfsagt, ef almennur undirbúningur undir þetta mál kostar ekki svo mikið fé, að það þyki kleift að leggja út í það, að athuga, hvar hentugast væri að þessi bygging yrði reist, útvega teikning af henni og undirbúa annað, sem gæti flýtt fyrir framkvæmd verksins, þegar fjármagn til þess er fyrir hendi.

**\*Guðrún Lárusdóttir:** Það er vitanlega sjálfsagt, að kröfurnar fara vaxandi eftir því sem menningin eykst, og allt, sem hæstv. forsrh. talaði um, er nú orðið brennandi spursmál dagsins. En það var ekki þetta, sem ég spurði um, heldur annað. Það er þó eitt atriði, sem ég tel sérstaklega nauðsynlegt. Það er að bæta við húsrými fyrir geðveika menn, því að eins og nú er ástátt, kostar gæzla margra slíkra sjúklinga of fjár, bæði fyrir einstaklinga sveitarfélög og ríkið. Það gæti vafalaust orðið sparnaður fyrir ríkisstj., ef slíkt hæli kæmist upp, og sjálfsagt er að athuga, hvort ekki mætti koma þessum málum öðruvísi fyrir.

Úr því að hæstv. forsrh. minntist á drykkjumannahæli, þá vil ég segja það, að enn sem komið er hefir ekki verið eytt miklum peningum frá ríkinu til þess að byggja slíkt hæli. Frv. um það hefir legið fyrir tveim síðustu þingum, en í bæði skiptin hefir það verið svæft, og ríkissjóður hefir hingað til enga viðleitni sýnt til þess að reyna að hjálpa í þessum erfiðu málum. En hitt vildi ég segja, að það er hreint og beint skylda ríkissjóðs að sjá þeim mönnum farborða, sem eru í raun og veru mestu viðskiptamenn ríkissjóðs og kaupa áfengi, sem nemur millj. kr. á ári. En þessum mönnum er svo fleygt burtu, þegar þeir eru búnir að fara með heilsu sína og fé, og aðrir geta tekið við að færa fórnir á sama Móloks altarið. Eins og hæstv. forsrh. tók fram, var það annar ráðh.,

sem átti að ráða fram úr þál., þótt hún væri stíluð til allrar ríkisstj., en ekki einstakra ráðh.

#### ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 12 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 11 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 345).

### 3. Stýrimannaskólinn.

Á 52. fundi í Ed., 23. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um undirbúning að endurbyggingu stýrimannaskólans (A. 297).

Á 53. fundi í Ed., 25. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 54. fundi í Ed., 26. apríl, var till. tekin til einnar umr.

**\*Flm. (Jónas Jónsson):** Ég hefi í grg. fyrir þessari till. gert ýtarlega grein fyrir því, sem fyrir mér vakir. Í till. er farið fram á rannsókn um það, hvar byggja skuli stýrimannaskólann, og á henni að vera lokið fyrir næsta Alp. Helzt á að reisa skólann á tilteknum stað utan bæjar. Þetta mál er að visu ekki alveg nýtt, því að það hefir verið skrifað um þetta í öll dagblöð bæjarins í vetur. Greinarnar hafa fyrst og fremst snúist um nauðsyn þess að byggja stýrimannaskóla, en á hvaða stað hann yrði reistur, var ekki beinlínis slegið föstu, heldur á Alp. að fá að vita um grundvöll fyrir því, hvernig hann skuli reistur, ef til þess kæmi, að hann yrði byggður vestur á Valhúshæð. Í grg. er því lýst nokkuð ýtarlega, að stýrimannaskólinn myndi verða mjög áberandi á þessum stað, og sú myndi verða raunin á, að sjómannastéttinni þætti vænna um hann þar heldur en ef hann væri byggður inni í bænum á litið áberandi stað. Það, sem hefir einkum lyft undir þessa till., er trú okkar flm. á, að sjómennskan og sjómannastéttin eigi mikla framtíð fyrir höndum. Hér er ekki aðeins um það að ræða að byggja litla stofnun, heldur eiga þarna líka að koma allskonar nýbyggingar viðvíkjandi öllum greinum sjómennsku og siglinga. Það er mjög skynsamlega gert að koma því þannig fyrir, að þarna yrði einskonar ríki sjómanna. Þess vegna virðist bezt að reisa eina aðalbyggingu fyrst og minni byggingar yrðu reistar síðar til annara þarfa. Ég hygg ennfremur, að það muni mega hafa talsverða fjármuni upp úr núverandi stýrimannaskóla, því að hann stendur á heldur góðum stað í bænum sem íbúðarhús, og er svo rúmgóður, að þar getu verið nokkrar íbúðir, auk þess sem lóðin, sem hann stendur á, er nokkuð verðmæt.

Sá skipstjóri, sem á Valhúshæðina, ætlar að gefa nægilega stóra landspildu handa þessari stofnun, og byggingarefni má fá þar rétt við.

Af viðtali við skipstjóra og stýrimenn skilst mér, að líkindi séu til, að hægt myndi að fá sérstakt innanlandslán handa þessari stofnun, líklega um 100 þús. kr. til 30 ára með lágun vöxtum. Ef það fengist, myndi það algerlega tryggja, að unnt yrði að byggja skólann eftir eitt ár eða tvö fyrir þetta lán fyrir endurgjald gamla stýrimannaskólans. Þetta myndi hrökkva vel fyrir kostnaði.

Það er ekki vansalaust hvað sjávarútveginn snertir, að ekki sé meira hlýnt að honum en gert hefir verið hingað til. Ég ætla ekki að fjölyrða um þetta, en þykist viss um, að allir geti orðið sammála um að láta þessa athugun fara fram, hvort sem menn vilja láta byggja skólann innan þæjar eða á þessum stað.

\*Árni Jónsson: Ég þarf tæplega að taka það fram, að ég stend hér ekki upp til þess að andmæla till., en til þess að menn megi sjá, að ég er hlýntur því, að hv. d. samþ. þessa till. Ég vildi segja það allra fyrst, að sölusamband íslenskra fiskframléiðenda hélt fund um mánaðamótin okt. og nóv., og í samsæti við lok hans kom einn fundarmanna fram með till. um, að hér yrði reist á Íslandi minnismerki yfir drukknaða sjómenn. Barátta sú, sem þeir heyja, er töluvert lík því, sem aðrar þjóðir heyja á ófriðartímum. Ég tel vist, að ýmsir hér í d., og þar á meðal hv. flm., muni hafa séð hjá ýmsum frændþjóðum vorum minnismerki yfir okunna hermenninn. Þessu máli var mjög vel tekið á þessum fundi og kosin n. til þess að hrinda því í framkvæmd, ræða fyrirkomulagið og leita opinberra samskota. Í n. voru nokkrir þjóðkunnir menn, þar á meðal hv. þm. Vestm., Magnús Sigurðsson bankastjóri og Benedikt Sveinsson bókavörður, fyrrv. forseti Alp. Nöfn hinna tveggja man ég ekki fyrir vist. Nú er um það að spyrja, hvernig þetta verði framkvæmt. Ég geri ráð fyrir, að það sé ekki neinn ágreiningur um það, að þetta sé æskilegt. Það kemur fram hjá hv. þm. S.-Þ., að honum finnst, að þessi stýrimannaskóli geti verið minnismerki fyrir ísl. sjómenn. Það er rétt og skiljanlegt, að íslenskra þjóðin reisi minnismerki yfir hina drukknðu sjómenn, en það er aðeins vafamál, á hvern hátt það skuli reist. Slíkt minnismerki er eðlilegt, að sé annaðhvort myndastytta eða þessháttar, eða þá að það yrði sameinað því hagnýta, og það fé, sem annars yrði varið til að reisa líkneski, lagt í stofnun þá, sem hér er um að ræða. Þetta er eins og nú standa sakir líklegt til að geta verið sjómannastéttinni til hins mesta gagns. Ég man eftir því, að það var víðurkennt, að hægt væri að gera samanburð á íslensku sjómönnum og hermönnum erlendis. Manntjónið á íslenska sjómannaflotanum er alveg sambærilegt við það mannfall, sem hernaðarþjóðir verða að liða, þegar þær eiga í ófriði. Þegar íslensku sjómennirnir leggja af stað heimán frá sér, þá er raunar í mörgum tilfellum vonin um endurfundi við ástvini sína og kunningja ekki meiri en þegar hermennirnir eru að kveðja ástvini sína og fara til vígstöðvanna. Það eru ákaflega fáar þjóðir, sem hafa þann atvinnuveg fyrir aðalatvinnu, sem er jafnmann-

frekur sem fiskveiðarnar eru hér við Ísland. Meðal hernaðarþjóðanna þykir það hin mesta frægð að falla fyrir föðurland sitt. En íslensku sjómennirnir falla fyrir sitt föðurland, — því að hvar værum við staddir, ef þeir héldu ekki uppi þessari atvinnu? Munurinn er aðeins sá, að íslensku fiskimennirnir hafa ekki með starfi sínu valdið þjáníngum og dauða annara, eins og hermennirnir hafa oft gert, en báðar þessar stéttir eru háðar sömu örlögum. Atvinna sjómanna er því mjög hættuleg. Sannleikurinn er sá, að erfiðleikar þessa atvinnuvegar gera þá, sem hann stunda, áræðna, og hann er nauðsynlegur til þess að halda við harðfyllgi þjóðarinnar og til að koma í veg fyrir, að ættstofninn úrkynjist. Meðan við Íslendingar höfum þann aðalatvinnuveg, sem er jafnmannfrekur sem sjómennskan er, þá er engin hætt á því, að hér búi ekki harðfeng þjóð né að þjóðin úrkynjist.

Það hefir verið bent á ýms vandkvæði við að byggja stýrimannaskólann vestur á Valhúshæð, m. a. að hann yrði of langt frá Reykjavík, eins og nú standa sakir. Ekki má gera of lítið úr þeim vandkvæðum, sem fjarlægðin veldur. Hún hlýtur að valda óþægindum og talsverðum kostnaði fyrir nemendur. En ég held, að með því móti að sameina þetta tvennt, að þessi skóli yrði jafnframt minnismerki yfir drukknada sjómenn, og samskot rynnu til hans, myndi fást svo mikið fjárframlag, að hann yrði að mestu leyti heimavistarskóli. Ég vil taka þetta fram og skjóta því til ríkisstj. til athugunar, að hún ráðfæri sig við þá nefnd, sem kosin var á fundi sölusambands íslenskra fiskframléiðenda síðastl. haust.

\*Sigurjón Á. Ólafsson: Út af þessari þáttill., sem hér liggur fyrir, vil ég mæla nokkur orð. Ég vil fyrir mitt leyti þakka flm. fyrir þann áhuga, sem hér kemur fram fyrir skólamálu íslenskra farmanna og fiskimanna. Ég hafði hér í d. í fyrra ásamt hv. þm. Vestm. flutt þáttill. um að skora á ríkisstj. að undirbúa byggingu á stýrimannaskóla, þar sem við færðum rök fyrir því, að það húsnaði, sem farmenn og fiskimenn eiga nú við að búa, væri ófullnægjandi. Það er vist ekki mjög langur tími liðinn síðan menn samþ. það hér í d. Þess er því ekki að vænta, að ríkisstj. hafi getað afkastað miklu í undirbúningi þess máls. Þó er mér kunnugt um, að fyrrv. atvmrh. (HG), sem málið heyrði undir, hefir lagt fyrir húsameistara ríkisins að gera teikningu að væntanlegum stýrimannaskóla og haga byggingunni þannig, að þar yrði nóg húsrúm fyrir allar þær námsgreinar, sem gert var ráð fyrir, að yrðu þar kenndar í þeirri þáttill., sem hér var samþ. um að gera áætlun um, hvað slíkur skóli myndi kosta. Það er áttalzt til, að hún verði fullkomin nútímabygging með öllum þeim tækjum, sem slíkur skóli þarf að hafa. Ennfremur hefir fyrrv. atvmrh. skipað n. af hálfu farmanna, sérstaklega skipstjóra og vélstjóra, til að komast að fastri niðurstöðu um það, hvar slíkur skóli ætti að standa.

N. þessi mun hafa leitað umsagna meðal skipstjóra-, stýrimanna- og vélstjórafélaga bæði hér í Reykjavík og í Hafnarfirði um það, hvor stað-

urinn myndi vera hentugri til að byggja á stýrimannaskólann, Valhúshæðin eða Skólavörðuholtið. Það kom til mála, að væntanlegur stýrimannaskóli gæti fengið stað austan við Leifsstytuna, þar sem áður hafði verið valinn staður fyrir væntanlegan háskóla. Um þetta efni var töluverður skoðanamunur í nefndinni, sem skipað var úr hópi skipstjóra, stýrimanna og vélstjóra. Atkvgr., sem fór fram um þetta, mun hafa hniðið í þá átt, að velja frekar Skólavörðuholtið en Valhúshæðina til þess að reisa skólann á. Í þessari þáttill. er að visu ekki sagt annað en það, að athugun eigi að fara fram á því fyrir næsta Alþ., á hvorum staðnum eigi að byggja umræddan skóla. Hún fyrirskipar ekki um það, hvar skólabyggingin eigi að standa.

Skoðun flm. er sú, að hann telur fyrir sitt leyti heppilegra, að skólinn yrði byggður á Valhúshæð. Ég er honum í flestum atriðum sammála. Minn dómur um það, hvar framtíðarskóli sjómannastéttarinnar eigi að vera, byggist á því, að hann eigi að vera á mjög áberandi stað fyrir alla þá, sem hingað sigla á landi, og þessi skóli geti verið nokkurskonar varða um framtak núverandi kynslóðar, hvað hún hefir gert fyrir stéttina, skapað henni framtíð til að standa vel í sínu starfi. Það er enginn staður hér nálægt, sem blasir betur við heldur en einmitt Valhúshæðin. Það, sem mun aðallega hafa vakað fyrir þeim, er vildu heldur Skólavörðuholtið, er fjarlægðin frá Reykjavík, eins og hv. 10. landsk. minntist á. En fjarlægðin er hverfandi litil nú á tímum hjá því, sem áður var. Þegar menn þurftu að ganga báðar leiðir, en nú er farið með strætisvögnum fram á Seltjarnarnes, og jafnvel þó menn húi inni í bænum, er séð fyrir því, að skólapiltar geti komizt þangað án tilfinnanlegs aukakostnaðar. Þegar ég var nemandi við stýrimannaskólann, sóttu nokkir nemendur skólann framan af nesinu, og urðu menn þó þá að ganga. Þeir voru 3, sem lögðu þetta á sig, og það væri eigi hægt að segja, að menn leggi mikið á sig, þótt þeir færu þessa leið núna tvisvar á dag, kvölds og morgna, til þess að sækja skólann fram á Seltjarnarnes. Það hefir enn fremur verið fært fram sem mótbára gegn því, að stýrimannaskólinn yrði byggður á Valhúshæð, að sá staður væri ekki í lögsagnarumdæmi Reykjavíkur, en ég legg ekki mikið upp úr því. Að líkindum munu ekki liða mörg ár, þangað til Seltjarnarnesið er komið undir lögsagnarumdæmi Reykjavíkur, og íbúar þess hljóta fyrr eða síðar að innlimast í þetta bæjarfélag. Min skoðun á þessu máli er svipuð og flm. till., að þarna verði framtíðarstaðurinn, sem skólinn eigi að standa á. Eins og bent er á í till., er þarna einn kostur fram yfir það, sem ég áður hefi nefnt, að hægt er að fá nokkuð mikið land og fyrir ekkert verð. En landrými nokkurt er nauðsynlegt fyrir slíkan skóla, m. a. fyrir leiksvæði, að ég ekki tali um, ef menn vilja skreyta þarna í kring á einn eða annan hátt. Þessi staður virðist því að mörgu leyti ákjósanlegri en að byggja í húsaþyrpingunni í bænum, þar sem tiltölulega lítið kynni að bera á slíkri byggingu. Ég vildi láta þetta koma fram við þessa umr., því að hér er ætlað til, að ríkisstj. láti fram fara at-

hugun á þessu máli. Liggur þá í hlutarins eðli, að hún þarf að ræða nánar við þá menn, sem sérstaklega hafa beitt sér fyrir málinu, og það eru stjórnendur hinna ýmsu skipstjóráfélaga og stýrimannafélaga í bænum. Og ekki er sízt að ræða við þá menn út af þeim ágreiningi, sem kann að vera um það, hvar skólanum skuli valinn staður.

Hér var af hv. 10. landsk. dregið á annað mál í þessu sambandi. Um það var ofurlítið rætt fyrir nokkru hér í blöðum, hversu nauðsynlegt og viðeigandi væri að reisa hinum föllnu sjómönnum viðeigandi minnismerki á þeim stað, sem menn teldu, að bæjarfélaginu sómði bezt. Þessi hreyfing, sem þegar hefir verið til um þetta efni, var vakin á ný af einni stétt manna, sem á sjó vinnur, en það eru loftskyeitamenn. Og mér er kunnugt, að þeir skrifuðu okkur jafnvel 1936 um þetta mál. Hafa þeir beitt sér fyrir því, að þetta yrði mál sjómannastéttarinnar yfirleitt. Í því augnamiði hafa þeir myndað samtök — ég held ég verði að segja ópólitísk samtök — meðal allra stéttarfélag sjómanna hér og í Hafnarfirði um það, að stofna til sérstaks dags á árinu, sem yrði nefndur sjómannadagur. Gert er þá ráð fyrir, að á þeim degi verði hafðar um hönd bæði skemmtanir, fyrirlestrar, kannske erindi í útvarp. skrif í blöð o. s. frv. En eitt af verkefnum þessa sjómannadags, sem á að vera nokkurskonar hátíðisdagur sjómannastéttarinnar, er einmitt þetta mál, að heita sér fyrir fjársöfnun að meira eða minna leyti til minnismerkis fyrir hina föllnu sjómenn. Það hefir komið fram í undirbúningsnefndum þessa máls, að e. t. v. væri það bezt við eigandi, að atvinnurekendur beittu sér fyrir þessu máli. Þeir hafa yfir meira fjármagni að ráða og hafa á ýmsan hátt betri aðstöðu til að koma þessu í framkvæmd. Sem ástæðu fyrir þessu var m. a. bent á, að útgerðarmenn í Danmörku létu eftir ófriðinn mikla reisa veglegt minnismerki yfir danska farmenn, sem fallið höfðu af völdum stríðsins. Ég hygg, að einmitt fyrir þessar raddir hafi Fiskimannasambandið talið rétt að taka að einhverju leyti á sína arma að heita sér fyrir fjársöfnun. Og þess vegna er alveg rétt, sem hv. 10. landsk. minntist á, að kjörin hefði verið nefnd til að vinna að málinu, og að sjómannastéttirnar muni sjálfar veita þessu lið á þann hátt, sem ég nefndi. En ég tel ekki tímabært að slá neinu föstu um það, hvar slíkt minnismerki á að standa. Því síður getum vér nokkuð um það sagt, hvernig það á að vera úr garði gert. Því að það er sjálfsagt, að þar fái hið listræna auga að ráða. Efast ég ekki um, að leitað verði til okkar beztu listamanna um þetta. Og ég hygg, að mjög mikil átök verði meðal þeirra, sem að þessu standa, hvar minnismerkið á að vera. Ég tel vart tímabært að ræða um það atriði á þessu stigi. Hv. 10. landsk. minntist á, hvort ekki væri hægt að samrýma skólabyggingu og minnismerki. Ég hefi nú ekki verulega gert mér grein fyrir þessari hugmynd, en í fljótu bili skal ég játa, að mér finnst þetta dálítið óskytt mál. Ég hafði hugsað mér þetta minnismerki á einhverjum stað í bænum, þar sem mjög væri aðgengilegt að koma og skoða það, m. ö.

o. á mjög áberandi stað inni í borginni sjálfri. Um gerð minnismerkisins get ég rétt getið þess, að menn hafa látið sér detta í hug m. a. litla byggingu, sem gæti verið nokkurskonar kapella, þar sem menn gætu hafst við inni, er þeir ósk-uðu, og væru þar áletruð nöfn þeirra manna, sem hafa farið síðan þilskipaðöldin hófst til dæmis. Einnig væri nægt bil fyrir nöfn þeirra, sem síðar kynnu að falla í valinn. Ég er nú ekki að segja, að minnismerkishugmyndin þurfi að verða að veruleika í þessari mynd. En ef eitthvað líkt þessu yrði gert, er ekki vafi á, að slíkur staður yrði einskonar helgistaður fyrir aðstandendur þeirra, sem fallið hafa. Og þá ætti staðurinn að sjálfsögðu að vera hér sem næst miðbiki borgarinnar, svo að þeim gælegast væri fyrir fólk að komast þangað. Þess vegna hygg ég, að ekki sé tímabært að blanda þessum málum saman, byggingu skóla og byggingu væntanlegs minnismerkis, sem ég er sannfærður um, að kemur eftir nokkur ár. Það tekur nokkurn tíma að safna fénu. Hinsvegar tel ég — eins og kom fram hjá hv. flm. till., að ég held —, að miklar líkur séu til þess, að hægt sé að flýta byggingunni með því að bjóða út skuldabréf til manna, sem hafa nokkur peningaráð. Þeir eru sennilega margir innan þessara stétta, sem vildu flýta fyrir byggingunni með því að lána peninga, sem mætti endurborga á mörgum árum. Teldi ég það heppilegri leið heldur en að nota til skólabygg-ingar samkotaféð, sem kynni að safnast til minnismerkisins. Þetta eru tvö mál og nokkuð ó-skyld.

Ég skal svo ekki fjölýrða meira um þetta mál. Ég er þakklátur þeim, sem hér hafa talað og látið hlý orð falla til þeirra stétta, sem að verð-leikum er verið að undirbúa ýmislegt fyrir, bæði lífs og liðna, og vænti ég, að sami skilningur megi alltaf ríkja, jafnvel þó að um önnur mál sé að ræða, sem þessar stéttir varða og koma hér á óvart.

**\*Bjarni Snæbjörnsson:** Aðeins örfá orð. Það er öllum vitanlegt, að skólahús það, sem nú er fyrir stýrimannaskólann, er algerlega ónothæft, enda gamalt hús. Verður því að vinna bráðan hug að byggingu nýs skólahúss. Er þess vegna ekki nema þakklætis vert, að slík till. er komin fram. En það verður að viðurkennast, að það er oft og tíðum erfitt mál að ráða fram úr því að sameina það praktíska við það, sem fallett er; og sérstaklega ef það „monumentala“ á að koma í viðbót, að samrýma það allt við hina praktisku hlið. Það hefir verið minnst á í þá-ltill. að setja upp stýrimannaskólann á þessum áberandi stað, og meðfram til þess að vera einskonar minnismerki, er gnæfði hátt fyrir augum farmanna, þegar þeir kæmu að landi, — minnismerki fyrir sjómannastéttina. Hv. 10. landsk. undirstrikaði þetta atriði. En það hefir samt sem áður verið minnst á ýmislegt, sem gæti orðið því til fyrirstöðu, að skólinn yrði reistur á nefndum áberandi stað. Og þó að skiptar hafi verið skoðanir um allt það, sem heitir smávægilegt, eins og t. d. fjarlægðina, þá er það samt sem áður atriði, sem ég álit, að eigi að taka með í reikninginn. Því að þá hugmynd,

sem kom fram hjá hv. 10. landsk., að það mætti nota samkotaféð til þess að gera þarna heima-vistarskóla, álit ég alls ekki hugsanlega. Það er þannig í verunni, að þó að menn vilji leggja eitt-hvert fé til einhvers minnismerkis, þá er óvist, að menn vilji eins leggja sömu upphæð til skól-ans. Því að það er hér um bil ætíð svo, að menn eru tregari til slíkra hluta, þegar um fyrirtæki er að ræða, sem á að vera í opinberum rekstri; þá verður í framkvæmdinni álit, að hið opin-bera eigi að sjá fyrir þessu að öllu leyti. Sam-skotin hætta, eða verða miklu minni en búist var við í upphafi.

En svo er hitt atriðið, fjarlægðin. Það eru ó-neitanlega alltaf óþægindi að sækja langt burt til daglegrar vinnu. Og þó að miklu sé nú auð-veldara að komast út á nesið en áður og kosti ekki svo mikið með strætisvögnum, þá er það nú svo, að slíkir skólapiilar eru margir fátækir, og þá munar um hvern eyri, í fargjöld eins og annað. En auk þess eru tvö atriði, sem ég vildi minnst á. Þó að ekki sé slegið föstu í þá-ltill. að byggja skólann á Valhúshæðinni, þá skoða ég það samt sem áður svo, að ef þingdeildin samþ. þetta svona án þess að nokkur rödd komi á móti því, verði hún yfirleitt talin hafa verið sammála um, að þetta sé heppilegasti staðurinn. Þess vegna vil ég minnst á þessi tvö atriði í viðbót, sem ég álit, að geri staðinn ekki hentugan. Ann-að er það, hvað staðurinn stendur hátt. Það er dálítið öðru máli að gegna hér hjá okkur en víða í útlöndum, t. d. í Noregi og annarsstaðar þar, sem slíkar byggingar eru reistar við inn-siglingu fjarða, því að þar er oft prýðilegt hlé fyrir byggingarnar. En þarna á þessum stað er eilífur gjóstur. Það er ekki nokkurt hlé að neinu leyti, á hvaða átt sem hann blæs, og þess vegna hlýtur alltaf að verða þar gjóstursamt. Og þó að segja megi um þá menn, sem þarna eiga að nema, að ekki sé neitt nýtt, þótt um þá blási, þá er það samt svo, að ólíku aðgengilegri hefði staður verið, sem væri hlýlegri og í hléi.

Í öðru lagi er annað atriði, sem ekki hefir verið enn minnst á, og það er vatnið. Þessi staður liggur töluvert hátt, og mér vitanlega nær ekki vatnsveitan nema stuttan spöl á nesið. Og a. m. k. á sumum stöðum, eins og t. d. Lamba-stöðum, sem liggja dálítið lægra, þar veit ég um af sérstökum ástæðum, að vatn er ónóg, a. m. k. uppi á lofti. Þó að nú eigi að gefa þessa ið og byggingarefni sé nærtækt, þá kemur spurningin, hvort ekki sé annar eins kostur og meiri en það, að þangað liggi góð og næg vatns-leiðsla. Ef ekki er hægt að leiða nægilegt vatn upp á efstu hæð hússins, þá er verr farið en heima setið að flestu leyti.

Nú var einmitt verið að ræða þá-ltill. áðan, þar sem hæstv. forsrh. tók til máls og miinntist á, hve margt það væri, sem þyrfti að gera, þar á meðal að reisa þetta skólahús, og kostaði það um hálfa milljón; væru vandkvæði á ýms-um slíkum framkvæmdum, með því að ekki væru nægir peningar fyrir hendi. Er það því áhyggjuefni fyrir þeim, sem hafa áhuga fyrir því að fá góðan skóla fyrir sjómenn, að málið verði ekki dregið vegna atriða, sem gera fram-kvæmdina alla dýrari og umfangsmeiri að ó-

þörfu. Nú hefir mér dottið í hug annar staður, og þó að ég hafi ekki minnst á hugmyndina við stýrimenn né fagmenn, þá get ég rétt slegið henni fram. Mér hefir dottið í hug, hvort ekki væri heppilegur staður fyrir svona skóla, svo framarlega sem hann er ekki hafður í miðbænum eða á Skólavörðuholtinu, eins og minnst hefir verið á, — að reisa hann í norðanverðu Bráðræðisholtinu. Þar er ljómandi falllegt um að litast og blasir allvel við innsiglingunni, og þaðan er líka styttra í bæinn en af nesinu. Og ég veit ekki til, að byggingar t. d. á norðanverðu Bráðræðisholtinu séu orðnar það miklar, kringum Sjávarborg og þar í kring, að ekki mætti hugsa sér að reisa þar slíkan skóla. Ég skal játa, að þetta er bara hugmynd, sem mér kom í hug bara undir umræðunum. En ég vildi samt sem áður slá henni fram, vegna þess að fyrir mér vakir það fyrst og fremst, að það geti orðið úr skólahygggingunni undir öllum kringumstæðum, og auðvitað líka, að hún mætti verða sem bezt úr garði gerð; en að hún yrði þó ekki svo dýr og erfið, að það út af fyrir sig seinkaði framkvæmdinni.

Ég ætla svo ekki að fjölyrða um þetta. Mér finnst sjálf sagt að samb. þessa þáttill. og er henni fyllilega meðmæltur. En ég vildi bara undirstrika það, að með samþykkt till. er ekki að neinu leyti slegið föstu, að byggingin yrði reist á þessum stað, sem um getur í till., frekar en á einhverjum öðrum stað, sem farmenn og aðrir, sem ættu að húa við þessa stofnun, álitu heppilegastan.

\*Flm. (Jónas Jónsson): Ég er mjög þakklátur fyrir þar ræður og upplýsingar, sem koma úr ýmsum áttum og frá ýmsum flokkum, sem allar varpa ljósi yfir þetta mál og flýta fyrir því, að það geti fengið nokkurn framgang. Það, sem hv. 10. landsk. sagði, er einskonar áframhald — eftir dálítið hærri leiðum — af því, sem sveigt er að í till. En ég vil minna á það strax í undirbúningi þessa máls, að þegar um er að ræða stofnun eins og þessa, fyrir forustumenn heillar stórrar stéttar, þá er það rétt að visu, sem hv. þm. Hafnf. sagði, að það skiptir miklu máli um það hagnýta. En það skiptir líka ákaflega miklu máli um það listræna. Það er nú einu sinni svo, t. d. um pólitíkina, að það er ekki yfirleitt hægt að drífa neina pólitík, sem lifir og er að gagni, nema með nokkru ímyndunarafli. Og þegar þjóð í einu landi lækkar seglin þanhig með sitt ímyndunarafl, að flest er athugað nálega eingöngu frá hinu hversdagslega sjónarmiði og kallað praktískt, þá verður lítið úr því praktíska, af því að það hreyfir ekki hjarta-strengi manna eins og einmitt það, sem er rómantískt, og það, sem fylgir nokkur ljómi. Og út frá þessari hugmynd, sem hv. 10. landsk. skaut fram, verð ég að segja, að sjómannastéttinni mundi áreiðanlega þykja miklu vænna um það, ef hún hefði sína háborg, háborg sjómanna, utanvert við Reykjavík, þar sem frá upphafi hefði verið gert ráð fyrir því, að ekki ætti aðeins að gera það gagnlega fyrir sjómenn, heldur líka það, sem falllegt er og hrifandi. Og þar sem fulltrúi Alþfl. hér í hv. deild (SÁÓ) dró í efa,

um leið og hann talaði vingjarnlega um till., að heppilegt væri að sameina samskotin til minningar sjómanna við svona stofnun, þá datt mér það í hug, að í raun og veru myndi það nú hlýja sjómönnum meira, að byggð væri svo að segja þeirra borg, þeirra sérstaki stéttarhöfuðstaður þarna á þessum stað, sem blasir svo vel við sjónum. Annars er ýmislegt gert til að vernda minningu látinna félaga. Ég man eftir því, að víða í Englandi, t. d. í þeim gömlu háskólabæjum og ýmsum þeirra gömlu skólum yfirleitt, eru marmaraplötur í bogagöngum þessara bygginga með listum yfir fallna nemendur úr þessum skólum; sumt af þessu er aldagamalt, sumt síðan úr heimsstríðinu. Þannig er þetta í hinum gömlu og virðulegu skólum, Eton og Rugby. Á þennan hátt hafa skólarnir og aðstandendur námsmanna reynt á öllum öldum að binda söknuð sinn á virðulegan hátt við þann stað, sem hefir verið svo kær þeim, sem þarna dóu.

Ég vil náttúrlega engan veginn draga úr því, að það geti verið mjög skemmtilegt, ef tækist vel að gera minnismerki um sjómenn í höfuðborginni eða utanvert við hana. En ég get í þessu sambandi rétt minnst á minnismerkið um danska sjómenn, sem féllu vegna heimsstyrjaldarinnar, og stendur utan við Kaupmannahöfn á áberandi stað. Það vill svo til — en engan veginn sjómönnum að kenna — að þetta minnismerki er frá listrænu sjónarmiði eitt-hvert það mest mislukkaða, sem ég hefi séð í því landi. Það er náttúrlega af því, að sá, sem það gerði, var ekki nógu mikið skáld, og þá verkar allt öfugt við tilganginn, eiginlega til óþæginda.

Það er rétt, sem hv. þm. Hafnf. tók fram, að í till. liggur engin ákvörðun um, hvar á að byggja, en aðeins ósk um að rannsaka ákveðinn stað. En ég neita ekki, að þessar umr. hafa komið með mörg rök, sem styðja það, að þarna sé heppilegur staður. En ég skal snúa mér að því, sem hv. þm. Hafnf. sérstaklega hafði á móti þessum stað, en það var fjarlægðin, ennfremur kulduinn, gjósturinn, sem stæði um menn þarna, og vatnsleysið. Ég ætla einmitt að taka dæmi úr hans eigin kjördæmi, til þess að hnekkja að nokkru þessum tveimur síðustu röksemdum. Ég vil taka til dæmis 3 byggingar í Hafnarfirði, þjóðkirkjuna, barnaskólann og Flensborgarskólann. Kirkjan er mjög falleg og myndarleg bygging eftir Rögnvald Ólafsson. Menn dást að henni, nema að einu leyti. En það atriði er svo mikils virði, að kirkjan gæti notið sín miklu betur og þótt miklu veglegra hús. Hún stendur svo áberandi lágt, að öll sú rómantík, sem gæti verið í kringum hana, verður að engu. Síðan var reist frikirkja í Hafnarfirði, sem er að öllu leyti miklu ljótara hús, en hún var sett á fallettri stað, stað, sem betur hefði hæft þjóðkirkjunni. Ef aðalkirkjan hefði verið uppi á Hamrinum, hefði hún haft miklu meiri áhrif á fegurð bæjarins.

Barnaskólahúsið var sett niður í kvos á bak við bæinn. Allir harma, að því skyldi vera valinn sá staður, enda þótt skjól sé þar.

Þá kem ég að gagnfræðaskólanum. Hann er

mjög fallett hús frá hendi húsameistara og er reistur á hæð, á fallettum stað. Um hann hefir þjóðskáld Hafnfirðinga ort bezta kvæði, sem ort hefir verið um nokkurn skóla hér á landi. Það er kannske ekki praktískt að hafa skólann þarna, en allir Hafnfirðingar eru stoltir af honum. Það er um þennan skóla eins og trjágarðinn, sem hv. þm. Hafnf. talaði svo hlýlega um í gær. Hann er skáldverk. En ekkert þjóðskáld mundi yrkja um barnaskólann í Hafnfirði.

Það er húið að kosta meiru til Flensborgarskólans af því að hann stendur svo hátt og vatnsleiðslan nær þangað ekki. En með dálitlum kostnaði er hægt að bæta úr því, og eins mætti gera í Reykjavík. Ég geri lítið úr vatnsleiðslu-erfiðleikum. Flensborgarskólinn stendur svo hátt, að hann hefir alla þá ókosti, sem koma myndu fram á Valhúshæðinni, en samt eru allir ánægðir með skólann. En það, sem ég hygg, að hv. 3. landsk. hafi komizt næst því að lýsa rétt þessum stað, er sú rómantik, sem það felur í sér fyrir sjómannastéttina, ef hún fengi sína háborg á Valhúshæðinni.

**\*Árni Jónsson:** Ég álit ekki, að þetta mál sé á því stigi, að nein ástæða sé til kappræðna. Ég ætla ekki að endurtaka neitt af því, sem ég sagði áðan. Hæstv. forsrh. hefir sýnt fram á, hve mjög væri aðkallandi, að ýmsar stofnanir kæmust á fót, og því veltur mest á peningaspursmálinu. Með hugmynd minni var tilætlunin að samræma peningaspursmálið öðrum kröfum, því að hægt væri að reisa veglega skólabyggingu, sem væri um leið minnisvarði.

Það kom fram litilsháttar misskilningur hjá hv. 3. landsk. þm. Hann var hræddur um, að S.F.F. ætlaði að einoka þetta mál, en það er fjarri lagi. Í n. eru menn, sem standa utan við sölusambandið, eins og t. d. Benedikt Sveinsson, og ég má segja, að Geir Sigurðsson sé í n. líka. Ég efast um, að þetta mál sé fyrst og fremst mál sérstakrar stéttar. Þetta er mál alþjóðar, og þegar því verður skotið til þjóðarinnar, veit ég, að hún dauðheyrir ekki við að leggja fram fé til þess. Á skömmum tíma mætti safna hundruðum þúsunda.

Það er fjarri því, að ég hafi slegið neinu föstu um fyrirkomulagið, eins og hv. 3. landsk. vildi halda fram. Orð min hafa aðeins verið bendingar til ríkisstj. um það, hvað gera mætti. Að minnismerkið sé ekki samrýmanlegt skólabyggingunni, er sagt alveg út í bláinn, því að í grg. segir, að þetta ætti að geta orðið minnismerki. Það er hugsunarháttur nútímans að reyna að sameina hið listræna og hið praktíska, og í þessu tilfelli er engin ástæða til að binda sig við venjulega myndastyttu, og má á margvíslegan hátt koma því svo fyrir, að um leið og skólinn er hagnýt stofnun, sé hann þannig út-búinn, að hann verði veglegur minnisvarði yfir okkar föllnu sjómenn.

Hv. þm. minntist á, að sjómenn legðu mikla áherzlu á að fá árlega sjómannaðag. Það álit ég líka nauðsynlegt. Það á að neyta sem flestra ráða til þess að hrinda þessu mikla máli í framkvæmd.

Hv. þm. var að tala um, að komið hefði fram  
Alpt. 1933. D. (53. löggjafarþing).

till. um að reisa kapellu hér í bænum, þar sem rist væru á töflu nöfn þeirra sjómanna, sem hefðu drukknað. Ég álit, að hægt sé að koma þessu fyrir í sambandi við skólabygginguna engu síður. Ég efast ekki um, að í henni mundi verða fundarsalur eða hátíðasalur, og væri eðlilegt, að slíkum töflum væri komið fyrir þar.

Mér skildist á hv. þm., að honum þætti ekki viðeigandi að gera þessa hluti með samskotafé, en ég vil benda honum á, að það er þegar gert ráð fyrir slíku. Og ég get imyndað mér, að það land, sem boðið hefir verið fram til skólans, geti orðið stærsti liðurinn á samskotalistanum. Hv. þm. virðist óttast, að ekki geti orðið áframhald á samskotafé. En með tilliti til þess, sem hv. 3. landsk. hefir talað um sjómannaðag, gæti einmitt orðið áframhald á því árlega á þeim degi. Einnig mætti — eins og var um Vífilsstaðahælið og landsspítalann — fá inn fé með minningarspöldum, einnig með áheituðum o. fl.

Ég mun ekki orðlengja þetta frekar. Ég vona, að ríkisstj. vilji gefa þessu máli gaum, því að hér er um það að ræða, að skólinn geti orðið ekki einasta hagnýt stofnun, heldur og veglegt og göfugt minnismerki.

**\*Bjarni Snæbjörnsson:** Ég ætla að segja örfá orð út af ræðu hv. frsm. Ég álit, að það fari oft töluvert eftir byggingunni sjálfri, hvort hún eigi að standa á rómantískum stað. Hv. frsm. minntist á 3 byggingar í Hafnfirði, og mér finnst það rétt, að t. d. kirkjubyggingu er tilvalið að hafa á háum stað. Þar er hægt að sameina hið praktíska og hið monumentala. Kirkjubyggingar eru ekki notaðar daglega, og því hlýtur að gilda annað um þær en t. d. skólabyggingar. Við skulum taka t. d. barnaskólann og gagnfræðaskólann. Barnaskólinn stendur í kvos, en gott og indælt land í kringum hann. Og ætli það sé ekki betra að hafa börnin á skýlum stað til að leika sér en einhversstaðar hátt uppi, þar sem eilífur gjóstur væri? Það hljóta allir að sjá, að það er ólíkt skynsamlegra, þó að hitt gæti verið fallegra. Um Flensborgarskólann man hv. frsm. það sjálfsagt, að þegar hann var á döfinni, kom hv. frsm. suður eftir til að ræða um staðinn, og hann vildi ekki hafa skólann þar, sem hann er nú, heldur inni á Hvaleyri, langt frá bænum. Síðan var ritað um það í blaði, að beztu staðurinn væri þar, sem skólinn er nú, enda er sá staður ágætur, því að þó að hann liggi nokkuð hátt, er þar skjól, a. m. k. fyrir norðri og austri. Það varð og úr, að þarna var skólinn reistur, og allir Hafnfirðingar eru ánægðir. Ég segi fyrir mig, án þess að ætla að hrósa sjálfum mér, að það var ég, sem ritaði grein um, að þarna ætti skólinn að vera, svo að hv. frsm. getur ekki sagt, að ég hafi haft á móti því.

**\*Sigurjón Á. Ólafsson:** Mér skilst á öllum þeim hv. þm., sem talað hafa, að enginn ágreiningur, sem máli skiptir, sé um till. Ég tók það fram í fyrri ræðu minni, að till. gerir ekki ráð fyrir öðru en að rannsaka möguleika fyrir því, að skólinn gæti verið á Valhúshæðinni. En ég er persónulega hlynntur því, að þarna gæti skólinn

verið, og hefi enda ekki heyrt nein veigamikil rök gegn því í ræðum hv. þm. Hinsvegar kennir ofurlítils misskilnings hjá hv. 10. landsk. út af mínum ummælum um minnismerki um fallna sjómenn. Ég sagði ekki, að S.Í.F. væri að einoka málið, heldur rakti ég bara sögu málsins og minntist á, að S.Í.F. hefði skipað n. til að fjalla um það. Ég sló engu föstu um það, hvort heppilegt væri að blanda saman skól-anum og minnismerkinu. Aðeins tel ég minnisvarðann annars eðlis en skólabygginguna. Hér er verið að koma á fót menntasetri, sem rúmað geti allar starfsgreinar sjómennskunnar. Þangað þurfa að sækja menntun sína stýrimenn og vélstjórar, auk loftskýtamanna, kokka og fleiri. Jafnframt þyrfti þarna að geta verið verklegur skóli. Ég veit ekki betur en að ríkið hafi álitnið það skyldu sína að byggja slík skólahús, og hefir aldrei komið til greina, að samskota þyrfti við. Ríkinu ber sem sagt skylda til að gera þetta, og má hér ekki blanda saman óskyldum hugtökum. Ég skal ekki um dæma, hvernig minnismerkið á að vera. Ég skaut aðeins fram hugmynd, sem ég hafði heyrt talað um. En um það eiga auðvitað að fjalla færustu listamenn í landinu. Ég hefi óbreytta skoðun um það, að það ætti að vera í borginni sjálfri eða sem næst henni. Mér finnst ekki mega blanda þessu tvennu saman, enda hygg ég, að það eigi svo langt í land að safna fé til minnisvarðans, að skólabyggingin megi ekki biða eftir því. Mér skildist hv. þm. Hafnf. vera á líkri skoðun um þetta og ég.

Ég hygg, að það verði að síðustu sá almenni villji, sem ræður, og enn er ekki timi til kominn að bera það undir atkv. manna.

Að síðustu vil ég óska þess, að ríkisstj. reyni að hraða þessu máli. Ástandið, sem nú ríkir, er með öllu ófullnægjandi. Bæði er um gamalt hús að ræða, sem var byggt með annað fyrir augum, og auk þess hefir starfssvið sjómanna-stéttarinnar vikkast og námsgreinar orðið fleiri en áður. Sú verklega kennsla, sem er talin nauðsynleg, hefir lítið húsnaði átt, loftskýtanemendur eru húsnaðislausir, matsveinar eiga hvergi heimili o. s. frv. Allt þetta þarf að taka til greina.

Ég sé ekki ástæðu til að ræða meira till. sjálfa; það er ekkert atriði, hvar skólinn stendur, heldur aðeins að hann komist upp.

\*Flm. (Jónas Jónsson): Ég ætla aðeins að gera örstutta aths. Menn segja, að þessar umr., þar sem við erum allir svo skemmtilega sammála, séu orðnar samkeppni í mælskulist, og álit ég, að þar hafi allir gert svo vel, að ekki sé á það bætandi, en út af einu litlu atriði, sem við hv. þm. Hafnf. erum ekki alveg sammála um, ætla ég að segja síðustu orðin við þessa umr. Hv. þm. hefir réttilega fundið og viðurkennt, að frá feðurðarsjónarmiði má ýmislegt segja um það, hvernig þjóðkirkjan og barnaskólinn í Hafnarfirði eru sett og hve Flensborgarskólinn nýi er þrýðilega settur. Þá kemur þessi stóra spurning: Hvað er það, sem komið hefir inn í líf Hafnfirðinga frá því, að þeir settu sín hús á heldur óánægjulega staði, og þar til þeir hafa

komizt á þetta tiltölulega háa stig, sem við hv. þm. Hafnf. erum sammála um, að þeir séu nú á? Það get ég frætt hv. þm. um. Það, sem gerðist, var það, að ég kom til Hafnarfjarðar og hélt fund með bæjarbúum og benti þeim á, hve skólahús Flensborgarskólans væri slæmt og á slæmum stað og hve miklu betur það myndi fara að hafa skólann uppi í hæðunum í bænum. Nú varð niðurstaðan sú, að Hafnfirðingar vildu hafa skólann hjá sér, og þeir áttu líka kost á að hafa þennan stað fyrir hann, sem hv. þm. minntist á. En hvernig stóð á því, að þeir áttu kost á því? Það var af því, að ég var búinn að selja þeim þennan stað frá ríkinu með því sérstaka skilyrði, að ekki mætti hafa annað á Hamrinum en skemmtigarða og opinberar byggingar. Ég vona, að það geti orðið sameiginlegur vilji hv. þm. Hafnf. og okkar allra, að gengið verði inn á þá hugmynd, að opinberar byggingar eigi að standa hátt, af því að þar á að hugsa hátt, og vona, að hv. þm. Hafnf. verði okkur sammála um okkar Valhúshæð.

#### ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 12 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 10 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 346).

### 4. Talstöðvar í fiskiskipum.

Á 57. fundi í Ed., 29. apríl, var útbýtt:

Till til. þál. um lækkan leigu talstöðva í fiskiskipum o. fl. (A. 368).

Á 58. fundi í Ed., 30. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 59. fundi í Ed., 2. maí, var till. tekin til einnar umr.

\*Flm. (Ingvar Pálmason): Ég geri ráð fyrir, að meðal manna sé enginn ágreiningur um það, að talstöðvar í fiskiskipum séu ein af þeim þörfustu tilraunum til slysavarna, sem hægt er að gera hér á smærri fiskiskipum, og má telja þær hliðstæð öryggistæki við loftskýta-stöðvar í stærri skipum.

Landssíminn hefir tekið upp þann góða möguleika að leggja til stöðvarnar í fiskiskipin gegn árlegri leigu, sem mun nema 120 kr. á ári. Þetta virðist í alla staði eðlilegt, því að starfræksla slíkra stöðva fellur alveg inn í starfrækslu landsímans. Það er ekki heldur heimilt að reisa neinar stöðvar án leyfis landssímans. Þó að allir viðurkenni nauðsyn talstöðvanna, hefir reyndin orðið sú, vegna afkomu útgerðarinnar síðustu árin, að það hefir reynzt mjög torvelt að fá menn til að ráðast í að setja talstöðvar í báta og skip. Þótt ekki þurfi að leggja út peninga fyrir talstöðvarnar sjálfar, þarf að kaupa móttökutæki og eyða nokkru í uppsetningarkostnað. Þegar 30 króna afnotagjald til

rikisútlarpsins fyrir móttökutækið leggst við 120 kr. leigu, vex mörgum í augum þessi nýi útgjaldaliður. Viðsvegar að hafa borizt beiðnir um, að létt yrði undir með mönnum að komast yfir talstöðvar í bátana og létt að einhverju leyti leiga og rekstrarkostnaður stöðvanna. Þessi mótmæli og áskoranir hafa komið frá einstökum félögum, frá fundum fjórðungsdeilda Fiskifélagsins, frá fiskipingi, frá aukafundi S.Í.F., og síðast, en ekki sízt, frá Slysavarnafélagi Íslands. Það hefir verið farið fram á tvennt, styrk til að koma stöðvunum í skipin eða ívilnun á leigu og útlarpsgjaldi.

Sjútvn. hefir athugað málið gaumgæfilega. Hún álitur, að kröfurnar, sem taka beri til greina, séu hinar siðarnefndu, en ekki að borga með talstöðvunum, þegar þær eru settar í skipin. Til þess að greiða fyrir uppsetning þeirra eru ýmsir möguleikar til og ekki fullnotaðir enn, og þótti n. sjálfsagt að reyna þá, áður en flúið er til þess opinbera um hreinan stofnunarstyrk.

Í sambandi við þetta vil ég benda á það, sem grg. segir, að í Vestmannaeyjum hefir þetta verið framkvæmt þannig, að bátatryggingarfélagið hefir hlaupið undir bagga með útgerðarmönnum með að fá stöðvarnar og að nokkru leyti með að tryggja tækin fyrir útgerðarmenn. Það virðist mér vera fordæmi fyrir því, hvernig hægt er í mörgum tilfellum að létta mönnum stofnkostnað. Þær slysavarnarfélagsdeildir, sem til eru viðsvegar um land, eiga að gangast fyrir því, að talstöðvar komist í sem allra flest skip.

Ég hefi þá skýrt tilefni og tilgang þessarar þáttt. og sný mér að einstökum liðum hennar. Ég ætla fyrst að minnst á 2. lið. Með honum er skorað á ríkisstj. að hlutast til um, að leiga talstöðva lækki niður í 50 kr. á ári.

Ég viðurkenni fyllilega þann stuðning, sem landssíminn hefir veitt. En vegna þess, að ársleigan er of há fyrir útgerðina, eins og hún er stæð, nægir sá stuðningur ekki. Það má vel vera, að 120 kr. á ári sé ekki of há leiga, miðað við rekstrarkostnað landssímans vegna stöðvanna á hverju ári. En ég vil minna á, að sú stofnun er þannig byggð upp, að þeir þættir hennar, sem arðvænlegastir eru, bera kostnað af hinum, sem aldrei geta borið sig. Þessu fyrirkomulagi er það að þakka, að sími er kominn í flestar sveitir landsins, og ég vil vona, að ekki líði mjög mörg ár, þangað til síminn er kominn inn á svo að segja hvert einasta heimili í landinu. Það er eingöngu því að þakka, að látið er nægja, að starfræksla landssímanna beri sig sem heild, þó að fjöldamargar línur, sem hv. þm. hljóta að kannast við, hver í sínu byggðarlagi, geti ekki borið sig sérstakar. Því hefir aldrei verið hreyft, að þessu fyrirkomulagi þyrfti að breyta og láta hverja símalínu bera sig út af fyrir sig. Nei, þetta er gott skipulag. Það hefir heppnast vel og síminn sem heild borið sig ágætlega. — Þegar lítið er á þáttit. frá þessu sjónarmiði, fellur hún alveg inn í þær meginreglur, sem fylgt hefir verið við uppbygging landssímans. Það má kannske sýna fram á, að þessi starfrækslugrein hans muni ekki bera sig með 50 kr. ársleigu. En ég tel fyllilega réttmætt fyrir því að setja leig-

una ekki hærri og hafa sama fyrirkomulag á þessu og á símalinum viðsvegar um byggðir landsins. Þegar till. er skoðuð í þessu ljósi, er hún fyllilega sanngjörn.

Um þriðja lið till. er svipað að segja. Þar er farið fram á, að strandargjald fyrir skeyti, sem send eru frá fiskiskipum, verði fært niður í 5 ára orðið. Þetta er í samræmi við aðra starfrækslu landssímans. Það er ekki ástæða til að leggja sérstaka áherzlu á, að móttaka þessara skeyta sé borguð sérstaklega.

Þá er fyrsti liður till., um það, að afnotagjald af viðtækjum í fiskiskipum falli niður. Hér er um aðra stofnun að ræða en landssímann, nefnilega útvarpið, sem selur tækin í fiskiskipin og hefir hingað til tekið sama afnotagjald af slíkum tækjum eins og af tækjum í landi. Mér virðist þetta vera óeðlilegt á tvennan hátt. Fyrst og fremst vegna þess, að í mörgum af þessum skipum eru þessi tæki ekki notuð á sama hátt og tækin í landi. Tækin í landi eru notuð og eru viðurkennd að eiga að notast sem menningartæki þannig lagað, að menn fá í gegnum útvarpið ýmiskonar fræðslu og jafnvel kennslu. En tækin í fiskiskipunum eru notuð í allt öðru augnamiði, nefnilega í sambandi við bjargráðastarfsemi. Því virðist óeðlilegt, að afnotagjald þeirra sé nokkuð annað heldur en af viðtækjum í landi. Í öðru lagi má geta þess, að fjöldamargir af þeim, sem nota viðtækin í skipum, hafa viðtæki í sínum bústöðum í landi og greiða þá afnotagjald fyrir þau. Væri ekki nema sanngjarnt, að tillit væri einnig tekið til þessa, þegar um afnotagjald af viðtækjum í fiskiskipum er að ræða. Og í þriðja lagi tel ég, að útvarpið sem menningartæki ætti að styðja að slíkum ráðstöfunum, eins og við viðurkennum allir, að talstöðvarnar í fiskiskipum séu. Enn má benda á það, að það eru útvarpsnotendur úti um land, sem bera uppi allan kostnað af rekstri útvarpsins. Og ég er þess fullviss, að undantekningarlítið munu þeir flestir, ef ekki allir, taka undir það með mér, að þeir séu fúsir til, að á þeirra afnotagjöld yrði bætt, beinlínis eða óbeinlínis, afnotagjöldunum af talstöðvunum í fiskiskipum. Ég hygg, að nú standi fyrir dyrum stækkun útvarpsstöðvarinnar, þannig að útvarpsnotendum verður gert miklu hægra fyrir að notfæra sér útvarpið, eftir því sem gera má ráð fyrir. Við það mun þá útvarpsnotendum fjölga mjög mikið hér á landi, og þar af leiðandi verður hægra að færa niður afnotagjöld fyrir alla útvarpsnotendur, og það jafnt, hvort sem þessi afnotagjöld yrðu reiknuð nokkuð eða ekki neitt.

Þá er að minnst á fjórða lið þáttit., þar sem óskað er eftir því, að ríkisstj. hlutist til um, að leigjendum talstöðva verði framvegis ekki gert skylt að tryggja tækin fyrir hærri upphæð en 300 krónum. Ég get ekki sagt fyrir vist, hvað er kostnaðarverð þessara tækja. En ég hefi þó séð á prenti haft eftir kunnugum mönnum við landssímann, að þessi tæki kosti ekki meira en kringum 300 kr. Ég þori ekki að segja um, hvort þetta er á rökum byggt, en mér þykir þó eðlilegt, að það láti nokkuð nærri. Og það virðist vera óþarfa kvöð á notendum

þessara taltækja að krefjast þess, að þeir vátryggi tækin fyrir hærri upphæð heldur en þau kosta. Ég veit, að það er álit manna úti um land, að svo sé.

Að endingu vil ég minnst á fjárhagshlið þessa máls. Ég hefi reynt að gera mér grein fyrir, hvað þetta mundi kosta fyrir landssimann, ef leiga af talstöðvum er lækkuð niður í 50 kr. á ári. En ég hefi þar ekki fullnægjandi gögn á að byggja og vil því ekkert fullyrða um það. En ég hygg, að með rúmum tölum megi þó gera sér hugmynd um, að það verði eitthvað á milli 10 og 20 þús. kr. á ári, sem þetta mundi kosta landssimann, og eins og sakir standa nú þó miklu nær 10 þús. kr.

Að því er snertir útvarpið er sama að segja. Ég hefi ekki heldur gögn í höndum til þess að gera mér fulla grein fyrir því, hverju þetta mundi skipta fyrir útvarpið. Hygg ég þó, að það mundi ekki vera nema nokkur þús. kr.

Menn kunna nú máskæ að segja, að það, sem hér er farið fram á að ívilna í sambandi við talstöðvar, séu ekki geigvænlegar upphæðir fyrir útgerðina að borga. Já, það er nú svo. Ég geri ráð fyrir, að þessar ívilnanir, sem í þáltill. er gert ráð fyrir, mundu muna hvern talstöðvarnotanda um eitt til tvö hundruð kr. á ári. Það má segja, að þetta sé ekki stór upphæð og að ekki geri hún mikið til né frá um það, að rétta við hag sjávarútvegsins. Satt er það, en við tökum þetta og höldum svo áfram og teljum upp, og þó við fáum ekki nema eitt til tvö hundr. kr. á hverjum lið, þá getur farið svo, að við fáum út allverulega upphæð, sem safnast saman á endanum, ef t. d. væri sparað á þessum lið eitt til tvö hundr. þús. kr., í hagnýtari notkun veiðarfæra nokkur hundruð þús. kr., með betri möguleikum til að afla beitu, þannig að hún gæti orðið ódýrari, um tvö hundr. þús. kr., og í salti, olíu og hirðingu véla og hirðingu skipa nokkra upphæð, og spara mætti á fleiri liðum. Ég hygg, að ef rétta á við sjávarútveginn — og sérstaklega tala ég um þann smærri, af því að á honum hefi ég nokkra þekkingu — þá hygg ég, að þetta verði leiðin, sem verði að fara (að spara á mörgum liðum) til þess að rétta við sjávarútveginn, en ekki hitt, að ætla sér að gera það með einni stórrí hyltingu og láta svo þar við sitja. Því miður hefir það komið inn hjá ýmsum á seinni árum, sem reka sjávarútveg — og það hafa kannske gefið til efni til þess ýms góðari, sem komið hafa —, að það megi reka smærri sjávarútveg sem nokkurskonar spekulatión. En það er hreinn og beinn misskilningur. Frá því fyrst við höfum sögur af, hefir aldrei verið hægt að reka smáútveg á Íslandi á annan hátt en þann — ef hann hefir átt að vera samilegur atvinnuvegur —, að menn hafi lagt fram alla sína krafta við hann. Þótt við könnumst við, að fiskimiðin kringum landið séu gullkistur, þá getur samt enginn ausið fé úr þeim gullkistum eftir vild og samt „haft góða daga“. Ég hefi nú stundað sjávarútveg í 35 ár, og mín reynsla er þessi, og ég hygg, að hún sé svo hjá mörgum.

Að endingu vil ég vænta þess, að þessi hógværa till. okkar verði samþ. hér í hv. þd. Og

ég vil vænta þess, að hún geti orðið einn þáttur, þótt litill sé, í því að reisa við hinn illa stæða smáútveg okkar Íslendinga. Og ég hefi fulla trú á, að það megi takast, ef rétt er að farið.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 10 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 11 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 423).

## 5. Skjalaheimt og forngripa.

Á deildafundum 25. apríl var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um samningaumleitunir um afhending íslenskra skjala og forngripa (A. 315).

Á 23. fundi í Sp., 2. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 28. fundi í Sp., 7. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 30. fundi í Sp., 11. maí, var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Gísli Sveinsson): Herra forseti! Þessi till. til þál. um afhending íslenskra skjala og forngripa, er hér liggur fyrir, er borin fram af mönnum úr öllum stjórnmalaflokkum á Alþ. Till. fjallar um það, að fyrir milligöngu ríkisstj. (a. m. k. að formi til) verði nú enn hafizt handa um skjalaheimtu frá Danmörku og minjagripa, og því framfylgt á þann veg, að yfir ljúki. Þetta hvortveggja er að efni til ekki nýtt, heldur áframhald á sömu braut, er Íslendingar hafa ávallt farið, er til skarar hefir átt að skrifa um að bjarga rétti og heiðri íslensku þjóðarinnar gagnvart öðrum þjóðum, enda er það vonin, að svo verði ávallt, að Íslendingar standi þar sameinaðir og þekki sinn vitjunartíma, hvað sem öllu öðru liður.

Árið 1907 var í Nd. Alþ. borin fram þáltill., af þáverandi 1. þm. Árn. (Hannesi Þorsteinssyni), þar sem skorað var á stjórnina að gera ráðstafanir til að krefjast skila á skjölum úr safni Árna Magnússonar í Kaupmannahöfn, er hann hafði fengið að „láni“ héðan. Till. var samþ. í einu hljóði. Allir þm. voru þar á einu máli. En þessum „ráðstöfunum“ miðaði seint áfram, og var ýtt á eftir stjórninni (með fyrirsögnunum o. fl.). En tíminn leið, og ekki kom þetta sérstaklega til greina við sambandslagasamningana 1918.

Árið 1924 var svo aftur borin fram á Alþ. till. um sama efni, einskonar ítrekun á fyrri kröfunni, um að heimt yrðu íslensk skjöl úr Árnasafni, og eins úr öðrum dönskum söfnum. Flm. till. voru þeir Tryggvi Þórhallsson, þm. Str., og Benedikt Sveinsson, þm. N.-Þ., og hlaut hún einróma fylgi (samþ. samhljóða).

Árið 1925 kom fram á Alþ. svipuð krafa um

önnur efni, sem sé um, að Danir skiluðu íslenskum forngripum (munum og minjagripum), er þangað höfðu komizt héðan af landi o. s. frv. Flm. þeirrar till. í Nd. var Bjarni Jónsson frá Vogu, þm. Dal., og hlaut hún einnig samþykki þingsins samhljóða.

Árið 1930 var loks borin fram í Sp. af þm. úr öllum flokkum — með Benedikt Sveinsson, þm. N.-Þ., sem aðalflm. — till. til þal um, að ríkisstj. leitaði þess við dönsk stjórnarvöld, að skilað yrði hingað íslenskum handritum úr söfnum í Danmörku (Árnasafni og öðrum). Einnig þessi till. var samþ. með samhljóða atkv. þm. allra.

Auk skilmerkilegra skýringa um þetta mál allt, sem er að finna í framsöguræðum flm. greindra till., má nefna glögga greinargerð um handritin eftir Pál E. Ólason 1929, svo og skýrslur þjóðminjavarðar Matthíasar Þórðarsonar o. fl.

En árangur þessara samþykktu Alp., sem getið hefir verið, og þeirra framkvæmda, er á komust í þessum efnun samkvæmt þeim, varð nú — eftir þeim og óþeim leiðum — nokkur, þótt slitrótt gengi. En þó urðu aðgerðirnar ekki náðar nærri til hlítar.

Endurheimt skjala úr dönskum söfnum, og eins krafa um skil á minjagripum íslenskum. hafa nú ávallt við og við, eins og eðlilegt er, komið nokkuð til kasta ísl.-dönsku sambandslaganefndarinnar, bæði (að því er segja má) hjá hinum íslensku og hinum dönsku nefndarmönnum. — Samkvæmt hinni samþykktu þál. 1924 var einum fróðasta manni í þessum efnun, hér lendum, dr. Hannesi Þorsteinssyni heitnum þjóðskjalaverði, falið að vinna að skjalaheimtuninni, og var síðan 1926 skilað þeim skjölum, er komið hafa hingað, bæði úr Árnasafni og Ríkisskjalasafni Dana.

Um skil á forngripum samkvæmt ályktuninni 1925 er stuttu máli þetta að segja, eftir því sem þjóðminjavörður skýrir frá (og varpar það nokkru ljósi yfir gang þess háttar málefna):

Málið var sem sé þegar í upphafi fengið í hendur ísl.-dönsku sambandslaganefndarinnar. Hún setti undirnefnd í málið 1926 og samþ. till. hennar í því efni, er munu hafa gengið út á það, að málinu yrði ekki um sinn ráðið til lykta á grundvelli „afturköllunarréttar“, heldur beint á hagsýnan hátt, svo kallaðan. Ríkisstj. íslenska mun þá einnig hafa viljað útkljá málið eftir þessum till. sambandslaganefndarinnar, og gerði þjóðminjavörður fyrir hana 1927 skrá yfir þá gripi í þjóðminjasafninu danska (Nationalmuseet) í Kaupmannahöfn, sem hann taldi mjög æskilegt af fá til þjóðminjasafnsins hér og víðeigandi að krefjast, samkvæmt hinum samþ. till. sambandslaganefndarinnar. Voru það alls 178 nr., af þeim nálega 600 nr., er þá voru vís í safninu. Forstöðumaður þess (Nationalmuseet) vildi ekki, að afhent yrðu fleiri en 105 tiltekin nr. af þessum 178. Síðan gekk málið um hrið fram og aftur milli stjórnarvalda og nefnda, og lenti nokkuð í þófi. En árið 1930 leysti svo stjórn Dana málið að nokkru, og fyrir sitt leyti, á þann hátt, að hún, eftir skýrslu þjóðminjavarðar, afhenti Íslandi 105 af þeim nr., sem þjóðminjavörður hafði talið æski-

legt að fá afhent, og forstöðumaður safnsins í Höfn hafði samþykkt, að látin yrðu, ennfremur 5 nr. af 6, er nefnd kennslumálaráðuneytisins hafði viljað, að færu af þeim 73, sem þjóðminjavörður hafði viljað fá auk hinna 105; sömuleiðis 7 nr., er sú nefnd hafði einnig viljað, að látin yrðu, en þjóðminjavörður ekki lagt sérstaka áherzlu á að fá, og loks í viðbót 4 nr. af þeim 73, er eftir stóðu og þjóðminjavörður hafði óskað eftir, og hafði hvorki forstöðumaður danska safnsins né nefnd kennslumálaráðuneytisins áður viljað samþykkja, að þau 4 nr. yrðu afhent. Voru þannig afhent 1930 samtals 121 nr., eða 114 af þeim 178, er þjóðminjavörður hafði þá sérstaklega farið fram á, að afhent yrðu, en 64 voru eftirskilin og eru enn í þjóðminjasafni Dana, auk annara. Af þessum gripum eru t. d. 22 nr. komin úr kirkjum hér á landi, 21 nr. er margskonar dýrmætt, gamalt kvensilfur og 10 nr. eru gömul íslensk drykkjarhorn, afar verðmæt; ennfremur eru 4 rekkjureflar og 7 aðrir gripir ýmiss annarskonar. Síðan þjóðminjavörður setti fram tilmæli sín um þessa gripi, sem enn eru ófengnir, eru nú liðin 11 ár, og munu á þeim tíma hafa komið fram í þessu sama safni nokkrir munir, er æskilegt væri að fá, en ekki voru vísir 1927; og vitanlega er í þjóðminjasafninu danska, og jafnvel í fleiri dönskum minjasöfnum, fjöldi íslenskra gripa, sem í raun réttir ættu heima í þjóðminjasafni voru, og hvergi annarsstaðar.

Það, sem afhent hefir verið, er þó fjarri því að vera nokkur gjöf, að vorum skilningi, og hann er réttur eftir eðli málsins. Og vitanlega á endurheimtan að halda áfram á þeim grundvelli.

Ég mun nú með nokkrum orðum víkja að þeim atriðum þessara mála, sem við koma íslensku fræðastarfi og háskóla vorum. Hefir eigi nóg samlega verið bent á þetta áður, því að það stendur í nánu sambandi við hér umrætt efni.

Þegar háskóli vor var stofnaður 1911, var gert ráð fyrir, að kennsla í íslenskum fræðum og íslensk vísindastarfsemi yrði einn meginþáttur í starfi háskólans. Þessar óskir hafa að mörgu leyti rætt. Nú eru 3 kennarastólar í íslenskum fræðum, og frá þessari deild hafa komið allmörg rit, einkum um bókmenntir og málfræði, er gert hafa háskólann kunnan erlendis. Má í því sambandi benda á útgáfur þær, er Sigurður Nordal prófessor annast um, bæði fornritaútgáfuna, endurprentun elztu prentaðra bóka íslenskra og ljósprentaðar útgáfur elztu forníslenskra handrita, er hann hefir á undanförnum árum séð um í samráði við dr. Einar Munksgaard í Kaupmannahöfn.

Kennarinn í íslenskri málfræði hefir einnig samið allmargar bækur um eðli og uppruna íslenskrar tungu, sem eru mjög kunnar erlendis, enda eru 4 þeirra samdar á þýzku.

Ennfremur er það eftirtæktarvert, að erlendir stúdentar hafa margir dvalið við háskólann og lagt stund á íslensk fræði, og eru sumir þeirra nú kennarar í íslensku við erlenda háskóla.

Að því er ég hefi fengið skýrslu um hjá kunnugum mönnum, hefir nútíðar íslenska verið tekin upp sem kennslugrein við 6 þýzka há-

skóla, og eru 3 Íslendingar kennarar þar. Þá hefir nám í íslenzku aukizt mjög í Hollandi, og mun hið íslenzka bókasafn, er stofnsett var í Utrecht fyrir 2 árum með aðstoð Alp. og fyrir forgöngu próf. Alexanders Jóhannessonar, eiga sinn þátt í að auka þennan áhuga Hollendinga á íslenzkum fræðum. Bókasafn þetta telur nú nálega 1000 bindi og er sérstök deild í háskólasafninu í Utrecht.

Í Englandi hefir og mjög aukizt áhugi á íslenzkum fræðum, einkum við háskólann í Leeds, enda er þar ágætt bókasafn í þeim fræðum, eða nálega 12000 bindi, og var stofn þess bókasafn Boga heit. Melsteds, er þangað var keypt.

Í Þýskalandi eru og nokkur ágæt íslenzk bókasöfn, einkum í Köln (nokkur þús. bindi, safn Henrich Erkes) og í Kiel, en þar er bezt íslenzka bókasafnið í Þýskalandi; er það mjög stórt, og er til prentuð skrá yfir það safn.

Visir til bókasafns er og í Greifswald, stofnað af próf. Alexander Jóhannessyni, og annað í Berlin, sömuleiðis fyrir forgöngu hans.

Í Frakklandi er og nokkur áhugi vaknaður á íslenzkum fræðum, og er það meðal annars því að þakka, að aðalkennarinn í norrænu við háskólann í París, prófessor Jolivet, er talar og ritar íslenzku, leggur megináherzlu á íslenzku fram yfir önnur Norðurlandamál.

Í Ameríku er íslenzka kennd við fjölda háskóla, forníslenzka við yfir 30 háskóla, og þar eru meðal annars 3 íslenzkir prófessorar í þessum fræðum, þeir Halldór Hermannsson, Richard Beck og Stefán Einarsson.

Sést af þessu, að áhugi fyrir íslenzkum fræðum erlendis hefir farið mjög vaxandi síðan háskóli vor var stofnaður, og má óhætt fullyrða, að íslenzkudeild háskólans í Reykjavík á sinn þátt í þessum áhuga.

Begar háskólinn flytur inn í hina nýju, eftirvæntu byggingu, á íslenzkudeildin, að því er talið er, beztá bókasafn í íslenzkum fræðum, sem nokkur háskóli á í heimi, og telja fræðimenn, að áætla megi bindatölu 30—40 þúsund, en í þessu safni eru hinar miklu gjafir, er háskólanum hafa hlötnast frá einstökum mönnum, fyrst og fremst frá dr. Benedikt S. Þórarinssyni, er hefir gefið sitt stórmikla safn, á að gízza 20 þús. bindi, þá hið merka safn prófessors Finns Jónssonar, nálægt 6—7 þús. bindi, og loks allmerkilegt safn, er háskólinn fékk fyrir 2—3 árum frá prófessor nokkrum í Manchester, Arwid Johansson.

Af þessu stutta yfirliti sést, að háskólinn eignast bráðlega öll ytri skilyrði, bæði um húsnaði og bókaost, til þess að verða höfuð-miðstöð íslenzkra fræða í heiminum.

Begar litíð er á það, að öll íslenzk handrit á landsbókasafninu, sem eru nálega 8000, eru frá síðari öldum, frá 18. og 19. öld, en erlendis eru ennþá 4—5 þús. handrit, er ljóst, að nauðsynlegt er að vinna að því að fá sem flest íslenzk handrit erlendis heim, einkum þau handrit, er verulegt gildi hafa fyrir íslenzka vísindastarfsemi.

Öll helztu handrit af Íslendingasögum, Grágás, Eddukvæðin, ásamt öðrum fróðleik, eru í Kaupmannahöfn í Árnasafni og í Konungsbók-

hlöðu, þó að nokkur merkileg handrit séu einnig í Svíþjóð. Í Árnasafni eru nálega 3000, í Konungsbókhlöðu nálægt 1300, í Svíþjóð milli 300 og 400 handrit, og nokkur önnur eru í Englandi, Frakklandi og Þýskalandi.

Það mætti spyrja, hver höfuðnaðsyn sé á því að flytja þessi handrit hingað heim, þar eð mjög mörg af þeim hafi verið gefin út, og sum margsinnis. Þessu má svara með því, að það sé fyrst og fremst þjóðarmetnaður Íslendinga að fá þessi handrit hingað heim, íslenzk handrit, rituð af Íslendingum um íslenzk efni, og væri sú ástæða ein nægileg til þess, að þing og stjórn geri gangskör að því að fá sem flest af þessum handritum heim til Íslands. En auk þess ber vísindalega nauðsyn til þess af ýmsum ástæðum.

Eitt af verkefnum íslenzkra fræða er að semja vísindalega orðabók yfir allt málið frá því í fornöld og fram á vora daga. Er það nú álit fræðimanna, að semja þurfi á ný Fritznars orðabók yfir gamla málið, en það er sama sem að fara að nýju yfir allar frumheimildir og handrit. Hefir verið nokkur ráðagerð um þetta á síðustu árum meðal Svía og Dana, að því er heyrzt hefir, en það er augljóst mál, að Íslendingar eru færastir til að vinna þetta verk, og ber að gera það hér í Reykjavík. Fritznars orðabók nær ekki lengra en fram á 14. öld, og eru þeir, sem til þekkja, ekki í vafa um, að það orsakaðist af þekkingarskortir á miðalda-handritum og sumpart af litilsvirðingu á gildi miðaldabókmennta, að því verki var ekki haldið lengra áfram en til þess tíma. Nú eru fræðimenn sammála um það, að slík orðabók eigi að ná yfir allt tímabilið frá byggð Íslands og fram á vora daga.

Nú er það kunnugt mál, að mörg miðalda-handritanna hafa enn ekki verið gefin út, og er þar að sjálfsögðu margskonar fróðleik að finna, og það er augljóst mál, að ef öll þessi handrit væru hingað komin, myndu þau stuðla að aukinni vísindastarfsemi að íslenzkum fræðum við háskólann og draga hingað alla þá erlendu vísindamenn, er við þessi fræði fást.

Saga Íslands er enn órituð, og myndi mega ætla, að ef allar heimildir væru hér í landi, yrði slíkt verk fljótar unnið. Og að láta það dragast mikið úr þessu, er ekki vansalaust.

Ég skal aðeins geta þess hér, að á bollaleggingum danskra fræðimanna um, að koma ætti upp einskonar „námsmiðstöð“ íslenzkra fræða við Árnasafn í Kaupmannahöfn og að hin nýja skipun á stjórn safnsins ætti að hafa það í för með sér, er vitanlega ekkert mark takandi, og er raunar fjarstæða ein, sem enginn Íslendingur hefir viðurkennt. Hér á Íslandi og hvergi annarsstaðar á slíkt heima.

Eins og greinargerð þáttill. ber með sér, þá telja flutningsmenn — eins og reyndar allir Íslendingar —, að það sé réttur Íslendinga, að þessum hlutum verði skilað. „Rétturinn“ er að sjálfsögðu um ýmislegt af þessu lagalegur, svo sem réttur vor ávallt var til sjálfstæðis þjóðarinnar, en hitt má vera, að það út af fyrir sig dugi ekki ætíð til fulls, er út í mál er komið við aðrar þjóðir. Fyrir því er samninga- og samkomulagsleið farin, því að hitt orkar ekki

tívmælis, að siðferðislegur réttur, menningarlegur réttur þjóðarinnar er, að því verði fullnægt, sem hér er farið fram á. En hvorttveggja á að vinna og verka saman. Þess eru og dæmi, að konungsvaldið fyrrum beint synjaði þess, að hingað kæmu aftur heim til hérlendra stofnana t. d. dýrmætar bækur, er fluttar voru af landinu og lentu í Árnasafni, og það fyrir brunann al-kunna í því safni 1728, svo að bein ábyrgð var þannig á þessu tekin, og fórst sumt af því í eldsvoðanum. Er ljóst, að réttarskylda er til þess, að slíkt yrði bætt, og hefði þegar átt að vera búið að því, ef ekki fjármunalega (sem erfitt er vegna þess, að þetta er margt ómetanlegt), þá einkum með því að skila aftur öllu því af safninu, er vér nú viljum fá. Og jafnvel mun nú mega segja, að þótt kallað sé, að skilað hafi þegar verið (1926) hinum „lánuðu“ skjölum úr Árnasafni, þá er þó ekki laust við, að það sé að koma í ljós enn, að dómi sumra, að svo er það ekki allskostar, ef vel er leitað.

Ég skal svo að lokum aðeins benda á, að skil og afhending á slíku sem þessu á milli þjóða eru talin nú á tímum svo sjálfsögð, að undir flestum atvikum er gengið út frá, að í engu megi bresta á það. Og hvað Dönun sjálfum viðvíkur — sem við höfum nú uppi úrslitakröfur á hendur í þessu efni —, þá hafa þeir sjálfir bæði viðurkennt það við aðra og líka gert kröfur um slíkt, þar sem því hefir verið að skipta. Undanfarið hafa slíkar afhendingar farið fram milli Danmerkur og Noregs, og Danir afhent úr sínum söfnum margt eða flest það, sem við kom Noregi og hinni norsku þjóð — og því, sem eftir kann að vera þar, mun verða skilað — (en eins og kunnugt er, var samband Noregs og Danmerkur að réttu lagi með líkum hætti og milli Íslands og Danmerkur). Og í annan stað, er Danir fengu Slésvík eftir heimsstyrjöldina, óskuðu þeir að fá (og gerðu kröfu til að fá) ýms skjöl og skilríki varðandi þann landshluta, — og Þjóðverjar afhentu þeim það allt!

Ég hefi nú séð í mörgum dönskum blöðum — af ólíkum flokkum — síðan þessi þáttill. kom fram á Alþingi, að þau í fyrsta lagi ræða málið og búast við því, að Íslendingar sameinaðir standi hér að, og í öðru lagi má segja, að þau taki málinu skaplega, þótt venjulegs misskilnings kenni þar nokkuð hjá þeim á ýmsa lundum um eðli þess og réttindi. En allt slíkt stendur til leiðréttingar.

Það er engin goðgá, heldur einmitt hið eðlilegasta, að vér setjum nú þessa kröfu fram, með endurnýjaðri áherzlu á 20 ára afmæli fullveldisviðurkenningar þjóðarinnar. Síðan 1926 hefir skjalaheimtunni ekki verið sinnt af Dönun, þótt hreyft væri einnig því máli um 1930. Nú má ekki lengur við doka. Mun og Dönun vel skiljast krafa vor og réttur, er þeir hugsa sig um, og hugsa um sín eigin örlög, eins og allar smá-þjóðir ekki sízt verða nú að gera. Allir verða að reyna að bjarga sér og sjálfstæði sínu í hvi-veitna, með öllum ráðum, og er þá lítt fært að sitja á rétti annara. Við Dani, eins og aðra frændur vora á Norðurlöndum, viljum vér halda uppi öllum vinsamlegum samskiptum, er til

menningar og hagsbóta gætu orðið, enda mætti ætla, að eytt væri nú hinum „forstokkuðu“ hugmyndum ýmissa ráðamanna þar fyrrum um rétt Íslendinga.

Af öllu þessu væntum vér fulls skilnings og sanngirni hjá dönsku þjóðinni og dönskum stjórnarvöldum í þessu máli.

Ég vil svo óska þess fyrir hönd okkar flm. þáttill., að hún fái samþykki hér á hæstv. Alp. og að hæstv. ríkisstjórn veiti henni síðan réttan fararbeina.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 33 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 32 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 583).

## 6. Millipinganevnd í skattamálum.

Á deildafundum 5. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um skipun millipinganevndar til þess að endurskoða tolla- og skattalöggjöf landsins (A. 57).

Á 6. fundi í Sp., 10. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Skúli Guðmundsson): Þessi till. er borin fram eftir ósk hæstv. fjmrh. Hún er um það, að skipuð verði þriggja manna mþn. samkv. tilnefningu frá þrem stærstu flokkum þingsins til að endurskoða tolla- og skattalöggjöf landsins og jafnframt að athuga innheimtu skatta og tolla og tollgæzlu. Gildandi lög um skatta og tolla eru nú mjög mörg og flóknari og erfiðari í framkvæmdinni en æskilegt væri, sérstaklega tollalöggjöfin. Miklar breyt. hafa orðið á viðskiptum landsmanna við önnur lönd á undanförunum árum, sem hafa gert óhjákvæmilegt að breyta skatta- og tollalöggjöfinni. Má þar til nefna minnkandi innflutning á ýmsum vörum, sem áður gáfu miklar tolltekjur, og hafa því tolltekjur ríkissjóðs minnkað mjög mikið. Í öðru lagi hefir risið upp töluverður iðnaður hér á landi á síðustu árum, sem ekki var hér til áður. Þess vegna er nú full þörf á því að taka tollalöggjöfina til endurskoðunar með tilliti til þeirrar nýju atvinnugreinar. Undanfarið ár hafa oft verið gerðar breyt. á ýmsum lögum um þetta efni. Í mörgum tilfellum hefir verið til þess ætlað, að breytingarnar yrðu í gildi aðeins um stundarsakir, en oft hefir farið svo, að breyt. hafa verið framlengdar frá ári til árs, vegna þess að viðskiptin við útlönd hafa ekki fallið aftur í gamla farvegi. Það má því öllum vera ljóst, að þörf er á að endurskoða þessi lagafyrirmæli og vinna að því, að sett verði heildarlög um skatta og tolla, og gera ákvæðin sem réttlátust, miðað við núverandi ástand í viðskipta- og atvinnulífi þjóðarinnar. Einnig verður að gæta þess, að framkvæmd laganna verði svo auðveld sem mögulegt er. Í sambandi við þetta er einnig rétt, að n. athugi fyrir-

komulagið á tollgæzlunni, að hve miklu leyti kynni að vera þörf á að breyta henni og færa hana í hagfelldara horf. Ég geri ráð fyrir, að hv. þm. geti orðið sammála um nauðsyn þessa máls, svo að till. nái samþykki þingsins. En þar sem það mun hafa í för með sér nokkur útgjöld fyrir ríkissjóð, ef till. verður samþ., legg ég til, að henni verði vísað til fjvn. til athugunar að umr. lokinni.

**Einar Olgeirsson:** Ég er samþykktur þessari þáttill., um að nauðsyn sé að endurskoða skatta- og tollalöggjöf landsins. Það er þó eitt atriði í þessari till., sem ég vildi leggja til, að breytt yrði. Það er, að í stað þess, að þrír stærstu flokkar þingsins skuli tilnefna menn í n., komi allir flokkar þingsins. Það er farið að tíðkast, að þrír stærstu flokkar þingsins taki þátt í að kjósa í stjórnir og tilnefna nefndir. Þetta getur stundum verið eðlilegt, en þegar endurskoða á skatta- og tollalöggjöfina, væri rétt, að þar kæmst að allar þær skoðanir, sem uppi eru innan þingsins. Við þm. kommúnista höfum á síðasta þingi borið fram viðtækar brtt. í sambandi við skattalöggjöfina. Ég álit, að í sambandi við athuganir og endurskoðun á skatta- og tollalöggjöfinni væri sanngjarnt, að okkar skoðanir fengju að komast að. Ég flet þá brtt. við þessa þáttill., að í stað þriggja stærstu flokka þingsins komi allar flokkar þingsins. Ég tel rétt, að öllum flokkum þingsins sé gefið færi á að vinna í þessari nefnd út frá þeim skoðunum, sem til eru, og sjá, að hverskonar viðurstöðu má komast. Fyrst skipuð er mþn. í þessum málum, tel ég betur við eiga, að við kommúnistar fáum að starfa í Lenni en að við þurfum að fytja hér till., sem síðan verður vísað til n. og aldrei athugaðar neitt. Réttast væri að sjá, að hve miklu leyti má fa samvinnu milli þingflokkauna um skatta- og tollalöggjöfina.

**\*Fjmrh. (Eysteinn Jónsson):** Þessi þáttill. er flutt samkv. ósk frá mér. Ég mun gera grein fyrir aðalatriðunum, sem liggja til grundvallar fyrir því, að talin er þörf á endurskoðun í þessum efnun. Ég fer ekki út í almennar umr. um þetta, en ætla að gera grein fyrir því aftur, hvers vegna ég lagði það til, að n. væri skipuð fulltrúum frá þrem stærstu flokkum þingsins, en ekki fleiri. Ég lít þannig á, að þessi n. verði vel starfhæf þannig. Það er flókið og vandasamt verk, sem hún á að hafa með höndum, og enginn vafi er á því, að þessir 3 stærstu flokkar, sem nú eru, muni hafa mest áhrif á ágreining þann, sem um málið kann að rísa, en minni flokkarnir tveir koma þar miklu síður til greina. Ég sé enga ástæðu til þess, að þeir eigi sæti í mþn. Engin vafi er á því, að það myndi gera starf n. erfiðara en ef hún væri aðeins skipuð fulltrúum frá þrem stærstu flokkunum. Hinir minni flokkar geta komið sínum till. á framfæri á sínum tíma. — Ég mun ekki fara nánar út í þetta, en legg til, að þáttill. verði látin haldast óbreytt. Hvað brtt. snertir, má fá tækifæri til að taka hana upp aftur, þegar málið kemur úr fjvn. Ég tel að öllu leyti æskilegast, að brtt. komi fram við síðari umr. málsins.

#### ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 76) leyfð og samþ. með 33 shlj. atkv.

Brtt. 76 tekin aftur til síðari umr.

Tillgr. samþ. með 26 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 33 shlj. atkv. og til fjvn. með 34 shlj. atkv.

Á 23. og 28. fundi í Sp., 2. og 7. maí, var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 30. fundi í Sp., 11. maí, var till. enn tekin til síðari umr. (A. 57, 76, n. 354).

**Frsm. (Bernharð Stefánsson):** Eins og sjá má af nál. fjvn. á þskj. 354, þá hefir hún tekið þessa þáttill. til athugunar og mælt með því, að hún verði samþ. Við fyrri umr. till. var gerð grein fyrir efni hennar og ástæðunum fyrir því, að hún var fram borin, og sé ég ekki ástæðu til að hafa það aftur upp hér. Ég skal aðeins rifja upp tvö meginatriði. Eins og öllum hv. þm. er kunnugt, þá er sérstaklega tollalöggjöfin orðin það flókin, að ýmsir eiga erfitt með að átta sig á, hvaða tollar hvila á hinum einstöku vörflokkum. Af þessum ástæðum m. a. er þörf á að setja þetta í fastbundnara kerfi en nú á sér stað.

Hitt meginatriðið er það, að orðið hefir stórkostleg breyt. á atvinnuháttum þjóðarinnar síðan grundvöllur tollalöggjafarinnar var lagður, og það hefir ekki verið tekið á seinustu árum nægilegt tillit til þeirra breytinga. Það er því nauðsynlegt einnig frá þessu sjónarmiði að taka þetta mál til rækilegrar athugunar.

Það hefir nú sýnt sig, að þessi athugun getur taplega farið fram á þinginu sjálfu, og þess vegna er það, að allir fjárveitinganm. hafa talið eðlilegast, að Alþ. setti mþn. til að rannsaka og athuga þessi mál.

Brtt. liggur hér fyrir við þessa þáttill. á þskj. 76, þar sem farið er fram á það, að í stað þess að mþn. sé skipuð af 3 stærstu flokkum þingsins, eins og till. gerir ráð fyrir, þá verði hún skipuð af öllum flokkum þingsins. Fjvn. hefir ekki séð ástæðu til að breyta till. á þennan hátt. Þó t. d. 2 þm. kalli sig „Bændaflokk“ og 3 kommúnistar séu í þinginu, þá hafa þessir svokölluðu „flokkar“ alls engin áhrif á löggjöfina. Telur n. því, að það valdi aðeins vafningum, að þeir fari að eiga fulltrúa í þessari nefnd, enda ekki sanngjarnt eða ástæða til, að flokkar, sem engin skilyrði hafa til þess að koma manni frá sér í n. við hlutfallsskosningu í þinginu, jafnvel þó það sé allmiklu fjölmennari nefnd, að þeir hafi fulltrúa í slíkri nefnd.

Hitt er svo annað mál, að ég gæti vel hugsað mér, að fjölgað væri mönnum í n., en ég skal taka það fram, að það, sem ég segi um það, er sagt frá eigin brjosti, en ekki fyrir hönd n. því það hefir ekki verið sérstaklega um það rætt í fjvn. Þá teldi ég miklu heppilegra, ef fjölgað væri mönnum í n., að það væri gert á þann hátt, að í hana væri bætt mönnum, sem vegna starfs síns hafa sérstaka þekkingu á þess-

um málum. Ég á hálfpartinn von á, að slík till. kunni að koma fram, og get ég tekið fram, að ég myndi vera slíkt till. fylgjandi. Ef ætti að hafa fleiri en 3 menn kjörna í n., þá teldi ég sjálfsagt að kjósa þá með hlutfallskosningu í Sp., en ekki að miða við flokka, eins og brtt. á þskj. 76 gerir ráð fyrir.

**\*Fjmrh. (Eysteinn Jónsson):** Ég vil aðeins skýra frá því, að ég hefi átt tal við nokkra hv. þm. úr ýmsum flokkum um það, hvort ástæða væri til að breyta þessari till. frá því formi, sem hún nú liggur fyrir í, og þá sérstaklega á þann hátt að bæta í n. mönnum, sem hafa sérstaka reynslu um framkvæmd skatta- og tolla-löggjafarinnar. Mér hefir heyrt á mönnum, sem nokkur vilji væri fyrir því, að þetta væri gert, og ég fyrir mitt leyti er þess mjög fýsandi. Ég hefi þess vegna samið brtt., sem kemur fram eftir óruttu stund, um það, að skattstjórnin í Rvík og tollstjórnin í Rvík eigi sæti í n. ásamt hinum kjörnu fulltrúum. Ég geri ráð fyrir, að þeir liti á aðstöðu sína í n. á þann hátt, að þeir eigi þar ekki að túlka neina pólitíska stefnu, heldur séu þeir þar til þess að tryggja það, að n. hafi alltaf við höndina ráð þeirra manna, sem kunnugir eru framkvæmd þessarar löggjafar. Ég hygg, að það muni vera samkomu-lag um þetta hjá mörgum hv. þm., og vona ég, að þessi till. mælist vel fyrir.

Það virðist vera nægilegt að gera ráð fyrir, að þeir 3 menn, sem kjörnir eru af hinum stærstu pólitísku flokkum, gæti hinna pólitísku lína í þessum efnum, hver út frá sínu sjónarmiði, og það verði ekki neitt til að trufla það, að þau sjónarmið fái notið sin, þó þessir auka-fulltrúar eigi þar sæti.

Það mætti kannske segja, að það væri eins hægt að leita ráða til þessara manna. En það verður aldrei eins einfalt að gera slíkt eins og að hafa þessa menn með í starfinu. Ég hygg, að ég hafi líka minnst á það við meðferð þessa máls fyrr, að gera megir ráð fyrir því, að n. verði þar að auki — þó þessir embættismenn eigi sæti í henni — að ráða sér aðstöð. Það mun líka vera vól á ágætri aðstöð frá manni, sem ráðuneytið leggur til, að í þetta verði ráðinn. Hann hefir sérstaklega kynnt sér þessi efni undanfarið og hefir því góð skilyrði til þess að verða þar að liði. Ef gengið er frá þessu eins og lagt er hér til, þá geri ég mér hinar beztu vonir um, að þessi nefnd geti komið að til-ætlunum notum.

**Forseti (HG):** Það liggur fyrir brtt. frá hæstv. fjmrh., á þskj. 575. Of skammt er liðið frá því að till. kom fram, og þarf því afbrigði.

ATKVGR.

Afbrigðin leyfð og samþ. með 26 shlj. atkv.

**Einar Olgeirsson:** Ég ætla ekki að fara að endurtaka það, sem ég sagði við fyrri umr. þessa máls út af brtt., sem ég myndi bera fram. Að-altilgangurinn með henni er sá, að öll höfuð-sjónarmið, sem uppi eru í landinu viðvikjandi tolla- og skattalöggjöf, geti komið að í n., þegar

Alpt. 1938. D. (53. löggjafarþing).

á að fara að endurskoða þessa löggjöf. Þess vegna legg ég til, að allir flokkar þingsins eigi menn í n. Eins og ég hefi áður tekið fram, þá leggjum við kommúnistar sérstaka áherzlu á, að við getum komið að okkar tillögum í þessari n., þar sem okkar till. eru að ýmsu leyti frábrugðnar því, sem fram hefir komið frá öðrum flokkum í þinginu. Við höfum einmitt borið fram allýtarlegar till. viðvikjandi nýjum tekju-öflunaraðferðum, sérstaklega beinu sköttunum og ýmsum nýjum sköttum, þannig að það væri ekki nema sanngjarnt, að við hefðum tækifæri til þess í n. að láta okkar skoðanir í ljós og koma fram með okkar till., þegar nú loks á að endurskoða þessa löggjöf.

Ég vil því leyfa mér að bera fram skrifl. brtt. um það, að í stað „3 manna“ komi: 5 manna, — og ég vil biðja hæstv. forseta að leita af-brigða fyrir henni.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 579) leyfð og samþ. með 28 shlj. atkv.

**Frsm. (Bernharð Stefánsson):** Það er nú komin hér fram brtt. frá hæstv. fjmrh. um það, að tveim embættismönnum sé bætt inn í n., auk þeirra þriggja, sem tilnefndir eru af stjórn-málaflokkum Alp., en þá verður nauðsynlegt að samþ. till., sem gengur í svipaða átt og hin skrifl. brtt. frá hv. 5. þm. Reykv. (Atvmrh.: Þess er ekki þörf). Jæja, en þá verður svo til orða tek-ið, að skipa skuli þriggja manna nefnd, sem fimm menn eigi sæti í.

Ég skal ekki heldur deila við hv. 5. þm. Reykv. Hann taldi nauðsynlegt, að allir flokkar ættu fulltrúa í þessari n., til þess að sem flest sjón-armið gætu komið þar fram. Ég fyrir mitt leyti get nú ekki séð, að nokkurt gagn væri að því, að sjónarmið kommúnista kæmi fram í þessari n., án þess að leggja nokkurn dóm á það út af fyrir sig, því að það er fyrirfram vitað, að þeirra sjónarmið í skattamálum verður ekki lög-fest. Það mundi því ekki gera annað en að tefja fyrir störfum n., ef menn með byltingaskoðanir kommúnista færu að vinna þar. Og hvað t. d. snertir Bændafll., þá veit ég nú ekki, hvaða sér-staka sjónarmið það er, sem hann hefir í skatta- og tollamálum, eða í nokkru máli yfirleitt. Ég held Sjálfstfl. geti mætt fyrir hann. Ég held því, að þessi rök hv. 5. þm. Reykv. séu ekki mikils virði.

**Einar Olgeirsson:** Það eru aðeins örfá orð, af því að hv. 1. þm. Eyf. fór að hnýta í okkur kommúnista. — Ég bjóst nú satt að segja ekki við því, þótt við kæmumst í þessa nefnd, að Kommfl. fengi beinlínis að ráða gerðum hennar. En hinsvegar held ég, að ekki hefði veitt af því, að einn fulltrúi frá okkur kæmist þar inn, þó ekki væri til annars en að rifja upp fyrir Framsfl. hans horfðu sjónarmið og þau mál, sem hann hefir látið standa á stefnuskrá sinni í 20 ár og ekkert framkvæmt af. — Þetta vildi ég aðeins segja út frá því, sem hv. 1. þm. Eyf. sagði um það, að við kommúnistar hefðum litit erindi í þessa nefnd. Ég held einmitt, að við

mundum vera þar mjög þarfir, þó ekki væri til annars en að vera nokkurskonar samvizka stjfl. i þessari nefnd.

**\*Fjmrh. (Eysteinn Jónsson):** Hv. 1. þm. Eyf. var að tala um orðalagið á brtt. i þessu máli. Ég vil til samræmingar orðalaginu bera fram skrifl. brtt. um umorðun á tillgr., til þess að bæta úr því misræmi, sem af því mundi leiða, ef samþ. væri brtt. mín á þskj. 575, og tek ég þá brtt. á þskj. 575 aftur. En skrifl. brtt. er svona:

„Tillögugreinin orðist svo:

Sameinað Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að skipa fimm manna millipinganefnd til að endurskoða tolla- og skattalöggjöf landsins, þar á meðal öll lagaákvæði og fyrirmæli um skatt- og tollheimtu og tollgæzlu.

Þrir nefndarmanna skulu skipaðir eftir tilnefningu frá þremur stærstu flokkum þingsins. Auk þess skulu skattstjórnir í Reykjavík og tollstjórnir í Reykjavík eiga sæti i nefndinni.

Fjármálaráðherra velur formann nefndarinnar.

Kostnaður við störf nefndarinnar greiðist úr ríkissjóði“.

Afhendi ég hér með hæstv. forseta þessa brtt.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 582) leyfð og samþ. með 30 shlj. atkv.

Brtt. 575 tekin aftur.

— 582 samþ. með 26:3 atkv.

— 76 og 579 þar með fallnar.

Till., svo breytt, samþ. með 25 shlj. atkv. og afgf. sem ályktun Alþingis (A. 584).

## 7. Sýslumannabústaðir.

Á 63. fundi i Ed., 5. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um sýslumannabústaði (A. 446).

Á 67. fundi i Ed., 7. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 73. fundi i Ed., 11. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 74. fundi i Ed., s. d., var till. aftur tekin til einnar umr.

**\*Flm. (Jónas Jónsson):** Ég get verið stutt-orður um þessa till., því það fylgir henni all-ýtarleg grg.

Ég vil aðeins rifja það upp, að sýslumenn landsins hafa stöðugt meira og meira að gera. Það eru lagðar á þá nýjar skyldur bæði af Alþingi og héruðunum. En á hinn bóginn hefir aðstaða þeirra hlutfallslega versnað, eftir því sem dýrtiðin hefir aukizt, en þeim ekki bætzt nein ný hlunnindi.

Þessi till. gengur út á það, að ríkisstj. láti

rannsaka fyrir næsta þing, hvort um annað er að gera en koma föstu skipulagi á byggingarmál sýslumanna og reisa bústaði fyrir þá, þar sem skjöl þeirra og bækur geta verið óhult fyrir eldi, og svo að þeir þurfi ekki beinlinis að vera bundnir við sitt hús, eins og nú er, eða lenda i fjárhagslegum erfiðleikum af þeim orsökum.

Það er gert ráð fyrir því i till., að sýslumenn leggi fram helming byggingarkostnaðar á móti ríkinu. Má að visu gera ráð fyrir, að þetta mætti nokkurri mótstöðu i fyrstu.

Ef byrjað væri á því að reisa t. d. einn bústað á ári, þar sem þörfin er mest, myndi eftir ca. 20 ár vera búið að sjá fyrir þessari þörf alstaðar á landinu. Ætti ekki að þurfa að koma sér mjög illa, þótt þetta yrði tekið slíkum tökum, því núv. sýslumenn eiga víða allsæmileg hús, sem eru þó að öllum jafnaði þannig, að ríkið myndi ekki vilja kaupa þau.

En það er ómögulegt fyrir þjóðfélagið að sætta sig við, að bækur og skjöl sýslumannanna séu ekki geymd á óhultum stað og kannske flutt á milli i sykirkössum eða öðrum slíkum ílátum, þegar sýslumannaskipti verða.

**\*Magnús Jónsson:** Ég vildi aðeins mæla með þessari till., því ég er viss um, að það mun sýna sig, að það verður að ganga út á þá braut, meir en verið hefir, að ríkið reyni að koma upp bústöðum fyrir sína embættismenn. Þetta hefir að visu verið gert nokkuð bæði fyrir presta- og lækna-stéttina. Hér er farið fram á, hvort ekki þyki tiltækilegt að koma upp húsum yfir valds-menn ríkisins á hverjum stað. Ég er sammála hv. flm., að til þess beri hin mesta nauðsyn. Það er enginn vafi á því, að það er betra fyrir ríkið að eiga slíka bústaði og geta þannig á nokkurn hátt launað starfsmönnum sínum með því að láta þá hafa fría íbúð. Ég hygg, að einnig hér i Reykjavík verði stefnt að því, að ríkið smám saman eignist bústaði fyrir sem flesta af sínum starfsmönnum i þeim embættum, sem telja má föst. Ég hygg, að það sé ekki önnur leið betri fyrir ríkið til þess að verða við réttmæt-um óskum ýmsra starfsmanna sinna um, að létt verði undir með þeim.

**Guðrún Lárusdóttir:** Ég stend ekki upp til þess að mæla móti þessari þáltill. Ég hefi lesið grg. mér til ánægju, því hún er skemmtilega skrifuð. En eitt ætla ég að fetta fingur út í. Ég kann ekki við, hvorki hér né annarsstaðar, að verið sé að höggva til dáiinna manna. Í grg. er nefndur maður og tilfærður sem dæmi um menn, sem ekki eru færir um að standa i stöðu sinni. Þetta getur vel hafa verið svo, en það er samt sem áður óviðkunnanlegt að setja slíkt i grg. fyrir till. á Alþingi. Að visu verður grg. ekki gerð að l., en hún geymist i þingskjallasafninu og verður þar talandi vottur um óhæfni þessa manns.

Það er aðeins þetta, sem ég vildi gera aths. við, þótt því verði ekki breytt.

**\*Flm. (Jónas Jónsson):** Þar sem einn hv. þdm. var ekki viss um, hvort ætlun mín væri,

að till. næði einnig til bæjarfógetaembætta, vil ég taka fram, að það vakti líka fyrir mér, a. m. k. með öll hin stærri embætti.

Út af aths. hv. 2. landsk. þm. skal ég láta þess getið, að það er á engan hátt nein tilviljun, að ég nefndi eitt nafn í grg., en það gat vitanlega verið um fleiri nöfn að ræða. Málið verður alls ekki upplýst, nema hugur manns sé leiddur að því ástandi, sem ég einmitt bendi á.

Þegar stríðið skall á og verðbylgjan lyfti málafærslumönnunum í stærri bæjunum skyndilega upp í margfalt hærri laun en sýslumennirnir höfðu, varð niðurstaðan sú, að menn, sem voru allsendis óhæfir til að vera dómarmenn og sýslumenn, voru settir í embætti á þessu tímabili. Ég tók einmitt þennan mann sem dæmi, af því að menn eru nú löngu hættir að deila um hann. Slíkt dættur engum manni í hug. Og þar sem þarna kemur fram margra ára sjóðþurrð og vanræksla og rangindi af öllu tagi í garð sýslubúa, og þar sem þetta er allt skjalfest og sannað með dómi, þá er það komið inn í söguna og ætti því ekki að vera dm. neitt tilfinningamál. Það er algerlega óviðunandi að hugsa sér, að það þurfi nokkurn tíma að setja menn í dómaraembætti, sem ekki eru betur færir um að gegna því starfi heldur en t. d. þessi maður var. Það getur vel verið, að maðurinn hafi verið veikur, — um það veit ég ekkert.

Ég held, að ég verði að nefna annað dæmi frá sama tíma, til þess að sýna, hvað þetta var mikið ólán, að duglegustu lögfræðingarnir vildu ekki líta við sýslumannsembættunum, eða þá að þeir fengu þau ekki, vegna þeirrar reglu, að láta þá eldri ganga fyrir. Böðvari Bjarkan, sem er einhver skarpasti lögfræðingur á landinu, var neitað um 2—3 sýslur, af því að maðurinn, sem sótti á móti honum, hafði eldra próf. Það er vitanlega einkennilegt þegar svona kemur fyrir, en hér var aðeins fylgt fráleitri reglu. Myndi ég ekki hafa vikið að þessu, ef hv. 2. landsk. hefði ekki bent á, að það ætti ekki að koma með svona dæmi.

Það er óhjákvæmilegt að benda á, hvernig sýslumannastéttinni hefir hrakað, vegna þess að illa hefir verið að henni búið. Það, sem hefir hjargað stéttinni, er heilbrigður metnaður og áhugi röskra manna, sem hafa sætt sig við þessar illa launuðu stöður, af því að þeir hafa t. d. viljað vera á þingi og öðlazzt betri aðstöðu til þess með því móti.

Ég ætlast til þess, að embættin verði gerð betri og öruggari með þessum bústöðum, og að sýslumönnunum verði gert mögulegt að koma fram eins og þeim samir.

**Þorsteinn Þorsteinsson:** Sú þáttill., sem hér er um að ræða, gengur að mínum dómi í mjög rétta átt. Af þeim þremur embættismannastéttum, sem aðallega búa í sveit, má segja, að tvær séu komnar vel á veg með sin byggingarmál. Það er alltaf verið að auka við húsnæðið fyrir prestana, og í nálega hverju lækniheraði er kominn upp bústaður, sem lækinnir getur gengið að, þegar hann kemur, og farið frá, þegar hann vill.

Með sýslumennina gegnir allt öðru máli. Þeir verða eftir atvikum að kaupa sér hús, og þegar þeir hverfa úr einu embætti í annað eða hætta, verða þeir að sæta þeim kjörum, sem atvikið leggja þeim upp í hendurnar. Stundum geta þeir selt samilega, stundum fyrir hálfvirði. Þetta er mjög óþægilegt fyrir embættismennina og getur orðið til þess, að þeir séu neyddir til að hirast lengur í sínum sýslum en þeir annars vilja. Álit ég þess vegna, að þáttill. sú, sem hér um ræðir, sé mjög til bóta. En hinsvegar hefði gjarnan mátt vera sú viðbót við hana, að haldið skyldi þeirri gömlu og góðu venju, að slá sýslumannsembættunum upp, svo að sýslumenn ættu kost á að sækja og eiga von á veitingu, eftir því hvernig þeir hefðu staðið í sinni stöðu. Nú í rennu hafa verið veitt fimm sýslumanns- og bæjarfógetaembætti án þess þeim hafi verið slegið upp, og þau hafa aðeins verið veitt þeim mönnum, sem hafa talið sig til stjfl., ég held Framsfl. Það hafa náttúrlega verið góðir menn innan um. En ég tel, að menn hafi rétt til að fá að sækja um embættin. Ég verð að lýsa því yfir, að ef sá réttur næst ekki, verður að leita annara ráða, svo sem þeirra, að sýslumenn verði kosnir, alveg eins og prestar eru kosnir nú, þó að það þyki dálítið „radikal“ aðferð. Það getur engum ráðh. haldizt uppi að ósekju til lengdar að þverbrjóta þessa gömlu sjálfsögðu reglu, að embættum skuli slegið upp.

Ég tel þessa þáttill. mjög til bóta, a. m. k. fyrir þá sýslumenn, sem von hafa um að geta einhverntíma skipt um embætti.

**\*Forsrh. (Hermann Jónasson):** Ég vil lýsa ánægju minni yfir þessari þáttill., en ætla ekki að lengja umr. um hana. Það veldur ríkissjóði nokkrum kostnaði og ekki sýnt, hvenær hægt verður að ráðast í að byggja þessa bústaði, en það er áreiðanlega þarft mál. Sýslumenn skipta um sýslur og eiga þá erfitt með að selja bústaði, ef þeir hafa eignazt þá. Í samanburði við presta og lækna eiga sýslumenn einnig rétt til slíkra friðinda, eða a. m. k. ekkert óeðlilegt við að veita þeim þau. Um till. mun ekki verða mikill ágreiningur meðal framsóknarmanna, enda hefir oft verið minnzt á þetta í flokknunum.

Þó að ég vilji ekki fara að lenda hér í nein-um eldhúsumr., vil ég svara hv. 6. landsk. fáum orðum. Það hefir ekki verið tekin upp nein ný regla um það í minni stjórnartíð að slá ekki upp embættum, heldur haldið áfram venju, sem lengi hafði áður gilt. Og það er því erfiðara að hverfa frá eldri venjum sem þær hafa haldizt lengur. Það hefir verið tekið tillit til þess, jafnhliða því, að sá, er sýsluna fékk, væri starfinu vaxinn, að hann fylgdi í stjórnmalaskoðunum sama flokki og ráðh. Þetta hafði verið svo föst venja áður en ég tók við ráðherrastarfi, að auðgert er að finna fjölda embætta, sem veitt voru með hliðsjón af stjórnmalaskoðunum. Hvernig er það, ef lítið er á veiting embætta á þeim tíma í Borgarnesi, Döllum, Ísafirði, Strandasýslu, Blönduósi, Sauðárkróki, Húsavík, Austfjörðum — tveir sýslumenn —, Vik, Rangárvallasýslu og loks Árnessýslu? Niðurstaðan

er ótvíræð. Af þessu geta menn séð, hvernig raðað var af fyrirrennnum mínum í sætin kringum landið. Það er öllum ljóst, hvernig þetta raskaði öllu pólitísku jafnvægi í landinu, og þó að það sé alls ekki regla til fyrirmyndar, varð ekki stefnt nær jafnvægi með öðru eftir að ég tók við starfi en að halda venjunni.

Fyrirrennari minn veitti t. d. þrjú slík embætti: á Akureyri, Blönduósi og Ísafirði. Tveim þeirra embættum var aldrei slegið upp. Ég er ekki að segja, að þeir, sem embættin fengu, væru ekki góðir starfsmenn, þó að ég minni á það, að ef embættunum hefði verið slegið upp, hefði ekki komið til mála að veita t. d. Blönduós þeim manni, sem veitt var; hann hafði enga reynslu fengið í því að fara með embætti, nema lítilsháttar sem aðstoðarmaður á Akureyri. Á Ísafirði var settur maður, sem aldrei hafði komið nálægt sýslumannsstarfi.

Það má segja, að ein syndin bjóði annari heim í þessu efni, en því verður varla haldið fram, að nú sé lengra gengið en áður en ég tók við starfi, heldur öllu skemmra.

Ég skal láta útrætt um málið, nema alveg sérstakt tilefni gefist.

**Þorsteinn Þorsteinsson:** Ég skal fara að óskum hæstv. forseta að fara ekki mjög út fyrir till. sjálfa, þó að annars væru ærnar sakir til þess. En leiðréttu verð ég örlítið hjá hæstv. forsrh. Hann segir, að það hafi áður verið venja eða regla að slá ekki upp embættum. Þetta er ekki rétt. Ég veit ekki um nema tvö embætti, sem ekki var slegið upp: í Stykkishólmi og Ísafirði. Ég veit, að Akureyri var slegið upp og eins Húnavatnssýslu. Ráðh. telur, að stjórnmálaskoðanir hafi ráðið þá. Ég veit bezt, að þegar mér var veitt Dalasýsla, var ég frekar stjórnarandstæðingur en hitt; illu heilli var ég þá frekast framsóknarmaður. Samt sem áður fékk ég embættið og þurfti engan leyfis að biðja að hafa skoðanir minar. En nú virðist sem fimm starfsmönnum hafi verið veitt embætti, án þess að þeim hafi verið slegið upp. — Þess vegna er það ákaflega eðlilegt, sem hv. flm. (JJ) sagði, að sýslumannastéttinni hafi verið að hraka.

ATKVR.

Tillgr. samþ. með 9 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 9 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 586).

## 8. Uppeldisheimili fyrir vangæf börn og unglinga.

Á 70. fundi í Ed., 10. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um undirbúning stofnunar uppeldisheimilis fyrir vangæf börn og unglinga (A. 505).

Á 72. fundi í Ed., s. d., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 73. fundi í Ed., 11. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 74. fundi í Ed., s. d., var till. aftur tekin til einnar umr.

**\*Frsm. (Árni Jónsson):** Menn hafa nýlega heyrt ósk hæstv. forseta um að lengja ekki umr. meir en góðu hófi gegnir. Ég mun verða við því, og ekki síður fyrir þá sök, að málið er kunnugt d. áður. Hv. 2. landsk. þm. hefir flutt hér frv. á þskj 46 um stofnun uppeldisheimilis fyrir vangæf börn og unglinga, og er það eins og segir í grg. í 3. sinn, sem það er flutt. Allshn. hefir haft þetta frv. til meðferðar síðan í marz og rétt um það á nokkrum fundum, án þess að tekin hafi verið ákvörðun fyrr en alveg nýlega. En þótt nm. væru allir á einu máli um það, að þetta sé nauðsynjamál, varð þó ekki bent á, að unnt sé að koma þessu fram eins og sakir standa. Það er þannig ástætt um mörg fleiri nauðsynjamál, vegna þess hvernig nú árar. Nm. vildu láta það koma skýrt fram engu að síður, að þeir lýsa einhuga fylgi við málið, og hafa því ráðið að bera fram þessa þáttill. á þskj. 505, er hljóðar þannig, með leyfi hæstv. forseta: Efri deild Alþingis ályktar að skora á ríkisstj. að láta rannsaka, hvar vænlegast sé að stofna uppeldisheimili fyrir vangæf börn og unglinga, og gera áætlun um stofnkostnað slíks heimilis, og sé rannsókn lokið fyrir næsta Alþingi.

Ég hygg, að eftir atvikum muni þessi lausn málsins fullnægja hv. flm. frv. (GL) eða hún sætti sig við hana að sinni, þótt hún hefði vitanlega heldur kosið, að málið gengi nú þegar fram.

Ég vænti þess, að hv. þdm. taki vel undir þessa þáttill.

**Guðrún Lárusdóttir:** Ég mun ekki segja margt um þessa till. Ég hefi svo oft talað um málið hér í deildinni.

Ég hygg, að mönnum geti ekki blandast hugur um, að uppeldið er sá grundvöllur, sem þjóðarvelferðin hvílir á. Þjóðin getur ekki látið sig slík mál litlu skipta, og þá ekki heldur uppeldi vangæfra barna og unglinga, sem oft eru ekki meðfæri foreldranna, eða geta ekki notið viðunandi uppfósturs á heimilunum og þurfa þess vegna nauðsynlega að komast í sérstök heimili undir umsjón þeirra, sem sérstaka kunnáttu hafa í þeim efnum.

Það hefir komið í ljós, að allshn. í heild litur svipað á þetta og ég. Aðeins verð ég að segja, að n. hefir treint það furðanlega að komast að þessari niðurstöðu, og hér hefir verið farið óþarflega mörgum orðum um sum önnur mál, meðan þessu hefir litið verið skeytt. Ég hygg, að það hefði aldrei orðið þingi né þjóð til ógagns, þó að nokkru lengri tíma hefði verið eytt til að ræða mál eins og þetta.

Nú her þáttill. það með sér, að meiningin muni vera að róa nokkuð í áttina, þó að seint gangi. Ekki skal ég gerast óþolinmóð. Ég veit, að Róm var ekki reist á einum degi. — Ég vonast eftir, að íslenska þjóðin eigi eftir að

eignast þá stofnun, sem orðið geti til þjóðþrifa og hjargað mörgum unglingi í náinni framtíð.

Það verður að treysta því, að hæstv. ríkisstj. láti ekki undir höfuð leggjast að undirbúa málið og taki það föstum tökum í framkvæmdinni, fyrst og fremst í þeirri rannsókn, sem þáttill. fer fram á.

Í grg. frv. hefi ég nokkuð farið út í það, hvernig framkvæmdum mætti hátta. Og í grg. till. er bent á ýmislegt, eins og að athuga þurfi sem fyrst um stað fyrir heimilið, um skilyrðin fyrir samstarfi bæjar- og sveitarfélaga og ríkisins, um stofnun og rekstur heimilins og um undirbúning starfskrafta. Það þarf að leita fyrir sér meðal kennara, sérstaklega í sveitum, hvort þeir fást ekki til að helga sig slíku hlutverki. Erlendis eru það einkum konur með kennaramenntun og menn úr kennarastétt, sem til þess veljast. Þá kæmi til mála að verja nokkru af því fé, sem veitt hefir verið til barnaverndar, til að styrkja efnilega menn til að kynna sér erlendis slíka uppeldisstarfssemi. Kennarar, sem árlega fara utan fleiri eða færri, ættu áreiðanlega greiðan aðgang að slíkum stofnunum í Danmörku, Svíþjóð og Noregi. Ég veit af eigin reynd, að það er svo í Danmörku. Ég kom þar t. d. á eitt slíkt heimili og átti tal við formann barnaverndarnefndarmálanna í Danmörku. Hann fór mjög hlýlegum orðum um að veita Íslendingi aðgang að námi á einhverju slíku heimili, til þess að kynna sér starf og rekstur þess háttar stofnana, og ég skildi hann svo, að dvölin yrði ekki kostnaðarsöm.

Ég vænti þess, að þegar ég sé enn á ný fram á, að þetta hugsjónamál mitt og heitt áhugamál nái ekki fram að ganga, þá verði öllum skiljanlegt, að sársaukalaus er mér það ekki, þar sem ég veit, að svo margir unglingar eru í hættu staddir vegna þess að þjóðin vanrækir skyldur sínar við þá, — já, fara beinlínis illa fyrir breina og beina handvömm þjóðarinnar. Mér sviður aðgerðaleyfið og ég mun aldrei geta sætt mig við það, ef þing og stjórn taka nú ekki málið föstum tökum og hrinda því fram strax og fært þykir. Hér liggur fyrir d. í dag annað alvörunám, frv. um varnir gegn þeirri fjárpest, sem nú ógnar miklum hluta þjóðarinnar. Engum dettur annað í hug en að gera allt, sem hugsanlegt er til að stöðva þann vágast. En þegar við litum á óknyttapestina, sem er að gripa um sig hjá æskulýðnum okkar, ætti Alþingi að hafa skilning á því, að hún er sízt hátuminni fyrir þjóðina.

Ég skal ekki fara út í það, hvað við tekur, ef ekkert er gert til varnar; það fá þeir að reyna, sem við það verða að glíma á sínum tíma.

Ég þakka samt sem áður hv. frsm. og hv. allshn. fyrir þann skilning, sem fram hefir komið á málefnum frá þeirra hendi. Þó ég harði það mjög, að frv. skuli ekki hafa fundið fulla náð fyrir augum þeirra. Ég sagði þó n., að hún hefði samþykki mitt til hverskonar breytinga á frv., aðeins ef meginmál þess mætti standa óhaggað, því málefnið sjálft er mér fyrir öllu, af því ég er sannfærð um, að í frv. er farin rétt leið til hjálpar vangæfum börnum þjóðarinnar.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 14 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 15 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 589).

## 9. Ný læknishéruð.

Á 62. fundi í Nd., 5. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um stofnun nýs læknishéraðs (A. 434).

Á 67. fundi í Nd., 7. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 73. fundi í Nd., 11. maí, var till. tekin til einnar umr.

\*Ólafur Thors: Ég ætla að leyfa mér að fara fram á það við hæstv. forseta, að hann fresti þessu máli þar til síðar á fundinum. Ég er að hugsa um að bera fram brtt. við þáttill., en veit ekki fyrir víst, hvort það verður, en get ákveðið það innan skamms tíma, svo að það þyrfti ekki að tefja málið.

\*Flm. (Helgi Jónasson): Þáttill. þessi fer fram á að skora á ríkisstj. að láta rannsaka, í samráði við landlækni, möguleikana fyrir stofnun nýs læknishéraðs fyrir næstu sveitir beggja megin Þjórsár.

Í Þjórsártúni hefir, sem kunnugt er, verið starfandi læknir í mörg ár, eða síðan skömmu fyrir aldamót, þangað til nú fyrir fáum árum, að hann varð að láta af störfum vegna sjóndepru. Það hefir margoft komið í ljós, að nauðsynlegt er að hafa lækni á þessu svæði nálægt Þjórsárbrú, því að þær fjölmennu sveitir, sem liggja beggja megin Þjórsár, eru mjög illa settar með að ná til lækis vegna fjarlægðar.

Ég kem ekki með till. um það nú, hvernig ég hugsa mér skiptingu á þessu héraði, hve stórt þetta nýja læknishérað ætti að vera, en legg það á vald hæstv. ríkisstj. og landlækis að koma með till. um það fyrir næsta þing.

Frá þessum sveitum eru víða 50 kílómetrar til næstu héraðslækna, og auk þess eiga þeir lækna fólksmörgum héruðum að gegna. Ennfremur eru sum læknishéruð á þessum stöðum svo stór, að ef farsótt kemur upp í héraðinu, þá kemst ekki einn læknir nærri því yfir að sinna öllum sjúklingum, sem þá gæti þurft að sækja lækni til, ef um mikil veikindi væri að ræða.

Vona ég, að till. þessi verði samþ., og sé ég ekki ástæðu til að hafa um hana fleiri orð að sinni.

Umr. frestað.

Á 74. fundi í Nd., s. d., var fram haldið einni umr um till.

**\*Ólafur Thors:** Ég boðaði í dag, að ég hefði í hyggju að flytja brtt. við þetta mál, og mun ég nú gera það. Hún er á þá leið, að aftan við tillgr. bætist: svo og nauðsyn á stofnun nýs læknishéraðs í Kjósarsýslu. Samkv. því kæmi í fyrirsögninni: „nýrra læknishéraða“ í stað „nýs læknishéraðs“. — Ég skal ekki vera langorður um þessa brtt. Að undanfögnu hefir sérstakur læknir verið launaður til þess að gegna læknisstörfum í Kjósarsýslu, en þar að hlýtur að koma, að óhjákvæmilegt verður að stofna nýtt læknishérað í Kjósarsýslu, og virðist vera mjög hagkvæmt að gera það í sambandi við þá þáttill., sem hér liggur fyrir.

#### ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. frá þm. G.-K. (sjá þskj. 593) leyfð og samþ. með 22 shlj. atkv.

**\*Ásgeir Ásgeirsson:** Ég leyfi mér að leggja hér fram skrifl. vatill. við brtt. hv. þm. G.-K., á þá leið, að við till. bætist: og í Súgandafirði. Þar er mjög erfitt um læknissókn, og er ekki úr vegi, að rannsakað sé til hlitar, hvað hægt er að gera fyrir héraðið, um leið og athugað er um önnur læknishéruð.

#### ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. frá þm. V.-Ísf. (sjá þskj. 594) leyfð og samþ. með 20 shlj. atkv.

**\*Flm. (Helgi Jónasson):** Mér koma þessar brtt. einkennilega fyrir sjónir. Ég fer að halda, að ekki sé um sérlega brýna nauðsyn að ræða, úr því að hv. flm. muna ekki eftir þessu máli fyrr en á síðustu stundu. Ég veit, að þeim hafa ekki horizt um þetta óskir frá nokkrum kjósanda. Þetta er hótfyndni, og ekkert annað, og ég legg á móti brtt.

**\*Ásgeir Ásgeirsson:** Till. mín er flutt samkv. áskorun allra héraðsbúa í Súgandafirði, sem legið hafa fyrir mörgum þingum. En óskum þeirra hefir ekki fengist framgengt enn. Og nú þegar hv. flm. þáttill. vill reyna að knýja fram nýtt læknishérað í sinu umdæmi, viljum við eðlilega njóta hans góðvildar til að koma fram eldri kröfum um sama efni.

**\*Ólafur Thors:** Það er ekki að sjá, að þörfin sé brýn í héraði hv. flm. þáttill., úr því að hann þar þetta ekki fram á síðasta þingi. En í mínu kjördæmi hafa óteljandi raddir borið fram ósk um nýtt læknishérað. Ég vil segja, að ég ber allra manna sið fram till., sem valda útgjöldum úr ríkissjóði, en þegar ég sá svo ötula forgöngu í þessu máli, stóðst ég ekki mátið að reyna að koma fram mínu héraði.

**Eiríkur Einarsson:** Ég mótmæli því, að hér sé ekki um brýna nauðsyn að ræða í héraði hv. flm. þáttill. Ég veit, að þar liggja fyrir áskoranir og vilji fjölda manna, en nauðsynin getur verið brýn víðar, og á ekki að fara eftir því, hvort þm. eru fljótir eða seinir að sinna henni.

#### ATKVGR.

Brtt. 594 samþ. með 16:6 atkv.

— 593,1, svo breytt, samþ. með 17:5 atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 22:3 atkv.

Brtt. 593,2 samþ. án atkvgr.

Fyrirsögn, svo breytt, samþ. án atkvgr.

Till., svo breytt, samþ. með 22:2 atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 598).

## 10. Atvinnuskilyrði aldraðra sjómanna.

Á 29. fundi í Sp., 10. maí, var útbýtt frá Ed.:

Till. til þál. um rannsókn á atvinnuskilyrðum aldraðra sjómanna (A. 541).

Á 73. fundi í Ed., 11. maí, var till. tekin á dagskrá til ákvörðunar um, hvernig ræða skyldi. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 74. fundi í Ed., s. d., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 76. og 77. fundi í Ed., 12. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 78. fundi í Ed., s. d., var till. enn tekin til einnar umr.

**\*Flm. (Jónas Jónsson):** Ég held, að ég þurfi ekki að fjölýrða um till. Ég hefi skýrt greinilega, hvað fyrir mér vakir, í grg. Ég treysti Sjálfstfl. til að geta verið sammála Framsfl. um að láta rannsaka þetta með áhugamönnum. Vona ég, að þessi till. verði samþ. og verði valdir duglegir menn í þetta, svo það geti borið góðan árangur.

#### ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 11 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 12 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 606).

## 11. Framfærslukostnaður embættismanna.

Á 20. fundi í Sp., 12. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um rannsókn á framfærslukostnaði embættismanna (A. 240).

Á 22. fundi í Sp., 22. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 23. fundi í Sp., 2. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 30. fundi í Sp., 11. maí, var till. aftur tekin til einnar umr.

**\*Flm. (Magnús Jónsson):** Ég skal ekki mæla mörg orð um þessa till. Þó að grg. sé stutt,

segir hún allt, sem segja þarf. Ég flyt þessa till. af því, að ég hefi oft orðið var við það, þegar rætt hefir verið um laun embættismanna, að mikill ágreiningur er um það manna á meðal, hvað séu eiginlega þurftarlaun embættismanna, og oftast hefir verið um það deilt, hver þau væru í Rvík. Það er auðvitað ósköp þægilegt að nefna einhverja ákveðna upphæð, t. d. 4000 eða 4500 eða 5000 kr., og segja, að það séu rifleg laun og að vel sé hægt að lifa af þeim fyrir t. d. 5 manna fjölskyldu. En ég hefi orðið var við það í viðræðum við greinagöða menn, að þegar ég hefi lagt niður fyrir þeim, hvað það kostar raunverulega að lifa hér, hefir ekki orðið mikið um svör. Ég er líka viss um, að allir hv. þm. vita það — ekki sízt þeir, sem búið hafa í Rvík —, að þessi staðhæfing um, að 4000—5000 kr. séu rifleg laun handa 5 manna fjölskyldu, er markleysa ein. Það þarf ekki annað en að setja upp einfalt dæmi þessu til sönnunar. Í því dæmi þarf ekki að nefna óteljandi hluti, sem menn hafa vanið sig á að nota, en ekki er samt hægt að kalla óhöfseyðslu. Það þarf ekki annað en að telja fram einföldustu lífsþægindi. Það þarf ekki annað en að setja upp örfáa liði, eins og húsaleigu, ljós, hita, skatt, fæðiskostnað og einfaldan klæðnað, og taka hið raunverulega ástand, sem er fyrir hendi, þá eru menn komnir alllangt upp fyrir þessa fjárhæð.

Það hefir verið sagt, að menn mættu ekki nota í húsaleigu meira en  $\frac{1}{2}$  af launum sínum. Eftir því ættu embættismenn, sem hafa 5 manna fjölskyldu, að komast af með íbúð, sem kostaði 900—1000 kr. á ári. Það er enginn vafi á því, að það yrði mikil eftirspurn eftir íbúðum um fyrir það verð, ef þær yrðu með þeim hætti, sem jafnvel mjög sparsamir embættismenn notast við hér í Reykjavík. Þær eru ekki til. — Það er eins, þó að reiknaður sé einfaldur fæðiskostnaður. Hann verður að jafnaði 2 kr. á dag fyrir hvern fjölskyldumeðlim. Ég veit ekki, hvort óhætt er að reikna með kaffisopa, sem gestir fengju, en þetta verða þá 10 kr. á dag yfir árið.

Þessi dæmi sýna, að framfærslukostnaðurinn er hærri heldur en þau laun, sem ákveðin eru. Ég held, að það væri ósköp einfalt atriði fyrir einhverja opinbera stofnun, eins og hagstofuna, að gera reikning yfir þetta. Til þess má nota tvær aðferðir. Önnur er að hafa þetta eins og reglulega búreikninga. Hinsvegar mætti áætla, eftir því sem menn þekkja á fingrum sér, þessa einföldu þurftarliði, sem koma til greina við að framfæra fjölskyldu. Ef menn vilja ekki ákveða, hvernig embættismenn eiga að lifa, þá mætti ákveða t. d. þrjú stig, eftir því hvað stór íbúðin væri og annað þess háttar. Ég held út af fyrir sig, að það hljóti að vera æskilegt að fá slíka skýrslu, og ég er sannfærður um, að hagstofan geti gert þetta án nokkurrar verulegrar fyrirhafnar. Það er alltaf vafamál, hvað hátt þessir menn eiga að lifa. Það má að sjálfsgöðu vitna í það, að til séu fjölskyldur, sem eru framfærðar á minni tekjum en embættismenn hafa yfir að ráða, og það er ekki nema alveg heilbrig, að Alþ. geri sér það ljóst, þegar það ákveður launin, að það ætli embættismönnum að lifa eins og þessum

fjölskyldum, að búa í tveggja herbergja íbúð og ganga í verkamannafötum.

Fyrir nokkrum árum var uppi sterk hreyfing meðal embættismanna um að taka upp þann sið, sem tíðkaðist þá úti um heim, að ganga í verkamannafötum. Það væri gott að vita það, ef til þess væri ætlað. Mjög margir af þessum mönnum vilja heldur lifa ódýrara lífi og komast af, en ég held, að það sé ekki til þess ætlað. Það er miðað við t. d. fjöggra herbergja íbúð og að menn gangi klæddir eins og við erum hér í dag, og þeirra fjölskyldur að sama skapi, og annað þess háttar. Það er ætlað til þess, get ég hugsað mér, að þeir geti keypt svona tvö timarit og blöð og verið í eins og tveimur félögum, en það er mikilsvert að fá þessu slegið föstu. Það ætti a. m. k. að vera útlátalaust fyrir þingið að fela hæstv. ríkisstj. að láta gera athugun á þessu, en það er ekkert annað, sem farið er fram á í þessari till.

Ég skal svo ekki fjölyrða um þetta frekar, en óska eftir, að þessi till. verði samþykkt.

**Forseti (HG):** Það hefir komið fram beiðni um, að umr. yrði frestað, og vil ég verða við þeirri beiðni.

Umr. frestað.

Á 31. fundi í Sp., 12. maí, var fram haldið einni umr. um till.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26:1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 607).

## 12. Lífeyrissjóðir kennara og embættismanna.

Á 18. fundi í Sp., 9. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um athugun á því, hve há iðgjöld sé hæfilegt að greiða í lífeyrissjóði kennara og embættismanna (A. 205).

Á 22. fundi í Sp., 22. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 23., 28. og 30. fundi í Sp., 2., 7. og 11. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 31. fundi í Sp., 12. maí, var till. enn tekin til einnar umr.

**Flm. (Sigurður Kristjánsson):** Herra forseti! Á síðasta þingi voru samþ. l. um breyt. á alþýðutryggingal. Meðal þeirra breyt., sem gerðar voru á þessum l., var það, að embættismenn og barnakennarar voru sviptir réttinum til að flytja tryggingu sína úr lífeyrissjóðum barnakennara og embættismanna yfir í lífeyrissjóð

rikisins, sem tekur lægri iðgjöld. Í sambandi við umr. um þetta mál hófum við hv. meðflm. minn máls á því, að gengið skyldi í að athuga, hvort iðgjöldin til þessara sjóða væru ekki óþarflega há. Þessi till. á þskj. 205 er fram borin að þeirri athugun okkar lokinni.

Sökum þess, að ekki er hægt að fórna miklum tíma í umr. nú, en marka má nokkuð skoðanir hv. þm. af þeim umr., sem fram fóru á síðasta þingi, vænti ég, að meiri hl. hv. þm. dæmi það eðlilegt, sem í till. felst. Að öðru leyti leyfi ég mér að vísa til grg. till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 33 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 32 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 608).

### 13. Tilraunastarfsemi landbúnaðarins.

Á 23. fundi í Sp., 2. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um skipun nefndar til þess að gera tillögur um tilraunastarfsemi landbúnaðarins (A. 413).

Á 30. fundi í Sp., 11. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Steingrímur Steinþórsson): Landbnn. Nd. hafa orðið ásáttir um að bera fram þessa þáttill. á þskj. 413, um skipun n. til þess að gera tillögur um tilraunastarfsemi landbúnaðarins. Ég get að nokkru leyti vísað til grg. till., en verð þó að segja örfá orð, til þess að hinu háa Alb. verði ljóst, hvað fyrir okkur flm. vakir. Ég lit svo á, að þetta sé mikið nauðsynjamál, þó að það ef til vill geti ekki talizt stórmál. Það er almennt viðurkennt þar, sem landbúnaður er stundaður nokkuð að ráði, að nauðsynlegt sé að reka mikla tilraunastarfsemi í sambandi við hann. Landbúnaðurinn er stundaður á þann hátt, að bændur verða að geta stuðzt við niðurstöður slíkra tilrauna. En það er svo, að tilraunastarfsemi eins lands kemur oft að litlum notum í öðru landi, vegna þess að viðfangsefnin eru mjög ólík, eftir náttúruskilyrðum og búskaparháttum á hverjum stað. Þetta á ekki hvað síst við hjá okkur Íslendingum, því að Ísland hefir svo sérstaka jarðfræðilega aðstöðu, að jarðvegsskilyrði eru hér með allt öðrum hætti en í nágrannalöndum vorum. Ræktunaraðferðir og meðferð okkar á búfé er einnig allt önnur hér en tíðkast víðast hvar annarsstaðar.

Hér hefir að visu nokkuð verið gert af tilraunum allt frá því um aldamót, bæði á vegum Ræktunarfélags Norðurlands og Búnaðarfél. Íslands, og hefir verið varið við þeirra mála 20—30 þús. kr. úr ríkissjóði árlega síðustu árin. Það er mjög lítið fé, samanborið við það, sem

aðrar þjóðir verja í þessu skyni, og auðvitað hefir sú tilraunastarfsemi verið af miklum vanefnum gerð, enda þótt mikið gagn hafi af henni leitt. Það hefir ekki verið um neitt heildarskipulag að ræða, og hefir þetta því verið meira í molum en þyrfti að vera. Í öðrum löndum er þetta samræmt í eitt kerfi fyrir allt landið.

Ég hefi heyrt ýmsa þm. spyrja, hvort ástæða væri til að skipa sérstaka n. til að hafa þetta mál með höndum, hvort Búnaðarfél. gæti ekki unnið þetta starf. Þar til er því að svara, að Búnaðarfél. hefir vissulega gert það, sem það hefir getað og haft aðstöðu til, og reynt að samræma þessa starfsemi hjá sér annarsvegar og Ræktunarfél. Norðurlands hinsvegar. Einnig hefir það birt niðurstöður sínar um þessi efni. En nú er t. d. bændaskólunum og búum þeirra ætlað að reka einhverskonar tilraunastarfsemi, og þá hefir nýlega verið sett upp atvinnudeild við háskólann, sem einnig er ætlað að hafa með höndum tilraunastarfsemi í þágu landbúnaðarins. Öllu þessu verður að koma í skipulegt horf; annars verður landbúnaðardeildin litils virði. Hún verður og að fá bújörð til umráða í nánd við Rvík. Það eru því æðimörg atriði, sem þarf að taka til athugunar, og ríkisvaldið verður þar að koma til greina.

Þetta er það, sem vakir fyrir okkur flm., að tilraunastarfsemi Ræktunarfél. Norðurlands og Búnaðarfél. Ísl. og það, sem nú á að taka upp á vegum ríkisins, verði samræmt, og teljum við ekki hægt að gera það nema með þingvalinni n.

Till. okkar um skipun n. eru miðaðar við þetta. Við viljum láta skipa 2 menn af Búnaðarfél. Ísl., 2 af landbn. Alp., en þann 5. af ríkisstj. Við teljum, að ekki megi færri vera en 5 menn í n., til þess að sem flest sjónarmið komi þar til greina. N. þarf ekki að vera dýr. Málið er svo vel undirbyggt, að hún þyrfti ekki að starfa nema einn til tvo mánuði. Ég legg mikla áherzlu á, að ef vilji er fyrir því hér á Alp. að slík n. verði skipuð, fái þessi till. að ganga fram, en dagi ekki uppi. Það er sérstök ástæða til þess að nefna þetta, vegna þess að nú mun því nær komið að þingslitum. Við álitum, að þetta starf þurfi að vinna einmitt fyrir næsta þing, og þess vegna vil ég taka þetta fram nú.

Ég sé ekki ástæðu til að hafa fleiri orð um þetta, en vænti þess, að hið háa Alp. vilji fallast á rök þau, sem ég hefi fram borið og getið er í grg.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv.

Á 31. fundi í Sp., 12. maí, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 33 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 609).

# Þingsályktunartillaga felld.

## Vantraust á ríkisstjórnina.

Á deildafundum 2. apríl var útbýtt frá Sp.:  
Till. til þál. um vantraust á ríkisstjórnina  
(A. 165).

Á 14. fundi i Sp., s. d., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 26 shlj. atkv.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 15. fundi i Sp., 4. apríl, var till. tekin til einnar umr. (útvarpsumr.).

**Flm. (Ólafur Thors):** Það er kunnara en frá þurfi að segja, að allt frá því stjórn Framsfl. og sósíalista tók við völdum i landinu á miðju ári 1934, hefir Sjálfstfl. verið mjög andvígur stefnu stjórnarinnar á sviði atvinnu- og fjármálanna. Hefir vantraustið á stj. vaxið eftir því sem hún hefir farið lengur með völdin og ávestirnir af gerðum hennar hafa komið betur i ljós.

Sú breyting hefir nú orðið á ríkisstj., að ráðherra Alþfl. hefir látið af embætti, en við tekið þriðji framsóknarráðherrann. Ríkisstj. er þannig að forminu til hrein framsóknarstjórn.

En ekki virðist nein ástæða til þess að gera sér vonir um, að sú breyt. leiði til nokkurra bóta, því að i fyrsta lagi á stjórnin lif silt undir geðþótta sósíalista, og neyðist því að sjálfsögðu til að taka tillit til vilja þeirra og óska, en i öðru lagi tók forsrh. af öll tvímæli, er hann hér á Alþingi hinn 31. f. m. tilkynnti myndun hinnar nýju stjórnar, því i þeim boðskap sagði ráðherrann:

„Ríkisstjórnin mun fylgja þeirri meginstefnu, sem fylgt hefir verið að undanfögnu“.

Þessi orð eru alveg skýr.

Þjóðin veit nú, hvað hún á i vandum, ef þessari hæstv. ríkisstj. auðnast lif og heilsa. Það er sama meginstefnan sem fylgt hefir verið að undanfögnu, sem enn á að ráða.

Á fjórum árum hefir stj. tekið að hækka útgjöld fjárl. um margar millj., að leggja sjö millj. nýja skatta á þjóðina, að taka allan gjaldeyri af löglegum eigendum, fyrir verð, sem hún sjálf ákveður, að banna mönnum að flytja nokkurn hlut til landsins, eða frá því, án leyfis, að gera það að fast að því glæp, ef foreldrar i sveit

senda barni sínu i kaupstað kjótkrof eða rjómalögg, og að gerast nær einráð um atvinnu- og fjárhagsafkomu nær allra þegna þjóðfélagsins.

Á þessum fjórum árum hefir þjóðinni tekizt undir forystu þessarar stefnu og þessarar stj. að hækka skuldir sínar við útlönd um 2 til 3 millj. tug, að lenda i svo herfilegum vanskilum um samningsbundnar greiðslur við útlönd, jafnt því, að því er snertif einstaklinga sem ríkisstofnanir, að telja má með öllu glatað erlent lánstraust ríkis, bæja, einstaklinga og jafnvel banka, að skapa hér gjaldeyrisvandráði, sem verri eru og meiri óþægindum valda en nokkurn hafði órað fyrir, svo að jafnvel sjálft ríkið getur ekki greitt erlendar brennivínsskuldir, að gera nær því alla atvinnurekendur landsins eignalausa, og allan atvinnurekstur á sviði framleiðslu að hallarekstri, svo að niður er drepinn kjarkur manna og framtak til að hefjast handa um þær framkvæmdir, sem alþjóð þó eru nauðsynlegastar, og að opna leið hinum versta fjanda dugandi manna, atvinnuleysinu, er áður mátti heita óþekkt, en nú spennir helgreipar um æ fleiri og fleiri heimili og steytir hnefa framan i nær allan æskulýð landsins.

Og nú fær þjóðin fyrirheit hinnar nýju stjórnar. Það á að fylgja sömu meginstefnu sem fylgt hefir verið á undanfögnu árum. Stj. ætlar þá að hækka ríkisútgjöldin, þyngja skattana, herða fjótrana og auka einráði ríkisvaldsins. Um nýjar erlendar lántökur þýðir stj. varla að gefa fyrirheit. af göðum og gildum ástæðum.

Sjálfsagt verður þessum boðskap stj. tekið nokkuð misjafnlega i hennar eigin herbúðum. Við sjálfstæðismenn þekkjum að visu, hvers er að vanta þar, sem sósíalistar ráða, en biðum þó alveg rólegir átekta. Við vitum, að stj. hefir lofað upp i ermina sína. Við vitum, að úr því sem nú er komið um hagi þjóðarinnar, verður stefnu undanfarinna ára alls ekki lengur fylgt, hvað sem hver segir. Fyrir því sér fátækt þjóðarinnar og aðrir örðugleikar. Annaðhvort hlýtur því að ske, að stjórnin breyti um stefnu eða þjóðin breyti um stefnu, eða þjóðin breyti um stjórn.

Mér þykir ekki að þessu sinni ástæða til þess að færa mörg rök að því, að ríkisstj., sem lifir á sameiginlegum stuðningi sósíalista og Framsfl., hlýtur að verða með öllu óvirk á sviði löggjafar, ef báðir flokkarnir ætla að reynast sæmilega trúir yfirlýstum stefnum sínum. Þykist ég og vita, að flestir athugulir kjósendur hafi löngu

veitt þessu eftirtekt. enda sannar saga síðustu þinganna þetta mjög eftirminnilega.

Á vorþinginu 1937 báru sósíalistar fram 5 stór mál, er þeir gerðu að skilyrði fyrir áframhaldandi samstarfi. Eitt þeirra tók þingið til meðferðar, nefnilega Kveldúlfsmálið. Það var afgreitt eftir sameiginlegri ákvörðun Sjálfstfl., Framsfl. og Bændafll., gegn harðvítugri andstöðu sósíalista. Annað gerðist ekki á því þingi. Ekkert hinna málanna var virt svars, og ekkert þeirra mála hafa sósíalistar svo mikið sem nefnt á nafn síðan.

Á haustþinginu 1937 fór á sömu leið, að Sjálfstfl., Framsfl. og Bændafll. tóku höndum saman um lausn aðalmáls þingsins, löginn um stjórn og rekstur sildarverksmiðja ríkisins, gegn megnri andúð og mótspyrnu sósíalista.

Ög enn á þessu þingi hefir farið í sama farið. Enn hafa þessir sömu flokkar sameinað um þá einu löggjöf, er nokkru skiptir, þ. e. a. s. gerðardóminn, gegn svo megnri móttöðu sósíalista, að þeir létu valda samvinnuslitum.

Hvernig stendur á þessu? Hvað veldur því, að ekkert, sem máli skiptir, nær fram að ganga, nema í sundurþykkju og jafnvel fullum fjandskap stjórnarflokkanna?

Lausn gátunnar er sú, að vegna fátæktar og fjárhagsvanddræða þjóðarinnar er ekki hægt lengur að reka kröfupólítík undanfarinna ára. Þetta sjá allir hér á þingi. En munurinn á Framsfl. og sósíalistum er sá, að Framsfl. er í samræmi við vilja sinna kjósenda með því að taka upp nýja stefnu og leggja megináherzlu á að efla framleiðsluna og reisa við fjárhag ríkis og einstaklinga, en sósíalistar þora ekki að leggja út á þá braut, enda þótt þeir vildu.

Vantrauststillaga sú, er ég hefi flutt hér á Alþingi f. h. þingflokks sjálfstæðismanna og hér er nú til umræðu, á auðvitað rætur í því ástandi, er stefna stj. hefir skapað hér á landi. En hún er þó borin fram með alveg sérstakri hliðsjón af atburðum síðustu daga. Ég mun því ekki við rökstuðning hennar ræða frekar en orðið er hina almennu vantrú sjálfstæðismanna á þeirri stjórnarstefnu, sem ríkt hefir að undanförunu og fyrirheit er nú gefið um, að fylgt verði, enda verður sú gagnrýni, eins og venja er til, fram sett af flokksins hálfu við framhald fyrstu umr. fjárl., hinar svonefndu eldhúsumræður, er bráðlega munu fram fara.

Ég mun einnig leiða hjá mér að ræða allverulega formlega galla, er ég tel verið hafa á öllum gangi samninganna um myndun hinnar nýju stj., sem og það, að full ástæða er til að óttast, að þjóðin liti á það sem hálfgerðan skripaleik, að nokkrum dögum eftir að stjórnarflokkarnir klofna skuli þeir enn teknir saman. Ég er ekki heldur óhræddur um, að í þeim efnum geri það illt verra, að í vöndum eru ýmsar stöðuveitingar, sem, enda þótt þær út af fyrir sig geti verið að meira eða minna leyti réttmætar, þó ef til vill sjást í nokkuð sérstöklu ljósi í sambandi við undangengna viðburði.

Allt þetta mun ég leiða hjá mér, sem og það, hvort nokkrar líkur séu á því, að stjórnin sé lýðræðisstjórn, eftir klofninginn í Alþfl., en sannast sagna held ég, að Alþingi verði að fara

að gæta sín, ef það metur nokkurs virðingu og traust þjóðarinnar.

Ég mun hinsvegar sýna, að ríkisstj. skorti aðstöðu til að geta ráðið fram úr hinum mest aðkallandi og stórvægilegustu vandamálum þjóðarinnar, einmitt á því sviði þjóðmálanna, sem við sjálfstæðismenn teljum, að stj. hafi út af fyrir sig vilja til að gera hið rétta. En það liggur í hlutarins eðli, að í þeim efnum verður ekki vilji tekinn fyrir verkið, heldur verður sérhver stjórn að vikja fyrir þeirri lífsnauðsyn þjóðarinnar, að hin mestu hagsmunamál fái rétta úrlausn í tæka tíð.

Á ég hér við vilja ríkisstj. til að skapa vinnufrið í landinu á þessu ári, en um hitt get ég verið fáorður, að mæti nú ófgafullar kaupdeilur stöðvun framleiðslunnar ofan á atvinnuleysi og fátækt almennings og gjaldeyrisskort og fóbörf ríkisins, er engin leið til þess, að þjóðin komist ómeidd út úr því öngþveiti, er af slíku leiðir.

Skal ég nú leitast við að færa rök fyrir þeim tveim höfuðatriðum, er máli skipta, þessu til sönnunar.

Annað er, að sterkar líkur benda til, að alveg óvenjuleg þörf verði fyrir afskipti löggjafans eða framkvæmdarvaldsins í því skyni að setja niður kaupdeilur og tryggja vinnufriðinn í landinu. Hitt er, að það hefir hent forsh. að búa svo um hnútana við stjórnarmyndunina, að ríkisstj. er gersamlega máttvana og öldungis ófær um að leysa af hendi einmitt þetta mikilsverða hlutverk, sem þjóðin þó á meira undir að vel og röggsamlega sé fram úr ráðið en flestu öðru.

Það er alkunna, að eitt aðalvopn sósíalista og kommúnista í baráttunni um hylli verkalýðsins er að bera fram kauphækkunarkröfur, alveg jafnt þótt vitað sé, að ekki er hægt að uppfylla þær köfur, og að það myndi, ef gert væri, bitna þýngst á verkalýðnum, vegna þess atvinnuleysis, er leiðir af samdrættinum í atvinnulífínu, sem æfinlega fylgir í kjölfarið, ef greitt er hærra kaupgjald en getan leyfir. Í þessum efnum hefir ríkt mikil samkeppni milli leiðtoga sósíalista og kommúnista. En svo bágt sem þetta hefir lengi verið, virðist það þó hafa versnað um allan helming eftir að Héðinn Valdimarsson var rekinn úr Alþfl., því frá þeim degi sýnist það vera höfuðstefna Alþfl. í öllum málum, að kommúnistar og Héðinn Valdimarsson komist ekki í færi við þá.

Það er engum vafa undirorpið, að eins og komið er um innri baráttu milli sósíalista annarsvegar, en kommúnista og Héðins Valdimarssonar hinsvegar, muni báðir beita kaupkröfum um fyrir sig í baráttunni um fylgi verkalýðsins langt um venju fram og í alveg fullkomnu ábyrgðarleysi á öllum afleiðingum þeirrar baráttu, enda mun a. m. k. Alþfl. telja, að hann berjist nú fyrir lífi sínu.

Öll skynsamleg ihugun bendir því til, að bæði tíðar og stríðar kaupdeilur séu í vöndum, og að ekkert sé líklegra en að þá og þegar geti skapast alveg samskonar þörf fyrir afskipti löggjafarvaldsins af þeim málum og sú, er fyrir hendi var í kaupdeilunni á togurum.

Alveg í sömu átt benda þær staðreyndir, sem

nú þegar eru fyrir hendi. Þær segja frá kaupdeilum, sem nú standa yfir eða eru í vændum, sem vel geta kallað á aðgerðir ríkisvaldsins og sumar hverjar eiga rætur í samkeppni sósíalista og kommúnista.

Þessa dagana hafa staðið yfir samningar um kaupgjaldið á skipum Eimskipafélags Íslands og ríkissjóðs. Allar horfur virtust á, að sættir ætluðu að takast, þegar fámenn stétt, undir forystu eins af aðalstjórnendum Alþfl., gerði kröfu um 14% kauphækkun auk annara friðinda.

Samningar eru nú útrunnir, en enn hefir ekkert samkomulag náðst, svo að vel má svo fara, að mjög bráðlega komi til stöðvunar allra þessara skipa. Slíkt mál getur auðvitað vel komið til kasta ríkisvaldsins.

Þá hafa verið gerðar kröfur um mikla kauphækkun í vegavinnunni. Þar er það nú ríkisstj. sjálf, sem á að standa fyrir hagsmunum ríkissjóðs, og er því beinn aðili í þeirri kaupdeilu.

Enn má minna á, að 165 menn, sem vinna í sildarverksmiðjum ríkisins á Siglufirði og hafa frá 550 og upp í 700 kr. mánaðarkaup, gera kröfu um stórfellda kauphækkun, en hóta ella að stöðva rekstur sildarverksmiðjanna. Vita þessir menn þó vel, að sjómenn bera þeim mun minna úr bítum sem þeir fá herra kaup, er í verksmiðjunum vinna, sem og hitt, að vegna verðfalls á sildarlýsi er bræðslusildin, og þar með kaup allra þeirra sjómanna, er ráðnir eru upp á hlut, fallið ofan í helming þess, er var í fyrra.

Skyldi þetta ekki geta komið til kasta ríkisvaldsins?

Ég hefi hér aðeins nefnt þau þrjú dæmi, þar sem ríkið sjálft er beinn aðili, þ. e. a. s. kaupdeilurnar í ríkisverksmiðjunum, skipaútgærd ríkisins og vegavinnu ríkisins, en sannarlega eru næg önnur vitni þess, að allt bendir til, að einmitt nú verði ríkisvaldið langt umfram venju að vera viðbúið að rétta hlut þjóðarinnar, ef öfgakenndar kaupdeilur ráðast á hagsmuni hennar og sverfa svo nærri, að til vandræða horfir.

Er þá næst að aðgæta, hvernig stj. stendur að vígi til þess að inna af hendi þessa ríku skyldu sína.

Til þess að geta gert sér fulla grein fyrir þeirri hlið málsins, er nauðsynlegt að athuga eðli þeirrar miskliðar, er olli klofningi milli stjórnarflokkanna, rekja sögulegan gang klofningsmálsins á þingi og rannsaka, hversu sárin hafa gróið og hve vendliga er frá sættum gengið, einmitt vegna þess, að sjálft ágreiningsefnið var kaupgjaldsmál.

Ætla ég þá að snúa mér að því að rekja það mál nokkuð.

Svo sem kunnugt er, sögðu sjómenn á togurum upp kaupsamningum þeim, er út runnu um siðustu áramót. Aðiljum málsins tókst ekki að ná um það samkomulagi, og eigi hafði sáttasemjari ríkisins heldur getað sætt þá. Var þá enn gerð tilraun til sáttar af sáttasemjara ásamt þrem öðrum mönnum, er hæstiréttur útnefndi, sem þó einnig mistókst. Þannig stóð málið um miðjan síðasta mánuð. Vetrarvertið fór nú í hönd, og var þá öllum ljóst orðið, að til fullkominna vandræða horfði. Ofan á atvinnuleysis-

og gjaldeyrisskortinn átti nú að bætast það ból, að stórvirkustu framleiðslutækin, sem tryggja 1000 sjómönnum sæmilega lífvænlega afkomu, og sjá auk þess ótal mörgum öðrum fyrir daglegu brauði, en fara milljónir í þjóðarþúið, áttu nú að liggja ónotuð yfir hábjargræðistímann. Allir skildu, að við svo búið mátti ekki standa, og allir vissu í rauninni, að nú var eitt og eingöngu eitt úrræði eftir, þ. e. a. s. að löggjafinn tæki málið í sínar hendur.

Hinn 16. fyrra mánaðar lagði svo forsrh. fyrir Alþingi frumv. um, að deilan yrði lögð í gerð. Sjálfstfl., Framsfl. og Bendafl. voru frumvarpinu fylgjandi. Alþfl. hinsvegar taldi þá leið með öllu ófara, en sýndi þó, að einnig honum var ljóst, að eitthvað þurfti að aðhafast, með því að bera fram frumvarp um, að löggjafinn tæki fram fyrir hendur aðilja, tæki af þeim hinn svokallaða helga rétt til að deila einir og óáreittir um kaupgjaldsmálin, og ákvæði með lögum kaupgjald á saltfisksveiðum.

Spannst nú hin harðasta deila, einkum milli Framsfl. og sósíalista, um það, hvora leiðina bæri að fara. Héldu sósíalistar því fram, að í þessum efnum væri með öllu óverjandi að ganga lengra en nauður ræki til um íhlutun löggjafarvaldsins. Það ætti því að einskorða afskiptin við kaupgjaldið á saltfisksveiðum, en láta aðilja einráða um að semja um kaupgjaldið á sildveiðunum í sumar og isfisksveiðum næsta haust.

Framsfl. tók alveg þvert fyrir að fara þessa leið í málinu. Báðir ráðherrar flokksins sýndu fram á, að aðalmiskliðin væri einmitt út af kaupgjaldinu á sildveiðum og isfisksveiðum. Það kæmi því alls ekki til mála að fresta lausn einmitt þess hluta deilunnar. Sildveiðarnar yrðu að hefjast í júní. Það væri þjóðarnauðsyn, að þær yrðu hvorki tafðar né stöðvaðar. Engin trygging væri fyrir því, að aðiljar gætu fremur þá en nú komið sér saman um kaupgjaldið. Hvað átti nú til bragðs að taka? Ekki væri líklegt, að ríkisstj. yrði á eitt sátt um að gefa út bráðabirgðalög um að leggja deiluna í gerð, en Alþingi mundi ekki eiga setu. Þá yrði að velja milli þess, að láta sildveiðarnar á togurunum falla niður, en það væri þjóðarvoði, eða kalla saman þing, til þess að reyna að leiða málið til lykta. Það væri dýrt fyrir ríkissjóðinn, en dýrara þó fyrir þjóðina, vegna þess skaða, sem orsakaðist af sérhverri töf á því, að veiðar hefðust. Töldu ráðherrarnir, að með öllu væri óverjandi að stofna sildveiðunum í nokkurn ónauðsynlegan voða, og því væri alveg óhjákvæmilegt að útljá deiluna nú þegar, með því að lögfesta gerð, er ákvæði kaupgjaldið fyrir allt árið.

Óþarft þykir að rekja þá deilu lengra. En hversu mikið aðiljar töldu bera á milli, — hversu mikla áherzlu Framsfl. lagði á, að ekkert yrði í óvissu um sildveiðarnar, og hversu mögnuð var andstaða sósíalista gegn því að láta ákveða kaupið á sildveiðunum fyrir tilstilli löggjafans, enda þótt þeir vildu setja lög um kaupgjaldið á saltfisksveiðum — sést bezt á því, að eftir 4 ára samstarf skildu leiðir stjórnarflokkanna út af þessum djúpsætta mál-efnaágreiningu.

Frá því Haraldur Guðmundsson gekk úr ríkis-

stj. og þar til hin nýja stjórnartilkynning kom þann 31. fyrra mánaðar, mun almennt hafa verið talið nær óhugsandi, að Alþfl. mundi eiga nokkurn beinan eða óbeinan þátt í stjórnarmyndun. Haraldur Guðmundsson hafði ekki sagt af sér ráðherraembætti af persónulegum ástæðum, heldur hafði Alþfl. dregið ráðh. sinn út úr stj. vegna málefnaágreinings, þ. e. a. s. vegna andstöðu Alþfl. gegn gerðardómslögnum. Var því litið svo á, að jafna yrði þann málefnaágreining, áður en til samvinnu gæti dregið milli þessara flokka, því ella hefði það verið frumhlaup eitt af Alþfl. að draga ráðh. sinn út úr stj. Til þessa lágu aðeins þær tvær leiðir, að Framsfl. héti því að beita aldrei oftar lögboðinni gerð í kaupgjaldsmálum, eða að Alþfl. félli frá fyrri andstöðu gegn slíkri lausn á kaupdeilum, en báðar sýndust þær leiðir ófærar í bili. Hvortveggja sýndist jafnóhugsandi, að Famsfl. afneitaði svo snögglega þeirri stefnu í deilumálinu, sem hann ásamt Sjálfstfl. og Bændafl. hafði borið fram til sigurs, sem hitt, að Alþfl. teldi sér fært að styðja stjórn Framsfl. eða taka þátt í stjórnarmyndun með þeim flokki, er svo nýverið hafði framið jafnstórt brot á sviði lögjafarinnar, sem Alþfl. hafði talið gerðardómslögin vera.

Það hefir nú farið svo sem kunnugt er, að Alþfl. hefir heitið nýrri stjórn Framsfl. stuðningi, sem forsrh. virðist, samkv. þeirri yfirlýsingu, er hann gaf hér á Alþingi 31. f. m., telja fullnægjandi.

Skal nú vikið að því, er hér gerðist þann dag.

Fyrst tilkynnti forsrh. hina nýju stjórn og kvað hana hljóta hlutleysis Alþfl. „fyrst um sinn“.

Lék nú að vonum öllum forvitni á að vita, hversu tekizt hefði að leysa deilumálið, sem valdið hafði samvinnuslitunum, en um það gaf forsrh. engar upplýsingar í ræðu sinni.

Næstur talaði Haraldur Guðmundsson. Sagðist hann „staðfesta ummæli forsrh. um, að Alþfl. hafi heitið stjórn hans stuðningi fyrst um sinn“, og myndi það haldast „nema afgreiðsla mála á Alþingi eða stjórnarfrankvæmdir gefi tilefni til annars“, eins og HG orðaði það.

Að öðru leyti gaf HG heldur engar upplýsingar um lausn deilumálsins, sem þó að allra dómi hlaut að skipta höfuðmáli í þessu sambandi, jafnt frá hvaða sjónarmiði sem litið var á málið, hvort heldur sem spurt var um vinnufriðinn í landinu, stefnufestu flokkanna, sem deildu, eða fótfestu og öryggi ríkisstj.

Af hendi Sjálfstfl. var nú þeirri fyrirspurn beint til forsrh., hvornig samizt hefði um deilumálið, og hvort hann hefði tryggt stj. stuðning Alþfl., ef til hennar kasta kæmi um framkvæmd gerðardómslaganna. Jafnframt var HG um það spurður, hvort skoða bæri stuðning Alþfl. við stj. sem yfirlýsingu flokksins um það, að hann væri fallinn frá fyrri andstöðu gegn gerðardómslögnum.

Forsrh. leysti nú gátuna. Hann játaði hrein-skilnislega, að hann hefði ekki svo mikið sem vilýrði um stuðning Alþfl., ef ríkisstj. þyrfti að hafa afskipti af gerðardómslögnum. „Um það er vitanlega ekkert samið“, sagði forsrh.,

„hvort lög, sem Alþingi nýverið hefir sett, verði haldin. Það er svo sjálfsgæður hlutur, að um það þarf ekki að tala“. En HG svaraði á þá leið, að andstaða Alþfl. gegn gerðardómsnum væri óbreytt. „Lögin eru ekki komin til framkvæmda“, bætir HG við, „og ég endurtek, að stuðningur Alþfl. við stj. er alveg ótimabundinn og varir eingöngu þar til afgreiðsla mála á Alþingi eða stjórnarfrankvæmdir gefa tilefni til annars“.

Ég benti nú forsrh. á, að hann hlyti að vita betur en hann létist. Honum hlyti að vera kunnugt um, að annar aðili hafði á fundi 21. f. m. samþ. svo hljóðandi tillögu:

„Sjómannafélag Reykjavíkur mótmælir harðlega gerðardómi þeim, er settur var með lögum 17. þ. m. til að dæma um ágreining milli sjómanna og togaraútgerðarmanna, svo og úrskurði dómsins uppkveðnum í dag. Telur félagið úrskurðinn ekki á þann hátt bindandi fyrir meðlimi sína, að því sé óheimilt að gera ráðstafanir til að ekki verði lögskráð á togara með þeim kjörum, sem í úrskurðinum eru ákveðin“.

Hér væru í fyrsta lagi mótmæli gegn gerðardómslögnum. Í öðru lagi væri gerðinni, þ. e. a. s. sjálfu kaupgjaldinu á sildveiðum og isfisksveiðum, mótmælt. Í þriðja lagi væri því skýlaust yfirlýst, að þessi aðili teldi sig eigi aðeins óbundinn af lögnum um gerðardóm, heldur teldi hann sér líka heimilt að hindra, að lögskráð yrði á skipin með þeim kjörum, sem gerðin ákveður.

Af þessu væri auðsætt, að stj. hefði a. m. k. ástæðu til að óttast, að lögnum yrði ekki hlýtt. Ef til vill mætti þó segja, að ekki væri rétt að leggja of mikið upp úr slíkri yfirlýsingu sjómanna, samþykkt í hita deilunnar. Hitt væri miklu alvarlegra, að höfuðblað sósíalista, Alþbl., skýrði frá því, að þessi samþykkt sjómanna, um að þeir myndu hafa lögin að engu, ef þeim svo sýndist, væri í „fullu samræmi við afstöðu Alþfl. á þingi“, eins og blaðið orðar það. Þó væri það enn þýðingarmeira, að það væru menn úr þingflokki Alþfl., er samið hefðu og borið fram þessa tillögu.

Af öllu þessu væri alveg augljós hætta á ferðum um að stjórnin yrði að láta til sín taka um framkvæmd laganna.

Bar ég nú fram þá fyrirspurn til forsrh., hvort ríkisstj. myndi beita því valdi, sem hún að lögum hefði, ef með þyrfti, til að tryggja framkvæmd gerðarinnar, en HG spurði ég að því, hvort hans flokkur myndi halda áfram stuðningi við ríkisstj., ef hún tæki til slíkra ráða.

Þessu svaraði forsrh. nokkuð út í hött. Sagðist alls ekki sjá neitt ólöglegt í því, þótt stjórn Sjómannafélagsins beitti áhrifum á sjómenn um að ráða sig ekki á sildveiðar, ef þeim þættu kjörin óaðgengileg; slíkt væri ekki lagabrot. Kvaðst treysta á löghlýðni. Ekkert vit væri í að fara nú að draga saman lið, og margt annað, sem enginn hafði um spurt, né nokkrum í hug dottið, að gert yrði. En því, sem um var spurt, svaraði forsrh. á þessa leið: „Komi hinsvegar til einhvers ágreinings út af lögnum, get ég hvorki né vil segja, hvað ég mun gera“.

HG svaraði, að tíminn leiddi í ljós, hvað Alþfl. myndi gera; sagðist enn minna á, að stjórn-

arstuðningur Alþfl. væri „ótimabundinn og háður stjórnarframkvæmdum“.

Þegar hér var komið, var því lýst yfir af hendi Sjálfstfl., að eftir þeim upplýsingum, er fyrir lægju, teldi flokkurinn, að hin nýja ríkisstj. hefði ekki nægilega sterka aðstöðu til þess að geta ráðið fram úr hinum mörgu og erfiðu viðfangsefnum, er framundan eru á sviði stjórn-málanna, og myndi Sjálfstfl. því bera fram vantraust á stjórnina.

Það, sem fyrir mér vakir að sýna með því að rekja þessa sögu málsins, er þetta:

Í fyrsta lagi það, hve Framsfl. í meðferð málsins á þingi lagði ríka áherslu á að skapa — það sem hann taldi vera — fullkomið öryggi um sildveiðarnar nú þegar.

Í öðru lagi, hve sósíalista brast algerlega þor til að fylgja samstarfsflokknum að þeim málum, en flestir ætla, að það hafi verið af ótta við Héðin Valdimarsson og kommúnista, sem nota jafnt þetta mál sem öll önnur til þess að gera sósíalistum hölvun.

Í þriðja lagi, að þegar forsrh. myndar hina nýju stjórn, þá veit hann, að það er ekki aðeins hugsanlegt, heldur jafnvel líklegt, að til stjórnarinnar kasta geti komið um framkvæmd gerðardómslaganna.

Í fjórða lagi, að sósíalarar þora ekki eða vilja ekki standa að þeirri framkvæmd.

Í fimmta lagi, að af því leiðir, að sú stjórn, sem styðst við þingfylgi þeirra, getur hvorki tryggt framgang gerðardómslaganna, ef til hennar kasta kemur, né fullnægt þörf þjóðarinnar fyrir svipaðar aðgerðir í öðrum kaupdeilum, þótt nauðsyn bæri til.

Þegar nú hér varð bætist, að hæstv. forsrh., sem öðrum, er vel kunnugt um hinar aðrar deilur, sem í uppsiglingu eru, þá teljum við sjálfstæðismenn, að alveg jafnvíst og það er, að forsh. gerði skyldu sína, þegar hann setti þörf þjóðarinnar fyrir lausn togaradeilunnar ofar samvinnunni við sósíalista, alveg jafntvímælalaut sé hitt, að fyrsta og augljósasta skylda forsrh. við myndun hinnar nýju stjórnar var að tryggja það, að hún gæti framfylgt gerðardómslögnum og að öðru leyti fylgt sannfæringu sinni, ef skyldan kallaði á svipaðar aðgerðir.

Fyrri stjórn Hermanns Jónassonar hafði klofnað út af ágreiningi um, hver afskipti lög-gjafanum og framkvæmdarvaldinu væri skylt eða heimilt að hafa af kaupgjaldsmálum. Meðan sjálft miskliðarefnið er ekki hjá liðið, og mörg svipuð geta orðið á vegi stj., liggur í augum uppi, að sérhver sá, er mynda ætlaði nýja stjórn, varð fyrst og fremst að tryggja það, að stuðningsmenn stj. væru á eitt sáttir um úrlausn deilumálsins.

Þessari skyldu sinni hefir forsrh. og Framsfl. herfilega brugðizt, og með því teflt hinum mestu hagsmunamálum þjóðarinnar í alveg fyrirsjáanlegan voða.

Eða hvernig skyldi nú stj. standa að vígi, ef forystumenn sjómanna, þ. e. a. s. ráðamenn Alþfl., gera alvöru úr því að hindra lögskráningu á skipin? Er hér að sjálfsgöðu átt við, að þeir beiti til slíks ólöglegum ráðum, svo sem

að hindra með valdi sjómenn þá, sem vilja ráða sig, frá því að lögskrást eða komast á skipsfjöl, eða annað því um líkt, sem ríkisvaldinu ber bein skylda til að vernda þegnana fyrir.

Hitt dettur engum í hug, og það vil ég að komi skýrt fram, svo að af séu tekin öll tvímæli, að ríkisvaldið eigi, eða megi, fara að draga saman eitthvert lið, í því skyni að þvinga menn til að ráða sig fyrir einhver ákveðin kjör. Slíkt væri auðvitað hrein fjarstæða og alveg gagnstætt því, sem ég tel skyldu ríkisvaldsins, þ. e. a. s. að tryggja frelsi þess einstaklings, sem vill vinna fyrir þau kjör, sem gerðardómurinn ákveður, gegn ofbeldi þeirra, er slíkt vilja hindra.

Já, hvað ætlar ríkisstj. að gera, ef til hennar kasta kemur um þetta?

Komi til átaka og beiti stj. lögregluvaldi til verndar hinum vinnufúsu sjómönnum, má ganga út frá því sem alveg vísu, eftir ummælum Alþýðublaðsins og yfirlýsingu Haralds Guðmundssonar, um að stuðningur Alþýðuflokksins við ríkisstj. sé „ótimabundinn og háður stjórnarframkvæmdum“, að þeim stuðningi sé á sömu stundu lokið, ef ekki af öðru, þá þó af ótta við samkeppnina við Héðin Valdimarsson og kommúnista um hylli og fylgi þess hluta verkalyðsins, sem búið væri að æsa upp til að vilja beita ofbeldi.

En missi stjórnin stuðning Alþfl., er hún hvorki þingræðis- né lýðræðisstjórn, og því ger-samlega máttvana.

Engri slíkri stjórn dettur svo mikið sem í hug að reyna að glíma við slíkar deilur. Hún segði tafarlaust af sér og kallaði saman þing, sem svo með ærnum kostnaði og mikilli fyrirhöfn færi að fást við að mynda nýja stjórn, sem gæti leyst þetta vandamál. Á meðan liður sildveiðin hjá og þjóðin verður gjaldþrota.

Stjórnin er þannig alveg í sjálfheldu, en vel-ferð þjóðarinnar stefnt í augljósan voða.

Allt þetta vita bæði leiðtogar sósíalista og kommúnista. Þeir skilja ofurvel, að stj. getur hvorki hreyft hönd né fót til verndar gerðardómslögnum, án þess að falla á málinu, og þeir vita þar af leiðandi, hvað óhætt er að bjóða sér — og stjórninni.

Forsrh. hefir þess vegna, með því að mynda stjórn án þess að tryggja gerðardómslögnum fylgi stuðningsmannanna, beinlínis sagt við þá, er spana vilja til vandræða: „Gerð þið það, sem ykkur sýnist; ekkert get ég gert.“

Mér sýnist, að með þessu sé fullkomlega á glæ kastað öllum ávöxtum hins lofsverða tilgangs Framsfl. með setningu gerðardómslaganna í samstarfi við andstæðinga sína. Og það sem verra er: Hætt er við, að hér sé verið að stofna til fordæmis um það, að fyrsta lagasetning Ís-landinga um lausn kaupdeilna með gerð, samp. af nærri ½ hlutum þingsins, verði höfð að engu, en skaðsemi slíks fordæmis verður í dag eigi með tölum talin.

En sé nú huganum aftur rennt til þeirra ann-ara kaupdeilna, er yfir standa og í aðsigi eru, vakna margar spurningar.

Hvað ætlar stj. að gera, ef skip ríkisins og Eim-skipafélags Íslands stöðvast? Tap ríkisins og

félagsins af stöðvun skipanna skipta þar ekki mestu máli. Heldur ekki atvinnumissir skips-hafnarinnar. Örugast verður að búa við þá gjaldeyrisþróng og jafnvel markaðsmissi, sem leiðir af þessari stöðvun á útflutningi framleiðsluvörunnar.

Hvað ætlar stj. að gera? Í þetta skipti getur hún að visu ráðfært sig við Alþingi, sem þó að því er snertir þann meiri hl., er stjórnina styður, líklega svarar því einu, að stj. verði að fórna hagsmunum þjóðarinnar og láta deiluna afskiptalaus, því annars verði henni sjálfri fórn að.

En svo kemur deilan um vegavinnukaupið.

Hvað ætlar stj. þá að gera? Þar er það nú Alþýðusambandið, þ. e. a. s. yfirstjórn stuðningsflokks stj., sem semja á við ríkisstj. Hvað ætlar stj. að gera, ef haldið verður fast við hina miklu kauphækkun, sem krafist er? Ætlar stj. þá að hugsa um sjálfa sig, eða ríkissjóðinn? Ætlar hún að fylgja þeirri sannfæringu sinni, að kaupgjaldið geti ekki hækkað?

Ætlar hún sjálf að ákveða kaupið ein, eins og allir borgaraflokkar í Noregi nú heimta þar í landi? Eða ætlar hún að heimta lögboðna gerð, eins og sósíalistar í Noregi báru fram og fengu lögfest? Eða ætlar hún hvorugt, — ætlar hún kannske að beygja sig undir vilja íslensku sósíalistanna, stuðningsmannanna, og hækka kaupið, eða a. m. k. að láta kaupdeiluna afskiptalaus, enda þótt vegirnir eyðileggist og umferð stöðvist vegna þess að ekki er unnið að viðgerð veganna?

Ög hvað ætlar stj. að gera í Siglufjarðardeilunni? Ætlar hún að þola það, að 165 menn, með frá 550—700 króna mánaðarkaupi, stöðvi rekstur sildarverksmiðjanna, ef ókleift þykir að taka af rýrum skerf sjómanna til þess að bæta ofan á rifleg laun þeirra? Eða ætlar stj. að heita löggjöf og löglegum úrræðum ríkisvaldsins til þess að forða frá þjóðarvöð, ef allt annað bregzt?

Það má lengi spyrja svipað, hvað stj. ætli að gera, eða hvað stj. vildi gera.

En kjarni málsins er allt annar. Hann er alls ekki sá, hvað stj. á sínum tíma vill gera, heldur hinn, hvað hún þá getur gert.

Menn verða að gera sér alveg ljóst, hversu komið er. Kommúnistar og Héðinn Valdimarsson sitja beinlínis um hvert færi til að koma Alþfl. í vanda. Eitt bezta snjallræðið er að vekja upp harðvitugar kaupdeilur og vinnustöðvanir á sviði framleiðslunnar, svo þjóðarnauðsyn kalli á aðgerðir ríkisstj. Stj. verður að spyrja Alþfl. Með því kemst hann í mestu klípu. Hann vill umfram allt hanga sem næst þeim, sem völdin hafa, af ástæðum, sem nokkuð eru kunnar, en þórir hinsvegar ekki að gefa kommúnistum höggstað á sér og aðstöðu til að ná fylgi þess fólks, sem búið er að æsa upp til kaupdeilu. Framsfl. að sinu leyti er á vegamótum. Þar geisar styrjöld milli holds og anda. Skynsemin segir, að málefnið sé ekki lengur hægt að leysa með sósíalistum, en tilhneiging ýmsra þingmanna Framsfl. er ákaflega sterk til samvinnu við sósíalista, enda eru nokkrir þessara manna mjög nærri sósíalistum í skoðun.

Þetta ástand er með öllu óþolandi, og það er sjálf stjórnarmyndunin, þ. e. a. s. hvernig um hnútana er búið um stuðning við ríkisstj., sem beinlínis býður bölvuninni heim.

Þegar allt er athugað í senn, svikráð Héðins Valdimarssonar og kommúnista við Alþfl., að handhægasta vopnið til að vinna á sósíalistum er kaupdeilan, og að ríkisstj. á líf sitt undir sósíalistum, þá skilst það bezt, að við stjórnarmyndunina hefir hvorutveggja gerzt í senn, að beinlínis er egnt fyrir æsingamennina um að vekja upp kaupdeilur, og jafnframt girt fyrir, að ríkisstj. geti beitt löglegu valdi til þess að leysa þá lífsnauðsyn þjóðarinnar að skapa vinnufrið í landinu.

Af þessum ástæðum teljum við sjálfstæðismenn vonlaust, að núv. ríkisstj. geti leyst hin örðugu og óvenjulegu viðfangsefni, er hennar biðað. Þau leysir enginn, sem ekkert getur gert nema með leyfi sósíalista, og eru ekki á annara meðfæri en sterkar ríkisstj., sem stendur föstum fótum í vilja þjóðarinnar um það, að bægja öllum vöð frá hennar dyrum með vel athuguðum, varfærum og réttisýnum, en hiklausum og karlmannlegum átökum hvenær sem með þarf.

Við þetta er svo því að bæta, að í allri álfunni ganga menn eins og á eldsglóðum af ótta við, að heimsstyrjöld brjóti út á hverri stundu. Alstaðar eru menn sammála um, að nú gildi enn, að forystan sé sterk og hendur látnar standa fram úr erum. Alstaðar eru menn farnir að gera margvíslegar varúðar- og varnar-ráðstafanir, þ. á. m. að við að sér lífsnauðsynjum. En hér eru lífsnauðsynjar af skornum skammti, hvað þá annað, og þó aðhefst enginn maður neitt í þeim efnum.

Við sjálfstæðismenn vantreystum þeirri stefnu, er forsrh. hefir lýst yfir, að hin nýja stjórn muni fylgja.

Við teljum stj. myndaða á óþingræðislegan hátt.

Við teljum, að hún sé ekki lýðræðisstjórn.

Við teljum, að hún muni ekki einu sinni geta leyst nein venjuleg verkefni á sviði lögjafarinnar, sem máli skipta.

Við teljum, að enn síður geti hún þó leyst hin stórvægillegu og óvenjulegu verkefni, er víst þykir að hennar biði.

Við teljum, að slík stjórn sé aldrei bær um að fara með völd.

Við teljum, að sít sé þó nú á slíkt bætandi.

Aldrei hefir þörf þjóðarinnar á sterkri stjórn verið jafnaðkallandi og augljós og einmitt nú.

Aldrei hefir jafnveik stjórn farið með völdin í landinu og einmitt nú.

Með þessum rökum berum við sjálfstæðismenn fram þá kröfu, að ný stefna verði upp tekin og nýrri stjórn fengin aðstaða og styrkur til að framkvæma hana.

**Forsrh. (Hermann Jónasson):** Sjálfstfl. hefir borið fram vantraust á ríkisstj., og form. þess flokks hefir mælt fyrir vantraustinu.

Ég mun hér í kvöld svara meginrökum þeim, sem form. Sjálfstfl., hv. þm. G.-K., telur sig hafa fært fyrir því, að vantraustið eigi að samb. hér

á Alþingi. — En ég mun þó aðallega haga svörum mínum á þann hátt, að ég geri grein fyrir afstöðu Framsfl. til stj. og stjórnsmálaviðhorfsins í landinu yfirleitt — og ég drag að nokkru fram þau rök, sem Framsfl. telur liggja til þess, að rétt hafi verið, eins og á stóð, að mynda ríkisstj. á þann hátt, sem gert var.

Rökin, sem hv. þm. G.-K. telur sig hafa fært fram fyrir vantrauststillögunni — auk þeirra, sem talin hafa verið í 4 ár í öllum eldhúsdagsumr. — eru í skemmstu máli þau: Að stjórnin sé of veik. Og þau rök, sem hann færir fyrir því, að stj. sé of veik, eru í aðalatriðum á þessa leið: Alþfl. á Alþingi neitaði að samþ. gerðardómslögin, og vegna þess að lögin voru samþ. óskaði ráðh. Alþfl. að fá lausn frá ráðherrastörfum. Hv. þm. bendir á, að blöð Alþfl. hafi beitt sér gegn lögunum um gerðardóm og að þau séu enn eigi komin til framkvæmda nema að litlu leyti, og svo geti farið, að þau verði óframkvæmanleg fyrir ríkisstj. í samstarfi við Alþfl. Í þessu sambandi bendir hv. þm. á samþykkt Sjómannafélags Reykjavíkur, þar sem gerðardómslögunum er eindregið mótmælt og gerðardómnum, er kveðinn var upp samkv. lögunum, einnig, og jafnframt lýst yfir, að sjómennirnir telji sig ekki bundna af gerðardómnum og telji sér heimilt að koma í veg fyrir, að lögskráð verði á skipin á sildveiðar í vor. Ennfremur bendir hv. þm. G.-K. á það, að launadeilur og vinnustöðvanir séu yfirvofandi á flutningaskipaflothanum, í vegavinnunni og í sildarverksmiðjum ríkisins á Siglufirði. Af þessum ástæðum telur hv. þm., að það hafi verið skylda Framsfl. og mín að mynda það, sem hann kallar „sterka ríkisstjórn“, til að framfylgja gerðardómslögunum, sem þegar hafa verið samþ., og í öðru lagi til þess að gera ráðstafanir til að ráða fram úr yfirvofandi launadeilum og fylgja þeim ráðstöfunum eftir. — En ekkert af þessum ráðstöfunum telur hann líkur til, að unnt sé að framkvæma með Alþfl., er sífellt hvetji til ábyrgðarleysis í launadeilum og neiti að taka á þeim til nauðsynlegrar úrlausnar.

Þetta eru í aðalatriðum þær röksemdir, sem fram eru færðar fyrir vantraustinu og fyrir því, að ríkisstj., eins og hún er, sé of veik, auk þess að nokkuð hefir verið bent á erfiðleika tímanna almennt, þó ekki sem neina aðalástæðu.

Ég er vitanlega enganvegin ánægður með framkomu Alþfl. í gerðardómsmálinu og ég hefi dregið fram rökin fyrir þeirri skoðun minni á öðrum vettvangi. Það var bent á það í umr. um málið hér á Alþingi og hefir verið margtekið fram í blaðaskrifum, að í togaradeilunni var, vegna þeirrar geigvænlegu hættu, sem hún hafði í för með sér fyrir þjóðina alla, gripið til samskonar ráða til úrlausnar og fulltrúar jafnaðarmanna í ríkisstjórnunum nágrannalandanna hafa beitt við lausn sömu mála hjá sér. Það er meira en lítið athyglisvert, að núna fyrir 2—3 dögum var forsetisráðherra Noregs, jafnaðarmaðurinn Nygaardsvold, að setja gerðardómslög nr. 2 nú á fáum vikum, vegna kaupdeilu í vegavinnu. Borgaraflokkarnir í Stórþingi Norðmanna kröfðust þess, að ríkisstj. ákveði sjálf kaupði í vegavinnunni, eins og jafnaðarmenn og kommúnist-

ar halda fram, að þeir myndu gera hér, ef þeir væru í meirihlutaaðstöðu, en jafnaðarmaðurinn Nygaardsvold og stuðningsmenn hans í Stórþinginu sátu við sinn keip. Forsætisráðherrann sagðist mundu gera það að fráfararatriði, ef lögin fengjust ekki samþ. Hann vildi undir engum kringumstæðum ákveða kaupði sjálfur. Í Noregi gera jafnaðarmenn það að fráfararatriði, ef þeir fá ekki að ákveða kaupgjald með gerðardómi. Á Íslandi segja jafnaðarmenn af sér fyrir það, að gerðardómslögin eru samþ. En þrátt fyrir þessa einkennilegu framkomu Alþfl. hér á Íslandi, hefir gerðardómslögunum verið framfylgt á fyrsta stigi þeirra. Það hefir verið skráð samkv. gerðardómnum á saltfisksveiðar. Að visu samþykktu sjómannafélagsmenn þetta kaup á félagsfundi og telja þá samþykkt undirstöðu skráningar, en ekki gerðardóminn. Slik samþykkt skiptir vitanlega ekki miklu máli til eða frá. Aðalatriðið er það, að lögin og gerðardómurinn hafa náð tilgangi sínum fram til þessa. Ég sagði það í upphafi, þegar ég fékk lögin sett, að ég ætlaði mér að treysta á löghlýðni verkalyðsins. Það traust hefir ekki brugðist á fyrsta stigi málsins, og ég ætla að treysta því, að það bregðist ekki heldur um þann hluta laganna, sem óframkvæmdur er ennþá. Það er rétt, að Sjómannafélagið hefir mótmælt gerðardómslögunum og gerðardóminum. En það er ekkert nýtt, að lögum frá Alþingi sé mótmælt. Jarðræktarlögunum var mótmælt víðsvegar um land í miklu stærri stil en þessum gerðardómslögum, og fleiri dæmi mætti nefna. Þó urðu þeir bændur miklu fleiri, sem voru lögunum fylgjandi, eftir að þau höfðu verið skýrð og skilin. Þannig hygg ég, að fara muni einnig um gerðardómslögin. Gott mál og rétt vinnur stöðugt á, því lengra sem liður, því meira sem menn hugsa það með ró og því betur sem menn skilja rökin, sem að málinu liggja. Við þurfum því alls ekki að kippa okkur upp við það, þótt lögunum sé mótmælt í fyrstu. Það hefir svo oft komið fyrir. Ég skil það mæta vel, að sjómenn, sem vegna þeirra kenninga, er að þeim hefir verið haldið, og hafa ekki mátt heyra gerðardóm nefndan, taki þessu máli illa í fyrstu, meðan hiti er í skapsmuninum og lítið um rólega yfirvegum. Sú samþykkt sjómanna, að þeir telji sér heimilt að koma í veg fyrir, að skráð verði á skipin, þarf alls ekki að vera ólögleg. Ef það er ætlun Sjómannafél. að hindra skráningu á skipin með því að hafa áhrif á vilja sjómanna, þá er það hvergi bannað. Lögin skylda engan þegn þjóðfélagsins til þess að fara um borð í togara og vinna þar. Þau skylda hvorki mig né form. Sjálfstfl. eða nokkurn annan til að stunda sjómennsku, eða heimila að setja okkur eða aðra með valdi um borð í togara til þess að við vinnum þar. Kaupið hefir aðeins verið lögákvæðið með gerðardómi fyrir þá, sem sjómennsku vilja stunda. Sumir bændur — að visu sárafáir — hafa verið taldir á það að taka ekki við jarðræktarstyrknum samkv. nýju jarðræktarlögunum. Sjálfstæðismenn hafa ekki framið neitt lögbrot með því að telja einstaka bændur inn á þessa leið. Bændurnir fremja heldur ekkert lögbrot með því að taka ekki á móti styrkn-

um. Ef það er ætlun sjómanna að hindra lögskráningu, með því að beita áhrifum sínum þannig og breyta þannig vilja sjómanna, þá er ekki um neitt lögbrot að ræða. En ef á að hindra mann með valdi frá vinnu, þá gegnir allt öðru máli. En þann skilning mun ég, sem dómsmálaráðherra, ekki leggja í þessa samþykkt, og það hefir enginn, þangað til annað reynist, leyfi til að gera það, úr því að hægt er að skilja hana sem löglega á allan hátt eins og hún er orðuð. Ég hefi sagt fyrr í umr. um þetta mál, að ef það eigi fyrir mér að liggja, að mér yfirsjáist í þessu máli, þá vil ég heldur, að yfirsjón min stafi af oftrausti á löghlýðni sjómanna og verkalyðsins en vantrausti í þeirra garð. Í minni stjórnartíð hefir tekizt að leysa vanda vinnudeilnanna með friði og nokkurnveginn gagnkvæmu trausti. Það kom í stað lögregluvalds, sem kostaði þjóðina of fjár, en tryggði þó ekki friðinn. Ég vil mikið til vinna, að sá friður haldist, sem verið hefir og byggt hefir á þessum vinnuaðferðum, er upp voru teknar, er ég tók við þessum málum. Mér er það ljóst, að með því að sýna verkamanna- og sjómannastéttinni vantraust, þótt hún geri einhverjar samþykktir í hita dagsins, búast við lögbrotum, hervæðast gegn henni fyrirfram og mynda jafnvel „sterka stjórn“, eins og form. Sjálfstfl. orðar það, með miklu valdi, vitanlega þá lögregluvaldi, er mjög sennilegt, að komið yrði af stað þeim óeirðum, sem aldrei hefði þurft að koma til ella. Það mætti a. m. k. alltaf kenna því um og jafnvel ásaka sjálfan sig fyrir það. Þessu er sennilega hægt að komast hjá með því að taka á málunum með skynsemi og gætni og sýna verkalyðsstéttinni verðskuldað traust, í stað tilefnislauss vantrausts. Ég vil a. m. k. vona það í lengstu lög. Ég fer að sjálfsgöðu ekki að gefa neinar yfirlýsingar um það, hvað ég muni gera, ef traust mitt reynist oftraust. Það er áreiðanlega ekki hyggilegt að ræða fyrirfram um slíkt, enda ekki unnt að segja um það fyrr en í vandann er komið og aðstaður allar liggja ljóst fyrir. Þær vinnuaðferðir hafa reynzt mér hingað til hin- ar hyggilegustu vinnuaðferðir.

Sama máli gegnir um þær deilur, sem nú eru framundan, og gerðardóminn. Það væri óheppi-legt fyrir lausn þeirra, að mynda það, sem kallað er „sterk stjórn“, til að setja lög og draga lið að sér til að framfylgja þeim lögum og gera með því ráð fyrir að öreynndu, að menn muni ekki reynast löghlýðnir og sýna endalausa ósanngirni í kröfum sínum. Ég viðurkenni, að ástandið er ekki glæsilegt, og ég verð að játa, að það eru mikil vonbrigði fyrir þá, sem hafa barizt fyrir því að halda uppi verklegum framkvæmdum til hins ýtrasta, sem hafa búizt við, að verkalyðurinn myndi sýna sanngirni í kröfum, aðeins sanngirni, að reka sig á það sem staðreynd, að sumstaðar er það svo, þegar afurðaverðið lækkar um helming frá því, sem var s. l. sumar, og kaup sjómanna við sildveiðarnar lækkar einnig stórlega, þá skuli af landverkamönnum vera gerðar kröfur um verulegar kauphækkanir. Þetta virðist ekki vera sanngjarn, svo ekki sé meira sagt, þegar á það er litið, að kaup þessara sömu landmanna er af

ýmsum talið hafa verið betra og jafnara en sjómanna s. l. sumar, þegar verð sildar var hæst, hvað þá nú, þegar afurðaverðið stórlækkar, og það því meir, sem kaup landverkamanna og þar af leiðandi vinnslukostnaður sildarinnar eykst. Ég er ekki í nokkrum vafa um það, að þetta stafar af því, að verkalyðurinn hefir að einhverju leyti óholla forystu. Ég veit, að þessi vinnuaðferð verður verkalyðnum ekki til blessunar, heldur til bölvunar. Allar öfgar enda að lokum í ósigri.

Í einu af nágrannalöndum okkar gerði verkalyðurinn allsherjarverkfali fyrir nokkrum árum, og var það talið byggt á mikilli óbilgirni. Næstum öll millistéttin reis gegn verkamönnum, og menn buðu sig unnvörpum fram sem sjálfbodaliða til vinnu. Allsherjarverkfallið var þannig úr sögunni á örskömmum tíma, vegna þunga almenningssáltsins. — Verkalyðurinn vinnur aldrei langsbætur sér til handa með því að ganga of langt. Hann getur aldrei eyðilagt þjóðfélagið með óbilgirni. En hann getur eyðilagt sjálfan sig og samtök sín. Sú vinnuaðferð, sem ég vil nota til hins ýtrasta, er að leiða verkalyðnum þetta fyrir sjónir, sýna hina fyllstu sanngirni og þolinmæði, vænta þess, að verkalyðurinn skilji rökin, og freista að leysa vanda- málin með góðu, en eigi með valdi. Ef ríkisstj. byrjar að safna liði að sér, þá sýnir hún það eitt, að hún ber ekki traust til almenningss, og það traust vil ég ekki gefa upp fyrr en á úrslita- stundu. Ég er þess vegna þeirrar skoðunar, að sú ríkisstj., sem þannig hagaði sér, hve „sterk“ sem hún væri að þingmannatölu, væri í raun og veru hin veikasta stjórn, sem unnt væri að mynda í þessu landi nú. Þingmannatala er vald, sem nægir skammt í þessu efni. Það er ekki heldur það vald, sem átt er við af formálenda þessa vantrausts, þegar talað er um „sterka stjórn“. Núv. stj. hefir næga þingmannatölu til að fá samþ. lög. Það vald, sem hin „sterka stjórn“ á að hafa, er liðsafnaður, en slíkur liðsafnaður myndi, auk þeirra afleiðinga, sem að framan eru raktar, gefa öfgaflokkunum byr í seglin og skipa verkalyðshreyfingunni á stuttum tíma í byltingaflokk, yzt til vinstri. Við Íslendingar höfum ekki hervæðzt gegn neinni þjóð, og ég held, að þótt nú liti að sumu leyti illa út hvað snertir tillitslausar kröfur verkalyðsins sumstaðar á landinu, þá eigum við ekki að byrja á því nú að hervæðast gegn verkalyðnum. Ég hefi a. m. k. enga trú á því, að sú stjórn, sem þannig hagaði sér, ætti skilið að heita „sterk stjórn“, því að hún myndi aldrei verða það í raun og veru. Það er sitt hvað að taka á þessum málum, eftir að traust ríkisstj. til verkalyðsins hefir brugðizt, ef það óhapp ætti að henda, eða að kalla slík vandræði yfir sig og aðra að fyrra bragði. Í minni meðvitund er það tvennt gerólikt.

En við höfum einnig nokkra reynslu í þessum málum. Sú stj., sem farið hefir með völdin hátt á 4. ár, hefir verið miklu sterkari stjórn gagnvart vinnufriðnum og öllu öryggi í landinu heldur en sú stjórn, sem fór með völdin áður, og það hefir ekki kostað nema tiltölulega litlið fé að halda uppi lögum og reglu, samanborið við

það, sem áður var. Þannig myndi reynslan verða á ný, ef upp væru teknar þær vinnuáðferðir, sem andstæðingarnir eru nú að mæla fyrir.

Því hefir og verið haldið fram, að stj. væri of veik vegna þess, að hún hefði stuðning Alþfl. ótímabundinn og eftir málefnum. Alþfl. gæti því sagt upp stuðningnum hvenær sem er, ef ágreiningur yrði milli flokkanna.

Undanfarin ár hefir verið samvinna milli Alþfl. og Framsfl. um ríkisstjórn. Alþfl. hefir haft ráðh. í ríkisstj. og það hefir verið samið um mál fyrirfram.

Þó hefir rás viðburðanna hagað því svo, að komið hafa upp mál, þar sem Framsfl. taldi sig fremur verða að láta samvinnuna slitna heldur en vikja frá þeirri lausn málanna, er hann taldi rétta. — Þessi ágreiningur leiddi svo, sem kunnugt er, í annað skiptið til kosninga, en í hitt skiptið til þess, að Alþfl. dró ráðh. sinn úr ríkisstj. fyrir fáum dögum.

Þetta sýnir okkur tvennt. Í fyrsta lagi, að samvinnan getur jafnt slitnað, hvort sem báðir flokkar hafa ráðherra í stjórninni eða aðeins annar með stuðningi hins. Stjórnarsamvinnan og stjórnin er því sennilega hvorki veikari eða sterkari, hvor leiðin sem valin er. Reynslan frá 1927—1931 sannar þetta einnig.

Í öðru lagi sýnir þessi reynsla undanfarinna ára það, að Framsfl. hefir enga tilhneigingu til þess að halda stjórnaraðstöðu, ef það þarf að kosta hann það, að vikja í lausn mála frá því, sem flokkurinn telur rétt. — Þannig mun það enn verða.

Í þessu grundvallaratriði er því styrkleiki stj. óbreyttur frá því, sem verið hefir undanfarin ár. — Þær líkur, sem reynt er að færa fram fyrir hinu gagnstæða, eru því rökvilur einar.

Samhliða þeim rökum, sem ég hefi nú greint, liggja önnur og dýpri rök til þess, að Framsfl. hefir talið rétt að mynda hreina flokksstjórn með stuðningi Alþfl. Framsfl. telur rétt, og það er í samræmi við þá skoðun, sem ég hefi lýst hér að framan, að afgreiða sanngjarna og milda vinnulöggjöf með Alþfl., vinnulöggjöf byggða á reynslu hinna frjálslyndu lýðræðisþjóða annarsstaðar á Norðurlöndum. Það hefir verið sagt um Framsfl., að þessi löggjöf yrði aldrei samþ. Við höfum unnið að henni í þrjú ár. Við höfum beðið og hlýtt á öll rök þessa máls, og mikill hluti verkalyðsins, sem áður var andvigur slíkri löggjöf, er nú orðinn henni meðmæltur. Þetta álitum við betri vinnuáðferðir en að kasta lögnum hér inn í þingið og afgreiða þau undirbúningslítið og í fullum fjandskap verkalyðsins, áður en verkamenn hafa áttað sig á sanngírni málsins og því, að það er þeim fyrir beztu að fá réttláta löggjöf í þessu efni. Æsingamenn innan verklyðshreyfingarinnar reyna að magna andstöðu gegn þessari löggjöf, og þeir gera það gegn betri vitund, sjáandi það, að þar, sem vinnuáðferðir þeirra hafa verið viðhafðar, er verkalyðurinn nú gersigræður og réttláus, en í þeim löndum, sem búa við svipaða löggjöf og þá, er hér á að setja og þessir sömu menn kalla þrælalög, hefir verkalyðurinn mest frelsi og bezta afkomu yfirleitt. — Alþfl. á nú í harðri baráttu við öfgamennina, og það er

ekki enn útséð um, hvort mönnunum frá Moskva muni takast að skaðskemma og sýkja verklyðshreyfinguna meira en orðið er. Framsfl. telur það miklu máli skipta, að það takist að leiða verkalyðinn inn á sömu brautir og á Norðurlöndum, þar sem hann er bezt menntur. Slíkt hefir stórkostlega þýðingu fyrir hvert þjóðfélag. Sýking í verklyðshreyfingunni er meiri og minni sýking í þjóðfélagsheildinni.

Meðan ekki er útséð um það, hvaða stefnu verkalyðurinn tekur, er heldur ekki hægt að segja fyrir um, hvort framtíðarsamvinna getur orðið milli Framsfl. og Alþfl. Mörg hinna stærstu vandamála, svo sem tolla-, skatta- og bankamál, fyrirkomulag togaraútgerðarinnar o. fl., biða nú úrlausnar, ýmist í undirbúningi hjá ríkisstj., í nefndum, kosnum af Alþingi, eða á annan hátt. Stefna Framsfl. er ákveðin og markviss. Það fer alveg eftir stefnu verkalyðsins í landinu og viðhorfi hans til hinna stærri mála, hvort Framsfl. á þar nokkra samleið með verkamönnum eða ekki, og þá um leið, hvort stjórnarsamvinnan helzt til frambúðar. Baráttan innan Alþfl. er að miklu leyti um það, hvort fylgja skuli leiðum kommúnismans undir merkinu frá Moskva, eða fara þær leiðir, sem verkamenn Norðurlanda hafa kosið sér og Jón heitinn Baldvinsson barðist fyrir til hins síðasta. Hans síðasti vilji kemur fram í þeim orðum, er hann mælti á síðasta verklyðsfundinum, sem hann sótti: „Það er hið hættulegasta æfintýri fyrir islenzka alþýðu, að taka sér merki mannanna frá Moskva í hönd og ganga með það út í baráttuna. Undir því merki mun hún biða ósigur og falla“. Hann benti á, að baráttu verkalyðsins væri ekki ærsl eða hávaðafundur, heldur þrotlaus baráttu fyrir málefnum sjálfum í samstarfi við millistéttina. Baráttan er um það, hvort þessi síðustu orð hins reyna verklyðsforingja eigi að marka stefnu Alþfl. eða merkið frá Moskva á að vera leiðarstjarnan. Okkur framsóknarmönnum er það vel ljóst, að ef mynduð hefði verið hin svokallaða „sterka stjórn“ til hægri með liðsafnaði og lögregluvaldi á bak við sig, þá myndi það hafa orðið því valdandi, að margir verkamenn, sem nú standa á vegamótum hinna ólíku lífsstefna, myndu í örvæntingu hafa gengið undir Moskvamerkið og sogast niður í hyldýpi byltingarstefnunnar. Og okkur er það jafnljóst, að með því að mynda hreina flokksstjórn, með því að sýna verkalyðnum fyllstu sanngírni og traust, er von til þess, er hann stendur á þessum hættulegu timamótum, að hann geti með rólegri yfirvegum fundið hina réttu leið. Það er þessi ábyrgðartilfinning Framsfl., markviss baráttu hans til að styrkja jafnvægið í þjóðfélaginu — en raska því ekki —, sem einnig réð þegar stjórnin var mynduð. Framsfl. dylst ekki, hve mikla þýðingu það hefir fyrir verkamennina sjálfa og þjóðfélagið í heild, hverja stefnu verkalyðshreyfingin tekur. Framsfl. telur það ákjósanlegt að hafa vinstra megin við sig heilbrigðan, frjálslyndan verkamannaflokk, sem vinnur að lögum og án allra öfga, sem hann getur starfað með og haft ásamt meirihlutavald á Alþingi til að koma fram umbótamálum. Ef hin „sterka stjórn“

hefði verið mynduð, myndi Alþfl. hafa orðið öfgastefnunni að einhverju leyti að bráð, svo að ekki voru nokkrar líkur til, að Framsfl. ásamt Alþfl. kæmi til að hafa meirihlutavald á Alþingi eftir næstu kosningar. Ef ekki hefði verið mynduð stjórn á þann hátt, sem gert var, en stefnt út í kosningar nú þegar, voru auk hins mikla tilkostnaðar einnig nokkrar líkur til, að stefnt væri að því, að Alþfl. myndi ekki geta myndað meiri hluta á Alþingi með Framsfl. eftir þær kosningar. Framsfl. hefði því eftir þær kosningar sennilega verið þvingaður til samvinnu við Sjálfstfl. í næstu ár, án tillits til þess, hvort æskilegur málefnagrundvöllur var fyrir hendi frá sjónarmiði Framsfl. Niðurstaðan, sem tekin var, hrein flokksstjórn með stuðningi Alþfl., var því að athuguðum öðrum leiðum hyggilegasta lausnin.

Hér hefi ég nú rakið nokkuð viðhorf Framsfl. til stjórnmálanna í landinu, miðað við það, að hér séu ekki á öðrum sviðum óvenjulegir tímar.

En auk þessara sjónarmiða er ríkisstj. og Framsfl. fullkomlega ljóst, hve tímarir eru erfiðir, og álitur, að sú stjórn, sem nú situr, sé heppilega skipuð með tilliti til þess. Ríkisstj. er ljóst, að eftir eindæma aflaleysi á þorskveiðum í 2 ár, eftir markaðshrun fyrir aðalútflutningsvöruna, er útlitið ekki glæsilegt, ekki síst ef þorskvæðin skyldi enn verða léleg.

Ástandið úti í heiminum spáir heldur engu góðu, þegar jafnvel hin ábyrgustu erlend blöð tala opinskátt um yfirvofandi og óhjálvæmleigan ófrið næstu mánuði. Þetta ástand veldur því, að sérhver maður, og þá ekki síst ríkisstj., hlýtur að líta á ástandið með nokkrum kviða og með yfirvegum um það, hvernig vandinn verði leystur. Framsfl. litur með fullkominni athugun og yfirvegum einnig á þetta mál um leið og hann tekur tillit til pólitíska ástandsins í landinu yfirleitt. — En framsóknarmenn hér á þingi, og ég hygg flokksmenn um land allt, álíta, að stjórnin myndi ekki verða „sterkari stjórn“, þótt fullt samstarf hefði tekizt nú til annararhvorrar handar. Þjóðin mun ekki telja það vænlegt til lausnar vandamála á erfiðum tímum og óvenjulegum, að þegnunum sé skipað í tvær andstæðar sveitir, baráttufylkingar, hvorri gegn annari, og það þótt ríkisstj. hefði í bili einhvern liðsdrátt að baki sér og stærri fylkingu til að knésetja hina fylkinguna um stund. Á erfiðum tímum verða þjóðirnar sterkar með því einu að gera sér ábyrgðina ljósa sem heild og skipa sér ekki í tvær breiðfylkingar til baráttu hvor við aðra, heldur í eina heild gegn erfiðleikum. Með því að hafa framsóknarstjórn við völd fer sá flokkur með völdin, sem meira og meira skapar jafnvægið, kjölfestuna í þjóðfélaginu. Það er sagt, og það er rétt, að við framsóknarmenn erum öruggir flokksmenn, stöndum fast saman og fylgjum ákveðinni stefnu, sem við höfum markað okkur. En við höfum eina meginreglu, sem er hafin yfir allar aðrar, og hún er sú, að leysa hvert stórt vandamál, sem að höndum ber, með stefnunni í baksýn, en jafnframt samkv. eðli málsins og aðstæðum öllum. Þannig var það við síðustu kosn-

ingar, þegar jafnaðarmenn heimtuðu þjóðnýtingu og gjaldþrot eins ákveðins fyrirtækis. — Við hikuðum ekki við að leggja það mál undir dóm þjóðarinnar. Niðurstaðan varð sú, sem við væntum. Þannig er það um gerðardóminn. Við leystum málið eins og við vissum réttast og sanngjarnast, án tillits til þess, hverjar afleiðingarnar kynnu að verða að því er snerti valdaaðstöðu í landinu. Þannig er það um vinnulöggjöfina, sem við myndum hafa lagt undir dóm þjóðarinnar, ef hún hefði ekki á annan hátt fengizt leyst. Það er mál, sem við höfum undirbúið og yfirvegað í 2 ár. Við höfum komizt að niðurstöðu um hina heppilegustu lausn og viljum leysa málið nú. Þannig munum við taka á hinum miklu vandamálum, sem virðast vera framundan vegna ástandsins innanlands og utan. Enginn okkar veit í dag, hvað framundan er í þessum efnum. En ríkisstj. mun vera á verði, og það mun áreiðanlega ekki standa á Framsfl., ef vaxandi og óvenjuleg hætta nálgast, að taka þær ákvarðanir, sem nauðsynlegar eru, án tillits til nokkurs annars en þjóðarhagsmuna. Mér er fullljóst, að vel getur til þess komið, að nauðsynlegt verði að mynda samvinnustjórn, ekki breiðfylkingu til vinstri eða hægri, heldur stjórn, sem skipaði öllum ábyrgum flokkum, allri þjóðinni í eina heild, til að gera samstillt átak í erfiðleikum. Þeir flokkar, sem ekki vildu taka á sig þá skyldu, ef nauðsyn krefur, yrðu þá að hverfa út af sjónarsviði stjórnmálanna — ekki fyrir valdi, heldur fyrir þunga hinnar almennu ábyrgðartilfinningar.

Í öðrum löndum, sem eru okkur nálægust og skyldust, er yfirvofandi stríðshætta að þoka mönnum inn á þessar brautir. Hvort eða hvenær það kann að reynast nauðsynlegt hér, veit enginn enn. Ég bendi á þetta til þess að menn sjái, að Framsfl. einblínir ekki á eina leið. Hann hefir grandskoðað þetta mál og hefir um það fyllstu yfirsýn. Eins og sá flokkur verður að hafa, sem fer með ábyrgðina á erfiðum tímum. En hitt er jafnvíst, að nú í dag er ekki í hinum flokkunum jarðvegur fyrir slíka samvinnu. Og þó getur svo farið, að rás viðburðana verði sú, utanlands og innan, að það ástand skapist, að einmitt slík samvinnustjórn allra ábyrgra flokka væri eina stjórnin á slíkum tímum, sem hægt væri að kalla „sterka stjórn“.

Að þessu athuguðu tel ég það tvímælalaust eðlilegt, að Framsfl. fari með stjórn landsins eins og sakir standa.

**\*Haraldur Guðmundsson:** Herra forseti! Ég skal ekki gera að umræðuefni niðurlagsorð hæstv. forsrh., um nauðsyn þess að mynda þjóðstjórn allra ábyrgra stjórnmálaflokka. Ég held, að það yrði, a. m. k. eins og nú standa sakir, nokkuð erfitt fyrir hann að finna samstarfsgrundvöll fyrir slíka stjórn, enda taldi hann óþarft að fjölyrða um það nú, þar sem nú mundi ekki vera jarðvegur fyrir slíka samninga, og tel ég það rétt vera.

Um þá till., sem hér liggur fyrir, um að lýsa vantrausti á hæstv. stj., vildi ég segja það fyrst. að ég tel þá till. mjög ófyrirsýnju fram komna.

Hv. flm. var vel vitað, enda viðurkennt af honum sjálfum, að Framsfl. stendur óskiptur að núv. stj., og fyrir lá yfirlýsing um það frá Alþfl., að hann mundi að svo stöddu afstýra vantrausti á stj. Hann vissi því fyrirfram, að till. mundi verða felld. Hún er því ekki borin fram í því skyni að breyta nokkuð því pólitíska ástandi, heldur til að rekja hér harमतölur sínar, ræða málið og ef til vill reyna með orðum sínum að skapa örðugleika í framtíðinni. Annar getur tilgangurinn ekki verið með flutningi till., eftir þá yfirlýsingu, sem ég gaf, þegar hún var flutt, um afstöðuna til stj., og nægir mér að vísa til þeirrar ræðu, sem ég flutti fyrir hönd Alþfl., þegar hæstv. forsrh. tilkynnti breyt. á stj., að Alþfl. mun fyrst um sinn láta stj. í té hlutleysi og afstýra vantrausti, ef fram kemur, en þetta hlutleysi er ótímabundið og fer eftir málefnum á hverjum tíma.

Ástæðan til þess, að Alþfl. tók þessa afstöðu, er í fyrsta lagi sú, að framkvæmd gerðardómslaganna er einn sem komið er ekki orðin á annan veg en þann, sem gert var ráð fyrir í till. Alþfl. á Alþingi, sem ætla má, að sjómenn hefðu getað fallt á, að því er snertir saltfisksveiðarnar, ef þær hefðu legið fyrir frá sáttasemjara. Fyrir þessu er nú fengin sönnun með samþykkt sjómannafélagsins um skráningu á togarana.

Í öðru lagi var ætlunin að slíta ekki með öllu í sundur samvinnuþráðinn, sem verið hefir milli flokkanna, fyrr en sýnt væri með öllu, hvort unnt væri að skapa grundvöll fyrir áframhaldandi samstarfi milli flokkanna, sem er einlæg ósk Alþfl., að megi takast. Nú eru ýmis stórmál til rannsóknar og í n., og undir þeim málum er það komið, hvort samstarfsgrundvöllur fæst eða ekki. Á ég þar við bankamálin, tolla- og skattamál, mál eins og rannsókn togarautgerðarinnar og till. um, hvernig skuli haga rekstri hennar í framtíðinni. Ef lánast að ná samkomulagi um þessi mál milli flokkanna, tel ég líkur til, að halda megi áfram samvinnunni, en takist það ekki, þá eru litlar líkur til, að samvinna geti haldizt áfram.

Hæstv. forsrh. og enda líka hv. þm. G.-K. viku að þeim skoðanamun, sem verið hefir milli Alþfl. og Framsfl. út af því, hvernig leysa bæri togara-deiluna. Ég má til með að víkja nokkuð að þessu, m. a. vegna þeirra ummæla, sem fallið hafa hjá þessum hv. ræðumönnum.

Þeir ágallar, sem við töldum tilfínnanlegasta á frv. hæstv. forsrh. um gerðardóm, voru þeir, er nú skal greina:

Í fyrsta lagi er það skipun gerðardómsins. Með henni töldum við ekki nægilega tryggt, að borgið yrði hlut sjómanna og verkamanna, sem ættu að una dóminum, eða að þeir hefðu þá tryggingu, sem þeir verða að hafa, þegar gert er ráð fyrir þeirri þjóðfélagsafstöðu, sem verkamenn og sjómenn hljóta að hafa. Til þess að sýna fram á, að þetta sé ekki úr lausu lofti gripið, nægir að benda á, að hæstiréttur, sem eftir l. átti að tilnefna meiri hl. og hafa odda-aðstöðuna, hefir áður haft aðstöðu til að tilnefna sáttanefnd, og hún var skipuð þannig, að í henni voru tveir framsóknarmenn og einn sjálfstæðismaður, en enginn alþýðuflokksmaður.

Þetta gefur ekki gott hugboð um, hversu dómurinn yrði skipaður, og þó að það yrði nokkuð á annan veg, þá var þó nokkur ástæða til að tortryggja þetta.

Hæstv. forsrh. segir, að það komi undarlega fyrir sjónir, að Alþfl. hér berðist á móti gerðardómi samtímis því sem Alþfl. í Noregi væri að lögfesta gerðardóm þar í landi til þess að gera út um kaupdeilur. Þetta er mjög villandi. Hæstv. ráðh. veit mjög vel, að gerðardómurinn í Noregi er á annan veg skipaður en hér. Hér skipar hæstiréttur þrjá af fimm, en í flutningadeilunni í Noregi voru þeir af fimm skipaðir af forsætisráðherra sjálfum, Nygaardsvold, sem er forsrh. Alþýðuflokksins norska, og þarf ekki að eyða orðum að því, hversu geysilegur munur það er fyrir verkamenn, að aðalmaður þeirra flokks ráði skipun dómsins, eins og hann gerði þar. Með því er ég þó ekki að segja, að hann hafi eingöngu tilnefnt þá menn, sem lítið hafi á málið frá sjónarmiði verkamanna, en með þessu er tryggt, að verkamönnum og sjómönnum hefir verið sýndur fullur skilningur, enda tel ég, að ef niðurstöður dómsins þar eru bornar saman við niðurstöður dómsins hér, þá sé ljóst, að þetta hefir svo verið. Norski gerðardómurinn ákveður, að kaupið skuli hækka um 13,2% auk nokkurra annara friðinda. Gerðardómurinn hér dæmir, að kaupið á saltfisksveiðunum skuli hækka um 5% og ekkert á ísfisksveiðunum, og eftir því útliti, sem nú er um verð á sildarafurðum, þá er ekki líklegt, að um neina kauphækkun verði heldur að ræða á sildveiðunum.

Í öðru lagi höfum við það á móti frv. hæstv. forsrh., að í því er gengið lengra í þessu efni en aðsteðjandi nauðsyn krafði, en það er viðurkennt af öllum, sem þó gerast formændur gerðardómsins, að óverjandi sé að taka fram fyrir hendurnar á samningsaðiljum meira en aðkallandi nauðsyn krefur og svipta aðiljana þeim rétti, sem þeir hafa til að gera út um sín mál sjálfir. Ég er sammála hæstv. forsrh. að því er það snertir að koma skipunum út á saltfisksveiðarnar. Þar þurfti þingið að gripa inn í. En ég er ekki sammála hæstv. ráðh. um, að nein nauðsyn hafi verið að setja gerðardóm til að ákveða kaupið á sildveiðunum í júní og ísfisksveiðunum í júlí eða ágúst. Það var nógur tími til þess að reyna að ná þar samkomulagi, og því rangt að gripa þar fram í fyrir þeim.

Í þriðja lagi ákvað frv. hæstv. forsrh., að skipin skyldu fara strax út með óbreyttum þeim kjörum, sem giltu næsta ár á undan, en fá svo það kaup, sem yrði ákveðið síðar, þ. e. a. s., sjómenn áttu að fara út án þess að vita um kjörin. Ég benti þá strax á, að enginn mundi fara út upp á slík kjör, og reyndist það rétt.

Í fjórða lagi taldi ég enga tryggingu fyrir því, að þessi lausn yrði fullkomin, þ. e. a. s. að skipin færu út á veiðar. Það lá fyrir tvöföld neitun um till. sáttasemjara. Frá útgerðarmönnum lá fyrir svokallað já, en bundið því skilyrði, sem gerði það að verkum, að það var í raun og veru neitun, sem sé að stj. yrði við þeim kröfum, sem þeir höfðu gert um styrk til þess að þeir færu á veiðar. Ekkert lá fyrir um, að

Þessum skilyrðum þeirra yrði fullnægt, heldur þvert á móti var það víst, að það yrði ekki gert, svo að það þýddi í raun og veru sama og neitun. Í þessu sambandi er rétt að benda á, að einustu andmæli sjálfstæðismanna gegn frv. í Ed. voru þau, að þar væri of skammt gengið. Þar var svo ákveðið, að ekki mætti dæma lægra kaup heldur en hafði verið árið áður. Þessu mótmælti hv. 1. þm. Reykv. og taldi rangt að hafa þetta í frv., sem var eina tryggingin fyrir því, að kaupið yrði ekki ákveðið svo lágt sem vera vildi. Þetta var eini agnúinn, sem sjálfstæðismenn í Ed. sáu á frv.

Um skipun gerðardómsins virtist ekki áánleggt samkomulag við Framsfl., t. d. að hann væri skipaður í félagi af forsrh. og atvrmh., sem kom til mála í sambandi við umr. um þessi mál. Við Alþfl.menn bentum á þá lausn og töldum hana heppilegri, að í stað þess að ákveða að setja gerðardóm, þá gerði þingið þá ályktun, að fastbinda kaupið eingöngu á saltfisksveiðunum, sem sáttasemjari hafði borið fram, sem sýndi sig, að sjómenn hefðu unað við, enda var það sá eini hluti till., sem hafði í för með sér hækkun á kaupi sjómanna. Ef þessi leið hefði verið farin, þá var sneitt hjá þessum fjórum agnúum, sem ég hefi nú talið. Í fyrsta lagi hefði fengizt trygging fyrir því, að skipin hefðu farið út, og að því er útgerðarmenn snertir, þá voru alls ekki minni líkur til, að þeir hlittu þessu en óvissu gerðardómi, og þar hafði ríkisstj. gegnum bankana vald til þess að hafa áhrif á, hvað gert yrði, sem hún hafði ekki gagnvart sjómönnum.

Í öðru lagi var tryggt, að þessi lausn gat fengizt strax, en frv. forsrh., þó að 1. yrði, var ekki hægt að framkvæma fyrr en gerðardómurinn hafði kveðið upp sinn úrskurð. Í þriðja lagi var aðeins tekið það, sem aðkallandi var, að eins sett 1. um kaupið á saltfisksveiðunum, en á engan hátt gripið fram fyrir hendurnar á aðiljunum sjálfum. Timinn var nógur til stefnu til að semja um kaup á isfisks- og síldveiðunum, þar sem margir mánuðir voru þar til þær veiðar áttu að hefjast, og með þessu var það beinlínis lagt fyrir stj. að halda sáttatílaunum áfram, og loks það, sem ekki skiptir minnstu máli, að með þessu var komizt hjá þeirri óheppilegu skipun gerðardómsins, sem ákveðin var í frv. hæstv. forsrh. Ef okkar frv. hefði verið samþ., þá hefðu allir þeir aðiljar, sem tóku á sig þá ábyrgð að ákveða, að kaupið yrði sett með 1., tekið líka á sig þá ábyrgð að segja, hvað kaupið í þessu tilfelli skyldi vera, og það tel ég tvímælalaust hættuminna fyrir verkalýðinn heldur en hina leiðina, því að setjum svo, að Sjálfstfl. vildi taka upp á að fara eftir þessu fordæmi, beita gerðardómi til þess að lækka kaupið eða dæma verkalýðnum óviðunandi kaup, þá var hægt að vísa til þessa fordæmis, sem hér var gefið, skjóta sér bak við svokallaðan hlutlausan gerðardóm og segja, að gerðardómurinn hefði ákveðið kjörin, en með því að Alþingi sjálft úrskurðaði, hvað kaupið skyldi vera, þá yrðu alþingismenn um leið að taka á sig þær óvinsældir verkalýðsins, sem af því hlýti að leiða, ef kaupið væri ákveðið óháðilega lágt. Ég ætla,

að í Danmörku hafi í fyrsta skipti verið gripið inn í á þennan hátt árið 1933 í stórdeilu, sem þá reis þar upp og þingið taldi sig ekki geta látið afskiptalaust, og var því ráðið til lykta af þinginu með forgöngu Staunings, ekki með því að setja upp gerðardóm, heldur með því að lögþjóða ákveðið kaup í samræmi við till. sáttasemjara.

Hér hefir því mjög greint á milli, svo mjög, að þegar Framsfl. gekk til samvinnu við Sjálfstfl. um að ákveða þá lausn á málinu, sem Alþfl. gat ekki með neinu móti gengið að, þá taldi Alþfl. sig ekki lengur geta haft mann í ríkisstj. og þar með lagt blessun sína yfir þessa lagasmíð. En nú hefir gangur málsins í raun rétttri til þessa orðið í samræmi við till. Alþfl. á Alþingi. Sjómenn hafa farið út á saltfisksveiðar og látið skrá sig samkv. till. sáttasemjara, en þeir hafa ekki viðurkennt, að þeir væru bundnir af gerðardóminum að því er snertir kjör á öðrum veiðum á árinu. Hæstv. forsrh. og stj. hafa látið afskiptalaust, þó að ekki yrði farið út á skipin fyrr en eftir að dómurinn var fallinn. Loks má geta þess, að í 1. eru hvorki bönnuð verkföll eða verkþönn eða refsingar lagðar við að brjóta 1. Ég skil þetta á þann veg, enda hefir hæstv. forsrh. staðfest það með sinum ummælum áðan, að hann viðurkendi, að ekki væri hægt að þvinga sjómenn og verkamenn til að vinna fyrir það kaup, sem þeir vildu ekki setta sig við, enda lýsti hann því yfir, að hann teldi samþykkt sjómannafélagsins um það efni ekki brot á 1., og er ég honum sammála um það. Það er ekki hægt eftir 1. að þvinga þá til að vinna á skipunum, og vil ég treysta hæstv. ráðh. í lengstu lög til að standa af sér allar kröfur um að beita ráðstöfunum til að framkvæma slíka þvingun. Ég vil, svo að ég taki mér orð hæstv. forsrh. í munn, fremur hafa oftraust en vantraust á ríkisstj. í þessu efni. Ég vil í lengstu lög ekki trúa því, að komi til ofbeldisráðstafana til þess að þvinga 1. fram.

Hv. þm. G.-K. talaði hinsvegar um, að stj. væri of veik, það þyrfti sterka stjórn, sem væri reiðubúin til að gera hiklaust þær ráðstafanir, sem þyrfti til þess, eins og hann orðaði það, að tryggja vinnufriðinn í landinu. Hann orðaði það á þann veg, að tryggja ætti vinnufriðinn í landinu með sterkum og djörfum ráðstöfunum. Með hvaða ráðstöfunum, vildi ég mega spyrja þennan hv. þm. Er það með því að setja upp lögreglusveitir og herlið til þess að knýja sjómenn út á skipin, eða til þess að verja strækubrjóta, ef til kæmi?

Ég held, að það sé þess vert fyrir sjómenn o.fl., sem hv. þm. G.-K. lætur sér svo mjög annt um, að festa sér í minni ýmislegt af því, sem hann segir hér. Hann hrópar um það, að það þurfi umfram allt að efla og varðveita vinnufriðinn, og telur, að allt logi í vinnudeilum, en forðast þó eins og fjandann að nefna, hvað eða hvar logi í vinnudeilum. Ég vil því spyrja hv. þm., hvort hann t. d. telji ástæðu til að setja vinnudóm eða gerðardóm til þess að ákveða kaupið við sildarverksmiðjur Kveldúlfis í sumar eða kaupið á milliferðaskipunum. Ég fyrir mitt leyti tel enga þörf á slíku, því að reynslan hefir orðið

sú, a. m. k. á meðan ég var ráðh., að allar vinnudeilur leystust á friðsamlegan hátt, en eigi nú að fara almennt að gripa inn í þessi mál með valdi, þá er það aðeins til þess að allt logar upp úr.

Menn hafa talað hér með miklum áhyggju-svip um það, og m. a. hæstv. forsrh., að launa-deilur væru í aðsigi á Siglufirði, og hv. þm. G.-K. telur slíkt alveg voðalegt. En eftir því, sem ég veit bezt, þá horfir mál þetta á þann veg, að kröfur þær, sem verkamenn á Siglufirði gera nú, munu nema um 40 þús. kr., miðað við það, sem greitt var þar fyrir vinnu í fyrra. Ég fæ því ekki skilið, að farið verði að setja alla vinnu á Siglufirði í strand fyrir einhvern hluta af þessari upphæð. Ég segi hluta af upphæðinni, því að ég geng út frá því sem fullri vissu, án þess þó að ég hafi neitt umboð frá verkamönnum á Siglufirði til þess að segja það, að við endanlega samninga myndu þeir slá eitthvað af þessum kröfum, því að hér mun um hámarks-kröfu að ræða. Að vinna yrði látin stöðvast sakir þessara hluta, er og þeim mun ósennilegra, þegar þess er gætt, að breytingin á stjórn sildarverksmiðjanna, sem framsóknar- og sjálfstæðismenn gerðu í vetur, er þeir fjölguðu mönnum í stjórn verksmiðjanna með meiru, mun aldrei kosta minna en 10 þús. kr. Þá sé ég heldur engar líkur til þess, að til deilu þurfi að koma um kaup á togurinum í sumar, svo fremi sem ekki er alið á úlfúðinni m. a. af óviðkomandi mönnum. Þá fæ ég ekki heldur skilið, að félögum eins og Kveldúlfi, Alliance og Einari Þorgilssyni í Hafnarfirði verði látið líðast að stöðva útgerðina, þó að svo kynni að fara, að um litilsháttar kaupþækkun yrði að ræða. Allt, sem hv. þm. G.-K. o. fl. hafa sagt um þessar yfirvofandi kaupdeilur, er því að mála skrattann á vegginn.

Ein aðalröksemdin, sem hv. þm. G.-K. bar fram fyrir vantrauststill. sinni, var sú, að stj. hefði lýst því yfir, að hún ætlaði að fylgja sömu stefnu í fjármálum og atvinnumálum sem verið hefði. Þetta tel ég aftur á móti stóran kost, og á þessari yfirlýstu stefnu stj. byggist stuðningur Alþf. við hana.

Hin ástæðan fyrir vantraustinu var aftur sú, að till.maður taldi stj. ekki nógu sterka. Þessu atriði hefði hæstv. forsrh. svarað. En hinsvegar er það alveg bersýnilegt eftir ræðu hv. þm. G.-K., hvað hefir vakað fyrir þeim, sem stöðvuðu togarana, þeim, sem m. a. neituðu að láta þá fara á ufsaveiðar, þrátt fyrir gerða samninga. Þeir góðu herrar vildu knýja fram stjórnarskipti þannig, að þeir fengju þátttöku í hinni nýju stjórn, svo að þeir fengju að ráða, hvernig gerðardómslögnum væri framfylgt. Það var þetta, sem sjálfstæðismenn vildu og nú hefir fengist staðfest með vantrauststill. og ræðu hv. flm. hennar. Það er því ekkert undarlegt, þó að þeir uni illa þeim leikslokum, sem orðið hafa, þar sem t. d. sjómennirnir fengu dálitla hækkun, Enda þótt hún væri ekki nógu mikil, þá varð hún þó til þess, að togararnir fóru út, án þess að sjómenn bindu sig frekar en á meðan á saltfisksveiðunum stæði. Samhliða þessu varð því sú breyt., að sjálfstæðismenn gengu

frá öllum kröfum sínum frá í vetur, þar sem þeir hótuðu að láta skipin ekki fara út, nema þeir fengju svo og svo mikil friðindi til handa útgerðinni. Ég get því vel skilið, að þessum háu herrum sé gramt í geði, þegar það hefir brugðist þeim svona herflega, að þeir fengju hlutdeild í stjórninni út af gerðardóminum.

Það er og fleira en þetta, sem þessir hrjáðu menn hafa orðið að láta undan síga með. Ég minnst þess t. d., að eitt sinn, er ég var sem ráðh. á fundi sölusamlagsins og var rætt um rannsókn á hag útgerðarinnar, þá risu tveir sjálfstæðismenn upp með mesta offorsi og töldu allt slíkt móðgun og spott við þennan mikla atvinnuveg þjóðarinnar. En hvað skeður? Þegar frv. um þetta kemur svo til umr. hér í þinginu, þá ris form. Sjálfstfl. upp og telur sig fylgjandi frv., og telur meira að segja, að hér hilli undir fyllingu vona sinna. En þetta var áður en útséð var um, hvernig breytingin varð á stjórninni. Ein af meginkröfum útgerðarmanna var sú, að þeir fengju í sínar hendur allan gjaldeyri, sem til félli, og mættu vörzla með hann hvernig sem þeir vildu, en slíkt hefði óneitanlega leitt til margskonar brasks með hann, sem hefði áreiðanlega haft margþætt vandræði í för með sér; og enn skýtur þessi till. upp kollinum hjá hv. þm. G.-K. En hv. þm. til hrellingar held ég, að ég verði að segja honum, að ég geri ekki ráð fyrir, að hún verði nokkurntíma að veruleika, því að ætlun mín er sú, að á meðan hlutleysið varir verði reynt að finna grundvöll að varanlegu samstarfi á milli stjórnarflokkanna, svo að bæði þessi draumur hv. þm. G.-K. ásamt fleirum renni út í sandinn. Það þarf og að hindra fleira en þessa till. Það þarf líka að hindra það, að fyrirtæki eins og Kveldúlfur fái að braska með fé þjóðarinnar. Það þarf einnig að hindra, að gerðardómslögin verði framkvæmd eins og þessi hv. þm. vill.

**Einar Olgeirsson:** Herra forseti! Heiðruðu tilheyrendur!

Þar sem þetta er í fyrsta sinn síðan Kommúnistaflokkur Íslands eignaðist fulltrúa á Alþingi, að vantraust á ríkisstj. er rætt, þykir mér hlýða að gera nokkra grein fyrir almennri afstöðu flokksins til ríkisstjórna í auðvaldsskipulagi, um leið og ég lýsi afstöðu flokksins til þeirrar till. um vantraust á ríkisstj., sem hér liggur fyrir.

Við kommúnistarnir erum andstæðingar núv. auðvaldsskipulags. Við berjumst fyrir því að afnema það með öllu og koma þjóðfélagi sósíalismans á í staðinn.

Við erum svarnir andstæðingar auðvaldsskipulagsins vegna þess, að í því þjóðfélagi eru framleiðslutækin, sem mennirnir vinna með — verksmiðjurnar, togararnir, samgöngutækin — eign litillar stéttar — auðmannastéttarinnar, en meiri hluti mannanna, einmitt mennirnir, sem vinna og skapa verðmætin, verkamennirnir, eru eignalausir og verða að selja vinnuafli sitt, og auðmennirnir kaupa það því aðeins, að þeir græði á því.

Við kommúnistar erum andstæðingar auðvaldsskipulagsins vegna þess, að í því skipulagi eru vinnandi stéttirnar látnar þræla til að skapa

fámennri yfirstétt auð, og er svo hent út á gaddinn, varpað út í vonleysi atvinnuleysisins, þegar yfirstéttin vill ekki nýta vinnuafli þeirra lengur.

Við erum andstæðingar auðvaldsskipulagsins vegna þess, að í því eru peningarnir gerðir að drottnum mannanna, en lifshamingja og velferð fjöldans að verzlunarvöru, og það vöru, sem oftast er einskis metin og svívirt.

Þar sem auðvaldsskipulagið þannig byggist á kúgun verkalýðsins og allrar alþýðu, ris verkalýðurinn og allir þeir, sem þrá frelsi, upp gegn þessu skipulagi og berst fyrir afnámi þess. — fyrir sköpun þjóðfélags, þar sem verkalýðurinn á sjálfur framleiðslutækin, — þar sem vinnandi stéttirnar ráði sjálfar lífsskilyrðum sínum og njóti því ávaxtanna af erfiði sínu og fórnun.

Þessi frelsisbarátta verkalýðsins — fyrir afnámi auðvaldsskipulagsins og fyrir því að koma sósíalísmannum á — er stórfenglegasta frelsisbarátta allra tíma, og við kommúnistar, sem erum hluti þess verkalýðs, sem sækir fram til sósíalísmans, skoðum það sérstaklega sem skyldu okkar að berjast þar í fylkingarbrjósti, en að hafa þó á hverjum tíma baráttunnar heildarhagsmuni verkalýðshreyfingarinnar fyrir augum.

Við kommúnistar vitum, að frelsi alþýðunnar fæst ekki að fullu nema með afnámi auðvaldsskipulagsins, og berjumst fyrir því með allri alþýðu. En í því felst ekki það, sem oft er haldið fram á síðustu tímum af þeim mönnum, er reyna að kljúfa vinstri öflin í baráttunni gegn fasísmannum, að barátta verkalýðsins og þar með kommúnistaflokka beinist gegn lýðræðinu, af því að í sumum löndum ríkir auðvaldsskipulagið með borgarlegu lýðræðisfyrirkomulagi. Þessi kenning um baráttu okkar gegn lýðræði er hreinasta bábilja. Virkilegt lýðræði annarsvegar og auðvaldsskipulag hinsvegar eru raunverulega andstæður, sem aldrei er hægt að samræma, frekar en hægt er að samræma peningagildi og manngildi eða yfirráð auðs og fullmannréttindi. Lýðræði í þjóðfélagi, þar sem yfirgnæfandi meiri hluti mannanna er atvinnulega háður litilli eignastétt, verður því aldrei nema svipur hjá sjón. Einræðið er það skipulag, sem mest er í samræmi við hagsmuni auðvaldsins, og því það skipulag, sem það viðheldur meðan tök eru á. Alþýðan knýr að visu auðvaldið oft með samtökum sínum til að koma á nokkuð almennum kosningarrétti, eins og t. d. íslenska alþýðan hefir smám saman gert á síðasta mannsaldri, — en undirtökunum heldur auðmannastéttin, og þyki henni völd sín í hættu sökum of mikilla mannréttinda fólksins, þá svífst hún ekki þess að heita hvaða ráðum sem er til að koma á fullkomnu einræði sínu aftur. Spánn er bezt dæmið um þetta. Lýðræði í auðvaldsþjóðfélagi er því aðeins svipur hjá sjón, samanhorið við fullkomnið lýðræði á grundvelli sósíalísmis, — og auk þess eins fallvalt og raun ber vitni um, hvert sem maður litur í auðvaldsheiminum.

Við kommúnistar, og öll sú alþýða, sem berst fyrir sósíalísmi, erum andstæðir auðvaldsskipulaginu, af því að það er sjálft í eðli sínu kúg-

unarskipulag og andstætt öllu lýðræði og frelsi. Það liggur því í augum uppi fyrir þá, sem vilja skilja örlagaríkastu baráttu nútímans, að einmitt andstæðingar auðvaldsins, fylgjendur sósíalísmans, eru forvigismenn lýðræðis og felsis.

Það leiðir því einnig af sjálfu sér, að á öllum venjulegum tímum auðvaldsskipulagsins erum við kommúnistar hinir ákveðnustu andstæðingar hverrar ríkisstj., sem fer með völd í auðvaldsþjóðfélagi, því að slíkar ríkisstjórnir eru venjulegast aðeins nefndir, sem auðvaldið setur til að gæta heildarhagsmuna sinna og beirir sem verkfærum sínum.

Þetta á einnig við á miklu leyti um ríkisstjórn þá, sem nú situr, ráðuneyti Hermanns Jónassonar. Þessi ríkisstj. styður að viðhaldi auðvaldsskipulagsins og alls þess ranglætis, sem því fylgir. Þessi ríkisstj. hefir enn ekki þorað að láta til skarar skriða gegn fjármálaspillingunni í landinu, gegn þjóðarskaðsamlegum yfirráðum landsbankastjórnarinnar og Kveldúlfis yfir atvinnu- og fjárhagsmálum landsins, — og það þó óhjákvæmilegt sé orðið frá lagalegu sjónarmiði að gripa þarna inn í. Þessi ríkisstj. hefir nú nýlega knúð fram lögbvingaðan gerðardóm í vinnudeilu, og ætlar sér nú að knýja fram vinnulöggjöf, er skerðir verkfallsrétt verkamanna, þó að mikill meiri hluti verkalýðssamtakanna mótmæli. Þessi ríkisstj. hefir ekki fengið til að gera þær stórfelldu ráðstafanir, sem meiri hluti þjóðarinnar heimtar, til að bæta úr atvinnuleysinu. Þótt þúsundir vinnufærra Íslendinga gangi atvinnulausir mánuðum saman, — þótt ungu verkamennirnir lifi við hörmungarkjör og skorturinn sverfi æ fastar að fjölskyldum verkamanna, þá hafa núv. stjórnarflokkar samt steindrepið hverja einustu tillögu okkar kommúnista hér á þinginu, sem miðaði í þá átt að auka atvinnuna, tryggja byggingu verkamannabústaða, bæta alþýðutryggingarnar, auka fiskiflotann, eða á annan hátt að bæta kjör vinnandi stéttanna. Það þarf því engan að undra, þótt við kommúnistar vantroystum núv. ríkisstj. og þessari pólitík hennar, sem núv. ráðuneyti hefir lýst yfir, að verði haldið áfram. Enda vorum við kommúnistar einu þingmennirnir, sem greiddum atkv. á móti fjárl. í fyrra, — fjárl., sem þýddu nýjar milljónaálögur á þjóðina, — en íhaldið ýmist greiddi atkv. með þeim eða sat hjá. Afstaða okkar kommúnistanna gagnvart þeirri pólitík, sem ríkisstj. hefir rekið, er því skýr.

Nú liggur hér fyrir vantraustsyfirlýsing á þessa ríkisstjórn. Hvaðan kemur þessi vantraustsyfirlýsing og hver er tilgangurinn með henni?

Það er Sjálfstfl., með Ólaf Thors í fararbroddi, sem ber till. fram.

Ög hver er afstaða þess flokks til þeirra mála, sem við kommúnistar berjumst fyrir og gera það að verkum, að við erum andstæðir núv. ríkisstjórn? Afstaða hans til fjármálaspillingarinnar, landsbankastjórnarinnar og Kveldúlfshneykslisins er, að öllu þessu skuli halda áfram. Það lá við, að Sjálfstfl. hótadi hér uppreisn, ef annað eins ætti að láta viðgangast og að gera upp gjaldþrota fyrirtæki.

Hv. þm. G.-K. fór mörgum hjartnæmum orðum um „helgreipar atvinnuleysisins“. Hann man víst ekki eftir því lengur, þegar Kveldúlfur lagði upp togurinum 1936 til þess að gera neyðina meiri. Og flokksmenn hans í bæjarstj. taka sér ekki eins nærri atvinnuleysið, þegar þeir eru að leggja niður atvinnubótavinnuna. Hv. þm. ætti frekar að leita til flokksbræðra sinna í bæjarstj. Reykjavíkur og biðja þá að létta af atvinnuleysinu og spyrja þá um hitaveituna, hvað henni líði. Nei, við erum nú farnir að þekkja afstöðu Sjálfstfl. til atvinnuleysisins, sem sé, að honum komi það ekkert við. Og sóm er afstaða flokksins til húsnæðismálanna í Rvík. Bjarni Benediktsson lýsti yfir því, að þau mál væru utan við verkahring Sjálfstfl. Það væri dálagleg útkoma, sem verkalýðurinn ætti í vændum, ef þessir menn ættu að ráða.

Hv. þm. talaði lítið um dýrtíðina, enda má hann vita, að það eru nánustu stuðningsmenn hans, sem halda henni uppi. Og þá einu sinni heyrir Morgunblaðið kvarta, þegar komið er við þeirra kaun, shr. kolaverðið. Það er sama, hvaða hagsmunamál verkalýðurinn á. Alstaðar er Sjálfstfl. hans verstí andstæðingur. Ég vil skjóta því hér inn í, að það er ekki aðalatriðið fyrir þessum herrum, hvaða kaup verkamennirnir fá. Á Siglufirði neituðu atvinnurekendur að skrifa undir kaupsamninga um daginn, nema þeir fengju gerðardóm. Þeir vilja geta kúgað verkamennina. Það er aðalatriðið.

Hv. þm. G.-K. hefir sagt, að það þyrfti að vera til gerðardómur í kaupdeilumálum, því að kaupkröfur verkamanna væru ósvifnar. En hverjar eru kröfurnar? 1500—3000 kr. á ári. Samt gætu árslaunin verið um 7000 kr. að meðaltali, ef jafnt væri skipt. En hvað gera Ólafur Thors og hans nótur sig ánægða með? Við skulum athuga það. Richard Thors er framkvæmdarstj. fiskisölusamlagsins og hefir 21 þús. kr. í laun. Þar eru 3 framkvæmdarstj. með þessi sömu laun. Magnús Sigurðsson bankastjóri hefir upp undir 30 þús. kr., 2 aðrir bankastjórar hafa á móta laun. Sjálfur er Ólafur Thors og bræður hans álíka hálaunaðir hjá Kveldúlfi. Í Landsbankanum fer yfir ½ millj. kr. í kaupgreiðslur, og 6 menn fá ½ partinn af þeirri upphæð. Þar er hv. þm. G.-K. innsti pottur í búi með 2500 kr. laun fyrir að lita þangað inn rétt stöku sinnum. Eggert Claessen, formaður Vinnuveitendafél., samdi við Íslandsbanka um árið um 40 þús. kr. laun á ári, er væru tryggð í 10 ár, á sama tíma sem hann var að setja bankann á hausinn! Þessir herrar leyfa sér svo að koma og heimta ríkisstj., sem sé nógu sterk til að lækka kaupið hjá þeim fátækustu, og heimta, að slík ríkisstj. heiti ríkisvaldinu miskunnarlaust í kauplækkunarskyni. Verkalýður Íslands, sem er berjast við að bæta hin lélegu kjör sín, svarar þessum herrum, þessum kauplækkunarpostulum, með því að segja: „Byrjaðu á sjálfum þér, góði! Skerið þið fyrst niður háu launin. Prófið þið að lifa sjálfir af árslaunum verkamannanna, og síðan skulum við talast við um álit ykkar á kauplækkun“.

Sú pólitík, sem alþýðan heimtar, að sé framfylgt, er, að gert sé upp sukkið og að fjár sé

aflað með sköttum á auðinn. Við kommúnistar höfum hvað eftir annað lagt fram till., sem miða að þessu. Við höfum sannað með frv. okkar, að hægt sé að afla millj. kr. með sköttum á gróðann. Við höfum barizt fyrir auknum réttindum alþýðunnar, bættum tryggingum, neytendasamtökum á móti dýrtíðinni, hjálp til smáútvegsmanna. Við höfum barizt fyrir því, að einokunaraðstaða heildsala gagnvart smákaupmönnum verði afnumin, að reynt verði að reisa við útgerðina, að prófuð verði útgerð allstórra vélbáta með dieselvélum. Bak við kröfur okkar stendur meiri hluti kjösenda. Við erum vissir um, að meiri hl. þjóðarinnar vill þessa pólitík, og að frammi fyrir dómi fólksins mundi pólitík okkar standast. Við erum reiðubúnir til að styðja hverja ríkisstj., sem vill gera þetta með okkur, en — þetta er ekki annað en það, sem Framsfl. lofar fyrir hverjar kosningar, þó að minna verði úr efndum.

Þessi vantrauststill., sem hér liggur fyrir, kemur frá afturhaldssamasta hluta burgeisastéttarinnar á Íslandi, frá þeirri auðmannaklíku, sem vill ræna fólkið því lýðræði, sem það hefir aflað sér, stöðva með ofbeldi sókn alþýðunnar fram til sósíalismsans og leiða yfir þjóðina algert einræði spilltustu auðmannaklíkanna, fasismann. En þar sem framsóknarflokkarnir og sósíalistar og kommúnistar hafa tekið höndum saman, hefir fasisminn verið stöðvaður.

Það kom líka greinilega í ljós bæði í ræðu hv. þm. G.-K. um daginn, er hann tilkynnti vantraustið, og nú, að það, sem hann og hans fylgiskar vantreysta ríkisstj. til, það er að beita ofbeldi gegn verkalýðnum, framfylgja gerðardómslögnum með ofbeldi og líðsafnaði. Það er hér um að ræða árás á lýðræðið frá afturhaldinu, — árás á stjórn, sem auðmannaklíkan óttast, að verði ekki nógu fylgispök sér.

Það liggur því í augum uppi, að þrátt fyrir vantraust okkar kommúnista á núv. ríkisstj., þá getum við alls ekki greitt atkv. með vantraustsýfirlýsingu úr þeirri átt, sem þessi kemur. Þvert á móti hefðum við, ef flytjendur vantraustsins hefðu þorað að láta rökstuðning sinn fyrir vantraustinu standa í hinni prentuðu till., greitt atkv. gegn þessari vantraustsýfirlýsingu íhaldsins.

Þar sem hinsvegar þáttill. hljóðar aðeins um, að Alþingi lýsi vantrausti á ríkisstj., og við vantreystum henni, ekki sízt vegna vinnulöggjafar þeirrar, sem hún nú ætlar að knýja fram, — en erum algerlega andstæðir öllum þeim ástæðum, sem flytjendur till. færa fyrir henni, þá munu þm. Kommfl. sitja hjá því atkvgr., með skirskotun til þeirrar afstöðu okkar, sem ég hefi nú lýst.

Þar með er ekki sagt, að það gæti ekki komið fyrir, að við kommúnistar styddum ríkisstj. í auðvaldsskipulagi. Nú er svo komið, að auðmannastéttin, eða a. m. k. afturhaldssamasti hluti hennar, hefir með fasismanum hafið árás á það lýðræði, sem alþýðan hefir knúið fram innan auðvaldsskiplagsins, og baráttan, sem nú stendur yfir jafnt úti í heimi sem hér á Íslandi, er nú sem stendur baráttan milli fasisma og lýðræðis. Við kommúnistar skipum

okkur í þeirri baráttu hiklaust með lýðræðinu, en til þess að geta varið lýðræðið gegn fasism-anum, er ekki nóg að hrópa í sífellu: „Lýð-ræði, lýðræði!“ Til þess að verja lýðræðið og til þess að fá hinar vinnandi stéttir til að verja það með öllum ráðum, verður að gefa lýðræðinu slikt innihald, að fólkið finni, að það sé þess vert að verja það. Er von, að fólkið vilji „lýð-ræði“, sem skammtar því hungur og atvinnu-leysi? Er von, að menn elski það „lýðræði“, sem ofsækir verkalýðinn með vinnulöggjöf og stétt-ardómum, en neitar honum um réttinn til að afla sér brauðs í sveita sins andlitis? En lýðræði, sem gerir allt, sem í þess valdi stendur, til að bæta kjör fólksins, og hika ekki við að hnekkja okri og gróða auðmannanna til að lina þján-ingar hinna fátæku, slikt lýðræði vinnur hjarta fólksins, um slikt lýðræði slá vinnandi stétt-irnar örjúfandi skjaldborg.

Þess vegna berjumst við kommúnistar fyrir því fólksins og lýðræðisins vegna, að tekin sé upp allt önnur, djörf og einörð pólitik af hálfu þeirra flokka, er lýðræðið vilja vernda og kenna sig við vinnandi stéttirnar. Pólitik núv. ríkis-stj. er mörkuð hálfvelgju og ótta. Hún stendur eins og á milli tveggja elda. Annarsvegur eru vinnandi stéttirnar, sem hún á fylgi sitt hjá og heimta af henni róttæka pólitik, hinsvegur hin drottnandi auðmannaklika í landinu: Kveldúlf-ur, Landsbankinn, heildsalarnir og hringavaldið, sífellt með hnefann á lofti. Milli þessara afla stendur togstreitan um pólitik ríkisstj. Aftur-haldið, með landsbankastj. í broddi fylkingar, heimtar, að Kveldúlfsvaldinu sé haldið við á kostnað landslýðsins, að ekki sé haggð við ein-ræði landsbankastj., að ekki séu þyngdir skatt-arnir á þeim ríku, en tollarnir hinsvegur hækk-aðir á þeim fátæku, að gróði heildsalanna og hringanna, sem eru innundir hjá bankavald-inu, sé ekki skertur, að vinnulöggjöf sé komið á. Og afturhaldinu hefir orðið nokkuð ágeugt um þetta. Því tókst í fyrrasumar að fá stöðvaðar allar aðgerðir gegn Kveldúlfi og að láta ausa milljónum kr. í viðbót í þá hit. Því tókst að ná til sín valdinu yfir sildarverksmiðjum ríkisins, til að láta reka þær í samræmi við hagsmuni Kveldúlfs og landsbankavaldsins. Og því tókst nú nýlega að koma á fyrsta löghvingaða gerðar-dóminum á Íslandi, með þeim árangri, að harð-vitugir atvinnurekendur hugsa sér nú strax gott til glóðarinnar og neita að semja við verka-menn á Siglufirði um kaupgjaldið í sildarverk-smiðjunum, til þess að láta ríkisvaldið lögbjóða það með nýjum gerðardómi, þegar þær að komi.

En þrátt fyrir sígra afturhaldsins í þessum málum, þá er langt frá því, að það hafi unnið nokkurn úrslitasigur ennþá.

Ef framsóknarmenn vilja nú læra af reynsl-uni og ekki fljóta sofandi að samskonar feigð-arósi og lýðræðisflokkar Mið-Evrópu, þá taka þeir nú höndum saman við verkalýðinn, við allan verkalýðinn, án tillits til, hvort það eru sósíaldemokratir eða kommúnistar. Og hver eru skilyrði til þess, að hægt sé að skapa slíka ríkis-stj., stj. fólksins og lýðræðisins gegn afturhaldi og fasisma auðmannaklikunnar? Skilyrðin eru fyrst og fremst tvenn: Í fyrsta lagi sameining

verkalýðsins, og í öðru lagi þjóðfylking vinstri flokkanna, samvinna verkamanna, bænda og millistétta bæjanna. Bæði þessi skilyrði þarf að skapa í ár. Þá væri hægt að mynda ríkisstj. þjóðfylkingarinnar á næsta ári á Íslandi. Örlög íslenzku þjóðarinnar geta oltið á því, að al-þýðan nái að sameina krafta sína svo snemma. að þetta geti tekist. Hverjir eiga að skapa þessi skilyrði? Það eruð þið, vinnandi stéttirnar, þið, sem hafið byggt upp verkalýðshreyfinguna og samvinnuhreyfinguna. Tengid nú þessar hreyf-ingar saman! Hindrið fasismann og ofbeldi íhaldsins! Fasisminn verður aldrei stöðvaður með undanhaldi, og það þarf einkum Framsfl. að læra. Það er ykkar, íslenzkir alþýðumenn og konur, að skapa einingu lýðræðisaflanna í landinu. Ný kreppa er að færast yfir, nýtt heims-strið er að hefjast, ef til vill í ár. Sakir þessa verða allar mótsetningar enn skarpari, átökin milli afturhalds og lýðræðis enn harðvitugri, og þess vegna verða kraftar alþýðunnar að verða sterkari og umfram allt sameinaðir, ef nokkur von á að vera um sigur. Þess vegna skorar Kommfl. á ykkur héðan úr sölum Alþingis, verkamenn, bændur, fiskimenn, að nota tímann, sem nú er að liða, þessa mánuði, þetta ár, til að skapa þá einingu, sem ekkert afturhald getur rofið. Og til þess verður að brjóta á bak aftur mótspyrnu hægri aflanna í Framsfl. og Alþfl. þeirra afla, sem vinna í hágu afturhaldsins með því að sundra vinstri flokkunum og berjast gegn samstarfi þeirra og samvinnu.

Þessi stj., sem nú situr, nýtur hvorki trausts til hægri né vinstri. Hún kemur til með að lafa sem milliflokkastjórn í því millibilsástandi, sem héðan af verður í íslenzkri pólitik til næsta þings. En þetta millibilsástand verða vinstri öfl-in í landinu að nota til hins ýtrasta til að undir-búa á næsta ári ríkisstj., sem nýtur trausts vinstri aflanna, ríkisstj., sem hefir alþýðuna óskipta á bak við sig, ríkisstj., sem framkvæmir vilja fólksins og bætir úr brýnustu þörfum þess. Og skilyrði til þess, að þetta takist, er, að á þessu ári verði aðalkjörorð Kommfl. á yfirstand-andi tímabili gert að veruleika: Vinnandi stétt-ir Íslands! Sameinigt!

**Þorsteinn Briem:** Herra forseti! Ég vil fyrir hönd Bændafl. gera grein fyrir afstöðu flokks-ins til þeirrar till., sem hér liggur fyrir.

En út að því tilefni verð ég að rekja að nokkru afstöðu Bændafl. til þeirrar sambræðslu-stjórnar Framsfl. og sósíalista, sem hér hefir farið með ríkisvaldið s. l. 4 ár.

Þegar sambræðslustjórnin kom til valda 1934. lýsti Bændafl. því yfir í blaði sínu og síðan við fyrsta tækifæri í útvarpi, að flokkurinn mundi styðja stj. til allra göðra mála, að flokkurinn mundi gagnrýna hispurslaut allar veilir í stjórnarframkvæmdum og vafasamar aðgerðir — og að Bændafl. mundi veita stj. fullkomna andstöðu í þeim málum öllum, sem hann teldi til skaðsmandar landi og lýð.

Þessari yfirlýsingu hefir Bændafl. ávallt fylgt. Hann hefir með fullri einurð gagnrýnt veil-urnar hjá stjórnarflokkunum.

Hann hefir veitt stj. viðnám í öllum hennar

skaðsemdarmálum, og má þar m. a. minna á andstöðu flokksins gegn þeirri skerðingu á eignarrétti bænda á jörðum sínum, er Framsfl. lét sósíalista hafa sig til að koma á með hinum svonefndu 17.-greinarákvæðum jarðræktarlaganna o. fl. o. fl.

En Bændafll. hefir aldrei leiðzt til blindrar eða ofstækisfullrar andstöðu gegn stj. Hann hefir alltaf verið fús að rétta hönd til samkomulags, ef það mátti verða til þess að bjarga góðum málum.

Bændafll. hikaði t. d. ekki við að vinna að samkomulagi á búnaðarþinginu 1937 um I. kafla jarðræktarlaganna, og fullyrði ég, að það samkomulag hefði alls ekki náðst án milligöngu og áhrifa Bændafll.

Bændafll. fylgdi afurðasölulögum, enda hafði hann unnið að undirbúningi þeirra áður en sambræðslustjórnin tók við völdum.

En hann gagnrýndi þær breyt., sem stjórnarflokkarnir gerðu á þeim til hins verra frá því, sem S. Í. S. hafði gert till. um, og frá því, sem nefnd sú, er ég hafði skipað til að undirbúa þessa lögjöf, hafði lagt til.

Bændafll. hefir gagnrýnt ýmisleg mistök, sem urðu í framkvæmd laganna. En Bændafll. hefir líka viðurkennt og fagnað hverri lagtæringu, sem sú gagnrýni hefir komið til vegar.

Bændafll. gagnrýndi t. d. þau mistök, sem urðu í framkvæmd mjólkurlaganna, þegar mjólkurverðið var lækkað, áður en bændur voru búnir að fá eins eyris hagnað af skipulaginu.

En Bændafll. veitti hinsvegar stj. fulla viðurkenningu, þegar þetta var loks lagfært (nú fyrir nokkrum mánuðum). Og það þrátt fyrir það, þó að þessi mistök hafi kostað bændur um 120 þús. kr. á ári, eða um 370 þús. a. m. k. frá ársbyrjun 1935 og þangað til leiðrétting fékkst.

Bændafll. hefir einkum átalíð ýmiskonar mistök og vanrækslur af hálfu stj. á þeirri skyldu hennar að vinna að viðreisn framleiðslunnar, og þar telur Bændafll. stj. stærstu syndir, einkum þegar þess er gætt, hve hún hefir jafnframt hækkað útgjöld ríkissjóðs með álögum á framleiðendum sem neytendum.

Bændafll. fylgdi skattaálögufv. stjórnarinnar, meðan þau voru við hóf.

Bændafll. vildi styðja stj. til að fá tekjur ríkissjóðs hækkaðar úr 10—13 millj., eins og þær voru 1932 og 1933, upp í 15—16 millj. í hverju löku meðalári, til þess að hægt væri að auka verklegar framkvæmdir í landinu. En þegar stj. vildi geta tekið til sinna þarfa hvorki meira né minna en 18 millj. af framleiðendum og neytendum landsins í slæmu árferði, og það án þess að auka að verulegum mun verklegar framkvæmdir í landinu, þá þótti Bændafll. nóg orðið um álögurnar.

Hann vildi miða álögur við getu landsfólksins, og hann taldi, að það mundi hefna sín á afkomu atvinnuveganna, ef álögur yrðu hækkaðar um 30%, eða úr 119 kr. á mann, eins og þær voru 1933, upp í 155 kr. á hvert mannsbarn í landinu, eins og þær eru nú orðnar.

Bændafll. tók vel þeim tilraunum til samvinnu, sem hófust milli Framsfl. og stjórnarandstæð-

inga í fjárveitinganefnd 1935 um lækkuð á ríkisútgjöldum.

Tókst þar hin bezta samvinna í nefndinni milli form. Framsfl. og fjmrh. annarsvegar og Magnúsar heitins Guðmundssonar og annara stjórnarandstæðinga hinsvegar, um að lækka rekstrarútgjöld á fjárlagafrv. um heila millj. kr., eða úr 13 millj. í 12 millj.

En þá bregður svo við, að strax er þetta samkomulag vitnast, þá herðir sósíalistafl. svo ólína að hálsi fjmrh. og Framsfl., að hann verður að hækka rekstrarútgjöldin upp í 14,6 millj., eða um 2,6 millj. frá því, sem samið var um.

Þetta eru áreiðanlega hin stærstu þingsvik í allri þingsögu þessa lands, enda hafa þau orðið dýrkeypt þjóðinni, eins og nú er komið á daginn. — Þetta er eitt dæmið um þróttleysi Framsfl. í sambúð sinni við sósíalista.

En þrátt fyrir þetta og þrátt fyrir allan þann fjandskap, sem stjórnarflokkarnir hafa sýnt frv. og tillögum Bændafll. á þingi til viðreisnar og eflingar atvinnuvegunum, þá hefir Bændafll. staðið fast við sína fyrstu yfirlýsingu um að veita stj. stuðning í hvert skipti, sem hún bæri fram gott mál. Hann hefir stutt hverja nýtilega tillögu til hagsbóta atvinnuvegunum, er ekki skerti um of athafnafrelsi einstaklingsins.

Bændafll. hefir stutt Framsfl. í öllum þeim málum, sem sósíalistar brugðust honum í. En það eru einmitt málin, sem Framsfl. hefir fengið aukið fylgi og sóma af. Skál ég þar nefna 3 mál, sem vakið hafa athygli alþjóðar.

I. Hið svokallaða Kveldúlfsmál, sem snerist um það, hvort stöðva ætti með lagaboði athafnamesta útvegssýrirtæki landsins eða hvort Landsbankanum ætti að leyfast að taka á móti auknum tryggingum fyrir lánum sínum.

II. Sildarverksmiðjumálið svonefnda, sem laut að því, að lagfæra það ástand, sem var við sildarverksmiðjur ríkisins á Siglufirði, þar sem sósíalistar höfðu sóað hundruðum þúsunda í hreina og beina vitleysu, eins og hinn nýi forstjóri verksmiðjunnar og blöð Framsfl. hafa sýnt fram á. En fé þetta hefði mátt nota til að stækka stórum verksmiðjurnar, og tryggja þannig sjómönnum og verkafólki meiri og öruggari atvinnu.

III. Loks gerðardómsmálið, sem hér hefir verið um rætt.

Engu þessara mála gat Framsfl. komið fram, nema með stuðningi andstæðinga sinna, þar sem samstarfsflokkur hans í ríkisstj. skarst þar algerlega úr leik.

Af þessum málum er vitanlega gerðardómsmálið mest vert, þar sem um var að ræða hvorki meira né minna en það, hvort allur togaraflotinn, þessi stórvirkustu útvegstæki landsmanna, ætti að vera bundinn í höfnum inni alla vertiðina, á meðan erlendir togarar skæfu upp fiskimiðin og fylltu þennan takmarkaða fiskmarkað, sem okkur er skammtaður, og ynnu sér ef til vill þannig til frambúðar þann markað, sem við höfum hingað til haft.

Það var um það að ræða, hvort allur sá fjöldi sjómanna og verkamanna, sem beint og óbeint á atvinnu sína undir togaraveiðunum,

ætti að fá lífsuppheldi af atvinnu sinni eða standa uppi vinnulaus og lenda á máttvana bæjarfélögunum og máttvana ríki með fjölskyldur sínar.

Ög þar var loks um það að ræða, hvort svipta ætti þetta gjaldeyris-örþrota land 8—10 millj. á saltfisksvertiðinni af þeim gjaldeyri, sem það þarf til að kaupa fyrir hinar allra brýnustu nauðsynjar sínar.

Það var vitað, að fjöldi sjómanna vildi ekkert annað fremur en að komast út á miðin með þeim kjörum, sem sáttasemjari og sáttanefnd höfðu lagt til. En alþýðuflokkarnir báðir og kommúnistarnir voru þrátt fyrir innbyrðis óeirðir sameinaðir í því, að hindra að samkomulag næðist.

Þeir skeyttu engu um það, sem í húfi var fyrir þjóðarheildina, og þeir skeyttu því ekki að neinu, þó að hver innilegudagur togaranna væri tugþúsunda tap fyrir verkamannastéttina. Þeir lokuðu algerlega augunum fyrir því, að þó að framhald kaupstreitunnar kynni að gefa einhverjum kauphækkun að lokum, þá mundi þurfa 10—20 ár til að vinna upp atvinnutapið í vetur, ef allt væri þá ekki brunið í rústir þegar á þessu ári. svo að útlendingarnir tækju togarana og öll okkar framleiðslutæki af okkur upp í skuldir.

Sósíalistar fengu þá ekki lengur notið við þess foringja, sem vitrastur var og hófsamastur, og þeir voru því forustulausir og ráðlausir.

Þegar samstarfsflokkur framsóknarmanna í ríkisstj. brást svo til bjargar þjóðarheildinni, þá sá Framsfl. þann einan kost fyrir höndum að treysta á þegnskap andstæðinganna og reyna að bjarga þjóðinni með þeirra aðstoð. Varð hann því nú sem fyrr að kyssa á þá hönd, er hann hafði áður óskað, að af væri. Og nam hann nú þann lærdóm af Erpsbræðrum, sonum Guðrúnar Gjúkadóttur, að betra er að eiga þann að, sem þegar líf við liggur veitir sama lið sem höndin fatinum.

Það er ekki af aðdáun fyrir visdómi hv. forsrh. þó ég geti þess, að honum hafi ratazt satt á munn.

Hann var óvenjulega orðheppinn, er þeir deildu harðast í Ed. um gerðardómsfrv., hann og þáv. atvmrh., Haraldur Guðmundsson.

Fyrirv. atvmrh. hafði verið að tala um, að ekki mætti skerða hinn heilaga rétt til að gera verkföll. En forsrh. svaraði því, að þótt verkfallsrétturinn væri heilagur, þá væri þó réttur þjóðfélagsins til að lifa enn helgari.

Forsrh. hitti þarna alveg í mark. Deilan var um það, hvort verkfallsrétturinn ætti að vera helgari en réttur allrar þjóðarinnar til að lifa.

Hæstv. forsrh. horfðist þá á þeirri úrslitastundu í augu við þá staðreynd, að hann gat ekki í samstarfi við sósíalista tryggt þjóðinni þennan frumrétt mannanna, réttinn til að sækja sér björgina í skaut náttúrunnar — réttinn til að lifa!

Því varð hann í fjórða sinn að kyssa á höndina, sem hann hafði áður viljað afhöggva, og fá stuðning andstöðuflokkanna til þess að leysa mál, sem hann gat ekki komið fram annars.

Þessi dæmi, sem nú hafa verið rakin, hafa

sýnt forsrh., að hann getur ekki leyst mikilsverð og aðkallandi nauðsynjamál með stuðningi sósíalista, og það jafnvel þó að líf þjóðarinnar liggi við.

Þau hafa fært honum heim um það sanninn, að sósíalista brestur til þess þegnskapinn eða þrekið, þegar mest á reynir, að hægt sé að stjórna landinu með stuðningi þeirra einna. Forsrh. hefir sjálfur horft í augu við staðreyndina, að í samvinnu við þá er ekki hægt að tryggja þjóðfélaginu réttinn til að lifa!

Forsrh. hefir í þessu máli sýnt þjóðinni, að þess þegnskapar, sem ekki var fyrir að hitta hjá samvinnuflokki hans, hefir hann orðið að leita og fundið hjá andstöðuflokkunum.

Andstöðuflokkarnir veittu honum stuðning, og með þeirra tilstilli kom hann gerðardómslögum fram.

Andstöðuflokkarnir gerðu meira. Þeir veittu honum óbeinan stuðning með fullkomnu hlutleysi af hálfu stjórnarandstöðunnar á þingi, á meðan hann þóttist þess með þurfa vegna togaradeilunnar. Fyrir þetta hefir forsrh. fært stjórnarandstöðinni opinberar þakki hér á Alþingi.

Hver er þá sú hugsunarrétta og málefnalega afleiðing af því, sem hér er komið fram?

Sú málefnalega rökrétta afleiðing af því, sem fram kom í gerðardómsdeilunni, var eðlilega sú, að forsrh. og Framsfl. hefðu gengizt fyrir því að mynda þjóðstjórn.

Hann var búinn að reyna samvinnuslit af samstarfsflokki sínum út af deilu um það, hvort helgari væri verkfallsrétturinn eða réttur þjóðfélagsins til að lifa.

Hann var búinn að sjá þegnskap samstarfsflokks síns af margendurteknum hótunum hans um að neitað yrði að hlýða landslögum.

Ög hann var búinn að sjá þingmann samstarfsflokksins bera upp á fundi tillögu um mótmæli gegn gerðardómi hæstaréttar og yfirlýsingu um, að þeir telji ekki óheimilt að gera ráðstafanir til þess, að ekki verði lögskráð á togarana með þeim kjörum, sem í gerðardómnum voru ákveðin.

Hvað lá þá annað fyrir en að reyna að endurskipa stjórnina á traustari grundvelli en þeirri samvinnu einni, sem svo hafði reynzt?

Það var opinbert leyndarmál, að þannig hafi ýmsir reyndir og mikilsráðandi menn innan Framsfl. lítið á.

Það er enn fremur opinbert leyndarmál, hvað því veldur, að þessir menn, sem allir standa næst samvinnufélagsskapnum í landinu, höfðu snúizt til þessarar áttar.

Það eru hin alkunnu fjárhagsvandræði landsins. Það eru hinar sívaxandi skuldir þjóðarinnar út á við og það eru greiðsluörðugleikarnir og vanskilin við útlönd.

Fjmrh. hefir öldungis vanrækt að gefa þinginu yfirlitsskýrslu um hinar innifrosnu millj. í bönkum landsins, og ef til vill er sú skýrsla alls ekki til. En ef þingið fengi þá skýrslu, mundi af henni mega marka vanskilin á öllum sviðum, jafnvel hjá stofnunum ríkissjóðs.

Fjmrh. hefir sjálfur ekki alls fyrir löngu staðið hér á þingi og játað það hreinskilnislega, að þó að takast kynni að afla gjaldeyris

fyrir erlendri vöruúttekt og greiðslum þessa árs, þá vissi hann ekki, hvað til bragðs skyldi taka um vanskilin, sem stafa af því, sem frosið var hér inni um s. l. áramót.

Má vera, að hann telji sig vita það nú, en úr þeim málum hefir þó ekki, svo vitað sé, neitt greiðt síðan.

Þjóðin stendur nú á þeirri fremstu nöf vanskilanna, sem óvist er, hvenær hún hrapar fram af. En þegar svo er komið, þá er það ekki varlegt að hafa stjórn, sem hefir aðeins meiri hl. á þingi, en vitanlega minni hl. með þjóðinni.

Það, sem hér þarf að gera, og það, sem til bragðs mundi tekið með öðrum þjóðum, er líkt stæði á fyrir, er að setja þjóðstjórn. Það var skylda stærsta þingflokksins að athuga og reyna alla hugsanlega vegi til þess.

En ef það hefði ekki reynzt framkvæmlegt, þá að reyna stjórnarmyndun með a. m. k.  $\frac{3}{4}$ — $\frac{3}{4}$  þjóðarinnar að baki sér.

Að þessu hefir ekki verið horfið, heldur sett flokksstjórn með ótimabundnu og óumsömdu hlutleysi 7 annara þingmanna úr tvíklöfum flokki, sem hvor um sig kallar sig alþýðuflokk, en um kjösendafylgi hvors flokksbrotsins er fát vitað.

Og þetta gerir forsrh. án þess að afla sér tryggingar fyrir, að togaradeilan leystist friðsamlega að því er snertir sildveiðarnar og isfisksveiðarnar.

Bændafl. telur þetta óvarlegt á slíkum alvörutímum og vitir það, að ekki voru gerðar tilraunir til að setja þjóðstjórn eða a. m. k. traustari stjórn.

En hann sér ekki nauðsyn á eða tíma til kominn að bera fram vantrauststillögu til þess að sýna þessa afstöðu, heldur telur hann nægilegt að lýsa afstöðu sinni með rökst. dagskrá, sem kveði skýrt á um það, hvað hann telur, að átt hefði að gera, og hvað hann vill skora á ríkisstj. og stærsta þingflokkinn að gera í málinu.

Ég mun því leyfa mér að afhenda hv. forseta svo hljóðandi rökst. dagskrá í því máli, sem hér er til umræðu:

„Alþingi lítur svo á, að nauðsynlegt sé á jafn-alvarlegum tímum og nú eru, að ríkisstj. hafi öruggan meiri hl. þjóðar að baki sér, og telur, að afkomuhorfur og fjárhagsvandráði þjóðarinnar hefðu átt að knýja stærsta flokk þingsins til að gera tilraun til að koma á þjóðstjórn, er allir ábyrgir þingræðisflokkar stæðu að, og sameina þannig sem flesta krafta til átaka gegn erfiðleikum. Með því að ekki hefir verið horfið að því ráði, heldur sett að nokkru leyti ný stjórn, er hefir sem stendur yfirlýstan þingmeirihluta að baki, þá telur Alþingi ekki tímabært, að leitað sé samtímis atkvæða um vantrauststillöguna, en ætlast til þess, að ríkisstj. athugi skilyrði fyrir þjóðstjórn eða styrkri meirihlutastjórn, og tekur fyrir næsta mál á dagskrá.“

Flokkurinn ber fram dagskrártill. sína af þessum ástæðum:

1. Dagskrártill. markar ákveðna skoðun og stefnu um það, hvað gera átti og hvað gera þarf. Vantrauststill. felur ekki í sér annað en

það eina neikvæða atriði, að stj. skuli beiðast lausnar.

2. Vantrauststill. er ekki tímabær að því leyti, að hún felur í sér vantraust á nýkomnum ráðh., sem enn er eins og óskrifað blað í þessu starfi og ekki verður um dæmt, fyrr en séð er.

En með dagskrártill. vill Bændafl. geyma sér réttinn til að dæma hann, þar til hann verður sem ráðh. dæmdur af verkunum.

3. Með vantrauststill. fæst ekki úr skorið um neitt, sem máli skiptir, þar sem það er þegar yfirlýst, að stj. hefir meiri hl. þingmanna að baki sér.

En í dagskrártill. er áskorun til valdhafanna um að vinna að því, sem þjóðinni ríður nú ef til vill mest á.

Bændafl. telur, að stj. hafi að undanfögnu sýnt allt of mikið flokkaeinræði. Hann lítur svo á, að Framsfl. hafi nú fengið þarflega reynslu fyrir því, að ekki er hægt að ganga alveg framhjá andstæðingunum, þegar leysa verður vandamálin. Hann skorar á hina nýju stjórn að láta sér reynsluna að kenningu verða og hefja meira samstarf við þingið í heild, einnig um skipun stjórnarinnar sjálfrar.

Flokkurinn telur, að nauðsyn þjóðarinnar krefjist þess, að reynt sé að mynda þjóðstjórn, eða a. m. k. stjórn, er hafi ekki aðeins meiri hl. þingmanna, heldur  $\frac{2}{3}$  til  $\frac{3}{4}$  hluta þjóðarinnar að baki sér.

Forsrh. treystir því, að vinnudeilur leysist bezt með þeirri stjórn, sem nú er. Hinsvegar er það reynsla annara þjóða, að þjóðstjórnnum gangi stjórna bezt að leysa vinnudeilur með friði og sátt.

Fjárhagsmálum landsins er nú svo komið, að sundraðir munum vér ekki fá rönd við reist. En þar á ofan bætist sú óvissa, sem ríkir um viðhorfið út á við.

Í öðrum þingræðislöndum er nú talað um þjóðstjórn eða samvinnustjórnir sem flestra flokka vegna óvissunnar, sem ríkir um samskipti þjóðanna framvegis. Og tekur það þá ekki síður til okkar, sem eigum flestum þjóðum meira undir viðskiptum vorum út á við.

Vér vitum, að forsrh. og foringi alþýðufylkingarinnar frönsku hefir nýlega sagt: „Fylking þjóðarinnar allrar er betri en fylking alþýðunnar einnar“.

Vér vitum, að sósíalistastjórnin í Danmörku hefir talað um að afsala nokkru af valdi sínu til andstöðuflokkanna og setja þar þjóðstjórn eða samsteypastjórn með öllum flokkum nema kommúnistum.

Vér vitum, að vegna viðskiptaóvissunnar er þessi sambandsþjóð vor að gera ráðstafanir til að geta hirgt sig upp af erlendum matvörum, áburði og kolum.

Hvernig stöndum vér að vígi um vöruþingðinnar, þar sem brýnnustu nauðsynjavörur hafa orðið að liggja tímunum saman óafgreiddar á afgreiðslum skipanna, vegna gjaldeyrisvandæða landsins, og fást þar ekki út? Og þegar ríkið sjálft eða stofnanir þess eru í milljónavanskilum um vöruúttekt sína erlendis vegna gjald-eyrisvandæða, þá er svo sem séð, hvað við tekur.

En út yfir tekur þó, að þjóðin er óviðbúin. Hún hefir verið dulin þess, hvernig ástandið er.

Stj. hefir á hverju ári flutt fólkinu boðskapinn um nýja sigurvinninga sína á erfiðleikum, og það einmitt í gjaldeyrismálunum. Hún á að hafa minnkað skuldirnar og hún á að hafa komið á hagstæðum greiðslujöfnuði við útlönd.

En þetta er bara eins og nýju fötin keisarans.

Skuldirnar hafa vaxið úr þeim 74—75 millj., sem þær voru taldar 1933, upp í 110—120 millj., sem þær munu nú vera, ef vanskilin, sem stafa af innifrosnu erlendu fé, eru með talin.

Greiðslujöfnuðurinn hefir aldrei náðst nema á pappírnum hjá hæstv. ríkisstj., því að þær tölur, sem þar var reiknað með um duldu greiðslurnar, voru rangar.

Það getur t. d. hvert mannsbarn séð, hver reginvitleysa það er, þegar fjmrh. hefir sagt þjóðinni, að vextir af erlendum skuldum væru ekki nema 3½ millj. Hvert mannsbarn getur séð það, að vextir af 110 millj. eru ekki undir 5—6 millj., þó að nokkur hluti skuldanna sé á lágum vöxtum.

Fjmrh. sagði það þjóðinni í fjárlagaræðunni, þegar hann lagði fram fjárlagafrv. fyrir 1937, að hinar svokölluðu duldu greiðslur væru um 6 millj. — Nú fyrir skemmstu gizkaði hann að visu á það hér á þingi, að duldu greiðslurnar mundu vera um 10 millj. En hann mun nú bráðum reka nefið í nóttina og komast að raun um, að duldu greiðslurnar eru ekki 6 millj., heldur 14 millj. a. m. k., að umsömdum afborgunum meðtöldum.

Þessi niðurstaða leiðir það í ljós, að fjárhagsmálum landsins hefir verið stýrt eftir i-mynduðum tölum, en gengið framhjá staðreyndum.

Og þá verður mönnum ljósara, hvernig stendur á því, að svo er komið sem komið er.

Þjóðin hefir lifað á falskri kaupgetu, á fölsku verðmæti innlendra peninga og á atvinnu, sem ekki hefir raunverulega borið sig.

Þess vegna hefir hvortveggja safnazt saman í bönkunum. Skuldirnar, sem leiðir af taprekstri atvinnuveganna, annarsveg, og innifrosið, erlent fé, sem leiðir af fölskum kaupmætti, hinsveg.

Því er nú hrun fyrir dyrum, ef ekki eru ráð fundin.

Margur mun að visu segja, að núv. stj. sé sjálf rétt til þess komin að leysa þann vanda, og að það sé því bezt að láta hana eina um það, að leysa þann hnút, sem stuðningsflokkar hennar hafi riðið á hendur sér.

En nauðsyn þjóðarinnar krefst annars. Hún krefst þess, að kraftarnir séu sameinaðir til átaka. Og því er þjóðstjórn eða traust meirihlutastjórn nauðsynleg.

Ekki til þess, að nýir menn komist í æstu stöður landsins.

Ekki til þess, að sem flestir geti bakað sig í geislum nýrrar valdasólar.

Ekki til þess, að allt geti legið í værð og dvala, af því að nú séu menn sátir og sammála. Heldur til þess, að unnt verði að gera sameinuð átök.

Heldur til þess, að menn geti með einum huga

horft í augu við erfiðleikana kalda og nakta, þegar allur grimuklæðnaðurinn og kosningagyllingin er af horfin — og sigrazt á þeim.

En þegar að því kemur, að slík samstarfsstjórn yrði sett, þá verður hún að byrja á þeirri undirstöðu, sem allt þjóðfélagið er reist á. Hún verður að byrja á viðreisn framleiðslunnar. Frumskilyrði þeirrar viðreisnar er, að atvinnulífið fái borið sig, svo að allir fái atvinnu og þar með aðstöðu til að vinna sér daglegt brauð.

Á þeirri viðreisn verður hún að byggja getuna til að standast skuldaskilin við útlönd. Og á þeirri viðreisn einni fær hún undirbúið það þjóðarfullveldi, sem við öll óskum að öðlast.

Sá tími kemur, að þjóðinni verður ljóst, að þetta er eina úrræðið. Og þeir erfiðleikar geta verið skemmda undan en menn ætla, að hún verði til þess neydd.

Eins og á stendur nú í þinginu er vantrauststill. neikvætt spor, sem færir oss ekki nær þeirri þjóðstjórn eða traustri meirihlutastjórn, sem þjóðin þarf.

Dagskrártill. miðar að því að stiga jákvætt spor að marki, sem keppa þarf að.

Þess vegna er dagskrártill. flutt.

Umr. frestað.

Á 16. fundi í Sp. 5. apríl, var fram haldið einni umr. um till.

**Forseti (HG):** Að þessu sinni fer fram önnur og þriðja umferð, en hv. 3. þm. Reykv., Héðinn Valdimarsson, hefir óskað leyfis til að segja örfá orð utan dagskrár, og verður það leyft, en aðeins örfá orð.

**Héðinn Valdimarsson:** Ég vil biðja hæstv. forseta um að gefa mér orðið í þessum útvarpsumræðum um vantraustsályktunina. — Ég vildi gjarnan fá svar hans.

**Forseti (HG):** Samkvæmt 52. gr. þingskapa hafa þingflokkar rétt til jafnlanga ræðutíma við útvarpsumræður um þingmál. Þá segir enn fremur í sömu gr.: „Rétt skal þm. utan flokka að eiga þátt í útvarpsumræðum, þó þannig, að enginn þeirra fái lengri tíma en helming þess, er hver þingflokkur hefir til umráða“.

Samkv. þessu getur þm. því aðeins fengið að tala við útvarpsumræðu, að hann sé í einhverjum þingflokkanum og tali í tíma hans, eða hann sé utan flokka.

Þessum hv. þm., Héðni Valdimarssyni, 3. þm. Reykv., sem hefir óskað að taka hér til máls, hefir samkv. opinberri tilkynningu frá stj. Alþfl. verið víkið úr þeim flokki.

Ekki liggur fyrir, svo að mér sé kunnugt, vitneskja um, að hv. 3. þm. Reykv. sé í nokkrum hinna þingflokkanum, eða hafi heimild til að tala í tíma nokkurs þeirra. Meðan slík vitneskja liggur ekki fyrir, á hv. 3. þm. Reykv. aðeins rétt á að taka þátt í útvarpsumræðum sem utanflokkaðar samkv. 52. gr. þingskapa. Haldi því hv. þm. við kröfu sína um þátttöku í umr., án þess að leggja fram slík skilríki, verður það að skoðast sem yfirlýsing hans um, að hann sé utan flokka, og mun honum þá leyft að taka til máls sem utanflokkaðmanni.

**Héðinn Valdimarsson:** Ég vildi taka það fram, að ég tala að sjálfsgöðu sem alþýðuflokksmaður, en utan þingflokks Alþfl. Til þess að vera alþýðuflokksmaður þarf maður samkv. l. flokksins ekki annað en eitt eða tvennt eða þrennt, að vera meðlimur í einhverju félagi innan Alþýðusambands Íslands, — en það er ég, eins og kunnugt er, — að hafa undirskrifað yfirlýsingu um að tilheyra engum öðrum stjórnmálaflokki og að fylgja stefnuskrá flokksins.

Sú deila, sem er milli mín og meiri hl. flokksstj., hefir engin áhrif á þetta, öðruvísi en að flokksþingið úrskurðar þau deilumál. Hinsvegar hefir þingflokkur Alþfl. meinað mér að taka þátt í starfsemi sinni hér á Alþ., og get ég því ekki talizt í þingflokknum.

Samkv. l. Alþfl. er engin skylda fyrir þm. hans að vera innan vébanda flokksins; t. d. hefir utanflokksmaður verið í þingflokknum, og á ég þar við hv. þm. N.-Ístf., Vilmund Jónsson, sem hvorki hefir verið í neinu félagi innan flokksins né undirritað yfirlýsingu um að fylgja stefnuskrá hans. Það að vera í þingflokknum og að vera í flokknum er þess vegna ekki eitt og hið sama.

Ég vil því gera þá kröfu að fá að tala hér sem alþýðuflokksmaður f. h. skoðanabræðra minna í þeim flokki, en jafnframt utan þingflokks Alþfl., og vil skirskota til þess, er annar hv. þm. fékk að tala hér við útvarpsumr., og á ég þar við Magnús Torfason.

**Forseti (HG):** Ég vildi sýna þessum hv. þm. það frjálsslyndi að koma þessum orðum að, áður en gengið yrði til dagskrár; ef hann biður um orðið, verður honum leyft að tala, og skoðast hann þá sem utanflokksmaður. Umr. um þetta mál er nú lokið og verður gengið til dagskrár.

Þá hefst önnur umferð þessara útvarpsumræðna, og verður nú röð flokkanna sem hér segir:

1. Bændafll., og talar af hans hálfu Stefán Stefánsson.
2. Sjálfstfl., og talar af hans hálfu Ólafur Thors.
3. Alþfl., og talar af hans hálfu Finnur Jónsson.
4. Kommfll., og talar af hans hálfu Brynjólfur Bjarnason.
5. Framsfl., og tala af hans hálfu Eysteinn Jónsson og Jónas Jónsson.

Þriðja umferð tekur við að lokinni annari umferð, og tala þá flokkarnir í þessari röð: Alþfl., Framsfl., Bændafll., Kommfll. og Sjálfstfl.

Í lok annarar umferðar verður hv. 3. þm. Reykv., Héðni Valdimarssyni, veitt orðið, ef hann þá kveður sér hljóðs. Skoðast hann þá sem utanflokksmaður og fær allt að ½ ræðutíma á við hvern þingflokk, eða 17½ mínútu, sem hann ræður, hvort hann tekur í einu eða tvennu lagi.

En áður en ég gef hv. fyrsta ræðumanni orðið, vildi ég minnst á hina rökst. dagskrá, sem tilkynnt var á síðasta fundi í lok umr. af hv. þm. Dal., Þorsteini Briem, og skal ég lesa hana hér upp fyrir hv. þm. [Sjá að framan.]

Þessi rökst. dagskrá liggur þá einnig fyrir til umr.

**Stefán Stefánsson:** Herra forseti! Góðir hlustendur! Klukkan 4,20 að morgni þess 17. marz voru afgr. l. frá Alþ. um, að ágreiningur útgerðarmanna botnvörpuskipa og sjómanna skyldi lagður í gerð. L. þessi voru samþ. af þremur flokkum þingsins, Framsfl., Sjálfstfl. og Bændafll. Verkalýðsflokkarnir greiddu atkv. gegn l.

Samningar þeir, sem gerðir voru milli útgerðarmanna og sjómanna, voru útrunnir um síðastl. áramót, þar sem sjómenn sögðu upp gildandi samningum frá þeim tíma. Nýir samningar náðust eigi með aðiljum.

Sáttasemjari ríkisins hafði reynt að miðla málum og borið fram miðlunartill., er hafnað hafði verið af báðum aðiljum. Samkv. ósk hæstv. forsrh. útnefndi hæstiréttur þriggja manna sáttanefnd, sáttasemjara til aðstoðar.

Var nú á ný leitað um sættir og borin fram ný miðlunartill. Var hún felld af sjómönnum með 284 atkv. gegn 226. Útgerðarmenn samþ. till. með skilyrðum. Sáttasemjari taldi nú allar frekari sáttatilaunir árangurslausar og tilkynnti það hæstv. forsrh. Nú voru góð ráð dýr. Átti að láta allt reka á reiðanum, — eiga á hættu að saltfisksvertið togaranna félli niður? Eða átti að leysa málið með aðstoð löggjafarvaldsins? Félli saltfisksvertið niður, var óhjákvæmilegt ríkisgjaldþrot yfirvofandi jafnframt stórkostlegu atvinnuleysi og hverskonar þrengingum. Til þess nú að fyrirbyggja hinn bráða voða, bar hæstv. forsrh. f. h. Framsfl. fram áður umgetið frv.

Þm. allra þeirra flokka, er l. greiddu atkv., voru sammála um það, að viðurkenna bæri sem höfuðreglu samningsrétt aðilja til að ráða fram úr ágreiningi um kaup og kjör, en sú höfuðregla yrði að vikja, þegar um það væri að ræða að sjá borgið hagsmunum þjóðarinnar. En full ástæða er til þess að ætla, jafnvel vissa, að hér hefði ríkt fullkomið neyðarástand, hefði eigi tekizt að leysa deiluna.

Afgreiðsla l. varð til þess, sem kunnugt er, að Alþfl. dró sinn ráðh. úr ríkisstj. Enda þótt flokkurinn viðurkenndi, að togaradeilan yrði eigi leyst án tilstyrks löggjafans, vildi flokkurinn eigi fara þá leið, sem farin var með gerðardóminum. En samkv. honum er eigi aðeins leyst úr ágreiningi um kaup á saltfisksveiðunum, heldur einnig á sildveiðum og ísfisksveiðum. Alþfl. vildi aðeins lögbjóða till. sáttasemjara um saltfisksveiðarnar, er samhljóða voru ákvæðum gerðardómsins, en eiga allt á hættu, hversu færi með aðra þætti deilunnar. Þetta taldi Framsfl. og aðrir, sem l. greiddu atkv., ófæra leið.

Þar sem nú hafði slitnað upp úr stjórnarsamvinnu Framsfl. og Alþfl. út af lausn togardeilunnar, var allt í nokkurri óvissu, hversu færi um hæstv. ríkisstj., hvaða breytingar kynnu á henni að verða vegna samvinnuslitanna. Virtust fjórir möguleikar vera fyrir hendi:

1. Myndun þjóðstjórnar, sem skipuð væri fulltrúum frá öllum ábyrgum stjórnmálaflokkum, með það fyrir augum að sameina þjóðina og fulltrúa hennar til átaka vegna fjárhagsvand-ræða og yfirvofandi örðugleika.

2. Samstarf Framsfl. og þeirra þingflokka, er

ásamt honum hafa leyst togaradeiluna, sildar-verksmiðjumálin og fleiri mál.

3. Áframhaldandi samstarf Framsfl. við verk-lyðsflokkana.

4. Þingrof og nýjar kosningar.

Síðastl. föstudag fékkst ráðning gátunnar. Framsfl. fer einn með stjórnina, en nýtur hlutleysis Alþfl. og loforðs hans um að ganga á móti vantrausti, komi það fram. Hlutleysið er með öllu ótímabundið. Vitað er, að sköpun ríkisstj. gekk ekki hljóðalaust af, og var fæðingin erfið. Viðsjár og deilur hafa orðið innan Framsfl. um það, hvaða afstöðu flokkurinn ætti að taka til stjórnarmyndunar. Formaður flokksins, hv. þm. S.-Þ., Jónas Jónsson, mun með öllu hafa viljað slíta samvinnu við verkalyðsflokkana eða þm. þeirra. En hann og þeir, er honum fylgdu, urðu í minni hl. Rauða sveitin í Framsfl. undir forustu bitlingahöfðingjans hv. 1. þm. N.-M., Páls Zóphóniassonar, og annara þm., er eiga þingmannslif sitt undir kommúnistum, varð fjölmennari í flokknum, þótt undarlegt megí virðast um flokk, er vill láta telja sig flokk bænda.

Mér þykir ekki óviðeigandi vegna þessa hv. þm. að minna á það, að í Ed. hefir form. S. Í. S., hv. 2. þm. Eyf., Einar Árnason, borið fram frv. um breyt. á samvinnulögunum eftir ósk Sambandsins. Hingað til hefir Framsfl. staðið óskiptur um Sambandið, en nú snýst þessi hv. þm. gegn frv. ásamt form. Kommfl. í Ed., Brynjólfi Bjarnasyni. Svo er nú orðið náð samstarf þessa manns við kommúnista, að hann gengur á móti sínum eigin flokki og móti Sambandinu um að gera lagabreyt., sem óskað er eftir af því og borin er fram af form. Sambandsins.

Eins og þjóðinni mun kunnugt, var hv. 3. þm. Reykv., Héðni Valdimarssyni, vísað úr Alþfl. 9. febr. síðastl. Allt frá þeim degi hefir verið barátta upp á líf og dauða milli hans og annara þm., sem kosnir voru af Alþfl. á þing. En þeir voru 7. Héðinn Valdimarsson sá 8. Barizt er um kjósendur flokksins. Enda þótt hér sé ójafn leikur, þar sem 7 eru á móti 1, virðist margt benda til þess, að hv. 3. þm. Reykv., Héðinn Valdimarsson, muni ganga með sigur af hólmi. Af hræðslu við þennan hv. þm. þorðu hinir 7 andstæðingar hans, þm. Alþfl., ekki að greiða gerðardómnum atkv. Eigi skorti þá viljann, en þá skorti þrekið. Eigi var það af umhyggju fyrir sjómönnum, að þeir greiddu atkv. gegn gerðardómnum. Ef svo hefði verið, hefðu þeir greitt atkv. með, en ekki móti. En það var umhyggjan fyrir þeirra eigin lífi, þingmannslífi í framtíðinni. Ef þeir styddu að framgangi gerðardómsins, fengju þeir hv. 3. þm. Reykv., Héðni Valdimarssyni, vopn í hendur, er hann myndi vega að þeim með. Það þarf enginn kjósandi í þessu landi, sít af öllu kjósendur Alþfl., að láta sér í hug koma, að hv. þm. Seyðf., Haraldur Guðmundsson, hafi viljað láta draga sig úr ráðherrastólnum. En það, sem létti samflokksmönnum hans dráttinn, var hans veika von um, að rauða sveitin í Framsfl. myndi sjá aumur á honum og flokksmönnum hans, — og vera kynni, að mætti tosa einhverjum þeirra aftur í ráðherrastól. Og svo er nú komið, að eigi er ólík-

legt, að hin veika von háttv. þm. kunni að rætast.

Sama daginn og þm. Alþfl. draga sinn ráðherra út úr ríkisstj. fara þeir að leita eftir samvinnu við Framsfl. á ný. Ennþá er það hræðslan við hv. 3. þm. Reykv., Héðni Valdimarsson, sem ræður gerðum þeirra. Hans vegna gera þeir sig hlægilega hjá sínum fyrri kjósendum og gervallri þjóðinni.

Einn af þeim möguleikum, sem skapast gátu upp úr hinu breytta viðhorfi á Alþ., voru nýjar kosningar. Þessi tvö orð: „nýjar kosningar“, virðast í sjálfu sér vera mjög meinlaus orð. En þó er það svo, að þm. Alþfl. mega ekki heyra þau nefnd án þess að gripa fyrir eyrun. Hljómur þeirra orða gerir þá jafnhrædda sem vopnagnýrinn gerði Björn í Mörk að baki Kára forðum. Nýjar kosningar getu lagt þá alla að velli. Þeim varð að afstýra, hvað sem það kostaði. Nú skyldi freistað hinnar veiku vonar, er hv. þm. Seyðf., Haraldur Guðmundsson, ól í brjósti, þegar hann var dreginn nauðugur úr ráðherrastól, og leitað á náðir hinnar rauðu sveitar í Framsfl. og biðja hana ásjár og griða. Buðust nú þm. Alþfl. til að gera eitt af tvennu: „draga“ mann úr sínum hópi á ný inn í stj. eða sýna hlutleysi fyrst um sinn í von um ráðherrasæti síðar. Við kveinstafina glúpnadi rauða sveitin, — kenndi skyldleikans milli sin og þm. Alþfl., taldi þá ekki hafa verið sjálfráða gerða sinna, þegar þeir greiddu atkv. gegn gerðardómnum, tók þá í faðm sinn og blessaði þá. Minni hl. Framsfl. varð að horfa á öll þessi læti. Allt frá því að hv. 3. þm. Reykv., H. V., var rekinn úr flokknum, sjá þm. Alþfl. hann í öllu og alstaðar. Allir þeirra draumar snúast um hann og á hvern hátt þeir fá á honum sigrast.

Af hræðslu við hann greiða þeir atkv. gegn gerðardómnum. Af hræðslu við hann lætur hv. þm. Seyðf., H. G., draga sig úr ráðherrastólnum. Af hræðslu við hann óttast þeir nýjar kosningar fyrst um sinn. Af hræðslu við sama þm. leita þeir á náðir hinnar rauðu sveitar og biðja hana ásjár og griða.

Framkoma þm. Alþfl. er dæmefá. Þeir neita að leysa með Framsfl. eitt hið mesta vandamál, sem leyst hefir verið á Alþ. hin síðari ár. Á fundi Sjómannafélags Reykjavíkur gengust jafnvel þm. þeirra fyrir því að mótmæla gerðardómnum og hótta ofbeldi, ef l. kæmu til framkvæmda. Í till., sem samþ. var á fundi félagsins, segir svo:

„Telur félagið eigi úrskurðinn á þann hátt bindandi fyrir meðlimi sína, að því sé óheimilt að gera ráðstafanir til, að ekki verði lögskráð á togarana með þeim kjörum, sem í úrskurðinum eru ákveðin“. Sjálfir þingmennirnir egna sjómenn til mótmæla gegn settum l., — láta mótmæla þeim sem markleysu og eru óbeint með hótanir um að hindra lögskráningu á togarana samkv. gerðardómnum, séu kjörin ekki að ósk Sjómannafélagsins. Hvort félagið gerir alvöru úr þessum hótunum eða ekki, verður eigi séð, þar sem félagið samþ. leyfi til handa sjómönnum að láta skrá sig á saltfisksveiðar samkv. till. sáttasemjara, er var samhljóða gerðardómnum. Þetta mun sjást fyrst þegar liður að

sildveiðum, hvort félagið gerir alvöru úr hótunum sínum. Það er vonandi, að sjómenn láti hvorki þ.m. eða aðra hafa sig til þess, er miður skyldi.

En hvað sem verða kann um þessi mál, þá verður að telja það mjög vitavert, að fulltrúar á löggjafarþingi landsins skuli standa að till. og samþykktum, sem hafa inni að halda óbeinar hótanir um ofbeldi til að hindra framgang l. i landinu.

En þrátt fyrir allt þetta komu þessir menn bónarveg til Framsfl., og rauða sveitin tekur þeim fegins hendi. Þessir gömlu samherjar ganga aftur saman í stjórnarsængina; þó þannig, að Framsfl. hvílir þar einn, en þ.m. Alþfl. standa vörð um sængina, gegn því, að sá, er í sænginni hvílir, verndi þá og geri þeim ekkert mein, og lofi jafnvel einhverjum þeirra að skriða upp í þegar frá líður.

Það er óhætt að fullyrða, að núv. ríkisstj. er ein hin veikasta, er verið hefir, enda þótt hún sé þingræðisstjórn, þar sem hún nýtur fylgis eða hlutleysis 26 þ.m. En lýðræðisstjórn er hún eigi, þar sem aðeins tæplega einn fjórði kjósenda í landinu veitir henni beinan stuðning, en með öllu er óvist um fylgi þeirra, er hlutleysið veita. Minna má á það, að hæstv. forsrh. dró það ekki í efa, að núv. stjórnarflokkar myndu eigi ná meiri hl., ef nú yrði gengið til kosninga, og viðurkenndi þar með, að stj. væri ekki lýðræðisstjórn. Ennfremur veikir það stj., að hlutleysið er ótímabundið, en á það var einmitt lögð áherzla af hv. þ.m. Seyðf. (HG), þegar hin nýja stjórn var tilkynnt á Alþ. Þarf því eigi að vera tjaldað nema til einnar nætur, þar sem hið ótímabundna hlutleysi getur brugðizt þegar minnst varir. En hvisli nú Framsfl. hinum óttalegu orðum „nýjar kosningar“ í eyra þ.m. Alþfl., má gera ráð fyrir, að þeir hafi hægt um sig fyrst um sinn.

Till. sú um vantraust, er hér er borin fram af hv. þ.m. G.-K., Ólafi Thors, mun eiga að byggjast á því, að ríkisstj. sé of veik til að tryggja það, að gerðardómslögin komi til framkvæmda, geri Sjómannafélagið alvöru úr hinum óbeinu hótunum sínum.

En á þessum tíma verður ekkert um það sagt, hvort hinar óbeinu hótanir koma til framkvæmda. Fulltrúar Bændafl. á þingi telja till. þessa gagnslausa eins og nú er ástatt. Það var vitað og er vitað, að 26 þ.m. greiða atkv. gegn till. því höfum við borið fram rökst. dagskrá um að visa till. frá. Stj. er að sjálfsgöðu mjög veik, og því allt í óvissu, hve langlíf hún verður. Vegna erfiðleikanna, sem að steðja, töldum við sjálfsgagt, að ríkisstj. hefði haft a. m. k. öruggan meiri hl. Þjóðarinnar að baki. Því hefði stærsti flokkur þingsins, Framsfl., átt að gera tilraun til að mynda þjóðstjórn ábyrggra stjórn-málaflokka, tilraun til að sameina þjóðina, en eigi sundra.

Við væntum þess, að Framsfl., er nú fer með völd, sjái nauðsyn þessa fyrr en seinna. Við teljum, að eins og nú er komið málum með okkar þjóð, muni aðeins sú ríkisstj., sem hefir mikinn meiri hl. kjósenda að styðjast við, megna að vinna bug á erfiðleikum. Við sýnum með

dagskránni vilja okkar til að sameina þjóðina og bendum jafnframt á leið, er muni vera vænlegust til þessa.

Hin nýja stj. hefir ennþá ekkert gert fyrir sér frá því hún tók til starfa, er sérstaklega réttlæti framkomu vantrauststill. Hvað sem segja má, og hvers sem má vænta af hæstv. forsrh. og hæstv. fjmrh., er hinn nýi atvmrh. óreyndur og verðskuldar eigi vantraust. Hefir Bændafl. jafnvel nokkra ástæðu til að ætla, að hann muni hafa bætandi áhrif á sína samstarfsmenn í ríkisstj. Í þessu sambandi vil ég leyfa mér að benda á grein eftir hæstv. ráðh. í bænda- og samvinnublaðinu Framsókn, 29. tölubl. 1933, um verðskráning. Þar ber hæstv. ráðh. fram tvær till., er ég vil leyfa mér að lesa upp, með leyfi hæstv. forseta: „1. Verðlagsnefnd, sem Alþingi kys, ákveði verð á helztu framleiðsluvörum landsmanna, fyrir ákveðin tímabil í senn, með tilliti til meðalframleiðslukostnaðar og notagildis þeirra. og séu vörurnar seldar við þessu skráða verði innanlands. Verðlagsnefndin hafi vald til að takmarka framleiðslu einstakra vörutegunda, ef söluerfiðleikar gera það nauðsynlegt. — 2. Öll verzlun með erlendan gjaldeyri sé í höndum einnar stofnunar, t. d. Landsbankans, sem kaupi allan þann erlenda gjaldeyri, sem fæst fyrir íslenskka framleiðslu erlendis, og skal kaupverð gjaldeyrisins miðast við skráningarverð hinna útlutlu vafa hér innanlands, svo að framleiðendur fái jafnhátt verð, í íslenskum peningum, fyrir þann hluta framleiðslunnar, sem seldur er erlendis, og það, sem selt er innanlands. Bankinn ákveði síðan söluverð erlends gjaldeyris á hverjum tíma, eftir því, hve mikið hefir orðið að greiða fyrir hann í íslenskum peningum“.

Eru þessar till. í fullu samræmi við það, sem Bændafl. hefir barizt fyrir, — að framleiðendur fengju greitt framleiðsluverð, og um rétta skráningu ísl. peninga. Má ætla, að ráðh. sé ennþá sama sinnis um þessi mál. — Þar sem hæstv. ráðh. hefir atvinnumálin með höndum, vil ég vænta þess, með tilvisun til áðurgreindra till., að hann hafi á þeim meiri skilning og liti þau með meiri velvilja en fyrirrennari hans.

Hæstv. forsrh. lýsti yfir, þá er hann tilkynnti um hið nýja ráðuneyti, að stj. myndi fylgja hinni sömu stefnu og hún hefir fylgt undanfarið, og mun það eiga að byggjast á því, að sömu flokkar standi að stj. og áður, þrátt fyrir breyt. á ráðuneytinu. Er slík tilkynning um stjórnarstefnu þjóðinni litill gleðiboðskapur.

Fylgi nú hæstv. stj. fyrri stefnu sinni, hvað er þá framundan? Það má fullyrða, að allt muni siga meir og meir á ógæfuhliðina, svo sem verið hefir. Framundan yrðu ríkisgjaldþrot. Á þinginu 1936 sagði hæstv. fjmrh., þegar hann lagði fram fjárlfrv. fyrir 1937: „Núv. ríkisstj. telur það sitt hlutverk að stöðva skuldafóðun við útlönd“. Hversu hefir nú farið um þetta ágæta hlutverk ríkisstj.? Í árslok 1933 eru skuldir þjóðarinnar við útlönd 74,6 millj. kr. Á árinu 1934 tók ríkisstj. við af fyrra ráðuneyti, og ber því að nokkru ábyrgð á því ári. Í árslok 1936 voru skuldir orðnar 104,3 millj., eða höfðu vaxið sem næst um 30 millj. á þremur árum. Skuldir

þjóðarinnar eru nú aldrei undir 110 millj. króna. — Þetta eru illar efndir á góðum ásetningi og vafalaust góðum vilja. En það sýnir aðeins, að hæstv. ríkisstj. hefir eigi verið vaxin þeim starfa, er hún tók að sér. Enda er hæstv. fjmrh. þetta vel ljóst, ef dæma mætti af því, að hann verður æ dapprari með ræðu hverri, er hann flytur í þinginu um fjármálin og gjaldeyrismálin.

Í sömu fjármálaræðu og ég áðan gat um segir hæstv. ráðh. einnig: „Fullum greiðslujöfnuði hefir þó ekki verið náð á árinu. Til þess að slíkt takist, þarf verzlunarjöfnuðurinn sennilega að vera hagstæður um nálægt 6 millj. kr.“. M. ö. o., hinar svokölluðu duldu greiðslur eru að áliti ráðh. 1936 um 6 millj. Mönnum til skýringar skal þess getið, að þegar talað er um hinar „duldu greiðslur“, er átt við vexti og afborganir af erlendum skuldum, ferðapeninga íslendinga erlendis og kostnað námsmanna, sem þar eru. Ennfremur andvirði þeirra vara, er keyptar eru inn í landið og hvergi koma fram í skýrslum, hvort þær eru innfluttar leyfilega eða óleyfilega o. fl.

Nú hefir verzlunarjöfnuður okkar verið hagstæður um 6—7 millj. 2 síðastl. ár. Samkv. fyrri upplýsingum hæstv. ráðh. hefði því átt að vera hægt að halda uppi fullum greiðslujöfnuði. Skuldir hefðu ekki átt að vaxa.

Fyrir fáum dögum sagði hæstv. ráðh. í ræðu um gjaldeyrismál í Nd. Alþ., að verzlunarjöfnuðurinn yrði að vera hagstæður um 10 millj., ef halda ætti í horfinu. Ég geri ráð fyrir, að með orðunum „að halda í horfinu“ hafi hæstv. ráðh. átt við það, að ná fullum greiðslujöfnuði. Þessar tölur reka sig hvor á aðra. Hið sanna er, að duldu greiðslurnar hafa verið langt yfir 6 millj. 1936. Þær eru einnig yfir 10 millj. nú. Hæstv. ráðh. er það vel ljóst, að þetta er svo. En hann vill fela það fyrir alþjóð, hversu erfitt ástandið er. Allar líkur benda til þess, að hinar duldu greiðslur séu nú eigi undir 15—16 millj., og mun síðar koma í ljós, að svo sé. Verzlunarjöfnuðurinn þarf því að vera hagstæður um minnst 15 millj., svo að fullur greiðslujöfnuður náist.

Ástand gjaldeyrismálanna, eins og fjármálanna, er hið hörmulegasta. Allir, sem við viðskipti og verzlun fást, eru kunnugir vandræðunum eins og þau eru og hafa verið. Og þó segir hæstv. fjmrh., að enn eigi eftir að aukast gjaldeyrisvandræðin. Smáupphæðir fást ekki yfirfærðar, og íslenskt námsfólk erlendis verður að lifa á bönþjörgum, sökum gjaldeyrisvandræða. Öyfirfærðar eru hjá bönkum landsins a. m. k. 5—6 millj. kr., er veitt hefir verið innflutnings- og gjaldeyrisleyfi fyrir. Vegna vanskila tapa ríkisstofnanir og einstaklingar viðskiptasamböndum. Útlendir „kreditórar“ hafa jafnvel við orð að ganga að ríkinu til greiðslu á skuldum. Er það glögg tákni um ástandið.

Annars er það í sjálfu sér óverjandi af gjaldeyris- og innflutningsnefnd að veita leyfi án tryggingar fyrir yfirfærslu. Slíkt er aðeins til að stimpla þá, sem leyfin fá, sem vanskilamenn, og bankana um leið, og auglýsing um vandræði þjóðarinnar. Atvinnuvegirinnir eru í meiri eða

minni rústum. Flest stærri atvinnufyrirtæki, svo sem togararfélag, eru í raun og veru eign bankanna, þar sem þau eiga ekki fyrir skuldum. Svo er einnig ástætt um ýmsa smærri atvinnurekendur. Erfitt var þegar ríkisstj. tók við 1934, en erfiðara er það nú.

Á hvern hátt hefir nú hæstv. ríkisstj. viljað efla atvinnuvegina? Hún hefir talið sig best gera það með því að taka sér í munn hróp kommúnista, að auka sem mest kaupgetuna við sjóinn og í kaupstöðum landsins. Þetta hefir fyrst og fremst átt að bjarga bændum, þar sem aukin kaupgeta gerði það að verkum, að þá keypti fólkíð afurðir bænda. Þetta er gott að vissu marki. En takmörk eru fyrir því, hvað ganga má langt í slíku. Það er eigi nema gott að auka kaupgetuna, svo lengi sem framleiðslan þolir aukninguna. En þegar hún er orðin fölsk, hærta kaup greitt en framleiðslan getur undir risið, þá er gengið inn á mjög hættulega braut, er liggur til ófarnaðar fyrir land og þjóð. Því miður hefir þetta orðið svo hjá okkur. Framleiðendur hafa hin síðari ár orðið að greiða hærta kaup en framleiðslan hefir borið. Framleiðslan hefir tapað ár frá ári. Því er nú komið sem komið er. Hin aukna kaupgeta í bæjum hefir freistað fölsksins. Það hefir flúið framleiðsluna og sveitirnar. Allir vilja nú gerast launþegar og verkamenn, taka kaup sitt hjá öðrum. Þannig er straumurinn enn þann dag í dag. Svo hefir verið misboðið atvinnuvegunum, framleiðslunni, þessu fjöreggi þjóðarinnar, með sívaxandi kröfum hins opinbera og einstaklinga, að eigi er annað sýnilegt en að fjöreggið falli í mola, hafi það eigi þegar gert það.

Framleiðslan þarf að bera allt uppi, allar byrðar þjóðfélagsins. Hún færir alla og klæðir. Á henni hvila allir skattar og tollar, beint eða óbeint. Falli framleiðslan í rústir, fellur þjóðfélagið það einnig.

Kommúnistar munu vera hinn eini stjórn-málaflokkur í þessu landi, er fagnar því erfiða ástandi, sem er með þjóðinni. Tilvera þeirra sem stjórn-málaflokks byggist á því. Þar sem atvinnulíf stendur með blóma, ekkert er atvinnuleysi og yfirleitt sæmileg afkoma, þar dafnar ekki kommúnismi. Þar á hann engan tilverurétt. Vöxtur kommúnismans hér á landi sýnir betur en nokkuð annað hrörnun atvinnulífsins og framkvæmda í landinu. Hið eina, er fulltrúar kommúnista á Alþ. hafa fundið að fyrrv. ríkisstj., er það, að þeir sigldu eigi þjóðarskútunni nógu ört til vinstri. Hinni „rauðu sveit“, Framsfl., sósíalistunum og kommúnistunum, er að þeirra dómi einni trúandi til að fara með stjórnina. Þeir myndu nógu fljótt að sigla skútunni í kaf. Og þegar hún kemur upp aftur, ætluðu kommúnistar að taka við stjórn. Og það, sem þá fyrst liggur fyrir að gera, að þeirra dómi, er að taka bankana og fjármagnið í landinu í þágu kommúnismans, þjóðnýta togarana, að ríkið geri upptækar allar eignir og sjóði samvinnufélaga, samkv. rússneskri fyrirmynd, og að taka félögin í þjónustu kommúnismans. Lækka mjólkurverðið og þar með kaup bænda, en það hefir verið mesta áhugamál fulltrúa kommúnista á yfirstandandi þingi. Þetta

er m. a. leiðin til þess að koma hér upp sælu-  
ríki, að fyrirmynd friðar- og mannvinarins  
Stalins.

Ég vildi mega vona það, að þjóðin sé eigi  
svo heillum horfin, að hún láti blekkjast af  
skránni, að þjóðstjórn ábyrgra stjórnmalaflokka  
Rauða sveitin í Framsfl. er mönnum þessum  
andlega náskyld. En það traust ber ég til kjós-  
enda í þessu landi, — og þá fyrst og fremst  
til kjósenda í sveitum landsins —, að þeir láti  
eigi lengur blekkjast af meðlimum hinnar rauðu  
sveitar, heldur hrindi þeim af sér við næstu  
kosningar. Það er skylda hvers kjósenda, sem  
vinna vill að heill og hamingju þessa lands.

Af þeim dæmum, er ég hefi hér nefnt af  
fjármálum, gjaldeyrismálum og atvinnumálum  
þjóðarinnar, er það ljóst, að hér er nauðsyn  
sameiginlegra átaka til viðreisnar þjóðinni. Því  
höfum við bændaflokksmenn lagt til í dag-  
skránni, að þjóðstjórn ábyrgra stjórnmalaflokka  
sé mynduð. Með nágrannþjóðum vorum og fleiri  
þjóðum er það stjórnarfyrikomulag mjög á  
dagskrá, vegna erfiðleika og ófriðarhættu. Þar  
byggist þessi hugmynd, sem og einnig hér, á því,  
að á þann hátt megi sameina sem flest lands-  
ins börn til átaka. Og enda þótt fulltrúa þjóð-  
arinnar á Alþ. og aðra einstaklinga hennar  
greini á um margt, þá trúi ég eigi öðru en allir  
sáu sammála um það, að þjóðinni verði að  
bjarga frá fjárhagshruni og öllum þeim afleið-  
ingum, er það hefir í för með sér.

Þegar hættu eða háska ber að höndum, leggj-  
ast allir á eitt, án tillits til ágreiningsmála, vin-  
áttu eða óvináttu. Þá gera allir sameiginleg á-  
tök til bjargar. Ég tel, að okkar þjóð sé háski  
búinn. Tökum því höndum saman til viðreisnar  
og bjargar landi og þjóð.

Flm. (Ólafur Thors): Ég læt sitja í fyrir-  
rúmi að svara hv. þm. Seyðf. og hæstv. forsrh.

Hv. þm. Seyðf., sem talaði fyrir hönd Alþfl.,  
hóf mál sitt á því að láta í ljós undrun sína  
yfir því, að Sjálfstfl. skyldi leyfa sér að bera  
fram þessa vantrauststillögu. Rök hans voru þau,  
að það hefði verið vítað, að Framsfl. stóð að  
ríkisstj., og að Alþfl. hefði heitið henni stuðn-  
ingi. Það væri því gersamlega óþinglegt, og eigi-  
nlega fullkomin óhæfa, að Sjálfstfl. skyldi dír-  
fast að bera fram þessa tillögu.

Um þetta má nú margt segja, en við þennan  
hv. þm. læt ég þau ein rök nægja, að minna á, að  
þegar Ásgeir Ásgeirsson í júnimán. 1932 mynd-  
aði stjórn sína, þá hafði hún yfirlýst þing-  
fylgi, og það ekki aðeins hlutleysi, heldur bein-  
an stuðning 36 þm. af 42, sem þá voru á þingi.  
Sama daginn sem stjórnin var mynduð var  
samt sem áður borin á hana vantraustsyfirlýs-  
ing, — og hver skyldi svo hafa gert það? Það  
var þessi sami Haraldur Guðmundsson, og hans  
flokkur, sem það gerðu, svo þangað er fordæm-  
isins að leita, svo ekki er leiðum að líkjast.

Hv. þm. fullyrti, að engin ástæða væri til að  
óttast kaupdeilur fremur nú en áður. Með slíkri  
fyllyrðingu raskar hann þó á engan hátt þeim  
rökum, sem ég færði fram í frumræðu minni  
fyrir því, að samkeppni Héðins Valdimarssonar  
og kommúnista við sósíalista um fylgi verka-

lýðsins bendir sérstaklega til, að einmitt óvenju-  
leg hætta sé á ferðum í þessum efnum. Tal-  
andi vottur þess er til dæmis sá, að nú skuli  
vera yfirvofandi hætta á stöðvun skipa ríkisins  
og Eimskipafélagsins, auk þess er ég áður hefi  
getið, að þrátt fyrir getuleysi ríkissjóðs er nú  
þegar borin fram krafa um störfellda hækkun  
á vegavinnukaupinu, sem og það, að búið er að  
æsa verkamenn á Siglufirði til þess að krefjast  
þess, að kaup sjómanna, sem þegar er lækkað  
um helming vegna lækkanar á bræðslusildar-  
verðinu, verði enn lækkað í því skyni að bæta  
við 700 kr. mánaðarkaup landvinnumannanna.  
Nei, Haraldur Guðmundsson veit, að kommún-  
istar nota hvert tækifæri, sem þeir geta, til að  
reyna að spana upp kaupdeilur í því skyni að  
stöðva framleiðsluna, og hann veit jafnvel, að  
sjálfur er hann og flokkur hans ekkert annað en  
leiksuppur í höndum Héðins Valdimarssonar og  
kommúnista, og verður það a. m. k. þar til útséð  
er um, hvernig leikar fara á alþýðubætingu í  
haust.

Hv. þm. (HG) sagði, að tilgangur útvegsmanna  
með stöðvun togaranna hefði verið sá, að kljúfa  
stjórnina, og færði fram sem einu sönnunina fyr-  
ir þessu, að útvegsmenn væri nú fallnir frá öll-  
um þeim kröfum um ívilnanir af hendi ríkisins,  
sem þeir í öndverðu hefðu gert, og hefðu tekið  
tillöguna um rannsóknir á togaraútgerðinni með  
þakklæti, en áður hefðu þeir verið henni and-  
vígir. Við þetta er nú fyrst það að athuga, að  
útgerðarmenn stöðvuðu aldrei togarana, heldur  
voru það forkólfar Alþfl., sem beittu sér fyrir  
stöðvuninni, og hafa nú einnig beitt sér fyrir  
málshöfðunum á hendur eigendum skipanna fyr-  
ir að þeir, m. a. í því skyni að halda uppi at-  
vinnu í landinu, gerðu skipin út allt fram í  
febrúarmánuð. Þar næst er það að athuga, að  
útgerðarmenn hafa á engan hátt fallið frá  
neinni þeirri kröfu, sem þeir hafa gert um  
ívilnanir, og loks er þess að geta, að tillögum  
um rannsókn tóku útgerðarmenn með fögnuði,  
einmitt vegna þess, að með þeirri till. sjá þeir  
hilla undir loforð ríkisvaldsins, um að óskir  
þeirra um ívilnanir verði uppfylltar. Útgerðar-  
menn vita nefnilega, að skýrslur þeirra um stór-  
felldan taprekstur á undanförunum árum eru  
réttar, og þeir víta líka, að rannsókn af hendi  
lögjafarvaldsins er ekkert annað en einskær  
vitleysa, nema því aðeins, að tilgangurinn sé,  
að niðurstaða rannsóknarinnar verði lögð til  
grundvallar fyrir skattaívilnunum ríkisins.  
Fleira er nú ekki að athuga við þetta, enda  
nægir þetta til að sýna, að ekki eitt, heldur allt,  
sem þm. sagði um þetta, er helber vitleysa.

Mér þykir skylt að þakka þessum hv. þm. fyrir  
þann stuðning, sem hann veitti minum málstað  
í ræðu sinni. Ég hafði lagt ríka áherzlu á að  
sýna fram á þann ágreining, sem orðinn er milli  
sósíalista og Framsfl., sem annarsvegar á rætur  
í þrengingu þjóðarinnar, en hinsvegar í bræðslu  
og lúpuhætti sósíalista við Héðin Valdimarsson  
og kommúnista. Haraldur Guðmundsson stað-  
festi, sjálfsagt þó gegn sínum vilja, mjög greini-  
lega réttmæti þeirra ummæla minna. Í fyrsta lagi  
varði hann miklum hluta ræðutíma síns til þess  
að sýna hinn djúpsetta ágreining milli Framsfl.

og Alþfl. um afskipti löggjafans af kaupdeilum, en í öðru lagi staðhæfði hann, að engin samvinna gæti orðið á milli þessara flokka, ef ekki næðist samkomulag um bankamálin og rekstur stórutgerðarinnar. Hér á Alþingi er öllum kunnugt, að haldi Alþfl. fast við þær kröfur, er hann hefir borið fram í bankamálunum, þá er óhugsandi, að þar náist nokkurt samkomulag, og um allar byggðir landsins er það nú kunnugt orðið, þeim er eitthvað fylgjast með útgerðarmálunum, að Framsfl. muni aldrei ganga inn á, að ráðizt verði með lögum á einstök fyrirtæki til að gera þau gjaldþrota, né heldur að tekinn verði upp ríkisrekstur á togaraútgerðinni, en hvorttveggja þetta er sem kunnugt er þær kröfur, sem Alþfl. hefir borið fram, og sem Haraldur Guðmundsson í ræðu sinni í gær sagði, að flokkurinn héldi fast við. Er þá hér, ef marka má yfirlýsingar Alþfl. og formanns hans meira en venjulegt glamur, enn ein viðbótarsönnun þess, að Framsfl. og Alþfl. eiga ekki lengur neina samleið.

Enda þótt þessi hv. þm. væri með persónulega illkvittni í minn garð og niðrandi áróður í garð h/f Kveldúlfis, þá tel ég ekki neina ástæðu til þess sérstaklega að hirta hann að þessu sinni, enda er það tæplega gustuk. Sjálfum hefir honum nýverið verið hent útbyrðis úr stjórnarduggunni á þann hátt, að engum manni gat dulizt, að bersýnilegt var að því stilað að losna við hann. En flokkur hans má muna sinn fífilinn fegurri, þegar hann á þrettánda alþýðþinginu, í árslok 1936, samþykkti kommúnistiska starfsskrá, og skipaði Framsfl. að ganga tafarlaust inn á hana, ella yrði samvinna slitið. Var sá broki að visu nokkuð tekinn að dvina, þegar þessi hv. þm. stóð hér á Alþingi fyrir nær ári síðan og tilkynnti þjóðinni, að hann og hans flokkur heimaði skilyrðislaust, að Framsfl. gengi inn á 5 stórmál, sem Alþfl. hefði borið fram, ella yrði nú gerð alvara af því að slita tafarlaust samvinnu á Alþingi og um stjórn landsins. En mikill er þó sá munur, sem nú er á orðinn, er ráðh. loksins eftir ellefu mánaða þaulsetu hefir verið kastað fyrir borð, en hann og flokkur hans samt sem áður reyna að lima sig sem allra fastast utan í Framsfl., í þeirri vesölu, en að því er virðist algerlega fávísu von, að kastað verði til hans bjarghring og hann tekinn upp í stjórnardugguna að nýju.

Þessir fáu drættir sýna vel ásönu sósíalista eins og hún er nú orðin. Hún er mögur, eins og allir sjá, litið annað en beinin, rétt eins og stjórn málaáðugi forkólfanna sjálfra.

Að öðru leyti mun ég vikja að ræðu þessa hv. þm., eftir því sem efni standa til, um leið og ég nú svara ræðu hestv. forsrh. Ég kem þá að ræðu hestv. forsrh. Eiginlega kom hún mér ekki á óvart. En ég gæti trúað, að ýmsir hinna hugsandi manna í Framsfl. hafi orðið fyrir vonbrigðum. Ég gæti trúað því, að hafi mér ekki tekizt að sannfæra þá um það, hversu hin nýja stjórn er veik og hversu gálauslega er til hennar stofnað, þá hafi þó forsrh. tekizt það að fullu. Þeir hafa hlotið að finna, að hin afarveika vörn hans var talandi vottur hins hægna málstaðar. Þeim hefir áreiðanlega ekki yfirsézt, að kjarninn var ekki stór, þegar búið var að svipta til hliðar

fallega orðuðum og skáldlegum samlíkingum og gömlum framsóknar-leiktjöldum, sem listmálari flokksins, hv. form. flokksins (JJ), hefir búið til og notað, þegar hann er að sýna þjóðinni, hvílikir séu yfirburðir Framsfl. — flokksins, sem allt hafi gert, sem vel hefir gert verið, allan vanda leyst, og allan vanda muni leysa, — flokksins, „sem tekur sínar ákvarðanir án tillits til annars en þjóðarhagsmuna“, — flokksins, sem grannskoðar allt og hefir fyllstu yfirsýn yfir allt o. s. frv., svo vitnað sé til orða forsrh. í gær.

Nei, sannarlega var vörnin veik, — veik eins og sjálfur málstaðurinn.

Ég deildi á stefnu fyrri stjórnar, þá stefnu, sem forsrh. telur, að hin nýja stjórn muni fylgja, og sýndi fram á, að sú stefna leiddi til augljósrar glötunar. — Hverju svaraði forsrh.? — Engu.

Ég taldi stjórnina óþingræðislega myndaða. Hverju svaraði forsrh.? — Engu.

Ég taldi alveg vist, að stjórnin væri ekki lýðræðisstjórn. — Hverju svaraði forsrh.? — Engu.

Ég sýndi fram á, að stjórnin myndi ekki geta leyst nein viðfangsefni á sviði löggjafarinnar, vegna þess að hinar breyttu kringumstæður, fátæktin og örðugleikarnir, hefðu dauðadæmt kröfupólitikina, sem stjórnin hefði lifað á og sósíalistar vildu halda áfram að lifa á. Ég sannaði með sögu þriggja síðustu þinga, að Framsfl. og sósíalistar eru orðnir alveg óvirkir í samstarfinu. Ég sýndi, að á öllum þessum þingum hefir ekkert mál, sem neinu skiptir, verið leyst nema þau, sem leyst hafa verið með samstarfi Sjálfstfl. og Framsfl., en gegn harðvítugri mótspyrnu og hreinum fjandskap sósíalista. Ég sannaði, að alveg hið sama myndi enn verða, og ég taldi, að þing eftir þing, sem ekkert aðhefðist annað en hirða 300—400 þús. kr. úr ríkissjóði, hlyti að missa allra tiltrú, einnig stuðningsmanna stj., og að þjóð, sem ætti forystu í höndum slíks þings, væri í voða.

Allt þetta sýndi ég og sannaði. Hverju svaraði forsrh.? — Engu.

Loks sannaði ég, að úr því stjórn HermJ klofnadi út af ágreiningi um kaupgjaldsmálin, þá hefði verið með öllu óleyfilegt að mynda nýja stjórn, án þess að tryggja, að stuðningsmenn hennar litu sömu augum á þessi mál, og það því fremur, sem sjálft miskliðarefnið væri ekki liðið hjá, og mörg svipuð gætu vaknað upp.

Ég leiddi rök að því, að þegar forsrh. myndaði hina nýju stjórn, hafi honum verið kunnugt um, að mikil hætta var á, að til hennar kasta kæmi um framkvæmd gerðardómslaganna. Ég sýndi fram á, að þegar forsrh. samt sem áður styður stjórn sína við þann flokk, sem vinnur gegn framkvæmd gerðardómslaganna og þegar í stað riftir stuðningi sínum, ef stjórnin framfylgir lögnum, — þá hefði ráðh. beinlinis og vitandi vits brugðizt skyldu sinni, boðið hättunni heim, gert gerðardómslögin að engu, en ríkisvaldið að leiksoppi í höndum Héðins Valdimarssonar, kommúnista og sósíalista.

Ég sýndi fram á þetta, og margt annað svipað, með sterkum og óyggjandi rökum, sem mér þykir ástæðulaust að endurtaka hér, enda ekki

timi til þess, og sannaði, að svo sem komið er um samkeppni sósíalista annarsvegar, en kommúnista og Héðins Vald. hinsvegar, þá væri alveg fyrirsjáanlegt, að með sjálfri stjórnarmyndunni væri egn fyrir þá, er spana vilja til illinda og vinnustöðvunar, en jafnframt hefði stjórnin, með því að styðjast við sósíalista, fyrirfram girt fyrir, að hún gæti gert skyldu sína á því sviði, hversu rík þjóðarnauðsyn sem að kynni að kalla.

Þessi ádeila var eiginlega sú eina af þeim, er ég bar fram, sem forsrh. sýndi viðleitni til að svara. Það var aðallega tvennt í þessum hluta ræðu minnar, sem forsrh. gerði að umræðuefni.

Ég hafði krafizt sterkrar stjórnar, er væri bær um að halda uppi vinnufriði í landinu. Út frá þessu flutti nú ráðh. langar hugleiðingar. Gekk ráðh. út frá því sem gefnu, að sterk stjórn hlyti að þýða stjórn, sem hefði að baki sér marga steytta hnefa, margar kylfur eða margar byssur. Hitt virtist ráðh. hreint ekki renna grun í, hvað þá meira, að sterk stjórn gæti sótt styrk sinn í mikið kjósendafylgi, þ. e. a. s. stutt sig við þjóðarviljann. Að stjórn Sjálfstfl. t. d. væri sterkari en stjórn Framsfl. af því að Sjálfstfl. hefir að baki sér 25. þús. kjósendur, en Framsfl. ekki nema 14 þús. Eða að stjórn beggja þessara flokka gæti verið sterkari en flokksstjórn hvors um sig. Hitt er svo auðvitað satt, að engri stjórn er vært í nokkru landi, nema hún geti haldið uppi lögum landsins og staðið gegn ofbeldi, hver sem því ætlar að beita.

Kröfu mína um, að stjórnin yrði að vera fær um að halda uppi vinnufriði í landinu, reyndi ráðh. að látast skilja á þá leið, að mér væri efst í huga, að stjórnin ætti — eiginlega helzt nú þegar — að draga saman lið og byrja að berja á verkamönnum. Út frá þessum skilningi ályktaði ráðh. svo, að minar tillögur yrðu óvinsælar og sú stjórn yrði veik, sem þeim fylgdi. — Já, því gæti ég nú trúað. Gallinn er bara sá, að hvorki mér né nokkrum öðrum hefir dottið neitt slíkt í hug, hvað þá borið það fram.

Aðalatriði þessa máls er, að svo sem komið er efnahag verkalýðsins, atvinnurekenda og ríkisins sjálfs, þá verður eftir fremstu föngum að forðast, að vinnustöðvun hrindi þjóðinni fram af snös gjaldþrots, en þar riðar hún nú.

Enginn dirfist að neita því, að í þeim efnum geti á hverjum tíma, og sérstaklega nú, komið til kasta ríkisstjórnarinnar. Ekki þannig, að ríkisvaldið ráðist á saklausa menn, svipti þá athafnafrelsi og skipi þeim að vinna. Heldur þvert á móti þannig, að ríkisvaldið verndi saklausa menn, sem með ofbeldi á að banna að vinna.

Enginn ætlast til, að nokkur stjórn geti fyrirfram gefið fulla vissu fyrir, að hún ráði við öll slík mál, er fyrir kunna að koma.

Ádeilan á stjórnina er þá líka ekki út af því, að slík vissa sé nú ekki fyrir hendi, heldur út af hinu, að með því að styðjast við sósíalista hefir stjórnin fyrirfram gefið þeim, sem vandræða vilja stofna til, vissu um, að þeim sé óhætt að fara sinu fram, en það er þjóðarvoði.

Þetta er munurinn á þeirri veiku stjórn, sem

nú fer með völdin, og sterkri stjórn, sem nyti jafnt þingfylgis sem þjóðarfylgis, enda þótt hún haldi uppi lögum og rétti í landinu, jafnt á þessu sviði sem öðrum.

Þessi rök ráðh. eru því haldlaus, og það veit enginn betur en hann sjálfur, enda veit ég fyrir vist, að við erum svo hjartanlega sammála um þetta. Og það vil ég segja ráðh., að honum er ráðlegt að tefla sinu tafli dálítið varlegar. Mikill meiri hluti sjómanna og verkamanna skilur vel, að eins og allt gengur, getur kaupgjaldið ekki hækkað. Þeir vilja því með gleði vinna við óbreytt kjör. Þeir óttast fátt meira en áróður og ofbeldi fárra leiðtoga og æsingaseggja, sem stofna vilja til vinnustöðvana og þar með svip á þá og þurfandi heimili þeirra daglegu brauði. Þessir menn vilja ekkert fremur en að svo sterk stjórn fari með völdin í landinu, að hún spani a. m. k. ekki, vegna síns veikleika, óeirðirnar upp á sig — og þá.

Það veit enginn betur en forsrh., að ekkert heldur jafnvel í skefjum öfgunum sem meðvitundin um það, að sjálft ríkisvaldið láti ekki þjóða sér hvað sem er. — Það er vel valið dæmi um það, hve styrkurinn fær oft afstýrt vandræðum, sem mikilsvirtur maður sagði við mig í dag: Hverjum dettur í hug, að Ítalía hefði tekið Abessiníu, ef Englendingar hefðu verið búnir að hervæðast?

Það annað úr ræðu minni, er ráðh. sérstaklega vék að, voru rök mín fyrir því, að líkur bentu til, að framkvæmd gerðardómslaganna myndi geta komið til kasta ríkisstjórnarinnar.

„Ég trúí á löghlýðni. Ég vil heldur gerast sekur um oftraust en vantraust á löghlýðni sjómanna“. — Þetta var kjarninn í vörn hæstv. forsætisráðh.

Það er fallegt að treysta eða jafnvel oftreysta löghlýðni sjómanna. Hitt er aftur á móti hæpinn vinningur, að oftreysta einfeldni hlustenda. Eða dettur forsrh. í hug, að almenningur trúí því, að maður með hans lífsreynslu treysti löghlýðninni svona í fullkominni barnalegri blindni? — Þetta er ekki aðeins traust, heldur fullkomið oftraust á einfeldni og trúgírni hlustenda. Hlustendur vita, hvernig málið liggur fyrir. Við skulum stikla á stærstu dráttunum.

Andstaða Alþfl. gegn gerðardómslögum er alkunn. Á þingi berst hann á móti þeim með hnúum og hnefum. Telur lögin kúgun og ofbeldi. Einn þingmanna flokksins, sjálfur formaður sjómannafél., hv. 3. landsk. (SÁÓ), talar um, að það sé ekki búið að bita úr nálinni, þó frumv. verði samþ. Íslenzkir sjómenn hafi hingað til ekki látið kúga sig, og það sé ekki vist, að þeir geri það ennþá. Alþýðan muni rísa upp o. s. frv.

Þannig talaði þessi þm. Alþfl. um gerðardómslögin, þ. e. a. s. þá stefnu, að lögskipuð gerð ákvæði kaupgjaldið á togurunum.

En um sjálft kaupgjaldið sagði hann, að væntanlegur gerðardómur myndi dæma svipað kaup og sáttanefnd sú, er hæstiréttur að ósk forsrh. skipaði, hafði lagt til, að gilti, — og reyndist hann um það sannspár.

Sagði þm., að nefnd þessi hefði verið hlutdræg. Hún væri „innstillt“ — eins og hann

orðaði það — af Framsfl. og rétt spegilmynd af hugarfarir hans í garð sjómanna og verkamanna. En Framsfl. hugsaði um það eitt, að sporna gegn því, að kaupíð hækkaði um eyri. Það væri alkunna, að sá flokkur væri verstí verkalýðsböðull í landinu. Sá hugsunarháttur væri þó að visu til í nokkrum hluta Sjálfstfl., en höfuðbólið væri Framsfl., o. s. frv. Lauk hann ræðunni með því að segja, að kauppillaga þess- arar sáttanefndar — en hún er í höfuðatriðum mjög áþekk dómi gerðardóms — væri hrein og bein fjarstæða, gerð eingöngu í því skyni að svívirða sjómenn.

Svona var nú baráttan á þingi. Henni lauk, svo sem kunnugt er, með því, að Haraldur Guðmundsson eigi aðeins hótáði að segja af sér, heldur gerði nú það, sem enginn treysti honum orðið til, — hann sagði af sér.

Eftir þetta vissu allir, að sósíalistum væri það metnaðarmál og kappsmál að eyðileggja gerðardómslögin í framkvæmdinni, og koma með því fram hefndum fyrir víg Haralds Guðmundssonar.

Þeir létu þá ekki heldur lengi á sér standa. Þeir sömdu, báru fram og létu samþykkja hina frægu tillögu, er eigi aðeins mótmælir lögnum, heldur líka kaupgjaldinu, og eigi aðeins mótmælir, heldur líka hótar að hindra, að lögin verði framkvæmd. Þeir létu blað sitt, Alþbl., slá því föstu, að þessi mótmæli og þessi hótun væri í fullu samræmi við vilja og aðstöðu alls þingflokks Alþfl.

Ög nú kemur að því, að hæstv. forsrh. snýr sér til þeirra um stuðning við stjórnina. Ég veit, að forsrh. myndi móðgast, ef nokkur bæri á hann, að hann hefði verið svo gálaus að reyna ekki að jafna ágreininginn um gerðardóminn. Allir vita, að einmitt á það lagði hann höfuð- áherzlu. Allir vita líka, hve spakir sósíalistar eru orðnir valdhöfunum. En samt sem áður fær forsrh. þá ekki til að sættast á gerðardóminn, heldur svara þeir, að stuðningurinn muni verða tímabundinn og eftir stjórnarframkvæmdum, þ. e. a. s. að sósíalistar muni styðja stjórnina þar til hún reynir að framkvæma gerðardómslögin.

Það er alveg tilgangslaust fyrir forsrh. að látast ekki skilja það, sem allir aðrir skilja, að Alþfl. er staðráðinn í því að spana til andúðar gegn lögnum, en fella stjórnina, ef hún ætlar eitthvað að láta til sín taka um framkvæmd laganna.

En jafnvel þótt einhver vildi nú trúá því, að forsrh. einn allra hafi verið blindur í þessu máli, þá hljóta þó allir að telja, að Haraldur Guðmundsson hafi með ræðu sinni í gær opnað augu hans. Haraldur Guðmundsson svipti tjaldinu fullkomlega til hliðar og tók af öll tvímæli. M. a. sagði hann:

„Alþfl. taldi sig ekki lengur geta átt ráðh. í stjórninni til þess að leggja blessun sína yfir framkvæmd gerðardómsins“.

Síðan breiddi hann sig út yfir, að sú veila væri í lögnum, að engin refsing lægi við að brjóta þau. Og loks kvað hann alveg upp úr um fyrirætlanir Alþfl. Hann sagði: Það verður aldrei löng deila um kaupgjaldið á sildveiðum — menn taki eftir, deila um kaupgjaldið

á sildveiðum, þ. e. a. s. það kaup, sem gerðardómurinn er búinn að úrskurða — vegna þess, að stærstu togarafélögin eiga líka verksmiðjur og munu því ganga inn á kauphækkun, fremur en til stöðvunar komi.

Ög síðan lagði hann stjórninni boðorðin. Hún má ekki vernda strækubrjóta, eins og Har. Guðmundsson komst að orði.

Læzt nú forsrh. enn ekki skilja, hvað í vændum er? Læzt hann enn, einn allra, ekki sjá, hvað Har. Guðm. og hans menn ætla?

Allir aðrir sjá, að það, sem í vændum er, er þetta:

Þegar sildveiði nálgast, verður reynt að gylla fyrir sjómönnum líkur fyrir því, að þeir þurfi ekki að setta sig við kjör gerðardómsins. Það er sjálfur hinn nýkjörni form. stuðningsflokks stjórnarinnar, sem byrjaði þann undirröður í áheyrn alþjóðar hér á Alþingi í gær. Síðan á að reyna að þvinga fram samþykkt í sjómanna- fél. um, að enginn megi ráða sig upp á hin lög- skipuðu kjör. Takist það — og þá væntanlega fyrir tilstilli ýmiskonar lýðs, sem greiðir atkvæði í sjómannafél., en aldrei kemur á togara, — þá á að kalla togarasjómennina, sem vilja hlýða landslögum og búa að góðri atvinnu, strækubrjóta, og þeim á svo að bæggja með ofbeldi frá vinnu.

En leyfi svo ríkisstjórn Hermanns Jónassonar sér hinsvegar að hugsa til að vernda hina vinnufúsu sjómenn, sem hlýða vilja þeim lögum, er sett voru undir forystu sjálfs Hermanns Jónassonar, þá kemur Haraldur Guðmundsson og segir: „Stuðningur Alþfl. var ótímabundinn og háður stjórnarframkvæmdum“.

Hreyfi stjórnin sig þá, er hún samstundis fallin. Þá verður að kalla saman þing, og það er a. m. k. mjög hæpið, að hægt verði að mynda nýja stjórn svo tímanlega, að takast megi að forða þjóðinni frá þeim voða, að sildveiðin falli niður að einhverju eða öllu leyti. — Frá þessari hættu getur ekkert bjargað nema það eitt, að sjómenn taki völdin af leiðtogunum.

Hér er svo augljóst, hvað framundan er, og hér er svo mikið í húfi, að forsrh. má ekki ætla sér að sefa kviða þjóðarinnar með því að berja sér á brjóst og segja: „Ég trúí á löghlýðni“, — og sízt eftir að Haraldur Guðmundsson í gær lét hann þreifa á naglaförunum, — beinlinis tilkynnti honum og öllum öðrum allar fyrirætlanir Alþfl. í þessu máli.

Þjóðin ættast til þess, að forsrh. hennar skyggist dýpra en þetta í stærsu málin á þessum alvarlegu tímum.

Þjóðin ættast til þess, að sá flokkur, sem nú tekur að sér að fara með völdin í landinu, stingi ekki höfðinu í sandinn, heldur þori hann að horfast í augu við örðugleikana, en það virðist Framsfl. ekki þora í þessu máli.

Finnur Jónsson: Það, sem einkum hefir einkennt umr. um vantrauststill., er hinn dæmalausi góðvilji allra flokka í því að styðja ríkisstj. Sjálfstfl. bauð henni stuðning sinn, Bændaf. bauð henni stuðning sinn og Kommfl. hróp- aði, að visu ekki á þjóðstjórn, en á þjóðfylkingu — sem raunar er hið sama — og óskar

eftir, að í henni taki þátt Alþfl., Kommfl., Framsfl. og hinn frjálslyndi og lýðræðissinnaði hluti Sjálfstfl., sem kommúnistar svo kalla! Það litur því út fyrir, að allir flokkar þingsins nema Alþfl. vilji stofna hér til stjórnar, sem saman standi af mönnum úr öllum flokkum!

Þegar þessi þjóðstjórnarhugmynd er orðin svo almenn hjá öllum flokkum, hvort sem þeir telja sig hægri flokka eða vinstri flokka, þá er vert að athuga, hvort líklegt sé, að framkvæmd hennar gæti orðið þjóðinni til blessunar, og þá verður að athuga um leið, hvers vegna menn eru ekki sammála, og hvað það er, sem skiptir mönnum í stjórnmalaflokka. Það mun vera almennt viðurkennt, að það sé ólíkt viðhorf, ólíkar skoðanir á því, á hvern hátt best verði ráðið fram úr vandamálum þeim, sem skipta mönnum í flokka, og það sé grundvöllur allrar flokka-skiptingar.

Við deilum hér á Alþingi a. m. k. að jafnaði ekki um menn, heldur um málefni, og hingað til hefir það verið svo, að flokkarnir, sem hafa komið sér saman um afgreiðslu mála á Alþingi, hafa myndað stjórn. Aðrir flokkar, sem ekki hafa verið sömu skoðunar um það, hvernig haga skuli afgreiðslu höfuðmála, hafa verið í andstöðu við ríkisstjórn. Deilur á milli flokka á Alþingi hafa stafað, eins og ég hefi þegar sagt, af mismunandi skoðunum á þjóðmálum. Væri nú hægt að þurrka út þennan ágreining að öllu leyti? Er það hugsanlegt, að ágreiningur, sem hingað til hefir skipt mönnum í flokka, sé svo lítill, að hann mundi alveg þurrkast út með því að skipa menn úr öllum flokkum í ríkisstjórn?

Myndi það verða sterkari ríkisstjórn, sem þannig yrði? Myndi það ekki heldur fara þannig, að deilur, sem hér rísa oft hátt á Alþingi, yrðu beinlínis fluttar inn í ríkisstj., og hvað myndi vinnast við það?

Það er vert fyrir Framsfl. að athuga, hvað stuðningur þeirra flokka, sem nú eru að bjóða honum hjálp til stjórnarmyndunar, muni kosta.

Hvað á t. d. stuðningur Bændafll. og Sjálfstfl. að kosta?

Það vita raunar allir hv. þm., og raunar allir landsmenn, að stuðningur þessara tveggja flokka við framsóknarstjórn mundi kosta það, að Kveldúlfssvindlið fengi að halda áfram óhindrað. Það mundi kosta vopnaða ríkislögreglu til þess að bæla niður kröfur alþýðu um bætt kjör með ofbeldi. Og eftir því, sem form. Sjálfstfl. hefir talað hér á Alþingi, þá mundi sá stuðningur einnig kosta það, að útgerðarmenn fengju gjaldeyrinn og gætu selt hann hæstbjóðanda á opinberu uppboði í þessu gjaldeyrisfátæka landi. Undirokun alþýðunnar og aukin dýrtíð í landinu væru þær fórnir, sem Framsfl. yrði að færa Bændafll. og Sjálfstfl. fyrir að fá að njóta stuðnings þeirra til þess að mynda ríkisstjórn.

Hv. þm. G.-K. (ÓTh) sagði hér í umr. í gærkvöldi, að í Framsfl. geislaði stríð milli holds og anda. Sennilega meinar Ólafur Thors það, að það sé andi Framsfl. að vilja vinna með Alþfl. að umbótum alþýðunnar, en hold Framsfl. vilji í sæng með íhaldinu, og íhaldið vill vinna

það til að taka á móti hinu andlausa holdi Framsfl. til þess að fá aðstöðu til þess að eiga þátt í stjórnarmyndun.

Hæstv. forsrh. minntist á þjóðstjórn hér í umr. í gærkvöldi og vitnaði þar til Staunings forsætisráðherra í Danmörku. Það er algerlega rangt að vitna til Staunings viðvikjandi því, að hann telji þjóðstjórn heppilega. Stauning hefir aðspurður látið svo um mælt, að hann hafi hugsað um, hvort þjóðstjórn væri heppileg, en hann lét þess um leið getið, að hann hefði ekki trú á því, að hún gæti blessast. Nú er það svo, að flokkar geta að visu oft unnið saman í einstökum málum, ef ekki verða hagsmunaárekstrar á milli þeirra, eða mál þau, sem afgreiðslu fá, ekki koma í bága við stefnu flokksins að öðru leyti. Hinsvegar er sameining eða samstarf flokka, sem ekki berjast fyrir líkum málefnum og á svipuðum grundvelli, skaðleg og getur ekki leitt til neins annars en glundroða. Ég get nefnt hér dæmi um samvinnu flokka, sem á rétt á sér, samninga þá, sem gerðir voru 1934 um stjórnarsamvinnu milli Alþfl. og Framsfl. Ég get einnig nefnt hér sem dæmi um samvinnu flokka, sem á rétt á sér, samninga, sem gerðir hafa verið milli Alþfl. og Kommfl. um ýmsar framkvæmdir í bæjarmálum úti á landi. Þessi síðari samvinna er þó til orðin á þann hátt, að kommúnistar hafa að öllu leyti gengið inn á stefnu Alþfl. um framkvæmd bæjarmála, þar sem slíkir samningar hafa verið gerðir, en fallið frá sínum fyrri kröfum og stefnum.

Hinsvegar hefir einnig verið leitað samvinnu við Kommfl. um stefnumál í landsmálabaráttunni yfirleitt, en þar hefir Kommfl. ekki fallið frá sinni stefnu, heldur reynt að ríghalda í það að færa hinn sameiginlega flokk verkalyðsins yfir á byltingargrundvöll Kommfl. og gert það að skilyrði fyrir sameiningunni, að flokkarnir skuldbindi sig til að verja allt, sem fram fer austur í Moskva. Sameiningartilraunir kommúnista hafa ekki verið alvarlegri en það, að þeir hafa heimtað, að hver íslenskur alþýðumaður tryði því, að jafnaðarstefnan væri komin í framkvæmd í Rússlandi, og játaði þessa trú opinberlega. Ennfremur hafa þeir heimtað, að hver einasti alþýðumaður á Íslandi tryði því, að blóðbaðið, sem framkvæmt hefir verið í Rússlandi á öllum helztu foringjum verkalyðsbyltingarinnar í Rússlandi, þar sem þeir hafa verið stimplaðir sem landráðamenn, njósnarar, svikarar og morðingjar, það væri framkvæmd réttlætisins.

Til marks um hina ákveðnu byltingarstefnu Kommfl. má geta þess, að þeir vildu ekki láta standa í stefnuskrá sameinaðs flokks, að hann vildi ná völdum á lýðræðislegan hátt.

Á meðan kommúnistar halda fram slíkum öfgum er gersamlega óhugsandi að sameina alþýðuna á Íslandi í einn flokk. Eins og ég hefi þegar sagt, hafa tekizt samningar við Kommfl. um framkvæmd ýmsra bæjarmála viðsvegar á landinu í anda og stefnuskrá Alþfl. Þetta er í rauninni viðurkenning fyrir því af hálfu Kommfl., að það sé stefna Alþfl., sem er hin rétta fyrir verkalyðinn í baráttu hans hér á landi, en ekki stefna Kommfl.

Hv. 5. þm. Reykv. (EOL) talaði í gærkveldi um það, að alþýðusamtökin hefðu með krafti knúð fram stórfelldar kjarabætur fyrir verkalyðinn. Þessar stórfelldu kjarabætur hafa allar unnizt fyrir starf og stefnu Alþfl., en kommúnistar hafa þar engu komið fram. Alþýða manna úti um allt land þekkir bardagaaðferð Kommfl. Hún þekkir bardagaaðferð Alþfl. og veit, að hún er sú rétta. Allt, sem unnizt hefir í frelsisbaráttu alþýðunnar, hefir unnizt undir merkjum Alþfl.

Það væri þess vegna beinlinis fjórráð við alþýðu manna í landinu, ef Alþfl. færi að hverfa frá stefnu þeirri, sem hann hefir unnið eftir á undanförunum árum, og sameinast Kommfl. Það er ekki mögulegt fyrr en kommúnistar sjá og skilja það, að þeir verða að taka upp stefnu Alþfl. í landsmálum, eins og þeir hafa orðið að ganga inn á stefnu Alþfl. í bæjarmálum.

Kommúnistar eru að ýmsu leyti farnir að viðurkenna veikleika þeirrar stefnu, sem þeir hafa haldið fram undanfarið. Sést það m. a. á afstöðu þeirri, sem þeir hafa til vantraustsýrilysingar þeirrar, sem fyrir liggur frá Sjálfstfl. Afstaða þeirra til þeirrar tillögu er í hæsta máta einkennileg. Það er einskonar „haltu-mér-slepptu-mér“ afstaða.

Hv. 5. þm. Reykv. (EOL) sagði í umr. í gær, að þrátt fyrir vantraust kommúnista á núv. ríkisstj. og öllum ríkisstjórnunum í auðvaldsþjóðfélagi, þá gætu þeir ekki greitt atkv. með fyrirbyggjandi vantrauststillögu. Einar Olgeirsson færði rök bæði með og móti þessu, og þau rök verða svo til þess, að kommúnistar, sem þó virðast hata núv. ríkisstj. og fyrirlita, vilja samt ekki sýna henni opinbert vantraust!!

Afstaða kommúnista til ríkisstj. er því bæði hlægileg og vesalmannleg, en hún er eðlileg afleiðing af því, að Kommfl. er skipað frá Moskva hvorttveggja í senn, að halda uppi öflugum áróðri gegn ríkisstj., en láta þó vera að greiða atkv. á móti henni. Það er þess vegna eðlilegt, að þeim gangi illa að halda jafnvægi á línunni.

Því hefir verið haldið fram af Sjálfstfl., Bændafll. og Kommfl., að núv. ríkisstj. væri of veik, vegna þess að engir kjósendur stæðu á bak við fulltrúa Alþfl. á Alþingi. Ég mótmæli þessu sem algerlega röngu, því að þótt klofn-ingur hafi að visu orðið nokkur í Alþfl., þá hefir hann ekki orðið svo mikill, að nokkurt orð sé á því gerandi, og þeir, sem hafa klofið sig út úr Alþfl., hv. 3. þm. Reykv. (HV) og lagsmenn hans, hafa ekki neitt það fylgi meðal kjósenda Alþfl. í landinu, að það réttlæti slík ummæli. Auk þess hafa þeir með breytni sinni sýnt, að þeir hafa ekki átt heima í Alþfl. um nokkurt skeið.

Ég skal nefna nokkur dæmi þessu til sönnunar. Fylgi hv. 3. þm. Reykv. (HV) innan Alþfl. hefir staðið mjög völtum fótum, og má geta þess í þessu sambandi, að við kosningarnar 1937 lækkaði kjósendatala Alþfl. um 1000 manns hér í Reykjavík, á lista þar sem HV var efsti maður og réði aðferðum í kosningabaráttunni allri, frá kosningunum 1934, en á sama tíma óx kjósendatala Alþfl. utan Reykjavíkur um 1000

manns! Auk þess lækkaði hið sameiginlega fylgi Alþfl. og Kommfl. við bæjarstjórnarkosningarnar í Rvík frá „þislarkosningunum“ 1937 um 400 atkv.! Þar var HV einnig aðalmerkisberinn.

Enn má geta þess, að í því verkalyðsfélagi, Dagsbrún, þar sem HV hefir aðalfylgi sitt, fengust ekki nema 600 manns í 1800 manna félagi til að kjósa hann sem formann nú nýverið, og stóð þó stjórnarkosningin mörgum vikum lengur en lög mæla fyrir. Fylgi HV í Dagsbrún er ekki meira en það, að hann fékk samþ. till. um að reka Jón heitinn Baldvinsson úr félaginu með rúmlega 400 atkv., en það er nokkurn veginn sama tala og kommúnistinn Þorsteinn Pétursson fékk við stjórnarkosninguna í Dagsbrún. Alþýðuflokksmenn í Dagsbrún fylgja því ekki hv. 3. þm. Reykv. HV hefir séð þetta mjög greinilega sjálfur, því að hann hefir alls ekki treyst sér til og neitað því afgert að láta till. um brottvikningu Jóns Baldvinssonar ganga til allsherjar atkvgr. í félaginu. Ennfremur neitar hann því að láta till. um mótmæli gegn vinnu-löggjafarfrv. ganga til allsherjar atkvgr., og meira að segja þorði hann ekki að bera upp till. um það efni í trúnaðarmannaráði Dagsbrúnar. af því að hann vissi sjálfur, að hann var þar í minni hluta.

Það má geta þess, að á jafnaðarmannafélagsfundi þeim, sem kaus HV fyrir formann, hafði hann ekki nema 170 atkv. meiri hluta, en það voru kommúnistar og samfylkingarmenn, sem áður hafa kosið kommúnista, og hann hafði smalað inn í félagið á þeim sama fundi og þeir samþ. sjálfa sig í félagið.

Til frekari sönnunar um fylgisleysi HV hér í Reykjavík má geta þess, að hann bauð Sjómannafélaginu aðstoð sína og Dagsbrúnar til þess að stofna til allsherjar verkfalls út af gerðardómslöggunum, en með því tilboði sínu fékk hann ekki nema 11 atkv. á fundi í Sjómannafélaginu, þar sem mættir voru nokkur hundruð manns.

HV hefir fengið samþykktir úr nokkrum félögum, bæði í Reykjavík og annarsstaðar, um að mótmæla brottrekstri hans úr Alþfl., en þessar samþykktir hafa allar verið gerðar á skyndifundum, sem hóað hefir verið saman ein-göngu í þessu skyni og eru í rauninni markleysa ein.

Við alþýðuflokksmenn þekkjum þessar samþykktir frá 1930, þegar kommúnistar höfðu klofið sig út úr Alþfl. og þóttust eiga alla verkalyðshreyfinguna í landinu, — en sú baráttu fór þannig, að verkalyðssamband kommúnista liðaðist sundur eftir örfá ár, en alþýðusamtökin uxu að sama skapi.

Sameiningarbarátta HV hefir snúizt upp í hatramma klofningsstarfsemi, og sú klofningsstarfsemi hefir lýst sér á þann hátt, sem frægt er orðið að endemum. Hún hefir lýst sér í því, að HV framdi það niðingsverk að láta reka Jón heitinn Baldvinsson úr Dagsbrún. Hún hefir lýst sér í því, að HV hefir byrjað blaðautgáfu á móti Alþfl., hún hefir lýst sér í því, að HV ætlaði að reyna að gera Alþfl. gjaldþrota með því að segja upp ábyrgðum fyrir ýms mikilsverð fyrirtæki hans, hún hefir lýst sér í því,

að HV sagði Jafnaðarmannafél. Rvíkur úr Alþfl. með því að láta það kjósa sjálfan hann sem formann — eftir að hann var brottrekinn úr Alþfl., og nú á síðustu dögum hefir þessi klofningsstarfsemi komið mjög átakalega í ljós, þar sem 2 af síðustu stuðningsmönnum HV, meðlimir útvarpsráðs, þeir Sigfús Sigurhjartarson og Pétur G. Guðmundsson, felldu með atkvæðum sínum tillögu framsóknarmanna í útvarpsráði um það, að leyfa Alþfl. að halda minningarárathöfn um Jón heitinn Baldvinsson í útvarpinu daginn, sem hann var jarðsettur, þrátt fyrir það, þó að fjöldi manna úti um land allt óskaði eftir, að það væri gert. Það þarf meira en dirfsku af hálfu hv. 3. þm. Reykv. til að koma hér fram og tala sem alþýðuflokksmaður, rétt eftir að stuðningsmenn hans á hans ábyrgð hafa á þennan hátt svivirt minningu Jóns Baldvinssonar, að honum látnum.

Ef til vill mætti segja, að HV hefði verið það nokkur vorkunn, þó að hann hefði farið að gefa út blað á móti Alþfl., en þar við er að athuga, að blað HV skrifar af meiri fjandskap um Alþfl. en flest önnur blöð. Það er langur vegur frá, að blað þetta skrifi eins og þeir sáttfúsu, sem vilja halda Alþfl. saman; þvert á móti gerir það allt til þess að ófrægja alþýðuflokksmenn og koma í veg fyrir, að Alþfl. geti sameinast aftur. Blaðið lýsir alþýðuflokksmönnum ekki sem mönnum með viti, heldur sem fáráðlingum, Kleppssjúklingum og þess háttar. Skal því til sönnunar lesinn hér upp litill kafli úr blaði HV, „Nýju landi“, 9. tölubl., 25. marz 1938:

„En hvað sem því líður, þá held ég, að landlæknir ætti að sjá söma sinn í því, að láta t. d. alla Kleppssjúklinga, sem sumir hafa aldrei öðlæzt neinn skilning, en aðrir tapað honum, ganga í Alþýðuflokksfélagið.

Sé ég ekki annað en að það sé öllum yfirvöldum sjálfsgætt og skylt að senda alla fáróða — skilningstrega og brjálaða í Alþýðuflokksfélagið. Þar eiga þeir að vera“.

Um 700 manns hafa nú af sjálfsdáðum gengið í félagið. Þeir eru nú orðnir 900 og traustasta lið Alþfl. frá fyrstu tíð. Hefir mig ekkert undrað það aðstreymi, þar eð ég veit, að íhaldið og heimskan eru í meiri hluta meðal þjóðarinnar, en skil þetta nú enn betur, enda veit ég það, að hér á landi eru fleiri fáráðlingar en 700.

Eftir slík ummæli um Alþfl. leyfir hv. 3. þm. Reykv. sér samt sem áður að tala ennþá um, að hann sé í Alþfl.

Það er ekki nema eðlilegt, að óhug hafi slegið á marga við það, að Alþfl. klofnaði á, að því er virtist, órlagaþrungnum tímum, en þó er síður en svo, að þessi klofningur þurfi að vera flokknum til neins skaða.

Þvert á móti mun reynslan sýna, að Alþfl. verður meira einhuga, verður ákveðnari í sinni baráttu og herðir baráttuna meira einmitt nú, þegar mest á liggur.

Kjarninn úr Alþfl. mun verja öllum sínum kröftum til þess, að flokkurinn verði sterkari eftir þessa breinsun heldur en hann hefir verið nokkurn tíma áður.

Fulltrúi Bændafl. lét þá ósk í ljós áðan, að

hann vonaði, að HV bæri sigur af hólmi í baráttunni við Alþfl. Bændafl. hefir jafnan verið fjandsamlegastur allra flokka í garð fólksins við sjóinn. Bændafl. var einu sinni álitlegur klofningur út úr Framsfl., og hugði Sjálfstfl. gott til samvinnu við hann. Nú er Bændafl. orðin óþarfur, ógeðslegur og fyrirlitinn botnlangi hjá Sjálfstfl. Sömu örlög biða hv. 3. þm. Reykv. Hann verður innan skamms óþarfur botnlangi hjá Kommfl.

Einhver minntist hér á baráttuáðferð Jóns Baldvinssonar í umr. i gær. Sú baráttuáðferð mun halda áfram að verða leiðarstjarna Alþfl. og undir henni mun hann sigra, hvað sem líður klofningsstarfsemi hv. 3. þm. Reykv. (HV).

Brynjólfur Bjarnason: Þessi stjórn getur aldrei orðið annað en bráðabirgðastjórn. Það fara fram hörð átök milli afturhaldsaflanna og alþýðunnar í landinu. — Það er ekki séð fyrir endann á því, hvernig þeim þætti þeirra viðskipta, sem nú stendur yfir, lýkur. Þessi stjórn felur ekki í sér lausn á neinum þeim vandamálum, sem nú biða úrlausnar. — En meðan barizt er um lausn þessara vandamála, hefir verið horfið að því ráði að mynda þessa stjórn — út úr vandræðum.

Ég ætla nú í stuttu máli að lýsa aðdraganda þessara hluta. — Það er því nauðsynlegra, sem hv. þm. Ísaf. (FJ) hélt ræðu hér áðan, sem engin heil brú var í, heldur ein samanhangandi keðja af uppspuna, blekkingum og rangfærslum.

Kosningarnar í vor sýndu alveg ótvíðan vilja kjósenda. — Kjósendurnir vildu samvinnu verkamanna og bænda og annara alþýðumanna, til framkvæmda á alveg ákveðinni stefnuskrá. — Hið mikla fylgi Kommfl. sýndi greinilega, hvert straumurinn lá. — Og kjósendurnir sýndu ekki einungis fylgi sitt við stefnu Kommfl. með að kjósa flokkinn sjálfan — heldur líka með því að fylkja sér um þá vinstri frambjóðendur, sem Kommfl. hvatti þá til að kjósa — til að koma í veg fyrir sigur íhaldsins og tryggja samstarf alþýðunnar í landinu.

Kjósendurnir lýstu því yfir, að þeir vildu, að verkalyðurinn sameinaðist í einni fylkingu, sem hefði nána samvinnu við bændur og aðra vinnandi menn í landinu. — Alþýðan lýsti því yfir, að hún vildi skapa traust bandalag alþýðunnar, sem stæði vörð um hagsmuni hennar. — Hún lýsti því yfir, að hún vildi, að gerðar yrðu þar einu ráðstafanir, sem duga til að koma fjárhag landsins, sjávarútveginum og öðrum atvinnugreinum á réttan kjöl. Að hin gjaldþrota fyrirtæki yrðu gerð upp og undirstöðuatvinnuvegi landsmanna komið á heilbrigðan grundvöll. — Að sett yrði stjórn í þjóðbankann, sem væri í samræmi við vilja þjóðarinnar. — Að í sambandi við þessar ráðstafanir yrði atvinnan aukin, alþýðutryggingarnar endurbættar, eftir óskum fólksins, og önnur nýjamál framkvæmd.

Þetta allt hafði mjög djúptæk áhrif á alla þá foringja, bæði Alþfl. og Framsfl., sem nánust tengsl höfðu við kjósendur sína og lita á sig sem fulltrúa sinnar stéttar, ekki aðeins í orði, heldur líka af heilum hug. — Stærstu verkalyðssamtökin í Reykjavík kröfðust þess, að verkalyðs-

flokkarnir yrðu tafarlaust sameinaðir — og Alþfl. og Kommfl. gerðu með sér samfylkingu víðsvegar um landið. Framsóknarmenn tóku líka víða þátt í þessari samvinnu. — Stjórn Alþfl. var knúin til að taka upp samninga við Kommfl. um sameiningu flokkanna.

Það segir sig sjálft, að fulltrúar auðvaldsins í landinu gátu ekki horft aðgerðarlausir á slíka þróun.

Forustumenn íhaldsins og bandamanna þeirra í vinstri flokkunum tóku nú ráð sín saman til að hefta framsókn alþýðunnar og koma í veg fyrir sameiningu hennar. — Það var gerð alveg ákveðin hernaðarátætlun, og mér er ekki grunlaust um, að formaður Framsfl. hafi átt drjúgan þátt í henni.

Það, sem gerðist, var í stuttu máli þetta:

Samkv. almennri kröfu frá verkalyðsfélögnum var kallað saman aukabing Alþfl. til þess að ganga endanlega frá sameiningu Kommfl. og Alþfl. á grundvelli marxismans. — Fyrir þinginu lá sameiningargrundvöllur, sem Kommfl. gat sætt sig við og mikill meiri hl. fulltrúa á þingi Alþfl. var fylgjandi. — En þegar ganga skyldi til atkv. um þessa till., höfðu yfir 20 trúnaðarmenn Alþfl., þar á meðal allir bæjarfulltrúar Alþfl. og allir þm. hans, að undanteknum Héðni Valdimarssyni, skrifað undir yfirlýsingu um, að þeir myndu kljúfa Alþfl., ef sameiningin yrði samþ. á þessum grundvelli. — Til þess að koma í veg fyrir þennan óvinafagnað í bili, var því tekið það ráð, að samþ. til málamynda tilboð til Kommfl. um að leggja flokkinn niður og ganga í Alþfl. — Án þess að nokkur trygging lægi fyrir um það, að nokkur till. kommúnista yrði tekin til greina — eða að forustumenn þeirra yrðu ekki reknir úr flokknum, og íslensk alþýða stæði þannig forustulausari og tvístraðri en nokkru sinni fyrr. — Áður en þessi samþykkt var gerð, lá fyrir yfirlýsing frá Kommfl. um, að ekki kæmi til mála, að hann tækj slíku tilboði, þannig að öllum, sem að þessari samþykkt stóðu, var það vitaskuld ljóst, að þetta var aðeins samþykkt til málamynda, til þess að koma í veg fyrir klofning Alþfl. í bili. — Og mönnum, sem að þessu fantabragði stóðu, var sýnt svo mikið traust, að þeir voru látnir fara með öll völd í flokknum áfram.

Hvernig notuðu þeir nú þessi völd?

Þeir gátu ekki komið í veg fyrir, að Alþfl. og Kommfl. hefðu samfylkingu í bæjarstjórnarkosningunum víðast hvar á landinu. — Hér í Reykjavík létu þessir klofningsmenn svo ófriðlega, að enn var tekið það ráð, til að forðast klofningu, að láta helztu menn þeirra vera efsta á lista alþýðunnar við kosningarnar. Jafnframt var gerður ýtarlegur málefna-samningur milli flokkanna — og áður en það ráð var tekið að láta hægri mennina skipa efstu sætin á listanum, höfðu þeir lofað því hátiðlega, að þeir skyldu vinna öfluglega að sigri listans og halda gerða sáttmála. — En viti menn — rétt fyrir kjördag lýsa þeir því opinberlega yfir, að þeir ætli að sviþja gerða samninga. Þetta var vitaskuld sú bezta kosningabomba, sem íhaldið í Rvík hefir nokkurntíma komið yfir.

Að kosningunum loknum voru svo allir samn-

ingar við Kommfl. sviknir, og gengið svo langt, að með tilstyrk klofningsmannanna í bæjarstj. voru íhaldsmenn settir í þær trúnaðarstöður, sem kommúnistum bar samkv. samningnum.

Að loknum þessum afreksverkum var Héðni Valdimarssyni vikið úr Alþfl., fyrir þær sakir einar, að hann starfaði með fullri hollustu samkv. fyrirmælum fulltrúaráðs verkalyðsfélaganna í Reykjavík og yfirgnæfandi meiri hluta verkalyðsins á landinu. — Þessu næst var Jafnaðarmannafélag Reykjavíkur, aðalstjórnsmálafélag Alþfl., klofið. — Nokkurnveginn samtímis eru gerðir samningar við Framsókn um vinnulöggjöf, sem sniðin er í aðalatriðum eftir vinnulöggjöf Sjálfstfll. og skerðir verfallsréttinn svo stórkostlega, að verkalyðssamtökin myndu verða gersamlega lömuð, ef þau yrðu að sæta slíkri löggjöf og gætu ekki rönd við reist. — En þetta var hinum ráðandi mönnum í Framsfl. ekki nóg. — Þeir samþ. með tilstyrk íhaldsins lög um þvingunargerðardóm í togaradeilunni, sem var svo alvarlegt hnefahögg framan í verkalyðshreyfinguna, að það var gersamlega ómögulegt fyrir menn, sem enn gerðu síðustu tilraun til að halda sér í það hálmstrá, að þeir væru fulltrúar alþýðunnar, að eiga opinberan þátt í slíkum aðgerðum. Stjórnarsamvinnan var rofin í bili. Og nú hefst næsti þáttur. — Næstum öll verkalyðsfélög á landinu höfðu lýst vantrausti á meiri hluta sambandsstjórnar fyrir framferði hennar. — Yfirgnæfandi meiri hluti hins félagsbundna verkalyðs mótnælti eindregið vinnulöggjafarfrumvarpi Framsóknar og mannanna, sem í blygðunarleysi sínu kalla sig ennþá alþýðuflokk. — Samt var það ráð upp tekið að lýsa stuðningi við hina nýju stjórn, sem var þannig skipuð, að í staðinn fyrir Harald Guðmundsson var settur einn af þeim fáu þingmönnum Framsóknar, sem frekar tilheyrir hægri armnum og virðist vera allmjög ánetjaður stjórn Landsbankans.

Það var ákveðið af þessum brjóstheilu mönnum, sem kinnroðalaust kalla sig alþýðuflokk, að styðja ríkisstj. á grundvelli þeirrar stefnu-yfirlýsingar, sem hún gaf. — Og yfirlýsingin var svo hljóðandi, að stjórnin lýsi því yfir, að hún muni halda stefnu sinni óbreyttri, hún muni hrinda í framkvæmd þeim hagsmunamálum sjómanna og verkamanna, sem séu nægilega undirbúin. — En af þessum hagsmunamálum sjómanna og verkamanna var aðeins eitt tilnefnt. Það var vinnulöggjöfin. Vinnulöggjöfin, sem yfirgnæfandi meiri hluti verkalyðsfélaganna hefir mótmælt, og engin dul á það dregin, að samtökin verði að beita til þess öllum styrk sínum að hrinda henni af höndum sér. Þetta var sem sagt hagsmunamálið — verkamannanna og sjómannanna —, sem þótti nægilega vel undirbúið til að hrinda í framkvæmd!

Þetta er það, sem gerzt hefir. — Það er engum vafa undirorpið, að þessi ráð voru ráðin af íhaldinu og afturhaldsöflunum í Framsókn í sameiningu. Þarna hafa verið undirhyggjumenn að verki. — Það var gerð þaulhugsuð áætlun um framkvæmd verksins. Fyrst var hægri foringjum Alþfl. sagt, að þeir yrðu ekki einungis að koma í veg fyrir allt samstarf við Kommfl.,

heldur yrðu þeir að kljúfa sig frá vinstri arminum í Alþfl. Þeir yrðu að kljúfa sinn eigin flokk. Annars gætu þeir ekki haft áframhaldandi samvinnu við Framsókn. Síðan var þeim sagt, að þeir yrðu að hjálpa til með að lögfesta vinnulöggjöf, sem væri mjög í anda Eggerts Claessens. Annars gætu þeir ekki haft áframhaldandi samstarf við Framsókn. — Þegar þessum þætti var lokið, var þeim sagt, að þeir væru fylgislausir og klofnir og hefðu engan flokk að baki sér — eins og satt var — og nú væri ekki hægt að hafa samvinnu við þá lengur, því flokkurinn þeirra líktist helzt nýju fótunum keisarans — þeir væru ekki annað en Haraldur og Stefán Jóhann — hinir landlausu. — Togradeilan var notuð sem kærkomið tækifæri til að rjúfa samvinnuna. — Þar með er fram kominn spádómur verkakonu nokkurrar í verkavennafélaginu Framsókn. Á fundi í félaginu talaði þáv. hæstv. atvmrh., Har. Guðm. — Hann sagði, að verkakonurnar yrðu að samþ. vinnulöggjöf Framsóknar og klofningsmannanna, því að annars yrði stjórnarsamvinnan rofin og Haraldur yrði að fara úr stjórninni. — Verkakonan svaraði, að hún væri nú ansi hrædd um, að það kynni að fara svo, að Haraldur yrði að fara úr stj. samt sem áður, þegar búið væri að nota hann til að koma vinnulöggjöfinni á, svo verkakonurnar sætu eftir með vinnulöggjöfina, en misslu Harald. Þetta hefir nú rætt að fullu. Og þar með hafði hv. form. Framsfl. og hans menn fengið fram í höfuðatriðum það, sem var tilgangurinn með öllu ráðabrugginu. Gatan var rudd fyrir samvinnu Framsóknar og Sjálfstfl. — Það tókst nú samt ekki að koma þessari samvinnu á nú um sinn. Það strandaði á þeim, sem eru til vinstri í Framsfl. En klofningsmönnum eru settir þeir kostir, að þeir verði að hjálpa til með að samþ. vinnulöggjöf, þvert ofan í almenn mótmæli verkalýðsfélaganna. Annars vill stj. ekki þiggja stuðning þeirra. Og þeir kostir eru þáðir í auðmýkt.

Það er tiltölulega auðvelt að geta sér til um, hver muni verða næsti leikurinn. — Það á að kalla saman alþýðusambandsþing í haust. Það er fyrirsjáanlegt, að klofningsmenn verða í miklum minni hluta á því þingi. En með lögleysum á að halda eignum Alþfl. og hnupla nafninu.

Hér hefir verið leikið pólitískt tafl, sem er mjög áriðandi, að almenningur glöggvi sig á. Og margir af hægri mönnum Alþfl., sem hafa dansað með í þessum leik, hafa ekki verið annað en óvitapeð í hendi þeirra manna, sem stjórnað hafa taflinu. — Vopnin, sem beitt hefir verið, hafa verið svik og prettir — drengskaparheit, sem gefin voru í dag, voru rofin á morgun o. s. frv. — Þetta er pólitískt siðleysi, sem á sér engin fordæmi í íslenskum stjórnmálum á síðari árum. — Það er beinlínis pólitísk stigamennska.

Við höfum í hendi sönnunargögn, sem óvitrætt benda til þess, að þessi þokkalegu ráð hafi verið ráðin strax í sumar er leið, í ágústmánuði — á sama tíma, sem samningarnir stóðu yfir við Kommfl. um sameiningu verkalýðsflokkanna — og á sama tíma sem Alþýðubll. eyddi miklu af rúmi sínu til þess að útíala

það með miklum fjálgleik, hvílikt lífsspursmál sameiningin væri. — Enda er það nú víðurkennt í þeim herbúðum, að allt sameiningarskrafið þá hafi verið eintóm hræsní, þar sem því hefir verið lýst yfir, að till. hv. 3. þm. Reykv. í Dagsbrún um, að hefja skyldi samninga um sameiningu flokkanna, hafi verið borin fram gegn vilja flokkstj. og í algerðri óþökk hennar, en þetta hefði verið látið óátalið einungis vegna þess, að litið hefði verið á till. sem herbragð.

Ég sagði, að það lægju fyrir sannanir um það, að klofnungur Alþfl. hefði verið undirbúinn í sumar — meðan stóð á sameiningarsamningunum við Kommfl. Þetta upplýstist að fullu á aðalfundi alþýðuhúss Reykjavíkur, sem haldinn var s. l. fimmtudag. — Í byrjun ágústmánaðar og nokkru seinna juku nokkrir klofningsleiðtogar hlutafé sitt í alþýðuhúsinu um 40 þús. kr., sem nægði til þess, að þeim væru tryggð yfirráðin yfir húsinu. — Þetta var gert ólöglega og með hinni mestu leynd. — Klofnungur Alþfl. og rán á eignum hans var undirbúið í sumar — á sama tíma og sem fjálglegast var talað um sameininguna.

Menn spyrja sem vonlegt er: Hvaðan komu þessir Júdasarpeningar, sem notaðir voru til höfuðs íslenzkum alþýðusamtökum, meðan þau ugðu ekki að sér og ræddu um að sameinast í eina heild? Hvort sem það nú eru innlendir eða erlendir menn, sem hafa lagt til þetta fjármagn, þá er eitt vist, að vald þessara manna yfir íslenzkri verkalýðshreyfingu — vald mannanna, sem lagt hafa til þessa Júdasarpeninga —, verður aldrei til farsældar fyrir íslenzka alþýðu. Það voru því engin hollráð, sem Herm. Jónasson var að prédika í gær, þegar hann sagði, að undir merki þessara manna myndi íslenzk alþýða sigur vinna.

Þetta er rauði þráðurinn í samsæri afturhaldsins gegn einingu alþýðunnar. En við höfum líka okkar hernaðaráætlun. Og sá er munurinn á okkar afstöðu og andstæðinganna, að við þurfum engu að leyna. Allt launbrugg andstæðinganna verður að fara fram í skugganum, vegna þess að þeir hafa fólkið á móti sér; þar eru brugguð ráðin gegn yfirgnæfandi meiri hl. þjóðarinnar. — Okkar ráð aftur á móti eru ráð alþýðunnar sjálfrar, framkvæmd af alþýðunni sjálfri.

Fyrsta verkefnið er að koma í veg fyrir, að vinnulöggjafarfrv. verði að lögum. Og ef það skyldi verða að lögum, að það komi aldrei til framkvæmda. — Þar næst að skapa þá órjúfandi samheldni, sem skapar okkur sigurinn, þrátt fyrir gerðardóma, í þeim kaupdeilum, sem fyrir drym standa, sérstaklega í sambandi við sildarvertiðina. Þar næst að sjá til þess, að á alþýðusambandsþinginu í haust verði alþýðan í svo glæsilegum meiri hluta og klofningsmennirnir í svo ömurlegum minni hl., að það takist að sameina verkalýðshreyfinguna í einn sterkan flokk og eitt öflugt verkalýðssamband — en klofningsmennirnir verði svo rækilega einangraðir, að þeir verði með öllu skaðlausir, ef þeir ekki vilja beygja sig undir meiri hlutann og hyggja á skemmdarverk.

Slík sameining verkalýðsins er fyrsta skil-

yrði þess, að takast megi raunverulegt samstarf verkamanna og bænda og annara vinnandi manna í landinu, samstarf til djarfra átaka, til að mæta þeim vandræðum, sem framundan eru, til þess að koma sjávarútveginum á heilbrigðan grundvöll, til að framkvæma hagsmunamál bændanna, til að auka atvinnuna, til að gera landið okkar fjárhagslega sjálfstætt, til að endurbæta alþýðutryggingarnar og koma fram öðrum nytjamálum.

Sú stjórn, sem nú situr, er bráðabirgðastjórn — einkskonar vandræðastjórn — millibilsástandi stjórnmálanna. Hún getur ekki orðið langlíf. En í stjórnartíð hennar mun fara fram örlogarík glima milli kratta alþýðunnar og áfturhaldsaflanna. Og allt veltur á því, hver ber sigur af hólmi í þeim leik.

Ræða hæstv. forsrh. í gærkvöldi var að ýmsu leyti mjög athyglisverð. Hann vill samvinna Framsfl. og verkalýðshreyfingarinnar með einu litlu skilyrði — þ. e. a. s. með því skilyrði, að hann — eða ef til vill réttara sagt áfturhaldið í Framsfl. — fái að ráða stefnu verkalýðshreyfingarinnar. Hann sagði, að þar, sem æsingamenn ráði verkalýðshreyfingunni, þar sé verkalýðurinn réttláus, en þar, sem hinir högværu menn fari með völd, þar hafi hann mest réttindi. Með æsingamönnum átti hann við kommúnista — með hóglátu mönnum átti hann við sósíaldemókrata og alveg sér í lagi klofningsmennina í Alþfl., þá herra Stefán Jóh. Stefánsson, Jón Axel Pétursson, Ólaf Friðriksson, Guðmund R. Oddsson, Guðmund úr Grindavíkinni og aðra slíka.

Hvað sanna tilvitnanir hæstv. forsrh. í útlönd? — Litum á staðreyndirnar. Í sovétlýðveldunum, því landinu, þar sem kommúnistar höfðu forystuna í verkalýðshreyfingunni, hefir verkalýðurinn sigrað og leyst af hendi hið mesta stjórnmálaþrekvirki, sem veraldarsagan þekkir.

En í löndunum, þar sem sósíaldemókratar hafa farið með forystuna, eins og í Þýskalandi, í Austurríki og á Ítalíu, þar hefir fasisminn sigrað, — verkalýðshreyfingin er þar lögð í rústir, menningin og réttindi fólksins eru þar troðin undir fótum. Sömu örlög vofa yfir Norðurlöndum, ef ekki verður rönd við reist. — Svona hafa hollráð Hermanns Jónassonar reynzt erlendis. Og hvernig hafa þau reynzt hér? Hér á landi hafa hægri foringjar Alþfl. beinlínis hlýtt fyrirskipunum manna í Framsfl. og erlendra manna, sem hæstv. forsrh. hefir gert að dýrkingum sínum. Ég hefi í fyrri hluta ræðu minnar lýst því að nokkru, hverskonar blessun fyrir verkalýðshreyfinguna þessi stefna hefir fært. Af völdum þessarar stefnu er verkalýðshreyfingin klofin og lömuð og liggur í sárum. Það situr því sízt á Hermann Jónassyni að tala í kennimannlegum tón, rétt eins og hann talaði til verkalýðsins í nafni sjálfs himnaföðurins.

Nei, islenzkur verkalýður hefir nú fengið svo dýrkeypta reynslu, að hann veit, að honum er það ekki hollt að láta Hermann Jónasson — og því síður Jónas frá Hriflu — segja sér fyrir verkum. Það, sem fyrir liggur, er að lækna verkalýðshreyfinguna af þeim sárum, sem skjólstæðingar Hermanns Jónassonar hafa veitt henni.

Og í krafti þeirrar reynslu, sem verkalýðssamtökin hafa nú öðlzt, munu þau rísa upp aftur sameinuð, völdug og sterk, og það mun verða hlutverk þeirra að sameina alla hina vinnandi þjóð Íslands í eina fylkingu á þeim örlogaríku tímum, sem nú eru framundan landi og þjóð.

**\*Fjmrh. (Eysteinn Jónsson):** Ég mun fyrst fara nokkrum orðum um ræðu hv. þm. Dal. (ÞBr). Ég mun ekki svara ræðu hans miklu, en einstök atriði í henni voru þó þannig vaxin, að ekki verður hjá því komist að leiðrétta þau.

Hv. þm. bar það blákalt fram, að ég og aðrir fulltrúar Framsfl. hefðum árið 1935 verið búnir að semja um 1 millj. kr. lækku á fjárl., en síðan fallið frá þessu, þegar á reyndi, vegna kröfu frá sósíalistum, og síðan hækkað fjárl. um 2 millj. kr. Hv. þm. Dal. sagði, að þetta væri einhver hin stærstu þingsvik, sem framin hefðu verið. Allt þetta tal hv. þm. eru hrein ósannindi. Sparnaður sá, sem um var samið í fjv. 1935, var samþ. af þinginu, og var ekki hætt við að samþ. neitt af þeim sparnaði, sem um hafði verið samið. Hitt er annað mál, að upp voru teknar jöfnum höndum fjárveitingar til ýmissa nýmæla, er lögfest voru á því þingi, og má þar t. d. nefna framlag til nýbýlasjóðs, skuldaskilasjóðs o. fl., eða samtals 1 millj. kr.

Aðaliðja hv. þm. undanfarin ár hér á Alþingi hefir verið sú, að áfella Framsfl. fyrir lækkanir á ýmsum liðum fjárl., sem framkvæmdar voru einmitt á þinginu 1935, en hann segir nú allt í einu, að ekki hafi verið framkvæmdar.

Hv. þm. kom í ræðulokin inn á gjaldeyris málin, og það með þeim hætti, að ekki má ómótmælt standa. Hann sagði, að þjóðin væri gjaldeyrisvandráðunum óviðbúin, vegna þess, að ég hefði talið duldar greiðslur allt of lágar og tilkynnt, að greiðslujöfnuði hefði verið náð, þótt svo hefði í raun og veru alls ekki verið. Upplýsingar þær, sem ég hefi byggt á upphæð hinna duldu greiðslna, eru frá sænska hagfræðingnum Lundberg, er hér dvaldi á vegum skipulagsn. atvinnamála. Hann taldi greiðslur þessar vera 6 millj. kr. Eru þá ekki taldar með afborganir af föstum lánum. Reynslan hefir sýnt, þvert á móti því, sem hv. þm. Dal. vill vera láta, að þessi áætlun hagfræðingsins er mjög nærri lagi. Hvað sem hv. þm. Dal. segir um það atriði, þá hefir enginn gert sér eins mikið far um það og einmitt ég, að gera mönnum ljósa gjaldeyrisörðugleikana og vara menn við hjartssýni í þeim efnum. Hitt er annað mál, að ég hefi einnig skýrt þinginu frá þeim árangri, sem náðst hefir í þessum efnum fyrir aðgerðir þings og stj., en það hefir hv. þm. Dal. ekki þolað. Hv. þm. átti sæti í þeirri ríkisstj., sem ráðuneyti Hermanns Jónassonar tók við af. Niðurstæða verzlunarinnar við útlönd 1934 var hin versta, sem orðið hefir um mörg undanfarin ár. Á árinu 1935 tókst að lagfæra þetta nokkuð, þar sem verzlunarjöfnuðurinn það ár varð um 6 millj. kr. hagstæðari en árið áður, en ekki tókst þó að ná fullkomnum greiðslujöfnuði. Var alls ekki farið dult með það af mér. En árin 1936 og 1937 hefir verzlunarjöfnuðurinn verið svo hagstæður, að þegar tillit er tekið til innflutn-

ingslánsfjár, þótt ekki hafi hann verið mikill, þá hefði greiðslujöfnuður náðst, ef ekki hefði festst í Þýzkalandi 2—3 millj. kr. á síðastl. ári. Vanskilaskuldur innflytjenda um áramótin, sem ég hefi gert að sérstöku umræðuefni hér á Alþingi í öðru sambandi, stafa þess vegna fyrst og fremst af verzlunarhalla ársins 1934. En þegar niðurstaða þess árs var ráðin, átti hv. þm. Dal. sjálfur sæti í ríkisstj. Einnig stafa þar þó að nokkru frá árinu 1935, þar sem ekki hafði tekizt að ná fullum greiðslujöfnuði það ár, og af mikilli vörusölu til Þýskalands á síðastl. ári.

Hv. flm. vantrauststill. (ÓTh) færði fyrir henni tvær meginröksemdir: Annarsvegar, að stjórnin væri of veik, þar sem hún hefði ekki tryggt sér fullan stuðning Alþf. til að framkvæma þær ráðstafanir, sem gera þyrfti í sambandi við framkvæmd gerðardömslaganna. Þessari röksemd hefir hæstv. forsrh. svarað svo glögg, að ekki verður um þætt. Hinsvegar færði flm. fram þau rök, að ríkisstj. hefði lýst því yfir, að hún myndi fylgja sömu meginstefnu og gert hefir verið undanfarið, en þeirri stefnu væri Sjálfstfl. mótfallinn. Þessa röksemd hv. flm. fyrir vantraustinu vil ég taka til nokkurrar athugunar.

Hv. þm. virtist ekki álita vandasamt að lýsa því, hver þessi meginstefna ríkisstj. hefði verið og árangri hennar í framkvæmd. Hann dró þessa lýsingu saman í 3 aðalatriði, sem mér skildust vera þessi:

1. Að stjórnin hefði skapað hér gjaldeyrisvandræði. 2. Að hún hefði gert allan atvinnurekstur að taprekstri. 3. Að hún hefði opnað dyrnar fyrir atvinnuleysinu.

Áður en ég sný mér að því að lýsa með fáum orðum aðalárangri þeirrar stjórnarstefnu, sem fylgt hefir verið undanfarið, vil ég rifja upp nokkrar staðreyndir um atburði, er gerzt hafa á valdatímabili núv. stj. og sem ekki er unnt annað en taka tillit til, ef meti á stefnu stj., og hvort staðhæfingar hv. þm. (ÓTh) eru á rökum reistar.

Á því 3 ára tímabili, sem miðað er við, þegar talað er um stefnu stj. undanfarin ár, hafa markaðir fyrir íslenskan saltfisk breytzt svo, að á sl. ári fluttum við til Spánar og Ítalíu 8140 smál. fiskjar, en árið 1934 35225 smál. Til annara landa var saltfisksútflutningur jafnmikill sl. ár og 1934.

Tvö undanfarin ár, 1936 og 1937, hefir þorskaflí svo gersamlega brugðizt, að í stað þess, að meðalaflí árunna 1931—1935 var 60300 smál., þá var heildaraflinn 1936 29130 smál. og árið 1937 27950 smál., og nær því hvorugt árið helmingi af meðalafla undanfarinna fimm ára. Þrátt fyrir þennan gífurlega aflabrest og minnkandi fiskmagn til sölu á erlendum markaði hefir saltfisksverðið allt fram á þetta ár fremur farið lækandi frá því, sem var, þótt svo að segja allar aðrar vörur hafi hækkad.

Síðastl. 2 ár hefir geislað hin skæðasta drep-sótt í búfé landsmanna, sem menn muna. Drep-sótt þessi hefir herjað fimm af sýslum landsins og drepið tugi þúsunda af sauðfé, og virðist sízt lát á henni enn sem komið er.

Með þessar staðreyndir fyrir augum stendur

hv. þm. (ÓTh), form. Sjálfstfl., þess flokks, sem fram að þessu hefir haft flesta kjösendur, og ætti því af þeirri ástæðu einni að finna til þungar ábyrgðar, sem þar að auki er talinn stóratvinnurekandi og á sæti í bankaráði þjóð-bankans, og slær því föstu, og það án þess að ómaka sig á nokkurn hátt til þess að færa rök fyrir þeim fullyrðingum, að ríkisstj. hafi með stefnu sinni undanfarin ár skapað gjaldeyrisvandræðin, opnað dyrnar fyrir atvinnuleysinu og gert allan atvinnurekstur að taprekstri. Menn geta ímyndað sér, hvort ríkisstj. hefir valdið taprekstri sjávarútvegsins, þar sem verðlag hefir farið lækandi á framleiðsluvörum, en hækkun orðið á öllu, sem þarf til rekstrarins, og aflinn nemur ekki nema helmingi af meðalafla undanfarinna ára.

En hver hefir þá verið stefna stj. undanfarið og hvernig hefir henni tekizt að mæta erfiðleikum? Með ráðstöfunum löggjafans hefir verið, sem bændur fá fyrir afurðir sínar á innlendum markaði, verið hækkað svo, að afkoma henda er nú ekki sambærileg því, sem áður var. Aukið eftirlit með innflutningi til landsins hefir borið þann árangur, að meðalinnflutningur síðustu 3 ára var 10 millj. kr. lægri en meðalinnflutningur næstu 10 ára þar á undan. Verzlunarjöfnuðurinn þessi 3 síðustu ár hefir að meðaltali orðið meira en helmingi hagstæðari en næstu 10 árin þar á undan, þrátt fyrir 8 millj. kr. lægri meðalútflutning undanfarin 3 ár. Innlendum iðnaður, einkum þó sá, sem snertir útflutninginn, hefir aukizt svo mjög undanfarið, að í ágúst mánuði sl. var mun minna atvinnuleysi en hafði verið undanfarin 5 ár, og þar með minna atvinnuleysi en verið hafði áður en saltfisksmarkaðurinn lokaðist. Það er sennilega þetta, sem á máli hv. þm. G.-K. heitir að „opna dyrnar fyrir atvinnuleysinu“. Sl. 3 ár hefir verið varið jafnmiklu til að koma nýjum iðngreinum á fót eins og gert hafði verið næstu 10 árin á undan. Frá ársbyrjun 1935 til ársloka 1936 hafa skuldir við útlönd, samkv. upplýsingum hagstofunnar, vaxið um 6.6 millj. kr., og er það sem svarar Sogsláninu einu saman. Á árinu 1936 lækkuðu heildarskuldirnar við útlönd, samkv. heimild hagstofunnar, um ca. 1 millj. kr., og það er vitað mál, að á árinu 1937 hafa skuldir þjóðarinnar við útlönd í heild sinni sízt vaxið, að frádregnum innieignum í vöruskiptareikningum erlendis. Þannig hafa skuldirnar 3 síðustu árin aðeins vaxið sem nemur Sogsláninu, en ekki um tugi millj., eins og hv. þm. Dal. og hv. þm. G.-K. lét sér sæma að fullyrða í umr. í gærkvöldi. Þessari niðurstöðu, sem ég nú hefi drepíð á, hefir verið náð án þess að þurrð nauðsynjavara hafi orðið í landinu eða dregið hafi verið úr nauðsynlegum byggingarframkvæmdum.

Hv. stjórnarandstæðingar deila nú fast á stj. fyrir gjaldeyrisvandræðin. En dálitið er það óvilkunnanlegt að taka við árnali af þeim mönnum, sem ábyrgð háru á stjórn landsins 1933 og 1934, og sem sífellt, síðan núv. stj. fór að herða á innflutningshöftunum, hafa gert allt, sem í þeirra valdi hefir staðið, til þess að torvelða framkvæmd gjaldeyrislaganna og þeirra annara

ráðstafana, er stj. hefir orðið að gripa til vegna gjaldeyrisvandræðanna.

Þá er það eigi síður óviðfelldið að liggja undir ámæli þessara manna fyrir skuldasöfnun við útlönd, þar sem sú staðreynd liggur fyrir, að hækkun heildarskulda þjóðarinnar hefir einmitt verið stöðvuð í tíð núv. stj., og að síðustu 2 árin hefir verzlunarjöfnuðurinn við útlönd orðið meira en helmingi hagstæðari en í hinum mestu góðærum áður. Hitt er svo annað mál, og það mun ég allra manna sízt draga fjöður yfir, að vegna þess að innflutningur erlends lánsfjár hefir verið nálega stöðvaður nú sl. 3 ár, og lækkun útflutningsverðmætis hefir borið að höndum á sama tíma, hefir ekki tekizt að greiða verzlunarskuldur af verzlunarhalla árunna 1933, 1934 og 1935. Gjaldyrisvandráðin eru því mjög mikil og horfurnar í þeim málum mikið áhyggjuefni öllum þeim, sem með þessi mál fara. Það er öllum ljóst, að eigi það enn eftir að henda, að þorskvertiðin bregðist, svo sem verið hefir undanfarið, og að 3. aflaleysisárið bætist við, þá er gersamlega ómögulegt annað en að viðhorfið breytist enn, og verður þá að gera allar hugsanlegar ráðstafanir til þess að draga úr vörúnnflutningi og án efa einnig að gera ráðstafanir til þess, að gjaldeyrislántaka fari fram. — Eitt er þá einnig víst, að þau úrræði, sem gripið verður til í gjaldeyrisráðunum, verða ekki í samræmi við stefnu Sjálfstfl. í þessum málum, ef um hana er hægt að tala, heldur framhald af þeim ráðstöfunum, sem Framsfl. hefir framkvæmt.

Þótt andstæðingarnir hafi valið þann kostinn í þessum umr. að hefja hér einskonar eldhúsdag á ríkisstj. og framkvæmdir hennar, þá hygg ég, að það sé tímabært að vekja athygli á því, eins og hæstv. forsrh. hefir þegar gert, að e. t. v. eru þeir tímar framundan, að bráðlega þykir meira um vert að sameinast um þær ráðstafanir, sem óumflýjanlegar teljast, heldur en að leggja sig allan fram um að torvelða þær og tortryggja, oft gegn betri vitund, og skapa þannig erfiðleika í því skyni að afla pólitíss fylgis. Þótt ég hafi eytt hér tíma mínum til þess að mæta gagnrýni andstæðinganna, sem töluðu í gærkvöldi, þá mun ekki standa á Framsfl. að leggja niður deilur af þeirri tegund, er hér hafa verið vaktar, ef slíkt mætti til þess verða að skapa betri grundvöll fyrir samstarfi flokkanna um hin miklu vandamál, sem framundan munu vera.

\*Jónas Jónsson: Ég ætla að vikja nokkrum orðum að þeim kommúnistum, sem hér hafa talað. Þó að þessi flokkur sé áhrifalaus, þó að blöð hans séu litilfjörleg, er þó ekki rétt að láta þessa litilfjörlegu menn óátalið fara háðulegum orðum um þá ríkisstofnun, Landsbankann, sem þeir hafa hér aðallega gert að umtalsefni. Orðbragð forsprakka kommúnista og árásir á Landsbankann eru hliðstæð því orðbragði, sem þeir hafa um flokksbræður sína í Rússlandi, þessar venjulegu dylgjur um, að þeir séu í útlendri þjónustu og vilji skaða land sitt. Um það þarf ekki að fjölyrða, hvílíka fjarstæðu og andstyggileg ósannindi hér er um að ræða.

En ég skal nefna nokkur rök, til að leiða landsmönnum fyrir sjónir, hvað þessir þrír kommúnistar, sem hér sitja á þingi, hafa gert fyrir þjóðina. Ég skal minna á kreppuna 1923, þegar Íslandsbanki sökk. Þá hjargaði núv. þjóðbanki og hélt uppi útveginum. Hefir hann síðan haldið uppi bæði landbúnaði og útvegi hér á landi. Allar ríkisstj., sem setið hafa hér að völdum síðan 1920, hafa haft sitt lánstraust hjá Landsbankanum. Má nærri geta, hvort þessi banki, sem áður var vanræktur, hefði getað áorkað slíku, ef ekki hefðu dugandi og heiðarlegir menn stjórnað honum. Annars má geta þess, að kommúnistar sjást aldrei glaðari en þegar þeir koma út frá Magnúsi Sigurðssyni með víxla sína, eins og litlir fuglar, sem fengið hafa brauðmola úr hendi mannvinnar.

Að því er töp Landsbankans snertir, má segja, að leiðasta tap hans er það, sem hann varð fyrir vegna Einarss Olgeirssonar, sem misnotaði trúnaðarstöðu sína hjá Sildareinkasöluinni, svo að hún tapaði nokkrum hundruðum þúsunda. Er ekki rétt að draga undan þessa sekt, sem Einar Olgeirsson er í við þjóðina.

Frammistaða þessara pílta gagnvart þjóðbankanum, sem verið hefir hjálparhella landsins, er því lík, að erlendir menn, sem vildu spilla lánstrausti landsins, hefðu ekki getað fundið nein áhrifameiri ráð til þess en þau, sem þeir hafa notað.

Þá vil ég vikja að þeim staðlausu stöfum, sem einn kommúnistinn hér var að fara með, um að vinstri flokkarnir hafi haft samvinnu í síðustu kosningum. Það er að visu rétt, að Alþfl. og Framsfl. höfðu nokkra samvinnu. En ég vil henda hér á það, sem ég sagði þá, að milli mín og kommúnista er ekki til önnur brú en sú, að við erum samlendir. Ég sagði í fyrrasumar norður í Þineyjarsýslu, að ég bannaði þessum mönnum að kjósa mig, þó að þeir kynnu að hafa ætlað sér það, og ég veit ekki betur en að þeir hafi hlýtt því. Þannig er mitt viðhorf til kommúnista, og þannig er viðhorf Framsfl. til þeirra. Það væri skómm, ef Framsfl. hefði bandalag við flokk, sem stjórnað er frá öðru landi, hvort sem það væri Rússlandi eða Þýskalandi. Ég sé að visu ekki ástæðu til, að við Íslendingar séum að kasta harðyrðum til Rússa, meðan þeir láta okkur í friði. En ég vil gera mitt ýtrasta til að afhjúpa athæfi kommúnista gagnvart þessari þjóð. Og ég get sagt þeim það, að það skal ekki verða hátt á þeim risið, ef þeir ætla að verða í þjónustu erlends ríkis og þykjast jafnframt vera þjóðlegur flokkur.

Út af ræðu hv. þm. Seyðf. í gær, þar sem hann hallmælti mjög gerðardómi í vinnudeilum og taldi það hefði verið harðræði og lýðræðisbrot, að Framsfl. hélt því fram, að það væri helgari rétturinn til að starfa og lifa heldur en til að svelta sig með skipulagsbundinni leti, vil ég henda hv. þm. á það, að alstaðar í lýðræðislöndum í kringum okkur er gripið til gerðardóms, þegar líkt stendur á. Í Noregi hefir það verið gert hvað eftir annað, og nú síðast gerir verkamannastjórnin það að fráfararatriði, ef hún fær ekki gerðardóm í máli, þar sem hún

er aðili annarsvegar. Í Danmörku hefir þetta verið gert, og þó sérstaklega í Frakklandi, sem er eina menntaða landið, sem er svo ógæfusaft, að það voru nokkrir kommúnistar, sem höfðu áhrif á stjórn þar í nokkra mánuði, og einmitt vegna þeirrar óstjórnar og upplausnar í atvinnulífinu, sem þessir menn hafa valdið, hefir franska þjóðin neyðzt til að setja harðari löggjöf en nokkur önnur lýðræðisþjóð og hefir orðið að taka menn fasta með lögregluvaldi. Kommúnistarnir hér eins og þar láta sig dreyma um það, að þeir séu menn til að eyðileggja þetta þjóðfélag. Þess vegna er það leitt, að svo merkur maður sem hv. þm. Seyðf. skuli halda slíku fram ofan í alla reynslu og allt vit. Ef hans flokkur hefði verið í eindregnum meiri hluta á þessu þingi og haft stjórn með höndum, þá hefði hann gert nákvæmlega það sama eins og Alþfl. í Noregi hefir gert og er að gera nú.

Þá vil ég að síðustu segja fáein orð út af hinu undarlega hjali kommúnistans hér í kvöld. Þessi snáði leyfir sér að halda því fram, að það sé einhver goðgá, þó gilda eigi lög og reglur um vinnudeilur eins og aðrar deilur. Veit þessi piltur ekki, að það var einu sinni siður í Evrópu, að ræningjar höfðu sömu skoðun á eignarréttinum og hann leyfir sér nú að hafa um vinnudeilur. Það var siðleysistímabil í margar aldir, þegar ræningjar héldu því fram og lifðu eftir því, að lögin ættu ekki að ná til þeirra. Þeir ættu að mega framfylgja ofbeldinu. En hvernig fór? Alstaðar þar, sem þetta hafði viðgengist, ríkti upplausn og menningarleysi og allt var yfirleitt öfugt við það, sem menn í síðuðum löndum telja dýrmætast.

Þeir menn, sem halda því fram, að ekki eigi að vera vinnulöggjöf, eru svo miklir vesalingar, að það er út frá því einu saman ófært að fjöl-ræða við slíka menn. Þar að auki er það vitað, að deilur um vinnu eru ekkert merkilegri heldur en t. d. deilur um landamerki milli jarða eða um það, hvort einhver læknir, sem hefir skorið í kaun á sjúklingi, eigi að fá peninga fyrir sína aðgerð. Þess vegna geta kommúnistar verið vissir um, að þeir bera ekkert annað í sér en möguleikann um ósigur og fyrirliðningu fyrir allt þeirra vesala brólt til að halda hendi ræningjans yfir vinnusviðum þessa lands. Það er ekki meiningin að láta fólk af þeirra tægi leysa upp hið íslenska þjóðfélag, enda eru þeir allt of veikir og lítilmannlegir til þess að geta haft minnstu áhrif í þá átt. (EOI: Er það maðurinn úr hásetaverkfallinu, sem talar þannig?). Maðurinn, sem sveik Landsbankann, á ekki að leyfa sér að hafa hér mörg orð.

Forseti (BÁ): Mér hefir þorizt till. til rökst. dagskrár frá hv. 3. þm. Reykv. (HV), svo hljóðandi:

„Þar sem samþykkt Alþingis á vantraustsályktuninni gæti aðeins haft í för með sér eitt af tvennu, stjórnarskipti og enn nýja ríkisstjórn, er nyti stuðnings Sjálfstfl., en þingið lítur svo á, að með slíkri stjórn væri algerlega brotið í bága við vilja kjósendanna í landinu um vinstri-stjórn, eins og hann sýndi sig við síðustu alþingiskosningar, eða þá þingrof og nýjar kosn-

ingar í vor, en hin nýja ríkisstjórn hefir enn ekki gefið þær yfirlýsingar, sem vænta má, að hún muni gefa, áður en þingi slitur, um stefnu sína í löggjöf og framkvæmdarmálum, né heldur hefir sú stefna hennar enn orðið mörkuð af meðferð þingmála, og Alþingi telur ekki tíma-bært að koma af stað þingrofi án þess að hin nýja stjórn fái áður frekara tækifæri til að marka stefnu sína, þá telur Alþingi rangt að samþykkja tillöguna, en með hliðsjón af því, að Framsfl. hefir nýlega gengið á móti verklyðsamtökunum í landinu, með því að samþykkja lög um gerðardóm í vinnudeilu, þvert ofan í vilja verklyðssamtakanna, telur þingið ekki heldur rétt að fella tillöguna, en í trausti þess, að hin nýja ríkisstjórn muni leita nú þegar fullrar gagnkvæmrar samvinnu við verklyðsamtökin og Alþfl. í landinu, vísar Alþingi tillögunni frá og tekur fyrir næsta mál á dagskrá.“

Þessi rökst. dagskrá liggur þá einnig fyrir til umræðu.

Hv. 3. þm. Reykv. hefir kvatt sér hljóðs, en samkv. úrskurði hæstv. forseta er ekki unnt að veita honum orðið nema eftir 52. gr. þingskapa. Samkv. þeirri gr. má ekki ræðutími utanflokka-manns vera lengri en helmingur á við ræðutíma hvers flokks, sem þátt tekur í umr. Samkv. þessu mun hv. 3. þm. Reykv. (HV) fá 17½ mínútu til umræða hér í kvöld.

\*Héðinn Valdimarsson: Eins og ég hefi skýrt frá, þá tala ég utan þingflokks Alþfl., en sem alþýðuflokksmaður og fyrir mikinn meiri hluta alþýðuflokkskjósenda í landinu. Ég mun snúa mér síðar að ræðu þm. Ísaf. (FJ) um þetta efni, ef tími verður til. En ég vil geta þess, að ef kjósendur hans fá að heyra á móta sannleika og hann hefir flutt hér um ástandið í Reykjavík, þá gef ég ekki mikið fyrir það, hvernig þeir eru upplýstir. Ég hygg, að flestir Ísfirðingar, sem hafa komið hingað og verið hér á fundum í verkalyðsfélögum eða talað við verkamenn í bænum, víti, hvernig ástandið er hér. Þeir vita, að ¾ fulltrúaráðsins eru alveg á öndverðum meiði við stjórn Alþfl. í bænum og að „Nýtt land“ er gefið út af Alþfl. með styrk frá Dagsbrún og Jafnaðarmanna-félagi Reykjavíkur.

Ég vil taka dæmi um það, hvað Finnur Jónsson er orðinn sérstaklega óvandaður í máls-meðferð. Þar sem hann segir, að það standi í „Nýju landi“, að landlæknir ætti að sjá sóma sinn í því að láta t. d. alla Klepps-sjúklinga, sem sumir hafi aldrei öðlast neinn skilning, en aðrir tapað honum, ganga í Alþýðuflokksfélagið og öðlast þar skilning fyrir fáeina aura, þá er þetta tekið úr grein, þar sem áður hefir verið tekin upp klausa úr Alþýðublaðinu, en hún er svona, með leyfi hæstv. forseta: „Alþýðuflokksfélagið er þannig byggt upp, að hverjum einasta alþýðumanni og konu er gert kleift fjárhagsins vegna að vera meðlimur þess. Með því að vera meðlimur í félaginu fá félagarnir fyllsta skilning á öllum þeim málum, sem uppi eru í hvert skipti, og einnig þeim, sem varðandi eru framtíð flokksins“.

Það er svo í „Nýju landi“ vitnað í þessa grein

og talað um, að mönnum sé lofað fyllsta skilningi fyrir fátæna aura, og það liti út fyrir, að menn eigi að fá þennan skilning afhentan með skírteininu o. s. frv. Menn sjá, í hvaða tóni hér er skrifað. En þetta á að vera sérstaklega víta-vert.

Ef ég hefi tíma til, þá mun ég taka önnur dæmi úr ræðu þessa þm., sem sýna á móta vand-aðan hugsunarhátt og ósanngirni og sýna, að það er sérstaklega vondur málstaður, sem hann er að reyna að verja.

Hann hefði átt að lesa upp úr „Nýju landi“ í dag, hvernig Skjaldborgin rænir alþýðuhúsinu og hvernig 15 menn hafa tekið sig til og lagt fram 40 þús. kr. til þess að ná meiri hl. í alþýðuhúsinu úr höndum verklyðsfélaganna, sem hafa byggt þetta hús. Þessu hefir verið haldið í svo mikilli leynd, að ekkert hefir frétt um þetta fyrr en á aðalfundinum. Þarna eru menn komnir, sem aldrei hafa áður fengizt til að leggja einn eyri fram, en eru þarna komnir með 1-2-3 þús. kr. hver. Þar er piltur um fermingu og námspiltur, sem er erlendis. Þar á meðal eru þm. flokksins, sem ekki einu sinni hafa staðið við fyrri skuldbindingar sínar um fjárframlög.

Ég mun nú snúa mér að því máli, sem fyrir liggur. Þm. G.-K., Ólafur Thors, er með þessa vantrauststill. vegna þess, að hann vonast eftir, að upp úr stjórnarkrisunni verði mynduð stj. með Sjálfstfl. um það, að leysa deilur þær, sem upp kunna að koma, eins og sjómannadeiluna, og skírskotar hann þá fyrst og fremst til þeirra vinnudeilna, sem orðið geti hjá ríkinu sjálfu, hjá Ríkisskip og við ríkisverksmiðjurnar á Siglufirði; en hann á líka við einstök fyrirtæki eins og Kveldúlf. Hann vill gera nauðungar-dóma að algildri reglu og skapa sterka stj. Framsfl. og Sjálfstfl., til að knýja verkalyðinn til að lúta þeim. Hann vill berja niður samtök verkalyðsins og koma á vinnulöggjöf, sem leggur í fjöttra samtök verkalyðsins, og eins og hann segir, að skapa vinnufrið og öryggi, svo hinar vinnandi stéttir og samtök þeirra ráði engu um kjör og kaup verkamanna, ef atvinnurekendur vilja ekki góðfúslega ganga að því. Þarna kemur afstaða Sjálfstfl. fram ósvikin, og sýnir hún, að hann hefir ekkert lært og engu gleymt. Hann talaði eins og útgerðarmaður og atvinnurekandi, en ekki sem flokksforingi. En rauði þráðurinn hjá honum er sá, að hann óskar eftir því, að Sjálfstfl. njóti aðstoðar Framsfl. til að koma á þjóðskipulagi, sem hann óskar sér, þar sem atvinnurekendurnir séu einráðir um kjör og kaup verkamanna, því hann veit, að Sjálfstfl. getur ekki komið slíku á einn.

Afstaða forsrh., Hermanns Jónassonar, er miklu óhreinni í þessum málum. Hann heldur greinilega opinni leiðinni til íhaldsins og verkalyðsins, þó að undanskildum Moskva-mönnum, sem hann nefnir svo. Hann stendur fast á lausn sjómannadeilunnar með gerðardómnum og treystir því, að sjómenn ráði sig með þeim kjörum á sildveiðar, sem gerðardómurinn hefir úrskurðað, en vill ekki liðssafnað nema í ýrtruðu nauðsyn. Hann lofar engu um það, að nýr gerðardómur verði ekki settur, og talar um ósann-

girni í kröfum „Þróttar“ á Siglufirði og vega-vinnumannanna og annara, sem búizt er við launadeilum hjá. Hann skýrir að öðru leyti ekki afstöðu ríkisstj. til þeirra mála. Hann bætir því við, að afgr. muni verða vinnulöggjöf, sem undirbúin sé af mþn., og ræðst á þann hluta verkalyðsins, sem mótmælt hefir þessu frv., en það eru nær öll stærstu félögin í landinu og flest af hinum smærri. Það eru aðeins örfá félög, sem samþ. hafa frv. óbreytt. Hann segir ekkert um það, með hverjum hætti sú vinnulöggjöf muni verða, sem Framsfl. samþ. í þinginu, svo það er ekki hægt að taka afstöðu til hennar.

Ég segi fyrir mitt leyti, og svo mun vera um flesta alþýðuflokksmenn, að þeir munu vera á sama máli um það, að við höfum ekkert á móti vinnulöggjöf, ef hún er á þann hátt, sem sæmi-legt má teljast fyrir verkalyðssamtökin.

Þá talaði hann um, að Framsfl. — eða það virtist a. m. k. skína út úr ræðu hans — hefði tekið völdin nú til þess að hægara væri fyrir þingflokk Alþfl. að halda áfram samvinnunni við Framsfl. vegna þess, að það þurfi að gera ýmsa hluti, sem hann kom þó ekki nánar inn á, en virðist vera launadeilumálin, sem ekki sé þægilegt fyrir Alþfl. að vera með í stjórn um. En þeir myndu svo geta komið á sínum tíma og verið með í því.

Ég verð að segja fyrir mitt leyti, að áður en ég tek fulla afstöðu til stj., þá óska ég eftir að sjá betur á málum þingsins, eins og rökst. dagskráin ber með sér, hverja afstöðu hún tekur á þingi, og það virðist vera hægt um flest mál, sem skilja milli Framsfl. og Alþfl. Svo einkennilega vildi til, að þm. Alþfl., og þá sérstaklega Finnur Jónsson, gengu á móti till. um það, að rannsókn á hag sjávarútvegsins færi fram á þessu þingi. Ég get ekki skilið þetta öðruvísi en svo, að hann og hinir aðrir alþýðuflokks-þm. séu gengnir frá þeim stefnumálum, sem þeir báru fram á vörðinginu 1937. En þá lágu fyrir fullkomnar till. frá Alþfl., svo það hefði ekki þurft mþn. til að starfa að því máli.

Nú var það svo, eins og menn vita, að eftir kosningarnar 1937 varð sú glufa á vináttunni milli Alþfl. og Framsfl., að ekki hefir gróið um heilt síðan. Alþfl. kom inn á þing með 3 þm. færra en áður. Finnur Jónsson kenndi mér um það og sagði, að ég hefði valdið því. Hann hefði getað sagt það þá, en það má minna hann á, að sá maður, sem barizt var um í bænum, var Stefán Jóhann, en ekki ég. Það sýndi sig þá, að Alþfl. gat ekki komið þeim málum fram, sem hann hafði hugsað sér, með þeim liðstyrk, sem hann þá hafði. Hinsvegar litum við svo á, sósíalistarnir í Alþfl., að sú stefna, sem flokkurinn hafði tekið, væri algerlega rétt og því yrði að athuga, hvað þyrfti til þess að koma málum flokksins fram. Við litum svo á, að hvorki Framsfl. eða Sjálfstfl. myndu leysa þau vandamál, sem nauðsynlegt væri að leysa. Það væri hlutverk Alþfl., og enginn annar flokkur gæti það. En til þess þyrfti hann að fá aukinn styrk og það yrði að safna undir merki hans öllum verkalyðssamtökum í landinu og öllum verkalyð landsins yfirleitt. Af þessum ástæðum

fóru þær sameiningartilraunir fram, sem gerðar voru af hálfu okkar margra alþýðuflokksmanna í fullu trausti á það málefni. En á sama tíma var af sumum mönnum verið að undirbúa klofning í flokknum og ná eignum flokksins undir þá. Við sósíalistarnir í Alþfl. teljum engan vafa á því, að hægt sé að sameina meiri hluta Alþfl. og Kommfl., og við væntum þess, að hægri hlutinn verði með. Ef okkur tekst þetta, þá teljum við vist, að upp muni rísa nýtt tímabil fyrir íslenska alþýðu. En að byggja von sína á því að sitja í skjóli Framsfl. og hafa þátttöku þar um einhver mál, án þess að hugsa um vöxt flokksins í framtíðinni og völd alþýðunnar í landinu, geti ekki vakað fyrir þeim, sem eru í raun og veru sósíalistar innan flokksins.

Ég vil svo minnast á nokkur grundvallaratriði í þessum málum frekar. Við litum svo á, sósíalistarnir í Alþfl., að það sé þjóðingarlaust að vera að tala um þjóðstjórn eða sameiginlega stjórn, ef ekki er jafnframt mynduð sameining alþýðunnar, sem sú stj. á að hvíla á. Við álitum, að fyrsta undirstaðan til þess sé að skapa það skipulag, bæði í verkalyðssamtökunum og hvað skipulag flokksins snertir, sem nauðsynlegt er til að hann geti komið sínum málum fram. En hinsvegar litum við svo á, að það sé ekki aðeins til verkalyðsins, sem Alþfl. eigi sitt erindi, heldur engu síður til bænda. En það er mjög erfitt að ná til bænda vegna þess, hvað strjálbýlið er mikið í sveitunum, en þar eru samvinnufélögin fyrir, sem Alþfl. styður, þar sem hann getur því við komið, því að öðru leyti eru litil tók að ná til þeirra. Með því að skapa fyrst verkalyðssamtök og flokksskipulag í þéttbýlinu og í bili að halda vinsamlegri samvinnu við bændur gegnum Framsfl., þá álitum við, að með því sé hægt að skapa þann lýðræðisgrundvöll, sem nauðsynlegur er fyrir sósíalista-flokk í landinu.

Finnur Jónsson segir, að innan Alþfl. hafi deilan farið þannig fram, að við vinstri mennirnir höfum verið í miklum minni hluta. En í Dagsbrún hefir það verið þannig, að þeir, sem hafa verið á móti sameiningunni, hafa fengið 20—50 atkv. Alþýðublaðið og Finnur Jónsson segja, að þeirra flokksmenn komi ekki á fundina, — en hvers vegna geta þeir ekki komið? Á sama hátt hefir það verið í jafnaðarmannafélögunum, að undanteknu einu. Það er því í raun og veru ekki hægt að sjá, hvaða fylgi hægri mennirnir geta talið sér.

Ég vil svo að endingu endurtaka það, að afstaða mín til ríkisstj. mun markast af því, hvernig þingmálin verða leyst og hvaða loforð fást um það, að ríkisstj. láti vera að nota gerðardóm í þeim vinnudeilum, sem framundan eru, og hvort hún fæst til að semja um viðunandi kjör við þær stofnanir, sem undir hana lúta. Ef það fæst ekki, þá mun ég ekki veita ríkisstj. traust, og ef vinnulöggjöfin verður lätin ganga fram á þann hátt, sem hún er nú borin fram, þá mun ég líka verða andvígur núv. ríkisstj.

Forseti (BÁ): Þá hefir 3. þm. Reykv., Hédinn Valdimarsson, lokið máli sínu.

Þá er annari umferð lokið, og hefst þá síðari

umferð í kvöld, og tekur fyrstur til máls þm. Seyðf., Haraldur Guðmundsson, og talar af hálfu Alþfl., og hefir hann 14 mín. yfir að ráða.

\*Haraldur Guðmundsson: 3. þm. Reykv., Hédinn Valdimarsson, kvaðst hér tala fyrir meiri hluta kjósenda í Alþfl. Ég veit, að hann er hjartssýnn á eigið fylgi, en hann hefir stundum rekið sig á það, að vonirnar hafa brugðizt, og er það ekki nema góður eiginleiki að gleyma sínum fyrri hrakförum, enda mun hann, þegar hann fer að reyna fylgi sitt, komast að raun um, að vonbrigðin munu verða stór og sár.

Hann telur óvandaðan málflutning Finns Jónssonar, þar sem hann er að lesa upp úr „Nýju landi“ án þess að gera grein fyrir tóntegundinni, sem það sé skrifað í. Mér finnst það sýna hvað bezt, hversu gersamlega fjarri Hédinn Valdimarsson er orðinn almennum hugsunarhætti Alþfl., að hann telur, að það, að mönnum er ekki gert að greiða nema lág félagsgjöld, réttlæti þau ummæli hans, að hópurinn sé klepp-tækur. Þetta sýnir, hversu fjarri hugsunarhætti Alþfl. hann er nú. Annars get ég bætt því við, að mér þykir nokkuð sláandi að heyra 3. þm. Reykv. nota nákvæmlega sömu illyrðin um hv. þm. Ísaf. eins og hv. þm. G.-K. temur sér mjög að nota um hann. Það var eins og 3. þm. Reykv. hefði lært utanað þau ókvæðisorð, sem þm. G.-K. er vanur að flytja um þm. Ísaf., þegar hann var að lýsa honum áðan.

Hann sagði, að Alþfl. væri horfinn frá sínum stefnumálum og vildi ekki fallast á, að hagar sjávarútvegsins væri rannsakadur þegar á þessu þingi. En enginn veit betur en 3. þm. Reykv., að það er ómögulegt að gera þá rannsókn á sjávarútveginum, sem þarf að gera, og koma með till. á þeim tíma, sem eftir er af störfum þingsins. Slik rannsókn væri kák eitt. Þetta veit 3. þm. Reykv. manna bezt.

Fleira hefi ég ekki við hann að segja að svo stöddu.

Hv. þm. S.-Þ., Jónas Jónsson, lét svo um mælt, og lézt þar vera að svara mér, að réttur þjóðfélagsins til að lifa væri helgari en réttur fólksins til að svelta sig með skipulagsbundinni leti. Ég veit ekki, hvers vegna hann ræðir við mig um þetta, því Alþfl. hefir ekki verið með neinar slíkar till. í sambandi við togaradeiluna. Þvert á móti hefir Alþfl. lagt til, að togaradeilan væri leyst, eða það af henni, sem aðkallandi var að leysa, en það voru saltfisksveiðarnar. Alþfl. áleit, að þeir, sem taka að sér það vald, að skipa málunum með lögum, yrðu líka að taka á sig þá pólitísku ábyrgð, sem því fylgdi að kveða á um það, hvað kaupði skyldi vera. En Framsfl., sem hv. þm. er form. fyrir, kaus heldur að skjóta sér bak við gerðardóm heldur en að taka á sig þá pólitísku ábyrgð, sem því fylgdi að ákveða kaupði, sem greiða skyldi. Þetta er munurinn á þeim lausnum, sem um var að ræða, en það var enginn ágreiningur um það, að þingið gæti ekki afskiptalaust látið togarana liggja.

Hv. þm. S.-Þ. sækir nú fast að fá samstarf við ábyrga stjórnmalaflokka, eins og hv. þm. Dal. sagði í gær í ræðu sinni. Þar stendur hugur hans fyrst og fremst til Sjálfstfl. og Bændafl.

Hvað segir nú blað hv. þm. um annan af þessum ábyrgu stjórn mála flokkum. Um Sjálfstfl. segir Nýja daghl. 15. jan., að hann hafi breytt úr fastheldnum íhaldsflokki í ábyrgðarlausan lýðskrumsflokk. Þetta segir blaðið um þann flokk, sem hv. þm. S.-Þ. vill fá sem ábyrgan samstarfsflokk. Blaðið talar enn fremur um ábyrgðarleysi og takmarkalaust lýðskrum þeirra manna, sem ráði mestu í Sjálfstfl. Svo segir blaðið, „að síðan 1929, þegar Jón Þorláksson var form. Sjálfstfl., hefir flokkurinn tekið þeirri meginbreytingu að gerast ábyrgðarlaus lýðskrumsflokkur, sem ekki hikar við að gera kröfur um tekjuhalla rekstur á ríkissjóði og atvinnuvegunum í pólitísku augnamiði, í stað þess að vera áður fastheldinn íhaldsflokkur, sem vildi hafa lág ríkisútgjöld og tekjuhalla lausan rekstur fyrir sitt aðalmarkmið“.

Þetta er lýsing fjmrh. á þeim flokki, sem hv. þm. S.-Þ. sækir svo fast að fá að taka upp samstarf við í þinginu sem ábyrgan stjórn mála flokk. Ekki er lýsing forsrh. á Bændafll. fegri, en það breytir engu um skoðun hv. þm. á því, hvað það sé askilegt fyrir Framsfll. að fá hann fyrir samstarfsflokk.

Hv. 1. landsk., Brynjólfur Bjarnason, flutti hér allangt erindi, sem ég ekki kemst hjá að vikja nokkuð að. Hann talaði fyrst um þingflokk Haralds Guðmundssonar, og væri því sennilega rétt svarað með því að tala ekki um þingflokk Brynjólfs Bjarnasonar, heldur þingflokk Stalins hér á landi. En ég skal nú ekki vera að skemmta með slíkum orðaleik.

Hann sagðist ætla að segja á réttan hátt að nokkru leyti sögu sameiningarmálsins. Það var mikil varfærni hjá honum að taka það fram, að það væri ekki nema að nokkru leyti, enda sannaðist það mjög á málflutningnum.

Hv. þm. sagði, að á sambandsþinginu hefði komið fram till., sem kommúnistar hefðu ekki getað gengið að. Um það var þá engin vitneskja fengin. Ennfremur sagði hann, að á sambandsþinginu hefðu nokkrir menn tekið sig saman um að kljúfa Alþfl., ef till. yrði samþ. Þetta er nú að snúa sannleikanum í lýgi. Það eru þeir menn, sem gengu úr Alþfl. í Kommfl., sem gerðu tilraun til að kljúfa Alþfl. Það sýndi sig á sambandsþinginu, þegar enginn þeirra mælti á móti því, þegar samþykkt var einróma, að samnings-tilboðið væri það ýtrasta, sem flokkurinn treysti sér til að ganga.

Hv. þm., Brynjólfur Bjarnason, sagði, að þetta hefði aðeins verið málamynda tilboð. Það getur verið, að hann hafi tilfelli til að halda það, því þá gerðist það, sem aldrei hefir komið fyrir og á vonandi aldrei eftir að koma fyrir aftur, að Héðinn Valdimarsson gekkst fyrir að safna undirskriftum undir skjál þess efnis, að þeir, er á það rituðu, væru tilbúnir til að ganga lengra í samningum við kommúnista en þeir höfðu áður samþ., að væri hægt að ganga. Þessir menn gengu svo inn í Kommfl., og þar mun vera falin ástæðan fyrir því, að þeir eru að afsaka þessa klofningsstarfsemi.

Þetta er nú saga alþýðusambandsþingsins rétt sögð.

Mér er illa við að heyra illa talað um þá

menn, sem verið hafa minir samstarfsmenn. Því var mér ánægja að því, að Brynjólfur Bjarnason mælti svo lofsamlega um Héðinn Valdimarsson. Það er vist, að Héðinn Valdimarsson á þetta hól skilið af Kommfl. fyrir að hafa gengið yfir til hans og reynt að veikja Alþfl., og það er eðlilegt, að þessi lofsyrði komi frá Brynj. Bjarnasyni. Hann er þar að gjalda skuld við Héðinn Valdimarsson, sem honum er skylt að gjalda. En ég spyr: Roðnar ekki Héðinn Valdimarsson undir þessu lofi? Ég óska honum til hamingju með þessi lofsyrði, eins og ég óska Kommfl. til hamingju með HV, þennan nýja liðsmann sinn, og óska, að hann njóti hans bæði vel og lengi.

BrB hefir margt að finna að núv. ríkisstj., og þó einkum Alþfl. Ríkisstj. er að hans dómi hreinasti verkalyðsböðull, sem berst á móti öllum réttmætum kröfum verkalyðsins, drepur frv. kommúnista, sem mun vera stærsti gallinn, og út frá þessum forsendum ætlar hann ekki að greiða atkv. með vantrauststill., heldur sitja hjá. Hann ætlar svo sem ekki að stugga við þessari stj., sem er böðull verkalyðsins. Hann lauk máli sínu á mjög átakanlegan hátt. Hann sagði, að það væri hlutverk Kommfl. að ná meiri hl. á sambandsþinginu í haust, sem Alþfl. ætlar að halda. Og þessum meiri hl. ætla þeir að ná með stuðningi HV.

Vegna þess hve ég hefi eytt miklum tíma til að tala um þessa nýju bandamenn Sjálfstfl., hefi ég litinn tíma til að svara hv. þm. G.-K. En þó get ég ekki komið hjá að mótmæla 2 atriðum úr ræðu hans. Hann sagði, að það væri ekki satt, að útgerðarmenn hefðu stöðvað skipin nú á vertíðinni. Hann veit, að þetta eru ósannindi. Hann veit, að þeir hönnuðu að leigja skipin á ufsaveiðar, þótt enginn ágreiningur hefði risið um kaup eða kjör sjómanna á ufsaveiðum. Mér þótti eftirtæktarvert, að hv. þm. skyldi varpa fram þessari spurningu: „Dettur nokkrum í hug, að Ítalir hefðu tekið Abessiníu, ef Englendirar hefðu verið búnir að hervæðast“? Hann talaði þarna líkingamál. Ríkisstj. átti að vera Englendirar og sjómennirnir Abessinía. Það, sem ríkisstj. átti að gera, var að hervæðast; hún átti að koma upp hervaldi til að vernda vinnufriðinn. Vegna þess að ríkisstj. gerði ekki þetta, er vantrauststill. flutt. Það átti að beita ofbeldi við sjómenn, án þess að vitað væri, hvort til vinnustöðvunar kæmi. Þetta er meginkrafa Ólafs Thors til ríkisstj., — þetta er krafa hans flokks.

Hann kvaðst sjá hilla undir uppfylling vona sinna í sambandi við rannsókn togaraútgerðarinnar og fleiri mál. Ég vildi mega óska þessari framsóknarstjórn þess, að hún láti aldrei þær hillingar, sem Óth tjáir þingheimi og öðrum, að hann eygi, verða að veruleika.

\*Forsrh. (Hermann Jónasson): Herra forseti, góðir hlustendur! Ég býst við, að hlustendum þyki þetta alleinkennilegar vantraustsumr., og mun ég varla þurfa að skýra fyrir þeim, hver tilgangurinn er með þessu vantrausti. Það var að koma þessum umr. af stað, sem nú hafa fram farið.

Ég þarf fáu að svara hv. þm. G.-K. Hann

minntist á, að hann hefði afsannað ein 14 atriði af þeim, sem ég minntist á í gær. Ég býst við, að hlustendur fari meira eftir því, hvaða rök koma fram, en þótt menn segist hafa sannað eitt og annað. En það var eitt atriði, sem hv. þm. Seyðf. minntist raunar á, það var um það, að þótt auðvitað sé gott að hafa þingmannavald á bak við sig, þá er hætt við, að hv. þm., þótt 17 séu eða svo, myndu hrökkva skammt, þegar þyrfti að skakka vinnudeilur, enda kom fram í ræðu hv. þm., að til annars valds myndi þurfa að gripa í slíkum kringumstæðum. Þýðir svo ekki að deila um það frekar; það er skoðanamunur um það, hvernig leysa eigi stórkostlegt vandamál. Ég hefi þar fyrir mér nær fjögurra ára reynslu, — hann hefir sína skoðun. Ég hygg, að flestir hafi þá skoðun, að þegar þjóðir byrja að hervæðast, þá vaxi hernaðarandinn að sama skapi og fallbyssunum fjölgar. Það er a. m. k. reynslan í Evrópu nú og áður. Þar gildir sama reglan og í vinnudeilum, aðeins í stærri stil. Ófriðarhættan vex óðar en hervaldið ris upp. Enda hefir það ekki verið síður hér á hv. Alþ., þótt l. hafi verið mótmælt, að draga saman lið. Menn muna efalaust eftir benzínverkfallinu. Það verkfall hætti án nokkurra bardaga og blóðsúthellinga, — en hvað hefði það verkfall kostað, hefði verið dregið saman lið af því, að lögum frá Alþ. var mótmælt?

Vitanlega verða gerðardómslögin framkvæmd. Þau eru lög frá Alþ., sem ekki þarf að tala um, hvort verði framkvæmd eða ekki.

Viðvíkjandi þessu vantrausti vil ég koma litillega inn á það hlutverk, sem komið hefir í dagsljósið í sambandi við það. Það er hlutverk Sjálfstfl. og sjálfstæðismanna í landinu. Þar hefir komið í ljós, hvert hlutverk þeirra er. Það er eðlilegt, að þeir vilji komast til valda; það vilja allir flokkar. En aðferð þeirra hefir fyrst og fremst verið sú, að æsa menn upp. Má í því sambandi minna á, hvernig Morgunblaðið æsti sjómenn til að krefjast kauphækkunar, og Alþýðubl. gat þá ekki orðið eftirbátur þess. En svo þegar kom til samninga um kaup það, er þeir ættu að krefjast, þá kom það ekki sjálfstæðismönnum við. Það, sem skrifað var, var skrifað til þess að koma ríkisstj. í vanda, og það sama kemur fram í umr. Ögranirnar til sjómanna um það, að fella ætti gerðardóminn, eru einnig settar af stað til að koma stj. í vanda. Það er það sama og kemur fram í Visi, þar sem sagt er, að ég hafi verið með hótanir í garð sjómanna, ef þeir hlýddu ekki gerðardómnunum. Allt er þetta samskonar aðferð til að æsa upp verkalyðinn og koma stj. í vanda. Nú er talað um undirlægjuhátt jafnaðarmanna við Framsfl., en undanfarin 3 ár hefir alltaf verið talað um kúgun þá, er jafnaðarmenn beittu við Framsfl. Þetta leiddi til þess, að Bændafl. var klofinn úr Framsfl. í sveitunum, og nú á að nota sömu aðferð í kaupstöðunum. Hlutverk kommúnista er æ sem fyrr hið sama, að æsa verkalyðinn. Þeir komu af stað Siglufjarðardeilunni til að koma ríkisstj. í vandræði. Þeir tala um, að ríkisstj. sé of íhaldssöm, alþýðufloksmenn séu alveg kúgaðir. Þetta er gert til að kljúfa verkalyðshreyfinguna.

Alþt. 1938. D. (53. löggjafarþing).

Um vinnulöggjafarfrv. er talað sem þrælalög. Það er reynt að vekja ótrú á Alþfl. með því að segja, að aðferð þeirra til að ráða fram úr vinnudeilum sé engu betri en gerðardómur. Allt er þetta gert til að kljúfa. Ekkert sýnir þetta þó betur en ræður kommúnista hér. Ef einhverjir hlustendur hafa verið í vafa um, til hvers þessi till. er fram borin, þá hefðu þeir átt að sjá andlitin á stjórnarandstæðingunum, þegar kommúnistar voru að halda ræður sínar áðan. Þetta er allt undirbúningur undir alþýðusambandsþingið í haust. Þetta er allt undirróður, svo ég ekki segi rögur, til þess að kommúnistar geti náð meiri hl. á sambandsþinginu í haust. Menn vita, að einmitt nú riður á að hafa vinnufrið, og þá er það tilgangur kommúnista að reyna að fá valdaðstöðu til að eyðileggja hann og hyggjast til þess að hefja undirróðurs- og klofningsstarfsemi meðal verkalyðsins og beita því bæði í ræðum sínum og blóðum. En þeir athuga ekki, að um leið og þeir næðu verkalyðnum undir sitt merki, þá myndu þeir eyðileggja hann. Eins og hinn reyndi foringi Jón Baldvinsson sýndi fram á, þá myndi sameining Alþfl. og Kommfl. útiloka samstarf milli Alþfl. og Framsfl. Það er líka tilgangurinn með því að koma þessum umr. af stað, og því hafa þær farið fram með svo einkennilegum hætti. Þær koma ekki hlustendum fyrir eyru sem umr. um vantraust, enda auðséð, að tilgangurinn er allt annar.

Afstaða Framsfl. er hinsvegar sú, að reyna til hins ýtrasta að halda uppi jafnvægi þessa þjóðfélags, og reynslan verður að skera úr um, hvort það tekst. Það er fyrst og fremst komið undir því, hve sjálfstæðismenn eru duglegir með sína undirróðursstarfsemi og hvað kommúnistar verða duglegir að hjálpa þeim, og það er jafnframt komið undir því, hve jafnaðarmenn og foringjar verkalyðsins eru duglegir að standa þetta öldurót af sér. Meðan reynslan er að skera úr því, álit ég heppilegast, að framsóknarstjórn fari með völdin í landinu, af þeim ástæðum, er ég rakti hér í gær.

Ég þakka þeim, er hlustað hafa á mál mitt, og vil segja það, að fyrir mitt leyti get ég verið ánægður með þessar umr. og að vantraust þetta var fram borið og rætt á svo óvenjulegan hátt.

\*Stefán Stefánsson: Herra forseti! Hv. þm. Ísaf., Finnur Jónsson, tók sér allnærri þá lýsingu, er gefin hefir verið af vesalmennsku hans og þeirra annara þm. Alþfl. nú undanfarið. Honum var raunar vorkunn. Í sambandi við það mælti hann nokkrum ókvæðisorðum til Bændafl., en ég hirði ekki um að svara þeim. Það voru ómerkileg orð, enda flutt af ómerkilegum manni, en þau sýna innræti hans vel, og skal mig ekki undra, þótt kjósendur flýi hann og hans flokk, ef þeir hafa allir þar líkt innræti og hann.

Hæstv. fjmrh. gaf þá yfirlýsingu, að honum hefði tekizt að ná fullum greiðslujöfnuði við útlönd. Þó eru afborganir af föstum lánum ekki taldar með. Þetta tel ég einkennilega reikningsfærslu, enda sýnir þessi greiðslujöfnuður hans, að duldar greiðslur eru 11 millj. Hann

lýsti því og yfir, að afborganir af föstum lánum væru 5 millj. á ári, og játar því raunverulega, að duldu greiðslurnar séu 16 millj. Greiðslujöfnuðurinn er þá óhagstæður um 10 millj. kr.

Hæstv. ráðh. vildi halda því fram, að skuldir við útlönd hefðu ekkert aukizt í hans stjórnartíð. Það er óhætt að fullyrða, að þær hafa aukizt um tugi millj. Um það bera duldu greiðslurnar einmitt vitni. Ráðh. var að bera saman verzlunarjöfnuð á 2 undanförunum árum og í stjórnartíð Ásgeirs Ásgeirssonar. Það má minna hæstv. ráðh. á, að 1932—33 var verzlunarjöfnuðurinn hagstæður um 7½ millj., og það jafnast fyllilega á við þau ár, sem ráðh. var að gera samanburð á. Árið 1934 læt ég liggja milli hluta, því ÁÁ og núv. ráðh. báru sameiginlega ábyrgð á afkomu þess.

Þá talaði hann um velmegun bændastéttarinnar. Um hvað bera þessar jarðasölur vott, sem meira og minna er af í hverri viku og mánuði? Menn flýja sveitirnar. Bændur hafa ekki efni á að byggja upp jarðir sínar og halda fólki. Þeir bera minnst úr býtum allra stétta. Samt þreytast þessir menn ekki á því að útbásuna, hve blómlegt sé hjá bændunum á Íslandi, þótt þeir viti, að hagar bændna fer versnandi.

Hæstv. forsrh. hafði ýms ummæli í ræðu sinni. sem gaman væri að athuga, en til þess vinnst enginn tími. Hann jataði, að horfurnar væru ískyggilegar. Og hann bar fram vantraustsyfirlýsingu á sjálfan sig og sitt ráðuneyti og jataði, að þeir væru búnir að sigla þjóðarskútunni í strand, eða það langt upp á grynningar, að minnstu munaði, að hún færi í strand.

Þá var það áberandi, hvað hann talaði mikið fyrir hönd þm. Alþfl. Það var varla hægt að heyra, hvort hann talaði fyrir sósíalista eða framsóknarmenn. E. t. v. gerir hann ekki svo mikinn greinarmun á þeim. Það er bersýnilegt, að hann treysti ekki þm. Alþfl. til að fína saman leifar kjósendanna og reyndi að koma þeim til hjálpar. Hann vildi afsaka afstöðu þeirra til gerðardómsins og hinar dulbúnu hótanir Sjómannafélagsins og las upp aðvörun Jóns Baldvinssonar um að forðast mennina frá Moskva.

En hvert vísaði ráðh. þessum kjósendum? Hann vísaði þeim til Haralds Guðmundssonar. Hann kom þarna fram sem „agitator“ fyrir Alþfl., og er sá flokkur illa farinn, að vera ekki fær um að koma fram sjálfur, en þurfa að fá hæstv. forsrh. fyrir sig. Yfirlýsingar ráðh. um hina fullkomnu einingu Framsfl. voru dælitíð broslegar, því öllum þingheimi og fleirum er ljóst, að þar ríkir hinn mesti glundroði, en hitt er ekki annað en ósannindi. Þeir eru einmitt mjög dreifðir viðvikjandi því, hvernig þeir eigi að snúa sér gagnvart þeim örðugleikum, sem nú eru framundan.

Þá gumaði forsrh. mikið af jarðræktarlögunum. Þau ætti hann sem minnst um að tala; þau eru flokk hans til lítils sóma. Enda hefir hann orðið að eta ofan í sig allan fyrsta kafla laganna, og á vonandi eftir að eta meira af þeim ofan í sig.

Það er nógu gaman að athuga í sambandi við það lof, sem hann bar á Harald Guðmunds-

son og hans flokk, það, sem kom fyrir hér í þinginu fyrir skömmu, er form. Framsfl. deildi við Harald Guðmundsson. Hann sagði, að HG hefði sýnt Framsfl. mikla óvild og svivirðu. Nú telur ráðh. sér ekki skylt að taka upp hauzkann fyrir form. sins flokks. Siður en svo. Framsóknarmenn sýna HG fullkomið traust og skipa hann í þann æðsta virðingarsess, sem til er á Alþ., — gera hann að forseta Sp. Þetta sýnir betur en nokkuð annað klofning þann, sem er innan Framsfl. Engum dettur í hug, ef eining væri innan flokksins, að hann sýndi form. sínum þá svivirðingu að kjósa fyrir forseta Sp. mann, sem nýbúinn er að óvirða hann svo.

Svo þakka ég þeim, er á mig hlýddu, og býð öllum góðar nætur.

Einar Olgeirsson<sup>1)</sup>: Það getur nú ekki verið alveg rétt, sem andstæðingar okkar hafa haldið fram, að við kommúnistar séum alveg þýðingarlausir, ef dæma skal eftir því, hve miklu þúðri þeir eyða á okkur. Hv. þm. S.-Þ. (JJ) stóð allreiður upp og hélt eina af sínum æsingaræðum yfir því, að launráð hans sjálfs skyldu ekki heppnast, að hann skyldi ekki komast í ráðherrastólinn við hliðina á Ólafi Thors, og ekki heldur fá að verða ráðh. í framsóknarráðuneytinu, þegar ráðh. Alþfl. var dreginn til baka. Í Landsbankanum mun hann finna sinn eina örugga stað. Hann er einn af þeim þm., sem landsbankavaldið ræður algerlega yfir, og má þar minna á l. um sildareinkasölu ríkisins, sem samþ. voru í fyrra. Þessi þm., sem ekki kann einföldustu þingmannasiði, þótt hann hafi setið á þingi í ein 20 ár, reynir nú að berjast móti þeim hugsjónum, sem hann áður varð frægur fyrir að fylgja. Hv. þm. S.-Þ. kom með sinn gamla róg um sildareinkasölu og mig. En það, sem hann þar sagði, er ekki rétt. Þegar ég fór frá sildareinkasöluinni eftir 3 ára starf, var hún vel stað, en mennirnir, sem hann setti yfir hana, settu hana á hausinn á hálfu ári. Ég veit, hvers vegna ég var rekinn; það var af því, að ég vildi ekki beygja mig, og þó bauð Jónas Jónsson mér góð boð. Hann bauð mér skólastjórastöðuna við gagnfræðaskóla Akureyrar, auk forstjórastöðu við sildareinkasölu, en þar brást honum bogalistin. Framgangur fyrirætlana hans strandaði á afstöðu okkar kommúnista.

Hann talaði um, að Landsbankinn hafi orðið fyrir óréttmætum árásum í sambandi við óreiðuna þar. En það er sama sem að segja, að ekki hefði mátt tala illa um Íslandsbanka á þeim árum, þegar hann tapaði 18 millj., eða um Landsbankann á þeim árum, þegar hann tapaði um 16 millj. kr. af þjóðarfé. Ríkið hefir alltaf verið látið hlaupa undir bagga með honum til að bjarga honum frá gjaldþroti. Hvað var það, sem Jónas frá Hriflu skrifaði um undir fyrirsögninni: „Hverju leyna Jensenssynir þjóðina?“. Nú vill hann mynda samkomulag til að leyna þjóðina svindlinu í Landsbankanum. Hann þykist vera pólitískt heiðarlegur og

1) Í þessa ræðu vantar það mikið, að hún er óleiðréttanleg. — EOI.

vilja vernda Landsbankann, meðan hann er að leiða yfir hann sömu vandræðin og með Íslandsbanka. Jónas heldur, að hann geti ráðið yfir Framsfl., en það getur hann ekki, því að framsóknarmenn hafa gert kosningabandalag við kommúnista víða á landinu. Atkvæðatala hv. þm. S.-Þ. (JJ) fer minnkandi í hans eigin kjördæmi við hverjar kosningar, og hér á þingi er talið, að honum fylgi  $2\frac{1}{2}$  þm. úr Framsfl.

Þá ætla ég að vikja að ræðu hv. þm. Ísaf. (FJ). Hann talaði um samfylkingu Alþfl. og Kommfl. Við kommúnistar höfum alltaf reynt að hafa samfylkingu við Alþfl., og er þar skemmt að minnst síðustu bæjarstjórnarkosninga hér í Reykjavík. En þá var rýtingnum lagt í bakið á okkur, þegar við ráðgerðum sameiningu þessara flokka og áttum að sækja gegn hinum sterka sameiginlega óvini, íhaldinu.

Þá talaði hann um það, að við hefðum látið sameininguna stranda á því, að við vildum ekki samþykkja, að flokkurinn skyldi reyna að ná völdum á þingræðislegan hátt. En þetta er rangt. Kaflinn um þetta hljóðar svo: „Vill flokkurinn vinna að þessu með þátttöku í kosningum til Alþ., sveitar- og bæjarstjórna og með löggjafar- og stjórnarstarfsemi á þingræðisgrundvelli, með stétta- og viðskiptasamtökum sínum og fjölda-áhrifum, með útbreiðslu- og fræðslustarfsemi meðal hinna vinnandi stétta. Í þessu endurbótastarfi hefir flokkurinn jafnan fyrir augum og undirbyggir takmark sitt, valdatöku alþýðunnar, til að geta breytt þjóðskipulaginu í samræmi við stefnu sína og byggt upp sósíalismann, sem felur í sér hið fullkonnasta lýðræði í öllum þjóðmálum“. Þetta var felld af meiri hluta fulltrúa hins íslenska Alþfl. Hinsvegar er afstaða norska verkamannaflokksins. Hann lætur standa í stefnuskránni, að hann sé reiðubúinn með öllum meðulum að ná völdum fyrir verkalyðinn. En þm. Alþfl. töldu ómögulegt að ganga að þessu, því að þeir héldu, að Framsfl. myndi ekki leyfa þeim að orða þetta svona, og slíta allri samvinnu við þá, ef þetta yrði samb. En verkalyðurinn myndi hafa farið sínu fram, hvað sem slíku lifur. Norski verkamannaflokkurinn er í stjórnarsamvinnu við norska bændaflokkinn, og Framsfl. myndi eiga bág með að neita samkomulagi við flokk, sem ekki hefir róttækari stefnuskrá en norski verkamannaflokkurinn.

Þá vil ég minnst á rangfærslur hv. þm. Ísaf. (FJ) um Rússland. Hann segir, að við kommúnistar viljum enga sameiningu við Alþfl., nema því aðeins, að hann vilji skilyrðislaust hrósa öllu, sem gerist í Rússlandi, og verja allt, sem rússneskt er, jafnt fyrir réttmætri sem óréttmætri gagnrýni. En þetta er ekki rétt. Norski verkalyðsflokkurinn vill styðja hina vísindalegu uppbyggingu sósíalismans, sem þar fer fram, og veita hlutlaus fræðslu um Rússland.

Þetta er allt annað en það, sem hv. þm. Ísaf. (FJ) heldur fram, að við kommúnistar heimtum. að allt sé varið, sem gerist austur í Rússlandi, og þar á meðal allt „spionage-systemið“, sem Alþýðublaðið er að reyna að verja, en það er allt annað en að verja uppbyggingu sósíalismans. Þá halda þm. Alþfl. því fram, að við kommúnistar vildum fara að koma á þjóðstjórn

hér á Íslandi. Þetta er hinn háskalegasti hugtakaruglingur. Þjóðstjórn er stjórn hægri flokkanna, sem heinist gegn verkalyðnum, en þjóðfylkingarstjórn er stjórn vinstri flokkanna, sem vilja reyna að berjast sameinaðir gegn fasismannum. Þessi þjóðfylkingarstjórn vill leita samvinnu við hina borgaralegu lýðræðisflokkka, eins langt til hægri og unnt er. Íslenska þjóðin vill, að samfylking Kommfl. og Alþfl. komist á. Við treystum því, að hún muni komast á og sigra hér á Íslandi á næstunni.

Flm. (Ólafur Thors): Síðasta ræða hv. þm. Seyðf. (HG) gefur lítið tilefni til andsvara, enda sýnist allmjög af honum dregið.

Út af hernaðarhjali hans minni ég hann á, að hinir spöku Rómverjar sögðu: „Ef þú vilt efla friðinn, þá vertu viðbúinn ófriði“. Það er þessi sami boðskapur, sem ég hefi flutt við þessar umr.

Annars liggur við, að ég kveinki mér við að auka raunir þessa hv. þm. Allir hlustendur skilja, hverju fram fer. Hæstv. forsrh. er að biðla til mín. Ég tek því vel og læt líklega, en hv. þm. Seyðf. situr eins og vonsvikin ástmey og grætur hinum beisku tárur afbrýðiseminnar. Og svo illa ber hann harm sinn, að forsrh. hefir runnið til rifja og er nú í síðustu ræðunni farið að rifja upp forna vináttu og mæla blíðlega til hv. þm. Seyðf.

Ræða hæstv. fjmrh. lá nokkuð utan við efnið. Ég sagði ekki, að stjórnin hefði skapað gjald-eyrisvandræði, hallarekstur og opnað atvinnuleysinu dyr, — mætti þó að visu sýna, að stjórnin á sinn þátt í því —, heldur sagði ég, að undir þessari stjórnarforystu hefði þjóðin lent í þessum erfiðleikum. Hinsvegar sagði ég, að stj. hefði aukið útgjöld ríkisins, þyngt skatta, hert fjötra og aukið einræði. Ekkert af þessu reyndi ráðh. að hrekja, enda er það ekki hægt.

Út af ummælum ráðh. um aflabrest og markaðsmissemi er það að segja, að að sönnu er brestandi þorskafla mikið áfall, en þó lán, úr því markaður misstist. En auk þess hefir aukið andvirði sildar og sildarafurða meir en jafnað þann halla. — Að öðru leyti fjallaði þessi ræða ráðh. einmitt um venjulegt yrkisefni á eldhúsdagi, og er því rétt, að sú deila biði þess, að þær umræður fari fram.

Örfáum orðum vil ég beina til hæstv. forsrh. Hann segir, að það sé ekki aðalatriði um styrk ríkisstjórnar, að mikill fjöldi þingmanna standi að henni. Þingmenn muni lítt liðtækir til stórræða. Þetta er utan við kjarna málsins, en hann er sá, að á því veltur, að ríkisstjórnin haldi þinglegum styrk, þótt hún geri skyldu sína, jafnt í kaupgjaldsmálum sem öðrum.

Annars hlýtur það að vekja athygli, hve forsrh. leikur tveim skjöldum, er hann í senn lætur í veðri vaka, að hann mundi alltaf allt byggja á traustinu á löghlýðni borgaranna, en lætur þó skína í, að það sé svo sem hægt að draga saman lið og berja sitt fram, ef þess þurfi með.

Ráðh. var, svo sem til að sanna, hve fjarri sanni liðsamdráttur væri, að bregða upp mynd af því, hvað af hefði hlotizt, ef slíkt hefði verið gert í benzínverkfallinu svokallaða. Það

spaugilega er bara það, að þessi sami ráðh. gerði tilraun til að ná saman liði einmitt í þessu verkfalli, — tilraun, sem mistókst af því, að bilstjórar höfðu samúð þeirra, sem til var leitað.

Ég mun ekki fremur en ég er vanur láta mig miklu skipta vaðal kommúnista. Ræða hv. 5. þm. Reykv., Einarssonar, var þessi sama ræða, sem kommúnistar eða Kommfl. Íslands, eða bróðir þessa eða bróðir hins, alltaf og alstaðar undir öllum kringumstæðum flytur. Það er bankavaldið og Kveldúlfur og hringavaldið og lýðræðisastin frá Moskva og háa kaupið, þ. e. a. s. háa kaup allra þeirra, sem hér fást við eða fengist hafa við stjórn einhverra fyrirtækja, að undanteknum þeim 15000 kr., er Einar Olgeirsson tók á ári meðan hann stjórnaði sildar-einkasölunni, sem honum, eins og kunnugt er, fórst svo hönduglega, að hún eftir stuttan starfstíma fór svo eftirminnilega á hausinn, að jafnvel þó útgerðarmenn hefðu lánað skip sín endurgjaldlaust í 2 ár og sjómenn hefðu gefið alla sína vinnu í 2 ár, þá nægði það samt ekki til að frelsa þetta óskabarn, sem borgaði Einari Olgeirssyni 15000 kr. á ári, frá afleiðingum óstjórnar hans, þ. e. a. s. gjaldþrotinu.

Þetta var nú í þá daga, þegar Einar Olgeirsson kunni að meta peningana, en annars er engin ástæða til að vera að illskast við þessa smábátautgerð Stalins hér á Íslandi. Heima fyrir er hann búinn að leggja stóru skipunum upp, þ. e. a. s., hann er eins og kunnugt er búinn að láta drepa alla eða nær alla þá helztu dýrlinga, sem Einar Olgeirsson og hans nótur hafa í blöðum sínum skriðið á fjórum fótum fyrir í mörg ár. Það getur þá og þegar komið fyrir, að Stalin hætti að senda peninga til útgerðarinnar hérna heima, og þá verða þessir piltar, eins og Einar Olgeirsson og Brynjólfur Bjarnason, sjálfsagt skikkánlegir salón-sósiálistar, eins og Haraldur Guðmundsson og Stefán Jóhann.

Ég skal játa það, að framan af ræðu Einarssonar var mér dálítið um og ó. Ég var farinn að óttast, að hann ætlaði að reyna að klina á Sjálfstfl. einhverri smán með því að vera okkur sammála og greiða atkvæði með vantraustinu okkar, en svo er nú fyrir þakkandi, að hann bjargaði því öllu við. Hann lýsti því yfir, að hann væri á móti ríkisstj. og vantreytti henni og þess vegna myndi hann greiða atkv. á móti vantraustinu. Þetta er nú að visu venjuleg kommúnistisk rökræði, en að þessu sinni erum við ánægðir með hana.

Ég get ekki neitað því, að framkoma Bændafll. í þessu máli kom mér dálítið á óvart. Ég sé ekki ástæðu til þess að fara að gera tillögu hans um stjórn allra flokka að umræðuefni. Hv. þm. Dal. (ÞBr) ræðir sjálfsagt nánar um það við kjósendur sína í Dölum áður en hann tekur fullnaðarákvörðun um að setjast sjálfur í þá stjórn, t. d. milli Einarssonar og Haralds Guðmundssonar, en að því er sjálf rökin snertir, um nauðsyn þessarar hinnar rökstuddu dagskrár Bændafll., þá verð ég að viðurkenna, að ég skil þau ekki alveg til fulls. Hv. þm. virðist bera fram þessa till. sína — en hún hnigur sem kunnugt er að því, að núverandi ríkisstjórn sé of veik, að nauðsynlegt sé, að ríkisstjórn sé miklu sterk-

ari, að þess vegna hefði átt að mynda þjóðstjórn, en úr því það var ekki gert, þá sé ekki rétt að samþ. vantraust á þessa stjórn, því að það sé vitað, að hún hafi meiri hluta þingsins að baki sér, heldur sé bezt að skora á stj. að taka til athugunar, hvort hún teldi ekki nauðsynlegt að styrkja sig, — vegna þess, að hann teldi tilgangslaust að bera fram vantraust á stjórn, sem hefði yfirlýstan styrk þingmeiri-hluta að baki sér. En mig langar nú að spyrja hann, hvort hann teldi þá þinglegra að krefjast þess af þessari sömu stjórn, að hún beiti sér fyrir því að koma sjálfri sér frá völdum með myndun þjóðstjórnar, eins og hann sjálfur leggur til. Mér sýnist þetta vera nokkuð líkt hvað öðru, og þætti gaman að fá nánari skýringar, að öðru leyti en því, að Bændafll. vill sýnilega hliðra sér hjá að lýsa vantrausti á stjórnina, og má þá segja, að batnandi manni sé bezt að lifa. Virtist mér þetta ástæðulausa hik stafa af því, að Bændafll. teldi, að ekki væri hægt að lýsa vantrausti á hæstv. atvrmrh., Skúla Guðmundsson. Má að visu vel játa, að Bændafll. hefir sízt ástæðu til að gera lítið úr þeim manni, en þó varla heldur svo mikið, að hann geti bætt þjóðinni upp hækkandi skatta, vaxandi atvinnuleysi og auknar frelsisskerðingar. Leyfi ég mér í því sambandi að minna hv. þm. Dal. á það, að forsrh. lýsti yfir, að stefna stj. yrði óbreytt. og þykir mér það oflof um Skúla Guðmundsson, að þm. Dal. telji nú, að allri sinni fyrri andstöðu á þessari stjórnarstefnu sé lokið, eingöngu ef Skúli er atvrmrh., þótt stefnan sé óbreytt.

En höfuðrök Bændafll. fyrir þessari fremur hjákátlegu dagskráartillögu voru þau, að vantraustið væri neikvætt, en dagskráartill. væri jákvæð. En þetta er náttúrulega alger hugsunarvilla. Verði vantraustið samþ., þá er hin veika stjórn fallin, og þá munu þeir, sem samþ. vantraustið, vegna þess hve stjórnin er veik, auðvitað tryggja það, að mynduð verði sterk stjórn. Það er því augljóst, að verði Bændafll. á móti vantrauststíll., þá er hann að hindra, að sterk stjórn verði mynduð, því að engar líkur eru til, að hin rökst. dagskrá þeirra verði samþ., enda mun hún varla eiga vis nema 2 atkv. í þinginu.

Þessum umr. er nú að verða lokið. Þær hafa verið um margt fróðlegar, svo að menn vita nú miklu betur en áður, hvað á seiði er. Þær hafa sannað, að ádeila Sjálfstfl. var á rökum reist. Mönnum er nú ljóst, að stj. ættar að fylgja sömu stefnu og þeirri, er þegar hefir fært mikla hölvun yfir þjóðfélagið. Mönnum er ljóst, að stj. getur vegna hins mikla og vaxandi málafnaðgreinings milli Framsfl. og Alþfl. ekkert verkefni af höndum innt. Menn vita nú, að stj. klofnaði út af ágreiningi um það, hver afskipti löggjafinn og framkvæmdarvaldið má hafa af kaupdeilum. Menn skilja nú, að enginn mátti leyfa sér að mynda nýja stjórn án þess að tryggja það, að stuðningsmenn hennar væru sammála um það mál, sem klofningnum hefir valdið. Mönnum er ljóst, að Hermann Jónasson vissi, þegar hann myndaði hina nýju stjórn, að afstaða sósiálista til deilumálsins var óbreytt. Mönnum er ljóst, að sterkar líkur benda til þess, að svipaðar deilur, er skapa þörf fyrir

stjórnaraðgerðir, séu í uppsiglingu. Mönnum er ljóst, að þær líkur stafa mikið frá samkeppni Héðins Valdimarssonar og kommúnista við sósíalista. Mönnum er ljóst, að þessar líkur hafa stóruakízt vegna þess, að stj. styðst við sósíalista. Mönnum er ljóst, að sósíalistar þora ekki annað en vera andvígir öllum stjórnaraðgerðum á þessu sviði. Mönnum er ljóst, að stjórn, sem styðst við sósíalista, er því öldungis máttvæn og óþær um að leysa þörf þjóðfélagsins í þessum mikilvægu málum. Mönnum er ljóst, að með þessari stjórnarmyndun hefir forsrh. ekki eingöngu eyðilagt gerðardómslögin, heldur og stofnað þjóðinni í mikinn vöða.

Undir niðri eru fleiri hér innan þingsalanna sammála um höfuðstefnu þessara mála heldur en látið er í veðri vaka. Allir, sem fylgjast með í stjórnmalunum, vita, að í Framsfl., utan þings og innan, fjölgar þeim, sem sjá, hvert stefnir, og í þeim hópi eru margir, kannske flestir, af valdamestu mönnum flokksins, líka á þingi.

Það er mikils virði, að forsrh. hefir nú sagt alþjóð manna sína skoðun um, hvernig hér er komið. Það eru hinar miklu og vaxandi þrengingar, sem framkalla hina vaxandi ábyrgðartilfinningu og breyttu afstöðu ýmsra foringja Framsfl. — Sjálfstfl. fagnar þeirri breytingu, þótt hann harmi, hve seint hún kemur. Sjálfur mun Sjálfstfl. óhikað taka á sig þá ábyrgð og það erfiði, sem þjóðarþörfin krefst á hverjum tíma, eins og flokkurinn líka þegar hefir sýnt með lausn ýmsra vandamála á síðustu þingum í samstarfi við Framsfl.

Sjálfstfl. gekk þess ekki dulinn, að vantrauststill. yrði felld. Hann taldi þó skyldu sína að bera hana fram, meðfram til þess að stofna til þeirra umr., er hér hafa fram farið.

Ég tel, að mikið hafi unnizt á þessum umr. Ég veit, að hlustendur hafa fundið, í hverju þær eru frábrugðnar umr. undanfarinna ára, og lét mér það vel líka.

En þó till. okkar verði felld hér á þingi, þá mun sjálf ráðs viðburðanna, sjálf hin málefnalega aðstaða í landinu að því leyti tryggja framgang hennar, að þessi stjórn mun ekki fara lengi með völdin í landinu. Brátt mun koma hér ný stjórn, ný stefna, ný átök og nýr ávöxtur.

\*Héðinn Valdimarsson: Ég vil víkja að því, sem forsrh. sagði, að verið væri að undirbúa samband af Kommfl. og Alþfl. Hann sagði, að Framsfl. væri ekki verkalýðsflokkur, og það myndi útiloka allan samvinnugrundvöll milli Framsfl. og Alþfl., ef kommúnistar hefðu odda-afstöðu á Alþ. Kommúnistar höfðu ekki aðgang að alþýðusambandsþinginu; þar fengu engir aðgang nema yfirlýstir Alþfl.-menn. Samvinnugrundvöllur þessara flokka, sem lagður var fyrir alþýðusambandsþingið síðasta, var ekki kommúnistisk stefnuskrá, heldur stefnuskrá norska verkalýðsflokksins. Yfirlýsing forsrh. er ekki önnur en sú, að hann vill ekki vinna með flokki, sem er eins róttækur og norski verkalýðsflokkurinn. Hægri menn Alþfl. segjast ekki

geta unnið með slíkum flokki, enda er margt, sem bendir til þess, að svo sé.

Haraldur Guðmundsson og aðrir fulltrúar á síðasta alþýðusambandsþingi voru sammála bæði mér og Kommfl. um það, að við yrðum að finna einhverja leið til að vinna saman. Við gerðum itrekaðar tilraunir til að fá alþýðusambandsþingið til að fallast óskipt á sameiningargrundvöll, sem ég hafði gert aðaldrætti að, eftir fyrirmynd frá norska alþýðufl. En til þess að fá hægri menn til að hætta við að ganga úr flokknum varð meiri hl. þingsins að láta undan að nokkru leyti og samþ. tilboð, sem hægri menn vonuðu, að Kommfl. yrði ókleift að ganga að.

Viðvikjandi því, hver sé sannur Alþfl.-maður, verður sambandsþingið að skera úr öllum slíkum deilum. En um eitt verður ekki deilt, að hægri menn hafa brotið samþykktir Alþfl. í Reykjavík og framkallað með því klofninginn, sem þeir undirbjuggu á síðasta flokksþingi. Þeir komu með yfirlýsingu þrem dögum fyrir kjördag í vetur um, að þeir væru reiðubúnir að brjóta samþykkt flokksins um samstarf við annan flokk. Ástæðan til þess gat ekki verið sú, að þeir hafi ekki viljað samþ. starfsskrá Alþfl. í bæjarmálum, en sú starfsskrá var flokkunum sameiginleg, heldur var samþykktin brotin í klofningstilgangi og til þess að geta rekið sameiningarmennina úr flokknum. Af þessu verða verkamenn í Alþfl. að ráða, hverjir muni á næsta alþýðusambandsþingi verða taldir sekir um brot á samþykktum flokksins. Ég get ekkert sagt um, hvort þinginu muni takast að sameina flokkana óskipta eða ekki. Hitt er ljóst, að það eru örfáir menn í sambandsstj. og þingflokki Alþfl., sem hafa látið undan fyrir þeirri hægri stefnu, sem komin er í Framsfl., og reynt af þeim ástæðum að kljúfa Alþfl. Átti að halda áfram með þessa klofningsstarfsemi, eða sameinast í sósíalistiskan lýðræðisflokk, eins og verkalýðsflokkarnir á Norðurlöndum eru? En það er hinn svokallaði Alþfl., sem hv. þm. Seyðf. er fyrir, ekki.

#### ATKVR.

Rökst. dagskráin frá þm. Dal. felld með 38:2 atkv.

Rökst. dagskráin frá 3. þm. Reykv. felld með 40:4 atkv.

Tillgr. felld með 26:16 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: BSn, EE, GÞ, GSv, GL, JakM, JJós, JGM, JPálm, MJ, ÓTh, PO, SEH, SK, TT, ÞÞ.

nei: ÁÁ, BJ, BSt, BÁ, BjB, EÁrna, EmJ, ErlÞ, EystJ, FJ, GG, HelgJ, HermJ, IngP, JJ, JörB, PHerm, PZ, PHann, SÁÓ, SkG, StgrSt, SvBH, VJ, ÞorbÞ, HG.

BrB, EOL, HV<sup>1)</sup>, ÍslH<sup>2)</sup>, StSt, ÞBr<sup>3)</sup> greiddu ekki atkv.

1 þm. (ÁJ) fjarstaddur.

1) HV: Með tilvisun til dagskrártill. minnar greiði ég ekki atkv.

2) ÍslH: Með tilvisun til hinnar rökst. dagskrár hv.

3) ÞBr: Með tilvisun til dagskrártill. minnar greiði ég ekki atkv.

# Pingsályktunartillögur, vísað til ríkisstjórnarinnar.

## 1. Mjólkurverð.

Á 4. fundi í Ed., 19. febr., var útbýtt:  
Till. til þál. um verðlag á mjólk (A. 14).

Á 6. fundi í Ed., 22. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.  
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 8. fundi í Ed., 25. febr., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Brynjólfrur Bjarnason): Herra forseti! Þegar mjólkurlögin voru sett fyrst, var því haldið fram, að hið nýja skipulag mundi lækka verðið mikið. Þessi lækkun er ekki enn komin fram, en aftur á móti hefir mjólkinn nú verið hækkuð í Reykjavík og Hafnarfirði um 2 auru á litrann. Þegar breyt. á mjólkurl. var samþ. á síðasta þingi, bentum við kommúnistar á, að eitt af tvennu hlyti að verða: Annaðhvort mundi mjólkinn hækka eða verðið lækka til bænda í nágrenni Rvíkur, og við spurðum, hvorn kostinn flm. þessa máls gerðu ráð fyrir að taka. Við fengum engin skýr svör. Það var alveg vitanlegt, að það yrðu gerðar kröfur um verðhækkun frá bændunum í G.-K. Þær kröfur komu líka fram, og þeim var sinnt. Verðhækkunin kom líka. Þegar umr. fóru fram um þetta mál á síðasta þingi, en þó ekki svarað neinu beinu um þetta, en þegar við spurðum, hvort ætlunin væri að hækka mjólkina í verði, var okkur svarað neitandi. Afleiðingin yrði ekki sú, að mjólkinn yrði hækkuð. En það hefir samt verið gert. Þegar breyt. á mjólkurl. voru samþ., var það vitanlega gert í trausti þess, að mjólkinn yrði ekki hækkuð. Fulltrúar Alþfl. lýstu yfir því, að þeir greiddi atkv. eingöngu í trausti þess, að mjólkinn yrði ekki hækkuð. Og ég man það, að þegar l. voru afgr. hér í d., lýsti hv. 3. landsk. yfir því skýrt og skorin-ort, að hann greiddi atkv. með þeim í trausti þess, að mjólkinn yrði ekki hækkuð. Málið stendur því svo: Sjálfstfl. hefir lýst sig andvígán mjólkurhækkuninni og Alþfl. hefir lýst sig henni andvígán; sem sé meiri hl. Alþingis hefir lýst sig henni mótfallinn. Það hlýtur því að vera verkefni Alþingis að láta vilja sinn í ljós og láta ríkisstj. vita, að það er skylda hennar að gera ráðstafanir til, að mjólkinn verði lækk-uð aftur.

Bændur í G.-K. segjast ekki þola að fá sama

verð og aðrir framleiðendur, nema mjólkurverðið almennt hækki til framleiðenda. Nú sér hver maður, að þegar önnur eins nauðsynjavara og mjólkinn er svo einokud sem raun er á, og hæsti framleiðslukostnaður látinn ráða um verðlagið, þá er það óforsvaranlegt gagnvart neytendum og líka til tjóns fyrir bændur og leiðir af sér hrún.

Þá er að athuga það, hvers vegna framleiðslukostnaðurinn er svona hár hjá þessum bændum. Eftir því, sem bændur austanfjalls segja, geta þeir vel framleitt mjólk fyrir 20 auru litrann, og eftir því ætti að vera hægt að selja hana í Rvík fyrir 30 auru litrann. Landleiga hjá bændum í nágrenninu er eitthvað hærri en í fjarsveitunum, og það ætti að vera eina eðlilega ástæðan til þessa misræmis í framleiðslukostnaðinum, en það ætti aldrei að muna miklu. Það væri æskilegt, að ýtarleg rannsókn fengist á því, hvað þetta atriði getur munað miklu.

En hér eru líka aðrar ástæður að verki, m. a. sú, að margir stærri bændur vinna ekki sjálfir á jörðum sínum, þar sem aðrir bændur lifa aftur á móti að mestu leyti á sínu eigin vinnuafli. Aukning framleiðslukostnaðar af þessari ástæðu — að bændur vinna ekki sjálfir að framleiðslunni — á ekki að taka til greina.

Ég vona, að allir þdm. séu mér sammála um, að hér sé um svo mikið alvörumál að ræða, að nauðsynlegt sé að rannsaka það til hlítar. Enginn skyldi ætla, að ég sé að telja eftir bændum, þó að þeir gætu fengið hækkað verð fyrir mjólk sína. Ef slík hækkun yrði til frambúðar til hagnaðar fyrir bændur, mundi ég eflaust líta öðrum augum á málið en ég geri nú. Ég skil það vel, að fulltrúar bænda líti svo á, að þeir verði að fá það verð fyrir mjólkina, sem gefi þeim mestan hagnað. En ég neita því afdráttarlaust, að ráðið til þess sé að hafa verðið á neytlumjólkinni sem hæst. Það hefir verið reiknað út, að ef verðhækkunin á mjólkinni yrði til þess, að mjólkurneyzlan minnkaði um 5—6%, þá myndu bændur engan hagnað af því hafa. Ef neyzlan minnkaði meira, yrði um beint tap að ræða fyrir bændur. Hinsvegar er ekki reynsla fyrir því enn, hvaða áhrif verðhækkunin hefir á neyzluna, en ef neyzlan minnkar ekki mjög mikið strax vegna verðhækkunarinnar, stafar það af því, að mjólkurneyzlan hér er svo lítil fyrir, að það er erfitt fyrir bæjarbúa að spara meira við sig mjólkina en þeir gera. Neyzlan hér í Rvík nær ekki ½ lítra á

mann á dag. Á síðastl. ári var hún rúml. 5 millj. lítra í Rvík og Hafnarfirði, en á öllu verðjöfnunarsvæðinu eru framleiddir yfir 12 millj. lítra. Ef neyzlan væri eins mikil hér í Rvík og Hafnarf. eins og í bæjum í Svíþjóð t. d., mundi hún eiga að vera um 8—9 millj. lítrar.

Nú er kreppa framundan. Ef mikil lækun verður á öðrum framleiðsluvörum, samfara minnkandi kaupgetu, verður mjólkinn svo dýr, að neyzla hennar hlýtur að minnka stórkostlega. Því er ég hræddur um, að þessi verðlagspólitik geti orðið til óbærilegs tjóns fyrir bændur. Það riður fyrst og fremst á því að auka neyzluna, en til þess þarf samstarfið á milli neytenda og framleiðenda að vera gott, og það fæst ekki með brögðmælum eða með þeirri falskenningu, að það séu óbrúanlegar hagsmunamótsetningar á milli þessara tveggja aðila.

Bæjarstj. Rvíkur hefir nú skipað n. til að athuga, hvernig megi auka mjólkurneyzluna í Rvík. Það hefir komið fram till. um, að allmikið af mjólk yrði gefið til atvinnuleysingja og fátækra barnaheimila, eða þá selt með hálfvirið. Yrði þetta gert á kostnað bæjarins með styrk frá ríkinu, enda þyrfti þetta ekki að hafa mjög mikil aukautgjöld fyrir bæinn í för með sér, því að það mundi létta mjög á fátækraframferinu.

Það þarf vitaskuld að gera fleira. Það þarf að leita samstarfs við neytendur í bænum; og þá álit ég, að mjög mikið væri fengið með því, ef samstarf um þetta tækist við stærstu neytendasamtökin hér í bænum, sem er Kaupfélag Reykjavíkur og nágrennis, sem ég veit, að mundi veita þann styrk, sem það geti í té látið, til þess að auka mjólkurneyzluna, ef trygging væri fyrir því, að slík aukning yrði til þess að lækka mjólkurverðið.

Á grundvelli þess, sem ég hefi hér sagt, og með því ég líka veit um afgæðið hv. þdm. til þess máls, sem þáttill. mín fjallar um, treysti ég því, að hv. þd. samþ. þessar till.

**Páll Zóphóníasson:** Herra forseti! Ég verð að jata það, að ég skil ekki, hvernig hv. 1. landsk. hugsar sér að koma 1. lið þessarar þáttill. til framkvæmda. Hann veit, að til eru sérstök l., sem ákveða, að skipuð sé mjólkurverðlagsn. Hann veit, að í þeirri n. sitja nú tveir menn fyrir neytendur og tveir fyrir framleiðendur og einn stjórnskipaður. Hvort ætlast hann nú heldur til, að vilji og skoðanir þessara manna, sem hafa verið, hvað meiri hl. snertir, með í að hækka verð mjólkurinnar, sé einskis virtur, eða þeir þá eigi bara að vera til þess að framkvæma það, sem stjórnarráðið segir þeim að gera? Þekkir hv. 1. landsk. dæmi þess úr sinni starfsemi, að þær n., sem Kommfl. skipar, geri það, sem forráðamaður flokksins segir þeim að gera (**BrB:** Já, miðstjórn flokksins), og þær hafi engar sjálfstæðar skoðanir eða vilja? Er það á þann hátt, að stjórnin eigi að hlutast til um þetta og segja: Já, nefnd mín góð. Þið gerið bara það, sem ég segi fyrir, og ákveðið ekki annað —? Eða á stjórnarráðið að gripa fram í og framkvæma þennan vilja með því að breyta l.? Ég skil sem sagt ekki þetta.

En af því að atvikin haga því svo, að ég er í þessari d. og jafnframt formaður þeirrar n., sem framkvæmdi þessa mjólkurhækkun, sem hér er um að ræða, þá þykir mér rétt að skýra frá því, hvernig þessa verðhækkun bar að og á hverju hún er byggð.

Skal ég fyrst geta þess, að það mun hafa verið seint í september, sem menn, bæði hér í Reykjavík og utan Reykjavíkur, fóru að koma til mín og tala um, að nauðsynlegt væri, að mjólkurverðið væri hækkað. Það var löngu áður en breyt. var gerð á l., sem hv. 1. landsk. heldur, að öll hækkunin hafi byggzt á. Meðal þessara manna voru þau Eyjólfur Jóhannsson, Ragnhildur í Háteigi og Magnús á Blikastöðum, svo að ég nefni þrjú nöfn. Ég sagði þessum þremur mönnum og öllum öðrum, sem á þetta minntust þá, að satt að segja vissi ég ekki, hvort til væri nokkur mjólkurverðlagsn.; ég vissi ekki, hvort hún hefði verið skipuð nema eitt ár, árið 1934. Og ég hélt satt að segja, með tilliti til skipunar kjötverðlagsn., að mjólkurverðlagsn. væri ekki til, og þyrfti því að skipa hana á ný. Þessi svör mín urðu til þess, að 10. okt. í haust skrifaði félag, sem kallar sig Mjólkursamlag Kjalarnesþings. — en í stjórn þess eru Lorenz Thors, Ólafur Bjarnason í Brautarholti o. fl. —, og skoraði á stjórnarráðið að hækka mjólkurverðið úr 38 aukum upp í 45 auka og að tilsvarendi hækkun þessu yrði gerð á öllum öðrum mjólkurafurðum. Og svo sendi stj. þessa félags bréf í þá átt, að hún skoraði á stjórnarráðið að skipa mjólkurverðlagsn. tafarlaust, væri hún ekki til. Við þessari áskorun varð svo stjórnarráðið, og þessi n. var skipuð í okt. eða nóv. í haust, eftir að bæjarstjórn sem fulltrúi neytenda og mjólkursölu. sem fulltrúi framleiðenda voru búnar að benda á menn til að fara í nefndina. 23. okt. kemur svo aftur áskorun, og þá frá félagi, sem kallar sig Mjólkurbandalagi Suðurlands. Í stjórn þess félags er Eyjólfur Jóhannsson formaður, og bréfið frá því er undirskrifað af honum. Hann skorar á stjórnina 23. okt. að hækka mjólkurverðið úr 38 aukum upp í 45 auka pr. lítra og láta hækka verð á skyri um 10% og verð á smjöri og rjóma um 20—25%. Hann rökstuddi þessa till. með því, að verðlag sé hækkað á öllum aðkeyptum vörum og að kaupgjald sé hækkað og dýr hefyndur, og verði því að kaupa mikinn fóðurbæti, ef ekki eigi að drepa mikinn hluta búfjár og ef ekki eigi að verða fóðurskortur.

Um þetta leyti var ég búinn að koma á fund úti í Oddfellow-húsi — ég ætla að það hafi verið 10. des. — til að ræða við menn, sem þar voru að ræða um mjólkurverðlagið. Þegar ég kom til þessara manna, vildu þeir fá hjá mér ákveðið loforð um, að mjólkinn yrði hækkuð í verði alveg tafarlaust, og höfðu stór orð um þann drátt, sem orðið hefði á því og ég væri valdur að. Ég lofaði þessum mönnum þá, að ég skyldi reyna að átta mig greinilega á þeim atriðum, sem áhrif hefðu á það, hvort réttmætt væri að hækka mjólkurverðið eða ekki, og þegar ég væri búinn að því, þá mundi ég kalla mjólkurverðlagsn. saman. En hvað hún þá gerði, vissi ég vitanlega ekki. Þessu lofaði ég þarna á fundinum. Og mér virtist, að

aðalmenn á fundinum væru Eyjólfur Jóhannsson, Magnús Þorláksson, Einar Ólafsson og Ragnhildur í Háteigi. Það töluðu margir fleiri, en mér virtist þessir menn vera aðalmennirnir á fundinum. (MJ: Það er best að nefna bara sjálfstæðismenn). Ég sá ekki einn einasta mann á fundinum annan en Klemenz Jónsson í Árnakoti, sem ekki var sjálfstæðismaður. Þegar ég fór af þessum fundi, skrifaði ég tafarlaust öllum þeim mönnum hér í bænum, sem verzlá með fódurbæti, og það þá um upplýsingar um, hvaða verð hefði verið á fódurbæti hjá þeim ýms ár og hvað það væri nú. Sömu leiðis fór ég í það og setti líka aðra menn í það með mér að tina upp úr skattskýrslum bænda, hvaða kaup hefði verið borgað kaupamönnum og kaupakönum um allmörg undanfarin ár. Þetta fór ég í gegnum. Og í síðasta lagi skrifaði ég svo mjólkursölu. og spurði hana, hverjar væru þær kaupkröfur verkafólks, sem hún hefði neyðst til að verða við síðan árið 1934, og þá sérstaklega um áramótin síðustu. Tiltölulega skömmu eftir áramót var ég búinn að athuga kaupgjaldið, en svar frá mjólkursölunefnd kom fyrst 2. febr. Það sýndi sig við þessar athuganir, að á því svæði, sem mjólkinn var seld af til Reykjavíkur, unnu árið 1934 691 karlmaður að kaupavinnu, en árið 1937 716; árið 1930 aðeins fleiri, sjö hundruð fjóurtíu og nokkrir, og kvenmenn h. u. b. jafnt frá ári til árs, liðlega 700 (718—720). Kaupið, sem að meðaltali var greitt yfir allt heila svæðið hin einstöku ár, reiknaði ég svo út og sá, að það hafði breytzt, þannig að frá því árið 1930 hafði það lækkað til ársins 1933, svo farið að hækka og hækkað til ársins 1937, er það var orðið rétt að segja það sama og árið 1930. Þarna er fæði vitanlega ekki tekið með í útreikningnum. 1937 þurftu menn því að borga nálega alveg það sama í kaup við heyvinnu eins og 1930, en kaupið lækkaði í millitið, og var það þegar mjólkinn var sett niður, og það var ein af ástæðunum til mjólkurlækkunarinnar 1934.

Um fódurbætin gildi alveg sama sagan. Hann var árið 1937 kominn upp í sama verð og árið 1930, og um 7% dýrari en 1934.

Þá tók ég allar kýr á svæðinu, sem eru í eign þeirra, sem eru í nautgriparættarfélaginu, og athugaði, hve mikinn hluta fódursins þær hefðu fengið sem fódurbæti og hve mikinn hluta hey. Þá sýndi sig, að vetrarfóður kúnna hafði hækkað um 5,8% frá árinu 1934 til ársins 1937. Þá er þó alveg séð burt frá því, að vitanlega vita það allir menn, að hey frá sumrinu í sumar er allt annað fóður heldur en það hey, sem fæst þegar vel viðrar. Og ég gerði það með vilja að taka ekki tillit til þess. Því að þótt í öllum þessum áskorunum, sem sendar hafa verið og stjórnarráðinu hafa borizt, sé fyrst og fremst lögð höfuðáherzlan á það, að það eigi að hækka mjólkurverðið nú, af því að sumarið hafi verið svo slæmt, þá álit ég, að ekki sé hægt að taka tillit til þess að því er til mjólkurverðsins kemur.

Samtímis þessum athugunum reyndi ég að átta mig á, hvernig hefði breytzt hlutfallstala hjá hagstofunni um kostnað við framfærslu 5 manna fjölskyldu hér í Rvík. Var slíkt fyrst

reiknað eftir húsaleigu; en eftir manntalið 1930 var reiknað eftir því, hver byggingarkostnaðurinn var, og þá reiknað aftur fyrir sig í tímunn, til þess að fá sem gleggst yfirlit og tölunnar samræmdar. Það sýndi sig, að árið 1930 er þessi hlutfallstala, þegar talan fyrir árið 1914 var sett 100, 252. Svo fer hún lækkanði, og kemst árið 1933 niður í 226. Svo fer hún aftur hækkanði og kemst árið 1937 upp í liðugt 257. Hún fylgir alveg sömu línun eins og kaup fólksins í sveitinni hefir gert á þessu tímabili, þessi lína, sem hagstofan reiknaði út um kostnað við framfærslu 5 manna fjölskyldu hér í Rvík.

Þá reyndi ég að átta mig á því, hvernig það væri með kaupgetu almennings. Síðan ég komst í kjötvörðlagn. hefi ég alltaf reynt að fylgjast með því, hvað ýmsar búðir hafa haft í veltu á ári, og reynt að nota þær upplýsingar sem mælikvarða á það, hvað fólkið er ört að kaupa. Og það sýndi sig, að fólkið var örara að kaupa árið 1937 en undanfarið, sem telja má merki um meiri kaupgetu.

En hjá mjólkursamsöluinni sjálfri höfðu ekki orðið smávægilegar breyt. Um áramótin var samið um kauphækkun hjá öllu fólki þar, sem nam um 12½% að meðaltali. Og ef sú kauphækkun á að koma niður á verði neyðslumjólkurinnar, þá gildir hún ½ eyris verðhækkun á hvern lítra. Þetta er kauphækkun bara þeirra, sem vinna við mjólkurbúðirnar. Ef aðgætt er, hvað kol til stöðvarinnar, lok á flöskur og keyrsla á bilum o. fl. hefir hækkað í verði — og þetta allt eru óhjákvæmilegir útgjaldaliðir —, þá sýnir sig, að þessi hækkan samtals nemur sem svarar eins eyris verðhækkun á hverjum lítra mjólkur, sem seldur er. Þessi hækkan hefir að langmestu leyti verið framkvæmd eftir kröfum manna, sem nú finna hvað mest að því, að mjólkinn skuli hafa hækkað í verði, en þetta ekki látið ganga út yfir bændur í hækkuðu verði til þeirra. Samsalan verður þannig að borga meira í rekstrarkostnað fyrir hvern lítra nú heldur en fyrst þegar hún var til.

Þegar þessar aðstæður voru athugaðar, skoðaði ég ekki huga minn um að hækka mjólkurverðið. Ég álit, að ég eigi ákaflega erfitt með, þegar ég kem út á meðal bænda og þeir vita mig fyrir að hafa ekki hækkað verð mjólkurinnar nóg, að svara fyrir það að hafa ekki látið verðhækkunina nema meiru, því að hækkanin er ekki nema brot af þeirri hækkan, sem hefir orðið á framleiðslukostnaði mjólkur hjá bændum. Þegar ég var með því að hækka verð mjólkurinnar ekki meira en þetta, byggði ég það á því, að það hefði þegar unnist svo mikið fyrir framleiðendur við það skipulag á mjólkursöluinni, sem orðið hefir, að þótt bændur fengju nú ekki fullkomna hækkan á mjólkurverðinu samanbórið við þeirra tilkostnað við framleiðslu mjólkurinnar, þá væru þeir búnir að fá hana að nokkru leyti áður. Á því flothyli reyni ég að fljóta, þegar ég kem út til bænda. Aftur á móti þegar ég kem fram fyrir neytendur, þá hefi ég góða samvizku, því að hækkanin er öll þeim í vil. Hefði verið farið eftir því, sem framleiðslukostnaður krafðist hjá bændum, þá

átti verðhækkunin að vera miklu hærri en þetta. Og ég geri ráð fyrir, að þeir menn, sem tala um þessa mjólkurverðhækkun og vita hana, vilji vera í samræmi við sjálfa sig, þegar talað er um hækkun á öðrum sviðum. Hvernig stendur á því, að h. u. b. alstaðar hefir verið hækkað kaup nú í ár? Mjólkin var undantekning árið 1934, að hún var lækkuð, þegar allt seig þá niður á við, þ. e. a. s. kostnaður yfirleitt við að lifa. Lækkaði verkkauptaxti þá, þó að það lækkaði í kostnaði að lifa úr 252 niður í 226? Ég varð ekki var við það. Nú er framfærslukostnaður kominn aftur upp í það sama sem árið 1930. Þá liggur ekkert fyrir annað að gera en að hækka einnig mjólkurverðið upp í það verð, er þá gilti. Svo koma mennirnir, sem hafa sama kaup og árið 1930, þegar hlutfallstala framfærslukostnaðar var h. u. b. sú sama og nú, og segja: Við þurfum að fá herra kaup, ekki eins og árið 1930 og 1931, heldur töluvert meira. Það er þess vegna dálitið erfitt gagnvart bændum að forsvara það, að mjólkin er ekki hækkuð meira í verði. Ég skal viðurkenna það.

Ég þykist þá hafa gert grein fyrir því, hvers vegna ég og meiri hl. mjólkurverðlagn. var ákveðinn í því að gera þessa mjólkurverðhækkun. Líka þykist ég hafa bent á, hvers vegna þessi hækkun var ekki gerð meiri, sem vel hefði þó mátt forsvara. Ég hefi líka bent á, hvaðan þessar kröfur eru komnar; og bréfin liggja hér fyrir framan mig með þessum kröfum, ef einhvern kann að langa sérstaklega til að lesa þau.

Þá benti hv. 1. landsk. þm. á það, að nauðsyn bæri til þess að auka mjólkurneyzluna hér í bænum. Og mér virtist koma fram hjá honum, að hann hefði töluverða trú á, að það væri hægt. Ég skal ekki segja annað um þetta en það, að eftir því, sem ég veit bezt, hefir reynslan verið sú um allan heim, að þegar neysla óunnar mjólkur er komin upp í ½ lítra á mann í bæ, þá virðist hér um bil ómögulegt að hækka hana nokkuð verulega úr því. Ég hygg, að þær tölur, sem hv. 1. landsk. var með og hann vill miða við mjólkurneyzlu í Svíþjóð, eigi ekki við neyzlumjólkina (óunna), heldur eigi þær við neyzlu bæði óunninnar mjólkur og mjólkurafurða, smjörs, osta o. s. frv.

Því verður ekki neitað, að við Íslendingar, og þ. á. m. við Reykvikingar, höfum ekki til almennrar neyzlu ýmsar þær fæðutegundir, sem víða annarsstaðar í löndum geta komið í staðinn fyrir mjólk. Þess vegna gætum við búið við, að mjólkurneyzla gæti verið hjá okkur meiri en víða í öðrum löndum. Og það getur vel verið, að af þessari ástæðu sé hægt að fá mjólkurneyzluna hér í Reykjavík eitthvað herra upp heldur en t. d. í Svíþjóð eða Noregi. Þar hafa menn meira af ávöxtum o. fl., sem við höfum ekki, sem getur komið í staðinn fyrir mjólk. En þó mun hér ekki að verulegum mun vera hægt að auka mjólkurneyzluna. Ég hefi ekkert á móti því, að þetta mál verði rannsakað. Og eftir því, sem ég veit bezt, er mjólkursölu-nefnd alltaf að rannsaka það og reyna að finna leiðir til þess að auka neyzluna, og hefir heppnast það furðanlega, því að mjólkurneyzlan hefir vaxið ár frá ári þau ár, sem samsalan

hefir starfað. Því að þau kraftlitlu öfl, sem reynt hafa að vinna að því að minnka mjólkurneyzluna hér í bænum, hafa annaðhvort hætt við þá starfsemi sína eða þá að sú starfsemi hefir ekki haft nein áhrif. Eina breyt, á mjólkursöluinni, sem vart hefir orðið síðan hún hækkaði 13. febr., er sú, að minna er nú selt í hálf-flöskum af mjólk heldur en var, og meira í lausri vigt. Við Íslendingar höfum ekki fengið orð fyrir að vera sérlega sparsöm þjóð, enda sýnir það sig t. d. á mjólkursöluinni hér í bænum. Við hugsum ekkert um það, þó að við þurfum að borga brotnar flöskur og lok á flöskur. Undanfarið hafa hér í bænum verið seld 90% af allri mjólk á flöskum, sem er 2 aur. dýrari litrinn en mjólk í lausri vigt. Ef við litum til annara landa og athugum, hvernig þessu er háttað þar, þá er munurinn afarmikill. Í stað þess, að hér er 90% af mjólkursöluinni flöskumjól, þá er t. d. í Berlin aðeins 8% hennar á flöskum og í Stokkhólmi 12%. Hvernig á því stendur, að við hér kaupum svona mikla flöskumjól, skal ekki farið út í nú. En þetta er staðreynd, sem ekki verður á móti mælt. En eins og ég þegar hefi tekið fram, þá hefir verðhækkunin síðasta ekki haft önnur áhrif en þau, að mjólkursalan á flöskum hefir minnkað, en sala mjólkur í lausri vigt aukist að sama skapi.

Hvað 2. lið þessarar till. snertir, þá hefi ekkert sérstakt við það að athuga, þó að hann verði samþ. Mér virðist ekkert á móti því, þó að athugað verði, hvað bezt og heppilegast muni að framleiða hér í kringum Reykjavík, en ég hygg þó, að það standi næst búnaðarfélagsskapnum í landinu og gera slíka athugun. En ég er alveg á móti því, sem virðist vaka fyrir hv. 1. landsk., að skipuð sé sérstök n., sem ekkert megir til málanna leggja, heldur eigi ráðh. að segja, að svona og svona skuli það vera, því að ég vil helst ekki skipta mér af opinberum málum lengur en það, að ég megir hafa mína sjálfstæðu skoðun og fara eftir henni, án fyrirskipana frá öðrum.

Umr. frestað.

Á 12. fundi í Ed., 2. marz, var fram haldið einni umr. um till.

\*Guðrún Lárusdóttir: Þáttill. sú, sem hér liggur fyrir, fjallar aðallega um mjólkurverð, og einnig, á hvern hátt muni bezt að auka markað fyrir mjólk. Þegar um það er að ræða að auka markað fyrir einhverja vöru, hvort sem það er mjólk eða önnur vara, þá kemur ekki einungis verðlagið til greina. Þó að það á öllum tímum hafi mikla þýðingu, þá er það annað, sem hefir meiri þýðingu, en það eru gæði vörunnar. En mér er óhætt að segja, að í mörgum tilfellum hefir verið kvartað um, að sú vara, sem seld hefir verið frá mjólkursamsöluinni, sé ekki eins góð og æskilegt væri. Það sjá líka allir, að svo hlýtur það að vera, þar sem mjólkin kemur aldrei ný til kaupendanna. Orsökinn til þessa er sú, að mjólkin er flutt mismunandi langt að og að mjólkin er geymd frá kvöldinu til morguns. Þessi mjólk er svo flutt á einn stað, þar sem mjólkinni er blandað saman í stórum

stíl. Þetta útilokar, að við fáum nokkru sinni nýmjólk. Þeir einir fá nýmjólk, sem standa í beinu sambandi við einhverja framleiðendur, sem selja mjólkina beint til kaupendanna. Þeir eru vitanlega nokkrir, sem fá mjólkina þannig, en hinir eru miklu fleiri, sem neyðast til að kaupa þessa samhelltu mjólk. Af þessu held ég, að sú tregða, sem verið hefir á mjólkurkaupum, stafi. Menn hafa átt nóg með að greiða 40 auru fyrir litrann af mjólkinni, og hvað sem við bætist, verður útkoman verri. Það hefir verið hreyft andmælum gegn þessu á ýmsum fundum, sem haldnir hafa verið um þetta. Í því sambandi vil ég geta um fjölmennan kvennafund, sem haldinn var í Húsmæðrafélagi Reykjavíkur áður en verðhækkunin á mjólkinni skall á. Þessi fundur samþ. einróma eftirfarandi till., sem ég skal lesa hér upp, með leyfi hæstv. forseta: „Húsmæðrafélag Reykjavíkur skorar á forráðamenn mjólkursölunnar að lækka nú þegar verð á neytlumjólk, þannig að það a. m. k. ekki verði hærra en það var fyrir 13. þ. m. Litur Húsmæðrafélagið svo á, að það sé jafnt í hag framleiðenda og húsmæðra, að unnið sé að aukinni notkun á neytlumjólk, en til þess að ná því marki, þurfi verðið að lækka, auk þess, sem meiri áherzlu þurfi að leggja á gæði mjólkurinnar en hingað til hefir verið gert“.

Ég legg mikið upp úr því, hvað húsmæður segja um þessi mál, af þeim sökum, að þær vita best um kaupgetuna og um það, hvaða vöru þær bera á borð fyrir heimilismenn sína. En eins og menn vita, hafa nú kvartanir húsmæðranna verið að litlu hafðar fram að þessu. Hinsvegar er mér það kunnugt, að húsmæður bera ekki það kaldan hug til bændu, að þær séu ekki fúsar að skipta við þá sem mest, en það sjá þær glögg, að verðhækkun er ekki heppilegt ráð til þess, að þau viðskipti aukist svo sem með þarf.

Ég ætla ekkert að fara út í ástæðurnar til þessarar mjólkurhækkunar. Þær eru skiljanlegar og mér dettur ekki í hug að áfella framleiðendurnar, þó að þeir óski eftir verðhækkun. Hitt þarf náttúrlega ekki að taka fram, að öll verðhækkun, á hverju sem er, kemur sér illa, en þó hugsa ég, að fátt komi sér verr en verðhækkun á þeirri vöru, sem fátækustu heimilin geta ekki verið án.

Hv. 1. þm. N.-M. gat þess, að mjólkurkaup hefðu ekkert minnkað að öðru leyti en því, að menn hefðu minnkað við sig kaup á mjólk í ½ litra flöskum, en í staðinn hefði fólk farið að kaupa meira í lausasölu. Ég rengi þetta ekkert, en þetta sýnir ekkert annað en það, að menn kaupa það, sem menn komast ekki af án. Ég hygg, að eina ráðið til þess, að við getum framvegis fengið mjólkina með hæfilegu verði, sé það, að auka markaðinn, en það verður ekki gert með verðhækkun.

Ég hefi borið hér fram brtt. við þáttill. hv. 1. landsk., sem í raun og veru fer í þessa átt. Hún fer í þá átt, að það þurfi að leggja áherzlu á gæði mjólkurinnar. Það er vitað mál, að menn kaupa fremur góða vöru en vonda. Og ég hugsa, að þó að góð mjólk hefði hækkað í verði, þá hefði mönnum ekki fundizt eins til um það eins og þegar vonda mjólkin hefir hækkað. En

það er, eins og ég áður sagði, ekki eðlilegt, að mjólkin sé góð, þar sem svo er með hana farið. Um þetta er e. t. v. ekkert hægt að segja nema það, að reynt væri að gera athugun á því, hvort ekki væri hægt að flokka mjólkina eftir gæðum, og þar með útveguð sú mjólk, sem ég tel, að mesti hörgullinn sé á, mjólk handa börnunum. Því það er í raun og veru alvarlegasta málið, ef smábörnin, sem mörg hver eiga þess ekki kost að vera á brjósti, eru útilokuð frá því að fá nýja og góða mjólk. Afleiðingar þess geta orðið talsvert alvarlegar, því að við vitum, að nýmjólkin hefir inni að halda efni, sem barnið getur ekki án verið. Og þegar við athugum það, að nýmjólkin er eina framleiðsluvara okkar Íslendinga, sem við getum haft á boðstólum nýja og ferska allan ársins hring. Þá er það raunalegt, ef þannig er með hana farið, að hún skemmist. Ég hefi átt tal við margar mæður, sem orðið hafa að kaupa þessa mjólk handa litlum börnum, og hafa þær flestar verið sammála um, að börnunum hafi orðið illt af mjólkinni. Og ég held því, að ef ekki hefði verið í annað hús að venda, þ. e. a. s. ekki neindir undanþágumenn til, þá hefði hér stefnt til stórkostlegra vandræða hvað þessi börn snertir.

Mér hefir dottið í hug einn möguleiki til þess að leysa þetta vandamál, og það er flokkun mjólkurinnar. Ég veit ekki betur en að það fari fram vörflokkun á öllum öðrum framleiðsluvörum okkar, svo sem kjöti, fiski, sild og ull, og finnst mér þess vegna undarlegt, ef ekki má flokka mjólkina líka eftir gæðum. Ég get ekki séð, að það sé frágangssök að ihuga þetta spursmál, og þess vegna hefi ég leyft mér að bera fram till. um það.

Ég hefi einnig í till. minni bent á aðra leið til þess að auka mjólkurneyzluna, sem sé þá, að fjölga mjólkurtegundunum. Það er vitað mál, að áfir og undanrenna eru með því ódýrasta og hentugasta, sem við getum fengið í spónamat, og ég er hér um bil viss um, að ef slíkt væri fánlegt við hæfilegu verði, þá mundi það frekar ýta undir markaðinn heldur en hitt. Til hversdags brúks eru áfir með sinu mikla og góða næringarinnihaldi mjög heilnæmur matur. Hvert heldur þær eru notaðar í grauta, brauð eða mjólkursúpur. Ég hefi oft heyrt húsmæður kvarta yfir þessari fábreytni á mjólkurmarkaðinum og ræða það sin á milli, hvort ekki væri hægt af fá mjólkursölunefnd til þess að ihuga þetta.

Hv. flm. þessarar þáttill., sem fyrir liggur, ræddi töluvert um möguleikana fyrir auknum mjólkurmarkaði, og er sannarlega vert að athuga það, því að það er eitt af dagsins brennandi spursmálum. Hann minntist á það, að máskæ væri heppilegt, að bæjarsjóður og ríkissjóður legðu saman til þess að veita ókeypis mjólk, og taldi hann jafnvel, að það myndi geta fært niður framfærslukostnaðinn að einhverjum mun. Ég skal ekki hafa á móti þessu, og þetta mætti athuga í sambandi við málið sjálft, en ég vil aðeins benda á, að það er þegar dálitil reynsla fengin um þetta hér í þessum bæ, því að undanfarið árabíl hefir verið haldið uppi mjólkurgjöfum í barnaskólunum,

og t. d. nú í vetur handa öllum börnunum, sem skólann sóttu. Og hygg ég, að ekki liggi litlir peningar í þessu. Ég þori að vísu ekki að fara með neinar tölur, en ég get imyndað mér, að það séu minnst 30 þús. kr., sem til mat- og mjólkurgjafa fóru á síðasta skólaári. En mér vitanlega hefir þetta ekki að neinu leyti fært niður fátækrakostnaðinn. Ef til vill mætti haga þessu þannig, þó að reynslan hafi ekki verið sú.

Að endingu vil ég svo ítreka það, sem ég legg aðaláherzluna á í þessu máli, sem sé það, að happasælasta og drygsta ráðið til þess að mjólkurkaupin aukist sé, að varan sé góð og að menn séu ánægðir með hana.

**\*Magnús Jónsson:** Það er í sjálfu sér ekki óeðlilegt, að fram kæmi eitthvað hér á Alþ. í sambandi við þá verðhækkun á mjólk, sem orðin er nýlega hér í bænum, og það er aðeins dælitíð óheppilegt, að það skuli koma fram í því formi sem í þessari þátttölu, því að það út af fyrir sig, að skora á ríkisstj. að hlutast til um, að verðið verði aftur fært í sama horf, er náttúrulega að berja höfðinu við steininn. Það, sem um er að ræða og sjálfsagt vakir fyrir hv. flm., er það, að séð sé til þess, að mjólkinn þurfi ekki að hækka, því að það hefir ekki af honum eða neinum verið færð sönnun fyrir því, að mjólkurverðið hafi að ástæðulausu verið hækkað, þannig að framleiðendur neytlumjólkur hafi verið vel haldnir af því verði, er mjólkurinn var seld fyrir. Og þá þýðir ekkert að skora á ríkisstj. að hlutast til um það, að verðið verði fært niður. Það held ég, að okkur hljóti öllum að koma saman um. En það vantaði algerlega í ræðu hv. flm., sem með þurfti, sem sé að sanna það fyrir okkur, að framleiðendur í Reykjavík og nágrenni væru vel haldnir af því verði, sem mjólkinn var seld fyrir áður.

Eins er með 2. lið till.; ég er ekki heldur ánægður með hann, því að mér virðist, að í honum felist það, að taka skuli til athugunar, hvort ekki væri rétt, að taka svæðin í kringum Reykjavík til annar framleiðslu heldur en neytlumjólkur, og treysta þá á mjólkurframleiðsluna í hinum fjarlægari héruðum, þar sem ekki er hægt að neita því, að hún er ódýrari.

Það er aðeins 3. liður till., sem mér finnst styðjast við full rök. Það er vitanlega ástæða til að rannsaka, hvaða leiðir myndu heppilegastar til að auka mjólkurneyzluna í Reykjavík. En þar fyrir er ég ekki að segja, að ég sé á móti þeim anda, sem er í þessari þátttölu, heldur þvert á móti. Ég tel brýna nauðsyn bera til að leita allra ráða til þess, að mjólkinn þurfi fyrst og fremst ekki að hækka úr því verði, sem hún var í áður, og jafnframt að rannsaka, hvort ekki sé hægt að framleiða mjólkina þannig, að hún gæti heldur lækkað í verði.

Í sambandi við 2. lið þátttölu vil ég segja það, að vitanlega er ódýrara að framleiða mjólkina í sumum fjarlægari héruðum, svo sem austan fjalls og í Borgarfirði, heldur en hér í nærsvæitunum. En hér kemur fleira til greina, og m. a. það, að engin trygging er fyrir því, að hægt sé að koma þeirri mjólk á markaðinn daglega í Reykjavík. Þó að hægt sé að fá mjólk fyrir 10 aura austanfjalls, þá er ómögulegt að

byggja mjólkurmarkaðinn í Reykjavík á þeirri mjólk. Ég held, að menn hafi látið þessa mildu, góðu vetur undanfarin ár villa sig dælitíð. Ég gæti imyndað mér, að það kæmi röð af hörðum vetrum og að gersamlega væri útilokað að koma nokkurri mjólk austan yfir fjallið. Rvík verður því að byggja sinn mjólkurmarkað á ræktuninni hér umhverfis bæinn og í nærsvæitunum, svo að segja án tillits til þess, hvort hægt er að framleiða mjólkina ódýrara í hinum fjarlægari héruðum.

En það, sem mér finnst vera aðalatriðið í þessu máli, er það, að ómögulegt er, að málið geti haldið áfram á því spori, sem það að undanfögnu hefir verið. Verðjöfnunargjaldið og þessi skipulagning, sem sett var á þetta mál, hefir leitt til þess, eins og margir spáðu, að það hefir orðið stórkostleg offramleiðsla á þessari vöru. Það þýðir ekkert fyrir hv. 1. þm. N.-M., eins og á síðasta þingi, að krossa sig og hneykslast á því, að talað sé um of mikla framleiðslu á þessu svæði. Það er vitanlegt, að offramleiðsla er eitt erfiðasta vandamál veraldarinnar. Ég hefi hér tölur, sem sýna mjólkurmagnið á verðjöfnunarsvæðinu undanfarin ár, og hefi ég tekið þær upp úr Alþýðubli.

Árið 1935 er það 9943809 litrar.

Árið 1936 er það 11799741 litrar.

Árið 1937 er það 12424597 litrar.

Það er sem sagt jöfn og hröð aukning á framleiðslunni, án þess að á sama tíma aukist nokkuð að mun neytlumjólkursalan. Það er því augljóst, að ef svona heldur áfram, fer þetta mál í strand áður en langt um liður. Má gera ráð fyrir, að eftir stuttan tíma komist mjólkurmagnnið upp í 15—20 millj. lítra, því að hvað eiga menn að gera annað en að auka sinn kúafjölda og sína mjólkurframleiðslu, þegar þeim er tryggt með l., að þeir skuli alltaf fá sama verð fyrir mjólkina, í hvað sem þeir nota hana? Það er sú stóra meinloka í þessari löggjöf, að í henni felst ekki neitt, sem kalla má sjálfvirkan hemil, þannig að ef framleiðslan verði of mikil, komi það framleiðendunum sjálfum í koll. Ég held, að í þessari löggjöf hafi verið tekið of lítið tillit til þess, sem þó er það nauðsynlegasta, þ. e. a. s. heilbrigðir skynsemi. Ég held, að inn í þetta mál hafi pólitíkinni verið blandað of mikið. Það er verið að hugsa um að koma sér vel í kjördæmunum austan fjalls, og löggjöfin svo sniðin gegn allri skynsemi, einungis til þess að Framsfl. geti fengið þar kjörna þingmenn. Þetta er einasta ástæðan, og hún er náttúrulega skynsamleg frá pólitísku sjónarmiði séð, en ekki frá fjárhagslegu eða viðskiptalegu sjónarmiði, og því er nú komið sem komið er um þetta mál. — Úr því að framleiðslan hefir komizt í öfgar, þannig að of mikið hefir verið framleitt á svæðinu, þá hefir verðjöfnunargjaldið verið of hátt ákveðið. Það hefir gert mjólkurframleiðsluna svo miklu arðvænlegri heldur en aðra framleiðslu, að menn hafa breytt sínum búskap hraðar í það form heldur en heilbriggt var. En meðan verðjöfnunargjaldið var ekki nema ákveðin upphæð, þá var það vitanlega svo, að eftir því sem framleiðslan óx meir og meir, eftir því kom minni uppbót á hvern lítra, og þannig kom þessi sjálfvirki hemill í gang

og dró úr framleiðslunni. Ég get sem sé hugsað mér, að ef þetta hefði fengið að haldast óbreytt, þá hefði þetta verkað sem sjálfvirkur hemili. En þá kom pólitíkin inn í þetta, kjósendurnir fara að verða óánægðir, og þá verður að láta undan, af því að málið er ekki meðhöndlað sem fjárhagsmál, heldur sem pólitískt. Það verður að segja hverja söguna eins og hún gengur; það er leiðinlegt, að þetta mál skuli hafa verið gert að pólitískum leiksoppi, í stað þess að það þurfti að leysast rólega og á skynsamlegum grundvelli.

Ég hafði nú skrifað hjá mér ýms atriði af því, sem hv. 1. þm. N.-M. sagði hér við fyrri hl. þessarar umr., en ýmislegt af því get ég spar- að mér að fara út í, af því að mig langar ekki til þess að lengja þessar umr. — En ég er sammála hv. þm., form. verðlagsnefndar, í þeirri auðmjúku kröfu hans, að n. eigi að vera sjálfráð í að gera þetta eftir beztu samvitzku. Ég er bara hræddur um, að n. hafi ekki sjálfstæðan vilja í þessu efni, og að hún fái vissar fyrirskipanir um það, hvernig hún eigi að haga þessum hlutum.

Hv. þm. sagði, að seint í september hefði farið að koma í ljós nauðsynin á því að hækka mjólkurverðið. Hann nefndi nöfn eins og Eyjólf í Mjólkurfélaginu, Ragnhildi á Háteigi og fleiri ágæta sjálfstæðismenn. Þeir hefðu viljað fá hækkun upp í 45 aura, og þær kröfur voru komnar áður en l. voru sett á síðasta þingi, og þetta sýnir, að það var frekar ástæða til að snúa til baka á brautinni strax. Þessar kröfur eru bara vottur um, að neytlumjólkurframleiðslan hér getur ekki borið þær byrðar, sem lagðar eru á hana. Fyrst þegar mjólkurl. voru sett, átti verðjöfnunargjaldið að vera 5%, og það er auðvitað mikill skattur, en þó ekki alveg fjarri sanni. Síðan kom heimild um að hækka það upp í 8%, og sú heimild var notuð. En það var ekki nóg með það, heldur var farið í kringum l. með því að reka samsöluna svo, að á henni varð mikill ágóði, um 200 þús. kr., sem svo var borgað út sem verðjöfnunargjald ofan á þessi 8%. Allir sjá, hvað þetta eru gífurlegar byrðar og hvað það er óviðkunnalegt að fara í kringum l. með því að taka ágóða samsölnunnar og borga hann sem verðjöfnunargjald, þegar l. kveða svo á, að þeir, sem framleiða mjólk á bæjarlandinu, skuli vera undanþegnir verðjöfnunargjaldi, sem svari einni kú á hvern ha. af ræktuðu landi. Það mætti m. a. s. leggja svo mikið á mjólkina, að ágóðinn nægði til þess að bæta upp mjólkurverðið.

Það er augljóst og athyglisvert, að ef þetta svæði í kringum Reykjavík, sem framleiðir neytlumjólk, gæti kastað af sér þessum bagga, að þurfa að bæta upp mjólk í 120—150 km. fjarlægð frá Rvík, þá væri hægt að lækka mjólkina mikið í verði, jafnvel niður í 35 aura. Þetta er athyglisvert fyrir þá, sem bera virkilega umhyggju fyrir mjólkurmálinu, en ekki bara fyrir pólitík fyrir austan fjall.

Hv. 1. þm. N.-M. kom hér fram með miklar hagfræðilegar tölur til þess að sýna, hvernig framleiðslukostnaðurinn hefði aukizt, og vildi hann sanna, að framleiðendur yrðu að fá hækkun. Samt vildi hann ekki taka tillit til gras-

brests eða eyðileggingar á fóðri. Ég skal fallast á, að ekki megi fara þar út í æsar, en það er alkunna á Suðurlandi, að ill nýting á heyjum er fyrirbrigði, sem kemur fyrir við og við, og mætti fullkomlega taka eitthvert tillit til þess. Þó að það sem betur fer sé ekki á hverju ári, getur það þó orðið til þess, að heill hópur bænda flosni upp.

Eins og ég hefi sýnt fram á, er það ekki þessi kostnaður út af fyrir sig, sem hefir gert erfiðasta mjólkurframleiðsluna hér, heldur öll þau stórkostlegu gjöld, sem greiða verður til þess að halda uppi búskap manna í fjarlægum hér- uðum.

Það er allspaugileg setning, sem mundi sóma sér vel í öflugmælasafni, að heppilegt sé fyrir neytendur að fá þessa hækkun. Ég vildi, að hv. þm. vildi sannprófa þá setningu með því að ganga hér inn á heimilin og sjá, hvað neytendur finnst hækkunin æskileg. Nei, þó að hv. þm. af öðrum ástæðum vilji hækkun mjólkurverðsins og finnist hún e. t. v. óhjákvæmileg, ætti hann að viðurkenna það sem mikið ból fyrir neytendur, að mjólkinn skuli þurfa að hækka.

Hv. þm. tók það sem dæmi, að salan hefði ekki minnkað. En reynsan er enn svo litil í því efni. Það er svo um margar vörutegundir, að hækkun eða lækkun orsakar ekki alveg undir eins breyt. á neytlunni. En sannarlega orsaka verðbreytingar breytingu á neytlunni til langframa. Eða því væri þá ekki allar vörur seldar sem dýrustu verði, ef fólk vildi jafnt kaupa þær, hvað sem þær kostuðu? Það þarf enginn að láta sér detta í hug, að 2 aura hækkun á hverjum mjólkurlittra hafi ekki áhrif á neytluna.

Það er hörmulegt til þess að vita, að verðlagsnefnd, sem stendur frammi fyrir þessu mikla vandamáli, að framleiðendur geta ekki framleitt mjólkina fyrir það verð, sem þeir fá fyrir hana, skuli ekki geta látið sér detta neitt annað ráð í hug en hækkun á verði mjólkurinnar. Henni dættur ekki í hug að reyna að lækka kostnaðinn, breyta verzlunarfyrirkomulaginu á nokkurn hátt eða gera áhlaup til þess að auka markaðinn.

Hv. þm. vill draga þá ályktun af því, að ekki hefði minnkað neytlun, að ekki sé hægt að auka neytluna. En það, að neytlun hefir enn ekki minnkað, er aðeins vottur um það, að fólk kaupir ekki meiri mjólk en það bráðnauðsynlega þarf.

Allt fer eftir því, hvaða stefnu menn vilja taka í þessu máli. Hvort menn vilja misnota það í pólitísku skyni eða reyna að leysa það á grundvelli málsins sjálfs. Hæstv. forsrh. sagði í haust, þegar ég spurði, hvort mjólkinn mundi verða hækkuð, að það væri ekki hægt að neita því, að mjólkurverðið væri eiginlega komið aftur úr, — aðrar vörur hefðu hækkað í verði, en mjólkinn stæði í stað. Við skulum nú segja, að þetta hafi verið svo. En því í ósköpunum var þá ekkert reynt til að auka markaðinn? Hefir mjólkursölunefnd nokkur tíma dottið það í hug? Ég man, að hið hataða mjólkurfélag var að reyna að auka neytluna, og það er kannske þess vegna, sem ekki má reyna neitt nú. Mjólkinn er hér í samkeppni við aðrar vörur, og ef það

## Mjólkurverð.

er rétt hjá forsrh., að mjólkin sé ódýrari en mörg önnur fæða, þá á auðvitað að auglýsa fólki það á allan hátt, gefa út bækinga og með öllu móti að fá fólk til að sjá, að mjólkin sé ódýr og góð fæða. Með aukningu á mjólkurneyzlunni mundi og sparast erlendur gjaldeyrir, og eins og hv. 2. landsk. sagði, á að hafa á boðstólum fjölbreyttar mjólkurvörur. En mjólkursölunefnd er eins og skynlaus skepna. Hún gerir ekkert til þess að láta vöruna lita girnilega út, heldur þvert á móti. Stundum er eins og væri verið að gera leik að því að gera vöruna sem minnst aðlaðandi.

Verðlagsnefnd hefði — í stað þess að hækka mjólkina strax — átt að beina geiri sínum að systurnefndinni, mjólkursölunefnd, og segja við hana: Ger þú eitthvað! Hugsaðu um, á hvern hátt er hægt að koma mjólkursölumálunum betur fyrir og fá fólk til að neyta meiri mjólkur! — Mér datt í hug að skrifa greinaflokk um þessi mál, en mér fannst það hálfgerður slettirekuskapur. Nú sé ég, að ég hefði átt að gera þetta.

Ef væri fast verðjöfnunargjald, mundi það ýta undir stjórnina að selja sem mest af mjólkinni sem neyzlumjólk. Bændur fyrir austan fjall mundu knýja á mjólkursölustjórnina hér. En þeir segja: Mér er alveg sama, ég fæ hvort sem er sama verð.

Ég er meðmæltur efni og tilgangi þessarar þáttill., en ég álit bara þýðingarlaust að segja, að verðið skuli lækka, án þess að gera neitt annað í þessu máli. Það verður fyrst og fremst að gera eitthvað, sem að haldi kemur, til að auka neyzluna og framleiða fjölbreyttari vörur. Annars er ekkert annað ráð en að hafa fast verðjöfnunargjald, og það verður fyrr eða síðar gert, eða þá að ákveða minna verðjöfnunarsvæði í kringum Rvík og Hafnarfjörð. Spurningin á að vera: Hvað þarf stórt svæði til þess að tryggja Rvík og Hafnarfirði nóga mjólk allan ársins hring? Það væri a. m. k. skaðlaust að taka Rangárvallasýslu út úr og fara bara austur að Þjórsá. Eða þá að sjá aumur á fjárpest-arhéruðum Borgarfjarðarsýslu. Þar er sjálfsagt ekki vanþörf á að breyta búskapnum í kúabúskap. En það hefði kannske áhrif á kosningar þar.

\*Forsrh. (Hermann Jónasson): Um fyrsta lið þessarar till., áskorun til ríkisstj. um að hlutast til um, að verð á neyzlumjólk í Rvík og Hafnarfirði verði aftur lækkað niður í sama verð og mjólkin var seld fyrir áður en hún hækkaði í verði nú í febrúar, er það að segja, að það er ekki hægt að framkvæma hann nema með lagabreyt., því að það er sérstök n., sem ákveður það mál, en ekki ríkisstj., og yrði því að flytja vald hennar í hendur ríkisstj. En það er ekki hægt að breyta landslögum með þál.

Um það, að láta fara fram rannsókn á, hvernig tiltækilegt mundi að lækka framleiðslukostnað mjólkur í umhverfi Rvíkur, vil ég segja það, að mjög væri ákjósanlegt, að hægt væri að lækka framleiðslukostnaðinn hér, en hinn há framleiðslukostnaður stafar af því, að mikið af jörðum hér nærlendis er veðsett fyrir mjög háar upphæðir, og allt of háar veðskuldir hvíla

á jörðunum. Það hvíla á þeim frá gamalli tíð allt upp í 90 þús. kr. á hinum stærstu jörðum, og það er ekki auðvelt að laga það.

Þriðji liðurinn er um að láta fara fram atgugun á því, hvaða leiðir mundu heppilegastar til að auka mjólkurneyzlu hér í Rvík. Þál. um það er ég ekki mótfallinn, en það er kunnara en frá þurfi að segja, hvað það er, sem hefir haldið niðri mjólkurneyzlunni hér. Það hefir verið eins og að höggva í stein fyrir mjólkursölunefnd að auglýsa, vegna þess óvilja, sem Rvíkingar hafa sýnt mjólkurskipulaginu.

Hvað snertir þessa þáttill., sem hér liggur fyrir, vil ég taka það fram, að það getur ekki haft neina þýðingu að vísa henni til ríkisstj., þar sem hún er í andstöðu við landslög. Ég álit, að eðlilegast væri að vísa þessu til n., og geri ég ráð fyrir, að landbn. væri færust til þess að athuga, hvort hér er ekki farið með rétt mál, og til þess að bera þessa þáttill. saman við mjólkurlögin.

Um mjólkurskipulagið í heild vil ég ekki fara að ræða að verulegu leyti að þessu sinni. Það hefir svo oft verið gert áður. En ég get ekki komið hjá því að svara einstökum atriðum, sem reyndar voru aðalinnihaldið í ræðu hv. 1. þm. Reykv., sem sé því, að þetta skipulag, sem hér hefir verið sett, grundvallist á pólitískum tilgangi og sé hlutdrægt. Ég vil taka það fram, að samskonar skipulagi og hér er um að ræða, þar sem ætlað er til þess, að verðmunurinn á mjólkurframleiðslunni fjær og nær Reykjavík fari eingöngu eftir því, hvað flutningskostnaður mjólkurinnar er mikill, hefir verið komið á í Noregi og á Englandi og er talið hafa gefið mjög vel. Og þetta skipulag, sem hér hefir verið komið á, er beinlinis tekið upp samkv. þessum fyrirmyndum. Það er vitanlegt, að ýmsir af þeim, sem fjær búa Reykjavík, hafa aðstöðu til þess mestan hluta ársins að koma vöru sinni jafngóðri á markaðinn og þeir, sem nær búa. Og það má benda á, að innan Mjólkurfélags Reykjavíkur, þar sem herra verðlagið gildi, búa bændur, sem eru öllu fjær Reykjavík heldur en helmingur þeirra bænda, sem búsettir eru í Borgarfirði og fyrir austan fjall. Á ég þar aðallega við mjólkurflutninga ofan úr Hvalfirði. Í þessu er ekkert réttlæti. Að láta flutningskostnaðinn ráða, það er það réttlátasta fyrirkomulag á þessum málum, og er engin ástæða til þess að væna menn um pólitíska hlutdrægni fyrir slíkt.

Þá er það hækkunin á mjólkinni. Hún er nú aftur komin upp í það verð, sem hún var í áður en mjólkurskipulagið komst á. Ég minnst þess, að þegar mjólkurverðið var lækkað um þessa 2 aura, var það viðkvæðið, að þessi lækkun væri einskvirði, það munaði ekkert um hana. En þegar mjólkin er nú hækkuð upp í það verð, sem hún var í áður, eftir að stórhækkun hefir orðið á ýmsu, sem að framleiðslu hennar lýtur, þá ætlar allt um koll að keyra. Þetta sýnir mönnum bezt þá velvild, sem mjólkurskipulagið á við að búa. Það var ekki verið að halda því fram þá, þegar mjólkin lækkaði, að neytendur ættu að kaupa meiri mjólk. Það var sagt, að það munaði ekkert um þessa lækkun. En nú

er því haldið hér fram, m. a. af hv. flm. þess-  
arar till., að ef mjólkurverðið lækki, muni neyzl-  
an aukast og að lækkunin sé þess vegna í alla  
staði ákjósanleg. En hvers vegna er ekki þessi  
regla láatin gilda um vinnu yfirleitt? Hvað er  
það annað en vinnulaun bændna, sem hér er um  
að ræða? Væri ekki rétt að athuga það, hvort  
kaupið sé ekki svo hátt hjá verkálýðnum, að  
heppilegt væri að lækka það, með tilliti til auk-  
innar vinnu? Í raun og veru er þetta, sem hér  
er verið að flytja fram gegn bændunum, alveg  
hlíðstætt við það, að slík till. væri flutt gegn  
kaupgjaldi yfirleitt. Og nú, þegar hægt er að  
sýna fram á, að allt hefir hækkað í verði á  
síðustu árum og kostnaðurinn við dreifingu  
mjólkurinnar hefir m. a. aukizt, vegna kaup-  
hækkunar fólksins, sem að dreifingunni starfar,  
þá eiga bændurnir að vera þeir einu, sem ekki  
mega hækka sitt kaup. Bændurnir eru þeir einu,  
sem því er beint til, að þeir eigi að sitja með  
sama kaup og sömu kjör og áður, vegna þess  
að þeir eru sú eina stétt, sem var svo sann-  
gjörn, þegar lækkunin átti sér stað 1934 á al-  
mennum lífsnauðsynjum, að lækka einnig sitt  
kaup.

Það hefir verið talað um, að þetta skipulag  
sé viðsjárvert vegna þess, að með því að halda  
uppi verðjöfnunargjaldi hljóti framleiðslan að  
aukast. Meðan þetta skipulag hafi hinsvegar ekki  
verið komið á, hafi framleiðslan hlotið að ganga  
saman, eftir því sem verðlagið lækkaði. En þess  
er ekki gætt, að vitanlega hlýtur hemillinn að  
vera sá sami þrátt fyrir þetta. Spurningin snýst  
um það eitt, hvort bændurnir, sem búa af ein-  
hverri tilviljun vestanfjalls, eigi einir að hafa  
neyzlumjólkurmarkaðinn, þótt aðrir geti á sama  
hátt notið hans. Þeir, sem búa utan þessa svæðis,  
eiga síðan að vinna úr síun jöru, og lækkunin  
á að koma þar niður og þar á framleiðslan að  
gangna saman. Það sjá allir, að ef framleiðslan  
eykst, hlýtur verðlagið að lækka hjá öllum  
jafnt, eins og verðjöfnunargjaldinu er nú fyrir  
komið. Hér gildir því sami hemill og áður, en  
munurinn er sá, að hann kemur nú miklu rétt-  
látar niður.

Þá hefir verið stefnt að því með núverandi  
skipulagi, að reyna að gera framleiðsluna þann-  
ig úr garði, að verðjöfnunargjaldið geti aukizt,  
án þess að það sé tekið af neyzlumjólkinni.  
Má benda á þurrmjólkurvinnslu og fódurbætis-  
skatt, sem hlýtur að verða tekinn á næstunni, til  
þess að fyrirbyggja offramleiðslu.

Það má minna á, að samkv. því frv., sem  
Bendafl. og Sjálfstfl. fluttu varðandi þessi mál,  
átti alls enginn hemill að vera. Það átti að borga  
úr ríkissjóði, það sem á vantaði, og svo var  
hægt að framleiða takmarkalaust.

Mjólkurskipulagið hefir átt við ýmsa erfið-  
leika að stríða. Því verður ekki neitað. Aðal-  
annmarkinn er sá, að það hvíla orðið svo  
miklar skuldir á jörðunum í Mosfellssveit, að  
framleiðslan verður óeðlilega dýr. Þess vegna  
verður að halda uppi óeðlilega háu mjólkur-  
verði fyrir þá bændur, sem hér eiga hlut að  
máli, ef þessi framleiðsla á að geta staðizt.

Þau orð hafa verið láatin falla, að það geti  
farið svo, að það verði að afnema þetta skipu-

lag, sem komið hefir verið á í mjólkursölumál-  
unum. Ég hefi ekki mikla trú á því, hverjir svo  
sem hér stjórnðu, að þeir myndu sjá sér fært  
að afnema skipulagið. Þetta er vitanlega að-  
eins spá, sem mér þykir þó líklegt, að muni  
eiga eftir að rætast, því þetta er það eina rétt-  
láta skipulag á þessu sviði, sem menn hafa  
fundið. Og hvað kostar að afnema skipulagið?  
Það er bezt fyrir þá, sem eru þess sinnis, að  
fara upp á Akranes og spyrja bændurna þar,  
hvað það kostar að hafa ekkert skipulag. Það  
þarf enginn að halda, að þetta skipulag sé eitt-  
hvað, sem menn óski sérstaklega eftir að hafa.  
Það er sprottið af nauðsyn. Þegar Englendingar  
töku það upp, var það gert í þeim tilgangi, að  
fyrirbyggja það, að bændur flosnuðu upp af  
jörðum sínum. Og eins var það í Noregi.

Um það atriði, að auka mjólkurneyzluna hér  
í Reykjavík, er allt gott að segja. Og það getur  
vel komið til athugunar, án þess að ég hafi  
borið mig hér saman við þá menn, sem fara  
mest með þetta skipulag, að mjólkurverðið lækki  
um vissa auratölu í stað hvernar tiltekinnar  
aukningar á mjólkurneyzlunni. Ef neytendur  
vilja sýna þann áhuga fyrir þessu í verki og  
hér hefir komið fram, og ef það er rétt, að  
auka megi neyzluna um 1—2 þús. lítra, þá er  
það vel þess vert, að það sé athugað í sambandi  
við mjólkurverðlagsnefnd, hvort mjólkin geti  
ekki lækkað jafnóðum og neyzlan eykst. En við  
erum það vantrúadír á viljann í þessum efnum,  
að við viljum fá að sjá hann í verkinu jafn-  
framt því sem lækkunin fer fram.

**Flm. (Brynjólfr Bjarnason):** Ég þarf í sjálfu  
sér ekki að svara miklu ræðu hv. 1. þm. Reykv.  
Ég átti ákaflega erfitt með að skilja, hvað hv.  
þm. fór í þessu máli, að því er snertir aðalatriði  
till., lækkun mjólkur í Reykjavík. Hann sló  
ýmist úr eða í. Ræða hans var já, já og nei,  
nei, og það, sem var þar fram yfir, voru um-  
búðir.

Ég get því komið inn á það, sem hv. þm.  
sagði í sambandi við orð mín viðvíkjandi ræðu  
þeirri, sem hv. 1. þm. N.-M. flutti. Hv. 1. þm.  
N.-M. spurði mig, hvernig ég hugsaði mér að  
koma þessari till. í framkvæmd gegn sannfær-  
ingu mjólkurverðlagsnefndar og meðlima henn-  
ar. Hann spurði, hvort ég héldi, að þeir, sem  
eru í mjólkurverðlagsnefnd, létu stj. og Alþingi  
segja sér fyrir verkum. Og hann spurði, hvort  
því væri þannig varið, þegar n. væri skipuð í  
Kommfl., að hún yrði að gera það, sem miðstj.  
mælti fyrir. Ég get sagt hv. þm., að það er svo.  
Ef sett er n. í Kommfl., verður hún að fara  
eftir vilja miðstj., og hún eftir vilja flokks-  
ins. Þannig er það í öllum lýðræðisflokkum  
og lýðræðisþjóðfélögum. Menn verða að fara  
eftir vilja umhjóðenda sinna. Í því er lýðræðið  
fólgið. Allt annað er einræði. Þm. ber að fara  
eftir vilja þjóðarinnar, stj. eftir vilja Alþingis,  
og fulltrúum stj. í mjólkurverðlagsnefnd ber  
að fara eftir vilja ríkisstj.

Hæstv. forsrh. tók undir þetta með hv. þm.  
og sagði, að það væri ekki hægt að framkvæma  
þessa till. nema með lagabreyt. Hún væri á  
móti landslögum. Sé þessu þannig varið, þá

skil ég ekki, hvers vegna hæstv. forseti vísaði henni ekki frá. Annars er þetta svo furðuleg staðhæfing, að ég er alveg hissa á því, að hæstv. ráðh. skuli láta slík orð falla.

Hvað mjólkurverðlagsnefnd snertir, þá hefir stj. þar oddamanninn, og afstaða hans er eins og ég hefi áður sýnt fram á.

Hv. 1. þm. N.-M. flutti hér að ýmsu leyti fróðlega ræðu, sem snerist um of mikinn framleiðslukostað hjá bændum í G.-K. (PZ: Á öllu svæðinu). Ennfremur skýrði hann frá því, hvaðan þessi krafa um hækkun mjólkurverðsins hefði komið. Nefndi hann menn með nöfn-um. Það er athyglisvert, að það sýndi sig, að krafan var frá stórbændum á þessu svæði. Flestir þessara manna eru sjálfstæðismenn og standa framarlega í Sjálfstfl. Og það voru raunar ekki allt bændur. Hv. þm. nefndi t. d. Eyjólf í Mjólkurfélaginu.

Pegar ég athuga þetta, get ég betur skilið ræðu hv. 1. þm. Reykv., sem var ýmist já, já eða nei, nei. Það mun ekki vera grunlaust um það, að Sjálfstfl. hafi tvö andlit í þessu máli, annað, sem snýr að neytendum, og hitt, sem snýr að sjálfstæðisbændum, og þá er spurningin, hvaða andlit á að gilda. Ég er hræddur um, að alvaran sé þar, sem stórbændurnir eru, og bak við brosið á hinu andlitinu, sem að neytendum snýr, sé ekki mikil alvara.

Annað atriði í ræðu hv. 1. þm. N.-M., sem einnig er athyglisvert, var það, hvað hann gerði mikið úr áhrifum kaupgjaldsins á framleiðslukostnaðinn hjá bændum hér í nágrenni Reykjavíkur. Þetta kemur heim við það, sem ég sagði í framsöguræðu minni, að margir þessara bænda vinna ekki við framleiðsluna. Hafi annars kaupgjaldið í kaupavinnu hækkað síðastl. sumar, getur það ekki hafa stafað af öðru en því, að samilega leit út með sildina. En slík stundarfyrirbrigði eru engin rök fyrir hækkun mjólkurverðsins. Ef hv. þm. hinsvegar heldur því fram — eins og hæstv. forsrh. gerði —, að tekjur verkafólks hafi aukizt, og þess vegna sé þessi hækkun á mjólkurverðinu skiljanleg og nauðsynleg, þá er það rangt. Árin 1935—37 minnkðu tekjur verkamanna um 25%, eða 2½ millj. samkv. skýrslum vinnuveitendafélagsins.

Þá talaði hv. þm. um hækkun kaupgjaldsins hjá starfsmönnum samsölunnar. Þó að það sé yfirleitt rétt, sem hann sagði um það, þá tók varla að fara að minnst á þetta, þar sem það nemur ekki nema ⅓ af rekstrarhagnaði samsölunnar. Annars minnir mig, að því hafi verið haldið fram, að dreifingarkostnaður mjólkurinnar hafi minnkað.

Það virðist dálítið einkennilegt að fækka húð-unum samtímis því, sem stöðugt er verið að tala um það, að aðalatriði málsins sé, að mjólkurneyzlan sé aukin. Þessi framleiðslukostnaður bændanna hér í nágrenninu kemur ekki því máli við, sem um er deilt, verðinu á mjólkinni, hvort framleiðendur yfirleitt hafi gott af þessari verðhækkun eða ekki. — Ég ætla að færa rök að þessu. Samkv. upplýsingum skipulagsnefndar atvinnumála er hægt að framleiða mjólk austan-fjalls og í Borgarfirði fyrir 18 aura með góðum hagnaði, a. m. k. er hægt að slá því föstu, að

með 20 aura verði séu bændurnir samilega haldnir. Ef bændurnir í Gullbringu- og Kjósarsýslu þurfa að fá 10 aurum herra verð fyrir mjólkurlitrann en þetta, hvaða vit er þá í því að miða allt mjólkurverðið við þann framleiðslukostnað? Hvað segir skipulagsnefnd atvinnumála og hv. 2. þm. Skagf., Steingrímur binaðarmálastjóri, sem mun hafa lagt drýgstan skerf til álits n. um þetta efni? Hann segir: Dýrari framleiðsla en 20 aurar verður að teljast óheilbrigð og ætti því ekki að leyfast. — Viðast hvar á landinu, segir í þessu áliti n., eru bændur samilega haldnir af 18 aurum fyrir litrann. Bændur í Gullbringu- og Kjósarsýslu þurfa að fá 2—3 aurum herra verð, eða sem næst 20 aurum fyrir litrann, auk flutningskostnaðar. N. segir, að með lækkuðu verði og öflugri auglýsingastarfsemi ætti að mega auka mjólkurneyzlu um a. m. k. ¼ litra á mann og neyzlan í öllu landinu ætti að geta aukizt um 10—11 millj. litra á ári.

Pegar á allt þetta er litið, þá sér maður strax, hversu fráleitt það er að taka tillit til þessara krafna bændanna í Gullbringu- og Kjósarsýslu, og hve nauðsynlegt það sé að rannsaka, hvernig megi lækka framleiðslukostnað þeirra, eins og felst í 2. lið till. minnar, enda víðurkenndi hv. 1. þm. N.-M., að þann hluta till. væri rétt að samþ.

Hversu hár sem framleiðslukostnaður bænda er, þá hjálpar þeim ekkert hækkað verð á mjólkinni, svo framarlega sem þessi verðhækkun verður ekki til þess, að þeir fái herra verð fyrir mjólkina. Það er um þetta atriði, sem deilan snýst, þetta þarf að rannsaka, og það er það, sem till. mín fer fram á. Að minni hyggju er hægt að færa rök fyrir þessu. Að visu er engin reynsla fengin fyrir því, hvaða áhrif þessi verðhækkun hafi á neyzluna hér í Reykjavík, en það, sem hv. 1. þm. N.-M. sagði um þetta mál, virðist benda til þess, að hækkunin geri neyzluna minni.

Ef verðlag á matvörum hækkar og kaupgeta fólksins minnkar með hinni nýju kreppu, sem tvímælalaust gengur í garð, sýnist mikil hætta á því, að mjólkurmarkaðurinn minnki mikið með sama verði eins og nú er á mjólkinni. Hvað vilja þeir þá, hv. 1. þm. N.-M. og hæstv. forsrh. gera? Vilja þeir enn hækka mjólkina, svo að neyzlan minnki, og svo koll af kolli? Mér heyrðist það á hæstv. forsrh., að til þess að hafa hemil á mjólkurframleiðslunni þyrfti að koma skattur á fôðurbæti. — Slík verðpólitík eins og þetta getur að minni hyggju ekki leitt til annars en tjóns bæði fyrir bændur og neytendur. Það, sem hæstv. forsrh. var að segja um þetta mál, þar sem hann var að taka kaupgjaldið til samanburðar, hefir vitanlega ekki við nokkur rök að styðjast. Þetta var aðeins samliking út í bláinn.

Hv. 1. þm. N.-M. virtist hafa litla trú á því, að mjólkurneyzlan gæti aukizt frá því, sem nú er. Hann vildi vefengja það, að neyzlan í Svíþjóð væri meiri en ½ lítri á mann. (PZ: Af neyzlumjólk í bæjunum). Þetta stemmir ekki vel við það, sem skipulagsnefnd atvinnumála segir um þetta mál. Þar segir, í áliti skipu-

lagsnefndar, að mjólkurneyzlan í Svíþjóð sé 245 lítrar á mann á ári, en hér á landi 175 lítrar, eða 40% hærri í Svíþjóð. Eftir því ætti mjólkurneyzlan í Reykjavík og Hafnarfirði að geta aukizt upp í 8½ millj. lítra á ári. Við þetta hætist það, sem hv. 1. þm. N.-M. tók réttilega fram, að vegna mataræðis Íslendinga er þörf á því, að mjólkurneyzlan sé meiri hér en í öðrum löndum. Á síðustu árum hefir mjólkurneyzlan í Svíþjóð aukizt mikið, því að Svíar tóku það ráð að lækka verðið á mjólkinni í því augnamiði að hjálpa bændum. Ég ætla í því sambandi, með leyfi hæstv. forseta, að lesa upp það, sem sænski hagfræðingurinn Lundberg, sem var hér um tíma á vegum skipulagsn., segir um þetta mál. Hann segir eftirfarandi: „Að því er landbúnaðinn snertir, er leitast við að bæta fjárhagsástandur hans með verðhækkun og sölureglum innanlands .... Þesskonar verðhækkun, sem komið er á með utanaðkomandi valdi, gerir neyzluvörurnar dýrari og dregur úr verzluninni .... jafnframt því, sem þeim mönnum fækkar, er við þessa framleiðslu gætu fengizt .... Lækkað verð á kindakjöti, mjólk, smjöri, eggjum o. s. frv. mundi vafalaust auka neyzlu þessara vörutegunda verulega, og þyrfti ekki að gera bændum erfiðara fyrir. Eins og stendur virðist verðið á þessum vörum mjög hátt. Mjólkinn kostar næstum því helmingi meira í Reykjavík en í Stokkhólm. .... Sem dæmi þess, hversu neyzlan getur vaxið við verðlækkun, má minna á reynsluna í Svíþjóð. Á árunum 1929 til 1934 hefir smjörverðið lækkað um 20%, en salan innanlands óx um 70% .... En með því að neyzlan jókst svona mikið meira en verðfallið, gátu bændur aukið brúttótækjur sínar um 40%“.

Þetta segir þessi sænski hagfræðingur, og það er enginn vafi á því, að á þessu má mikið læra. — Hvað segir svo hv. 1. þm. N.-M. um uppástungu þá, sem komið hefir fram um það, að gefa eða selja mjólk fyrir hálfvirði til fátækra barnaheimila og atvinnuleysingja á kostnað bæjar og ríkis til þess að auka neyzluna? Hv. þm. minnst ekkert á þessa uppástungu; aftur á móti kom hv. 2. landsk. inn á þetta mál í sambandi við það, hvort þetta myndi verða til sparnaðar á fátækraframsæri bæjarins eða ekki, en virtist ekki hafa mikla trú á því, vegna þess að mjólkurgjafirnar í skólunum hefðu ekki haft mikil áhrif á fátækraframsærið hér í Rvík. Þó að börnin fái mjólk í skólunum, verður það auðvitað ekki til þess að forða fólki frá sveit, en hér er um mjólkurgjafir að ræða, eða sölu fyrir lítið verð, í stórum stíl til fátækra barnaheimila og atvinnuleysingja í bænum. Þá nefndi hv. 2. landsk. fleiri atriði, sem til greina gætu komið til þess að auka neyzluna í bænum, sem ég álit nauðsynlegt að taka til ræðilegrar íhugunar. Hvað segðu svo hv. 1. þm. N.-M. og hæstv. forsrh. um það, ef t. d. bæjarstj. byðist til þess að gera samning við mjólkursamsöluna, sem væri eitthvað á þá leið, að mjólkursamsalan skuldbindi sig til þess að lækka mjólkurverðið við skulum segja um 5 aura á lítra, og bæjarstj. skuldbindi sig aftur á móti til að sjá um það, að neyzlan aukizt svo mikið, að bændurnir

geti orðið skaðlausir af þessari lækkun, og ef þetta ekki tækist, þá skuldbindi bæjarstj. sig til þess að greiða það, sem á vantaði, til þess að bændurnir yrðu skaðlausir? Hvað myndi hæstv. forsrh. og þeir framsóknarmenn segja um þessa till.? Það þýðir ekki að koma með það, eins og hæstv. forsrh. gerði, að ef mjólkurneyzlan ykist svo og svo mikið með sama verði, þá væru þeir til í að lækka mjólkurverðið. Þó að neytendur væru allir af vilja gerðir, eru engin líkindi til, að neyzlan yrði aukin, nema mjólkinn verði samtímis lækkuð. Spursmálið er, hvernig eigi að koma þessu þannig fyrir, að neyzlan aukist samtímis því, sem verðið lækki.

Loks vil ég í sambandi við aukningu neyzlunnar minna á það, að skipulagsnefnd atvinnumála áleit, að auka mætti neyzluna um a. m. k. ¼ lítra á mann, og ég hygg, að þetta hafi ekki verið sagt út í bláinn hjá skipulagsn. Þegar mjólkurlögin voru sett, var því haldið fram mjög ákveðið, að þetta bæta skipulag ætti að geta orðið til þess að lækka verðið á mjólkinni. — Hvernig er svo hægt að segja, að mjólkurskipulagið hafi reynzt vel, og segja í sömu andránni, að nauðsynlegt sé að hækka mjólkurverðið? Hvernig er hægt að koma fram með svona staðhæfingu fyrir neytendur?

Mér finnst ástæðulaust að vísa þessu máli til n. Ég held, að þetta sé svo einfalt mál, að hv. þdm. ættu að hafa getað áttað sig á því, og því sé bezt, að vilji þingsins í þessu máli komi sem fyrst í ljós.

#### ATKVGR.

Till. vísað til landbn. með 9 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 30. fundi í Ed., 21. marz. var enn fram haldið einni umr. um till. (A. 14, 28, n. 81 og 83).

Frsm. meiri hl. (Páll Zóphóníasson): Þegar þessi till. var rædd hér seinast, var henni vísað til landbn., sem tók málið til meðferðar. Nú liggur fyrir álit hennar í tvennu lagi, á þskj. 81 og 83. Á þskj. 81 er nál. það, sem ég og hv. 6. landsk. höfum skilað, en áður en ég sný mér að því, get ég ekki látið alveg hjá líða að drepa á nokkur atriði, sem fram komu í sambandi við þetta mál, er það var til umr. hér í deildinni. Það er nú svo langt liðið síðan, að ég hefi gleymt nokkru af því, sem ég þyrfti að svara, en nokkur einstök atriði þarf ég að minnast á. Ég skal fyrst drepa á það, sem hv. 1. þm. Reykv. sagði, og aðallega tvö atriði í hans ræðu. Skal ég jata ánægju mína yfir því, að mér tókst að sannfæra hann um það, að það hefði verið rétt að hækka mjólkina um 2 aura lítrann þann 13. febr. Tel ég mér það mjög til inntekta, því við munum hér í hv. d., hver skoðun hv. 1. þm. Reykv. var á þinginu fyrir jólin. En það er gott, þegar menn bæta ráð sitt, og gleðst ég af sinna-skiptum hv. þm.

Þetta er mikill fengur fyrir mig og bendir á, hvað ég sé rökvisst í málum, og mikil gleði er alltaf, þegar menn snúast frá villu síns vegar; það þekkir hv. 1. þm. Reykv. úr fræðum sínum. Hv 1. þm. Reykv., sem talaði fyrir hönd

flokks sjálfstæðismanna, þess hluta landsmanna, sem alltaf hefir haldið því fram, að það, sem fyrst bæri að keppa að, væri fullt persónufrelsi einstaklinga þjóðfélagsins, og þar greindi þá mest á við aðra stjórnmalaflokka. Menn yrðu að hafa frjálst olnbogarum og geta notið sín vel. Nú skeður það undarlega, að þessir þm. sjá enga leið út úr mjólkurmálinu aðra en þá, að banna framleiðendum, sem búa fyrir austan Þjórsá og ef til vill fyrir austan Ölfusá og uppi í Borgarfirði, að selja mjólk eða mjólkurafurðir á markaði í Reykjavík, svo að hinir, er nær búa, geti setið einir að þessum markaði.

Það eru mjög fáir menn, sem geta fundið samræmi í því, að þeir menn, sem sjá ekki aðra leið út úr fjárhagsvandæðunum en að einstaklingar eigi að flytja hingað óhindrað vörur frá öðrum löndum upp á krit, þótt enginn gjaldgeyrir sé til fyrir þær, skuli nú ekki vilja leyfa mönnum að selja mjólk til Rvíkur, ef þeir búa fyrir austan Ölfusá. Ég dreg þetta fram, svo að það komi skýrt í ljós, og vildi heyra, hvernig þetta samrýmist stefnu Sjálfstf. almennt, er vill hafa frjálsan athafnarétt, að takmarka þannig mjólkursöluna hingað við svæðið kringum Reykjavík. Hann vill með því tryggja, að ekki komi þangað meiri mjólk en hægt sé að selja.

Ég vil láta í ljós ánægju mína yfir því, að hv. 2. landsk. talaði hér af mikilli sannfæringu um það, hvað húsmæður hér í bænum ættu við erfið kjör að búa og erfiðari en lengi áður, en þá taldi hv. 2. landsk. allt ódýrara. Hún talaði fyrir hönd Húsmæðrafélags Reykjavíkur. Það er ekki nema eðlilegt og gleðilegt til þess að vita, að Húsmæðrafélagið skyldi hafa mikinn áhuga á almennu vöruverði í bænum; en við skulum athuga ofurlítið, hvernig frúrnar þekkjast af verkunum. Það kom fyrir í vetur, að Hagtiðindin skýrðu frá því, að um mánaðamótin október og nóv. hafi orðið sú breyt. á vöruverðinu hér í bænum, að allar þarfir 5 manna fjölskyldu hefðu lækkað um 4%. Hagtiðindin — hið óhlutdræga timarit — segja, að þetta væri af því, að hér hefði verið stofnað kaupfélag, og kaupmenn hefðu til samkeppni við það lækkað margar vörur frá því, sem áður var, á sama tíma sem aðfluttar vörur voru dýrari í innkaupum. Það hefði nú mátt ætla, að Húsmæðrafélagið hefði gert fundarsamþykkt til að láta í ljós ánægju sína yfir batnandi aðstöðu húsmæðra að fá sínar vörur ódýrari en áður. En nú er fróðlegt að sjá, hvort það voru hinar sömu húsmæður í stjórn þessa félags og í kaupfélaginu, sem hafði orkað miklu um lækkun vöruverðsins. Ég forvitnaðist um það, hvaða húsmæður það voru, sem héldu fagnað í Oddfellowhöllinni, þegar Húsmæðrafélagið bauð mönnum sínum á þekamtun þar. En það voru ekki hinar sömu húsmæður, sem voru aðalmennirnir í Kron. Þær höfðu því ekki lagt neinn skerf til þess að koma þessu fram. En ef bændur fengju ofurlítið meira fyrir sín mjólk, kom strax fram óánægja með það. Kemur mér til hugar, að sú umhyggja fyrir vöruverðinu, sem kom fyrir stuttu fram hjá hv. 2. landsk., sé ekki alveg eins einlæg og af er látið. Hér hefir líklega

legið eitthvað annað á bak við en að samþ. að lækka dýrtíðina og fá vöruverðið sem mest niður í bænum.

Hv. 1. landsk. talaði um, að hann efaði það, að ég segði rétt frá því, að mjög erfitt væri að auka sölu á mjólk til bæjarins, úr því að hún væri orðin hálfur litri á mann að meðaltali. Hann tók til dæmis, að í Svipjóð væri mjólkurneyzlan 245 litrar á mann. En Svipjóð er ekki einn bær. Það, sem mestu máli skiptir, er, hve mikil mjólkurneyzlan er þar í stærstu bæjunum, t. d. Stokkhólmi. Ef hann vill gera svo vel og grennslast eftir því í heimildum, verður niðurstaðan sú, að í Svipjóð nær mjólkurneyzlan í bæjunum hvergi hálfum litra á mann, að m. k. ekki til ársins 1936. En á Þýskalandi getur hann fundið 3 bæi, sem hafa jafnmikla mjólkurneyzlu og Reykjavík, og tvo, sem eru þar fyrir ofan. En hvergi annarsstaðar í nágrannalöndum okkar er mjólkurneyzlan svo mikil til ársins 1936. Þó er alls eigi víst nema hún geti orðið meiri hér á landi en nú er. Það breytir allmiklu, að hér eru önnur skilyrði en erlendis, þar sem mjólk er seld, og því líkur til, að hér væri drukkin meiri mjólk.

Á Akureyri var hún lækkuð ekki alls fyrir löngu, en það hafði engin áhrif á neyzluna í bænum. Hér var hún hækkuð þann 13. febrúar. Dagana frá 1. til 13. febr. var mjólkursalan hingað til bæjarins 15088 litrar að meðaltali á dag. Dagana 13. febr. til mánaðamóta 15185 litrar, eða hér um bil 100 litrum hærri. Dagana, sem af eru þessum mánuði, er hún líka ofurlítið hærri en síðustu dagana í febrúar. Það er því ekki sjáanlegt, að þessi hækkun mjólkurverðsins hér hafi haft nokkur áhrif á heildarsöluna í bænn. Hún hefir verið mjög lík og áður, heldur meiri sala á heilflöskum og í lausri vigt, en minni á hálfflöskum. — Ég hygg ekki, að það hafi verið annað, sem ég hef ástæðu til að benda á í ræðu hv. 2. landsk.

Viðvíkjandi ræðu hv. 1. landsk. skal ég nú vísa til till. og álits meiri hl. landbn. hvað hana snertir. Till. er í 3 liðum, og við hana er brtt. frá hv. 2. landsk. Fyrsti liður till. fjallar um það, að hlutast væri til um, að neyzlumjólk væri hægt að lækka. Ég benti á það í hinni fyrri umr., að það stæði ekki í valdi landsstj. að gera þetta. Það yrði að gerast með því að breyta um þá menn, sem eru í mjólkurverðlagsnefnd. 1. landsk. mun hafa hugsað sem svo, að ef þeir væru ekki á þeirri skoðun, væri rétt að skipta um menn. En það er ekki á valdi ríkisstj. að gera það, nema aðeins um einn þeirra. Tveir hinir eru kjörnir af bæjarstj. Reykjavíkur, og tveir kjörnir af mjólkursölunefnd, sem kemur fram sem fulltrúi bænda. Það verður því að breyta því, á hvern hátt menn eru kosnir í mjólkurverðlagsnefnd, og til þess þarf laga-breytingu. Ef ætlazt er til þess, að ríkisstj. gripi þar inn í, verður að flytja brtt. á mjólkurlögunum, svo að aðrir menn geti komið þar til greina en nú eru í n. Hinsvegar viðurkennum við það, ég og hv. 6. landsk., sem höfum skrifað nöfn okkar undir nál. meiri hl., að það sé réttmætt að reyna að lækka neyzlumjólk. Annað mál er það, hve mikið verð bændur fá fyrir

## Mjólkurverð.

sína mjólk, og er það mjög veigamikíð atriði. Þess vegna er ekki nema sanngjarnt, að ríkisstj. athugi, hvernig menn geti hlutast til um það, að þarna náist sem mest réttlæti, bæði frá sjónarmiði þeirra, er þurfa að neyta mjólkur, að þeir þurfi ekki að búa við neitt okur, og frá sjónarmiði hinna, er selja mjólk, að þeir fái sanngjarnt verð fyrir framleiðslu sína. Er því lagt til að vísa málinu til stj. Ég skal í því sambandi benda á, að það megi taka til athugunar, hvort ekki sé rétt að gera verðbreyt. á mjólkurafurðum miklu oftar en gert hefir verið. Það hefir ekki verið gert síðan núv. mjólkurskipulag komst á, fyrr en nú um miðjan febrúar. Hér ber að athuga, að það kemur all oft fyrir, eins og um tíma síðastl. haust, að ekki var hægt af öllu þessu svæði að fullnægja mjólkurbörfinni í Reykjavík. Hingað var fluttur rjóni norðan frá Akureyri, og smjör einnig langt að. Þess vegna ber að athuga, hvort ekki sé rétt að lækka mjólkina á þeim tímum, þegar mikið er af henni í næsta nágrenni Reykjavíkur, og því vinna mjólkurvörur úr hlutfallslega miklum hluta mjólkurinnar. Þess vegna ber ríkisstj. að athuga, hvort ekki sé rétt að leggja fyrir þær nefndir, sem að því starfa, að gera miklu oftar verðbreytingar á mjólkinni en gert er.

Annar liður till. fer fram á það, að látin sé fara fram rannsókn á því, hvað heppilegast sé að framleiða hér í nágrenni Reykjavíkur og hvað megi gera til að lækka framleiðslukostnaðinn. Rannsókn þessi heyrir miklu frekar undir búnaðarfélagsskap bænda heldur en ríkisvaldið. Það eru árlega veittir styrkir til búnaðarfélagsskaparins, til að vinna að sérhagsmunamálum bænda. Þetta er hagsmunamál þjóðarinnar, en allra fyrst hagsmunamál bændastéttarinnar, og heyrir frekar til verkabriggs búnaðarfélaganna en undir ríkisvaldið. Þar að auki er æfinlega verið að reyna að gera ýmsar athuganir í þessa átt, en ef til vill mætti þó gera meira en hingað til hefir verið gert. Við leggjum líka til, að því sé vísað til stj. að ýta undir búnaðarfélagsskapinn til að gera eins mikið og unnt er að því að rannsaka, hvað megi gera til að lækka framleiðslukostnað við framleiðslu landbúnaðarvara og auka verkaskiptingu milli bænda. Sumar sveitir landsins eru miklu heppilegri til einnar framleiðslu, aðrar til annarrar. Viðskiptin færast í eðlilegra horf, og enda þótt mikill meiri hluti bænda hafi bæði kýr og sauðfé, þá eru samt nú til bændur, sem ekki hafa neinar kýr, og aðrir, sem ekki hafa neitt sauðfé. Bændur hafa fengið aukin skilyrði til viðskipta með bættem samgöngum, og geta þá fremur unnið að þeirri framleiðslu á hverjum stað, sem bezt borgar sig. Er það verkefni búreikningahaldsins, sem stutt hefir verið af Búnaðarfé. Ísl. og ríkisstj., að sýna bændum á ýmsum jörðum, að aðstaðan sé misjöfn til ýmsrar framleiðslu, og leggja rækt við ýmsar greinar búnaðar, allt eftir staðháttum á hverjum stað. Smám saman mun komast á meiri verkaskipting í framleiðslunni hjá bændum, en hún þarf að koma frá þeim sjálfum, en ekki ofan frá með lögboði. Við leggjum því til að vísa öðrum lið till. líka til stj. og að hún

í samráði við stjórn búnaðarfélagsskaparins reyndi að ná sem fyllstum og fullkomnum árangri af þeim rannsóknum og athugunum, sem gerðar eru, og styðja að aukinni verkaskiptingu meðal bænda.

3. liður till. fer fram á það, að láta athuga, hvað heppilegast sé að gera til þess að auka mjólkurneyzluna í Reykjavík. Við flm. erum sammála um það, og allir, sem um þetta mál hafa talað, að það sé mjög mikilsvert, ekki eingöngu fyrir heilbrigði þeirra manna, sem eiga að neyta mjólkurinnar, heldur og líka fyrir bændur, sem mjólkina selja, að sem mest af mjólk seljist sem neyzlumjólk, og neyzlumjólkinn verði þess vegna aukin. En nú er svo komið, að sala á neyzlumjólk er alveg í höndum einnar n. annarsvegur og að mjólkurafurðir eru að miklu leyti í höndum hennar líka, og við væntum, að það verði alveg í höndum hennar, því það þarf að vera og er stefnt að því. Og þessi n. hefir það til athugunar, hvernig þetta verði gert, og þá líka, hvort hægt væri að stuðla að aukinni mjólkurneyzlu. Út af því, sem hv. 2. landsk. var að tala um, að hafa hér fleiri mjólkurtegundir, þá teljum við líka, að þessum lið beri að vísa til ríkisstj. Menn eiga að lita á það, að þeir, sem hafa framkvæmdirnar — þ. e. a. s. mjólkursölun. — gera sitt ýrasta til að athuga möguleikana og nota þá án þess að telja verði, að ríkisstj. sem slík geti gripið inn í og farið sjálf að ganga á milli og bjóða mjólkina til sölu. Það er ekki í hennar verkahring. Við leggjum þess vegna til, að till. í heild sé vísað til ríkisstj. til athugunar. — Ég hygg, að það sé ekki ástæða til að taka meira fram nú; minni hl. mun gera grein fyrir sínum till., og fæ ég þá væntanlega tíma til þess seinna að tala um þær. En í sambandi við brtt. á þskj. 28, frá hv. 2. landsk., skal ég í viðbót við það, sem ég sagði og sem er innifalið í 3. lið í nál. okkar meirihlutamanna, benda á það, að eftir því, sem ég veit bezt, er hér alltaf til sölu í bænum bæði undanrenna og áfir, en það mun ekki vera í nærri öllum búðum. Og þegar við litum á það, að yfirleitt hefir verið reynt að haga því svo til, að mjólk, sem kemur úr næsta nágrenni, sé seld sem neyzlumjólk, og undanrennan og áfirnar verða því að koma langt að, þaðan sem mjólkinn er unnin, og með tiltölulega mjög dýrum flutningi, miðað við verðmæti, þá er það vorkunnarmál, þótt ekki sé tekið meira en reynslan hefir sýnt, að eftirspurnin er fyrir, þegar meira en helmingur af verði áfa og undanrennu, sem þarf að sækja austur fyrir fjall og upp í Borgarnes, fer í flutningskostnað. En hér er ekki hægt að vinna úr öðru en því, sem ekki selst upp, og því tilfellið í bænum litið af áf- um og undanrennu. En þó ekki sé hægt að fá mikið af þessum vörum, þá eru þær til í ýmsum búðum og alltaf hægt að hringja í samsöluna. — Hv. 2. landsk. var líka að tala um, að það vantaði barnamjólk, ógerilsneydda. Eftir því, sem ég bezt veit, er þessi mjólk líka alltaf til og á flöskum, og menn geta alltaf fengið hana. — Þá var hv. þm. að tala um það líka, að það mætti ekki selja mjólk, sem væri mjög slæm. Það er vist fylgt þeirri reglu á mjólkurmark-

aðinum síðan mjólkursölunefnd tók til starfa, að selja ekki yfirleitt þá mjólk, sem ekki getur staðizt við flokkun að vera í fyrsta eða öðrum flokki. Sem neytlumjólk er sú mjólk aldrei seld, sem kemur í 3., 4. og 5. flokk. Þess vegna er þetta, sem hv. 2. landsk. var að tala um, nú þegar að nokkru leyti framkvæmt, þó að kannske megi athuga, hvort ekki megi framkvæma það fullkomnar en gert er. Og það er ætlað til, að það sé gert með því að vísa því til ríkisstj. og hún hlutist til um, að mjólkursölun. athugi þetta sem bezt og fullkomnast.

Ég skal svo ekki orðlengja þetta frekar að sinni. En ég geri ráð fyrir því, eftir að minni hl. hefir talað, að ég þurfi að segja eitthvað seinna.

\*Frsm. minni hl. (Erlendur Þorsteinsson): Ég á nokkra sérstöðu í þessu máli innan landbn. Ég ætla að fara inn á tvö atriði í ræðu hv. 1. þm. N.-M. Hann sagði, að hann teldi það ekki á valdi ríkisstj. að breyta verðlagi á mjólk, en skömmu seinna sagði sami þm., að hann teldi rétt, að ríkisstj. léti n. athuga, hvort ekki væri fært að breyta verðlaginu oftar en gert er, — lækka mjólkina þegar mikið framboð er af henni, en hækka aftur þegar minna er um hana. M. ö. o., hv. 1. þm. N.-M. gengur inn á, að ríkisstj. geti haft áhrif á, hvaða afstöðu n. tekur í þessu máli, og þar af leiðandi getur hún líka haft áhrif á, að n. breyti þessari ákvörðun sinni oft. Í öðru lagi virtist mér koma fram hjá hv. þm., að mjólkurhækkunin 13. febr. hefði orðið þess valdandi, að mjólkursalan hefði aukizt. Ég tel slíkt óskýlt og ekki sambærilegt. Mig minnir, að það væri samgönguteppa og mjólkurskortur áður, og þar af leiðandi ekki selt það, sem hægt var. En þeir örðugleikar hefðu fallið úr sögunni seinna. Ef ætti að taka þetta sem rök, þá ætti ekki að vera annar vandinn en að hækka ennþá meira mjólkina, sennilega í 60 til 70 aura litrann, til þess að selja á öllu verðjöfnunarsvæðinu. (PZ: Þetta eru bara staðreyndir með neytlaukninguna). Sami þm. talaði líka um það, að hann vissi, að þessi mjólkurhækkun hefði haft þau áhrif, að flöskumjólk minnkadi, en aukizt hefði lausalan. Í reikningum samsölnunar fyrir árið 1937 er einn liður, sem orsakar tekjur af flöskugjaldinu, sem nemur samtals kr. 42313.84. Ef þessi tekjuliður hverfur, þurfa þá ekki einhverstaðar að koma tekjur, sem rynnu til bænda?

Ég skal þá nokkuð snúa mér að málinu sjálfu. Meiri hl. n. hefir tekið þá afstöðu til málsins, að láta það fá hægt og rólegt andlát, og hefir nú sett nokkurskonar eftirmæli með smekklegum orðum og tilheyrandi ályktun til ríkisstj. og ýmissa nefnda. Ég aftur á móti vil, að miðað sé að því, að því verði komið fyrir þannig, að hv. deild geti tekið greinilega afstöðu, er komi skýrt fram, hvort hún vilji samb. eða fella till. Ég legg til, að till. verði samb. með einni brtt. Þær meginástæður, sem liggja til þess, eru fyrst og fremst þær, að þegar mjólkurl. voru samin á síðasta Alþingi, var það skýrt tekið fram, a. m. k. af einstaka mönnum, að þeir greiddu þeim atkv. í trausti þess, að þessi breyt. á lög-

unum hefði engin áhrif til hækkunar á neytlumjólk í bænum. Það er því vitanlegt, að afstaða þeirra til mjólkurl. hlýtur að hafa breytzt, þegar því trausti var brugðið, en verður til þess, að mjólkinn hækkar. Þá er það eitt, sem ég tel og við alþýðuflokksmenn, með fullum rökum, að hækkun mjólkurverðsins hafi orðið til þess að minnka neytluna. Þá er það, á hverju mjólkursölun. byggði hækkunina. Mér hefir verið sagt, að það væri vegna þess, að kauphækkun til verkamanna hefði orðið á þeim svæðum, sem næst liggja, síðan 1934. Ég skal ekki segja, hvað mikið er til í því. En ég hygg, að þetta atriði sé litils eða einskis virði í þessu efni. Þá er það eðlilegast, að mjólkursölun. hefði lagt til grundvallar þann árangur, sem hefir verið af mjólkursölufyrirkomulaginu síðastl. ár. Ég hygg, að árangurinn hafi orðið til haugsbóta fyrir bændur, en ekki fyrir verkamenn. Maður skyldi halda, að verðhækkunin væri með tilliti til þess, að n. áliti, að skipulagningin í mjólkursölunni hefði brugðist eða ekki reynt eins vel og búizt var við þegar lögin voru sett. Ég fékk þess vegna, þó eftir mikla vafninga og milli-liði, eitt eintak af reikningum samsölnunar fyrir árið 1937. Ég hefi athugað þennan reikning dálítið, og ætla að gera grein fyrir helztu tölum, sem þar eru. Samkv. þessum reikningi eru tekjur samsölnunar samtals kr. 501043.97, en tekjufgangur samtals 200 þús. kr. Um verðjöfnunarsjóð sjálfan er það að segja, að tekjur hans, að fráðregnum launum og kostnaði mjólkursölun., eru kr. 193596.94. Svo eru aftur kröfur, sem koma fram til verðjöfnunarsjóðs og hann verður að uppfylla. Fyrsti liður er ógreidd verðupphót umfram sjóðseign í árslok 1936, er nemur samtals kr. 263089.12. Af þessu er greitt af tekjufgangi mjólkursamsölnunar fyrir árið 1936 kr. 143291.37. Eftir þessu eru þá kröfur til verðjöfnunarsjóðs árið 1936 kr. 119797.75. Annar liður eru kröfur til verðjöfnunarsjóðs vegna vinnslu á mjólkurvörum 1937, kr. 284722.84. Þriðji liður, kröfur, sem gerðar eru til verðjöfnunarsjóðs, er vegna útflyttings á ostum 1937, samtals kr. 115770.32. Þær kröfur, sem liggja fyrir til verðjöfnunarsjóðs, eru samtals kr. 520290.91. En tekjur eru, eins og ég gat um, þessar kr. 193596.94. Frá þessum kröfum vil ég þó draga kröfur, sem eru ógreiddar frá 1936, því þær eiga engin áhrif að hafa á afkomu verðjöfnunarsjóðs 1937. Þá kemur í ljós, að það, sem fyrir liggur frá 1937, nemur samtals kr. 400493.16. Ef við drögum frá þeim kröfum tekjur, sem verðjöfnunarsjóður hefir, þá nemur það kr. 206895.22. Ef við síðan gerum ráð fyrir því, að um mjólkursöluna séu hafðar sömu reglur fyrir árið 1937 eins og fyrir árið 1936, og tekinn tekjufgangurinn frá árinu 1937 til að greiða upp í verðjöfnunarkröfur, þá er það kr. 400111.59. Málið stendur þá þannig, að 1937 eru tekjur af samsölnunni og tekjur verðjöfnunarsjóðs næstum nægilega miklar til að fullnægja þeim kröfum, sem fram hafa komið til verðjöfnunar; vantar aðeins kr. 60612.72, og það er vitanlega tiltölulega lítið. Útkoma ársins 1937 sýnir því, að mjólkurskipulagið á öllu verðlagssvæðinu hefir gefizt vel, og það hefir gefizt það vel, að það

nægja tekjur af verðjöfnunargjaldinu og tekjufangangur af mjólkursölunni til að mæta þeim kröfum, sem gerðar eru á því ári. En það, sem vantar á, eru kr. 117977,75, sem mjólkursamsalan er að draslast með frá árinu 1936, og sem hún nú vill láta mjólkurneytendur í bænum greiða í hækkuðu mjólkurverði á árinu 1938. Þá er að athuga, hvort líkur eru fyrir hendi, að mjólkurframleiðslan aukist að mun nú á næstunni; yrði þá að gera ráð fyrir því, að vinnslumjólk aukist í hlutfalli við neytlumjólk, þannig, að meira verðjöfnunargjald þurfi að greiða. En allt bendir á, að svo verði ekki. Eins og allir vita, hafa — því miður — hey hrakizt, og litur þannig út, að framleiðslan minnki eða e. t. v. standi í stað, og þá er minni vinnslumjólk, sem þarf að bæta upp, og þar af leiðandi minna verðjöfnunargjald, sem þarf að greiða. Mér skilst því, að með því að lita á tekjur samsölu og verðjöfnunarsjóðs árið 1937, og með því að lita á framleiðslumagn mjólkurinnar, þá hefði mjólkurverðlagsn. átt að vera það ljóst, að óþarft væri í þeim tilgangi að hækka verð mjólkurinnar.

Það er ekki hægt að segja, að í höfuðatriðunum beri minni og meiri hl. n. á milli, heldur það, að ég held fram, og ég tel með fullum rökum, að lækun mjólkurverðsins myndi leiða til aukinnar neyð. Og það er vitað og víðurkennt af hv. 1. þm. N.-M., að um leið og neytlumjólk eykst og vinnslumjólk minnkar, getur verðið lækkað vegna þess, að minna þarf þá til að greiða upp í verðjöfnunina. Viðvíkjandi aukningunni má geta um, að eftir því sem talið er mjólkurmagnið í þessum reikningum, er það árið 1935 9943809  $\frac{1}{2}$  kg., 1936 11799741  $\frac{1}{2}$  kg. og 1937 12424597  $\frac{1}{2}$  kg. Þannig hefir aukningin á árinu 1937 verið miklu minni, allt að % minni, miðað við árið á undan. Enda er vitað, að framleiðsluaukningin hefði öll selzt í landinu, og er það nokkuð á annað hundrað þús. lítra, miðað við það mjólkurmagn, sem var 1936.

Það er einn liður hér í þessari kröfu til verðjöfnunarsjóðs, sem ekki er nokkur leið annað en að drepa örlitið á og ræða um. Það eru þær kröfur, sem koma til verðjöfnunar vegna útflutnings á ostum árið 1937. Það er í raun og veru ekki svo létt að fá upplýsingar um það, hvað mikið af ostum er flutt út á árinu 1937 frá mjólkurverðjöfnunarsvæði Rvíkur. En samkv. hagskýrslum hefir verið flutt út af osti alls 1937 137970 kg., fyrir samtals 168880 kr. Og eftir þeim upplýsingum, sem ég hefi getað fengið, mun það vera um 40—50 þús. kg., sem flutt eru út annarsstaðar, fyrir utan þetta verðjöfnunarsvæði, og liggur nær að ætla, að hafi verið flutt út utan þessa verðjöfnunarsvæðis sem svarar ca. 90—100 þús. kg., og ætti mjólkurmagnið að samsvara ca. einni millj., eða um  $\frac{1}{2}$  af vinnslumjólk. Fyrir þetta verður að greiða samkv. kröfum 115 þús. kr., er svarar 11,5 aur. á litrann. Vitanlega sjá allir, hvílikur blóðskattur — liggur mér við að segja — þessi krafa er á hendur þeim, sem neytlumjólkina nota og neytlumjólk framleiða, ef á að greiða meira en helming þess verðs í verðjöfnunargjald, sem bændur fá fyrir

mjólkina, sem fer í osta. Það hefir komið frá okkur alþýðuflokksmönnum skýrt og greinilega, að við erum á móti þessum till. eingöngu vegna þess, að við teljum, að þær séu neikvæðar sem hagsbótaatriði fyrir mjólkurframleiðendur, og líka er vitanlegt, að bændur og verkamenn eiga að hafa samleið í þessu máli, og það er hagur beggja aðilja, að mjólkurneytlan aukist sem mest. En við teljum, að neyðla geti aldrei aukizt á meðan mjólkinn er höfð í svo háu verði sem hún er nú. Það þarf ekki um það að deila, við vitum það vel, sem þekkjum til á heimilum verkamanna, að þeir geta ekki leyft sér að hugsa fyrst og fremst um það, hvaða vörur eru hollastar, heldur hvaða vörur eru ódýrar, og á meðan mjólkinn er svona há, getur hún ekki keppt við aðrar nauðsynlegar fæðutegundir. Aftur á móti er það vitanlegt, að ef mjólkinn lækkarði í verði, þá myndu verkamenn auka kaup á þessari vöru, er yrði bændum til stórfelldra hagsbóta. Væri nú gert ráð fyrir því, að úr þessari einu millj. lítra, sem flutt er út úr landinu í ostum og sem gerðar eru kröfur um til verðjöfnunarsjóðs að greiða 11,5 aura á hvern lítra, væri framleitt skyr og smjör, og selt með töluvert lægra verði, t. d. 50 aura í heildsölu kg. af skyrinu, og smjörið sem svaraði á 30 aura litrinn, þá yrði vinnsluverðið rúmir 20 aurar á litrann til bændna. Þannig er hægt að koma í veg fyrir, að af þessari einu millj. þurfi að borga verðjöfnunargjald. Nú munu andmælendur svara því til, hvort við höfum tryggingu fyrir því, að hægt væri að selja allt það skyr, sem framleitt yrði í viðbót við það, sem nú er selt. Vitanlega er ekki hægt að segja það alveg ákveðið, en það þarf ekki meiri aukningu en það, að ef skyrjalan ykist um  $\frac{1}{2}$  kg. á viku hjá hverri fimm manna fjölskyldu, þá myndi aukningin ganga út og meira. Þess vegna er ekki nokkur vafi á, að einmitt það, sem þarf að leysa í þessu máli, er að láta hlutfallið á milli neytlumjólkur og vinnslumjólkur vera sem næst þannig, að neytlumjólk ykist, en vinnslumjólk minnkaði. Þá skapast grundvöllur til að selja með lágu verði, og bændur fá meira fyrir mjólkina en nú er.

Þá eru aðrir liðir till. og brtt. á þskj. 28, um það, að láta fara fram rannsókn á, hvort tiltekilegt sé að lækka framleiðslukostnaðinn, og athuga, hvaða leiðir eru heppilegastar til að auka mjólkurneyzluna. Þetta, sem hér um ræðir, er hagsmunamál ekki eingöngu fyrir verkamenn og neytendur í kaupstöðum, heldur og líka fyrir framleiðendur mjólkurinnar. Ég hefi gert eina brtt., þannig að þurfi falli orðin í 2. lið „og hvaða tegund framleiðslu hentar bezt á þessu svæði“, þ. e. kringum Reykjavík. Eins og ég tók fram í nál., gerði ég það vegna þess, að þótt um sinn hafi oftast verið það góð veðráttá, að svo að segja daglegar samgöngur hafa verið við fjarlæggar sveitir, er það ekki alltaf hægt, t. d. yfir vetrarmánuðina geta samgöngur hæglega fallið niður um lengri tíma. Og ekki síst ef neytlan færi í vöxt, er það ekki forsvaranlegt, að þeir, sem hér búa í Reykjavík og Hafnarfirði, eigi að eiga undir því að fá sína mjólk, hvort hægt er að ná sambandi að vetrarlagi við

fjarlægur sveitir. Ég tel, að slíkt nái ekki nokkurri átt, að taka þau lönd, sem nú eru notuð til mjólkurframleiðslu, til annars, svo framarlega sem ekki er vitað, að fullnægt er eftirspurninni.

Ég held, að ég hafi nú að nokkru leyti gert grein fyrir afstöðu minni í þessu máli, en ég get þó ekki stillt mig um að drepa hér nokkuð á andstæður innan eins stjórnmálaflokksins, sem hér er í deildinni. Eftir þeim upplýsingum, sem maður hefir orðið var við hjá þeim hv. þm. Sjálfstfl., sem í þessu máli hafa látið uppi skoðun sína, þá er það stundum svo, að annar helmingurinn er með, en hinn er á móti. Hv. þm. Dal. — (Raddir frá þm.: Hann er 6. landsk.). — Já, ég bið afsökunar, ég var nú búinn að gleyma sveitarflutningnum frá því í vor. Hv. 6. landsk. sagði, að með því að vísa till. til stj. væri henni þar með vísað frá. Hv. 2. landsk. hefir, að því er mér virðist, talað með till. og sjálfur borið fram brtt. í sömu átt. En hv. 1. þm. Reykv. er með báðum þessum aðiljum og hélt hér eina „haltu-mér-slepptu-mér“ ræðu, sem ómögulegt var að finna af, með hvorum aðiljanum hann er. Einn er með, annar á móti, og einn með báðum. Annars verð ég að segja það, að þegar hv. 1. þm. Reykv. var að ræða um málið, datt mér í hug ein fróm og góðsöm vinnukona í sveit, sem komizt hefir í kynni við tvo myndarlega vinnupilta, og vill hvorugan móðga, en vera góð við báða. Þegar annar er nærri, er hún góð við hann, en komi hinn, vandast málið, því að líka vill hún sýna honum blíðu, og hrópar þá: Slepptu mér! Og þessir vinnupiltar eru öðrumegin kjösendur þm. hér í Reykjavík, sem vilja láta lækka mjólkina, en hinumegin nokkrir íhaldsbændur í nágrenninu, sem vilja hækka hana og hafa gert kröfur til þess. Það er vitað mál, að nú fyrir bæjarstjórnarkosningarnar var tilkynnt með stórum fyrir-sögnum og miklu málæði í blöðum sjálfstæðis-manna, að alþýðuflokksmenn og framsóknar-flokksmenn ætluðu að hækka mjólkina. Það er ákaflega skiljanleg aðstaða hv. þm. og erfið, enda hefir hann sem minnst viljað láta uppi skoðun sína, en verður nú neyddur til að taka afstöðu til þessarar till., sem hér liggur fyrir. Sjálfstæðismenn hafa skipt með sér verkum, að sjá um, að till. verði svæfð, þ. e. a. s. nokkrir hv. þm., sem engra hagsmuna þurfa að gæta gagnvart sínum kjösendum hér í Reykjavík, hafa tekið að sér að svæfa till. En hinir, sem sinna hagsmuna þurfa að gæta í Reykjavík, ætla sjálfir að greiða atkv. með till. En hv. 1. þm. Reykv. vill komast hjá því að láta sitt álit uppi, og þess vegna geri ég ráð fyrir, að hann hafi haldið þessa „haltu-mér-slepptu-mér“ ræðu. Um Framfl. má segja það, eftir því, sem fram hefir komið í ræðum hjá hæstv. forsrh. og hjá hv. 1. þm. N.-M., að þeir séu ákveðnir að halda áfram mjólkurhækkuninni, því engar kröfur hafa komið um það frá þeim flokki, að mjólkin lækki aftur í verði. Þeir hafa í þessu tilfelli, eins og oft áður, horft meira á pappírinn og þann ímyndaða hag, sem e. t. v. gæti orðið fyrir bændur af að fá þessa 2 aura fram á pappírnum sem verðhækkun. En þeir hafa

gert minna að því að muna, að það, sem gildir mest fyrir bændur landsins, er, að verkalyðurinn hafi samvinnu við þá (bændurna). Þeir ættu að minnast þess, þessir forsvarsmenn bændna, að þegar verkamaðurinn kemur með útrétta hönd og biður um samvinnu, þá er það ekki leiðin til þess að fá samvinnu, að koma með krepptan hnefann á móti.

\*Guðrún Lárusdóttir: Ég skal vera stutturð, því að ég var búin að gera grein fyrir till. minni og hvað fyrir mér vakti, er ég bar fram við-bótarbrtt. við brtt. hv. 1. landsk. En það er nú svo langt síðan þetta mál lá fyrir þessari hv. d., að það liggur við, að maður sé farinn að ryðga í því. En húsmæðrafélagið hefir ekki gert það að hlutverki sínu að vera á móti því, þó að verð lækki á vörum, heldur kaupa húsmæður vörur þar, sem þær eru ódýrastar, og þar á meðal mjólk. Húsmæðrunum er ekki það þakkandi, þó þær hagnýti sér lágt vöruverð. En að því leyti, sem að þessu máli snýr, vildi ég segja þetta:

Hv. 1. þm. N.-M. heldur því fram, að undanrenna og áfir fáist hér á mjólkurmarkaðinum. Ég hefi ekki getað orðið vör við það. Ég veit að visu, að ekki er ókleift að fá áfir, ef maður hefir allmikinn undirbúning, simar mörgum dögum áður en maður ætlar að nota þær í matinn, þá eru þær kannske til í þessari eða hinni mjólkurbúðinni, og kannske ekki. Það eru því líklega fleirir húsmæður en ég, sem hafa gefizt upp á því að útvega sér þessa fæðu. Ég hygg, að það yrði talsverð aukning fyrir mjólkursölu, ef meira væri til af þessari vöru á einum eða fleiri stöðum. En það er kannske afsakanlegt, þó að þessi vara sé ekki eins mikið á boðstólum á markaðinum eins og nýmjólk, þar sem flutningur á henni er tiltölulega dýr, eftir verði hennar. Ég hygg þó til bóta að gera tilraun með að auka sölu á þessari vöru. Og hv. 1. þm. N.-M. hefir góða aðstöðu til að sjá um, að með þetta verði gerð tilraun, og ég vil, að hann beiti sér fyrir því.

Mergur málsins í minni vatill. var í raun og veru það, að athuguð yrðu betur gæði mjólkurinnar yfirleitt. Ég hugðist að ná því með því að benda á þessa leið, flokkunina, þannig að það væru fleiri tegundir mjólkur á markaðinum heldur en tvær, gerilsneydda og ógerilsneydda mjólkin. Menn eru almennt óánægðir með báðar þessar tegundir. Margir hafa kvartað undan því, að mjólkin væri þunn. Þó að ég hafi keypt ógerilsneydda mjólk frá mjólkursamsölunni, sem ég og aðrar húsmæður telja betri en hina, og setji hana að kvöldi til og láti hana standa í fláti til þess að vita, hvort hún safni ekki rjóma á yfirborðið yfir nóttina, þá er svo langt frá því, að það votti fyrir rjóma ofan á henni að morgninum. Það kann að vera, að þetta stafi af þeirri meðferð, sem mjólkin hefir fengið, en ekki af því. að rjómann vanti í hana. Ég veit það ekki. En þetta er nú svona; og mér finnst þetta bera vott um, að mjólkin sé ekki góð. Aftur er öðru máli að gegna, þegar maður kaupir nýmjólkkaða mjólk. Ef hún er sett að kvöldi, er komin rjómaskán ofan á hana að

morgni, eins og tíðkaðist í sveitinni í gamla daga. Þetta veit ég, að mörgum þykir einkennilegt um mjólkina frá samsöluinni, og vilja margir fá á þessu bætur. Þetta er eitt af því, sem Húsmæðrafélag Reykjavíkur hefir reynt að fá lögun á, en það hefir ekki getað gengið fyrir sig.

Það var í fyrstu ekki meiningin að hafa ógerilsneydda mjólk til á markaðinum. En þegar fólkinu mislíkaði, að þessi vara var ekki til á mjólkurmarkaðinum, þá komu háværar till. um, að hún yrði þar fáanleg, og hún kom svo á markaðinn. Við munum eftir læknisvottorðunum, sem ýmsir fengu um, að þeir þyrftu á ógerilsneyddri mjólk að halda. Ég fékk sjálf slíkt vottorð. Fór ég með það í margar búðir, en ógerilsneydd mjólk var þar ekki til.

Hv. 1. þm. N.-M. ætti að vera með í að stuðla að því, að athugaðir yrðu allir möguleikar, sem fyrir hendi eru til þess fyrst og fremst að mjólkinn, sem við fáum, sé góð. Það er eðlilegur hlutur, að við gefum meira fyrir þá vöru, sem við erum ánægð með. Hvort hv. 1. þm. N.-M. telur þetta af óeinlægni mælt af húsmæðrum, get ég ekki vitað. En hér er um alvörumál að ræða, sem menn þurfa að taka saman höndum um að lagfæra. Það gengur ekki til lengdar að hugsa aðeins um annan aðiljann, en ekki þann, sem kaupir og riður lífið á að hafa viðskipti við. Þó að hv. 1. þm. N.-M. hafi þá ákveðnu afstöðu nú þegar að vera á móti þeirri till. húsmæðrafél. að lækka mjólkurverðið, þá ætti hann samt að taka til greina hitt, sem húsmæðrafélagið fer fram á, að athugað verði, hvers vegna mjólkinn þarf að vera svona þunn.

Þessi þáttill., sem hér liggur fyrir, fullyrði ég, að er samkvæm vilja almenninga. Við meðferð málsins hér í hv. d. ætla ég ekki að segja neitt annað en það, að ég teldi skemmtilegra að samþ. þessa þáttill. og sýna með því yfirleitt vilja hv. þd. um það, að hún vilji láta málið til sín taka.

**\*Forsrh. (Hermann Jónasson):** Án þess að fara að ræða almennt um mjólkurmálið vildi ég þó, út af því, sem hefir fram komið eftir að ég kom hér inn í þessa hv. þd. nú, segja nokkur orð.

Það er vitanlega ekkert við það að athuga, nema siður sé, að neytendur hér í bænum finni að því, ef þeir fá ekki góða vöru, er þeir kaupa mjólk. Og síðan mjólkursöluskipulagið, sem nú er, var tekið upp, eða nú síðustu árin, hefir einmitt verið mikið gert til þess að reyna að auka vöndun þessarar vöru frá því, sem áður var. Það hefir verið fenginn maður, sem hefir lokið námi í Þýskalandi og lokið þar fullkomnu prófi viðvikjandi mjólkurvinnslu og því, sem þar að lýtur — þessi maður hefir verið fenginn til að starfa hér til þess m. a. að fylgjast með mjólkur- og skyrframleiðslu. Og ef neytendur hafa eitthvað um að kvarta viðvikjandi gæðum þessara vara, þá eiga þeir að snúa sér til hans. Það er ekkert því til fyrirstöðu, heldur miklu fremur í okkar þágu, sem stöndum um framleiðslu þessara vara, að að því sé fundið, ef neytendur eru óánægðir með þessar vörur, og að þær aðfinnslur séu fyrir þennan mann

lagðar. Þessi maður starfar í rannsóknarstofu ríkisins, og hans starf þar er fyrst og fremst að fylgjast með þessum málum og taka við umkvörtunum út af því, ef varan þykir ekki nægilega góð. Ég tek undir það, sem kom hér fram hjá hv. 2. landsk., að vitanlega á varan að vera góð. Til þess höfum við líka reynt að gera það, sem við höfum getað. Og ef hún er ekki góð, þá eiga umkvartanir um það að koma fram til réttis aðilja, sem er þessi maður, sem ég gat um. Vitanlega er okkur mest í mun að bjóða sem bezta mjólk og mjólkurvörur, til þess að við getum selt sem mest. Það er ekki lítill munur á því, hvernig skyrframleiðslan hefir verið eftir að þessi maður kom til þess starfs, sem hann hefir, er ég gat um, eða áður var. Hann hefir haft eftirlit með skyrframleiðslunni og séð um, að aðeins hreinræktaðir gerlar væru notaðir við skyrgerðina.

Það kann að vera á rökum byggt, að mjólkinn sé nú ekki eins feit og hún hefir verið undanfarin ár, sem stafar af því, að hey verkuðust mjög illa hér á Suðurlandi á síðastl. sumri. Það er alls ekki hægt að bæta það upp, að gott hey er yfirleitt alls ekki til hér sunnanlands, með því að gefa fóðurbæti, þannig að fitumagn mjólkur verði það sama og undanfarið hefir verið. Hinsvegar er reynslan sú, þegar það hefir verið rannsakað, að mjólk úr sveitum hér austanfjalls, sem t. d. er framleidd nálægt Safamýri, og af fóðri, sem þaðan er tekið, er miklu fitumeyri en mjólk, sem framleidd er hér í nágrenni Reykjavíkur, þar sem vegna vöntunar á heyi er gefið mikið af fóðurbæti, sem gengur út yfir gæði mjólkurinnar.

Um þetta atriði getum við þess vegna verið sammála, ég og hv. 2. landsk. Það, sem ágreiningur er um, er frekast það, að okkur, sem þessi hv. þm. beinir máli sínu til hér í hv. d., finnst, að aðfinnslurnar viðvikjandi mjólkursöluskipulaginu og gæðum mjólkurinnar hafi komið fram á öðrum vettvangi heldur en þar hafi átt að koma fram á. Þessum aðfinnslum hefir verið haldið mest að neytendum, en ekki að réttum aðiljum, og um það er nokkur ágreiningur.

Nú er í undirbúningi að byggja nýja og fullkomna stöð til þess að tryggja gæði mjólkurinnar betur. Ég álít, að það liggi næst að byggja fullkomna stassaniseringarstöð, til þess að neytendur geti fengið þá fullkomnustu vöru, er þeir kaupa stassaniseraða mjólk. En viðvikjandi gerilsneyðingu eða stassaniseringu er það að segja, að þó að mjólkinn missi nokkuð af gæðum sínum við það að vera stassaniserað, þá er svo álitnið víðast hvar, þar sem mikið er selt af mjólk og mjólk frá mörgum heimilum tekin í sölnuna, að öryggið, sem fæst með stassaniseringunni, sé meira virði fyrir neytendurna heldur en þau gæði, sem tapast við þá meðferð mjólkurinnar. T. d. má benda á, að í Þýskalandi hefir verið lögbúið, að öll neytlumjólk, sem notuð er í bæjum, skuli vera stassaniserað. Við höfum talið heppilegast að fara millileiðina, að taka smátt og smátt einstök bú hér í Reykjavík út úr, eftir því sem þrífnaður og annað um fyrirkomulag fjósa hefir batnað, og

leyfa þeim að selja sína mjólk út úr fjösun-um beint til neytendanna. Og mjólkurskipulagið hefir eftirlit með þessu öllu, til þess að þetta geti orðið með nægu öryggi.

Ég er líka þeirrar skoðunar, að meira mætti gera en gert hefir verið til þess að halda mjólkinni að neytendunum með auglýsingum og með því að gera þeim auðveldara að ná í mjólkina til neyzlu. T. d. mun ég stuðla að því við mjólkursölun., að settar verði upp hér í miðbænum mjólkursölustöðvar eða „barar“, sem mjög eru algengir í borgum nágrannalandanna. Meira að segja eru í miðri London, og þar á dýrustu stöðum, slíkar stöðvar, þar sem menn geta gengið inn og fengið sér ódýrar mjólkurvörur og neytt þeirra þar á þessum stöðum. Það hefir verið hugsað lítilsháttar fyrir slíkum mjólkurbar hér í miðbænum. Eins má gera meira en gert hefir verið til að auglýsa mjólkina. Það má kannske finna að því við mjólkursölun., að það hefir ekki verið gert meira en raun er á orðin. En það hefir stafað af því, að í svo mörg horn hefir verið að líta viðvíkjandi mjólkurskipulaginu, að halda því uppi og treysta það, svo að þetta hefir verið látið af þeim ástæðum undir höfuð leggjast.

Viðvíkjandi því, sem hér hefir verið sagt um, að þegar minnst sé á að lækka verð mjólkurinnar, þá rétti Framsfl. krepptan hnefann á móti þeirri bliðu hendi, sem fram sé rétt til samninga, vil ég segja það, að þetta geta verið sæmileg slagorð. En þau standast ekki veruleikann um þetta mál. Það hefir verið talað hér um, að við horfum á gróða á pappírnum, en ekki það, sem raunverulega er. Ég skal ekki svara þessu frekar en því, að við, sem höfum verið fulltrúar bændanna í þessu máli, höfum reynt að skoða þessi mál nokkurn veginn ofan í kjólinn og í sambandi við raunveruleikann. Og ég held því fram, að við höfum líka gert það. En ómöglegt er að komast hjá að benda á, að þegar flutt er hér á Alþ. þáttill. um lækkuð mjólkurverðsins til þess að neyzlan geti vaxið, og náttúrliga eru neytendur sammála um það að lækka verðið sem allra mest — vitanlega vildu þeir fá mjólkina fyrir svo sem 20 auru lítrann —, þá er því að svara, að að vissu leyti er þessi þáttill. ólögleg, og einnig vil ég benda á, að þetta verð mundi ganga út yfir verkkaup bændanna, sem þeir fá fyrir sína vinnu. Og þegar kaupgjald bændanna, eða vinnulaun þeirra, væru þannig lækkuð, þá mundi verða að vissu leyti meiri eftirspurn eftir vinnu í samræmi við það, sem eftirspurn ykist eftir mjólkinni. En ég býst við, ef við framsóknarmenn bærum fram þáttill. um lækkað kaupgjald á sama grundvelli og þessi þáttill, sem hér er til umr., er borin fram á, sem sé að við það ykist eftirspurnin og meiri vinnu væri þá að fá, þá hygg ég, að heyrðist nú hljóð úr horni, þar sem Alþfl. væri.

Ef þessi matvæli, sem bændur framleiða, eru seld of háu verði, þá leiðir af því óumflýjanlega það, að neytendur kaupa önnur matvæli í þeirra stað að meira eða minna leyti. Bændur eru þess vegna bundnir við það eins mikið og nokkur önnur stétt í þjóðfélaginu, að selja sína

vöru með sanngjörnu verði, þannig að verð þessara matvæla verði eins sanngjarnt og annara matvæla.

En það er hart, þar sem bændurnir eru eina stéttin í þjóðfélaginu, sem beygði sig fyrir að lækka það kaup, sem þeir fengu fyrir sína vinnu, með því að lækka mjólkurverðið, þegar vöruverð almennt í landinu lækkaði árið 1934, að þá skuli hafa verið sagt við þá, eins og raun varð á, á þessa leið í blöðum og víðar: Hafið þið skömm fyrir þetta. Okkur munar ekkert um þessa tveggja auru lækkuð. — Þegar svo allt verðlag hækkar yfirleitt í landinu og allar stéttir í þjóðfélaginu, sem ekki hafa farið að fordæmi bændna og lækkað kaupkröfur þegar allt lækkaði í verði, koma með kröfur um hækkað kaup og bændur hinsvegar segja: Nú viljum við fá verð mjólkurinnar hækkað upp í það, sem það var 1929, þegar aðrar vörur hækkuðu upp í sama verð og nú, — þá ætla allt um koll að keyra. Bændur fóru að visu fram á 7 auru hækkuð á mjólkinni, en þeim var tildæmt að fá aðeins 2 auru hækkuð, eða 2/3 af því, sem þeir fóru fram á. Og þeir beygja sig fyrir því. Hækkunin á nefnilega að nema því sama nú sem lækkuð mjólkurverðsins nam 1934, þegar verðlag lækkaði almennt, en kaup almennt lækkaði ekki, og út af þessu ætla allt um koll að keyra hjá talsmönnum neytenda og sagt af a. m. k. sumum þeirra, að þetta sé að koma með krepptan hnefann. Það kann að vera, að það sé nokkuð mikið kapphlaup meðal sumra hv. þm. um að geðjast kjósendum hér í bænum og að það ráði meiru en dómgreind fulltrúa neytenda um það, hvað sagt er hér af þeim á hæstv. Alþ. um þetta mál.

Ég vil svo bara segja það að lokum, að ef þessi þáttill. verður samþ. og ætlað er til, að hún verði framkvæmd, þó að hún sé óframkvæmanleg, þá er ekki réttisýni þar með hér á ferðum, heldur eitthvað annað, sem helzt á aldrei að koma til greina, þegar málalok eru ákveðin, því að ef nokkur stétt í þessu þjóðfélagi hefir farið sanngjarnlega með kröfur sínar, þá er það bændastéttin; og fyrir því liggja skýr rök, sem ekki er hægt að vefengja.

\*Bjarni Snæbjörnsson: Ég ætlaði ekki að taka til máls nú. Mér finnst þáttill. svo sjálfsögð gagnvart neytendunum, að ekki sé umtalsmál að samþ. hana. En það eru nokkur ummæli, sem fram hafa komið frá ýmsum þm., sem gefa mér tilefni til að segja fáein orð. Það hafa staðið miklar deilur um mjólkurlögin, og varla hafa orðið lengri umr. hér en um þau. Það sýnir, hve rík óánægjan er manna á meðal, og einkum meðal neytenda. Það verður alltaf sú raunin á, að sú löggjöf, sem tekur hagsmuni aðeins annars aðiljans til greina, en ekki hins, verður ranglát, og það er gefinn hlutur, að allt þetta mjólkurskipulag gengur freklega á rétt neytenda og þeirra, sem framleiða mjólk í kaupstöðunum, og á síðasta þingi var hert á þessu ranglæti að því er snertir framleiðendur í nágrenni kaupstaða.

Ég vil minna hv. 11. landsk. þm. á, að þessi l., mjólkurl., og breyt., sem gerðar voru á þeim

á síðasta þingi, voru samþ. fyrir atbeina Alþfl. og Framsfl. Það verður hann að viðurkenna. Ég vil ennfremur benda á það til áréttingar því, að ekki er farið að vilja neytenda í þessu efni, hveítið er hirt um að fá fram vilja þeirra, sem kosnir eru af bæjarstj. til þess að segja sitt álit. Ég á t. d. sæti í mjólkurverðlagsn. fyrir bæjarstj. Hafnarfjarðarkaupstaðar. Nú síðast þegar n. var kölluð saman, var mér ekki tilkynntur fundurinn fyrir en svo seint, að farið var að halda fundinn, þegar ég fékk tilkynninguna, og næst er fundur haldinn á þeim tíma, sem formaður n. vissi vel, að ég gat ekki mætt. Hann er svo hnisinn og forvitinn um hagi manna, að honum hefir ekki verið ókunnugt um, að einmitt þá átti ég að taka á móti sjúklingum á lækningastofu minni. Ég hringdi þá til hans og sagði honum, að ég væri á móti hækkuninni. Hann segir, að það geri ekkert til, því að hún verði samþ. fyrir því. Þessir menn, sem neytendur kjósa, eru sem sé alveg fyrir borð bornir. Enda gætti megnasta ranglætis í upphafi, þegar lögin voru samþ., gagnvart neytendum í Hafnarfirði og Rvík. Ég vil taka það fram út af orðum hæstv. forsrh. um, að mjólkin hefði verið lækkuð þegar l. komu til framkvæmda, að það er ekki rétt að því er Hafnarfjörð snertir, því að þar kostaði mjólkin 35 aura. Form. mjólkursölun. vissi það, og hann var vist sá eini af þm., sem vissi það, að kröfur voru komnar um hækkun frá framleiðendum í Rvík, af því að þeir gátu ekki staðizt verðlagið samkv. mjólkursölul. Samt fær hann samþ. brtt., sem hljóta að hafa í för með sér aukið ranglæti. Svo á eftir er þeim kennt um allt, þeir hafi orðið til að hækka mjólkina. Þessi óheilindi hjá Framsfl. og Alþfl. endurtaka sig nú, bæði við afgreiðslu mjólkurmálsins í mjólkurverðlagsnefndinni í Rvík og einnig í orðum hv. 11. landsk. um Sjálfstfl. í sambandi við málið. Hv. 11. landsk. þm. má vita það, að ef Alþfl. hefði ekki orðið til þess að koma þessari ranglátu löggjöf á gagnvart mjólkurframleiðendum í Rvík og Hafnarfirði, þá hefði ekki orðið sú hækkun á mjólkinni, sem nú er komin.

Það var bent á það af Sjálfstfl. á vetrarþinginu, að þetta yrði til þess að hækka mjólkina, og þó að Framsfl. vildi ekkert segja hér í hv. d., heyrði maður það út í frá, að þeim fyndist sjálfsagt, að mjólkin hækkaði um leið og ýmsar aðrar afurðir hækkuðu.

Ég gerði skýra grein fyrir afstöðu minni í þessu máli á síðasta þingi, en vildi með þessum orðum sýna fram á óheilindi í þessu frá þyrjun, og þar eiga sammerkt Framsfl. og Alþfl.

Umr. frestað.

Á 31. fundi í Ed., 22. marz, var enn fram haldið einni umr. um till.

**Brynjólfur Bjarnason:** Herra forseti! Mér þykir rétt að bæta nokkrum orðum við umr. í gær um þetta mál. Hv. 1. þm. N.-M. talaði um óheilindi sjálfstæðismanna. Þetta voru alveg verðskuldaðar þakkir fyrir, að hv. 6. landsk. hafði sem fulltrúi flokks síns skrifað undir nál.

með honum. Ég er hv. þm. algerlega sammála um óheilindi hjá mörgum sjálfstæðismönnum, einkum forustumönnum flokksins. Hinsvegar veit ég, að fylgjendum Sjálfstfl. er alvara. Ég efast t. d. ekki um alvöru kvennanna í Hús-mæðrafélaginu í þessu máli. Það er dálítið ósamræmi í því hjá hv. 1. þm. N.-M. að tala um óheilindi annara um leið og hann kemur fram með nál., sem einmitt er tilraun til að skjóta Sjálfstfl. undan ábyrgðinni á því, að ekkert sé gert. Hann vill ekki lofa sjálfstæðismönnum að sýna óheilindi sín með því að greiða atkv. móti till. Eða hvers vegna vildi hann ekki setja þá í þessa klipu? Hvers vegna er hann að hjálpa sjálfstæðismönnum út úr þeirri klipu með till. sinni um að visa málinu til ríkisstj.? — Í rauninni kemur þetta samt ekki sjálfstæðismönnum að haldi, því að hver, sem greiðir atkv. með því að visa fyrsta lið þáttill. til stj., lýsir sig um leið andvigan mjólkurlækkun; það er augljóst mál, eftir að hæstv. landbrh. hefir lýst sig andvigan lækkun. Sjálfstæðismenn komast því ekki undan ábyrgðinni þrátt fyrir þessa brellu, og ef meiri hl. fæst með þessu nál., stafar það ekki af öðru en því, að forustumenn flokksins eru ákveðnir í að eyða málinu á þennan hátt.

Hv. 1. þm. N.-M. sagði, að í bæjum í Svipjóð mundi mjólkurneyzla ekki ná ½ lítra á mann daglega, og eftir því að dæma ekki meiri þar en hér í Reykjavík. Hvernig stendur þá á því, að neyzlan í Svipjóð skuli nema 245 litrum á ári, eða 40% meira en hér á landi, ef hún á að vera „svipuð“ og hér? Nú viðurkennir hv. þm., að eðlilegt væri, að neyzla mjólkur yrði meiri hér en í Svipjóð. Meðan hún en samkv. skýrslum 40% minni en þar, ætti þá a. m. k. að vera full ástæða til að rannsaka, hvort hér sé nokkuð erfiðara en annarsstaðar að auka svo neyzluna, að hún verði eðlilega mikil fyrir okkar sérstöku skilyrði.

Nú er það vist, að ekki er hægt að tala um aukna neyzlu samtímis því sem verð er hækkað; skraf í þá átt er bara frómar óskir. Hvað sem áhrifum þessarar hækkunar liður í bili, er vist, að með aukinni framleiðslu, sem þýðir meiri vinnslumjólk og verðuppbætur, koma nýjar kröfur um áframhaldandi verðhækkun neyzl-mjólkur. Og þegar ofan á það bætist minnkandi kaupgeta, þegar hinnar nýju kreppu fer að gæta, landbúnaðarkreppa hér og erlendis og lækkun á ýmsum matvörum, þá hlýtur það að skapa bændum mikla söluörðugleika.

Hæstv. forsrh. talaði um, að þetta væri tilraun til að lækka verð til bænda, lækka kaup þeirra með alþingisúrskurði. Það væri einkskonar vinnulöggjöf. Þetta er mesta firra. Í fyrsta lagi nefnir þáttill. alls ekkert í þá átt að lækka verð til bænda, og ég hefi aldrei lagt í hana þann skilning í umr. í öðru lagi mun reynast ókleift að halda uppi verðinu, sem bændur fá, nema með bráðum og framsýnum ráðstöfunum til að auka neyzluna, eins og þáttill. mín fer fram á.

Annars gleður það mig, að hæstv. ráðh. skuli nú vera orðinn á móti vinnulöggjöf, a. m. k. þegar hann telur, að henni sé snúið gegn bænd-

um. En hverskonar vinnulöggjöf er það, ef komið er á einokun á mjólk til þess að halda verðinu uppi? Við getum búið til hliðstætt dæmi og hugsað okkur, að allir kaupmenn í sveitum tækju höndum saman og ákvæðu kauptaxta, sem síðan væri staðfestur með landslögum. Hvað ætli hestv. ráðh. segði þá? — Ef menn eru að koma með samlíkingar, verða þeir að vera sjálfum sér samkvæmir.

Það var líka villandi og rangt hjá hestv. ráðh., að mjólkin hafi lækkað 1934. Verðið í búðum varð það sama og áður yfirleitt — á þeirri mjólk, sem almenningur keypti nær eingöngu —, en mikið af mjólkinni var selt utan búðar mun lægra verði. Þetta hefir margoft verið viðurkennt af forstöðumönnum samsölunnar og að hún hafi verið sett til þess að hindra mjólkurlækkun. En svo ákafir hafa þeir verið að ganga á rétt neytenda, að í rauninni verða þessar aðgerðir þeirra til skaða fyrir bændur.

Þá kem ég að nál. meiri hl. landb. Það er byggt á algerlega röngum forsendum. Í fyrsta lagi er þýðingarlaust að fullyrða, eins og þar er gert, að þetta sé ekki á valdi ríkisstj. Oddamaður mjólkurverðlagsnefndar er skipaður af ríkisstj., og ég efast ekki um, að ef stj. vildi reyna að lækka mjólkina, stæði ekki á núv. oddamanni og gerðist engin þörf að skipta um hann til þess. Fulltrúar Reykjavíkur og Hafnarfjarðar voru á móti hækkuninni. (PZ: Annar þeirra greiddi atkv. með henni). Já, aðeins til að hindra meiri hækkun, sagði hann, sér til afsökunar. Og sú afsökun hefði fallið niður, ef oddamaður n., og þar með meiri hl. hennar, hefði ekki verið búinn að ákveða að hækka. Í bæjarstj. Rvíkur greiddi sami nm. atkv. með till. um mjólkurlækkun. í samræmi við fyrri afsökun sína.

Það er vitanlega ekkert annað en fjarstæða, að lagabreyt. þurfi til þess, að ríkisstj. geti hlutast til um lækkun mjólkurverðs.

Annar liður nál. heldur því fram um 2. lið þáttill., að allar rannsóknir á lækkun framleiðslukostnaðar heyri undir Búnaðarfélagið. Hinsvegar viðurkenndi hv. 1. þm. N.-M., að sjálfsagt sé að ýta við Búnaðarfélaginu, og því eigi að vísa málinu til stj. Nú fer till. mín ekki fram á annað en að ríkisstj. hlutist til um þetta — þ. e. um það, að ýta við Búnaðarfélaginu, svo að verkið sé unnið. Hvers vegna á þá ekki einmitt að samþ. þáttill.?

Alveg sama er að segja um rökstuðning meiri hl. fyrir því að vísa 3. lið till. til stj., þau rök, að það mál sé hlutverk mjólkursölu. Hvers vegna má þá ríkisstj. ekki ýta við þeirri nefnd? Ég sé ekki, að n. hafi staðið svo vel í stöðu sinni, að það væri nokkur goðgá.

Nál. minni hl. (Erð) er ég alveg sammála, nema ég tel brtt. hans óþarfa. Það er ekki hægt að vera á móti rannsókn á hagnýtingarmöguleikum nágreinnisins, því að þeirra er mikil þörf, enda þótt maður telji varhugavert að draga úr mjólkurframleiðslu á því svæði.

Ég legg til, að fellt verði að vísa málinu til ríkisstj., en till. hinsvegar samþ.

Á 34. fundi í Ed., 25. marz, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 36. fundi í Ed., 29. marz, var enn fram haldið einni umr. um till.

\*Magnús Jónsson: Það er gott ráð til þess að láta umr. fjara út að fresta þeim hvað eftir annað. Og af því að svo er umliðið síðan málið var fyrir síðast, mun ég sleppa flestu því, sem ég hafði skrifað. Ég hefi svo lítið gaman af að tala fyrir Þingtiðindin, að ég tel ummæli hv. andstæðinga minna fyrnd og of fjarlæg nú, þó að ég viti, að þessum ræðuhöldum í málinu verði öllum raðað saman við prentunina. En eina fyrirsögn verð ég að gera til hestv. forsrh. um bráðabirgðaákvæði mjólkurlaganna frá síðasta ári. Þegar rætt var um þar viðtæku breyt., sem þá voru gerðar á lögunum, voru í þáðum þingdeildum bornar fram brtt., m. a. um að fella niður bráðabirgðaákvæði l., svo að stjórn þessara mála geti strax komið í hendur framleiðenda. Hestv. forsrh. lýsti þá yfir því, að ef hið nýja fyrirkomulag yrði samþ., mætti fljótlega afnema bráðabirgðaákvæði laganna. Hversu fljótt má vænta þess, að það loforð komi til framkvæmda?

Annars skal ég ekki fara út í ræðu hestv. forsrh. En hann taldi það gróflega óeðlilegt, að fjallahringurinn hérna kringum Reykjavík ætti að takmarka svæði neytlumjólkurframleiðslunnar. En það er nú einmitt fjallahringurinn, sem veldur því, hve erfitt er að koma mjólk í bæinn svo tryggt sé á öllum tímum árs.

Hv. 1. þm. N.-M. beindi einhverju til mín, en ég var þá staddur í forsetastóli og kann þá ekki við að vera að skrifa mikið af ágreiningi og líta á mig sem aðilja í deilumáli. Hann sagði, að ég hefði sagt, að mjólkin þyrfti að hækka, og líka, að hún þyrfti að lækka til neytenda, og taldi, að ég hefði haldið hér eina mikla „haltu-mér-slepptu-mér“ ræðu. Það má kannske segja sem svo. Ég held því fram, að mjólkurverðið þurfi að vera svo hátt, að framleiðslan beri sig. Með þeim álögum, sem búið er demba á framleiðendur hér í nærsveitum, nú síðast ótakmörkuðu verðjöfnunargjaldi, getur hún ekki staðið. Því þarf að hækka verð til bændu. — Ég er líka sammála hv. 11. landsk. um það, að útsöluverð þarf að lækka, til þess að neytlan geti vaxið. En til þess þarf ekki að lækka verðið til þeirra, sem framleiða neytlumjólkina, heldur léttu af henni verðjöfnunargjaldinu ótakmarkaða, sem veldur því, hve lítið þeir bera úr býtum.

Neytlan verður að aukast, það er „alfa og ómega“ í þessu máli. Mjólkursölu. þarf þar að gera skyldu sína. Það þarf að prédika fyrir fólkinu, hvaða ágætis vara mjólkin er, og það þarf að leita allra bragða, gera mjólkurafurðirnar sem allra fjölbreyttastar og útgengilegastar. Það getur vel verið, að hv. 1. þm. N.-M. og hv. 11. landsk. þyki ég slá úr og í, og ég skal ekkert fara út í þessar „haltu-mér-slepptu-mér“ ásakanir þeirra. Það mun vera sannast, að ræða mín hafi ekki verið svo blinduð af neinu einsýnisofstæki, að von væri, að þeim líkæði.

Umr. frestað.

Alpt. 1938. D. (53. löggjafarþing).

12

Siðustu orðum hv. 11. landsk. vildi ég svara að nokkru. Ræða hans var ákaflega fróðleg og full af tölum, og að því leyti þingleg, hvað sem hann vildi svo sanna með því öllu. En í ræðulokin var eins og hann færðist í annan ham og minnti, að hann væri kominn á pólitískan fund. Það situr nú hálfilla á manni úr Alþfl. að tala um sveitarflutninga þingmanna, eins og hv. þm. lét sér sæma, þegar flokkur hans lét sér ekki fyrir þrjósti brenna að þvæla forseta sinum ýmist vestur eða norður í land við kosningar og síðast á svo tæpt vað, að það munaði ekki nema örfáum atkv., að hann félli. Þá er það ekkert til að fástast yfir, þó að þm. færi sig úr einu kjördæmi, þar sem hann hefir verið kosinn, og í annað nágrannakjördæmi.

Umræður um þetta mál hafa nú þegar orðið nógar um meginatriði þess, og skal ég fyrir mitt leyti láta órætt um hin minni.

**\*Forsrh. (Hermann Jónasson):** Málið er svo þýðingarlítið eða þýðingarlaust eins og það liggur fyrir, að ég vil ekki eyða tíma í viðtækar umræður.

Það er ekki hægt að svo stöddu að afnema bráðabirgðaákvæðið. Ég mun hafa sagt á síðasta þingi, að eðlilegast og æskilegast væri, að samkomulag næðist milli allra aðilja um mjólkurskipulagið, svo að hægt væri að fá þeim alla stjórn þess í hendur. En að afnema bráðabirgðaákvæðið, fyrr en þessu skilyrði er fullnægt, er sama og að hleypa öllu í bál og brand og eyðileggja mjólkurskipulagið. Þá yrði allt eins og var, meðan þeir samningar, sem gerðir voru, voru brotnir sitt á hvað, dreifingarkostnaður ágilegur, mjólkurgæðin á engan hátt tryggð og markaðurinn í voða. Hér er aðeins um tvennt að gera í bráð, slíka upplausn eða bráðabirgðaákvæðið.

Eins og hv. alþm. muna, er svo fyrir mælt í l. frá síðasta þingi, að verðmunur mjólkur í nærsveitum og austan við fjall skuli vera sem svarar flutningskostnaði að austan. Og samkv. reynslu var þá gert ráð fyrir, að sá munur næmi 3—4 aurum á lítra. Það skiptir miklu, að fullt samkomulag náist um þetta atriði, og er verið að reikna út kostnaðinn.

Þá er það, hve mikið eigi að reikna búunum í vinnslukostnað, og það, hvernig stöðin hér í Reykjavík skuli rekin. Ef sæmleg lausn og samkomulag næst um þessi þrjú atriði, nálgast sá tími, að bráðabirgðaákvæðið verði óþarft. — Ég tel það réttast og öllum fyrir beztu, að bændur reki sjálfir mjólkurvinnslustöðina hér, en að ríkið þurfi ekki að gripa til einskonar ríkisrekstrar á henni. Það er ákaflega illt viðureignar fyrir ráðh. að þurfa sífellt að hafa yfirstjórn þessa í sínum höndum. Ég veit, að hver einasti ráðh. mundi kjósa að losna við allt það umstang og að bændur sjálfir tækju við stjórninni, eftir að samkomulag hefði náðst. — Ég held, að nýju lögin feli ekki í sér nein ákvæði, sem geti valdið varanlegum ágreiningi, og að ákjósanleg lausn sé væntanleg.

Þetta eru þær óskir, sem ég vona, að rætist, og þær ástæður, sem því valda, að bráðabirgðaákvæðið verður að haldast enn um stund, því

að afnám þess væri sama og að afnema skipulagið.

**\*Sigurjón Á. Ólafsson:** Það vildi svo til á síðasta þingi, þegar breyt. á mjólkurl. voru til umr., að mjög mikið var um það deilt hér í d., hvort þær lagabreyt. mundu valda nokkurri mjólkurhækkun eða ekki. Ég minnst þess, að því var haldið fram af andmælendum frv., að verð hlyti að hækka, en aðrir töldu, að til þeirra ráða þyrfti ekki að gripa. Vitna ég þar til orða hv. 1. þm. N.-M. Hann taldi enga ástæðu til að óttast slíkt. Reynslan hefir sýnt, að andmælendurnir hafa orðið helzt til sannspáir. Ég fyrir mitt leyti er alls ekki viss um framgang breytinganna, ef gert hefði verið uppskátt, að þetta mundi af þeim leiða. Ég greiddi þeim atkv. með þeim fyrirvara, að ég treysti hinu, og svo stöð á hér í deild, að það var nokkuð undir minnu atkv. komið, hvort mjólkurlögin gengju fram eða ekki.

Ég hefi orðið fyrir nokkrum vonbrigðum. Því er min afstaða ljós. Ég get ekki annað en verið með þessari till., en býst þó við, að ekki uái hún tilgangi sínum, þar sem svæfa á málið með því að visa því til ríkisstj. Hér eftir tel ég mig ekki bundinn að styðja þá mjólkurlöggjöf, sem sýnir í framkvæmd, að hún er tveggjað sverð. Því að mjólkurhækkun getur orðið að neyzlulækkun og síðan að verðlækkun til bænda, svo að allir aðiljar biði tjón af. Ég veit líka, hvar skórinn kreppir. Því er haldið fram, að hækkunin sé lítil. Hún er þó 5%, og það er alltilfinnanlegt fyrir stærsta neytendahópinn, reykviskt alþýðufólk, sem á við þróngan kost að búa.

Fyrir síðustu bæjarstjórnarkosningar vildi hver flokkur þvo sig hreinan af því að vilja mjólkurhækkun. Þá vildi hv. 1. þm. N.-M. þvo sig og flokk sinn hreinan með feitlettraðri yfirlýsingu í N. dbl. og gaf í skyn, að það mundi aldrei verða þeirra verk að koma á hækkun. (PZ: Þar var ekkert nema bara skýrt frá staðreindum). Já, en þannig, að fólk var ætlað að lesa út úr þeim andstöðu Framsfl. við mjólkurhækkun. Þegar þeir koma á fund í mjólkurverðlagsn., þessi hv. þm. og fleiri, sem höfðu látizt vera sýknir af að vilja hækka, gera þeir sig bera að óheilindunum. Mér er það ljóst, að allar líkur benda til að fulltrúi Sjálfstfl., sem er fulltrúi neytendanna, hefði orðið móti mjólkurhækkun. ef hv. 1. þm. N.-M. hefði ekki verið runninn af hólminum í lið hækkunarmanna. En almennt er því haldið fram, að í skjóli við fulltrúa Sjálfstfl. hafi hækkunin komizt á.

Aðalrök hv. 1. þm. N.-M. fyrir hækkuninni eru vaxandi dýrtið og meiri örðugleikar fyrir þá, sem framleiða mjólkina. Gott og vel. Þessari kenningu er bara ekki haldið fram, þegar hún snertir aðrar stéttir. Þegar sjómenn fóru fram á nokkra leiðréttingu á kaupni sínu og kjörum, var því neitað í blaði framsóknarmanna, að dýrtiðin hefði aukizt.

Ég vil ennfremur geta þess við hv. 1. þm. N.-M. og hans flokk, að með tilstyrk Alþfl. komst skipulagið á. Þá var byggt á þeirri grundvallarhugsun, að hagnaðinum, sem næðist með

bættu skipulagi, skyldi skipt hnífjafnt milli neytenda og framleiðenda (PZ: „Eyrir fyrir eyri“, sagði Jón Baldvinsson). Verðið hefir hækkað til bændanna og ekki lækkað til neytenda. En neytendur hafa yfirleitt ekki fengið það, sem þeim var lofað með skipulaginu. Alþfl. gerði meira en að koma skipulaginu á. Eins og öllum er kunnugt, þá var gerð mjög harðvitug árás af ýmsum í bönnum móti skipulaginu eða ýmsum framkvæmdaratriðum í sambandi við það. Alþfl. studdi vel að því, að skipulagið fengi að halda áfram, til þess að hægt væri að sýna fram á, hvað rétt er. Þetta var stutt af hálfu Alþfl. bæði í blöðum og ræðum. Þess vegna hefði ég síst búist við, að þakkirnar fyrir að hafa stutt bændur í þessu nauðsynjamáli og svo Framsfl. yrðu svo þær, að á hinum óheppilegasta tíma skuli vera skellt mjólkurhækkun á neytendum í bönnum, þvert ofan í gefin loforð og í skjóli þeirra breytinga á mjólkurlögunum, sem komust í gegn á síðasta þingi. Það er þessi bríðmælg, sem kom mér til að taka til máls í þessum umræðum.

Ég sagði hér í upphafi míns máls, og færði rök fyrir því, að hinn mesti hagur mjólkurframleiðenda sé sá, að mjólkurneyzla yrði sem mest. Ég skal ekki fara út í það, sem hér hefir verið hreyft, að kostnaður við vinnslumjólk er óeðlilega hár, og þarf að lækka hann til þess að lækka verðjöfnunargjaldið. Það er þegar búið að sanna með mjög sterkum rökum, að þetta er eitt af því stóra og vandasama í þessu máli, sem þarf vel að athugast.

Ég sagði í upphafi, að ég ætlaði ekki að flytja langt mál, en má til að segja nokkur orð til hv. 1. þm. Reykv. Hann lét falla nokkur orð um Jón sál. Baldvinsson, og fannst mér það svona heldur taktilið einmitt nú, meðan hann liggur á líkbörunum, að vera að flytja ádeiluorð til okkar flokksmanna hans fyrir það, hvar hann hafi verið í framboði við síðustu kosningar. Hann vildi líta líta svo út, sem við hefðum gert hann að millisveitaflutningamanni, eða hvernig hann orðaði það. En ég get frætt hv. þm. og aðra, sem mál mitt heyra, um það, að Jón sál. Baldvinsson var ávallt reiðubúinn fyrir sinn flokk að fara þar fram, sem hann taldi mesta þörf, og skoraðist aldrei undan eða hlífði sér í einu né neinu, sem flokksheill varðaði. Og það var gert með hans fulla samþykki, að hann bauð sig fram á þessum stað, því að hann var sannfærður um, að hann gat þar bezt notið sín fyrir flokkinn. Svo að hér var ekki um neitt það að ræða, sem ástæða sé að kasta steini að okkur flokksmönnum hans fyrir. En að gefnu tilefni vildi ég geta þessa hér. En það, sem hv. 11. landsk. minnst á, var allt annars eðlis, þar sem fyrrv. þm. Dal. var tekinn upp úr kjördæmi og — að mér er sagt — ekki með ljúfu geði, til þess að rýma fyrir annars flokks manni. Þetta er nauðaklikt því, sem átti sér stað um Jón Baldvinsson, sem flutti sig bara til í kjördæmum fyrir flokkinn. En ég hefði óskað, að hv. 1. þm. Reykv. hefði ekki verið að blanda þessu hér inn í eins og sakir standa, og tel það nánast sagt taktleysi af honum.

Frsm. meiri hl. (Páll Zóphóniasson): Herra forseti! Það er svo langt liðið síðan seinustu umr. fóru fram, að ég, sem hafði skrifað lítið hjá mér, er sjálf sagt búinn að gleyma mörgu af því, sem þá var sagt. Ræðu hv. 11. landsk. held ég, að ég þurfi engu að svara. Hann talaði um reikninga mjólkursölunefndar, og virtist hafa lesið þá líkt og ákveðin persóna (sem hv. 1. þm. Reykv. kannske þekkir bezt í deildinni) er talin lesa bibliuna. Ég get ómögulega verið að leiðrétta þann lestur, býst ekki við, að það hafi neina þýðingu. Áftur á móti get ég ekki komið hjá að svara því, sem hv. þm. Hafnf. sagði. Hann virtist halda fram, að það væru mikil óheilindi hjá mér, og Framsfl. líklega öllum, í þessu máli. Og hann vildi halda því fram, að breyt. á l. frá í vetur væri orsökinn til þessarar mjólkurhækkunar, breyt. hefði komið á stað þessum óskum manna hér í nágrenninu, sem ég skýrði frá áður, um að hækka mjólkina. Sama virtist koma fram hjá hv. 11. landsk., og nú síðast hjá hv. 3. landsk. Og meira að segja, hv. 11. landsk. vitnar í sínu nál. í l. og talar um mjólkurverðlagsnefnd, sem hefði verið skipuð eftir þessari lagabreyt., sem alls ekki var, heldur eftir l. eins og þau voru, og átti ekkert skylt við lagabreyt. Til þess að sýna hv. þm. Hafnf. enn á ný, að þetta er misskilningur, skal ég benda honum á, að mjólkursölunefnd barst bréf þ. 9. okt., þ. e. daginn áður en Alþingi kom saman, frá Mjólkursamlagi Kjálarnesþings, þar sem segir: „Þar sem fyrirsjáanlegt er, að framundan eru mjög erfiðir tímar fyrir bændur á samlagssvæðinu vegna hækkanndi verðlags á öllum aðfluttum vörum, hærna kaupgjalds og mjög slæms og lítills hefyngs, og þar af leiðandi óeðlilega mikil fódurbætisgjöf óumflýjanleg til að forðast niðurskurð á búpeningi og stórminnkandi mjólkurframleiðsla, þá skorar fundurinn á mjólkurverðlagsnefnd að hækka útsöluverð mjólkur nú þegar úr 38 aum úr 45 aum pr. lítra, og hlutfallslega á öðrum mjólkurafurðum, enda komi sú verðhækkun öll óskipt til framleiðenda“. Það var því áður en þingið kom saman, sem ræddi og samþykkti þessa lagabreyt., sem þessi áskorun var send. Og svo er verið að tala um, að hækkanin hafi verið gerð vegna laganna, og að í skjóli þeirra sé verið að leika einhvern skollaleik. Þarna getur hv. þm. séð, að krafan er komin fram af allt annari ástæðu.

Í sambandi við þetta vil ég víkja nokkuð að sama hugsanagangi hv. sessunauts míns, 3. landsk. Hann sagði í sambandi við mjólkurhækkunina, að eitthvað annað væri uppi á teningnum hjá okkur þegar sjómenn ættu í hlut eða einhverjir aðrir en bændur; kaup sjómanna vildum við ekki hækka. Nú skulum við bara líta á, hvernig þetta er. Það er viðurkennt bæði af honum og öðrum hér í hv. deild, að það hafi verið mjög svipuð dýrtið 1929 og 1930 og sé nú. Og hvaða verð fengu bændur hér í nágrenninu fyrir mjólkina 1929 og 1930? 1929 voru það 32,85 aurar að meðaltali fyrir mjólkurlítrann, 1930 33,46 aurar að meðaltali, 1931 27,67 aurar, 1932 24,35 aurar, 1933 24,23, 1934 24,86 aurar. Þetta fengu þeir í raun og veru að meðaltali á

verðlagssvæði Mjólkurfélags Reykjavíkur. Hvað er það, sem þarna verður? Lækkun mjólkurverðsins í útsölu og eins til bænda um leið og allt annað lækkar úr 252 og niður í 225. Svo fer þetta aftur upp á við, og nú er vöruverð hér um bil sama og var 1929 og 1930. Og kjör sjómanna voru óbreytt frá 1929, utan einhverrar smábreyt, sem gerð var 1935 eða 1934. En eftir að mjólkurskipulagið kom til framkvæmda 1935, hefir mjólkin lækkað í verði til neytenda um 2 aura, en bændur fá einum eyri meira til sín. Þarna var einn eyrir til bænda móti tveim aukum til neytenda. Þetta var ekki þakkað, og virtist þykja lítið í þessa lækkun varið. Meira að segja var talað um mjólkurverksfall og ýmislegt í sambandi við það. Nú aftur á móti, þegar allt er komið í sama horf og var 1929, þá er aftur hækkað útsöluverð um 2 aura, sem gefur eitt-hvað meira til bænda. En það er ákaflega langt frá því, að það gefi þeim aftur kaupði, sem þeir fengu 1929 og 1930, þegar þeir fengu 32,85 aura og 33,46 aura, þegar mjólkin var seld í bænum á 50—55 aura. Ég hugsa því, að ef hv. þm. lítur á þessar tölur, þá sjái hann, að hefði kaup sjómanna átt að hreyfast á sama hátt og kaup bænda að því er mjólk snertir, þá hefði það átt að lækka verulega 1934 til þess að hækka eitthvað nú, þar sem mjólkin lækkaði til bænda nær um einn þriðja úr 33 aukum, meðan kaup sjómanna stóð í stað; og nú er mjólkurhækkunin ekki nema lítil, þegar hitt er komið í sama horf og áður. Þess vegna er þetta ekki samþæflegt. Og hækkanin nú stendur ekki að neinu leyti í sambandi við mjólkurlögin út af fyrir sig, heldur í sambandi við, að allt hækkar. Þessi litla hækkan, sem ekki er nema partur af hinni almennu hækkan, sem er 11—12%, það er nú kreppti hnefinn, sem hv. 11. landsk. talaði um. Nei, þetta er enginn krepptur hnefi, heldur ósköp vingarlegt handtak, sem tekið var af fjöldanum eins og við var að búast, en ekki svarað með neinum krepptum hnefa.

Þá var hv. þm. Hafnf. að tala um það, hvernig hafi verið þegar nefndin ákvað verðhækkunina, og vitti réttilega, hvað sér hefði verið seint boðaður fyrri fundurinn, sem haldinn var, með símskeyti sama dag. En um seinni fundinn fékk hann að vita með fyrirvara, og var ekkert í vegi, að hann gæti komið þá, hefði hann kært sig sérstaklega um. En það segir sig nokkurn veginn sjálft, að hér er um að ræða tvær nefndir, aðra, sem ákveður útsöluverð í Reykjavík, og hina, sem ákveður útsöluverð í Hafnarfirði. Þrír menn eru þeir sömu í báðum nefndunum, formaður og fulltrúi framleiðenda. En svo komu frá bæjarstjórn Reykjavíkur tveir menn og aðrir tveir frá bæjarstjórn Hafnarfjarðar, þegar verðið var ákveðið fyrir Hafnarfjörð. Þegar búið var að ákveða verðið fyrir Reykjavík og þeir þrír menn, sem voru í nefndunum báðum, voru sammála, þá er það rétt, að ég sagði við hv. þm., þegar hann spurði, hvort það væri mikils varðandi, að hann kæmi, að það hefði litla þýðingu, því að þótt Hafnfirðingarnir vildu annað verð í Hafnarfirði, þá myndu hinir þrír menn, sem búnir voru að samþ. verðlagið í Reykjavík, enga breyt. gera. Þetta sagði ég með góðri samvitzku,

að það skipti engu máli, hvort hann kæmi á fundinn, og ég viðurkenni fullkomlega að hafa sagt það.

Ég tel mig nú hafa sýnt hv. þm. Hafnf. það, og sömuleiðis hv. 3. landsk., að það er ekki lagabreyt. frá síðasta þingi, sem hefir skapað þessa mjólkurhækkun, heldur eru það fyrst og fremst kröfur bænda, sem hafa verið rannsakaðar og fundnar að hafa við réttmæt rök að styðjast. Kröfurnar eru komnar fram áður en síðasta þing var sett og áður en farið var að hreyfa við nokkrum breyt. á mjólkurl. Í öðru lagi hefi ég sýnt hv. 3. landsk., og hv. 11. landsk. líka, vona ég, að mjólkin hefir lækkað til bænda um hér um bil einn þriðja frá því, sem var, og á meðan var kaup sjómanna, sem alltaf er verið að bera saman, í sama horfi og það var í vetur áður en samningum var sagt upp. Síðan hefir mjólkin aftur hækkað um einn sjötta af því verði, eða varla það.

Hv. 2. landsk. þarf ég ekki að svara. Hv. þm. vildi sannfæra mig um það, að það væri ákaflega einlægur hugur Húsmæðrafélagsins í Reykjavík að vinna að því, að öll dýrtíð hér í bænum mætti fara minnkandi. Ég vona, að þessi einlægi hugur verði nú til þess, að t. d. þessar góðu frúrvinni kröftuglega að því að auka viðskiptin við KRON, sem að dómi Hagtiðindanna hefir lækkað verðlag á lífsnauðsynjum að meðaltali um 4%, og að dómi ýmissa annara meira, og að þær beiti sér duglega fyrir auknum viðskiptum við slíka stofnun, svo að hún geti lækkað verðið enn meira, svo að hægt sé að taka aftur vel í taumana, ef með þarf, eins og s. l. haust út af okri kolasalanna. Þá vona ég, að þessar húsmæður standi með þeim, sem vilja lækka dýrtíðina, og styðji þá duglega að verki, en kaupi ekki bara hjá hinum. Ég vona ennfremur, að næst þegar verður mjólkurlækkun og timarnir breytast niður á við, þá svari blessaðar húsmæðurnar ekki með því að gera mjólkurverksfall og hætti að drekka mjólk, heldur svari með því að kaupa meiri mjólk heldur en þær hafa áður gert, eða hegði sér öfugt við það, sem þær gerðu 1934.

Ég skal hér leiðrétta atriði frá fyrri ræðu minni viðvikjandi mjólkurneyzlu erlendis. Eftir nýkomnum norskum skýrslum hefir heppnast á árinu 1936 og aftur 1937 að koma neyzlunni í Oslo upp yfir ½ lítra á mann. Varð hún milli 0,5 og 0,6 lítra, og er það fyrsti bær á Norðurlöndum, sem kemst svo hátt, og vannst þetta fyrir ákaflega öfluga útbreiðslustarfssemi og auglýsingar. Af því að ég sagði, að enginn bær á Norðurlöndum seldi meira en ½ lítra á mann, þykir mér hlýða að láta þessa leiðréttingu koma fram.

**Forseti (EÁrna):** Umræður eru orðnar langar um þetta mál, þar sem þær hafa staðið fleiri daga. Ég mun því samkv. heimild í 37. gr. þingskapa ákveða ræðutíma hér eftir. Hv. frsm. minni hl. tekur til máls og talar í 10 mínútur.

**\*Frsm. minni hl. (Erlendur Þorsteinsson):** Ýmislegt hefir komið fram í fyrri ræðum, bæði hjá hv. þm. Hafnf. og hæstv. forsrh., sem ég

kannse hefði viljað svara, en þar sem svo langt er um liðið, þá held ég, að ég sleppi því nú. En nokkuð af því kom aftur fram hjá hv. 1. þm. N.-M., nefnilega sá málflutningur, að formælendur mjólkurhækkunarinnar halda fram, að við með mjólkurlækkuninni séum að ráðast á kaup bændna. Þetta er mesti misskilningur. Hv. 1. þm. N.-M. ætti að vera það manna ljósast, að sú meinsemd, sem þarf að uppræta, er það, að vinnslumjólk aukist. Ef það tekst að auka neytlumjólk og minnka vinnslumjólk, þá er það víst, að slíkt gefur bændum betri árangur heldur en það fyrirkomulag, sem nú er. Það er einmitt þetta, sem er aðalmeinið, að taka verður svo mikinn skatt af neytlumjólkinni til að bæta upp vinnslumjólkina í mjólkurbúunum, sérstaklega þá mjólk, sem er unnin í osta, eins og reikningar samsöluunnar bera greinilega með sér. Og það eru miklu sterkari líkur fyrir okkar máli en hans, — að það sé hægt að auka mjólkurneyzluna í bæjum án þess að hafa áhrif á vinnslumjólkina. Þá fengju bændur hærri verð heim fyrir sína mjólk en nú með því að hækka mjólkurverðið. Okkar till. beinist því einmitt í þá átt að auka kaup bændna, en ekki skerða. Hv. 1. þm. N.-M. má ekki einblína á tölur á pappírnum. Hann verður að gera sér grein fyrir, hvað fram er að fara í raun og veru. Bændur í nærsveitunum fá ekki neina hækkun, þó að jafnvel þessi hækkun sé orðin til neytenda, heldur mun hún verða notuð til að greiða syndirnar frá 1936. En með því að auka vinnslumjólk mun verða dregið úr sölu neytlumjólkur. Þessa staðreynd verður að horfast í augu við, en það dugir ekki að einblína á einhverjar tölur á pappírnum. Það er þetta, sem ég kallaði hnefahögg fram- an í vilja neytenda í bæjunum til að leita samstarfs við framleiðendur, þegar mjólkinn er hækkuð í verði, svo að hún verður eðlilega eitthvað minna keypt; og gæti slíkt einnig orðið til þess a. m. k. að vekja andúð þeirra, sem mest hafa stutt Framsfl. og bændur að þessu skipulagi. Ég veit, að hv. 1. þm. N.-M. skilur, að sá árangur, sem samsalan hefir náð, hefði ekki náðst nema fyrir velvilja neytenda í Reykjavík. Og ég veit hann hlýtur líka að skilja, að þegar við bendum á leiðina til þess, að bændur fái meira með lækkuðu verði og aukinni sölu, þá sé það skylda hans og annara, sem vilja bændum vel í þessu máli og vilja samstarf framleiðenda og neytenda, að taka þá í hina útrétta hönd og gera það, sem í hans valdi stendur, til að auka samvinnuna, en blína ekki á einhverja 2 aura á pappírnum, sem raunverulega koma ekki til framleiðenda.

Vegna ummæla hv. 1. þm. Reykv. út af þessum „sveitarflutningi“, sem ég gat um, vil ég taka fram, að þótt ég viðhefði nú þessi orð, þá var ekki meaning mín að litilsvirða hv. 6. landsk. En ég vil taka það fram, eins og hv. 3. landsk. gerði, að þar stóð öðruvísi á en um Jón sál. Baldvinsson, því að hv. 6. landsk. var tekinn úr sínu örugga sæti til að rýma fyrir manni úr öðrum flokki. Allt annað er, þegar þm. flytur sig milli kjördæma fyrir sinn flokk eingöngu. Mér varð nú á að segja „sveitarflutningur“, en það var alls ekki meiningin að tala um þurfa-

menn í því sambandi, þó að segja mætti með nokkrum rökum, að sá, er sætið fékk, hafi orðið þurfamaður Sjálfstfl. í þessum kosningum.

Ég vil svo að endingu, með leyfi hestv. forseta, lesa upp till., sem samþ. var á aðalfundi kaupfélags Reykjavíkur og nágrennis. Hún sýnir, hversu mikinn vilja neytendur í bænum hafa til þess að leita samstarfs við framleiðendur og reyna að finna leiðir til þess að framleiðsla bændna borgi sig, en að þeir selji þessa góðu og hollu fæðu við sem vægustu verði. Till. hljóðar svo: „Aðalfundur KRON felur félagsstjórninni að halda áfram athugunum sínum á möguleikum fyrir því, að unnt sé með aukinni mjólkurneyzlu að lækka mjólkurverðið í Reykjavík og nágrenni án tjóns fyrir framleiðendur mjólkurinnar. Komi það í ljós, skorar fundurinn á félagsstjórnina að leita samkomulags við mjólkursamsöluna um lækkun mjólkurverðsins, gegn því að kaupfélagið vinni að því meðal meðlima sinna og annara neytenda, að þeir auki við sig neyztu mjólkur og mjólkurafurða. Telur fundurinn, að kaupfélagið eigi í þessari baráttu sinni fyrir lækkun mjólkurverðsins að leita samvinnu við alla aðra fulltrúa neytenda og aðra þá, sem áhuga hafa á þessari verðlækkun“.

Ég vildi jafnframt beina því til hv. 2. landsk., að beita sér fyrir því í Húsmæðrafélaginu, að mjólkurneyzla aukist, en að það félag láti ekki í té samskonar hjálp og það að sumu leyti beitti sér fyrir árið 1935.

\*Magnús Jónsson: Ég vildi aðeins bera af mér þær sakir, sem á mig hafa verið bornar undir þessum umr. alveg að tilefnislausu, að ég hefði farið óvirðingarorðum um hinn látna form. Alþfl., sem nú liggur á líkbörnum. Slíkt er vitanlega hin mesta fjarstæða. Það, sem ég sagði, var aðeins það, að það væri engin óvirðing, þó að hann hefði flutt sig frá einu kjördæmi í annað og staðið þar í kosningabaráttunni, sem mest var þörfin fyrir flokkinn. Að í þessum ummælum mínum geti falist nokkur óvirðing við hinn látna foringja, er fjarri öllu lagi. Enda er slíkt svo fjarri mér sem frekast getur verið, því að það var betra á milli okkar en svo, að mér gæti dottið nokkuð það í hug, sem gæti orðið til þess að litilsvirða minningu þessa mæta manns, hvað þá meira. Hitt mun rétt, að Alþfl. hefir ekki öðrum jafngóðum manni á að skipa, og er því ómetanlegur skaði fyrir flokkinn, að hans skyldi ekki njóta lengur við. Taktleysið var því hjá 11. landsk., en ekki mér, með því að ætla að reyna að koma þeirri sneið, sem hann og aðrir alþýðuflokksmenn áttu að fá, yfir á hinn látna flokksmann þeirra. Ég segi því bara: Taki þeir sneið, sem eiga.

Hv. 1. þm. N.-M. og hv. 3. landsk. skal ég fullvissa um það, að mjólkurhækkunin í vetur verður ekki síðasta mjólkurhækkunin þeirra félaga. Það er hlutfallið á milli mjólkurframleiðslunnar og neytlumjólkurinnar, sem verður að vera í réttu horfi, til þess að hægt sé að halda mjólkurverðinu niðri, alveg eins og hv. 11. landsk. tók réttilega fram. En það fer ekki saman hjá þessum hv. þm. að viðurkenna þetta, en fylla þó flokk þeirra manna, sem fylgja allt annari

stefnu í þessum málum. Það er vitanlega skakki hjá hv. 1. þm. N.-M., að þessi síðasta mjólkurhækkun komi mjólkurframleiðendum til góða; hún fer þvert á móti beint í þá miklu hit, að bæta upp vinnslumjólkina.

**Dorsteinn Þorsteinsson:** Það vill jafnan verða svo, að þegar ég ætla að taka til máls, þá sé tíminn skammtaður. Ég hafði t. d. búizt við að fá óbundinn ræðutíma núna, en þá segir forseti, að ég megi ekki tala nema allt að 10 mín. Það, sem ég vil þá fyrst og fremst taka fram, er það, að ég er að ýmsu leyti ekki sammála hv. 1. þm. N.-M. í þessu mjólkursölumáli, enda þótt ég gæfi út sameiginlegt nál. með honum. Og hitt undrast ég stórliga, hve harðorður hann er jafnan í garð Reykjavíkur og Reykvikinga, þegar hann talar um þessi mál. Þó er það vitanlegt, að hingað hefir hann sótt mestan sinn þrifnað og virðist una hag sínum hið bezta á meðal Reykvikinga. Um það er ég að sjálfsögðu sammála hv. þm., að bæta þurfi mjólkina og auka markaðinn fyrir hana, svo að neytendur fái betri vöru og framleiðendur hærra verð. Þetta voru höfuðatriðin, sem fyrir mér vöktu, er ég skrifaði undir nál. með honum.

Hv. 11. landsk. kastaði til mín nokkrum orðum, sem ég tók ekki neitt alvarlega, taldi þau ekki sögð í neinni rætni, eins og hann hefir nú líka tekið fram sjálfur. Ég fyrirgef honum að sjálfsögðu, þó að nokkurs viðvaningsháttar kenni í ræðumennsku hans, þar sem hann er svo að segja alveg nýsettur á þingbekkina.

Hv. 3. landsk. var að tala um, að það gegndi allt öðru máli um skipti þau, sem ég gerði á framboði mínu síðastl. vor, en breyt. þá, sem annar maður, sem nefndur var, gerði á framboði sínu. En á þessum breytingum á framboðum okkar er ekki eins mikill eðlismunur og menn ætla, þegar hvortveggja er gert af fúsum vilja eftir ósk flokkanna, eins og var í þessum tilfellum í vor, a. m. k. hvað mig snertir. Annars er það ekki ætlun mín að fara að deila um þessa kosningu hér, en ég er orðinn sárleiður á þessu sífellda jórtri um það, að ég hafi skipt um kjördæmi nauðugur. Þeir, sem alltaf eru að tönnlast á þessu, skilja ekki, að maður geti gert neitt fyrir flokksmenn sína, er ekki horfir manni sjálfum til hagnaðar, nema vera rekinn til þess með hnútasvipum.

**\*Bjarni Snæbjörnsson:** Ég ætla aðeins að svara því fáum orðum, sem kom fram í ræðu hv. 1. þm. N.-M. Hann sagði, að ég hefði sagt, að kröfurnar um mjólkurhækkun stöfuðu af síðustu breyt. á mjólkursölulögunum. Þetta er ekki rétt. Ég var aðeins að sýna fram á óheilindi, hin sífelldu óheilindi þessa hv. þm. í þessu máli, — hin sömu og margendurteknu óheilindi, sem alltaf einkenna öll afskipti þessa hv. þm. í öllu hans mjólkurvafstri.

Hitt er allt annað mál, hvað snertir fundarboðunina til okkar Hafnfirðinganna. Sé það rétt ályktað hjá hv. þm., að við Hafnfirðingar hefðum engu getað ráðið um mjólkurverðið, þó að fulltrúi okkar sem neytenda hefði mætt á fundinum, þá gegnir vitanlega sama máli

með fulltrúa neytendanna hér í Reykjavík. Eigi þeir ekki að geta fengið neinu um þokað hvað mjólkurverðið snertir, þá er hreinn og beinn óþarfi að láta bæjarstjórnirnar vera að kjósa þá.

Ég vil svo að síðustu taka undir það með hv. 1. þm. Reykv., að hv. 3. landsk. ætti að vara sig á sessunaut sínum, hv. 1. þm. N.-M., a. m. k. gæta þess, að hann fái hann ekki til þess að gera hluti, sem öllum eru til stórrar bölvunar, sem hann á að vinna fyrir.

#### ATKVGR.

Till. frá meiri hl. landbn. um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 9:5 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: ÞÞ, BSt, HermJ, IngP, JJós, MJ, PHerm, PZ, Eárna.

nei: SÁÓ, BSn, BrB, ErlÞ, GL.

Tveir þm. (ÁJ, JJ) fjarstaddir.

## 2. Kreppu- og stríðsráðstafanir.

Á deildafundum 4. marz var úthýtt frá Sp.:

**Till. til þál. um skipun nefndar til að athuga ráðstafanir út af yfirvofandi kreppu og stríði** (A. 50).

Á 6. fundi í Sp., 10. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 8., 9., 10., og 13. fundi í Sp., 24., 25., 26. og 28. marz og 1. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 22. fundi í Sp., 22. apríl, var till. enn tekin til einnar umr.

**Flm. (Einar Olgeirsson):** Það er nú orðið alllangt síðan við kommúnistar lögðum fyrst þessa þáltill. fram. Það mun hafa verið 4. marz, sem hún var lögð fram. Það hefir því dregiðzt allmikið að taka hana til meðferðar. Hinsvegar er hér um mál að ræða, sem þingið og þjóðina varðar afarmiklu.

Við erum hér á Alp. að afgreiða fjárlög fyrir árið 1939; og það er vitanlegt öllum, sem eitt-hvað skyggnast fram í tímann um atvinnulíf og þróun þess, að ný kreppa fer nú í hönd. Það er nú svo komið, að sú venjulega rás í atvinnulífínu í auðvaldsskipulaginu, sem skapar kreppurnar, er nú komin á það stig, að við getum gengið út frá því, að í ár sé að byrja kreppa slík sem sú, er hófst árið 1930 úti í heimi og kom hingað 1931. Og við vitum, hvernig Ísland er undirbúið slíka kreppu. Það er ekkert nálægt því, að við Íslendingar séum ennþá lausir við afleiðingar síðustu kreppu. Fólkið í landinu er svo illa undirbúið til að taka á móti nýrri kreppu nú eins og frekast er hægt að hugsa sér, því að ný kreppa úti í veröldinni mundi hafa þær afleiðingar, að verð á okkar afurðum félli

stórkostlega; og þegar svo er komið, verður okkar „verzlunarballans“ mjög slæmur og peningar okkar til þess að kaupa inn erlendar vörur mjög litlir. Vita þá allir, hvað biður þjóðarinnar, þegar svo er komið — vaxandi atvinnuleysi og yfirvofandi vandræði með að geta selt þær vörur, sem hér eru framleiddar. Það er því vitanlegt, að framundan er nú á næstunni nýtt tímabil álíka og tímabilið 1931—1933 var hér heima, með þeim afleiðingum, sem það hafði þá. Þetta er líka orðið mörgum ljóst, bæði af því, hvernig sildarlýsi hefir fallið stórkostlega í verði, og einnig af því, hvað landbúnaðarafurðir hafa fallið í verði; og búast má við, að fleiri afurðir hjá okkur falli í verði, þegar þessi nýja kreppa er að falla yfir.

Gjaldeyrisástandið er líka að sýna það sama. Aldrei nú um langan tíma munu hafa verið eins slæmar horfur um gjaldeyrisástandið eins og einmitt nú. Fyrirboðir kreppunnar hér á landi eru þegar orðnir svo eftirtektarverðir, að enginn vafi er á því, að kreppa kemur hingað bráðum.

Það eru möguleikar á, að nú bráðlega skelli á nýtt heimsstríð; og í raun og veru er það það eina, sem mundi geta haft einhver áhrif til breyt. á þróun þeirrar kreppu, sem nú þegar er að byrja í heiminum. Þess vegna er vitanlegt, að fyrir Ísland mundi heimsstríð eða styrjöld í Evrópu hafa að nokkru leyti lík áhrif eins og kreppa, þ. e. a. s. að því leyti, að landið kæmi til með að verða eins og einangrað atvinnulega. Verður því að gripa til nýrra og mjög róttækra ráðstafana til þess yfirleitt að geta bjargað sér atvinnulega. Við sjáum, hvert sem við litum, að aðrar þjóðir eru þegar byrjaðar að undirbúa sig undir það, að kreppa eða stríð geti brotist út þá og þegar. Það er talað mikið um það á þessu þingi, að það verði að fara mikið eftir því, hvað Norðurlandþjóðirnar gera. Noregur og Svíþjóð og Danmörk hafa gert meiri og minni ráðstafanir til þess að mæta yfirvofandi kreppu og stríði. Hinsvegar hefir ekkert verið gert í þessa átt hér hima. Öll þessi þrjú lönd hafa haft ráðstefnur sín á milli til þess að ræða um, hvernig þau gætu komist af, ef stríð brytist út, hvaða ráðstafanir þau gætu haft um að hjálpa hvert öðru í sambandi við það að tryggja sér matvæli og hráefni og þess háttar, og margar aðrar ráðstafanir hafa verið gerðar í þeim löndum sem undirbúningur til þess að mæta styrjöld með hennar afleiðingum. Auk þess gera þessar þjóðir stórkostlegar ráðstafanir, sem sérstaklega miða að því að búa þær undir að mæta kreppu.

Þar sem einstakir menn draga sitt fjármagn út úr umferð og leggja það ekki í ný fyrirtæki, álit ég óhjákvæmilegt, að þetta þing geri nokkrar ráðstafanir nú í þessu efni. Við vitum, hvernig það kemur til með að verða hér á landi, hvort heldur að ný kreppa skylli á eða heimsstyrjöld. Það þýðir, að Ísland verður að vera miklu meira upp á sig sjálft komið en að undanfögnu. Svo framarlega að kreppa brjótist út, og hún virðist vera þegar byrjuð, þá verður ríkisstj. og hið opinbera að gera ráðstafanir til þess, að hægt verði að hefjast handa um ýmsar

framkvæmdir, sem nauðsynlegt mundi að gera, ef kreppa skellur yfir, vegna þess að á krepputímum dregur auðvaldið sig út úr í atvinnulífinu og hættir ekki sínu fé á slíkum tímum, þegar minnst von er um að af atvinnufyrirtækjum. Þau fyrirtæki, sem þjóðfélagið legði í, mundu verða nýtsamleg fyrirtæki, sem nauðsynlegt væri fyrir þjóðfélagið að leggja í hvort sem er. Og stefnan mundi verða í þá átt að gera þjóðina fjárhagslega sjálfstæða og óháða umheiminum. Ef stríð brýst út, er jafnt þörf á því, að hér sé komið upp sem flestum fyrirtækjum, sem gera Ísland óháð umheiminum. Og þá fer þetta saman, að það, sem býr þjóðina undir að mæta yfirvofandi kreppu, verður einnig til þess að búa hana undir að mæta afleiðingum heimsstyrjaldar.

Til dæmis um það, sem hið opinbera þarf að gera í þessu skyni, er hitaveitan, sem Reykjavík hefir sérstaklega verið að berjast fyrir. Það er lífsspursmál, að það mál komist sem fyrst í kring, ekki aðeins fyrir Reykjavík, heldur allt landið. Því að svo framarlega að stríð brjótist út, riður mjög mikið á því að koma henni upp; t. d. ef England tæki þátt í stríði og kolin yrðu ekki aðeins svo dýr, að varla væri hægt að kaupa þau, heldur gætu þau orðið nær ófánleg eða alls ekki fánleg. Þetta mál er því gersamlega fyrir alla þjóðina. Sama gildir um rafvirkjanir, sem mikið hefir verið gert að að undanfögnu. Virkjun Laxár er nú í undirbúningi, og undirbúningur hennar kominn langt. Þessu fyrirtæki þyrfti að flýta, til þess að hægt væri að koma upp þeirri rafvirkjun áður en kreppa skellur yfir.

Eitt mál má enn nefna í þessu sambandi. Það eru mikil vandræði, að meiri hluti íslenskra fiskveiðafloðans skuli vera rekinn með kolakyndingu. Ef stríð skylli á, mundi verða mjög erfitt að útvega nægileg kol til þessara skipa. Kolin mundu verða dýr, og einna erfiðast í stríði að flytja kol. Hitt er vitanlegt, að ef hægt væri að koma okkar skipum inn á oliukyndingu, mundi verða þægilegra að útvega olíu en kolin. Hún þarf minna rúm í flutningi, og því minni erfiðleikum bundið að flytja hana á erfiðum tímum. Það er nauðsynlegt að breyta kyndingu okkar veiðiskipa í oliukyndingu og að sú breyt. geti gengið sem allra fyrst fyrir sig.

Einnig má í þessu sambandi benda á okkar landbúnað. Það hefir mikið verið talað um, hversu áriðandi sé að auka garðræktina, bæði kartöflu- og kálrækt. Í raun og veru hefir aldrei verið gert neitt verulegt átak hjá þjóðinni um aukningu garðræktarinnar. Það hefir aldrei verið gert mikið til þess að fá fólkið til að leggja í garðrækt né til þess að koma því til vegar, að þeir, sem vildu leggja í garðrækt, fengju nægilega mikil lönd til umráða til garðræktar, t. d. hér í kringum Reykjavík. Það er ekki vafi á því, að þjóðin gæti með sameiginlegu átaki komið garðræktinni í það horf hér hjá okkur, sem nauðsynlegt er og skammlaust fyrir þjóð eins og okkur Íslendinga. Þá er og mikið verkefni fyrir það opinbera að vinna í sambandi við framkvæmdir í garðrækt á hitasvæðunum í landinu.

Ég býst við, að ef það mál, sem þessi þáttill. fjallar um, þ. e. a. s., hvað hægt væri að gera til þess að standast betur kreppu eða afleiðingar stríðs, væri tekið til athugunar og umr., þá mundi koma margt fram í sambandi við ýmsar okkar ráðstafanir, t. d. í sambandi við gjald-eyrismálin, sem sýndi, að við gætum hagað okkur skynsamlegar í þeim málum en við gerum nú. Nú er t. d. verið að leyfa innflutning á vélum til iðnaðar, til verksmíðja, þar sem þó eru til í landinu verksmíðjur, sem gætu framleitt allt, sem landið þarf af viðkomandi vörum. T. d. um þetta má benda á framleiðslu vinnufata og smjörlikis. Það hefir verið leyfður innflutningur á framleiðslutækjum til að framleiða þessar vörur, sem nemur (innflutningurinn) tugum þús. kr., á meðan til eru í landinu fyrir framleiðslutæki, sem gætu vitanlega fullkomlega afkastað því, sem Ísland þarf af þessum vörum. Hér er verið að fleygja gjaldreyri til þess, sem þjóðinni verður að engum notum, þjóðhagslega séð, í stað þess að veita leyfi fyrir innflutningi á vörum, sem gætu gert þjóðina óháðari erlend-um framleiðendum en hún nú er og til þess að auka þjóðarauðinn og gera okkur tryggari, þegar kreppu og stríð bæri að höndum. Það þarf því að gera ráðstafanir til þess, að innflutningur þjóðarinnar fari eftir einhverju hagfelldu skipu- lagi, þjóðfélagslega séð, en ekki eftir því, hvaða menn hafa sérstaklega góð sambönd, t. d. í gjaldeyrisnefnd, og hvaða menn hafa sérstak-lega góða aðstöðu til þess að geta fengið inn- flutning, eða hvort einhver maður hefir sér- stakan áhuga í einhverri grein til þess að skipta við aðra. Þarna verður að sjá um, að þjóðar- hagsmunir sitji í fyrirrúmi fyrir öllu slíku, og að þeir, sem leggja í nýjan iðnað, leggi í þann iðnað, sem þjóðfélaginu er haganlegt sem heild. Ég hygg, að það þurfi að sjá til þess, að al- mennur áhugi og skilningur á þessu vakni hjá þjóðinni, og sérstaklega er nauðsynlegt, að lög- gjafarnir og valdhafarnir skilji þetta rétt og starfi í samræmi við það.

Ég held, að þar sem nú vofir yfir kreppa eða stríð og þar með einangrun landsins að veru- lega miklu leyti atvinnulega, með öllu því þjóð- arbóli, sem slíku fylgir, þá ættu að vera mögu- leikar á því að fá samvinnu flests fólks í land- inu um að gera það, sem gera þarf í þessum efnum. Okkar till. kommúnista er sú, að skipuð verði 5 manna nefnd, þar sem hver þingflokkur eigi einn fulltrúa, til þess að athuga, í samráði við ríkisstj., hvaða ráðstafanir sé hægt að gera af hendi hins opinbera í öllum þessum málum, sem ég hefi hér minnst á, til þess að þjóðin geti sem bezt búið sig undir þetta ástand, sem ég hygg, að enginn efi sé á, að verði til staðar hér áður en langt liður, að a. m. k. kreppa skelli yfir. Ég tel alveg vafalaust, að um margt í þess- um efnum gætu menn af öllum þingflokkum verið sammála, og það væri a. m. k. ómaksins vert að prófa, hvað menn úr öllum þingflokkum gætu verið sammála um hinar og þessar leiðir fyrir þjóðina til þess að búa sig undir að mæta yfirvofandi kreppu, og einnig stríði, ef það bæri að höndum. Hinsvegar væri slík nefnd vitanlega ekki fær um að undirbúa þær ráðstafanir til

fullnustu. Það þyrfti að skipa sérstakar rann- sóknarnefndir með sérþekkingu til þess að gera athuganir um mál eins og t. d. hitaveitur, raf- orkuveitur og þess háttar. Þessi n. gæti vitan- lega ekki unnið það. Hinsvegar ætti að vera hægt með þessu móti að fá samkomulag um, hvaða rannsóknir ættu að fara fram og að hverju ætti að stefna til þess að undirbúa þjóðina undir þessa vágesti.

Nú var það upphaflega tilgangur okkar flm. þessarar þáttill., þegar við bárum hana fram 4. marz í vetur, að þessi n. starfaði á meðan þetta þing stæði yfir, og — að svo miklu leyti sem samkomulag næðist í henni — að hún gæti þá haft áhrif á fjvn., þannig að við 3. umr. fjárl. væri hægt að gera brött. við fjárl. í samræmi við og á grundvelli till. n. þessarar. Það hefði verið timi til þess, ef þáttill. hefði verið rædd nógu snemma á þinginu og samþ. og umrædd n. hefði starfað í samræmi við það, sem ég hefi talað um. En nú hefir þetta dregizt svo lengi, að ég býst við, að þetta sé orðið erfitt. Hinsvegar er varhugavert að afgreiða fjárl. fyrir næsta ár án þess að taka tillit til þess, að 1939 getum við verið komnir inn í kreppu, sem verður að sjálfsögðu engu vægari en sú, sem hófst 1929.

Það væri mjög æskilegt, að n., sem skipuð yrði í þessu máli, gæti komið saman strax og athugað þau atriði, sem koma til greina við afgreiðslu fjárl. En hinsvegar myndi n. verða að starfa áðallega eftir þinglok. Yrði þá líklega að bera fram brtt. við þáttill. um að fella niður það á- kvæði, að n. skuli leggja álit sitt fyrir þetta þing.

Ég þykist vita, að hv. þm. muni telja það ómaksins vert að ræða þetta mál, enda er það eitt hið allra mesta vandamál, sem nú liggur fyrir. Í útvarpsumræðunum síðustu var minnst á, að stríð gæti verið framundan, en síðan hefir ekki verið vikið að því máli hér á þingi, og í till. hæstv. stj. hefir ekki verið tekið neitt tillit til þess. En ef stríðið skyldi dragast, kemur kreppan í staðinn nú á næstunni, og því skæð- ari. Þarf þá ekki síður ráðstafana við hennar vegna.

Ég vona, að þáttill. þessi fái góðar undir- tektir í þinginu. En þar sem hún fer fram á, að kosin verði n. til að starfa að þessum málum, og þau eru hinsvegar þess verð, að unnið verði að þeim af öllum flokkum, sé ég ekki ástæðu til, að þáttill. verði vísað til sérstakrar n. hér á þingi, því að það yrði að líkindum ekki til annars en þess, að hún sæist ekki framar á þinginu.

Einar Árnason: Ég legg til, að þessari till. verði vísað til ríkisstj.

\*Héðinn Valdimarsson: Ég hefi haft á þrjón- unum svipaða till. þessari, en er ég varð þess var, að þessi till. var á leiðinni, hætti ég við að flytja mína. Þó var min till. meir miðuð við ófrið, sem kynni að brjótast út, en þá kreppu, sem nú virðist vera í aðsigi. Annars virðist svo sem við höfum aldrei komizt út úr síðustu kreppu á sama hátt og nágrannalöndin, svo að við höfum ef til vill ekki eins næma tilfinningu og aðrir fyrir því, að ný kreppa sé nú að hefjast.

Hinsvegar er það ekki afsakanlegt — með tilliti til hins stórkostlega stríðsundirbúnings stórveldanna, sem sýnir, að þau búast við, að stríðið geti brotist út þá og þegar og jafnvel án nokkurrar stríðsýfirlýsingar, og með tilliti til þess, að nú þegar geisar stríð á tveim stöðum í heiminum —, að stjórnavöldin skuli ekkert gera til að mæta slíkum atburðum.

Það er sannarlega ekki vanþörf á, að athugað sé, hvernig við stöðum að vígi, ef til styrjaldar kæmi. Margir af okkur, sem sæti eigum hér á þingi og starfað höfum við atvinnuvegi landsins á tímum síðasta stríðs, muna, hvíllir erfiðleikar þá sköpuðust þjóðinni og hversu hún var illa undir það búin að mæta þeim. Að sumu leyti stöndum við að visu betur að vígi nú, t. d. að því er snertir aukinn skipaflota landsmanna, en að öðru leyti stöndum við aftur mun lakar að vígi.

Það má raunar segja, að allar ráðstafanir, sem þingið gerir á hverjum tíma, séu að nokkru leyti stríðsviðbúnaður. En þó gegnir nokkuð sérstöku máli, þegar nauðsynin er eins aðkallandi og nú á ráðstöfunum til tryggingar því, að þjóðin hafi nóg af mat, hráefnum, áburðar-efnum og slíku, þegar ófriður er á skollinn.

Í till. Kommfl. er ekki minnt á mikilsvert atriði, sem er það, hvernig hlutleysi okkar myndi verða háttað, ef til stríðs skyldi koma. Í till. þeirri, sem ég hafði undirbúið, var farið fram á það, að ríkisstj. léti rannsaka, hvernig hlutleysi landsins yrði bezt tryggt. Við sjáum, að allar þjóðir láta sig þetta mál miklu skipta, og Norðurlöndin hafa komið á ráðstefnum ráðh. sinna til að ræða þetta mál. Eðlilega vaknar sú spurning, hvort við eigum að gera okkur far um að hafa samband við önnur Norðurlönd um þetta, þó að ég vilji engan dóm á það leggja að sinni. En þetta þarf athugunar við. Í síðasta stríði gátum við t. d. ekki haft neitt samband við Norðurlönd nema með hinum góða vilja þeirra stórvelda, sem í ófriði áttu við Þjóðverja. Gæti því svo farið, að í næsta stríði yrði slitið öllu sambandi okkar við önnur Norðurlönd, og er af því ljós nauðsynin á því, að við yrðum búnir að undirbúa okkur svo vel, að tryggt væri, að þjóðin gæti lifað, hvað sem fyrir kynni að koma.

Ég get að öðru leyti tekið í sama streng og hv. 5. þm. Reykv. En að því er snertir till. hv. 2. þm. Eyf. um að vísa málinu til ríkisstj., eins og þinginu kæmi málið ekkert við, verð ég að lýsa yfir því, að ég er henni andvígur. Þegar síðasta stríð geislaði, þurfti margvísleg heimildarl. til handa stj., og svo mun verða nú. En ég treysti ekki hæstv. stj. einni til að undirbúa slík mál á þann hátt, að þeim sé tryggt það fylgi meðal þjóðarinnar, sem nauðsynlegt er. Auk þess tel ég nauðsynlegt, að þingviljinn komi greinilega fram um þetta mál, hvort sem þessi n. kann að verða kosin þannig, að fulltrúar allra flokka eigi sæti í henni, eða þá með hlutfallskosningu. Vil ég því leggja til, að málinu verði frestað að sinni, svo að hv. þm. gefist kostur á að koma fram með brtt., en málinu sé hinsvegar ekki vísað frá. En verði því vísað frá, mun ég leggja fram mína till., er ég gat um.

Alpt. 1938. D. (53. löggjafarþing).

**Forseti (HG):** Brtt. hefir komið fram frá flm., hv. 5. þm. Reykv., þess efnis, að síðasti málsl. 1. málsgr. till. falli niður. Brtt. er skrifleg og of seint fram komin, og þarf því afbrigði.

**ATKVGR.**

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 308) leyfð og samþ. með 28 shlj. atkv.

**\*Fjmrh. (Eysteinn Jónsson):** Ég get upplýst í sambandi við þessa till., að ég hefi fyrir löngu hafið máls á því innan ríkisstj. og eins í utanríkismálan., að rétt væri, að stj. fengi sér til aðstoðar menn til að rannsaka, hvað hægt sé að gera til að búa þjóðina undir ófriði. Málið hefir. samkv. minni ósk, verið tvisvar til umr. í utanríkismálan. Hinsvegar hefir þessum umr. ekki verið lokið.

Mín skoðun er, að sú n., sem fengin yrðu þessi mál til meðferðar, ætti að vera skipuð stjórn-málamönnum og fulltrúum frá fjármála- og viðskiptafyrirtækjum. Ég geri ráð fyrir, að innan skamms verði vitanlegt, að hvaða niðurstöðu utanríkismálan. kemst um þetta. En ég sé ekki, að við þurfi þingheimild til þess að stj. geti sett á fót slíka n. Annars eru menn vitanlega sjálfráðir um það, hvernig þeir snúast við þessari þáttill.

**\*Ísleifur Högnason:** Hér hefir komið fram till. um að fresta þessu máli. Og eftir upplýsingum hæstv. fjmrh. hefir hann þegar haft þetta mál til meðferðar. Er þá ekki óhugsandi, að hann geti lagt fram brtt., sem við gæum fallizt á. En fyrir okkur vakti það, að sameina alla þingflokkanum um vandamáli þetta, til þess að því betur væri hægt að sannfæra þjóðina um, að hér væri hætta á ferðum.

Ég vil t. d. benda á tvö mál, sem hér koma mjög til greina. Annað er hitaveitumálið. Það mál er ekkert sérmál fyrir Reykjavík. Allt það skiprúm, sem nú fer undir kol, sem notuð eru hér í Reykjavík, gæti komið sér vel undir kol og aðrar vörur til annara landshluta. Það gæti á stríðstímum orðið nógu erfitt að ná í kol handa öðrum landshlutum, þó að Reykjavík dragist frá. Þá er hitaveitumálið jafnframt þýðingarmikið atvinnubótamál. Ætti því þjóðin öll að láta sig varða þetta mál, sem bæjarstjórn Reykjavíkur hefir nú haft til meðferðar um hrið, en ekki reynzt fær um að framkvæma.

Annað mál mikilsvert er kartöfluræktin. Uppskerubrestur varð mikill síðastl. sumar á þessum garðávexti, svo að nú þarf að líkindum að flytja inn þúsundir tunna af útsæðiskartöflum. Grænmetisverzlun ríkisins hefir með höndum þennan innflutning. En tollur er nú svo hár, að hann nemur 5 kr. af sekknun. Kartöflusekkurinn kemst því upp í 14 kr., og svo hafa seljendur rétt til að leggja 40% þar á ofan. Þetta er óhæfilegt. Vil ég því beina því til hæstv. stj., að hún hlutist til um, að afnuminn verði tollur af kartöflum og eins álagning grænmetisverzlunarinnar.

Að lokum við ég mælast til, að þáttill. verði ekki vísað til ríkisstj., því að ég tel það sama sem að þingið greiði atkv. gegn því, að gerðar verði ráðstafanir til að mæta yfirvofandi kreppu

og stríði, en ég geri hinsvegar ekki ráð fyrir því, að það sé afstaða hv. þingheims.

**Brynjólfur Bjarnason:** Herra forseti! Ég gæti í rauninni fallið frá orðinu, því að mest af því hefir verið tekið fram, sem ég vildi sagt hafa.

Það er gleðilegt, að hæstv. fjmrh. hefir upplýst, að málið hafi þó verið tekið til athugunar í utanríkismálan. Þetta eru þær fyrstu upplýsingar, sem okkur berast um það, að stjórnarvöldin hafi yfirleitt tekið þetta mál til meðferðar.

Ég tel víst, að allir hv. þm. hljóti að vera sammála um nauðsyn þessa máls, enda virðist svo á umr., sem allir séu því sammála. En í svona máli teljum við nauðsynlegt, að öll þjóðin standi saman. Því þarf svona n. að vera samsett af fulltrúum frá öllum hlutum þjóðarinnar, öllum flokkum. Hæstv. fjmrh. kvaðst hafa hugsað sér, að n. skipuðu stjórnámálamenn og fulltrúar atvinnufyrirtækja. Hér er ekki um neinn ágreining að ræða, því við ætlumst til, að n. hefði samstarf við fulltrúa frá atvinnufyrirtækjum og öðrum þeim stofnunum, sem nauðsyn bær til.

En aðalnauðsyn þess að fá till. samþ. liggur ekki aðeins í því, að þar með komi fram þingviljinn, heldur einnig í því, að tryggt verði, að með málið verði farið af stofnun, sem talizt gæti fulltrúi fyrir allar pólitískar skoðanir, sem uppi eru í landinu. Því legg ég á móti því, að samþ. verði till. um að vísa málinu til stj. Hinsvegar er ekki nema sjálfsagt, að hv. þm. gefist kostur á að athuga málið betur, ef þeir óska að héra fram brtt. eða samþ. þál. í nokkuð öðru formi en hér liggur fyrir.

Umr. frestað.

Á 23. fundi í Sp., 2. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 50, 308).

**Flm. (Einar Olgeirsson):** Ég vildi bara láta í ljós álit mitt út af þeirri till., sem fram er komin um að vísa þessu máli til stj. Það er í þáttill. sérstaklega farið fram á, að skipuð sé nefnd af hálfu þingsins til þess að taka þessi mál til meðferðar. Það er hinsvegar gefið, að ef ríkisstj. ætti að fara ein að setja n. í þetta mál, þá er ekki víst, að hún mundi vera í samræmi við þann tilgang, sem í þessari till. er, sem er sérstaklega sá, að tryggja það, að allir flokkar þingsins geti látið álit sitt í ljós á þessu vandasama spursmáli. Það ber öllum saman um, að þessu máli sé sízt of snemma hreyft. Og ég álit, að þessi till. hafi orðið til þess að vekja menn til umhugsunar um þetta mál. Ég álit þess vegna, að það sé heppilegast að leysa málið á þann hátt, sem við leggjum til, með því að kjósa þessa n., sem allir flokkar eigi sinn fulltrúa í og vinni síðan í samráði við ríkisstj.

ATKVGR.

Till. frá 2. þm. Eyf. um að vísa málinu til stj. samþ. með 25:6 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: EÁrna, ErlP, EyStJ, FJ, HG, HelgJ, JPálm, JörB, ÓTh, PHerm, PZ, PHann, PO, SK.

SÁÓ, SkG, StSt, StgrSt, VJ, ÞorbP, ÞBr, ÞP, BJ, BSt, BÁ.

nei: EOL, GSv, GL, JakM, JJós, BrB.

EE. ÁJ, BSn greiddu ekki atkv.

15 þm. (EmJ, GP, GG, HermJ, HV, IngP, ÍslH, JJ, MJ, PHalld, SEH, SvBH, TT, ÁÁ, BjB) fjarstaddir.

### 3. Fullveldisminning.

Á 23. fundi í Sp., 2. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um minningu fullveldis þjóðarinnar (A. 415).

Á 30. fundi í Sp., 11. maí, var till. tekin til fyrri umr.

**\*Flm. (Thor Thors):** Þessi þáttill. er þess efnis, að Alþ. álykti að skora á ríkisstj. að hlutast til um, að 20 ára fullveldis þjóðarinnar 1. desember þ. á. verði minnzt á virðulegan og viðeigandi hátt á Íslandi og erlendis, þar sem því verður við komið. Það má telja víst, að þetta 20 ára afmæli fullveldis þjóðarinnar, sem nú fer í hönd, 1. desember næstk., verði síðasta stóra afmæli fullveldisins meðan núverandi sambandslög eru í gildi. Þegar þjóðin gat minnzt 10 ára afmælis fullveldisins, var það gert með nokkuð öðrum hætti og virðulegri en tíðkæzt hefir árlega að minnast afmælis fullveldisins. Þá voru hér samkomur í Reykjavík og víðar, sem ríkisstj. gekkst fyrir, og einnig mun þá fullveldisafmælisins sérstaklega hafa verið minnzt í Kaupmannahöfn af Íslendingum þar, sem alltaf er töluvert af, og íslenska sendiherranum. Ég tel, að hin mesta nauðsyn sé á að nota þetta tækifæri til þess að vekja athygli á þjóð vorri sem víðast erlendis á þessum merkisdegi. Við þurfum að vekja athygli á þjóðinni og atvinnuvegum hennar, og við þurfum að minna á sjálfstæðisbaráttu hennar á undanförunum öldum og leggja ríka áherzlu enn á ný á það, að alheimi sé það ljóst, að við erum fullvalda þjóð og ætlum að halda áfram að vera það.

Ég geri ráð fyrir, að ekki geti verið mikill ágreiningur meðal hv. þm. um það, að það væri goðgá af okkar hendi að láta slíkt tækifæri ganga okkur ónotað út greipum. Um hitt má frekar ræða og deila, á hvern hátt við gætum bezt notað þennan dag til þess að okkur yrði sómi og gagn að. Hér innanlands er sjálfsagt, að dagsins sé minnzt með almennum fridegi um land allt og hátiðahöldum. Ég teldi mjög vel fara á því, að guðshjónustur yrðu þá víðsvegar um land til minningar þeirrar baráttu, sem liggur bak við þá fullveldisviðurkenningu, sem við þá vildum minnast. Ennfremur fyndist mér mjög vel við eiga, að ríkisstj. og fulltrúar allra stjórn-málaflokka á landinu notuðu daginn til þess að ávarpa þjóðina sérstaklega gegnum útvarpið. Þá tel ég einnig nauðsyn á, að fólkinu sé gefinn kostur á því að minnast þessa dags með gleði og skemmtunum sem víðast og að sérstök samkoma verði haldin hér í höfuðstaðnum, þar

sem allir stjórnmalaflokkar lýstu m. a. álitinu á því, sem þessi dagur væri haldinn hátíðlegur til minningar um, fullveldi voru, og þeirri baráttu, sem við höfum orðið að heyja til þess að fá það viðurkennt og fengið okkur í hendur. Þá er það einnig nauðsynlegt, að öll blöð landsins helgi þennan dag efni sitt algerlega þessum degi, til þess enn frekar en með því, sem ég hefi minnst á, að það verði brýnt fyrir þjóðinni, hve mikið hún hefir unnið í baráttunni og hve vel hún þarf að halda saman til þess að ná hinu endanlega takmarki.

Ég tel ennfremur nauðsynlegt, að með sambandsþjóð vorri verði þessa dags alveg sérstaklega minnst, fyrst og fremst af Íslendingum, sem jafnan eru nokkuð fjölmennir í Kaupmannahöfn. Þá tel ég einnig, að mælast þurfi til þess, að konungur Íslands sýni deginum sérstakan sóma og að sendiherra þjóðarinnar í Danmörku noti einnig tækifærið til þess að auglýsa þessa hátíð vora. Þá er það einnig nauðsynlegt, að Íslendingar í Danmörku komi á framfæri í öllum stórböðunum þar álitinu á fullveldinu og því, sem framundan er í sjálfstæðisbaráttu þjóðarinnar. Það er einnig nauðsynlegt, að sem víðast um heim komi í blöðum greinar þennan dag um frelsisbaráttu og fullveldi okkar í nútíð, fortíð og — eftir því sem unnt er — í framtíð. Það ætti að vera hægðarleikur að koma slíkum greinum á framfæri gegnum fulltrúa landsins víðsvegar um heim. Slíkar blaðagreinar gætu haft mjög mikla þýðingu til þess að auglýsa þjóðina fyrir alheimi, e. t. v. meiri þýðingu heldur en við gerum okkur ljóst. Ég minnst þess t. d. frá ferðum mínum jafnvel í fjarlægum heimsálfum, eins og t. d. í Suður-Ameríku, að ég hefi orðið þess var hjá fjölda manna, að það eina, sem þeir í raun og veru vissu um Ísland, var það, að við hefðum haldið hátíðlegt þúsund ára afmæli Alþingis. Við það tækifæri var Íslandi meiri gaumur gefinn en sennilega nokkru sinni fyrr, og ekkert heimsblaðanna lét þennan atburð, þó að hann væri hátíðlegur haldinn hjá smáþjóð norður við heimskauf, framhjá sér fara. Sá atburður hefir því miklu um þokað um að gera miklu fleiri mönnum ljóst en áður, hverjar eru aðstæður þjóðar vorrar, hvernig sjálfstæðisbaráttu hennar hefir verið háttað og við hvaða kost hún á að búa.

Það væri einnig æskilegt, ef unnt væri að koma því við sakir kostnaðar, að fulltrúum Íslands erlendis, þ. e. a. s. þeim þjónustumönnum í utanríkisþjónustu Dana, sem með mál okkar eiga að fara, yrði falið að gera sitt til þess að auglýsa þennan dag á þann hátt, sem virðulegast yrði við komið. Það er gert ráð fyrir því í þessari þáttill., að ríkisstj. ráðgisti við utanríkisráðgjafið, að hvern veg þessu yrði bezt við komið erlendis, og má telja vist, að allir stjórnmalaflokkarnir vilji stuðla að því, að þessa merkisdags í sögu þjóðarinnar verði minnst með sem mestum sóma.

Ennfremur er getið um það í þáttill., að æskilegt væri, að hægt yrði að gefa út sérstakt minningarrit, og yrði það birt á a. m. k. einu heims-málanna, auk íslenzku. Ég hefi orðað það svo,

að þetta væri „æskilegt“, til þess að ríkisstj. sé ekki við það bundin, ef kostnaður skyldi reynast of mikill. En ég vil geta þess, að vandað rit um sjálfstæðisbaráttu vora og hag þjóðar vorrar gæti fært með sér tekjur, því að sennilega mætti selja ritið síðar, t. d. á heimssýningunni í New York. Eins og öllum hv. þm. er kunnugt, höfum við ákveðið að leggja í það djarfa fyrirtæki að taka þátt í alheimssýningunni í New York á næsta ári og skipa okkur þar á bekk með stórveldum heimsins. Það gefur að skilja, að við höfum mjög veika aðstöðu til að vekja athygli á okkur þar, og mun mörgum þykja það flíldjarft af okkur að ráðast í slíkt stórræði. En að sjálfsögðu verður vandað svo til framkomu okkar sem unnt er, og má e. t. v. vænta þess, að það óbreyttasta geti vakið á sér athygli innan um allan þann íburð, sem stórbjóðirnar geta leyft sér.

Ég hefi flutt þessa till. af því að mér er það ljóst, og enda öllum hv. þm., að oss er hin mesta nauðsyn á því að vekja athygli sem víðast á fullveldi voru, og ég veit, að aukin athygli á Íslandi og Íslendingum og sögu þeirra þýðir aukna samúð annara þjóða með okkar litlu þjóð, sem væri okkur ómetanleg.

**\*Jónas Jónsson:** Ég er samþykkur hv. þm. Snæf. um það, sem er aðalefni till. hans, að rétt sé og sjálfsagt að minnast fullveldisafmælisins 1. des. næstk., en mér virðist hv. þm. gera ráð fyrir, að auðveldara verði að koma í framkvæmd ýmsum atriðum, sem till. fjallar um, en verður í raun og veru. Það er skammur tími til stefnu til undirbúnings. Ég á aðallega við útgáfu myndarlegs minningarrits, sem jafnvel fjallaði um sögu sjálfstæðisbaráttu vorrar og yrði gefið út á a. m. k. einu erlendu tungumáli. Þetta kynni að mega gera, en það yrði ekki auðvelt að ganga frá því, svo að í lagi væri, á svo skömmum tíma, sem við höfum yfir að ráða. Persónulega held ég, að það, sem aðallega vakir fyrir hv. flm. og fram kom í fyrri hluta ræðu hans, nefnilega, hvernig Íslendingar sjálfir minnst þessa dags, hefði mest áhrif. Starfið innanlands og samhugur þjóðarinnar hefir mest að segja. Að því leyti, sem kæmi til kasta utanríkisráðgjafið, um ráð og till., mundi ekki standa á henni til stuðnings þessu máli. En þar sem þegar hefir verið gengið frá fjárl. og ekki ætlað fé til þessara framkvæmda, sé ég ekki vænna ráð en að vísa þáttill. til ríkisstj. Frá minni hálfu þýðir sú uppástunga ekki, að ég vilji helst drepa till., heldur er andi till. þvert á móti studdur af mér. Ég er sannfærður um, að öllu, sem er aðalefni till., mætti ná, ef þingflokkarnir standa saman um hana. En ég tel heppilegra, að ekki væri lofað of miklu, eins og segja mætti að væri, ef till. væri nú afgr. eins og hún liggur fyrir.

**\*Flm. (Thor Thors):** Enda þótt það sé nokkuð óvanalegt að þakka, þegar máli er vísað til stj., held ég, að það sé óhætt í þetta sinn að þakka hv. þm. S.-Þ. fyrir undirtektir hans við það, sem er aðalatriðið í þessu máli: að ríkisstj. hlutist til um, að þessarar miklu hátíðar

þjóðarinnar verði minnzt svo, að til sóma verði. Mér var það ljóst, að búinð var að ganga frá fjárl. Till. hefir legið hér nokkuð lengi og ekki komizt að, en hinsvegar er það á valdi ríkisstj. að verja nokkru fé til þessa máls, þar sem alltaf er gert ráð fyrir óvissum útgjöldum úr ríkissjóði á ári hverju, enda veit ég, að enginn af flokkum þingsins mundi telja það eftir.

En þar sem hér er aðeins um fyrri umr. að ræða og stendur til að slita þingi á morgun, sé ég það fyrir, að málið muni daga uppi, ef ekki verður snúið inn á þá braut, sem hv. þm. S.-Þ. benti á. Get ég því fallizt á þá lausn málsins vegna þeirra ummæla, sem hv. þm. hafði um till. Ég vænti þess, að hæstv. ríkisstj. láti á sjá, að hún sé fús til að stofna til framkvæmda í sambandi við þetta mál, og þá auðvitað í samráði við utanríkismálan.

**\*Guðrún Lárusdóttir:** Herra forseti! Það er vilji okkar allra, að þau hátiðahöld, sem nú eru ráðgerð, fari fram sem virðulegast og fegurst. Nú eru horfur á, að þessu máli verði vísað til ríkisstj., og vildi ég þá beina þeim tilmælum til hennar, að hún, þegar hún fer að vinna að þessu, taki til athugunar atriði, sem ég tel miklu varða, að á hátiðisdeginum verði lokað þeim eiturbrunni, sem kemur í veg fyrir allan virðulegan og hátiðlegan blæ. Þetta er mín uppástunga í málinu, og ég vil í þessu sambandi minna á það, að á 1000 ára hátiðinni á Þingvelli hefði orðið annar bragur á framferði þeirra þúsunda, sem þar voru saman komnar, ef ekki hefði verið gripið til þess góða ráðs að loka áfengisverzluninni í tæka tíð.

ATKVGR.

Till. frá þm. S.-Þ. um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 27 shlj. atkv.

#### 4. Ríkisbúin á Vífilstöðum og Kleppi.

Á 23. fundi í Sp., 2. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um að leigja ríkisbúin á Vífilstöðum og Kleppi (A. 414).

Á 26. fundi í Sp., 5. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 31. fundi í Sp., 12. maí, var till. tekin til einnar umr.

**\*Flm. (Jón Pálmason):** Tími þingsins er orðinn lítill, svo ég sé mér ekki fært að hafa langa framsöguræðu um þessa till., enda gerð skýr grein fyrir henni í grg., og eins tók ég það fram í útvarpsumr. fyrir skömmu, hvaða orsakir liggja til þess, að ég og hv. þm. Borgf. berum fram þessa till. um að reyna að leigja þau ríkisbú, sem um ræðir í till. Ég skal taka það fram, að búin yrði að leigja með því skilyrði, að sjúkrahúsin fengju mjólk við ekki herra verði en nú er, og einnig yrðu þeir menn eða félög, sem til greina kæmu með að taka búin á leigu, að setja hæfilegar tryggingar fyrir því, að þeir héldu búunum í góðu standi.

Það, sem fyrir okkur flm. vakir, er að reyna með þessari tilraun að víta, hvort ekki gæti tekizt að koma fjárhagsafkomu búanna úr því ástandi, sem það er nú komið í. Tel ég það leið út úr þeim ógöngum, sem þau að ástæðulausu eru komin í, að reyna að leigja þau einstaklingum eða félögum til rekstrar.

Skal ég svo ekki frekar eyða að þessu orðum, nema tilefni gefist til.

**Steingrímur Steinþórsson:** Ég ætla ekki að ræða þessa till. eins og hún liggur fyrir, en ég álit, að einmitt í sambandi við þá till., sem var verið að afgreiða næst á undan, um tilraunastarfsemi landbúnaðarins, verði það eitt af verkefnum þeirrar n. að rannsaka, að hve hve miklu leyti þessi bú skuli rekin í sambandi við atvinnudeild háskólans, meðal annars. Geri ég því að till. minni, að þessari till. verði vísað til ríkisstj.

ATKVGR.

Till. frá 2. þm. Skagf. um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 27:16 atkv.

# Þingsályktunartillögur ekki útræddar.

## 1. Sildarverð.

Á 5. fundi í Nd., 21. febr., var útbýtt:

Till. til þál. um greiðslu á andvirði bræðslu-síldar (A. 17).

Á 8. fundi í Nd., 25. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 11. fundi í Nd., 1. marz. var till. tekin til einnar umr.

**Flm. (Einar Olgeirsson):** Í sambandi við um-ræður, sem áttu sér stað á síðara þingi fyrra árs við afgreiðslu laga um sildarverksmiðjur ríkisins, kom fram ákveðinn þingvilji, þótt ó-beint væri, um það, að verksmiðjunum yrði ger- mögulegt að greiða fullt áætlunarverð til sild-veiðenda við afhending sildarinnar, eða a. m. k. áður en vertið væri lokið. Það kom strax í ljós, að meiri hl. þingsins var á þessu máli. En það kom líka strax fram hótun um, að þessi þingvilji yrði virtur að vettugi, og síðan hefir verið birt, að bankaráð Landsbankans hafi sam- þ. að lána ekki verksmiðjunum rekstrarfé til að greiða meira en í mesta lagi 85% af áætl-unarverði sildarinnar. Þess vegna álit ég rétt, að hv. deild láti ákveðinn vilja sinn í ljós í málinu.

Það hefir alltaf verið vilji sjómanna og út-gerðarmanna að fá fulla greiðslu strax á ver-ðið. Málið kemur ekki aðeins þeim við, sem skipta við sildarverksmiðjur ríkisins, heldur öll-um, sem selja sild í bræðslu við aðrar verk-smiðjur. Ef ríkisverksmiðjurnar greiða ekki nema 75—85% af áætlunarverði, má búast við, að aðrar verksmiðjur þurfi ekki að kaupa sild-ina miklu dýrar til að fá hana, og það þýðir, að sjómenn og útgerðarmenn missa af 15—20% af verðmæti aflans.

Nú hefir hinsvegar orðið sú breyt. á afurða-verðinu, að sildarolia hefir fallið mjög tilfinn-anlega, eða úr 21—22 £ tonnið niður í 12½ £ tonnið, — fallið fast að því um helming. Þar sem málið til bræðslu var selt í fyrra á 8 kr., er vitað, að nú muni ekki fást fyrir það nema 4—4,50 kr. — Því meiri ástæða er nú en fyrir til að greiða strax fullt áætlunarverð fyrir sild-ina. Í raun og veru fara þarna saman hags-munir þeirra, sem gera út, og sildarverksmiðja

rikisins. Þær verða að bjóða það verð, að hægt verði að fá menn til að gera út og að kjör sjó-manna verði viðunandi. Það er auðséð, að ef verðið fer niður í 3.50—4.00 kr. útborgaðar, þá er bókstaflega hætta á því, að flotinn fengist ekki út á sildarmiðin. Við vitum allir, hvað það þýðir. Ef ekki er hægt að fá næga sild í verk-smiðjurnar og láta þær starfa sémilega stöð-ugt, er fjárhagur þeirra settur í bráðan háska. Í öðru lagi er gjaldeyrisástand landsins nógu slæmt, þótt því sé ekki teft í tvisýnu, hvort hægt verði að fá út flotann um sildveiðitím-ann. Í því liggur tvímælalaust meiri hætta en í hinu, að borga sildveiðendum út fullt áætlun-arverð. Við vitum, að í fyrra var það sildin, sem bjargaði greiðslujöfnuðinum. Nú er ekki svo álitlegt með þorskveiðarnar, þegar veiði-tækin liggja ónotuð, togarnir bundnir, og við sjáum á markaði landbúnaðarafurða hina að-steðjandi kreppu, — þá má það ekki koma fyrir, að slíkar hömlur verði settar á sildveiðarnar.

Mér er kunnugt, að meiri hl. í stjórn sildar-verksmiðjanna er því fylgjandi, að greitt sé fast og fullt verð fyrir sildina. Sú ákvörðun er tekin út frá því sjónarmiði, að fyrir þær sem fyrirtæki sé það langheppilegasta verzlunarað-ferðin. Það eina, sem getur hindrað, er, ef stjórn Landsbankans beitir sér sérstaklega harðvitugt gegn því. Ég hygg, að þál., sem samþ. væri hér á Alþingi, geti e. t. v. ráðið úrslitum um þetta.

Ég vonast því til, að hv. deild sjái sér fært að samþ. þessa hóflegu till., sem aðeins er til þess ætluð, að þingið láti í ljós vilja sinn.

**\*Atvrmh. (Haraldur Guðmundsson):** Það ætti í sjálfu sér að vera óþarfi að samþ. þessa þál-till. á þskj. 17. Að sjálfsögðu ætti að mega telja það alveg víst, að Landsbankinn muni veita sildarverksmiðjum ríkisins alla þá aðstoð, sem á hverjum tíma er þeim nauðsynleg.

Ég get samt fallið á það vegna ummæla, sem fallið hafa frá ýmsum bankaráðsmönnum, bæði hér á Alþingi og í þrálátum blaðaskrifum um málið, að rétt sé að samþ. till. Ég get verið sammála hv. fyrra flm. um það, að allar horfur bendi nú á nauðsyn þess, að greitt verði fast verð fyrir sildina.

Ég vil skjóta því til hv. flm., hvort ekki þurfi að breyta orðalagi till. Í lögnum um sildar-verksmiðjur frá síðasta þingi er svo til orða tekið, að við afhending sildarinnar skuli yfir-leitt ekki greiða meira en 85% af áætlðu verði

og afganginn eftir reikningslok, en þó skuli verksmiðjunum vera leyfilegt að kaupa sild föstu verði. Ég ætla, að samkv. lögnum sé ekki nema um þetta tvennt að ræða; í stað 85% áætlunarverðs er ekki hægt að tala um útborgun á 100% áætlunarverðs, eða fullt áætlunarverð. Þá þyrfti að orða niðurlag till. á þá leið, að stjórn sildarverksmiðjanna skuli gert það fjárhagslega kleift að kaupa sildina föstu verði.

Ég sé ekki heina nauðsyn til þess, að málið fari til n., en skýt aðeins þessari aths. um breyt. til hv. flm. Ég get mælt með því, að till. verði samþ.

**Flm. (Einar Olgeirsson):** Þetta mun vera alveg rétt hjá hæstv. ráðh., og verður tekið til athugunar. Það, sem fyrir okkur flm. vakti, var vitanlega, að notuð yrði heimild laganna til að kaupa sildina föstu verði og að það verð samsvaraði fullu áætlunarverði. Ef þess verður sérstaklega óskað, skal ég gjarnan ganga inn á, að málinu sé vísað til sjútvn. og umr. um það frestað á meðan.

**Gardar Þorsteinsson:** Ég vil minna á það, að lögin taka fram, að ekki eigi að greiða meira en 85% af áætlunarverði, nema sild sé keypt föstu verði. Nú hefir það stöðugt verið „praxis“. að einu ári undanskildu, að kaupa sildina föstu verði. Ég held því, að þessi till. sé meir til þess að sýnast en vera og til þess helzt að geta skrifað laglega grein í Þjóðviljann. — Hinsvegar vil ég styðja það, að þessi till. fari til þeirrar n., sem stungið hefir verið upp á.

**Skúli Guðmundsson:** Ég verð að segja það, að mér kom þessi till. strax mjög einkennilega fyrir sjónir. Lögin, sem nú gilda, voru samþ. hér fyrir rúmum tveimur mánuðum síðan. En þarna bera tveir hv. þm. fram till. til þál. um að skora á ríkisstj. að hlutast til um, að lögin séu brotin nú þegar á þessu ári. Eins og hv. 8. landsk. tók fram, eru þein fyrirmæli um það í l. að þegar sildin er tekin af framleiðendum í vinnslu og umboðssölu, þá á ekki að borga út yfir 85% af áætlunarverði. Það er engin heimild fyrir því í l. að borga út fullt áætlunarverð. Og ég skil ekki, að lögnum verði breytt með þál. Að vísu hefir hv. fyrri flm. till. — eftir bendingu frá hæstv. atvrmh. — gefið til kynna, að hann myndi taka til athugunar þetta atriði og e. t. v. breyta till. samkv. því.

Þá hefir komið fram till. um að vísa málinu til nefndar. Ég álit réttustu meðferð á till. þessari vera þá, að fella hana nú þegar eða vísa henni frá.

Mér er ekki ljóst eftir till., hver hugmynd hv. flm. er um það, hver eigi að bera hallann, sem verða kynnir á rekstri verksmiðjanna, ef farið yrði eftir þessari till. um útborgun á verði fyrir innlagða sild. Þegar talað er um áætlunarverð, mun það venjulega skilið svo, að búast megi við, að menn fái uppbót á því eða frádrátt síðar. Ég veit ekki, hvað það er, sem þeir kalla fullt áætlunarverð, og hvernig á að finna það áður en búið er að selja framleiðsluna og gera upp reikninga verksmiðjanna. Ég geri ráð

fyrir, að ef greitt er áætlunarverð fyrir sildina, þá sé miðað við það, að sjómenn og útgerðarmenn fái uppbót á því síðar, ef salan gengur vel, og ef greiða á þetta sem þeir kalla fullt áætlunarverð, þá verði að heimta aftur hluta af því af sjómönnum og útgerðarmönnum, ef verksmiðjurnar reynast ekki færar um að greiða það. Það er gott og nauðsynlegt, ef þess er kostur, að tryggja framleiðendum sem hæst verð fyrir sína vöru, en ég vil benda á, að ef á sérstaklega að tryggja framleiðendum sildar hátt verð fyrir sína vöru, þá er ekki síður þörf á að hugsa um aðra framleiðendur. Það er svo um bændur, að þeir eru flestir í samvinnulögum, sem annast sölu afurða þeirra. Venjulegasta fyrirkomulagið á þeirri sölu mun vera það, að bændum er að nokkru leyti greitt áætlunarverð fyrirfram fyrir vörur sínar, og síðar fá þeir uppbót eða verða að greiða til baka af því verði, eftir því hvernig salan gengur. Þetta álit ég, að sé eðlilegasta verzlunaraðferð með íslenskum vörur, hvort sem það eru afurðir landbúnaðarins eða framleiðsla útvegsmanna og sjómanna.

Ef hæstv. Alþingi ætlar að samþ. áskorun til ríkisstj. um að hlutast til um við bankaráð Landsbankans að sjá um, að greitt verði sérstaklega hátt verð til sildarframleiðenda, meira en útlit er fyrir, að rekstur sildarverksmiðjanna geti borið á hverjum tíma, þá ætti einnig að krefjast aðstoðar ríkisvaldsins til að greiða öðrum framleiðendum í þessu landi ákveðið verð fyrir sína framleiðslu án tillits til niðurstöðunnar þegar reikningar eru gerðir upp.

Ég sé ekki ástæðu til að hafa um þetta fleiri orð að svo stöddu, en ég mun greiða atkv. á móti því, að þingið eyði meiri tíma í meðferð þessarar þálmill., þar sem ég tel eðlilegast, að með þetta mál sé farið eftir þeim l., sem samþ. voru á Alþ. í síðastl. desembermánuði.

**Flm. (Einar Olgeirsson):** Herra forseti! Hv. 8. landsk. var að ræða um ástæðurnar fyrir því, að þessi till. væri borin fram. Mér þætti vænt um að vita, hvort þau sjónarmið, sem fram komu hjá hv. þm., ættu að skoðast sem sjónarmið Sjálfstfl. Eftir því, sem fram kom í umr. á síðasta þingi um sildarverksmiðjur ríkisins, þá virtist afstaða Sjálfstfl. til þessa máls alveg skýr, og sé það svo, að sá flokkur beri sérstaklega fyrir brjóstinu útvegsmenn og sjómenn, þá ætti hann að standa með því að tryggja þeim fast verð fyrir sild sína í stað áætlunarverðs frá sildarverksmiðjunum. Er það óþarfi fyrir hv. þm. að koma með getsakir um ástæðuna fyrir því, að till. þessi er fram komin. Ég sé ekki betur en að kjör sjómanna séu þannig, að full ástæða sé til að reyna að tryggja þeim fullt verð fyrir sild sína, ekki sízt vegna reynslu undanfarinna ára. Kjör sjómanna eru þannig, að engan þarf að undra, þótt fulltrúar verkaflokkanna beri fram till. sem þessa.

Þá kom hv. þm. V.-Húnv. inn á það, að sjómenn gætu alveg eins látið sér nægja með að fá aðeins hluta af vöruverði sínu greiddan í einu, eins og bændur gætu unað því. Ég vil benda þessum hv. þm. og öðrum samflokksmönnum

hans á það, að allt öðru máli er að gegna, hvort kaupfélögin greiða svo og svo mikið í einu af vöruverðinu eða hvort sildarverksmiðjur ríkisins gera það. Kaupfélögin eru samtök bændanna sjálfra, og þeir ganga frjálssir inn í þann félagsskap og kjósa sjálfir sína stjórn. Þau eru frjáls samtök, sem meðlimirnir stjórna sjálfir, eða eiga a. m. k. að gera það, og ráða sjálfir, hvað þeir gera við þær vörur sínar, sem þeir leggja inn í þessi sín eigin samtök. Hinsvegar eru sildarverksmiðjurnar ríkisins eign og reknar af stjórn, sem er að miklu leyti kosin af Alþingi. Í þessar verksmiðjur leggja sjómenn sínar vörur. Þær eru ekki frjáls samtök þeirra sjálfra eins og kaupfélögin, sem bændur ráða sjálfir yfir. Sildarverksmiðjurnar skilja sig frá fyrirtækjum einstakra manna að því einu, að þær eru ríkisins eign og ríkisvaldið skipar stjórn þeirra, en það verður fyrst og fremst að gera þá sömu kröfu til verksmiðjanna og til kaupfélaganna, að þær láti menn fá það hæsta verð fyrir sínar vörur, sem unnt er. Þar að auki kemur til greina, hvaða afstöðu ríkisstj. og ríkisvaldið tekur um rekstur þessara fyrirtækja, hvort taka á afstöðu með hagsmunum fjöldans og hlyna að þeim, eða með þeim einstöku mönnum í landinu, sem eiga sjálfir verksmiðjur.

Ég ætla ekki að fjölyrða um þær grundvallarreglur, sem reka ætti verksmiðjurnar eftir, og á hvern hátt sjómenn geti fengið sem bezt verð fyrir sínar vörur. En ef aðeins á að greiða út hluta verðsins, þá er öðrum verksmiðjum gefinn kostur á að kaupa sildina fyrir sama verð og nemur þeim hluta, er ríkisverksmiðjurnar greiða út. Ef slíkur ákvæðum væri hleypt inn í lög, þá er stj. að taka afstöðu með auðvaldinu í landinu.

Það er misskilningur hjá hv. þm. V.-Húnv., að lög yrðu brotin með samþykkt till. okkar. A. m. k. yrði það ekki bókstaflegt lagabrot, ef till. yrði samþ. eins og við höfum gengið inn á að breyta henni, og alls ekki brot gegn anda laganna, væri hún samþ. eins og hún var orðuð í upphafi.

Í hv. Ed. var borin fram við 1. umr. um sildarverksmiðjurnar á síðasta þingi till. um, að ákveða skyldi í l., að ekki mætti greiða meira út en 85% af sildarverðinu og alls ekki kaupa sild föstu verði. Alþ. sýndi þá afstöðu sína til þessa, þótt óbeint væri, þannig, að það er ljóst, að vilji þingsins er sá, að sjómönnum og útgerðarmönnum verði ekki gert erfiðara fyrir en nauðsyn ber til.

Sildarverksmiðjur ríkisins geta, eins og samvinnufélög bændna, grætt eitt árið og tapað annað. Eftir því sem sá maður hér í hv. d. hefir sagt, sem kunnugastur er, hv. þm. Ísaf., þá hafa þær grætt undanfarin ár og standa sig tiltölulega vel. Það nær engri átt, að þær greiði alltaf svo lágt verð fyrir sildina, að þær haldi áfram að græða, og því geta þær vel greitt fast verð nú þegar. Þeim ber miklu fremur að hugsa um hag sjómanna en það, sem sífellt kveður við, að rekstur þeirra verði fyrst og fremst að vera þannig, að afkomu þeirra sé ekki stofnað í hættu.

Þá held ég, að nær væri að athuga rekstur

Kveldúlfsverksmiðjunnar, sem mun hafa eins mikið — ef ekki meira — að segja fyrir aðal fyrirtæki ríkisins, Landsbankann, og sildarverksmiðjur ríkisins. Mun ekki nær að athuga rekstur hennar, athuga, að hann sé ekki þannig, að ríki, bönkum og þjóð þurfi að stafa voði af?

Ég held, að till. hv. þm. V.-Húnv. um að fella þáttill. okkar sé alveg fráleit, heldur eigi þingið að láta sína skoðun á þessu máli skorinot í ljós og taka til athugunar og rannsóknar, hvernig ástandið er hjá þeirri sildarverksmiðju, sem Landsbankanum stafar mestur voði af.

Pétur Ottesen: Menn rekur vafalaust minni til greina, hvaða afstöðu ríkisstj. og ríkisvaldið tæki í sínar hendur að greiða fyrir, að hér yrði komið upp sildarverksmiðju. Þá var ekki ágreiningur milli flokkanna hér á Alþ. um nauðsyn þessara framkvæmda, og ekki heldur um, að aðstoð ríkisvaldsins væri nauðsynleg, þar sem einstaklingar virtust ekki hafa holmagn til að koma upp svo stóru fyrirtæki. Um hitt var ágreiningur milli flokkanna, Sjálfstfl. annarsvegar og sósíalista og Framsfl. hinsvegar, hvernig ætti að reka þessa verksmiðju. Framsfl. og sósíalistar vildu láta reka verksmiðjuna þannig, að ríkið hefði yfirtökin um rekstur hennar, með því að ráða, hverjir skipuðu stjórn verksmiðjunnar, og þar af leiðandi bæri ríkið ábyrgð á rekstrinum. Sjálfstfl. vildi, að þegar ríkisvaldið væri búið að koma þessu fyrirtæki upp, þá yrði það selt í hendur samvinnufélagi sjómanna og útgerðarmanna, sem tæki við fyrirtækinu og setti auðvitað fulla tryggingu fyrir fé ríkissjóðs. Með því hefði verið komizt hjá öllum deilum á Alþ. um það, hvernig ætti að haga rekstri fyrirtækisins að því er það snertir, hvort leggja ætti sildina inn hjá fyrirtækinu og verðið svo reiknað út eftir að búið væri að draga frá vinnslu- og sölukostnað sildarinnar, eða kaupa sildina föstu verði og þar með væru viðskipti verksmiðjunnar og sildareigendanna klár og kvitt með því, að ákveðið verði sé greitt í hvert sinn, án tillits til þess, hver niðurstaðan yrði fyrir verksmiðjuna. Eða þá, hvort greiða ætti áætlað verð, sem síðar fengist uppbót á eða dregið yrði frá, allt eftir því, hvernig tækist um sölu afurðanna. Ég verð að segja fyrir mitt leyti, að ég tel ekki álitamál, hvort samvinnufélag framleiðendanna sjálfra ætti að stjórna þessu fyrirtæki eða því ætti að vera stjórnad af mönnum, sem hafa pólitísk völd í það og það skiptið, án tillits til, hvort þeir hafa til að bera þá hæfileika, sem til þarf til að geta rekið fyrirtæki sem þessi. En í stjórn verksmiðjanna hafa ekki verið valdir menn eftir því, hvort þær væru færir um að stjórna þeim, og því eru sjómenn hræddir við að eiga meira undir rekstrinum en nauðsynlegt er, meðan málum er þannig skipað. Allt þetta væri hægt að laga með því að hverfa að þeirri till., sem Sjálfstfl. bar fram í endverðu, að verksmiðjurnar verði seldar í hendur samvinnufélagi sjómanna og útgerðarmanna. Þá þyrfti ekki að deila um það hér á hv. Alþ., hverjir ættu að fara með stjórn þessa fyrirtækis; sú deila væri leyst, og væru þá verksmiðjurnar reknar með sama fyrirkomulagi og

önnur samvinnufélög, þannig að það verð fengist fyrir vörna, sem hún endanlega seldist fyrir, og erum við hv. þm. V.-Húnv. algerlega sammála um, að það sé eðlilegasta verzlunar-aðferðin.

Ég vildi óska, að þau átök, sem orðið hafa um þetta mál á Alp., gætu orðið til þess, að gaumgæfilega væri athugað, hvort ekki er hægt að mynda samvinnufélag um verksmiðjurnar og reka þær óháðar ríkisvaldinu, og teldi ég það heillavænlegan árangur. Það þýðir ekki að tala um það sem neitt bjargráð fyrir landið, að verksmiðjurnar greiði svo og svo hátt verð fyrir sildina, án þess að það fái út úr rekstri þeirra. Það yrði aðeins tilfæring á verðmætum, en niðurstaðan fyrir þjóðarbúskapinn yrði alveg sú sama í báðum tilfellum. Ef verksmiðjurnar yrðu reknar af samvinnufélagi, yrðu valdir þeir menn til að stjórna þeim, sem færastir væru til þeirra starfa.

Ég vil aðeins í þessu sambandi vekja athygli á þessu viðhorfi, sem að því er mér virðist felur í sér þá beztu úrlausn á þessu máli, sem við nú getum búist við að fá, úr því sem komið er með þennan rekstur. Það er náttúrulega langskemmtilegast, að ríkisvaldið þurfi ekki að skipta sér af slíkum atvinnurekstri sem þessum, og það er vitanlega alveg glöggur og skýr spegill af ástandi atvinnuveganna í landinu, að ríkisvaldið skuli nokkuð þurfa að fara inn á þessa braut, því að þar, sem ástandið í atvinnuvegunum er svo heilbriggt, að einstaklingarnir hafa holmagn til þess að gera þetta, er það tvímælalaust langbezta og heillavænlegasta leiðin, að þessi spursmál séu leyst þannig, algerlega framhjá afskiptum eða ihlutun ríkisvaldsins. Þess vegna eru það ekki annað en athyglisverð og varhugaverð sjúkdómseinkenni í atvinnurekstri þeirrar þjóðar, þar sem ríkisvaldið þarf að gripa inn í, eins og hér hefir verið gert. Þetta eru sjúkdómseinkenni, sem vitanlega bera vott um allt annað ástand heldur en það, sem verður að telja ákjósanlegt fyrir hvert þjóðfélag.

**Forseti (JörB):** Það er till. um að visa málinu til hv. sjútvn., og svo þegar málið kemur aftur úr n., halda umr. áfram um till.

**ATKVGR.**

Till. vísað til sjútvn. með 19 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit komi ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin frammar.

## 2. Gjaldeyrir handa innlendri iðju.

Á 22. fundi í Nd., 15. marz, var útbýtt:

Till. til þál. um gjaldeyri handa innlendri iðju (A. 88).

Á 23. fundi í Nd., 16. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 31. fundi í Nd., 22. marz, var till. tekin til einnar umr.

**Flm. (Einar Olgeirsson):** Herra forseti! Hv. 5. landsk. þm. og ég höfum flutt hér till. til þál. út af því ástandi, sem nú ríkir í gjaldeyris-málum, sérstaklega viðvíkjandi innlendum iðnaði, og þá fyrst og fremst verksmiðjuíðnaði. Það horfir svo við í fjölmörgum verksmiðjum hér í Reykjavík, að það vofir yfir að fækka verði starfsfólki allmikið og jafnvel stöðva alla framleiðslu um tíma, af því að viðkomandi verksmiðjur fá ekki nægjanlegt hráefni inn í landið. Nú er það vitanlegt, og þarf ekki að skýra það fyrir hv. þdm., hvernig stuðlað hefir verið að því undanfarið að auka framleiðsluna á ýmsri vöru innanlands, sem áður var keypt tilbúin erlendis frá, hvernig byggður hefir verið upp nýr atvinnuvegur, sem hundruð eða jafnvel þús. manna hafa lífsviðurværi sitt af. Hinsvegar er það vitanlegt, að þessi iðnaður byggist aðallega á því, að geta fengið hráefni erlendis frá til þess að vinna úr. En á sama tíma og verið er að takmarka hráefnainnflutninginn, er erlendri iðnvöru hleypt óhindrað inn í landið. Það er þó vitanlega ekki gert eins mikið af þessu og áður, en ef maður athugar ástandið í Reykjavík, þá er yfirdrifið af samskonar iðnaðarvöru í húðunum og verið er að framleiða hér. Þetta er óviðunandi. Svo framarlega sem verður að takmarka innflutning, verður að gera það á þeirri vöru, sem unnin er erlendis, en tryggja gjaldeyrisleyfi fyrir erlend hráefni handa innlenda iðnaðinum. Nú kunna sumir að ætla, að svo framarlega sem erlenda iðnaðarvaran væri svo að segja bönnuð, mundi sú innlenda hækka í verði. Það er rétt, að það þarf að setja skorður við því. Það væri hugsanlegt, að ef hinir innlendu iðjuhöldar fengju nokkurskonar einokun á markaðinum, myndu þeir nota tækifærið til þess að hækka vöruverðið.

Nú voru samþ. á síðasta þingi l. um verðlag á vörum, þar sem stj. er veitt heimild til þess að setja hámarksverð á vörur. Ég álit sjálfsagt. Þegar slík hætta er fyrir dyrum og hér um ræðir, að stj. noti sér þessa heimild og hafi þetta eftirlit en verið hefir með verðlagi á íslenzkri iðnaðarvöru og setji hámarksverð, þegar hætta er á óeðlilegri hákkun.

Ég býst við, að þetta mál þurfi mjög bráðrar úrlausnar við. Eftir því, sem ég hefi komizt næst, vofir yfir að fækka starfsfólki við iðnaðinn í Reykjavík í næsta mánuði. Vildi ég mælast til þess, að vel yrði tekið undir þetta í d. Og til þess að hægt sé að ganga úr skugga um, hvort þetta er rétt, vildi ég fara þess á leit, að þessari þáttill. yrði vísað til iðnn., í trausti þess, að hún athugi þetta fljótt og vel, og á meðan væri þessari einu umr. frestað.

**Skúli Guðmundsson:** Herra forseti! Ég vildi leyfa mér að leggja til, að málinu væri vísað til ríkisstj.

**\*Emil Jónsson:** Ég veit það bæði af eigin reynslu og eftir því, sem aðrir hafa sagt mér, að það er mjög erfitt fyrir iðnfyrirtæki að fá

Gjaldeyrir handa innlendri iðju. — Laun starfsmanna ríkis og ríkisstofnana o. fl.

Þann erlenda gjaldeyri, sem þau þurfa til kaupa á erlendu hráefni. Ég tel því fyllilega eðlilegt, að till. eins og þessi sé fram komin, og þar sem flm. hefir lagt til, að málinu yrði vísað til þeirrar n., sem ég á sæti í, finnst mér ekki ástæða til að fara mörgum orðum um málið að þessu sinni, en vil aðeins geta þess, að ég er á móti því, að till. hv. þm. V.-Húnv. verði samb., vegna þess að ég álit sjálfsagt, að þingið taki þetta mál til athugunar, ræði það og kynni sér það eins og það á skilið, en vísi því ekki frá eða til ríkisstj. til afgreiðslu.

**Flm. (Einar Olgeirsson):** Í sambandi við framkomna till. um að vísa málinu til ríkisstj. vildi ég segja það, að ég álit fyllilega nauðsynlegt, að Alþ. og n. þess athugi gjaldeyrismálin betur en verið hefir, og ég hefi á takteinum fyrir áframhaldandi umr. málsins ýmislegt fleira, sem þyrfti að taka til athugunar í þessu sambandi. Það eru það merkilegar ráðstafanir, sem gerðar hafa verið nú sem stendur af hálfu gjaldeyrisnefndar, að ég tel fyllilega nauðsynlegt, að málinu verði ekki vísað til ríkisstj., heldur láti Alþ. málið til sín taka.

Þau einkennilegu fyrirbrigði hafa hvað eftir annað verið rædd manna á meðal, sem láta sig snerta innlendan iðnað, að nú sem stendur hefir verið veittur mikill erlendum gjaldeyrir í vélaútbúnað í sambandi við nýjar verksmiðjur, þegar nægilegt er fyrir í landinu af slíkum vélum og hægt er að framleiða allt, sem Íslendingar þurfa í heim efnum. Á slíkum tímum sem nú, þegar gjaldeyrisvandræðin eru svona mikil, þarf miklu frekar að halda á því að spara í þessum efnum og sjá til, að gjaldeyrinum sé varið sem allra skynsamlegast.

Nýlega hafa verið veittir jafnvel tugir þús. króna af gjaldeyri til að útbúa hér nýjar verksmiðjur með nýtizku vélum, þó að nægileg tæki séu fyrir í landinu til að framleiða samskonar vörur, og það virðist vera einkennileg aðferð að setja tugi, jafnvel hundruð þús. króna af gjaldeyri í þau framleiðslutæki samtímis því, sem það vofir yfir, að þau framleiðslutæki, sem fyrir eru, fái ekki hráefni til rekstrar síns.

Ég álit þess vegna óþarft, þegar Alþ. ætla að láta málið til sín taka, að koma fram með till. um að vísa málinu til ríkisstj. og láta ekki ræða það. Ég er þess vegna eindregið á móti þeirri till., sem fram hefir komið frá hv. þm. V.-Húnv., og vil þakka hv. 7. landsk. fyrir hans góðu undirtektir og vonast til þess, að till. fái að fara til n. og fái síðan sína afgreiðslu hér í þinginu.

**Forseti (JörB):** Það hefir komið fram af hálfu flm. till. um að fresta umr. um málið og vísa því til n.; einnig hefir komið fram till. um að vísa málinu nú þegar til ríkisstj. Ég vil spyrja flm. þeirrar till., hvort hann haldi fast við þá uppástungu sína, þrátt fyrir það. Þó að óskað hafi verið, að málinu væri vísað til n. (SkG: Nei, ég tel það ekki skipta miklu máli).

ATKVGR.

Till. vísað til iðnn. með 17 shlj. atkv. og umr. frestað.

Alpt. 1938. D. (53. löggjafarþing).

Á 57. fundi í Nd., 29. apríl, var útbýtt nál. frá iðnn., á þskj. 379, en till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

### 3. Laun starfsmanna ríkis og ríkisstofnana o. fl.

Á 38. fundi í Nd., 1. apríl, var útbýtt:  
**Till. til þál. um að jafna og samræma laun starfsmanna ríkis og ríkisstofnana o. fl. (A. 164).**

Á 39. fundi í Nd., 2. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 41. og 44. fundi í Nd., 5. og 8. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 47. fundi í Nd., 12. apríl, var till. enn tekin til einnar umr.

**\*Flm. (Stefán Stefánsson):** Till. á þskj. 164, sem við hv. þm. Dal. flytjum, er í 5 liðum. Í grg. þeirri, sem till. fylgir, er skýrt tekið fram, hvað í henni felst. 1. liðurinn er um það, að færð verði til jöfnunar og samræmis laun starfsmanna ríkisins og ríkisstofnana. Það mun öllum kunnara en frá þurfi að segja, hvilíkt misrétti ríkir um allar launagreiðslur hjá okkur, og að nauðsyn beri til að lagfæra þær sem fyrst. Ég býst ekki við, að það þyrfti að verða svo dýrt að leiðrétta þetta mikla ósamræmi í launagreiðslunum, að það út af fyrir sig þurfi að gera framkvæmdina ómögulega. Má því til sönnunar benda t. d. á, að fyrir liggur álit launamálanefndar frá 1933, sem mikið mætti byggja á. Þá er það og ætlan mín, að t. d. skrifstofustjórnarnir í stjórnarráðinu geti unnið að þessu fyrir lítið.

Þá þarf og að rannsaka starfsmannahaldið, því að grunur leikur á um, að í sumar stofnanir séu menn teknir beinlínis í gustukaskyni, sem kallað er. Slikt geta einstaklingar vitanlega leyft sér, en það opinbera ekki.

Eins og vitanlegt er, þá byggist allt á framleiðslunni, afkomu hennar. Væri því ekki úr vegi að athuga þá hugmynd, að hafa launin hreyfanleg, til þess að þau fari nokkuð eftir afkomu atvinnuveganna. Launalög þau, sem nú gilda, eru frá 1919 og eru því orðin úrelt og alveg ónothæf til þess að byggja laun starfsmanna ríkisins á þeim eingöngu. Þörfin á því að taka mál þessi í heild til endurskoðunar er því orðin mjög aðkallandi.

2. liður till. okkar fjallar um það, að á meðan ekki hefir farið fram jöfnun á launum þeirra starfsmanna ríkisins og ríkisstofnana, sem ekki taka laun sín samkv. launalögum, þá verði laun þeirra lækkuð um 15%. Þetta er í samræmi við það, sem Alþingi 1935 gerði, er það tók dýrtíðaruppbót af þeim launum, sem voru herri en 4500 kr., og því er hér lagt til, að 15% lækkunin nái aðeins til þess hluta launanna, sem

er yfir 4500 kr. Það, sem hér er farið fram á, verður að teljast fyllsta sanngirniskrafa, þar sem þeir, sem við framleiðslu fást, fá oft á tíðum mjög lág laun, og því er ekki nema sanngjarnt, að þeir, sem vinna hjá því opinbera, verði einnig að slaka til á launum sínum, þegar illa gengur með alla framleiðslu.

3. liður till. fer fram á það, að réttur þeirra, sem vinna hjá því opinbera, til þess að hafa með höndum ýms aukastörf og taka laun fyrir, verði takmarkaður. Það er nfl. kunnara en frá þurfi að segja, að sumir embættis- og starfsmenn þjóðarinnar hafa ýms hálaunuð aukastörf með höndum, sem þeir fá jafnvel meira fyrir en aðalstarfið. Þetta er í fyrsta lagi óheppilegt sökum þess, að þegar miklum störfum er hlaðið á menn, getur svo farið, að þeir beinlínis vanræki aðalstarfið, auk þess sem það er óeðlilegt að láta suma menn fá tvöföld laun eða meira, en aðra lifa við sult og seyru. Þessu þarf að koma í það horf, að menn geti lifað sómasamlega af þeim launum, sem þeir fá fyrir aðalstarf sitt, og þurfi því ekki að vera á snöpun eftir aukastörfum bæði hjá einstaklingum og því opinbera.

4. liður till. fer fram á það, að á starfsmannaskrá ríkisins og ríkisstofnana séu þeir starfsmenn, sem hafa aukastörf með höndum, sem þeir fá fé fyrir, sérstaklega nafngreindir og getið launa þeirra fyrir hvert einstakt starf. En sleppt sé þó öllum aukastörfum, ef greiðslan fyrir þau öll samanlögð er undir 1000 kr.

Það hefir verið venja undanfarin ár að láta starfsmannaskrá fylgja fjárlfrv., og er ekki nema gott eitt um það að segja. Við þessa skrá þarf að bæta nöfnum þeirra, sem aukastörf hafa með höndum, og upphæðunum, sem þeir fá greiddar. Þetta geti jafnvel orðið til þess, að menn sæktust ekki eins mjög eftir þessum svonefndu bitlingum eins og þeir gera nú.

Þá kem ég að 5. lið till., en þar er gert ráð fyrir því, að fjárlfrv. skuli fylgja yfirlit um þá starfsmenn ríkis og ríkisstofnana, sem ferðast utanlands eða innan fyrir ríkisfé, ásamt yfirliti yfir dagpeninga og ferðakostnað þessara manna. Það er ekki lengra síðan en á þessu ári, að þær upplýsingar voru gefnar, að útvarpið og einn starfsmaður þess hefði reiknað sér, þegar hann fór frá starfi sínu í ferðalög, fyrir utan ferðakostnað, 50 kr. í dagpeninga utan lands og 15 kr. innan lands. Slíka dagpeninga er hægt að afnema. Menn, sem hafa sæmileg laun, 6000—8000 kr. árslaun, ættu ekki að vera að sníkja slíkt fé út úr fátækum ríkissjóði og gefa með því slæmt fordæmi. Þó að hér sé aðeins um einn starfsmann einnar opinberrar ríkisstofnunar að ræða, imynda ég mér, að fleiri geti verið undir sömu sökina seldir en þessi maður, og það er með öllu óþolandi, að mönnum haldist það uppi að taka mikla peninga í sinn eigin vasa til viðbótar þeim launum, sem þeir hafa nú samkv. landslögum. Slíkir menn geta beinlínis notfært sér þetta til uppsláttar, t. d. þegar þeir fara til útlanda. Þá gætu þeir kannske afgreitt það erindi, sem þeir þurfa að annast fyrir viðkomandi stofnun, á mánaðartíma, en svo gætu þeir farið sinna eigin

ferða með 50 kr. í dagpeninga ef til vill eina 3 mánuði. Slíkt á ekki og má alls ekki koma fyrir, og ég vil vænta þess, að slík skrá yfir ferðakostnað og dagpeninga þessara manna ætti að verða til þess að taka fyrir þetta með öllu.

Ég mun nú ekki að sinni segja fleira um þetta, en ég vil endurtaka það, sem ég gat um í byrjun ræðu minnar, að ég tel grundvöll undir ný launál., sem þarf að setja, vera fyrir hendi, þar sem er álit og till. launamálanefndar, og það ætti að vera tiltölulega fyrirhafnarlaust og kostnaðarlaust að semja ný launál. með tilliti til hinna breyttu aðstæðna, og ég tel, að ýmsir starfsmenn ríkisins, eins og t. d. fulltrúar í stjórnarráðinu, gætu vel gengið frá till. til nýrra launál., og vegna þess sé ég ekki ástæðu til, að málinu sé vísað til nefndar.

\*Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Hv. 4. landsk. færði það fram sem röksemd fyrir þessari till., að ósamræmið í launagreiðslum ríkisstofnanna og ríkisins væri svo mikið, að slíkt væri ekki hægt að þola lengur. Ræða hans hneigði öll nokkuð í þá átt, og það var ekki hægt að heyra á hans ræðu, að hann hefði orðið var við nokkra starfsemi til undirbúnings því, að ný launál. yrðu sett eða aukið samræmi í þessu efni án launál.

Það má að visu kannske segja, að til sé eitt-hvert ósamræmi í launagreiðslum ríkis og ríkisstofnana, enda býst ég við, að það verði lengst af álitíð svo, hvort sem það er eða ekki, því að það, hversu mikinn launamismun á að gera á milli einstakra manna, fer eftir því, hvaða störf þeir vinna, svo að það verður sjálfsagt aldrei hægt að finna grundvöll, sem ekki er kallaður óréttlátur. Nú hefir það tíðkæzt, að ég hyggt síðan 1935, að fjárlfrv. hefir fylgt starfsmannaskrá ríkisins, og síðan byrjað var á því hefir fjvn. haft miklu meiri afskipti af þessum málum heldur en áður, og það hefir vakað fyrir mér, að eftir að fjvn. er búin að vinna, eins og hún hefir gert undanfarin ár, um nokkurt skeið, þá sé þess að vænta, að starfsmannaskrá ríkisins verði komin í það horf, að hana megi nota sem aðalgrundvöll fyrir ný launál., og ég er ekki í neinum vafa um, að sú stund nálgast, að með starfi sínu hafi fjvn. létt geysimikið setningu nýrra launál. að þessu leyti. Fjvn. hefir haft mjög til hliðsjónar þær till., sem millþn. í launamálum gerði um launakjör einstakra manna. Það vakir fyrir mér, að starfsmannaskráin verði innan stundar grundvöllur fyrir nýjum launál., og þannig verði til frambúðar not af þeirri miklu vinnu, sem fjvn. hefir lagt í þetta mál undanfarin ár, og hvað sem hv. 1. flm. þessarar till. segir um þetta, sem hann er reyndar tiltölulega ókunnugur, þá er það staðreynd, að það hefir þokæzt mjög í áttina til betra samræmis í þessu efni en verið hefir, einmitt fyrir milligöngu fjvn. og þeirra, sem með henni hafa unnið. Ég skal upplýsa það, að til viðbótar starfi fjvn. hefir verið sett n., skipuð 5 embættismönnum, til þess að gera till. um að færa starfsmenn ríkisins í launaflokka, og var ætlunin, að till. þeirrar n. ásamt starfs-

mannaskránni yrði sá endanlegi grundvöllur undir ný launalög.

Hv. þm. talaði um starfsmannafjölda hjá ríkisstofnunum og ríkisfyrirtækjum. Það er ekki óvanalegt að heyra talað um það hér á þingi, en sannleikurinn er sá, að flestir, sem tala um það hér á þingi, hafa sem eðlilegt er ekki aðstöðu til þess að dæma um þetta, og þessi hv. þm. ekki heldur. Þeir þm., sem komast næst því að dæma um þetta, eru þeir, sem sitja í fjvn. og hafa árum saman reynt að kynna sér þetta sérstaklega, og þó er það takmarkað, sem þeir vita um þetta í raun og veru, því að það er aldrei hægt að komast hjá því að treysta forðamönnum hvernar stofnunar mjög mikið um það, hve marga starfsmenn þeir þurfa til þess að inni þau störf af höndum, sem stofnanirnar eiga að skila.

Hv. þm. sagði, að það léki mikill grunur á því, að menn væru teknir í gustukaskyni í störf við ríkisstofnanir. Ég veit ekki, hvað hv. þm. á við með þessu. Mér þykir ótrúlegt, að hann segði þetta, ef hann hefði ekki eitthvað sérstakt fyrir sér með þessu. Ég vil vænta þess, að hann nefni dæmi hér um það, að menn hafi verið teknir í gustukaskyni í starf og stofnun þannig íþyngt að óþörfu. Eins og þeir hv. þm. vita, sem sæti eiga í fjvn., hefir verið lögð í það mikil vinna, bæði af n. og öðrum, að skapa heilbriggt aðhald um það, að menn hefðu ekki of marga starfsmenn og greiddu ekki of há laun, og þeirri viðleitni verður haldið áfram, hver sem verða örlög þeirrar till., sem hér liggur fyrir.

Einn liður þessarar till. er um það, að lækka skuli laun þeirra manna, sem fá laun greidd utan launal., um 15%, og röksemdin, sem hv. þm. færir fyrir þessari ráðstöfun, er eiginlega margra ára gömul, sem sé sú, að laun þeirra manna, sem taka laun samkv. launal., hefðu verið lækkuð, en ekki hinna. Ég skal upplýsa, að þegar dýrtíðaruppbótin var lækkuð að ofan til, þá voru laun langflest, sem taka laun utan launal., einnig lækkuð nokkurn veginn að sama skapi, og ef hv. þm. vill reyna að athuga starfsmannaskrá ríkisins eins og hún liggur fyrir, þar sem talin eru laun samkv. launal., með þeim uppbótum, sem þeir hafa fengið, sem fá greidd laun samkv. þeim, og hinsvegar þau laun, sem greidd eru utan launal., þá sér hann, að hann hefir tekið of djúpt í árinni um þann mismun, sem er þarna á milli, því að sannleikurinn er sá, að með starfi sínu hefir fjvn. unnið að því að samræma laun þeirra, sem taka laun eftir launal., og þeirra, sem taka laun ekki samkv. þeim. Ef fara ætti eftir till. hv. 4. landsk., þá yrði framið svo hróplegt ranglæti gagnvart þeim, sem taka laun utan launal., að óhugsandi væri, að þeir gætu þolað slíkt. Ég veit, að þetta er sett fram af ókunnugleika hjá hv. þm., en hann mun sannfærast um þetta, ef hann rannsakar launagreiðslurnar í heild sinni eins og þær eru framkvæmdar. Þetta liggur í því, að margir af þeim mönnum, sem fá greidd laun samkv. gömlu launal., hafa fengið uppbót, sem ákveðin er í starfsmannaskrá ríkisins og er réttmæt þeim til handa, vegna þess hve launal. eru gömul. Það má þess vegna ekki

einblína á tölur launal., sem eru orðin úrelt, eins og hv. flm. tók réttilega fram, heldur verður að bera saman þær greiðslur, sem í raun og veru eru inntar af höndum. Auk þess vil ég upplýsa það, sem er staðreynd, sem ekki er hægt að komast framhjá, en ég mun víkja nánar að í fjárlagaumr. að gefnu tilefni, að launagreiðslur ríkisins og ríkisstofnananna til sinna starfsmanna eru nú yfirleitt lægri heldur en launagreiðslur annara stofnana, sem sambærilegar eru hér í bænum. Það væri náttúrulega gott, ef menn vildu leggja það á sig fyrir föðurlandið að vinna hjá ríkisstofnunum fyrir miklu lægri laun en þeir gætu fengið hjá einkastofnunum, en það er varla hægt að ætlast til þess, að sérstakur hópur manna taki sig út úr og geri slíkt, ef þeir eiga kost á hærri launum annarsstaðar. (GSv: Það eru fæstir). Það eru mjög margir, og það eru mýmörg dæmi þess, að einkafyrirtæki hér í bænum hafa fengið duglega starfsmenn frá ríkisstofnunum, af því að þau buðu hærri laun, og það eru mýmörg dæmi þess, að við höfum orðið að hækka laun við starfsmenn ríkisins til þess að missa þá ekki. (GSv: Maður þekkir þetta). Ég þekki þetta, enda mun það liggja fyrir hjá fjvn., að við samanburð á launagreiðslum stofnana hefir það komið upp úr dúrnunum, sem ég var að segja, en annars mun ég upplýsa þetta nánar í fjárlagaumr. Eins og ég hefi minnst á, hefir fjvn. unnið mikið starf í sambandi við starfsmannaskrá ríkisins, og þar er sá grundvöllur, sem heilt er hægt að byggja á rökstuddar aðgerðir í þessu efni, en það kemur ekki til mála, að Alb. afgr. till. eins og þessa, nema í samráði við fjvn., sem hefir haft þessi mál með höndum bæði í samráði við ríkisstj. og þingið undanfarnar ár.

Forseti (JörB): Ég vil benda á það, að eftir nokkrar mínútur hefst fundur í Sp.

\*Flm. (Stefán Stefánsson): Hæstv. fjmrh. boðaði það hér, að það mundu verða sett ný launal. með tíð og tíma með tilliti til þeirrar starfsmannaskrár, sem fylgir fjárlfrv., og enn fremur með tilvisun til þess, að nú hefði verið skipuð 5 manna n., sem í eru embættismenn, til þess að skipa starfsmönnum ríkisins í launaflokka. Mér kemur það nokkuð kynlega fyrir sjónir, að nú, ekki nema 3 árum eftir að launamálanefnd sat á rökstólum og gerði till., skuli verk þessarar n., sem starfaði undir forsæti hæstv. forseta Nd., vera talið svo litils virði, að þar þurfi að breyta öllu um. Ég get ekki skýrt þetta öðruvísi en þannig, að þetta sé nokkurskonar vantraust á þá n., sem að þessu starfaði. Aðstæðurnar eru ekki svo breyttar, að ástæða sé til þess að gerbeyta öllu í þessu efni.

Þá taldi hæstv. fjmrh. með öllu óhæfilegt, að þessi till. yrði samþ. Ég vil spyrja hann, hvers vegna hann telur það. Ég geri ráð fyrir og vil vona, að hv. fjvn. beri fram hliðstæða till., og er þá nokkur ósvinna, þó að fleiri en ein till. liggi fyrir um þessi mál, sem að einhverju leyti fari í mismunandi átt og ríkisstj. getur svo unnið úr?

Þá talaði hæstv. fjmrh. um það, að laun

þeirra manna, sem tækju laun samkv. launall, væru ekki lægri heldur en annara starfsmanna ríkisstofnananna. Þessa fullyrðingu hans vil ég draga mjög í efa, og ég veit með vissu, að þetta er alls ekki svo. Ég vil í þessu sambandi minna á ríkisstofnanir eins og Landsbankann og Búnaðarbankann. Í álitinu sínu getur launamálanefnd þess, að starfsmenn þeirra stofnana séu hæst-launuðustu starfsmenn hjá ríkinu, og af sparnaðartill. n., sem námu alls um 700000 kr., var 250000 kr. sparnaður á rekstri bankanna í landinu. N. telur sem sé, að starfsmannatala og launagreiðslur við þessar stofnanir séu svo óforsvaranlegar, að það sé vel frambærilegt að lækka launin um ¼ millj. kr.

Þá hélt hæstv. ráðh. því fram, að einkastofnanir tækju menn frá ríkisstofnunum með því að bjóða þeim hærri laun, og ríkið yrði að greiða starfsmönnum sínum svo há laun, að það þyldi samkeppnina við einkastofnanirnar. Ég tel alls ekki gerlegt, að ríkið leggi inn á þessa braut, og ég álit, að þingið eigi ekki að láta sér koma slíkt til hugar og hafi ekki leyfi til þess. Ef einkastofnanir taka vinnukraft frá ríkinu með því að bjóða hærri laun en það, þá á að koma í veg fyrir það með því móti að leyfa einkastofnunum ekki að greiða sínum starfsmönnum meira en svo og svo há laun. Það getur ekki komið til nokkurra mála að miða laun starfsmanna ríkisins við laun tiltölulega fárra manna við einkafyrirtækin, og ef einhver hætta væri á því, að ríkið missti starfsmenn til einkastofnana, sem ég geri ekki svo mikið úr, því að það er takmarkað, sem þær geta tekið við, verður að takmarka rétt einstaklinga til þess að greiða sínum starfsmönnum óhæfilega há laun.

Þá talaði hæstv. ráðh. um það, sem ég minntist á, að það hefði átt sér stað, að menn hefðu verið teknir í ríkisstofnunir á gustukaskyni. Ég mun ekki að þessu sinni nefna dæmi um það, en það kann að gefast tækifæri til þess seinna á þessu þingi, en mér er vel kunnugt um, að við ríkisstofnun hafa menn verið settir gegn till. þeirra, sem stofnuninni hafa veitt forstöðu.

Það voru svo nokkrir liðir þessarar þáttill., sem hæstv. ráðh. gat að engu, svo sem ákvæðið um margföld laun og um birtingu á yfirliti um ferðakostnað og dæpninga og fleira, sem hefði þó verið æskilegt, að hann hefði getið að einhverju, en ég vil halda því fram, að þessi till. eigi fullkomið erindi í þingið og að það sé ekki verjandi að drepa hana. Ég held, að till. geti verið fullkomið aðhald fyrir ríkisvaldið um að lagfæra þessi launamál og það, sem þeim viðkemur, og koma þeim í það horf, sem ríkisstj. ber skylda til að gera.

Umr. frestað.

Á 48. og 49. fundi í Nd., 13. og 19. apríl, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 50. fundi í Nd., 20. apríl, var fram haldið einni umr. um till.

Forseti (JörB): Mér skildist, að það væri till. hæstv. fjmrh. að visa málinu til fjhn., í því skyni, að hún leitaði álits fjvn. um það.

ATKVGR.

Till. vísað til fjhn. með 17 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin frammar.

#### 4. Stórhöfðaviti í Vestmannaeyjum.

Á deildafundum 18. febr. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um að auka ljósmagn Vestmannaeyjavítans á Stórhöfða (A. 10).

Á 6. fundi í Sp., 10. marz, var till. tekin til fyrri umr.

\*Flm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti! Till. shlj. þessari var flutt á Alp. 1934 og samþ. þá. Hún var flutt þá eins og nú eftir áskorun sjómanna í Vestmannaeyjum, sem þá þegar töldu vitann á Stórhöfða lýsa mjög dauft, svo dauft, að það væri til mikils бага fyrir siglingar. Það er meira að segja svo, að þegar komið er austan að Eyjum, þá kemur fyrst í ljós litill viti, Urðaviti, sem ekki hefir eins mikið ljósmagn og Stórhöfðavitinn.

Það var samþ. 1934 að auka ljósmagn vitans, en ekkert hefir verið framkvæmt í því. Það getur stafað nokkuð af því, að á sama þingi var flutt af öðrum þm. till. um að setja miðunarvita í Vestmannaeyjum. Nú er þar fyrir radióviti, og þegar till. kom um að setja þar miðunarvita, þá ætla ég, að fjvn. hafi gefið henni meiri gaum en till. um að auka ljósmagn á sjálftum ljósavitanum. Það stóð til um tíma að setja miðunarvita í Eyjum, en þegar farið var að rannsaka það mál, þá komust menn að raun um, að það bæri ekki að setja miðunarvita á þennan stað. Af hvaða ástæðum það hefir verið, er mér ekki fyllilega ljóst, en nokkuð er það, að ekkert hefir verið gert í þessu efni, og miðunarvitinn hefir ekki verið byggður. Nú er það vitanlegt, að þó miðunarviti hefði verið byggður, þá hefði hann aldrei komið eins mörgum að gagni eins og ljósaviti, því hann kemur öllum skipum að gagni, bæði stórum og smáum og hverskonar útbúnað, sem þau hafa. En miðunarviti kemur þeim einum að gagni, sem hafa sérstakan útbúnað um borð. Mér hefir því skilizt, að hugmyndin um að setja miðunarvita sé lögð á hilluna um ófyrirsjáanlegan tíma, en jafnvel þó að svo verði, þá er samt mikil þörf á því að bæta ljósið í vitanum.

Nú er þetta mál tekið upp á ný, og fyrir þinginu liggja áskoranir um þetta mál frá 72 bátáformönnum austur þar og frá skipstjórafundi, sem haldinn var þar 28. febr. í vetur. Í fundargerðinni frá þeim fundi er rætt almennt um bætt ljós við Eyjar, en þó einkum um aukið ljósmagn á Stórhöfðavita, og svo nýjan vita á Þrídröngum. Það mál hefir verið borið fram á öðrum vettvangi, og geri ég ráð fyrir, að það nái samþykki, þar sem sjútvn. þessarar d. hefir lagt það til.

Hér liggur fyrir þörfin á því að auka ljósmagn Stórhöfðavítans, og það sem fyrst. Það er í rauninni ekki verjandi, að framkvæmdarvaldið skuli allan þann tíma, síðan 1934 að till. var samþ., hafa látið úr hömlu dragast að gera nokkra tilraun til þess að bæta ljósið á þessum stað. En þar sem það hefir ekki verið gert, þá sé ég mér ekki annað fært en að taka upp málið á ný á Alþ., og vonast ég til, að undirtektir þingsins verði hinar sömu og áður, en framkvæmdir framkvæmdarvaldsins verði betri og fljóttari en átt hefir sér stað í þessu máli.

Ég skal svo ekki tefja fyrir Alþ. með því að lesa upp fundargerðina og áskoranir þær, sem fyrir þinginu liggja. Þær liggja fyrir á lestrar-salnum, og efni þeirra hefir verið lýst í báðum þingdeildum. Ég mun líka fúslega á síðari stig-um þessa máls gefa þær upplýsingar, sem óskað kynni að vera, og um það, hversu mikil hætta bátarflotánnum við Vestmannaeyjar stafar af því, að ljósmagn Stórhöfðavítans er svona lítið. Ennfremur er hægt að fá umsagnir skipstjóra á millilundaskipunum og öðrum skipum um það, að vitinn sést mjög oft afarilla. — Ef þetta mál þarf að fara í n., þá geri ég ráð fyrir, að aðeins sé um fjv. að ræða, og vil ég því mæl-ast til, að því verði að lokinni þessari umr. vísað til fjvn.

\*Emil Jónsson: Ég get sagt eins og hv. flm. þessarar till., að ég skal ekki hafa mörg orð um hana, þar sem henni mun verða vísað til n. og athugað þar, og get ég þá gefið n. þær upp-lysingar, sem hún kynni að óska. En út af orðum hv. flm. um það, að allar framkvæmdir í þessu máli hefðu dregið úr hömlu, langar mig til þess að gefa nokkrar upplýsingar.

Það er rétt, að undan því hefir verið kvartað, að ljósmagn vítans væri lítið. Það er líka rétt, að á þinginu 1934 var samþ. þáttill. um að bæta úr þessu á einhvern hátt. En orsakirnar til þess, að ljósmagn vítans hefir reynzt svona lítið, er sennilega ekki að finna í því, sem er aðalefni þessarar till., sem sé að sjálft ljósmagn vítans sé of lítið, heldur mun það stafa af öðrum orsökum.

Þegar ég tók við vitamálastjórarstarfinu fyrir tæpu ári síðan, þá lá þetta mál þar óafgreitt. Eitt af minum fyrstu verkum var að athuga þetta mál. Ég fór um sumarið 1937 til Vestmannaeyja og skoðaði vitann, og komst að raun um, að það eru tvö önnur atriði, sem geta valdið miklu um það, hvað illa vitinn sést. Annað er það, að vitinn liggur ákaflega hátt, nærri 30 m. yfir sjó, en það er alkunnugt hér á landi og annarsstaðar, að 'eir vitar, sem standa hátt, lýsa langtum verr heldur en þeir, sem standa lágt. En við þessu er ekkert að gera, því meðan vitinn stendur þarna, verður hann að lýsa í þeirri hæð, og þar um verður engu þokað. Hitt atriðið, sem ef til vill er öllu þýðingarmeira, er það, að vitinn er leifturviti og hann leiftrar með svo snöggu leiftrum, að það mun vera fyrir neðan það, sem talið er forsvaranlegt, að vitar geri, til þess að ljósið af þeim sjáist langt í burtu. Það er ½ úr sekúndu, sem leiftrið stendur, og það er miklu minna en á nokkrum öðrum vita hér á landi.

Það er ekki talið forsvaranlegt, að leifturtiminn sé minni en 1/3 úr sekúndu. Það verður því að gera ráðstafanir til þess, að athugað verði, hvort ekki sé hægt að bæta skin vítans með því að lengja leifturtimann. Strax eftir að ég kom frá Vestmannaeyjum, skrifaði ég til vitamálskrifstofunnar dónsku, því hér eru engar teikningar af vitanum, þar sem hann var byggður áður en vitamálskrifstofan hér var stofnuð, og varð að fá teikningar þaðan. Síðan skrifaði ég firmanu, sem byggði vitann, um þær breytingar, sem ég gerði tillögur um. Þeir hlutir, sem þar um ræðir, hafa verið smíðaðir, og eru þeir fyrir nokkru komnir til landsins og verða settir upp við fyrsta tækifæri. Þeir munu verða sendir til Eyja með fyrstu ferð. Ég vildi gera tilraunir með það, hvort ekki væri á þennan einfalda og ódýra hátt hægt að gera vitann skýrari og sýnilegri en hann er nú.

Ég veit, að ef Urðaviti sést betur en Stórhöfðavitinn, þá hlýtur að vera eitthvað annað bogið við hann en ljósmagnið, þar sem ljósmagn Urðavita er nærri því 3 sinnum minna en ljósmagn Stórhöfðavítans. Þetta gefur til-efni til að halda, að aðrar ástæður en ljósmagnið komi þar til greina, og er ástæða til að leiðrétta það áður en frekari ráðstafanir eru gerðar.

Þessu máli mun verða vísað til fjvn., eins og hv. þm. gerði till. um. Ég geri ráð fyrir, að innan skamms fáið úr því skorið, hvort þessi tilraun, sem verið er að gera, beri árangur eða ekki, svo að ég geti lagt árangurinn af þessari tilraun fyrir n. áður en mjög langt liður, ef til vill eftir viku eða hálfan mánuð. Ég vil þess vegna leggja til, að málinu verði um sinn frestað, eða þangað til niðurstaðan af þessari tilraun getur legið fyrir. Sjálfur vitinn er að því leyti góður, að hann hefir mjög sterka ljósa-krónu, á borð við þær beztu, sem hér eru notaðar. Hún er að visu gömul, en það breytir engu, enda er hún sömu tegundar og ljósakrónan á Garðskagavitanum, sem talinn er að lýsa með afbrigðum vel. Ef um einhverjar ráðstafanir verður að ræða til þess að auka ljósmagnið, þá býst ég við, að það verði með því móti að auka ljósgjafann, annaðhvort með því að breyta oliunni í gasinu eða sjálfu rafmagninu. Það kemur til álita, ef þessi tilraun ber ekki hag-stæðan árangur.

\*Flm. (Jóhann Jósefsson): Mér þykir vænt um að heyra á ræðu hv. 7. landsk., að verið er að gera tilraun á þessum stað, og ég verð að viðurkenna, að ég get ekkert um það sagt fyrir-fram, frekar en hv. 7. landsk., hvernig sú tilraun kann að reynast. Færi svo, að hún verði ekki fullnægjandi, eða þær umbætur, sem á að gera á þann veg, þá verður að taka til annara ráða.

Ég get verið samþykkur hv. 7. landsk. um það, að sjá til þessarar tvær vikur, sem tilraunin stendur yfir, og býst ég ekki við, að málið verði afgr. frá fjvn. fyrr en eftir tvær vikur hvort sem er. En hvað sem öðru liður, þá ætla ég að vænta þess, að bæði hv. 7. landsk. og aðrir hv. þm. séu sammála um, á hvern

hátt sem það kann að vera gert, að verða þurfi við þeim kröfum um aukið ljósmagn á þessum stað, sem voru fyrst bornar upp á þinginu 1934 og enn eru bornar hér fram.

Að svo mæltu vil ég þakka hv. 7. landsk. fyrir það, sem hann hefir gert í þessu máli, og vænti, að þær tilraunir, sem gerðar verða, og aðrar framkvæmdir frá hans hálfu megi með samþykki þingsins verða til þess að leysa þessi vandræði.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. visað til síðari umr. með 25 shlj. atkv.  
og til fjv. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin frammar.

## 5. Bátasmiðastöð á Svalbarðseyri.

Á deildafundum 25. febr. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um bátasmiðastöð á Svalbarðseyri við Eyjafjörð (A. 27).

Á 6. fundi í Sp., 10. marz, var till. tekin til fyrri umr.

\*Flm. (Jónas Jónsson): Ég hefi rökstutt þessa till. svo í grg., að ég get verið stuttur um hann. Tilgangur till. er, að hún verði send fjv. til athugunar og þaðan send ríkisstj., sem þá mundi styðja að viðleitni til að ráða fram úr þeim erfiðleikum, sem eru nú með bátasmiðar hér á landi. Til þeirra hefir aldrei verið lagður fram neinn stuðningur frá þingi eða ríkisstj. Ég get látið mér nægja að benda á það, að hér er fyrir hendi allmikil kunnátta á bátagerð, og vinnukraftur er til, bæði mikill og allgóður, en það eru aðallega stærri kaupstaðirnir, sem þessi vinna hefir verið unnin í, og þar er framleiðslan svo dýr, að ekki verður risið undir henni. Þess er skemmst að minnast, að björgunarskútan „Sæbjörg“ fékkst ekki smíðuð hér á landi, eingöngu af því, að það reyndist of dýrt. Þessi reynsla er ekki ný í bátagerð hér á landi, og sama er að segja um sumar aðrar vörur, sem verið er að reyna að framleiða hér. Má t. d. nefna húsöggn, sem eru svo miklu dýrari hér í Reykjavík, vegna dýrtíðarinnar, en í næstu löndum, að efnaminna fólk hér í bænum og nærsvæitum kaupir ekki það af húsöggnum, sem það þarf, vegna þess að það hefir ekki efni á því.

Það væri út af fyrir sig ágætt fyrir smiðina á þessum dýru stöðum, að þeir gætu haldið áfram að smíða báta og fengið svo miklu meira verð fyrir þá en sem svarar því, sem menn fá erlendis fyrir sömu vinnu, en það er ekki gert, bátasmiði verður svo litil í dýrustu stöðunum, að mönnum verður að því litil atvinna, og vöntun verður á bátum, því svo eru margir menn, sem vilja stunda sjó og verða að lifa af því,

að fjölda þeirra vantar báta og þeir verða hjargþrota, ef ekki er úr því bætt. Verði ekkert gert til að létta undir með að smíða góða, ódýra báta hér á landi, þá er það sama og að auka atvinnuleysið við sjóinn. T. d. vantar bæði Akranes og Keflavík báta.

Ég get imyndað mér, að ýmsir segi, að það sé aukaatriði, hvar smiðin er framkvæmd, og að þótt of dýrt sé að smíða bátana í Reykjavík og Hafnarfirði, þá séu ýmsir aðrir kaupstaðir og aðrir staðir, sem gætu smíðað báta og þyrfti því ekki að binda það við stað þann, sem hér er nefndur. Ég skal taka það fram, að ég nefndi ekki þennan stað af því, að hann er í mínu kjördæmi, heldur af því, að ég hygg, að þessi staður sé best til þess fallinn. Ég skal einnig taka það fram, að það er aukaatriði fyrir mér, hvar þetta er gert, aðeins ef byrjað er af fullum krafti að smíða báta, þar sem skilyrði eru góð.

Nú vita menn, að verið er að smíða 3 stóra vélbáta á Fáskrúðsfirði, og hefir fengist til þess styrkur frá ríkinu, og viðar á landinu gera menn sitt ýtrasta til að smíða báta fyrir sjálfa sig, en sú framleiðsla er svo litil og óskipulögð og hvergi gert neitt sérstakt til að efla bátasmiði. Jafnvel það, að afnema tolla af efni til báta, hefir ekki verið gert, en það nær engri átt að tolla efni í báta, sem smíðaðir eru hér á landi, en bátar, sem smíðaðir eru í útlöndum, eru næstum því tolllausir. Þetta er auðvitað ekki viljandi gert, heldur er það yfirsjón í tollalöggjöfinni, sem menn vilja laga, en ekki er búið að breyta.

Ég geri ráð fyrir, að menn sjái, hverjar ástæður liggja til þess, að smíða þarf meira af bátum. Menn deila e. t. v. frekar um, hvar eigi að gera það, en það læt ég liggja milli hluta að sinni; það er aukaatriði. En þriðja atriði er þýðingarmikið; það er, hvernig best verður stuðlað að því, að sjómenn kaupi þá báta, sem þeir þurfa. Á því riður mest. Ég vil benda á, að núv. fjmrh. hefir beitt sér fyrir því fyrir nokkrum árum, að reynt væri í sambandi við hlutauðgerð eða samvinnuútgætur að koma því þannig fyrir, að sjóveð væru sem mest látn hverfa, svo að bátarnir yrðu betur veðhafir í fiskveiðasjóði og þannig yrði hægt að koma þeim framhá þeirri hættu, sem nú er svo algeng, að bátarnir eru svo lítið veðhafir, að erfitt er fyrir þá að eignast báta, sem ekki hafa yfir öðru fjármagni að ráða en því, sem stendur í bátunum.

Kostnaður við bátabyggingastöð er mjög litill. Í Vestmannaeyjum hafa menn gegnum aldri notað hellisskúta einn stóran, sem kallaður er Skipahellir og liggur þar í skjóli undir hömrum, til að byggja báta sína í. Hjá okkur er víðast hvar farið eins að og erlendis, að bátar eru smíðaðir úti undir berum himni, en það er aðeins hægt á sumrin. Ég geri ráð fyrir, að ef hægt væri að koma af stað einu slíku fyrirtæki allstóru, þá yrði að byggja nokkuð stóran hárujárnskur fyrir töluvert af vinnunni að vetrinum til, svo að hægt væri að smíða undir þaki og vinna hvernig sem veður væri. Það er aðalstofnkostnaðurinn, þar eð áhöld eru tiltölulega litil og aðeins þarf lítinn mótör til að

## Bátasmiðastöð á Svalbarðseyri.

hreyfa nauðsynlegar vélar til að saga efnið. Annars er unnið mest með handverkfærum. Þarf því ekki að flytja annað af dýrum efnum inn í landið en það, sem fer til að byggja skýli fyrir vinnustað.

Að lokinni þessari umr. vil ég leyfa mér að leggja til, að till. verði vísað til hv. fjvn. og að við síðari umr. kæmu menn fram með þá viðauka og breytingar, sem þeir óska að gera.

**Sigurður E. Hliðar:** Herra forseti! Í einu stjórnaðlaðinu var talað um, að þessi till. til þál. hefði vakið einna mesta athygli af þeim þingmálum, sem fram hefðu komið. Ég hafði nú satt að segja ekki veitt því athygli og verð því að efast um, að það hafi vakið svo feikilega athygli, nema það skyldi vera af því að það er borið fram af hv. þm. S.-Þ.

En þegar litið er á grg. og það, sem fram hefir komið í framsöguræðu hv. þm., þá kemur ýmislegt fram, sem vekur umhugsun; sérstaklega er það tvennt, sem vakti athygli mína. Fyrst og fremst sú leið, sem hér á að fara til að bæta úr þeim skorti, sem nú er á bátum, sem er sú, að bankarnir, ríkisvaldið og kaupstaðir eða kauptún byggji eina sameiginlega skipasmiðastöð fyrir allt landið. Ég er eindregið andstæður slíkum ríkisrekstri og álit, að það skerði þá vinnu, sem fyrir er, og hefti athafnafrelsi manna þeirra, sem unnið hafa að þessari starfsgrein.

Annað atriðið er það, hvernig hv. flm. hefir dottið í hug að fara með þetta fyrirtæki út á Svalbarðseyri, þar sem bókstaflega ekkert er til nema undirlendisræma og fáein hús. Hann sagði, að sér væri það ekkert kappsmál, að stöðin yrði höfð þarna, þótt staðurinn væri í hans kjördæmi. Mér datt í hug sú samliking, að þetta væri eins og að byggja kirkju á öræfatind. Svo ætlar hv. þm. að telja mér og öðrum trú um, að það þurfi ekki annað en að byggja einn skúr yfir vinnuna til að koma upp skipasmiðastöð og aðeins algengustu áhöld þurfi til smiðanna, eins og hefil og öxi. Ég verð að segja, að mér virðist hv. þm. álita oss hér á hv. Alþ. allauðrúta, að segja, að ekkert annað þurfi til að koma upp stórrí skipasmiðastöð. Ég hélt þó, að nauðsynlegt væri a. m. k. að hafa gott vélaverkstæði.

Svo er ekki einu sinni fólk þarna til að vinna að þessu. Ég þekki vel til á Svalbarðseyri, og ég veit ekki til þess, að þar sé einn einasti smiður, enginn járnsmiður og ekkert vélaverkstæði, en þetta allt held ég, að sé fyrsta skilyrðið fyrir því, að skipasmiði geti þrífzt.

Hv. þm. sagði, að nóg húsrúm mundi vera fyrir starfsmennina. Sennilega stendur um helm-ingur auður af stórhýsi Þorsteins M. Jónssonar á Svalbarði, og sennilega mundi það fást fyrir lága leigu; sömuleiðis mun eitthvað standa autt af skúrum niðri á eyrinni. En það er ekki aðalatriðið að finna húsnæði handa þessu fólki, heldur það, að fara að flytja þangað fólk úr öðrum stöðum. Og stofnkostnaður myndi áreiðanlega ekki verða mjög litill, þar sem þarna vantar allt til alls nema jarðnæði, en það er líka til annarsstaðar.

Þegar það er svo athugað, að einhver bezt skipasmiðastöð landsins er á Akureyri, aðeins

hálf tíma siglingu frá Svalbarðseyri, verður þetta alleinkennilegt. Á Akureyri var t. d. varðskipið Óðinn smiðað, eitthvert stærsta skip, sem smiðað hefir verið hér á landi, og sem skipaskoðunar-mennirnir, fulltrúar ríkisvaldsins, gáfu beztu meðmæli. Hvi á að flytja skipasmiðastöðina til Svalbarðseyrar, þegar hægt er að byggja á Akureyri fullkomnustu skip, sem byggð hafa verið hér á landi? Þar eru ágæt vélaverkstæði, nokkuð fullkominn slippur og fullkomið val af smiðum til skipasmiða. Á Akureyri vantar ekkert til að koma upp fullkominni skipasmiðastöð. Hvers vegna á þá að hlaupa burt þaðan, sem verðmætin eru þegar til? Mér virðist þetta eitthvað svipuð stefna þeirri, sem nú er uppi í jarðræktarmálum hér, að hlaupa af gömlu jörðunum með margra alda jarðrækt. Þetta vil ég benda hv. Alþ. á. Fyrsta atriðið er auðvitað, hvernig staðurinn er valinn, og þar á eftir kemur, hvort menn vilja ganga inn á grundvallarreglu þá, sem kemur fram í till.

Skal ég svo ekki fjölyrða frekar um þetta, en vil benda hv. þm. á, að það eru ekki réttar forsendur, að ekki þurfi annað en einn skúr og handverkfæri til að geta byggt skip á Svalbarðseyri.

**\*Flm. (Jónas Jónsson):** Mig undrar, að hv. þm. Ak. skuli ekki gleðjast yfir þeim stuðningi, sem af því yrði fyrir hans kjördæmi og hans hv. kjösendur, ef þessi till. mín kæmist í framkvæmd. En ég hygg, að það sé einmitt ofurást á kjösendunum, sem kemur honum til að taka þessu máli með nokkrum stíðleika. Það er ein-kennilegt, að hv. þm. skuli ekki hafa áttað sig á því, að þótt Akureyri sé þrýðilegur bær, hvað ég er honum samdóma um, þá er hann orðinn nokkuð dýr bær. Að visu ekki eins dýr og Reykjavík, en þó er ekki orðinn ýkjamikill munur þar á. Nú veit hv. þm., að það, sem bar á milli með það, hvar ætti að smiða Óðin, á Akureyri eða í Reykjavík, var mismunurinn á dýrtíðinni. Hér eru nógir og góðir smiðir og slippur. Það var ekki það, sem var til fyrirstöðu með Reykjavík, heldur aðeins það, að dýrtíðin er meiri hér. Nú er Akureyri á góðri leið með að verða eins dýr bær og Reykjavík. Ég vil benda hv. þm. á atriði, sem honum er vafalaust kunnugt og sem ég hefi fengið upplýsingar um frá flokksbróður hans, sem kunnugur er framfærslumálunum, að á Akureyri er eitt þúsund manns á sveitarframfæri; m. ö. o., 4.—5. hver maður þar getur ekki unnið fyrir sér sjálfur. Fyrir okkur, sem hugsum aðeins um það, hvar er hægt að fá báta ódýrast smiðaða, munar það ekki litlu, hvort eitt þús. af 5 þús. manna á staðnum geta ekki unnið fyrir sér. Slíkt fátækraframfæri er ekki litill baggi fyrir atvinnulíf bæjarins. Mér gengur ekki til neinn kali til Akureyrar eða Reykjavíkur, þó að ég álití þær ekki hæfar til að framleiða þessa vöru, heldur aðeins það, að framleiðslan verður of dýr á þessum stöðum. Það, sem gildir, er, að framleiðslan verði eins góð og hægt er og eins ódýr og hægt er. Þótt ég geri ráð fyrir, að verksvit hv. þm. á því, hvað til þarf til að byggja báta, sé eitthvað líkt og mitt, þá sér hann eins vel og ég, að ekki er

nein bót að því að styðja framleiðslu báta hér á landi, sem eru svo dýrir, að útgerðarmenn og sjómenn geta fengið samskonar báta ódýrari frá Noregi. Hvaða meining er í því að koma okkar framleiðslumálum þannig fyrir, að við getum ekki staðizt samkeppni við næstu þjóðir, hvorki með litla eða stóra báta? Það er óviðunandi og á að breytast. Ég vona, að hv. þm. sé það ljóst, að þótt einni slíkri skipasmiðastöð væri komið upp, þá mundi hvorki Akureyri né aðrir staðir hætta að smíða báta.

Nú er verið að smíða skip í Vestmannaeyjum, sem verður stærra en Óðinn. Það er kaupmaður hér í bænum, sem er að láta smíða það, og við það vinna eingöngu smiðir úr Vestmannaeyjum, sem eru í landi. Skipið virðist vera gott, og það eru betri skilyrði þar, svo kostnaðurinn verður víðráðanlegri.

Ég geri ráð fyrir, að hv. þm. Ak. sé ljóst, að ekki er hægt að setja skipasmiðum sérstök kjör, til þess að einhver góður staður, eins og t. d. Akureyri eða Reykjavík, geti framleitt bátana. Vinnan á þessum stöðum verður að vera svo dýr, að þar leggst skattur á útgerðina, sem ekki er litill. Ég geri ráð fyrir, að fleirum en mér sé ljóst, að eina ráðið til að auka bátasmiðina er að finna stað, sem hefir sérstaklega góð skilyrði til að framleiða ódýrt. Það takmark, sem fyrir mér vakir, er að geta smíðað hér eins góða og eins ódýra báta og þá, sem við nú kaupum af Dönum og Norðmönnum. Til þess er ekki hægt að segja við menn í Reykjavík, sem búa við rándýrt húsnæði og að öðru leyti, bæði vegna fátækraframbæriss og annars, lífa við einum þriðja dýrari lífsskilyrði en smiðir úti á landi, að þeir skuli lækka kaup sitt. Eina ráðið er að búa til einhvern þann stað á landinu, sem svo ódýrt er að lifa á, að hægt er að lækka kaup smiðanna án þess að kosti þeirra sé þrengt um of.

Út af því, að óhæfilegt væri að fara með þetta á svo litilfjörlegan stað sem Svalbarðseyri, þá vil ég segja, að ég veit ekki um neinn hæfari stað hér á landi. Ég vil benda hv. þm. á, að í námunda við Glasgow er nú verið að byggja stærsta skip heimsins, í smáþorpi, sem er einskonar Svalbarðseyri, og enginn telur það hneykslanlegt í milljónabænum Glasgow, þótt farið sé með þetta risaskip út fyrir borgina.

Miðað við Akureyri er Svalbarðseyri ódýr staður, og það er langt frá, að það myndi íþyngja Akureyri á nokkurn hátt, að skipasmiðastöð þessi risi þarna upp.

Ég mun ekki telja mig neinn sérfræðing í þessum efnum frekar en hv. þm. Ak. En ég vil geta þess, að mjög stórt skip, sem er í smiðum hjá Glasgow, er byggt á slippstöð á eyri einni við ána Clyde. Skipinu er rennt út í ána og þaðan út á sjó. Þó er aðstaðan að einu leyti miklu heppilegri á Svalbarðseyri við Eyjafjörð heldur en við ána Clyde. Þar, sem þeir reisa skipið, er áin svo mjög, að nokkrir örðugleikar eru á því fyrir mjög stór skip að athafna sig þar, þegar þau eru komin á flot. Þar sem hv. þm. Ak. taldi það óheppilegt að hafa bátasmiðastöð á Svalbarðseyri, vegna þess, að þar væri ekki mótorverkstæði, þá ætla ég að benda hon-

um á, að það er einmitt kjördæmi hans til hins bezta. Það er nú meira og meira að verða siður í stóriðnaðinum, að hlutir eins og t. d. bílar eru ekki smíðaðir í heilu lagi á sama stað. Tökum t. d. bílaverksmiðju í Gautaborg; sumir hlutir bílanna eru búnir til þar, en aðrir í öðrum verksmiðjum langt frá. Það yrði alveg þrýðilegt fyrir Akureyri, ef þar sköpuðust skilyrði fyrir starf við vélaverkstæði; þar gætu allmargir menn fengið atvinnu fyrst um sinn við það að gera við járnsmiðahluti, enda er ekki nema 20 mínútna ferð yfir fjörðinn frá Svalbarðseyri til Akureyrar. Ég efast ekki um það, að hv. þm. Ak. muni vita, að eins og dýrtíðin er nú að verða í hans bæ, er Akureyringum gert erfitt fyrir um iðnað. Ég get hætt því við, að ýmsir atburðir á Akureyri hafa orðið þess valdandi, að miklu minni þróun í samvinnuátt hefir átt sér þar stað en vera ætti. Samband ísl. samvinnufélaga myndi hafa komið þar á fót nýrri deild til iðnaðar, sem hefði veitt fjölda fólks atvinnu, ef ekki hefðu komið í ljós dýrtíðar-erfiðleikar, sem hindruðu það, að iðnaður í þeirri grein væri samkeppnishæfur við útlendan iðnað. Ég hefi enga trú á, að þessum hv. þm. takist að snúa dýrtíðina niður og gera Akureyri að langóðýrasta kaupstaðnum á Íslandi, eins og hún var áður, en er það alls ekki lengur nú, og menn verða að taka afleiðingunum af því. Það, sem hv. þm. ynni við það, ef honum tækist að hindra framgang þessa máls af umhyggju fyrir Akureyri, er það, að þá verða bátarnir bara keyptir frá útlöndum. Þannig mun fara, þegar lagast með fiskmarkaðinn og menn fara að afla betur en nú. Þá verða bátar handa sunnlenskum sjómönnum keyptir frá útlöndum, því að þeir eru of dýrir, ef þeir eru keyptir fullsmíðaðir hér. En er það nokkurt gleðiefni, að þessi vinna verði keypt frá útlöndum? Það er vonandi, að markaðsafstaðan breytist einhverntíma til batnaðar, og þá þurfum við að fá fleiri báta. Ekki er hægt að rökstyðja þá kenningu hv. þm., að allir hlutir til bátanna þurfi að vera smíðaðir á sama stað, því að stóriðnaðurinn er að mestu leyti rekinn þannig, að hinir ýmsu hlutir eru smíðaðir hver á sínum stað, og einhverntíma munu bátar verða smíðaðir þannig hjá oss.

Ég vil nú að síðustu færa rök fyrir því, hvers vegna Svalbarðseyri getur orðið ódýrari en nokkur hinna stærri kaupstaða á landinu. Það er fyrst og fremst af því, að þar hefir litíð verið byggt, eyrin hefir verið keypt til að reisa þar ódýr hús. Hún er eign tveggja kaupfélaga, sem bæði hafa hagsmuni af því, að eitthvað sé gert. Þar kemur sildarbræðslustöð innan skamms, sem vel gæti lifað, þótt þessi iðnaður kæmi þar líka. Þar má fá mjög hentugt húsnæði fyrir menn, sem ekki hafa stórar fjölskyldur. Þorsteinn M. Jónsson keypti húseignina Svalbarð, eign dánarbús Björns Lindals, fyrir 40—50 þús. kr., og henni fylgir 500 hesta tún. Þorsteinn mundi leigja þetta hús fyrir verð, sem er í samræmi við upphaflegt verð þess, þótt ég hafi ekki minnst á það við hann. Ég álit því, að öll aðstaða sé þarna svo ódýr, að vel sé hægt að láta smiðunum líða eins vel og sam-

svarandi mönnum í nokkru þjóðfélagi innan sömu stéttar, og þó einnig unnt að framleiða báta svo ódýrt, að samkeppnisfært sé við Noreg og Danmörku, þó að tollarnir séu litlir, er á þeim hvíla. Ég geri ráð fyrir því, að hv. þm. Ak. sjái, þegar hann athugar málið betur, að hér er um mikið velferðarmál að ræða, ekki aðeins fyrir Akureyri, heldur einnig fyrir allt landið.

Umr. frestað um stund, en var fram haldið síðar á fundinum.

**\*Héðinn Valdimarsson:** Ég sá, að till.maður, hv. þm. S.-Þ., skaut út úr salnum, og þætti mér gott, ef náð væri í hann. Kjarninn í þessu máli er í sjálfu sér nokkuð einfaldari en hv. þm. yfirleitt lætur koma fram í sinni till. Í rauninni er kjarninn ekkert annað en það, að ríkisstj. ætti að láta rannsaka, hvar og hvernig mætti best starfrækja hér bátasmiðastöð, og hvernig þeim atvinnurekstri yrði best fyrir komið þannig, að hægt væri að fullnægja kröfum um gæði og verð, sem gera mætti á móts við aðkeypt skip og báta. En allt það útflúr, sem hv. þm. S.-Þ. setur utan um till., er óþarft. Og finnst mér það spilla till. og geta valdið ágreiningi. Ég verð að segja það, að þegar hv. þm. S.-Þ., sem sjálfur á sæti í bankaráði Landsbankans, er að koma með till. um að skora á Landsbankann í þessu efni, þá finnst mér það nokkuð undarlegt, þar sem hann gæti manna best vitað, hvaða skoðun Landsbankinn hefir um þetta mál, og látið koma fram á þinginu, hvort Landsbankinn yfirleitt vildi taka þátt í þessu. Annars var það stefna hv. þm. alltaf áður að beina málum frá þinginu til Landsbankans, en ekki frá Landsbankanum til Alþingis. Eins það að ákveða, að rannsókn, sem hér eigi að fara fram, skuli miðuð við Svalbarðseyri alveg sérstaklega, án þess að nokkur rannsókn hafi farið fram um það, finnst mér sannarlega undarlegt. Og eina ástæðan, sem hann færir, er það, að tvö kaupfélög og Þorsteinn M. Jónsson eigi þarna land. Og ég veit ekki, hvaða skilríki er hægt að færa fyrir því, að það sé nokkuð betra að hafa þarna bátasmiðastöð þess vegna. Eins hefir hv. þm. ekki skýrt neitt nánar. Hvernig því verði yfirleitt háttað að því er snertir hagsmuni þeirra, sem standa að þessari bátasmiðastöð, þeirra, sem vinna við hana, og þeirra, sem bátana kaupa. Það væri æskilegt að fá upplýsingar um þetta. Ég álit, að till. hefði átt að vera svo einföld, að ekki væri miðað við ákveðið rekstrarfyrirkomulag né ákveðinn stað, heldur væri því hagað eftir því, hvað rannsóknin, sem fram færi, leiddi í ljós. Hv. þm. tekur það fram í svörum sínum, eftir því sem hv. þm. Ak. segir, að það gæti verið svo sérstaklega gott að hafa bátasmiðastöð þarna vegna þess, að enginn framfærslubungi er fyrir. Og mér hefir skilzist, að það vaki sérstaklega fyrir honum að flytja menn að, sem ekki hafa fyrir neinum að sjá nema sjálfum sér, til þess að reyna að hafa svo ódýran vinnukraft; kæmi þar því enginn sérstakur framfærslubungi.

Það er ekki hægt að fá neina tryggingu fyrir því, að þessir menn ekki síðar veikist eða eld-

ist eða komist í ómegð, og þar að auki litur ekki út fyrir, að hv. þm. gæti að því, að hann tekur þá annarsstaðar frá, og þá vex því meir framfærslubunginn þar. Mér finnst það væri þá einfaldara fyrir hann, ef það er hugmyndin að gera ódýrari framfærsluna vegna þessa framfærslubunga á ýmsum stöðum, að koma með þá gömlu viðurkenndu aðferð ihalðsmanna til forna, að bera út börn og gamalmenni og sjúklinga. Þá er ekki nema hraust fólk eftir, sem ekki þarf að sjá fyrir. En það verður þannig, að það er ekki hægt að komast undan því, hvar á landinu sem reistar verða verksmiðjur eða annað, að alltaf verður þar fólk, sem þarf að sjá fyrir af fátækraframfæri eða á annan hátt.

Þá er það held ég ekki nema eitt atriði, sem ég nefni í viðbót. Það er sagt í grg., að til að afstýra tilefnislausum deilum, sé ætlað til, að starfað sé að smiðinni í samningsvinnu. Ég hugði, að hv. þm. vissi, að akkorð getur orðið eins mikið deiluefni eins og timavinna. Það verður að semja um það eins og hvert annað kaup, svo að ekki sé hægt að komast framhjá neinu deiluefni með þessu. Nema hann ætli að lögbjóða kaup á öllum þessum stöðum. — Yfirleitt virðist mér allt útlúrið, sem er umhöðir utan um kjarna málsins, sem allir flokkar eru sammála um, vera svo mikil vitleysa, að ekki komi til mála að samþ. till. Hinsvegar munu þm. sammála um að visa till. til nefndar.

**Sigurður E. Hlíðar:** Flm. þessarar till., hv. þm. S.-Þ., gefur mér tilefni til að segja nokkur orð. Honum féll það auðsjáanlega miður, að ég rann á vaðið og gerði nokkrar aths. við þessa till., eða grg. aðallega, og fór hann mörgum orðum þar um. Hv. þm. kom allmjög inn á atvinnuleysi á Akureyri og ómegðarþunga. Það er ekki hægt að neita því, að sveitarþungi á Akureyri, eins og í flestum öðrum kaupstöðum, er mjög mikill. Og mun láta nærri, eins og hann segir, að nálega  $\frac{1}{4}$  af íbúum bæjarins hafi notið eða njóti framfærslustyrks; þærin sé, skildist mér, þess vegna dýrari. En ég skil þá ekki, að helzta leiðin til að bæta úr þessu sé það, að draga úr þeim iðnaði, sem kominn er þó dálítið af stað í Akureyrarbæ, með því t. d. að flytja alla bátasmiði til Svalbarðseyrar. Heldur hv. þm. S.-Þ., að sveitarþungi á Akureyri myndi minnka við það, að tekinn væri kjarninn úr iðnaðarstétt bæjarins og fluttur til Svalbarðseyrar? Ég geri ráð fyrir, að skipasmiðir á Akureyri myndu leita atvinnu á Svalbarðseyri. Við verðum fátækari, þar sem smiðirnir eru helztu bjargálnamennirnir, því það vitum við, að iðnaðarmenn hafa borið síðustu tíu árin einna mest úr býtum. Það, sem fyrir flm. vakir sérstaklega, er að flytja þessa bátasmiði út fyrir dýrtíðina. Því með því að hafa hana á dýrum stað myndu bátar verða svo afskaplega dýrir, að sjómenn gætu varla keypt þá, sem myndi verða mikill kostnaðarauki fyrir útgerðina, og þar af leiðandi ekki samkeppnisfærir. Eða heldur hv. flm., að við yrðum samkeppnisfærir við Norðmenn, ef við bæði keyptum viðinn þaðan og borguðum herra kaup? Ég held ekki. Við verðum seint samkeppnisfærir við Norðmenn undir

Bátasmiðastöð á Svalbarðseyri.

Þessum tveim skilyrðum, sem fyrr segir. En ef hv. þm. gæti bent á leið til að flytja þessa bátasmiðastöð og vinnukraft á svo ódýran stað, að við gætum fengið miklu ódýrari skip með þessu fyrirkomulagi, gæti ég gengið inn á þetta. En ég þykist vita, að fagfélög þeirra smíða, sem kæmu úr kaupstöðum, hefðu nokkurn veginn ákveðinn taxa þar eins og hafður er á Akureyri, Siglufirði, Reykjavík eða hvaðan sem þeir væru fengnir. Og mér sýnast þessar opinberu stofnanir hér á Íslandi ekki hafa verið svo ódýrar í rekstri hingað til, að ég vænti ekki, að það út af fyrir sig verði mikill sparnaður á þessu sviði, þó að þetta atvinnufyrirtæki væri rekið af ríkinu.

Það er náttúrlega gaman að heyra þær upplýsingar um smíði á stærsta skipi heimsins, sem verið er að smíða við Clyde. Hann fullyrti, að aðstaða væri nákvæmlega sama og á Svalbarðseyri. Ég er nú ekki svo vel að mér í landafræði og langt síðan ég hefi lesið hana; en þótt skipasmiðastöð sé komin hjá Clyde, þá munu eitthvað meiri möguleikar vera þar fyrir hendi fram yfir Svalbarðseyri, því þar er varla að ræða um annað en eyðisand. Og einustu skilyrði, sem þar munu vera umfram aðra staði, er nóg pláss, en ég vil þó ekki samþ., að það sé ekki líka annarsstaðar. Ég geri ráð fyrir, að þar mætti fá landrými með góðum kjörum, en ég er í vafa um, að það yrði með miklu betri kjörum en á Akureyri.

Þá er spurt, hvort ekki sé þá rétt að færa þessa skipasmiðastöð ennþá lengra út fyrir dýrtíðina. Því var skotið að mér áðan, og menn munu kannast við, að í fornöld var byggt hafskip inni í Þjórsárdal. Hjalti Skeggjason byggði skip þar inni í skógarrjóðri. Væri ekki alveg eins rétt að taka fyrirmyndina þaðan og byggja skip okkar inni í Þjórsárdal? Þar eru menn fyrir utan dýrtíðina, og það er næsta sambærilegt og fara út á Svalbarð. Ég fæ ekki skilið, að enda þótt Akureyri sé dýr þær — ég tek hana sem dæmi —, þá sé sjálfsagt að flýja þann bæ vegna dýrtíðarinnar. Ég þykist vita fyrirfram, að þó það verði ekki á fyrsta ári, þá muni fljótt koma í ljós vinnuleysi nokkurn veginn eins á Svalbarði og á Akureyri, af því að smíði, eins og allir iðnaðarmenn, hafa taxa, er fagfélögin hafa sett. Þótt hægt væri í bili að útvega þessum mönnum húsaskjól t. d. á Svalbarði, myndu þeir ekki setta sig við það til lengdar. Þeir myndu byggja sín eigin hús og þar myndi svo rísa upp iðnaðarþær. En það er margt, sem vantar af nútímaþægindum; t. d. er þar rafmagnslaust og vatnslaust, auk nauðsynlegra þæginda við smíðið sjálft, sem of lítið er gert úr í grg.

\*Flm. (Jónas Jónsson): Ég býst við, að ekki sé ástæða til að lengja þessar umr. mikið að þessu sinni, því að ef till. verður visað til n., kemur hún væntanlega aftur fyrir d.

En út af orðum hv. síðasta ræðumanns vildi ég bæta við fáeinum aths. Hann skilur það alveg réttilega, að það, sem fyrir mér vakir með þessari þáttill., er að komast út fyrir dýrtíðina. Hann neitar því ekki, og ekki heldur hv. 3. þm. Reykv., að dýrtíðin stendur í veginum

fyrir bátasmiðum hér heima, því að undanfarin ár hefir verið flutt inn mikið af bátum, þrátt fyrir það, að nóg hafi verið til af mönnum hér, sem við bátasmiðar geta unnið. Gleggsta dæmið um þetta er hjörgunarbáturinn hér við Faxaflóa, sem byggður er fyrir samskot fólksins hér í grenndinni. Vitanlega var hér yfirfljóttandi vinnukraftur til þess að byggja bátinn, en niðurstaðan varð sú, að Reykjavík gat ekki byggt hann, þó að hún hafi lagt fram peningana. Akureyri gat það ekki heldur, og því var farið með hann úr landi og vinnan framkvæmd þar, vegna þess að enginn staður hér á Íslandi, sem til greina gat komið í þessu sambandi, var nóg ódýr. Það er þess vegna ekki fyrir okkur að vera að slást um það innbyrðis, hvort slík vinna sem þessi sé framkvæmd á þessum eða hinum staðnum, því að eins og stendur virðist hún vera að hverfa út úr landinu.

Það hefir alltaf verið framtíðardraumur, að hægt væri að búa til stað, sem unnt væri að halda fyrir utan dýrtíðina. Ég skal ekki fara langt út í það efni að sinni, en aðeins drepa á það, að þegar boðið var í Óðin, þá var Akureyri 25% ódýrari heldur en Reykjavík, og á því var útboðið byggt. En samt sem áður hefir Akureyri þessi dýrtíðareinkenni, sem ég hefi nefnt og hv. þm. bæjarins hefir ekki mótmælt. Mundi þá ekki staður, sem er ódýrari heldur en Akureyri, hafa möguleika til að vinna enn ódýrar? Nú býst ég við, að ef það reyndist svo, að ekki væri hægt að fá viðunandi samninga um þetta land, sem bæði ég og hv. þm. Ak. erum sammála um, að muni fást, þá eru náttúrlega til margir aðrir heppilegir staðir, — að visu ekki með eins góðum skilyrðum og þessi, þ. e. a. s. að vera nærri bæ með góðum samgöngum og verksmiðjum. Það er mjög mikils virði fyrir svona stað að vera nærri bæ eins og Akureyri og Reykjavík, aðeins ekki svo nærri, að hin óeðlilega dýrtíð nái þangað.

Út af ræðu hv. 3. þm. Reykv. sé ég ekki ástæðu til að segja mikið. Hann og eins hv. þm. Ak. virðast gera ráð fyrir því, að kaup á svona stað hlyti alltaf að fara upp í það sama og á dýrari stöðum. En það er þveröfugt við reynslu veraldarinnar. Og vitanlega yrði það hér eins og annarsstaðar. — Í þessu sambandi skal ég geta þess, að einn maður hér, sem er sérstaklega mikið fræðilega riðinn við útveg og sjómennsku, hefir haldið því fram, að af öllum þeim sildarverksmiðjum, sem byggðar hafa verið hér á landi, sé Djúpavík heppilegust og bezt sett. Og af hverju? Ég ætla ekki að svara því sjálfur; það er gáta fyrir hv. þm. Djúpavík er að vissu leyti svipað sett og Svalbarðseyri, og verr þó, því að ekki er mikil ræktun þar í kring. Það er sem sagt ekkert því til fyrirstöðu, að staður, þar sem iðnaður er rekinn, sé nokkuð einangraður, ef hann bara er rétt valinn.

Ég hefi þá notað minn ræðutíma við þessa umr., og mun láta þar við sitja, hvernig fer um þessa till., hvort hún verður samþ. til síðari umr. og n. eða ekki. En ég býst við, að hún hafi í sér fölginn þann lífskraft, að hún muni þá rísa upp aftur að nýju.

\*Héðinn Valdimarsson: Hv. flm. virðist nú vera að mestu genginn frá þessari till., sem hann sjálfur flytur. En ég vil aðeins benda honum á, að hann minnkar ekki dýrtíðina í bæjunum með því að flytja atvinnuna þaðan eitthvað annað.

Í sambandi við þetta mál vildi ég beina fyrirspurn til einhverra af ráðh., ef þeir skyldu vera hér einhversstaðar nálægir, hvernig það sé með björgunarskipið Sæbjörg. Mér er sagt, að það sé ekki sjófært. Það er búið að liggja hér nokkuð langan tíma, fyrst í skoðun og síðan í viðgerð. Ég vildi gjarnan fá upplýsingar um þetta. Það mætti a. m. k. taka það til greina. Þegar verið er að velja um innlend og útlend skip, hvort þau séu jöfn að gæðum.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 23:2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 24:1 atkv. og til fjvnr. með 26 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin frammar.

## 6. Gjaldeyrisverzlun o. fl.

Á deildafundum 26. febr. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um framkvæmd laga um gjaldeyrisverzlun o. fl. (A. 33).

Á 6. fundi í Sp., 10. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 8. fundi í Sp., 24. marz, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 9. fundi í Sp., 25. marz, var till. aftur tekin til einnar umr.

\*Flm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti! Á síðasta þingi var samskonar till. lögð fram og nú er á þskj. 33. Í sinni upphaflegu mynd var hún ekki alveg shlj. þessari till., en síðar meir gerðu flm. hennar brtt. við hana, en færði hana í svip-að lag og þessi till. hefir nú. Till. kom aldrei til umr., og var það bæði okkar flm. sök, og svo dróst það líka síðar meir úr hömlu, að hún yrði sett á dagskrá.

Till. þessi er aðallega fram komin vegna þess, að verzlunarstéttin, eða a. m. k. sá hluti hennar, sem telst til kaupmannastéttarinnar, hefir fundið til ýmislegra ágalla við framkvæmd l. um gjaldeyrisverzlunina. Kvartanir um þetta hafa komið fram á öðrum vettvangi en Alþingi, en okkur flm. þótti rétt, að viðhorf verzlunar-stéttarinnar væri rætt á Alþingi og þinginu gefinn kostur á að líta nokkuð á þá hlið málsins. sem snýr að þeirri stétt manna, sem aðallega á við þessa löggjöf að búa.

Það er eðlilegt, að jafnströng höft og nú eru orðin á innflutningi og gjaldeyrisverzlun hljóti að koma hart niður á ýmsum þeim borgurum þjóðfélagsins, sem aðallega fást við verzlun. Við því er þó ekki hægt að amast að öllu leyti, ef þess er sérstaklega gætt, að sem mest réttlæti sé haft í frammi við framkvæmd l.

Ég skal nú í stuttu máli lýsa hverjum lið fyrir sig í þessari þáttill.

Í fyrsta lið er farið fram á, að innflutningur á kornvöru og nýlenduvöru verði gefinn frjáls frá næstu áramótum, þar sem það hefir sýnt sig, að innflutningur á þessum vörutegundum hefir verið veittur eftir neyðsluþörf landsmanna.

Það kann að þykja nokkuð nýstárlegt, að í þessu landi, þar sem allur innflutningur er háður eftirliti og leyfisveitingum, skuli vera farið fram á, að einn flokkur af vörum skuli verða gefinn frjáls, en það höfum við þó leyft okkur að gera og höldum því fram, að höft á innflutningi kornvöru og nýlenduvöru hafa sýnt sig að vera alveg þýðingarlaus hvað það snertir. að takmarka innflutninginn á þessari vöru fram yfir neyðsluþörf landsmanna. Þarf ekki annað en líta í hagskýrslur til þess að sjá, að hér hafa engar takmarkanir átt sér stað. Til dæmis að taka vil ég geta þess, að innflutningur á kornvöru nam árið 1932 3338 þús. kr., 1933 var hann 3123 þús. kr., 1934 3308 þús. kr. og 1935 var í miðjum nóvember búið að gefa út leyfi fyrir 3963 þús. kr., 30. nóvember 1936 höfðu verið gefin út leyfi fyrir 4058 þús. kr., og 1937 voru gefin út leyfi til 30. september fyrir 5143 þús. kr.

Þetta sýnir, að innflutningur á þessari vörutegund hefir farið vaxandi á þeim tíma, sem hér er um að ræða, þó að tekið sé tillit til fólks-fjölgunarinnar í landinu.

Nú mundi ef til vill einhver segja sem svo, að ekki sé að marka, þó að innflutningurinn vaxi að krónutali, þar sem verðið sé breyting-um háð og hafi hækkað á þessu tímabili. Það kann að vera, að verðið hafi breytzt; það hefir gert það bæði upp og niður, en ég vil benda á, að frá því árið 1933, en við það ár hefir gjaldeyrisnefnd miðað sínar leyfisveitingar, hefir kornvöruinnflutningur líka aukizt að magni til. Árið 1933 var innflutningur á kornvöru alls 14451 tonn, en 1935, sem er síðasta árið, sem fullar skýrslur liggja fyrir um, er hann 16481 tonn. Þetta bendir í sömu átt og peningahlíð þessa máls og sýnir greinilega, að innflutningurinn hefir vaxið fyllilega við þörfina, og það, sem má hér segja um kornvöruna, má alveg eins segja um nýlenduvöruna. T. d. má geta þess, að árið 1932, þegar engin höft voru, var árleg neyzla á kaffi 658 tonn, 1933 var hún 754 tonn, 1934 var hún 683 tonn og 1935 813 tonn. Um sykurlu skal eftirfarandi sagt: Árið 1932 fluttust inn til landsins 4179 tonn, árið 1933 voru það 4563 tonn, 1934 4536 tonn, og 1935 5302 tonn. Þessar tölur eru teknar samkv. verzlunarskýrsl-um þessi ár, og sýna þær, að einnig innflutningur á nýlenduvörum virðist hafa farið eftir neyðsluþörf landsmanna, en ekkert verið dregið úr innflutningnum.

Þá má einnig geta þess að því er snertir inn-

flutning á þessum vörutegundum, að um engar vörutegundir er minni hætt á, að menn flytji inn meira en þeir nauðsynlega þurfa viðskipta sinna vegna en einmitt korn- og nýlenduvörur og þesskonar. Enginn, sem verzlur með þessar vörur, mundi hafa fyrirbyggjandi meiri birgðir af þeim á hverjum tíma heldur en það, sem viðskiptamennirnir tækju eftir hendinni. Þetta eru vörur, sem í mörgum tilfellum þola ekki allt of langa geymslu, þær eru dýrar að liggja með þær, og þess vegna er litil freisting t. d. fyrir mann, sem hefir viðskiptamannafjölda fyrir 50 sekki af hveiti á mánuði, að flytja inn tvöfalt meira eða fram yfir það.

Það er líka vel framkvæmanlegt að hafa svona ákveðna vöruflokkar frjálsa, þó að leyfi þurfi fyrir öðrum vörum. Má þar benda á nágrannaland okkar, Danmörku. Þar eru einnig innflutningshöft og gjaldeyrisráðstafanir, en árið 1936 var talsverður hluti af innflutningi landsmanna gefinn frjáls, og síðan hefir verið gengið miklu lengra á þeirri braut. Innflutningslögin þar voru endurskoðuð á síðasta ári. Verð þeirra vara, sem ekki þurfti leyfi fyrir, nam þá um 70 millj. kr. En síðan endurskoðunin var gerð á l., en því var lokið rétt fyrir jóln, þá er gert ráð fyrir innflutningi fyrir 500 millj. kr., sem ekki þarf að fá leyfi fyrir. Ég bendi á þetta til þess að sýna fram á, að það er engan veginn fordæmislaust, þó að gengið sé inn á þá braut, að hætta þessu skömmtulagi og leyfisveitingum á þeim vörutegundum, sem fluttar hafa verið inn alveg eftir neyðulögreglu landsmanna.

Það geta því ekki verið frá sjónarmiði gjaldeyrisins eingöngu nein skynsamleg rök fyrir því, að þessu skömmtulagi sé haldið. Hitt er annað mál, sem ég skal ekki að þessu sinni gera sérstaklega að umræðuefni, að fyrir þessu geta legið önnur rök, en ég vildi helst komast hjá að þurfa að ræða málið frá þeirri hlið, en það eru þau rök, að þeir, sem innflutninginn skammta, vilja hafa hann í hendi sér, til þess að geta mismunað innflutningi þessara vara, en eins og ég hefi sýnt fram á með tilvitnunum í það magn, sem inn hefir verið flutt síðan höftin voru sett á, þá er sýnt, að frá gjaldeyrisins sjónarmiði standa engar stoðir undir því lengur, að leyfi þurfi til innflutnings á kornvörum og nýlenduvörum.

Með 2. lið till. er farið fram á, að núv. starfsreglugerð gjaldeyris- og innflutningsnefndar verði úr gildi felld og ný reglugerð gefin út, þar sem m. a. öllum kaupmönnum, smásölum og heildsölum, séu tvímælaust tryggð sömu réttindi til innflutnings og pöntunar- og kaupfélögum. M. ö. o., að réttur þeirra neytenda, sem verzla við kaupmenn, verði virtur á sama hátt og réttur þeirra, sem verzla við kaupfélögin. Það mun vera rétt, sem hæstv. fjmrh. lýsti einhverju sinni yfir hér í þinginu, að það sé hann, sem hafi innleitt þessa svokölluðu „höfðatölureglu“ um innflutninginn, sem m. a. er framkvæmd þannig, að t. d. kaupfélag, sem í dag fær innflutning miðað við 100 meðlimi, getur komið aftur á morgun og sagt, að 100 nýir menn hafi gengið í félagið frá því í gær. Fær það þá þegar aukinn innflutning sinn með tilliti

til þessara nýju manna, en vitanlega á kostnað annara innflytjenda. Þetta og því líkt skapar eðlilega misrétti á milli kaupmanna og kaupfélaga, og cinnig á milli neytendanna, því að þó aldrei nema segja megi við menn, að þeir geti gengið í þetta eða hitt kaupfélagið, þá er það svo, að yfirleitt munu borgararnir vilja vera frjálsir um það, hvar þeir verzla.

Þá er hitt atriðið, að þeir, sem verzlun hafa rekið, verða mjög hart úti, að ég ekki segi, að beinlinis sé stefnt að því að eyðileggja atvinnuveg þeirra, — stefnt að því að uppræta heila stétt manna í landinu og setja aðra í staðinn. Það er því ekki óeðlilegt, þó að þær raddir verði háværari og háværari, að menn fái að vera frjálsir um það, hvar eða hjá hverjum þeir kaupa lífsnauðsynjar sínar. Þessi svokallaði „höfðatöluréttur“, sem hæstv. fjmrh. fann upp, mun hvergi þekktur nema hér á landi. Þvert á móti er það yfirleitt venja erlendis, að þeim mönnum, sem rekið hafa verzlun, er tryggður réttur til þess að halda atvinnurekstri sínum áfram, í stað þess, sem hér er allt gert til þess að eyðileggja hann.

Þá má og á það benda, að þessi umræddi „höfðatöluréttur“ getur auðveldlega leitt menn út í miður heiðarlegt brask. Það mun t. d. hvergi vera gengið eftir því, a. m. k. ekki hjá kaupfélögunum, að menn færi nokkrar sannanir fyrir því, hversu margir viðskiptamennirnir eru. Það getur því verið freistandi fyrir þá, sem verzlun reka, að telja þá t. d. fasta viðskiptamenn, sem ekki verzla nema að litlu leyti hjá viðkomandi fyrirtæki.

Þriðji liður till. minnar er um það, að birt verði þegar í byrjun hvers árs áætlun gjaldeyris- og innflutningsnefndar yfir innflutning þann, sem veita á á árinu, og sé áætlun þessi svo greinileg, að hver innflytjandi geti sjálfur séð, hve mikinn innflutning hann á að fá á því tímabili, sem áætlunin nær yfir, samkv. reglum nefndarinnar um úthlutun. Að viðhafa slíka reglu væri óneitanlega hagkvæmt. Það væri nfl. mikil trygging fyrir þann, sem fæst við verzlun eða innflutning á vörum, ef hann vissi laust eftir hver áramót, hvaða reglur innflutnings- og gjaldeyrisnefnd ætlaði að leggja til grundvallar fyrir innflutningi það árið. Og væri úthlutunin byggð á réttlátum „kvóta“, þá gæti hver og einn séð, a. m. k. svona hér um bil, hversu mikill innflutningur honum bæri yfir árið, enda þótt alltaf væri eitthvað ætlað fyrir óvissum innflutningi. Með þessu lagi væri og líka útilokuð sú sífellda tortryggni, sem alltaf er um þessi mál, — tortryggni, sem skapast hefir af því, hversu mjög úthlutun gjaldeyris- og innflutningsleyfanna er og hefir verið í lausu lofti. Almennungur hefir ekkert fengið að vita um, eftir hvaða reglum hefir verið farið. Um það hefir svo skapast leynd og tortryggni. Við flm. þessarar þáttill., auk meginþorra allrar verzlunarstéttar landsins, stöndum fast að þessari breyt., sem hér er farið fram á, að gerð verði á störfum gjaldeyris- og innflutningsnefndar.

Fjórði liður till. er um það, að framvegis verði engin leyfi veitt til einstaklinga, sem engin verzlunarrekstur hafa. Það er nauðsynlegt,

að það verði haft að grundvallarreglu, enda þótt hjá því verði ekki komizt að veita einstaklingum einhver leyfi fyrir vörum. Að ganga eins langt í því að veita innflutningsleyfi til einstaklinga, sem engan verzlunarrekstur hafa, eins og gert hefir verið, nær engri átt. Þannig hafa einstaklingar oft fengið innflutningsleyfi fyrir vörum, sem innflytjendum varanna hefir verið synjað um.

Fimmti liður till. okkar er um það, að hér eftir verði betra eftirlit haft með því en hingað til hefir verið, að vörur, sem leyfðar eru til iðnaðar, séu í raun og veru notaðar til hans, en ekki seldar óunnar sem verzlunarvara, og þess sé vandlega gætt, að innflutningsleyfi, sem hljóða um efnivörur til iðnaðar, séu ekki notuð til þess að flytja inn nálega eða alveg fullunnar vörur. Það er nfl. enginn vafi á því, að sum iðnfyrirtæki, sem risið hafa upp í seinni tíð, hafa það fyrir markmið að fá innflutningsleyfi fyrir vörur, sem þau selja svo út óunnar, eða í sama ástandi og þær eru fluttar inn. Hvað segja menn t. d. um annað eins og það, þegar saumastofur fara að auglýsa silki-sokka. Heldur kannske nokkur maður, að sokkarnir séu unnir í saumastofunum?

Sama máli gegnir um ýmislegt, sem kallað er hráefni, eins og t. d. það, sem talið er notað í hinar svokölluðu snyrtivörur, sem auglýstar eru í blöðunum. Það er efni, sem látið er í dósir og bauka í sama ástandi og það kemur til landsins. Umbúðirnar aðeins skreyttar lítið eitt meira.

Þó að ég segi þetta um þessar sérstöku tegundir iðnaðarinn, sem ég nú hefi nefnt, þá förum við flm. till. þessarar alls ekki fram á það, að hinn reglulegi iðnaður, sem til er í landinu. sé settur hjá með innflutning á vörum til framleiðslu sinnar, og til þess að útiloka allan miskilning, þá vil ég taka það skýrt fram, svo ekki verði um deilt, að ég tel þann iðnað, sem framleiðir góðar vörur fyrir neytendur, eiga fyllsta rétt á sér, og að gjaldeyris- og innflutningsnefnd beri skylda til að hafa gætur á, að slíkur iðnaður stöðvist ekki. Hitt vil ég líka taka skýrt fram, að ég tel ekki heppilegt, að í skjóli innflutningshaftanna sé hróflað upp iðnaði, sem enginn iðnaður er, og í öðru lagi, að inn séu fluttar vörur í skjóli þeirra, sem svo eru seldar út aftur án þess að við þeim sé hróflað á nokkurn hátt.

Þá er 6. liður þessarar þáttill. Hann hljóðar um það, að innflutningsleyfin séu veitt með nægum fyrirvara, og a. m. k. ekki síðar en viðkomandi úthlutunartímabil byrjar, og að fyrirspurnum og umsóknum til gjaldeyris- og innflutningsnefndar sé jafnan svarað fljótt og greiðlega. Síðan innflutnings- og gjaldeyrisnefndin tók til starfa, hefir hún jafnan þótt sein í vöfum, sem verið hefir til tjóns fyrir alla aðilja, og máli mínu til stuðnings skal ég benda á eftirfarandi. Þegar nefndin hefir gert upp með sér, hvað skuli leyft að flytja inn, á hún umsvifalaust að senda innflutningsleyfin til þeirra, sem á annað borð eiga að fá þau. Að draga það á langinn að senda leyfin, er aðeins til tjóns fyrir alla, því að það þekkja allir, að eigi að

gera góð innkaup, þá þarf venjulegast til þess nokkurn tíma. Menn þurfa að fá tækifæri til þess að geta athugað, hvar hagkvæmast sé að gera innkaupin. En með því að menn séu dregnir á innflutningsleyfunum allt fram á elleftu stundu getur oft farið svo, að þeir fari á mis við að gera notið beztu fánlegra kjara. Og þess eru meira að segja mörg dæmi, að menn hafa beinlínis fyrir þessar sakir orðið að gera innkaup sín þar, sem hvað dýrast hefir verið.

Auk þessa, sem ég nú hefi tekið fram, hefir á síðasta ári einn okosturinn enn bæzt við framkvæmd innflutningshaftanna, en hann er sá, að nefndin hefir tekið upp þann sið að færa ekki á milli ára ónotuð innflutningsleyfi. Þegar nú nefndin hefir tekið upp þessa starfsaðferð, þá sjá allir, hversu mjög það getur verið óþægilegt fyrir menn að fá leyfin mjög seint. Þetta kom t. d. mjög hart niður á Austfirðingum síðastl. ár; síðustu innflutningsleyfi þeirra voru t. d. ekki afgr. frá n. fyrr en í desember, en þá var eftir að senda þau austur og panta eftir þeim. Það sjá nú allir, hversu hægt það muni hafa verið fyrir innflytjendur, að vera búnir að fá vörur út á þessi leyfi snemma í janúar, og það með þeim samgöngum, sem nú eru við Austfirði. Hér skapast líka misrétti á milli þeirra a. m. k., sem búa fjærst og næst Reykjavík. Ef vel á að vera, þarf því að breyta þessu á þann veg, að þeir, sem fjærst búa, fái leyfin fyrr en hinir, sem næstir eru.

Sjöundi liður till. er fram kominn vegna þeirra mörgu sagna, sem ganga meðal manna um misræmi í úthlutun gjaldeyris- og innflutningsleyfa. Hér skal ekkert um það sagt, við hve mikil rök öll þau klögumál, sem um þetta ganga, hafa að styðjast. Og innflytjendur geta ekki heldur fengið að vita um það, hvort öll þessi klögumál séu á rökum reist eða ekki, nema því aðeins að hafa trúnaðarmenn, sem aðgang hefðu að plöggum n. Okkur flm. þessarar till. hefir því ekki fundizt fjarri lagi, að stærstu innflytjendurnir fengju rétt til þess að hafa sinn trúnaðarmanninn hvor, sem aðgang hefði að öllum plöggum n., til þess að athuga í næði, á hve miklum rökum kæruatriði innflytjenda væru byggð. Við rólega og hlutdrægnislausa athugun slíkra hluta gæli ég trúað, að það kæmi oft í ljós, að mörg kæruatriðin hefðu ekki við eins mikið að styðjast og maður skyldi ætla í fyrstu. Með því að skipa þessa tvo trúnaðarmenn, annan útnefndan af Verzlunarráði Íslands, en hinn af Sambandi ísl. samvinnufélaga, myndi óhjákvæmilega skapast meiri ró um nefndina en nú er a. m. k.

Þá er 8. og síðasti liður till., að úthlutun bankanna á gjaldeyri til greiðslu á andvirði innfluttra vara verði á hverjum tíma í sem réttustum hlutföllum við úthlutun innflutningsleyfa, þannig að jafnt gangi yfir alla þá innflytjendur, sem leyfi hafa fengið. Menn munu nú eflaust segja, að þetta hafi alltaf átt að vera reglan. En því miður vantar mikið á, að henni hafi verið fylgt, og nægir því til sönnunar að benda á þá miklu óreiðu, sem nú er komin á greiðslur innflytjenda til útlanda. Og þau eru ekki svo fá dæmin, þar sem menn hafa staðið

með innflutningsleyfin í höndunum og með næga íslenska peninga í höndunum, en ekki fengið yfirfært. Um þetta atriði hefir Verzlunar-ráðið látið safna skýrslum, og kom þá í ljós, að 60 innflytjendur skulduðu 1. febr. síðastl. um 2327 þús. kr., sem þá voru komnar í vanskil, þrátt fyrir það, þó að í öllum tilfellunum hefðu verið til fyrir hendi gjaldeyris- og innflutningsleyfi og nægur íslenskur gjaldmiðill til þess að greiða með. Þar með er þó ekki sagan öll sögð, því að fleiri eru þeir, sem eins er ástátt um, en bæði er það, að ekki hafa allir svarað, sem fyrirspurn hefir verið send til, og eins hitt, að ekki hefir fyrirspurn verið send til allra, svo að þessi tala, 2327 þús. kr. fyrir 60 firmu, gefur nokkra vísbendingu um, hversu geigvænleg upphæð það er, sem þannig er í vanskilum hjá íslenskum innflytjendum, sem gjaldeyrisn. hafði gefið leyfi fyrir innflutningi, en innflytjendur fá nú ekki að standa í skilum með. Er ekki ólíklegt eftir þessu, að um 3½ millj. kr. sé í vanskilum hjá íslensku kaupmannastéttinni, og eru þá ótalin kaupfélög og ríkisstofnanir. Og þessi vanskil hafa aukizt mjög upp á síðkastið.

Um það hefir mikið verið rætt, hversu láns-traust landsmanna fer minnkandi af þessum ástæðum, og væri margt hægt um það að segja, þó að ég fari ekki út í það að þessu sinni.

Ég hefi þá farið yfir þessa liði till. Ég hefi nærtæk dæmi, sem sýna, að beitt hefir verið miklu misrétti um veitingu innflutningsleyfa. Um innflutningsleyfi fyrir vefnaðarvöru t. d. er hægt að fullyrða, að hlutfallið milli þess innflutnings, sem kaupmönnum hefir verið leyfður annarsvegar og kaupfélögum hinsvegar, stendur ekki í neinu skynsamlegu samræmi við þann innflutning, sem þessir aðiljar höfðu áður.

Þess hefir verið óskað, að fundinum yrði flýtt sem mest, og verð ég því að takmarka mál mitt, þótt ég gæti bent á ýms atriði máli mínu til stuðnings. Þó vil ég ekki ljúka máli mínu án þess að undirstrika, að mér virðist sjálfsagt, að sá ráðh., sem með þessi mál fer, hefði átt að gera tilraunir til að sætta þá aðilja, sem næst búa höftunum, ef svo mætti segja — sætta þá við 1. með skynsamlegri beitingu innflutningshaftanna og sanngjarnari.

Ég skal í næstu ræðu minni sanna, að gjaldeyrishöftin og innflutningshömlurnar hafa ekki náð tilgangi sínum, þeim, sem þeim var í upphafi ætlaður. Þvert á móti. Svo ógiftusamlega hefir verið starfað að framkvæmd haftanna, að landsmenn hafa engan veginn verið settir við þau, heldur hefir einmitt verið stefnt í öfuga átt, með því, að skapað hefir verið ýmiskonar misrétti. Þessi stefna, sem engin blessun getur fylgt, þarf að breytast. Það þarf að endurskoða þær reglur, sem ráðh. hefir sett um framkvæmd gjaldeyrisl., og gera nauðsynlegar umbætur á þeim. Fram á það fer þessj till.

Ég vona, að hv. þm. sjái, að hér er einungis farið fram á jafnrétti, ekki aðeins milli innflytjenda, heldur og neytenda í landinu. Og verði þessi till. samþ., er þar með stórt spor stigið til að ná því jafnrétti, sem nauðsynlegt er.

Umr. frestað.

Á 10. fundi í Sp., 26. marz, var fram haldið einni umr. um till.

**\*Fjmrh. (Eysteinn Jónsson):** Um leið og ég mun svara nokkru af því, sem kom fram í framsöguræðu hv. þm. Vestm. um efni þessarar till., mun ég nota tækifærið til þess að ræða dálítið nánar um gjaldeyrismálin og bæta við það, sem ég hefi áður sagt um þau við annað sérstakt tækifæri í þinginu, eða þegar fjárl. komu til 1. umr.

Ég ætla fyrst að víkja að efni þessarar till., sem fyrir liggur, og framsöguræðu hv. þm. Vestm.

1. liðurinn fer fram á, að innflutningurinn verði gefinn frjáls á kornvöru og nýlenduvörum, eins og hann var fyrir nokkrum árum. Hv. þm. Vestm. færði þau rök fyrir því, að innflutningurinn hefði ekki verið takmarkaður, og það er að visu rétt. Ég get þó ekki verið hv. þm. sammála um, að það muni vera heppilegt, að það þurfi ekki leyfisveitingu, eins og hann minntist á. Það er af þeirri ástæðu aðallega, að eins og erfitt er nú í gjaldeyrismálunum hjá okkur, má alltaf búast við því af og til, að ef til vill þurfi að ganga enn nær hvað snertir takmarkanir á innflutningi. Menn mundu, ef þetta yrði gert, án efa undir ýmsum kringumstæðum komast yfir meiri birgðir af þessum vörutegundum en þeir hafa not fyrir og þannig íþyngja gjaldeyrisverzluninni meira en nauðsyn er á. Á þann hátt mundi einnig skapast misrétti um innflutning, sem kæmi af því, að einn hefði betri aðstöðu til að afla sér varanna en aðrir. Ég held þess vegna, að meðan ekki léttist fyrir í þessum málum sé ekki ráð að slita þannig út úr þessar vörutegundir. Fyrir 1935 voru þessar vörutegundir ekki háðar leyfisveitingu og ýmsar aðrar. Það kom berlega fram þá, að þetta fyrirkomulag er ekki heppilegt, því að þeir, sem höfðu verlað áður með vörur, sem takmarkaður innflutningur var á, leituðu nú yfir í það að verla með vörur, sem ekki var takmarkaður innflutningur á. Ég held þess vegna, að það sé ekki heppilegt að breyta um.

2. liður er um það, að núv. starfsreglum gjaldeyrisn. verði breytt, og það er orðað á þá leið hér í till., að öllum séu veitt sömu réttindi. Hv. þm. talaði allmikið fyrir þessum lið till. Hann sagði í því sambandi, að það væri enginn vafi á því, að það hefði verið misrétti beitt kaupfélögum í vil um veitingu innflutningsleyfa. Hann kenndi mér um þetta og sagði, að það væri vegna þess, að höfðatölureglan hefði verið lätin gilda. Sannleikurinn í málinu er sá, að ég setti inn í reglur gjaldeyrisnefndar ákvæði um, að kaupfélög og pöntunarfélög hafi rétt á að fá aukinn innflutning sinn í hlutfalli við aukna meðlimatölu sína. Þetta skyldi vera meginreglan, og frá henni hefir ekki verið víkið, nema séstakar ástæður væru fyrir hendi, t. d. að viðskiptin hefðu ekki aukizt í samræmi við meðlimafjöldann. Ég lit svo á, að þetta sé réttlát regla, og ég mun ekki frá henni víkja meðan ég ræð nokkru um þessi mál. Það er af þeirri ástæðu, að ég mun ekki telja mér fært að taka

ábyrgð á því að loka fyrir vöxt kaupfélagsskaparins í landinu. Ég er þeirrar skoðunar, að innflutningshöftin, eins og þeim hefði verið beitt af Sjálfstfl., hefðu tekið fyrir vöxt kaupfélagsskaparins. Hinsvegar sé ég ekki í þessu nokkurt misrétti fyrir neytendur, eins og hv. þm. vildi vera láta. Það er enginn neyddur til að hætta að skipta við kaupmenn og taka upp viðskipti við kaupfélög. Ég mundi t. d. telja það rétt, ef þróunin gengi í þá átt, að menn gengju úr kaupfélagunum og tækju upp viðskipti við kaupmenn, að þá væri afleiðingunum af því tekið og innflutningnum breytt í samæmi við það. En það er nú einu sinni svo, að þetta gengur ekki svona. Það þekkist yfirleitt ekki, að menn hætti viðskiptum við kaupfélag og taki upp viðskipti við kaupmenn. Ég er ekki kunnugur því, hvernig þetta er í öðrum löndum, enda skiptir það ekki máli. Ég geri ekki ráð fyrir, að Framsfl. mundi beita sér fyrir breyt. á þessu. Ég er ekki í nokkrum vafa um það, að þessi þróun, sem orðið hefir, þannig að viðskiptin hafa færzt meira og meira yfir til kaupfélaga, hefir haft stórkostlegt gagn í för með sér fyrir almenning. Breytingin hefir orðið sérstaklega ör í kaupstöðunum, þar sem kaupfélögin voru skemmra á veg komin en annarsstaðar á landinu. Það er t. d. á allra vitorði. að kaupfélagið, sem starfar hér í Reykjavík og er stofnað eftir að innflutningshöftin komu, ræður að miklu leyti verðlagi á nauðsynjavörum hér í bænum með þeim árangri, að verðlagið hefir farið lakkandi, þrátt fyrir hækkandi innkaupsverð. Á því er líka enginn vafi, að ef reglu hv. þm. Vestm. hefði verið fylgt, þá væri kaupfélagið ekki til og þá hefðu kaupmenn áreiðanlega ennþá selt fyrir 100 kr. það, sem nú kostar 72 kr. hjá kaupfélaginu. Ég tel, að Framsfl. hafi verið alveg á réttari leið í þessu efni, og ef það mætti nokkuð að þessu finna, er það helzt það, að reglan hafi ekki verið framkvæmd nægilega.

3. liðurinn er um það, að birt verði áætlun í byrjun hvers árs um innflutninginn. Það er rétt hjá hv. þm., að þetta væri náttúrlega miklu þægilegra fyrir menn. Nú hefir framkvæmdin verið þannig, að árinu hefir verið skipt í 3 útlutunartímabil. Hv. þm. mun sjálfsagt viðurkenna það með mér, að það sé mjög erfitt að sjá fyrir um það í ársbyrjun, hvaða innflutningsleyfi menn muni þora að veita á árinu. Þess vegna hygg ég, að mjög yrði erfitt að framkvæma þennan lið till. En í sambandi við þetta vildi ég minnst á 6. lið. Hann er um, að innflutningsleyfi séu veitt með nægilegum fyrirvara. Ég skal játa, að á þessu hefir orðið misbrestur, og mér þætti æskilegt, að það væri hægt að veita betri fyrirvara, og er nú verið að vinna að því, að það geti orðið. Það þarf því ekki neina sérstaka ályktun um þetta efni. En það, sem hefir aðallega staðið í veginum fyrir, að menn geti fengið leyfi sín með nægilegum fyrirvara, er það fyrst og fremst, að menn hafa verið að reyna að sjá fyrir, hvaða horfur væru á um afkomuna áður en leyfin eru gefin út.

Þá er 4. liður, og hljóðar hann svo: „Að framregis verði engin leyfi veitt til einstaklinga, sem engan verzlunarrekstur hafa“. Það er

varla meining hv. flm. að fara eftir þessum lið eins og hann liggur fyrir. Enda skildist mér, að hv. þm. tæki ekki till. eins og hún er orðuð, því að það getur ekki komið til mála, að innflutningsleyfi verði einvörðungu veitt þeim, er verzlunarrekstur hafa með höndum. Það þarf ekki að nefna dæmi, það liggur svo í augum uppi, að ýms framleiðslufyrirtæki, sem ekki hafa verzlunarrekstur, eiga kröfur til að fá innflutningsleyfi fyrir sínum nauðsynjum, án þess að þær fari gegnum hendur annara innflytjenda. Það eru mörg iðnfyrirtæki, sem hafa ráðizt í stórfelldar framkvæmdir, sem engin ástæða er til að binda í viðskipti við einstök verzlunarfyrirtæki. Og það hefir nú einmitt verið mikið rætt um það, að ég held af 2. flm. till. í öðru sambandi, að það verði gerðar kröfur um það, að innflutningsleyfin verði ekki eins mikið og verið hefir bundin við verzlunarrekstur, t. d. að framleiðendur gætu fengið meira innflutningsleyfi sjálfir en þeir hafa fengið í ýmsum greinum. Ég álit í sjálfu sér, að það sé réttari stefna en sú, sem kemur fram í till., að meira sé reynt að beygja sig í þá átt, að þeim, sem vörurnar nota, ef það er í nægilega stórum stíl, eða félagi þeirra væru tryggð sem mest innflutningsleyfi og þeir látnir ráða, hvort þeir færu til verzlunarrekenda um útvegum vörunnar eða séu um það sjálfir. Vitanlega verða menn að hafa gát á því að ganga ekki of langt, sem gæti leitt til þess, að menn sættu lakari kjörum heldur en þegar um stórar vörusendingar er að ræða. Í þessu efni eins og öllum öðrum verður að finna meðalhófið. Ég held, að stefnan í þessari till. sé yfirleitt ekki sú rétta, heldur eigi að vera meira frjálssræði fyrir framleiðendur.

Þá er 5. liður: „Að betra eftirlit sé haft með því en hingað til hefir verið, að vörur, sem leyfðar eru til iðnaðar, séu í raun og veru notaðar til hans, en ekki seldar önnar sem verzlunarvara, og þess vandlega gætt, að innflutningsleyfi, sem hljóða um efnivörur, séu ekki notuð til að flytja inn nálega eða alveg fullunnar vörur. Ennfremur, að hert sé á lögreglu- eftirliti með því, að á millilandaskipunum séu ekki hafðar á boðstólum vörur, meðan þau liggja í höfn“. — Það er ekki hægt að hafa nokkuð á móti slíku, og má vera, að það, sem hv. flm. minntist á í þessu efni, hafi við einhver rök að styðjast. En það verður sjálfsagt mjög erfitt að koma við góðu eftirliti með þessu, en á því er hinsvegar mikil þörf. Ég veit, að það er rétt hjá hv. 2. flm., að það er lélegur sumur iðnaður, sem hér er nefndur því nafni, og settur jafnvel upp aðeins til þess að fá innkaup á vörum, í því yfirskini, að þær séu notaðar til iðnaðar. Og það mun ekki dæmalaust, sem hv. þm. sagði, að helli sé einhverju í krúkkur og dósir og það svo selt sem innlend framleiðsla. Það þarf að hafa eftirlit með þessu. Hinsvegar held ég, að það séu ekki mörg slík tilfelli, sem þannig þarf að hafa auga með; það er yfirleitt ekki þannig iðnaður hér, sem betur fer. Ég hefi þess vegna í sjálfu sér ekki á móti þessum lið till., það er síður en svo, og mun áreiðanlega, ef ég fer áfram með þessi mál, vinna að því, að eftirlit verði gott með þessum hlutum.

Ég er áður búinn að tala um 6. lið till. í sambandi við þann 3.

Þá er 7. liður, og hljóðar svo: „Að Verzlunar-ráð Íslands og Samband isl. samvinnufélaga fái heimild til að skipa trúnaðarmenn, er taki við og athugi kærur, er fram kunna að koma frá innflytjendum út af úthlutun innflutningsleyfa, enda veitist þessum trúnaðarmönnum aðgangur að öllum gögnum og upplýsingum gjaldeyris- og innflutningsnefndar varðandi úthlutunina“.

—Hv. þm. talaði mikið um það, að ýmsar sögur gengju um framkvæmdir í þessu máli. Ég efast ekki um það, og ýmislegt af þessum sögum hefi ég heyrt sjálfur og oft gert mér far um að komast eftir því, hvað í þeim er hæft. Oftast nær hefir það verið litið, og oft ekkert. En hinsvegar ber ekki að loka augunum fyrir því, að í jafnumfangsmiklu máli og þessu hljóta að koma einhverjar misfellingar. Að þessu leyti mun það vera rétt, sem hv. þm. sagði. Nú er það hinsvegar svo, að fjármálaráðuneytinu, sem ættu að berast kvartanir um þessi mál eftir formlegum leiðum, hefir tiltölulega borizt litið af þeim, en hafi þær komið, hafa þær verið athugaðar, hvort þær séu á rökum byggðar. Ég skal upplýsa það út af þessari till. í 7. lið, að gjaldeyris- og innflutningsn. er að verulegu leyti skipuð með það fyrir augum, að eyða tortryggni af þessu tægi. Þess vegna hefi ég skipað í n. einn af þeim þrem mönnum, sem ég á að skipa án tilnefningar, mann úr hópi heildsala, er litur allt öðrum augum á þessi mál en sá flokkur, sem ég starfa fyrir. Þetta er gert beinlínis með það fyrir augum að eyða tortryggni, að einn maður úr þeirra hópi hafi aðstöðu til þess að fylgjast með störfum n. Og ég held, að það sé sú bezta trygging fyrir því, að ekki sé hægt að leyna hlutdrægni í framkvæmdinni, að skipa n. þannig. Því ég held, að þótt trúnaðarmaður væri settur til að athuga einstakar kærur, væri það mjög erfitt að komast til botns í þessu máli. Ég hefi svipað sjónarmið og hv. þm. Vestm., að það eigi að vera í n. sjálfri maður, sem geti fylgt með því, sem þar gerist, og upplýsi það, sem honum kann að þykja hlutdrægni. Þá geta líka stéttarbræður hans leitað til hans með sínar athugasemdir.

Ég hefi þráfaldlega rætt um þessi mál við fulltrúa frá Sambandi isl. samvinnufélaga og Verzlunarráði Íslands, og athugað þá gagnrýni, sem fram hefir komið, svo ég get ekki talið, að samstarfið sé eins erfitt og skilja má af ræðu hv. þm. Vestm. En mér finnst eins og málum er komið, að alveg sé ástæðulaus sú tortryggni, sem hv. þm. var að tala um. Hinsvegar get ég fyrir mitt leyti tekið til athugunar 7. lið, um að skipa þessa trúnaðarmenn, og fari svo, eins og mig grunar, að einhverjir vilji leggja til, að þessari till. verði vísað til ríkisstj., þá má að sjálfsögðu taka það til athugunar.

Ég kem þá að síðasta lið till., sem að vissu leyti gefur mikið tilefni til athugunar og umr. Þessi liður er þannig: „Að úthlutun bankanna á gjaldeyri til greiðslu á andvirði innfluttra vara verði á hverjum tíma í sem réttustum hlutföllum við úthlutun innflutningsleyfa, þannig að jafnt gangi yfir alla þá innflytjendur, sem

leyfi hafa fengið“. — Hv. þm. Vestm. talaði eiginlega fyrir þessum lið till. eins og hann væri um það, að þetta fyrirkomulag væri tekið upp við bankana, að gjaldeyri væri tryggður fyrir öllum gjaldeyrisleyfum á réttum tíma. En það er ekki það, sem þessi till. hljóðar um, heldur eingöngu um það, að bankarnir reyni að hafa sem fastasta reglu í þessu efni, og nauðsyn þess dregur enginn í efa. Ég hefi fengið kvartanir um það, að þessa sé ekki vandlega gætt. En það vita allir, að það er mikið vandaverk að starfa að þessum málum eins og nú er háttað, þar sem ekki er hægt að fullnægja eftirspurninni eftir gjaldeyrinum. Þá eru mörg sjónarmiðin, sem of langt er að fara út í hér. Ég hefi þráfaldlega rætt um þessi mál við báða bankana og ég get upplýst það, að nú einmitt þessa daga situr nefnd fulltrúa frá ráðuneytinu og frá báðum bönkunum, sem hefir sérstaklega með höndum að gera till. um framkvæmd sjálfra bankanna í þessu efni og hvernig best verði stýrt hjá árekstrum og sem réttlátast. Um þennan lið till. er því ekki nema gott eitt að segja, að komið hafi fram hér á þingi. En það hefir verið full athugun á þessu máli.

Þá hefi ég minnst á einstök atriði þessara till. og það, sem flm. hefir fært fram þeim til rökstuðnings. Og ég hefi bætt við um hvern lið, hvaða skoðun ég hefi á honum. En ýmisleg ummæli í ræðu hv. þm. Vestm. gefa mér tilefni til frekari athugunar í þessu máli. Þykir mér ekki nema gott að fá tækifæri til að bæta nokkru við. Hv. þm. Vestm. sló föstu, án þess að nokkuð nánari rök lægju fyrir, að innflutningshöftin hefðu ekki náð tilgangi sínum. Það sýndi gjaldeyrisástandið eins og það væri í dag. Áður en ég fer út í að ræða, hvort þessar fullyrðingar séu réttlátar, ætla ég að minnst örfáum orðum á gang þessara mála undanfarin ár.

Núv. ríkisstj. tók við völdum um mitt árið 1934. Í árslok 1934 og ársbyrjun 1935 voru sett ný gjaldeyrislög, og var þá reynt að bæta úr þeim ágöllum, sem fram höfðu komið í eldri l. við framkvæmd samkv. þeim. Þegar stj. setti löginn 1934, var að mestu fyrirsjáanlegt, hvernig fara myndi um framkvæmdirnar, þar sem búið var að miklu leyti að veita innflutningsleyfin á árinu, og að sumu leyti ráðið um hin. Og niðurstaða ársins 1934 var sú, að verzlunarjöfnuður var óhagstæður um 4 millj. Þannig var þá gjaldeyrisástandið 1934 mjög erfitt. Og það er enginn vafi á, að þá voru flestir innflytjendur búnir að nota sína möguleika til þess að fá lengdan gjaldfrest sinn, og bankarnir áttu ákaflega erfitt með yfirfærslur. Í ársbyrjun 1935 var tekið lán erlendis og flutt inn til landsins nokkurt lánsfé, og létti það nokkuð á þessu þá um skeið. En enginn vafi var á því, að þrátt fyrir það voru í ársbyrjun 1935, jafnvel eftir að lánið var flutt inn, ógreiddar ýmsar kröfur frá öðrum löndum, sem hefðu þurft að vera greiddar. Á árinu 1935 var fyrst starfað samkv. nýju l., og var þá verzlunarjöfnuður hagstæður um 2 millj. 300 þús. kr. Þó mun hafa verið flutt inn í landið nokkurt lánsfé til viðbótar því, sem flutt var inn í ársbyrjun. Var þá jöfnuðurinn rúmlega 6 millj. hagstæðari, en þó þyngri

róðurinn heldur en á árinu 1935, heldur en hið gagnstæða. Í ársbyrjun 1936 er mjög erfitt í þessu efni.

Árið 1936 var verzlunarjöfnuður hagstæður um 6 millj. 600 þús. kr. Þá var innflutt af Sogsláninu um 2 millj. kr., þannig að þá var til að ráðstafa upp í greiðslur hátt á 9. millj. Og á því leikur nánast enginn vafi, enda virtist eftir öllum skýrslum frá bænum og stofnunum, að á því ári myndi hafa staðið í stað um þessi viðskipti og gjaldeyrisástandið ekki versnað á árinu 1936. En hinsvegar eru ekki verulegar líkur til þess, að greitt hafi verið upp í eldri skuldasöfnun á þessu ári, svo neinu verulegu nemi a. m. k. Þannig standa þessi mál í ársbyrjun 1937, að erfðileikar frá 1934 og 1935 voru ennþá sjáanlegir í bönkunum. Á þeim skuldum, sem ekki var hægt að yfirfæra, þótt gjaldeyrisleyfi væru fyrir hendi.

Kem ég þá að árinu 1937. Á því ári var verzlunarjöfnuður hagstæðari en 1936, eða um 7 millj. og 200 þús. kr., og innflutt lánsfé nálægt einni millj. Þannig hafa þá verið til ráðstöfunar níu millj. í fullar greiðslur, ef allur útflutningur hefði verið greiddur inn. Og er þá mjög líklegt, að nokkuð hefði staðið í stað um ástandið frá því, sem það var í árslok 1936. En á árinu 1937 skeði svo það, að vegna þess, hvernig verðlaginu var háttað á heimsmarkaðinum annarsvegar og í Þýskalandi hinsvegar á ýmsum þýðingarmiklum vörum, neyddist stj. til þess að veita innflutningsleyfi á vörum til Þýskalands fyrir töluvert hærri upphæð en þaðan var greitt í vörum á árinu, og á þann hátt voru fluttar inn á vöruskiptareikninginn 2 millj. kr. af þessum hagstæða verzlunarjöfnuði. Hér við hætist svo það, að á síðari hluta ársins 1937 var til viðbótar lagt kapp á að reyna að eyða ríkismörkum af vöruskiptareikningnum, til þess að útflytjendur gætu fengið sína peninga með því að veita innflutnings- og gjaldeyrisleyfi með sem allra stýltum gjaldfrestum á vörum, og jafnvel engum, í stað þess, sem áður var nokkur gjaldfrestur þar eins og annarsstaðar. Og það varð til þess, að málið var sett í hnút. Í raun og veru var fest meira í vöruskiptum en 2 millj. kr.; það mun láta nærri 2½ millj. kr. Það kom því ekki til greiðslu á árinu 1937. Eins og ég hefi áður sagt, geri ég ráð fyrir, að það myndi hafa staðið nokkurnvegin í stað með þeim rúmum 8 millj. hagstæðari verzlunarjöfnuði, ef allt hefði komið til borgunar. Þá hefði afleiðingin orðið sú, að í árslok 1937 hefðu safnast fyrir ógreiddar kröfur, sem nema þeirri upphæð, sem fest hefir verið á vöruskiptareikning.

Allar skýrslur benda í sömu átt, að þessi viðbót á árinu 1937 sé mjög ámóta og þær upphæðir, sem féllu úr þeim frjálsa gjaldeyri og frjálsu viðskiptum og urðu fastar. Það má náttúrulega spyrja, hvers vegna sé þá veitt svona mikið útflutningsleyfi á Þýskaland, hvers vegna svona mikið af vörum sé þangað flutt, þegar menn mættu svona illa við því að missa þennan frjálsa gjaldeyri. Og þetta er ekki nema eðlileg spurning. Þá er í fyrsta lagi því að svara, að menn gerðu ekki ráð fyrir, að þessi

innkaup í Þýskalandi myndu reynast eins erfið, þ. e. a. s. þessara peninga yrði eins sárlega saknað úr umferð eins og raun varð á. Menn reiknuðu með því, þegar fór að liða á árið, að hraðari sala og herra verð yrði á þeim vörum, sem fyrir lágu í landinu, eins og sildarolíu. En von manna í þessu efni brást mjög hrapalega, og þess vegna hefir það orðið miklu tilfinnanlegra en ella, að þessi frjálsi gjaldeyri festist þarna inni. Aðalatriðið er, að verð á þeim vörum, sem féllu til útflutnings síðari hluta ársins í Þýskalandi, er miklu herra en annarsstaðar. Vildi stj. því ekki taka á sig ábyrgðina af slíkri verzlun. Nú er það engin furða, þótt það hafi verið áberandi erfitt ástand, þegar 2—3 millj. kr. af föllum kröfum, sem ekki var hægt að greiða, lágu fyrir í bönkum landsins, og óskir um, að þær væru yfirfærðar. Og þetta verður þeim mun meira áberandi, sem þessar kröfur eru í margra höndum, því það eru svo margir, sem selja engar vörur. Og eins og ég hefi áður sagt, er ástandið frá 1933 og 1934 þannig, að menn voru búnir að fá verzlunarlán, sem undir öllum eðlilegum kringumstæðum var hægt að hugsa sér að fengist. Og þess vegna kemur þetta sem hrein viðbót við þær yfirfærslur, sem ekki var hægt að verða við. Nú er þess vegna sýnilegt, að enn þrengist um yfirfærslurnar, þegar hér við hætist, að sildarolíu hefir mjög fallið í verði frá því, sem hún var á árinu 1937. Það veit enginn um það fyrirfram frekar en vant er, hvernig verði með afkomu ársins 1938 að öðru leyti, og það er eins og ég hefi áður bent á hér á Alþingi, sérstaklega í sambandi við fjárlagaræðuna, að það er hin mesta ástæða til þess að fara varlegar í þessu efni en nokkru sinni fyrr.

Ég ætla nú að draga saman þær ráðstafanir, sem hafa ýmist verið gerðar eða hljóta að verða gerðar til þess að mæta þessum örðugleikum.

Á síðasta þingi var nokkuð fyrirjáanlegt, að það myndi verða ákaflega þungt fyrir fæti, a. m. k. framan af árinu, og sennilega ákaflega erfitt árið 1938 að þessu leyti. Þá voru gerðar nokkrar ráðstafanir, sem höfðu óbein áhrif á þessi mál. Og þá fyrst, við afgreiðslu fjárl. á síðastl. hausti, var reynt að draga sem mest úr fjárveitingum til þeirra framkvæmda, sem kostuðu beinlínis erlendan gjaldeyri: sama sem engar trébrýr, lítið af simalínunum, og aðrar framkvæmdir, sem kostuðu gjaldeyri, settar mjög lágt með tilliti til þessa gjaldeyrisástands, sem fyrirjáanlegt var. Aftur á móti var frekar lagt til þeirra framkvæmda, sem minni gjaldeyri kostuðu beinlínis. Og sjálfsagt verður að hafa sömu reglu við afgreiðslu fjárl. fyrir árið 1939.

Þá voru á síðasta þingi gerðar ýtarlegar ráðstafanir með nýrri tekjuöflun til ríkissjóðs, til þess að ná tullum greiðslujöfnuði á fjárl., þannig að hægt væri að borga ríkisskuldarnar um það, sem nemur föstum afborgunum, án nýrrar lántöku. Og ef þetta tekst, sem maður vonar, þá er ekki vafi á, að það hefir líka sín áhrif í þá átt að hjálpa til að vega upp þessa erfiðleika gjaldeyrisástandsins, því að eitt höfuðskilyrðið

fyrir því, að hægt sé að halda gjaldeyrisverzluninni í sæmilegu lagi, er það, að ekki sé halli á ríkisrekstrinum.

Þá voru í 3. lagi gerðar ráðstafanir — sem einnig verkuð í sömu átt — til þess að ríkisstj. tæki f. h. ríkissjóðs innanlandslán, til þess að greiða upp lausaskuldir ríkisins innanlands. Að visu er ekki hægt að gera ráð fyrir, að þessi lántaka fari fram öðruvísi en smátt og smátt. Ég býst við, að hún taki a. m. k. 3 ár. vegna þess að við erum kapital-fátækir. Þetta mundi líka verka í þá átt að létta gjaldeyrisverzlunina, ef lántakan yrði að einhverju leyti framkvæmd á þessu ári, sem gera verður ráð fyrir.

Þá voru á síðasta þingi gerðar ráðstafanir til þess að afla fjár til nýmæla í sjávarútveginum um hendur fiskimálan., og er þess vænt, að með áframhaldandi starfi í þá átt að koma upp nýjum atvinnufyrirtækjum og finna nýjar framleiðsluaðferðir verði hægt að auka útflutninginn og þannig draga úr gjaldeyrisvandræðunum smátt og smátt.

Þetta eru þá þær ráðstafanir, sem gerðar voru á síðasta þingi, með þetta erfiða ástand sérstaklega fyrir augum, og sem allar að sjálf-sögðu, ef þær heppnast, verka í eina og sömu áttina, sem sé að daga úr þessum erfiðleikum.

Jafnframt þessu hefir verið rætt um það við innflutnings- og gjaldeyrisnefnd, að með beinum ráðstöfunum hennar verði að draga úr innflutningi ársins 1938, eins og frekast er hugsanlegt, takmarka eða banna algerlega alla óþarfa vöru, og takmarka innflutning á almennt nauðsynjavöru sem mest, en þó þannig, að ekki þurfi að gripa til almennrar skömmtnunar.

Þá hefir og verið rætt um það við innflutnings- og gjaldeyrisnefnd, eins og ég lét getið í framsöguræðu fjárl., að ekki yrði hjá því komið að draga úr innflutningi til ýmsra framkvæmda, sem menn gjarnan hefðu viljað, að hægt væri að framkvæma, en ekki geta talizt verulega nauðsynlegar eða óumflýjanlegar, og ég geri ekki heldur ráð fyrir, að hægt verði að fara eins djúrt í leyfisveitingar til innflutningsvara nýrra iðnaðarfyrirtækja eins og gert hefir verið, nema þá að sérstakur gjaldfrestur komi þar til greina. En hinsvegar hefi ég rætt um það við nefndina, að innflutningur til þeirra fyrirtækja, sem skapa útflutningsverðmæti eða létta fljótlega undir með gjaldeyrisverzluninni, yrði látinn sitja sem mest í fyrirrúmi.

Þessar eru þá þær beinu eða óbeinu ráðstafanir, sem ýmist hafa verið gerðar eða verið er að framkvæma gegnum starfsemi innflutnings- og gjaldeyrisnefndar, og sem ætlað er, að dragi úr innflutningi ársins 1938 og skapi sem hagstæðastan verzlunarjöfnuð á því ári. Og á þessu er því meiri nauðsyn, sem það er vitað, að greiðslur til afborgana og vaxta á lánum fara vaxandi frá því, sem verið hefir. T. d. kemur fyrsta greiðsla af Sogsláninu til útborgunar 1938, og nokkur fleiri lán, í viðbót við það, sem áður var.

Ég geri ráð fyrir, að ef enginn innflutningur lánsfjár á sér stað 1938, þá muni ekki af því veita, að verzlunarjöfnuðurinn verði hagstæður

um einar 10 millj. kr., til þess að haldið yrði í horfinu um gjaldeyrisverzlun ársins út af fyrir sig. Og sjá því allir, að það er hin mesta nauðsyn á, að framkvæmdir verði gætilegar í þessum eignum. En nú getur náttúrulega enginn sagt, hvort takast muni að ná þessu marki, því að við rennum eins og áður blint í sjóinn um það. sem mestu máli skiptir, þ. e. a. s. útflutninginn, en ýmislegt bendir til þess, að horfur í þeim eignum séu ekki sem verstar, ef aflabrögð verða í góðu lagi. En þó er þar einn skuggi á, og það er verðfallið á sildaroliunni. — Það er sem sagt ekki hægt að segja neitt um þetta fyrirfram með neinni vissu, en þær ráðstafanir, sem ýmist hafa verið gerðar eða er verið að gera, auka líkurnar fyrir því, að sæmilegur árangur náist.

En þá er ein spurning, sem vaknar í hugum manna alveg eðlilega. Og hún er sú: Hvað verður um þær greiðslur — þ. e. a. s. ef þessi niðurstaða næst 1938 —, sem nú eru ógreiddar í hönkum landsins? Í sambandi við þetta vildi ég geta þess, að ef nú á þessu ári tækist að ná í jöfnuð með þessum ráðstöfunum, og ef þess væri um leið vandlega gætt að leyfa ekki meiri útflutning á vörum til Þýskalands heldur en hægt er að fá þaðan aftur, þá getum við átt von á því að þíða þar a. m. k. 2 millj. kr. á ári, sem kæmu þar til afnota tilsvarendi upphæð í frjáls- um gjaldeyri og gætu gengið til þess að greiða þessar skuldir, sem fyrir liggja. En að öðru leyti er þetta mál til sérstakrar umræðu milli ríkisstj. annarsvegar og bankanna hinsvegar, og er ekki tímabært að fara nánar út í það á þessu stigi. En ég vil bara benda á það í þessu sambandi, að við rannsókn, sem ég hefi látið fram fara á hinum einstöku föstu samningsbundnu skuldum við útlönd, hefir komið í ljós, að fastar afborganir af þeim eru um 5 millj. kr. á ári, og að sum þessara lána eru til óeðlilega stutts tíma. Og þá þarf að taka til athugunar — bæði í sambandi við það, hvernig losna skuli við þær lausaskuldir, sem safnast hafa, og eins í sambandi við það, hvernig takast muni að ná greiðslujöfnuði framvegis —, hvort í það skuli ráðizt að reyna að fá einhverjum af þessum lánum, sem eru til stutts tíma, breytt í lengri lán. En þessi hlið málsins liggur einnig til athugunar, og er því ekki tímabært að fara nánar inn á hana að svo komnu máli.

Ég hefi þá í eins stuttu máli og mér er unnt rakið ganginn í þessum eignum og skýrt frá því, sem verið er að gera til þess að reyna að skapa leiðir út úr þessum vandræðum.

En áður en ég lýk máli mínu, ætla ég að koma sérstaklega inn á þá fullyrðingu hv. þm. Vestm., að erfiðleikar þeir, sem nú standa yfir, stafi af því, að gjaldeyrishöftin hafi ekki náð tilgangi sínum. Og einustu rökin fyrir þessu hjá hv. þm. voru þau, að ástandið væri erfitt í dag. Ef þessi röksemdafærsla ein út af fyrir sig ætti að vera nægjanleg, þá bendir það til þess, að hv. þm. Vestm. hefir þann skilning á þessum málum, að gjaldeyrishöftin ættu alltaf og væru ein nægileg til þess að skapa góða afkomu fyrir þjóðina út á við, hvernig svo sem allt veltist og öllu öðru væri háttað. En þetta

er náttúrlega fjarri öllu lagi. Það er vitanlegt, að gjaldeyrishöftin geta ekki náð nema að vissu marki. Með þeim er hægt að útiloka alla óþarfa vöru, en með þeim einum er ekki hægt að útiloka nauðsynjavöru. Þá yrðu að koma til aðrar ráðstafanir, eins og skammtanir eða eitthvað þess háttar, sem ekki hefir verið gripið til áður. Og síðast en ekki sízt: innflutningshöftunum hefir ekki verið beitt þannig, að stöðvuð hafi verið sú framþróun í atvinnulífi landsmanna, sem átt hefir sér stað undanfarið í byggingu nýrra iðnfyrirtækja. Það hefði náttúrlega verið hægt að stöðva þessi fyrirtæki, en ég býst ekki við, að það hefði verið talið rétt, eins og á hefir staðið.

Ég ætla að nefna nokkur dæmi, til þess að sýna, hver árangur gjaldeyrishaftanna hefir verið. Og eftir að frá þeim hefir verið skýrt, býst ég ekki við, að nokkur geti haldið því fram, að gjaldeyrishöftin út af fyrir sig hafi ekki náð tilgangi sínum.

Síðustu 10 árin áður en verulega var farið að takmarka við okkur saltfiskssöluna til Suðurlanda, nam vöruinnflutningur hingað til landsins að meðaltali 11 millj. kr. hærri upphæð heldur en hann hefir numið 3 síðustu árin, og þó voru gjaldeyrishöft 3 af þessum 10 árum. M. ö. o., það hefir tekizt að lækka innflutninginn á síðustu 3 árum um að meðaltali 11 millj. kr. á ári frá því, sem hann var 10 árin þar á undan. Og með þessu er þó ekki nema hálf-sögd sagan um hinn raunverulega árangur innflutningshaftanna, því að með innflutningi þriggja síðustu ára er talið efni og vélar til iðnaðarfyrirtækja og nýrra framleiðslufyrirtækja, sem samkv. skýrslum hagstofunnar hafa numið nærri því eins miklu og verðmæti innflutningsvara til hliðstæðra fyrirtækja, sem sett voru á stofn á 10 árunum þar á undan. M. ö. o., innflutningsverðmæti slíkra vara hefir þrefaldast á síðustu árum.

Við skulum því ekki vera neitt að deila um það, hvort árangurinn af innflutningshöftunum hafi orðið mikill eða ekki, því að hann hefir áreiðanlega orðið eins mikill og menn gátu gert sér vonir um í upphafi. — Hitt er annað mál, að gjaldeyrisástandið er erfitt í dag, en það er ekki vegna þess, að innflutningshöftin hafi ekki náð tilgangi sínum, heldur vegna þess, að það hefir reynzt erfitt að færa innflutninginn saman, bæði til þess að mæta þeirri miklu lækkun, sem orðið hefir á útflutningi landsmanna, og eins til þess að mæta minnkandi innflutningi lánsfjár síðustu 3 árin frá því, sem áður var. Það er staðreynd, að síðustu 3 árin hefir verzlunarjöfnuður okkar verið meira en helmingi hagstæðari heldur en 10 árin þar á undan, þó að visu þá hafi verið það, sem kallað er betra gjaldeyrisástand, en það var vegna þess, að þá var mokað inn erlendu lánsfé, en ekki vegna hins, að vöruviðskipti þjóðarinnar væru í hagstæðara formi heldur en nú hefir verið.

Mér skildist á hv. þm. Vestm., að í því, sem hann sagði um innflutningshöftin og gjaldeyrisástandið, ætti að felast einskonar áskun til þeirra, sem með þessi mál hafa farið, um það, að þeir hafi ekki reynzt nógu skeleggir í fram-

kvæmdinni, og þá sennilega ekki gengið nógu langt í því að skera niður innflutninginn. En mér finnst þetta koma úr hörðustu átt, þar sem flokkur þessa hv. þm. hefir alltaf reynt að gera framkvæmd innflutningshaftanna eins erfiða og hann hefir getað. Það má náttúrlega ef til vill segja, að ganga hefði mátt lengra í niðurskurðinum á undanförunum árum heldur en gert hefir verið. En ég fullyrði, að það hefði ekki verið hægt, nema með því að taka annaðhvort upp nauðsynjavöruskömmtun eða með því að stöðva eða takmarka mjög verulega byggingu nýrra iðnaðarfyrirtækja. Því að þótt það sé rétt, að mörg af þessum fyrirtækjum hafi verið sett á stofn fyrir erlent lánsfé, með löngum gjaldfresti, þá er hitt líka rétt, að mjög mörg þeirra hafa verið sett upp án þess að nokkurt erlent lánsfé hafi komið til greina, og hefir þetta mjög þyngt á gjaldeyrisverzlun undanfarinna ára.

Ef þannig á að deila á mína framkvæmd í þessum málum, eða þann þingmeirihl., sem að þeim hefir staðið, og kenna honum um þau vandræði, sem fyrir liggja, þá verður það ekki gert með öðrum áskunum en þeim, að innflutningurinn hafi ekki verið skorinn nógu niður, en það verður ekki gert með neinum rökum af þeim, sem alltaf hafa lýst því yfir sem sinni skoðun, að of langt hafi verið gengið í því efni.

**Skúli Guðmundsson:** Hæstv. fjmrh. hefir nú tekið rækilega til meðferðar þessa þáttill., sem hér liggur fyrir, og um leið svarað framsögu-ræðu hv. þm. Vestm., 2. flm. frv. En ég vil þó fara nokkrum orðum um málið, bæði einstaka-liði þessarar þáttill. og einnig einstök atriði, sem fram komu í ræðu hv. þm.

Í 1. lið þessarar þáttill. er þess krafizt, að innflutningur á kornvöru og nýlenduvöru verði gefinn frjáls frá næstu áramótum. Og er þessi krafa rökstudd með því, að þýðingarlaust sé að hafa nokkra takmörkun á innflutningi þessarar vöru, vegna þess að komið hafi í ljós, að innflutningur á henni hafi á undanförunum árum verið veittur eftir neyðsluþörfum landsmanna. Þetta mun að miklu leyti vera rétt, þ. e. a. s., það hefir ekki verið skorinn niður innflutningur á þeim vörutegundum, sem notaðar hafa verið til manneldis, en hitt vil ég fullyrða, að ef engar hömlur hefðu verið á innflutningi þessarar vöru undanfarið, þá hefði korninnflutningurinn orðið miklu meiri en hann hefir reynzt samkv. þeim skýrslum, sem hv. þm. Vestm. var að lesa upp í sinni ræðu. Mér er sem sé kunnugt um, að það hefir í mörgum tilfellum verið dregið mjög úr innflutningi á erlendu skepnufóðri frá því, sem heðið hefir verið um. Nú er því ekki að neita, að það getur verið óhjákvæmilegt að flytja inn eitthvað af kornvöru til skepnufóðurs á ýmsum tímum, og hefir enda alltaf verið gert, en ég álit þó nauðsynlegt að hafa á því nokkra takmörkun, því að við vitum, að það er svo með margar landbúnaðarvörur nú, að takmarkað er, hvað hægt er að selja mikið af þeim, bæði innanlands og erlendis, og sumar er erfitt að selja nema í þeim löndum, sem aðeins greiða andvirðið í vörum. Það

getur því verið í mesta máta óhyggilegt að flytja ótakmarkað skepnufóður inn frá útlöndum, til þess á þann hátt að auka mjög framleiðslu á landbúnaðarvörum, sem erfitt er að koma í verð. En þetta er bara önnur hlið málsins. Hin hliðin er sú, að það væri í raun og veru ekkert vit í því að gefa þennan innflutning frjálsan, vegna þess að eins og nú stendur og háttað hefir verið undanfarið, þá er nauðsynlegt að beina kaupunum til ákveðinna landa, til þess á þann hátt að skapa markaðsmöguleika fyrir íslenskar afurðir þar. Þannig hefir innflytjendum á undanförmum árum verið gert að skyldu að kaupa allt kaffi, sem til landsins flyzt, frá Brazíliu, og einnig hveiti að einhverju leyti frá ákveðnu landi. Er þetta m. a. fyrir mjög ákveðna ósk Sölusambands ísl. fiskframleiðenda, sem hefir lagt á það ríka áherzlu, að þessar vörur væru keyptar í þessum ákveðnu löndum, til þess að greiða á þann hátt fyrir sölu íslensks fisk þar. — Þó að ekki væri öðru til að dreifa en þessu, þá er þar um svo mikið atriði að ræða, sem ekki er hægt að ganga framhjá, og fyrir þá sök væri það óhæfa, að þessu væri sleppt alveg lausu, eins og hér er farið fram á.

Í 2. lið till. er farið fram á, að breytt sé starfsreglugerð gjaldeyris- og innflutningsnefndar og önnur ný gefin út. Það kom skýrt fram í ræðu hv. þm. Vestm., hvaða atriði það er í þessari starfsreglugerð, sem hann sérstaklega telur athugasemjufullt, og það er ákvæðið um, að kaupfélög og pöntunarfélög skuli fá, ef þau krefjast þess, innflutning, sem reiknaður sé út eftir félagsmannatölu og tölu heimilismanna hjá þeim, miðað við fjölda landsmanna í heild. Þetta ákvæði var, eins og hæstv. fjmrh. hefir skýrt, sett með það fyrir augum að tryggja það, að landsmenn væru á hverjum tíma sjálfráðir um, hvernig þeir höguðu sínum viðskiptum, hvort þeir verðu við kaupmenn eða kaupfélög. Gegn þessu komu strax í upphafi ákveðin andmæli frá kaupsýslumönnum, og yfirleitt frá Sjálfstfl., sem til skamms tíma hefir heimtað breyt. á þessu, þannig að úthlutun innflutningsleyfa yrði einungis miðuð við fyrri innflutning verðlananna. Og í samræmi við þessa skoðun þeirra fluttu þessir sömu hv. þm., sem nú flytja þessa þáttill., frv. um svipað efni á síðasta þingi. Og þá var, eins og hv. þm. Vestm. tók fram, í þeirri upphaflegu till., eins og hún var orðuð, krafist breyt. í þessa átt, þannig að innflutningurinn yrði miðaður við fyrri innflutning einstakra verðlana. En þeir munu þó, þessir hv. þm., við nánari athugun hafa komizt að þeirri niðurstöðu, að þetta væri ekki sanngjarnt. Þess vegna báru þeir fram á síðasta þingi brtt. við þessar till. sínar þá, sem var þannig, ef ég man rétt, að till. þeirra þá urðu við breytinguna svipaðar þeirri þáttill., sem nú liggur hér fyrir. Enda virtist mér það koma greinilega fram í ræðu hv. þm. Vestm., að hann er mér að miklu leyti sammála um þetta atriði einmitt, nú orðið a. m. k. Hann sagði í sinni ræðu, að borgararnir æsktu þess helzt að vera frjálsir í því efni, hvort þeir hafi viðskipti við kaupmenn eða kaupfélög. Og ég gat ekki skilið hann öðruvísi en að hann áliti, að þetta ætti þannig að vera.

Ég er honum sammála um þetta. Einmitt þegar hann er kominn á þessa skoðun, breytir hann þáttill. sinni frá síðasta þingi. En þegar hann viðurkennir, að þetta eigi að vera aðalregla, eins og ég viðurkenni, að landsmenn eigi að vera frjálsir um það, hvernig þeir hagi sínum viðskiptum, þá get ég ekki skilið, hvers vegna hann er ekki fylgjandi höfðatölureglunni. (JJós: Þegar hún er látin gilda bara fyrir annan aðiljann). Hv. þm. nefndi sem dæmi, að eitthvert kaupfélag hefði 100 meðlimi í dag, en hefði svo 200 meðlimi að ári, og þá fengi það aukinn sinn innflutning í réttu hlutfalli við það, tvöfaldaðan. En það má eins snúa þessu við. Kaupfélag, sem hefir í dag 200 meðlimi og fær innflutning samkv. því, hefir svo á næsta ári 100 meðlimi. Þá verður minnkaður innflutningur þess kaupfélags um helming.

2. liður þessarar þáttill. er þannig orðaður, að ef hann er tekinn bókstaflega eftir orðanna hljóðan, þá efast ég um, að framkvæmd hans yrði á þann hátt, sem flm. ætlast til. Þar segir (með leyfi hæstv. forseta): „Að núverandi starfsreglugerð gjaldeyris- og innflutningsn. verði úr gildi felld og ný reglugerð gefin út, þar sem m. a. öllum kaupmönnum, smásölum sem heildsölum, séu tvímælalaust tryggð sömu réttindi til innflutnings og pöntunar- og kaupfélögum, ...“ Hver er þá þessi réttur, sem pöntunarfélög og kaupfélög hafa nú? Hann er sá, að þau eiga að fá á hverjum tíma innflutning handa sínum eigin félagsmönnum. En þau hafa haft allmikil viðskipti við utanfélagsmenn. En slík viðskipti eru ekki tekin til greina við úthlutun innflutningsleyfa, heldur aðeins viðskipti þeirra við kaupfélagsmenn. M. ö. o., þau fá innflutning bara handa eigendum kaupfélaganna. Og ef ætti að taka bókstaflega það, sem er í þessum 2. lið þáttill., þá er ekki hægt að skilja þetta öðruvísi en svo, að kaupmenn ættu aðeins að fá innflutning handa sér og sínum fjölskyldum, því að það er sami réttur og kaupfélögin hafa nú. Ég býst ekki við, að þetta sé meaning hv. flm. þáttill. Ég býst við, að kaupmönnum þætti þetta lítill skerfur.

Svo segir hv. flm. í framhaldi af þessu (í 2. lið þáttill.): „og réttur þeirra neytenda, sem kjósa að skipta við kaupmannaverðlanir, sé viðurkenndur til jafns við rétt annara neytenda“.

Nú skulum við taka sem dæmi, að það væri reiknað út eftir félagsmannatölu hjá kaupfél., að ¼ landsmanna væri meðlimir í kaupfélögum, að meðtöldum heimilismönnum þeirra kaupfélagsmanna, sem eru heimilisfeður, og nú færi gjaldeyris- og innflutningsnefnd eftir núgildandi reglum um úthlutun innflutningsleyfa. Þá fengju kaupfélögin ¼ hluta allra innflutningsleyfa, en kaupmenn afganginn, ¾ hluta. Þá get ég ekki séð, hver munur er á rétti neytenda þeirra annarsvegar, sem skipta við kaupfélög, og þeirra hinsvegar, sem skipta við kaupmenn. Ég fæ þess vegna ekki skilið meininguna, sem liggur á bak við þennan 2. lið þáttill. Aðalatriðið er þetta, að hv. þm. Vestm. lýsti því yfir í sinni ræðu, að hann teldi, að það ætti svo að vera, að borgararnir, sem hann svo nefndi, ættu að vera frjálsir um það, hvort

þeir verzlðu við kaupmenn eða við kaupfélög. Og það er ekki hægt að ná því marki með öðru en því, að innflutningur kaupfélaganna og kaupmanna færist til eftir því, hve margir þátttakendur eru í kaupfélögunum á hverjum tíma.

Þá er það aðeins einn liður þarna enn, sem ég vil fara um nokkrum orðum, þ. e. 7. liðururinn, um að Verzlunarráð Íslands og SÍS fái heimild til þess að skipa trúnaðarmenn til þess að athuga kærur, sem fram kunna að koma út af framkvæmd þessara l. Ég vil undirstrika það, sem hæstv. fjmrh. gat um, að þetta ætti að vera óþarft, vegna þess að nú er einn af nefndarm. í gjaldeyris- og innflutningsnefnd heildsali hér í bænum, sem er þátttakandi í Verzlunarráði Íslands. Kaupmenn eiga greiðan aðgang að honum með kærur, sem þeir vilja koma á framfæri. Og hann ætti að geta kynnt sér málin og séð um, að þeir (kaupmenn) séu látnir njóta réttar síns.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fara um þetta fleiri orðum. En ég vil leggja mjög ákveðið á móti því, að þessi þáttill. verði samþ. En það eru þó einstaka atriði í henni, sem gætu komið til athugunar. Og ég tel, að hæstv. ríkisstjórn sé mjög vel treystandi til þess að athuga það, sem ástæða væri að taka til greina í þáttill. Geri ég það því að till. minni, að málinu verði vísað til ríkisstjórnarinnar.

**\*Flm. (Jóhann Jósefsson):** Ég held, að ég verði fyrst að snúa mér að því, sem hv. þm. V.-Húnv. lagði til þessara mála. Það var nú að visu ekki mikið fram yfir það, að gera það að till. sinni, að þessu máli yrði vísað til ríkisstj. Þó get ég ekki með öllu látið hans „fagmanns“-aths. (getur maður vist sagt) fara algerlega framhjá mér. Hv. þm. V.-Húnv. heldur því fram, þrátt fyrir það, að ég sýndi með greinilegri skýrslu, byggðri á Hagtiðindunum, að kornvöruinnflutningur hefði vaxið og nýlenduvöruinnflutningur hefði vaxið í tíð haftanna, að höftin hafi samt sem áður dregið úr þessum innflutningi; og visar hann um það til þess, að menn hafi ekki fengið eins mikil leyfi í öllum tilfellum fyrir innflutningi þessara vara eins og þeir hafi viljað fá. Það hlýtur hv. þm. að vita, að í því felast engin rök gegn þeim staðreyndum, sem fyrir liggja í skýrslum Hagtiðindanna, því að þær sýna ljóslega, að innflutningur á þessum vörutegundum, kornvörum og nýlenduvörum, hefir vaxið hlutfallslega, miðað við fólksfjölgun á þessu tímabili. Hitt er svo aftur allt annað mál, þó að einhver kaupmaður eða kaupfélag eða innflytjandi yfir höfuð að tala hafi í einhverju einstöku tilfelli óskað eftir að fá innflutta 100 sekki af mjöli, þar sem n. hefir viljað leyfa aðeins 50. Það hagar ekkert við þessu máli. Þessir sömu menn, sem hafa beðið um kornvöruinnflutningsleyfi hærri en innflutningsn. hefir viljað veita, þeir hafa sennilega gert það mest vegna þess, að þeirra innflutningur á öðrum sviðum hefir verið svo niður skorinn, sem hann í mörgum tilfellum er. Og hinsvegar hafa þær kröfur, sem til þeirra hafa verið gerðar af bæjum og ríki, og þeirra tilkostnaður við fólksald og því um líkt gert það að verkum, að þegar menn fá

ekki að flytja inn ákveðna vöru, þá leitast menn við að fá að flytja inn meira af annari vöru, til þess að halda við sinu starfi og standa undir þeim álögum, sem þeir eiga að svara.

Ég held, að hv. þm. V.-Húnv. hafi svo ekki minnst á í þessu sambandi — næst þessu með kornvörurnar — annað en 2. lið þáttill., um starfsreglugerðina. Og fyrst vildi sá hv. þm. halda fram, að starfsreglugerðin væri svo fullkomin nú, sú, sem starfað er eftir, að engin þörf væri á að breyta henni. En að öðru leyti virtist hann vilja gera villu úr orðalagi þessrar till. og sagði, að ef hún væri skilin bókstaflega, þá mætti lesa út úr þessum lið, að við færum fram á, að kaupmannaverzlanir, ef þær ættu að vera jafnréttáar kaupfélögum, fengju aðeins innflutning handa eigendum þeirra og kannske þeirra skylduliði. Svo þegar hv. þm. lagði það á sig að lesa greinina til enda, þá kom hann að því, að við förum fram á, að réttur þeirra neytenda, sem skipta við kaupmannaverzlanir, sé ekki gerður lakari en hinna, sem skipta við kaupfélög. Og það er það, sem farið er fram á í þessari gr. Og þó að orðalagi till. hafi verið mjög svo stillt í hóf með að fara fram á jafnrétti við kaupfélögin, þá er það alls ekki til of mikils mælt, sem þar er farið fram á. Því að þessum hv. þm. er kunnugt um það frá sinu fyrrv. embætti, að kaupfélögin hafa setið að miklu betri úthlutun í ýmsum atriðum heldur en kaupmannaverzlanirnar. Ég skal ekki í þessu sambandi fara neitt inn á þá meginmeinelöku hjá þessum hv. þm., sem hann náttúrlega hefir tekið í arf frá sínum lærifeðrum, að kaupmannastéttin í landinu sé einskis virði og eigi engan rétt á sér, en ég kem að því í öðru sambandi. En hitt er vitað, að það hefir verið gengið svo langt í að misbeita valdi gjaldeyris- og innflutningsn. á kostnað þeirra manna í landinu, sem teljast til kaupmannastéttarinnar, að það er mjög hóflega í sakir farið, þegar maður mælist til þess, að sú stétt megi halda sama rétti og nýir menn, sem hlaupa inn í þessa atvinnugrein í skjóli þeirra kenninga, sem hæstv. fjmrh. hefir nú tileinkað sér og hv. þm. V.-Húnv. hefir verið svo ötull í að framkvæma. Ég skal, til þess að sýna fram á nokkur skýr dæmi, benda á það, að þegar í upphafi var inn á þá braut farið að miða innflutninginn á vefnaðarvörum (þ. e. úthlutun á honum) við innflutning árána 1929—1931, þá er rétt að lýsa því, samkv. því, sem um það liggur fyrir og opinberlega hefir verið haldið fram og ekki afsannað, hvernig það hefir gengið undir stjórn þessa hv. þm. Á þessu tímabili, 1929—1931, var allur innflutningurinn á vefnaðarvörum til landsins um 10 millj. kr. árlega. Svo árið 1936 er þessi innflutningur mjög takmarkaður. Þá veitti gjaldeyris- og innflutningsn. innflutningsleyfi fyrir vörum af þessu tægi fyrir um 4½ millj. kr., eða sem svarar 45% af meðaltali árána 1929—1931. Við því er ekkert að segja. Þessi innflutningur var skorinn niður í 45%, og þá hefði maður getað búizt við, að allir innflytjendur í landinu hefðu þá fengið sin 45%, miðað við innflutning árána 1929—1931. Það nærtækasta dæmi, sem hægt er að fá til þess að benda á framkvæmd

þessara mála, eru þau leyfi, sem SÍS fékk fyrir innflutningi þessara vara árið 1936, þegar allir innflytjendur áttu að vera skornir niður í 45% um innflutning á þessum vörum. SÍS fékk þá leyfi fyrir vefnaðarvöruinnflutningi fyrir ca. 639 þús. kr. Ef það hefði ekki átt að bera þarna betri hlut fá borði heldur en kaupmenn, þá hefði vefnaðarvöruinnflutningur SÍS árin 1929—1931 átt að vera að meðaltali á ári fyrir um 3,6 millj. kr. En slíkt nær ekki nokkurri átt, þegar þess er gætt, að árið 1931 t. d. nam allur innflutningur innflutningsdeildar SÍS 3,8 millj. kr. M. ö. o., kvóti SÍS af vefnaðarvörum er því aðeins réttur, að megnið af innflutningi innflutningsdeilda SÍS árin 1929—1931 hafi verið vefnaðarvara.

En það er ekki aðeins á vefnaðarvöruinnflutningi, sem hlutur kaupmanna hefir verið fyrir borð borinn, heldur hefir það átt sér stað um svo að segja alla flokka innflutningsins. Því fór fjarri að kaupmenn fengju þann kvóta, sem þeim bar af vefnaðarvöruinnflutningnum 1936, miðað við árin 1929—1931, eða 45% af öllum vefnaðarvöruinnflutningnum að krónutölu 1929—1931, heldur fengu þeir í þess stað aðeins 18% af þeirra fyrri innflutningi á þessum vörum, eða m. ö. o. ekki helming af því, sem þeim í raun og veru bar.

Ég hefi þessar tölur hér fyrir framan mig og hefi marglesið þær í Hagðiðindunum. Og ég veit ekki til, að hv. þm. V.-Húnv. hafi getað afsannað, að þar sé farið með rétt mál. Það er náttúrliga eitt að setja reglu, en það er annað, hvernig henni er heitt.

Hv. þm. V.-Húnv. segir, að það sé skritið af mér að viðurkenna það og halda því fram, að hver maður eigi að vera frjálfs um það að verzlara þar, sem hann óskar eftir að verzlara, en að ég vilji þó ekki viðurkenna höfðatöluregluna. Það getur hugsast, að sú höfðatöluregla væri til, sem hægt væri að samrýma við þessa skoðun. En sú regla, sem framkvæmd hefir verið um þessi mál af gjaldeyris- og innflutningsn., er ekki samrýmanleg þessari skoðun, og sú framkvæmd byggir hafi verið mest fyrir atbeina þessa hv. þm. (SkG). Því að það verður að líta á það, að aukning sú, sem höfðatölureglan hefir veitt ýmsum kaupfélögum viðsvegar um land um innflutning, hefir átt sér stað á kostnað annara innflytjenda, þannig að þeirra hlutur hefir verið niðurskorinn alveg að órannsökuðu máli, vegna þess að gjaldeyris- og innflutningsn. hefir litið svo á, að ein verzlun þyrfti, vegna aukinnar meðlimatölu, að fá meira magn af vörum flutt inn.

Það sjá allir, hvert þetta stefnir. Það stefnir ekki að öðru en því, sem er sjálfsagt meira eða minna ljós tilgangur þeirra, sem þessum málum stjórna, að þurrka út eina stétt manna úr þjóðfélaginu, með því að bægja þeim frá því að reka atvinnu, en búa til aðra stétt við hliðina á henni. Þess vegna er það, að hin svo kallaða verzlunarstétt, sem þessi verknaður gjaldeyris- og innflutningsn. hefir beinzt að, er misrétti beitt.

Hv. þm. V.-Húnv. sagði, að rökrétt afleiðing af höfðatölureglunni væri, að ef eitt kaupfélag

hefði 100 meðlimi í ár og 200 meðlimi svo næsta ár, þá ætti það að fá tvöfölduð sin innflutningsleyfi næsta ár, og einnig, ef kaupfélag hefði 200 meðlimi í ár, en ekki nema 100 meðlimi næsta ár, þá ættu innflutningsleyfi þess að minnka um helming. Já, ég skal viðurkenna, að rökrétti verkar þetta þannig. En hvaða „kontrol“ hefir gjaldeyris- og innflutningsn. haft um þetta viðkomandi höfðatölu í hinum ýmsu kaupfélögum úti um land? Hvernig hefir það verið sannað fyrir n., að þetta eða hitt kaupfélag úti á landi hafi svo eða svo mörgum viðskiptamönnum fleira í ár heldur en í fyrra, sem voru þannig lagaðir viðskiptamenn, að það mætti telja, að þeir verzlðu alla sína verzlun við þetta félag? Ég geri ráð fyrir, að yfirlit n. yfir þetta sé heldur litið, nema það, sem kaupfélögum þóknast að láta n. vita, — eða segja um sína meðlimatölu. Og þegar þess er nú gætt, að hér er farið eftir reglu, sem í sjálfri sér er svo sveigjanleg og hreyfanleg fyrir hagsmuni þeirra, sem af henni geta haft gagn, þá er sýnt, að þetta er ekki nein gullvæg eða góð grundvallarregla. Því að meðan þessi regla hefir verið notuð, ef reglu skyldi kalla, er það sannað, að aukning úthlutunar innflutningsleyfa hjá þessum aðiljum (kaupfél.) hefir farið fram á kostnað annara aðilja, sem eiga alveg fullan rétt á að fá að stunda sína löglegu atvinnu í landinu og fullan rétt á því að fá að fullnægja þörfum sinna viðskiptamanna. Það er líka ósköp auðgefin leið, að heina viðskiptamönnum frá einu viðskiptafyrirtæki til annars með því að láta það fyrirtækið, sem er í náðinni hjá gjaldeyris- og innflutningsn., hafa innflutning annaðhvort á miklu meiri vörum en annað fyrirtæki, sem er í ónáð hjá n., eða á vörum, sem hitt verzlunarfyrirtækið (kaupmaðurinn) alls ekki fær að flytja inn. Þá neyðast náttúrliga viðskiptamenn til að flytja sín viðskipti. Svo það út af fyrir sig að fara blint eftir höfðatölureglunni, eins og ég hefi lýst, hvernig hún verður og hefir verið í framkvæmdinni, það er mjög veik afstaða fyrir gjaldeyris- og innflutningsnefnd.

Hæstv. fjmrh. fór um ýmsa liði þessarar þáttill. nokkrum orðum. Hann viðurkenndi, að margt af því, sem hér í till. er minnst á, væri athugunarvert, þó að hann teldi, að till. í heild sinni ætti fremur að fara til ríkisstj. heldur en vera samþ. af Alb. Ég skal ekkert mótmæla því út af fyrir sig, að þessari þáttill. kunni vel að vera eitthvað ábótavant í orðalagi eða öðru. En mér virðist það hafa komið fram í ræðu hæstv. fjmrh., að í mörgum greinum væru þær ábendingar, sem settar eru fram í þáttill., tilraun til að lagfæra sumt, er hann í „princip“-atriðum væri ósammála þáttill. um. En hann sagði, að í sumum liðum væri till. þessi til athugunar um atriði, sem yrðu athuguð hvort sem væri. Hann var líka inni í skýringu hv. þm. V.-Húnv. á höfðatölureglunni, og hæstv. ráðh. orðaði það svo, að hann hefði sett hana af því, að hann vildi ekki taka á sig ábyrgðina á að hefta framgang kaupfélaganna í landinu. Við sjálfstæðismenn höfum aldrei neitað því, að þau ættu fullan tilverur, heldur álitum við, að þau eigi jafnan rétt á að dafna og önn-

ur verzlunarfyrirtæki, ef þau eru á heilbrigðum grundvelli rekin, en þar skilur á milli okkar og sumra kaupfélagsmanna. Hv. þm. V.-Húnv. og ýmsir úr hans flokki álita, að það séu kaupfélögin, sem eigi réttinn, en kaupmennirnir hafi ranglega haft hann.

Hæstv. ráðh. sagði, að ef þróunin gengi í öfuga átt, mundi hann taka afleiðingunum og láta innflutningsleyfin til kaupmanna. Þetta gengur sennilega til og frá. Menn verzla eitt árið við þennan og annað árið við hinn, og þó að hlaðið sé óeðlilega mikið undir kaupfélögin, er vafamál, hvort það er þeim fyrir beztu, því að það er öllum fyrirtækjum fyrir beztu, að rekstur þeirra sé heilbrigður. Ég tel, að vöxtur kaupfélaganna skapist á óeðlilegan hátt, þegar þau fá friðindi, sem aðrir fá ekki. Það var upphaflega gert með skattfrelsi samvinnufélaga, og það hefir komið í ljós, að það er ekki bara til ánægju fyrir aðra borgara í bæjum, þar sem samvinnufélögin reka stórar verzlanir. Hvort sem það eru samvinnufélög eða ríkisstofnanir, sem taka atvinnureksturinn af skattþegnum, sem eiga að greiða af rekstrinum til bæjar og ríkis, hljóta hinir borgararnir að verða varir við það á óþægilegan hátt. Þess vegna álit ég, að sú ein þróun sé sönn, sem er byggð á heilbrigðum grundvelli.

Hæstv. ráðh. sagði, að ef mínun reglum hefði verið fylgt, væri kaupfélag Rvíkur ekki til. Þetta er ekki rétt. Min regla er sú, sem kemur fram í orðalagi þáttill., að kaupfélög og kaupmannaverzlanir eigi að sitja við sama borð hjá innflutningsn. Hitt játa ég, að það hefir sjálfsagt hleypt meiri og örari vexti í kaupfélag Rvíkur, að þeir, sem fara með gjaldeyris-málin, telja sér skylt að hlaða undir það á kostnað verzlunarstéttarinnar í bænum. Það kann að líta vel út í bili, en sú aðferð hefir áreiðanlega alltaf sínar skuggahliðar, að hefja upp eina stétt eða einn aðilja með því visvitandi að hnekkja öðrum. Það er því fjarri því, að það sé rétt, að kaupfélag Rvíkur væri ekki til, ef mínun hugsanagangi væri fylgt, en hitt er annað mál, að ég er ekki sammála hæstv. ráðh. um, að það eigi að beita höftunum eins og gert er.

Hæstv. ráðh. minntist á 3. lið þáttill., um að birt verði í byrjun hvers árs áætlun gjaldeyris- og innflutningsn. yfir innflutning þann, sem veita á á árinu, svo að innflutningsn. hafi meira vaðið fyrir neðan sig og innflytjandi geti sjálfur séð, hve mikinn innflutning hann á að fá á því tímabili, sem áætlunin nær yfir. Hæstv. ráðh. taldi þetta illmögulegt, því að ekki væri hægt að sjá það fyrir, hve mikið mætti flytja inn. Ég játa, að það geta orðið örðugleikar á því fyrir allt árið, en það mætti gera slíka áætlun fyrir parta út árinu. Það eru t. d. gefin ársfjórðungsleyfi. Ég skal ekki neita því, að þetta er kannske á ýmsan hátt erfitt, en ég held, að hæstv. ráðh. hafi gert heldur mikið úr því, enda hefði hann ekki þurft að leggja þann skilning í till., að við flm. ætluðumst til, að allt planið væri lagt fyrir heilt ár í einu.

Ég er þakklátur hæstv. ráðh. fyrir, að hann lofaði bót á drættinum á innflutningsleyfunum og viðurkenndi, að þar væri eitthvert ólag á.

Hæstv. ráðh. sagðist skilja þau óþægindi, sem slíkur dráttur hefði í för með sér. Mér þykir afarvænt um að heyra, að hæstv. ráðh. vill reyna að kippa þessu í lag.

Ég skal játa það um 4. lið till., að hann er orðaður svolítið öðruvísi en ég mælti fyrir honum. Ég tók það fram í framsöguræðu minni, að það ætti ekki að skilja hann svo, að enginn ætti að hafa innflutningsleyfi, sem ekki hefði verzlunarleyfi. Við flm. skiljum, að það er óhjákvæmilegt í einstökum tilfellum að vikja frá því, en hitt er líka vitanlegt, að síðan höftin komust á, hafa einstaklingar pantað miklu meira af vörum en meðan verzlunin var frjáls. Vörur, sem verzlunum hefir verið neitað um að fá, hafa einstaklingum verið leyfðar. En innflutningsnefnd ætti að fara eftir þeirri höfuðreglu, að þær vörur, sem leyfðar eru, séu í höndum kaupmanna og kaupfélaga. Um iðnfyrirtækin þarf ekki að ræða. Þau verða auðvitað að fá þær vörur, sem nauðsynlegar eru til þess að hægt sé að reka þá iðnframleiðslu, sem um er að ræða. Mér er vel kunnugt um það af eigin reynd, hvað stofnanir eins og t. d. Sjóklæðagerðin og viðskiptamenn hennar hafa orðið að biða mikið tjón við það, að eiga vörur jafnvel mánuðum saman liggjandi á hafnarbakk-anum og mega ekki taka þær heim. Hitt viðurkenndi hæstv. ráðh., að í skjóli iðnrekstrarins væru fluttar inn vörur, sem ekki væri hægt að skoða sem hrávörur til iðnaðar, heldur einskonar milliþellingsvörur, ef ég mætti kalla þær svo, sem svo er bara skipt um umbúðir á og seldar sem innlend framleiðsla.

Hæstv. ráðh. sagði út af 7. lið till., að hann álit ekki nauðsynlegt að skipa þá trúnaðarmenn, sem þar ræðir um. Kvartanir þarust sjaldan í fjmrn., og væru þá rannsakaðar til fulls. Ég vil vel trú þvi, en hitt vitum við, að það eru margir, sem þykjast hart leiknir — kannske ekki alltaf með réttu, ég segi það ekki —, en þeir fara ekki alltaf í fjmrn. En það er áreiðanlegt, að það er báðum aðiljum í hag, að rannsakað sé, hvað rétt sé í slíkum kvörtunum og af hvaða ástæðum þær eru fram bornar. Mér dettur ekki í hug að vera svo ósanngjarn í garð innflutningsn. að trú þvi, að allar slíkar kvartanir séu á fullum rökum reistar. Þó að ég viti, að margt má betur fara en er, og að því stefnir hlutlaus rannsókn eins og gert ráð fyrir í þáttill.

Eitt var eftirtæktarvert í ræðu hæstv. ráðh. Hann minntist á, hvernig halda ætti á málstað hinna óánægðu, og benti í því sambandi á einn mann í n., fulltrúa verzlunarstéttarinnar, sem tilnefndur er af Verzlunarráðinu, Björn Ólafsson. (SkG: Það er enginn nm. tilnefndur af Verzlunarráðinu). Nú, en hann hefir verið það áður. Hæstv. ráðh. gerði ekki ráð fyrir, að þeir, sem óánægðir væru, þyrftu annað en að hafa þennan mann í n. Ég leyfi mér að leggja þann skilning í þessi ummæli, að engir þurfi að vera óánægðir nema kaupmennirnir eða verzlunarstéttin, að dómi hæstv. ráðh.

Hæstv. ráðh. sagði um úthlutun gjaldeyrisleyfa, að það sætu menn á rökstólum, sem ættu að gera till. um hana. Mér var ekki kunn-

ugt um þá n., en af því að gjaldeyrisráðuneytið er kapituli út af fyrir sig og Framsfl. þarf eins og aðrir þingflokkar að hafa afskipti af þessum málum, en er nú farinn af fundi, mun ég fara fram á það við hæst. forseta að fá að fresta ræðu minni þar til þetta mál verður aftur tekið á dagskrá. [Frh.].

**Forseti (JakM):** Það hefir komið fram ósk um, að fundi þessum verði ekki fram haldið nema sem skemmst eftir kl. 3. Ég tek því til greina ósk hv. þm. Vestm. um, að þessu máli verði frestað til næsta fundar.

Umr. frestað.

Á 11. og 12. fundi í Sp., 28. marz og 22. apríl, var till. tekin til frh. einnar umr.

**Forseti** tók málið af dagskrá.

Á 23. fundi í Sp., 2. maí, var fram haldið einni umr. um till.

**Forseti (HG):** Þegar umr. um málið var frestað síðast, hafði hv. þm. Vestm. ekki lokið máli sínu, og tekur nú til máls.

**\*Flm. (Jóhann Jósefsson)** [Frh.]: Það er nú orðið alllangt síðan þetta mál var hér til umr., og hefir ýmislegt nýtt komið í ljós síðan í því.

Ég held, að ég hafi að mestu leyti verið búinn að svara aths. hv. þáv. þm. V.-Húnv., sem nú er hæstv. atvrmh. En ég átti eftir að gera nokkrar aths. við ræðu hæstv. fjmrh. Ræða hans var að þessu sinni aðallega um það, að sýna fram á, hvernig þróun þessara mála hefði orðið undir hans stjórn, og hversu gjaldeyrisvandráðin væru aðkallandi, þrátt fyrir það, þótt reynt hefði verið að ná greiðslujöfnuði og í orði kveðnu hefði honum verið náð á undanförunum árum. Þá talaði hæstv. ráðh. um ýmsar þær ráðstafanir, sem hann teldi nauðsynlegar, og lét hilla undir, að gerðar yrðu ráðstafanir til þess að fá frest á afborgun á skuldum landsins erlendis, eða aðrar hliðstæðar. Það kemur skýrt í ljós í því frv., sem hæstv. ráðh. hefir lagt fram fyrir Alþingi síðan, að þessar ráðstafanir viðvikjandi skuldum ríkisins og skuldum opinberra stofnana út á við eigi eftir hans till. að fara fram á þann hátt að taka nýtt lán til að greiða afborgun af opinberum skuldum. En ég hefi ekki séð, að þar sé gert neitt ráð fyrir því sérstaklega, að fá ráðið fram úr þeim vandræðum, sem innflytjendur búa við gagnvart sínum skuldum við útlönd, sem er þó upplýst, að eru mjög mikil. Ég gat þess, að eftirgrengslan Verzlunarráðsins um skuldir einstakra fyrirtækja hefðu leitt í ljós, að 60 slík firmu, sem hefðu flutt inn vörur með leyfi hv. gjaldeyrisn., væru orðin í vanskilum um greiðslur að upphæð 2 millj. og 327 þús., og þó var ekki leitað til allra einstakra verzlunarhúsa hér á landi í þessu efni, og ýms þeirra höfðu heldur ekki svarað. En þetta hafa orðið niðurstöður hjá þeim 60, sem skýrslur liggja fyrir um. Þegar þetta er athugað, þá er líklegt, að ekki sé óvarlega áætlað, að vanskilaskuldir hjá innflytjendum í landinu, fyrir utan ríkisstofnanirnar og

samvinnufélögin, muni nema a. m. k. 3,5 millj. Og ég ætla, að ekki muni mega búast við, að kaupfélög og ríkisstofnanir skili til samans meira en eitthvað á aðra millj. kr., og yrði því heildarmyndin sú, ef þetta lætur ekki mjög fjarri sanni, að vanskilaskuldir fyrir vörur, sem búið er að flytja inn í landið og menn hafa haft gjaldeyrsleyfi fyrir, muni nema frá 4—5 millj., eða hafi numið á því tímabili, sem þetta mál var til umr., en það mun hafa verið í marz mánuði. Síðan hafa þessar vanskilaskuldir ekki minnkað. Heldur aukizt. Ég þarf ekki orðum í það að eyða, hve mikið tjón lánstraust landsmanna hefir hlotið af þessum vanskilum. Skaðinn af þeim spjöllum, sem lánstraust landsmanna hefir beðið af skorti á gjaldeyri, verður náttúrlega á engan hátt áætlaður til peninga. Hæstv. ráðh. lagði nokkuð mikið upp úr því, að útflutningur til Þýskalands hafi orðið að vera svo mikill, að þar hefði, eins og hann orðaði það, „frosið inni peningar“. Hann taldi, að hv. ríkisstj. hefði ekki séð sér fært að sporna á móti útflutningi til Þýskalands, en gat þess, að þetta væri óheppilegt og í Þýskalandi hefði frosið inni allt að 2,5 millj. kr.

Ég vil nú í fyrsta lagi segja það, að viðskipti við Þýskaland eru að minu og flestra verzlunarmanna áliti engan veginn óhagstæð landsmönnum. Íslendingar fá þar vörur við sitt hæfi. Svo er það opinbert, að flestallar ef ekki allar íslenskar afurðir hafa verið betur greiddar í Þýskalandi heldur en í öðrum löndum. Hæstv. stjórn á því ekki mikið á mæli skilið fyrir það, þótt hún hafi viljað greiða svo sem unnt hefir verið fyrir því, að menn gætu selt vörur sínar til þessa lands. Ég get ekki fallizt á, að rétt sé að tala um frosnar innstæður í Þýskalandi, eins og hæstv. ráðh. orðaði það, þó að nokkur innieign hafi verið þar um áramótin, vegna þess, að innflytjendum var ekki leyft meira en svo af þýzkum vörum, að útflutningur þangað var meiri en innfluttur vörur frá því landi. Það hefir alltaf verið auðsótt fyrir Ísland að fá vörur út á innstæður sínar í Þýskalandi. Það hefir verið okkur í sjálfsveld sett, hvernig við tækjum út á þessar innstæður. Og þetta, sem ráðh. kallar innfrosið, er því fé, sem við höfum ekki treyst okkur til að nota jafnört og það hefir fallið til. Ennfremur vil ég geta þess, að hér er um engar 2,5 millj. króna að ræða, og var aldrei sem innstæður í Þýskalandi. Það mun hafa verið um 900 þús. mörk, þegar innieignin var sem mest um áramótin, — 984 þús. mörk, sem Íslendingar eða Landsbankinn átti á innstæðureikningum hjá sínum viðskiptabönkum í Þýskalandi. Það er því langt frá því, að það séu 2,5 millj. kr. Það eru ekki einu sinni 2 millj. kr. Um það leyti sem þessi umr. fjárl. byrjaði var þessi innieign í Þýskalandi ákaflega mikið notuð; þá komst hún niður í rúmar 200 þús. kr., og síðan hefir svo skipazt, að ég hygg, að hún er öll upp etin og farið að nota andvirði þeirra vara, sem fluttar hafa verið út frá Íslandi til Þýskalands síðan. Um innfrosið fé í þeim skilningi er því alls ekki að ræða og hefir aldrei verið að ræða í Þýskalandi. Það væri heldur hægt að tala um þær 4 til 5 millj., sem

útlendingar eiga innifrosnar hér á landi hjá íslenskum innflytjendum. Hæstv. ráðh. hefir viljað draga þá ályktun af því, sem ég hefi fært hér fram sem meðflm. að þeirri þáttill., sem hér um ræðir, og af þeirri gagnrýni, sem við höfum komið með, að innflutningur hafi ekki verið nægilega niðurskorinn. En þetta er engan veginn nauðsynlegt, og ég vil halda því fram, að innflutningur, þótt hann kannske tiltölulega hafi verið niðurskorinn af nauðsyn, þá hefir hann að ýmsu leyti verið óheppilega niðurskorinn. Í fyrsta lagi, að innflutningur á ýmsum óþarfavörum hefir verið látinn sitja í fyrirrúmi fyrir þarfari vörum. Ég get aðeins dregið á þær gífurlegu upphæðir, sem hafa farið fyrir áfengis-kaup og tóbakskaup til landsins, þótt nokkuð hafi verið um nauðsynjavörur. Í þær vörur hefir verið greitt á síðastl. ári fast að því 1½ millj. kr. Það ástand, sem við höfum aðallega gagnrýnt hér, óskum við að fá lagfært með þeirri þáttill., sem við flytjum, og fá bætt úr þeim mikla misrétti, sem innflytjendur landsins nú búa við. Það er alkunnugt, að hæstv. ráðh. hefir farið hér, hvað snertir skiptingu á innfluttum vörum, inn á þá braut, sem ekki er farin í neinu öðru landi. Hann hefir gengið inn á þá braut, að skapa nýja innflytjendur, en taka næsta lítið tillit til, þótt eldri innflytjendur biði við það stórtjón, jafnvel þótt þeirra atvinnurekstur væri lagður við það í rústir. Höfðatöluregla hæstv. ráðh. hefir leitt þetta af sér. Ég hefi á opinberum vettvangi síðan þessar umr. fóru fram bent á, að þessi aðferð er algerlega gagnstæð innflutnings- og gjaldeyrisreglum þeirrar þjóðar, sem okkur er nú gjarnast að líta til sem fyrirmyndar í fjármálum. Það eru Danir. Í dönskum gjaldeyrislögum er lögð áherzla á það, að fyrst og fremst komi til greina við úthlutun leyfanna, hverjir hafa haft verzlun með höndum undanfarið, og þar næst er gert ráð fyrir, að hæfilegt tillit sé tekið til þeirra, sem bæstast við eða vilja bæstast við í þann hóp. Þessi aðferð virðist miklu réttlátari og sanngjarnari og í samræmi við venjulegt viðskiptalögmál. Aðferð hæstv. ráðh. í þessu máli, að fara sínar eigin götur án þess að taka tillit til viðskiptalögmálsins yfir höfuð að tala, er eitt með öðru, sem að mínu áliti hefir leitt til þess öngþveitis, sem við stöndum nú gagnvart. Við sjálfstæðismenn höfum á undanförnum þingum bent á, að það sé nauðsyn að vísa að hafa eftirlit með innflutningi, og þá einkum sé ástæða til að hafa hönd í bagga með beinum viðskiptum og innkaupum á vörum til þeirra landa, sem frekast eða helzt taka við íslenskum afurðum. Af verzlunarpólitískum ástæðum verður því að viðurkenna það, að það er ekki réttlátt, að ríkisstj. geti á engan hátt hlutast til um það, hvað innflutt sé af vörum til landsins. Hitt mun hafa verið á talið og mun ávallt áteljast, að þessar ráðstafanir séu ýmist vitandi vits eða af óviti notaðar til þess að skapa misrétti milli þegna í landinu. Hæstv. fjmrh. hefir fyrir alþjóð þing eftir þing haldið því fram, að öllu væri óhætt undir hans stjórn á þessum málum, og bent þar með á þann óskeikula greiðslujöfnuð, sem hann skýrði líka frá í sinni ræðu, að hafi náðst

ár eftir ár. Á þetta atriði virðist hæstv. ráðh. hafa einblint og alls ekki gert sér ljóst það, sem við sjálfstæðismenn höfum þó þráfaldlega vakið athygli á, hvaða áhrif hinar duldú greiðslur hafa á hinn opinbera verzlunarjöfnuð. Sannindum okkar sjálfstæðismanna í þessu efni hefir verið harla litill gaumur gefinn. En nú er það komið á daginn, að hinar duldú greiðslur hafa orðið okkur miklu þyngri í sköttum heldur en hæstv. ráðh. hefir a. m. k. viljað opinberlega viðurkenna. En sú viðurkenning er nú fengin með því, að hæstv. ráðh. hefir borið fram frv. um heimild handa ríkisstj. til gjaldeyrislántöku. Ég skal ekki að öðru leyti gera frv. að sérstökum umræðuefni nú, a. m. k. að tilefnislausu. En ég vil benda á, að þetta frv. er fram komið fyrir þá ábendingu og aðvörum og gagnrýni, sem sjálfstæðismenn og raunar fleiri hafa fært fyrr og síðar fram á þingi gagnvart gjaldeyrisástandinu.

Það er eitt slagorð, sem er næsta samt hjá málsvörum þeirrar stefnu, sem hæstv. ráðh. fylgir. Þeir segja: „Svona er það nú. Hvernig hefði það verið, ef sjálfstæðismenn hefðu ráðið?“ Og því er þá líka spáð, að ástandið hefði orðið miklu lakara en það er nú. En þetta eru ekkert annað en spádómar. Sjálfstæðism. hafa ávallt, þegar þeir hafa ráðið þessum málum, ekki gengið visvítandi framhjá venjulegum viðskiptalögmáli. En þannig kaus ráðh. að taka á málunum. Þeim, sem hafa fengizt við verzlun, og raunar margt fleira, hlýtur að vera ljóst, að það eru viss lögmál í viðskiptalífinu, sem verður ekki brotið á móti til langframa án þess að það hefni sín. Það er visst lögmál, sem stjórnar því, að innflutningur og útflutningur og andvirði hans jafnar sig nokkuð upp af sjálfu sér, þó að ríkisvaldið gripi ekki of hastarlega fram í þau mál. Hitt er jafnvist, að athafnir ríkisvaldsins gagnvart gjaldeyrislögum landsins geta því aðeins komið að fullum notum, að þeim sé stjórn að af góðvild og réttssýni gagnvart þeim mönnum, sem við þau eiga að búa. Það er undirstaðan undir því, að landsmenn yfir höfuð geti sætt sig við þessa ráðstöfun, sem á ýmsum tíma er álitin nauðsynleg, og getur verið undir vissum kringumstæðum. Hæstv. fjmrh. hefir ekki viljað sýna neinn lit á því að sætta innflytjendur landsins, þá sem herferðin hefir verið hafin á, við gjaldeyrisráðstafanir. Við flm. þessarar þáttill. viljum láta þingið stiga spor í þá átt að sætta alla við þessa ráðstöfun. Hjá litilmeignugri þjóð eins og við Íslendingar erum fjárhagslega, þá er það mjög ógiftusamlegt, ef ráðstafa á þannig gjaldeyrislögum og innflutnings- og útflutningsmálum, að stór hluti þjóðarinnar getur ekki sætt sig við. Það er nú kominn fram till. um að vísa þessu máli til stj. Og ég bykist vita, að ráðh. muni nota atbeina stuðningsmanna sinna á þingi til að koma þessu máli þann veg fyrir eins og það er nú flutt. En það út af fyrir sig mun ekki leysa þau vandræði, sem eru í gjaldeyrislögum. Ég teldi miklu skynsamlegra, að gerð væri tilraun til þess, eins og við förum fram á, að fá réttlátari framkvæmd á þessu máli yfir höfuð að tala. Ég hefi hér áður bent á — og skal taka það

fram með sérstöku tilliti til gjaldeyrismálanna sjálfra —, að eitt af stærstu fyrirtækjum landsins, S. Í. S., hefir síðan gjaldeyriseftirlitið hófst haft algera sérstöðu með sinn gjaldeyri, ráðstafað sjálft sínum gjaldeyri fyrir þær vörur, sem það fær leyfi til að flytja inn. Samband ísl. samvinnufélaga hefir því haft aðstöðu til að standa í skilum við sína viðskiptamenn, á meðan aðrar verzlunarstéttir í landinu verða að búa við að vera gerðar að vanskilamönnum við þá útlendu viðskiptavinum, sem hafa borið traust til þeirra.

Ég skal svo ekki orðlengja um þetta frekar. En ég vil undirstrika það, að það er fyllsta nauðsyn fyrir ríkisvaldið að vanda sig vel um framkvæmd á lagasetningu, sem jafnmikið gripur inn á starfssvið heillar þjóðar og gjaldeyris- og innflutningslögin gera. Það er stærsta atriðið, að ekki sé gerður leikur til þess að misbeita þessum lagaákvæðum. Það er nærtækt dæmi, sem við höfum í þessu efni til samanburðar, hvernig Danir framkvæma sín innflutningshöft og gjaldeyrislög. Frá því hefi ég skýrt og bent á, og gengur sú stefna algerlega í bága við stefnu hins íslenska ráðherra.

Umr. frestað.

Till. var ekki á dagskrá tekin framar.

## 7. Afnotagjald útvarpsnotenda.

Á deildafundum 7. marz var útbýtt frá Sp.:  
Till. til þál. um afnotagjald útvarpsnotenda (A. 62).

Á 6. fundi í Sp., 10. marz. var till. tekin til fyrri umr.

**Flm. (Þorsteinn Þorsteinsson):** Það er gamall gestur, sem hér er á ferðinni. Ég hefi rætt áður um þetta mál á fyrri þingum og ætla ekki með þeim fáu orðum, sem ég segi nú, að stofna til langra umr. að svo komnu máli. Það, sem fyrir mér vakir með því að koma fram með till. þessa, sem að efni til er svipuð till., sem áður hafa legið fyrir Alp., er það, að ég tel svo farið rekstri útvarpsins, að það hafi þann tekjuafgang nú, að aldrei hafi slíkur verið. Nú má telja, að á síðastl. ári hafi tekjuafgangur af útvarpinu sjálfu, viðtækjaverzlun og viðgerðarstofu numið nær 180 þús. kr. Raunar veit ég það, að nú á næstunni verður stofnað til mikils kostnaðar við þessa stofnun, þar sem auka á mjög kraft stöðvarinnar hér og reisa endurvarpsstöð á Austurlandi. En um leið og þetta verður gert, má gera ráð fyrir, að útvarpsnotendum fjölgi eigi lítið. Tala þeirra mun nú vera nokkuð á 15. þús. á öllu landinu, en líkur þykja til þess, að hún verði þegar á næsta ári orðin allt að 16—17 þús. En um leið og útvarpsnotendum fjölgar, aukast tekjur útvarpsins, og sömuleiðis munu tekjur þær, er það hefir af auglýsingum, aukast geysimikið. Það má gera

ráð fyrir, að á næsta ári verði brúttótekjur stofnunarinnar allrar nálægt  $\frac{3}{4}$  millj. Þó að útgjöldin vaxi ærið frá því, sem nú er, mun það samt hafa drjúgan tekjuafgang fyrir því. Ég hygg því, að draga mætti mjög úr afnotagjöldum útvarpsnotenda á næsta ári. Sú lækkan, sem hér er farið fram á, snertir aðeins lítinn hluta útvarpsnotenda, 20—25%, en hún myndi nema 30—40 þús. kr. árlega. Það hefir verið lítið svo á, að útvarpið ætti að vera fræðslu- og skemmtistofnun fyrir landsmenn, en ekki tekjufstofnun fyrir ríkissjóð. Viðvikjandi því, hvaða sangirnir sé í að lækka afnotagjöldin, þá vil ég segja það, að hjá nágrannaþjóðunum eru afnotagjöldin lægri en hjá okkur. Þá vil ég minnst á aðstöðumun þeirra, sem hafa rafhlöðutæki, og hinna, sem hafa straumtæki. Við vitum, að það er miklum erfiðleikum bundið í dreifbýlinu að nota sér rafhlöðutækin. Það verður að senda tækin einu sinni til tvisvar á mánuði til hleðslu, og jafnvel þó að margar hleðslustöðvar hafi verið settar upp, eru erfiðleikar í þessu efni samt sem áður miklir. Ég teldi æskilegt, að það væri hægt að lækka gjöldin nú, ekki aðeins af rafhlöðutækjunum, heldur og straumtækjunum, en að svo komnu máli treystist ég þó ekki að taka straumtækin með, en ef til vill mætti athuga það síðar.

Ég vildi svo mælast til, að málinu yrði vísað til fjvn. og síðari umr.

**\*Fjmrh. (Eysteinn Jónsson):** Áður en þessi till. fer til fjvn. vildi ég rifja það upp fyrir þm., að samkv. heimild frá Alp. hefir verið ráðizt í stækkun útvarpsstöðvarinnar. Þessi stækkun kemur til með að kosta meira en stöðin sjálf. Af þessu leiðir það, að rekstrar-kostnaður hlýtur að hækka töluvert. Það er þess vegna ekki hægt að byggja á þeim niðurstöðum, sem urðu á rekstri stöðvarinnar síðastl. ár. Það er vitanlegt, að það er hin mesta nauðsyn að koma fram lækkan á afnotagjöldunum, einkanlega á þeim stöðum, sem kostnaðarsamt er um notkun útvarps að öðru leyti, en ég vil beina því til fjvn. til athugunar, að eins og ég sagði áðan, þá hlýtur stækkunin að hafa áhrif á fjárbag stöðvarinnar, og vænti ég þess, að n. athugi þetta áður en hún fer inn á þá braut að lækka gjöldin.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fara nánar út í málið, en geri ráð fyrir, að tórn gefist til þess, þegar málið kemur frá fjvn., ef ástæða þykir til þess.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Á deildafundum 30. apríl var útbýtt frá Sp. nál. frá minni hl. fjvn., á þskj. 398, en till. var ekki á dagskrá tekin framar.

## 8. Sjúkrasamlög.

Á deildafundum 8. marz var útbýtt frá Sp.:  
**Till. til þál. um skipun formanna sjúkrasamlaga** (A. 66).

Á 6. fundi i Sp., 10. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 8. fundi i Sp., 24. marz, var till. tekin til einnar umr.

\***Flm. (Sigurður Kristjánsson):** Herra forseti! Ég get verið stuttur um þessa till. Það er nokkuð langt síðan hún var lögð hér fram, og síðan hafa orðið þó nokkrar breyt. á þessu máli. Í fyrsta lagi sú breyt., að hæstv. atvnrh. hefir nú sagt af sér, og málið er því komið undir annan ráðh., sem sé hæstv. forsrh. Ég geri nú ekki ráð fyrir, að það þurfi að skýra þetta mál fyrir hv. þm. Það er kunnugra en frá þurfi að segja, að þegar breytingar var gerð á alþýðu-tryggingarlögum á síðasta þingi, þá voru teknar upp i 11. gr. þessa frv. breytingar, sem máli skipta á skipun stjórna sjúkrasamlaganna. Það var talað um það þá, og ég held, að það sé nokkuð almenn skoðun ennþá, að sú breyt., sem þar var gerð á, sem sé að taka þetta vald af bæjarfélögum, að skipa alla stjórn sjúkrasamlaganna, væri komin af því, að stjórnarfl. vildu taka þetta vald af bæjarstj. Reykjavíkur. Ég held, að ekki sé hægt að mótmæla því með rökum, að jafnmikilvæg starfræksla i bæjum ætti að vera undir stjórn, sem bæjarstj. skipaði, þannig að það væri tryggt, að meiri hl. sjúkrasamlagsstjórnar væri i samræmi við vilja meiri hl. i hverju bæjarfélagi. Þetta mál út af fyrir sig er nú ekki hér i raun og veru til umr., heldur hitt, að sú skipun var á gerð, að tryggingarráð skyldi eiga oddamanninn i sjúkrasamlagsstjórnunum. Og i 11. gr. þessara laga er þannig fyrir mælt, að ráðh. skuli skipa formann sjúkrasamlaganna eftir till. tryggingarráðs. Nú þegar þessi till. var borin fram, hafði ekki ríkisstj. eða ráðh. framkvæmt lögin nema á einum einasta stað, svo ég til vissi. Það var i Reykjavík, þar sem svo hagaði til, að hrundið var manni, sem meiri hl. bæjarstj. hafði til kjörið, og settur i staðinn andstæðingur bæjarstjórnarmeirihl. Nú er ekkert til þess að segja um þessa einu skipun, fyrst tryggingarráð vildi svona vera láta og það var samkv. lögum. Það var i sjálfu sér ekki hægt fyrir ráðh. að láta öðruvísi vera, og hann var sjálfráður, og sennilega réttast hjá honum að láta þetta fara fram strax. En af því að þetta kom nú ekki til framkvæmda i öðrum kaupstöðum, þá sá ég ástæðu til að bera fram þessa þáltill., sem hnigur i þá átt, að sama sé nú látið ganga yfir aðra kaupstaði. En eftir að þetta skeði hefir það nú komið fram, sem ég sagði áðan, að ráðherraskipti hafa orðið að því er snertir meðferð þessara mála. En samt sem áður hafði ráðh. skipað allmarga sjúkrasamlagsformenn, ég ætla að það hafi verið annaðhvort daginn, sem hann sagði af sér, eða daginn eftir, og meðal þeirra hefir hann skipað mann, sem alls ekki á að skipa samkv. lögum,

því að það er allt annar maður heldur en tryggingarráð hafði tiltekið. Þetta er formaður sjúkrasamlagsins i Ísafirði. Ég veit ekki, hvort upp muni koma einhverjar deilur um þetta, hvort það sé lögleysa eða ekki. En ólíklegt þykir mér það, því eftir því, sem ég bezt veit, þá er það orðin föst regla, enda varla vefengt af nokkrum, að þegar svo er tiltekið til að láta, að skipa skuli menn eftir eða samkv. till., þá sé alveg óleyfilegt að skipa annan mann. Þótt það kynni að vera, að ráðh. vildi tregðast við að framkvæma lögin, þá getur hann ekki framkvæmt eitthvað allt annað en lögin fyrirskipa. Þetta var ekki komið til, þegar ég bar fram þessa till., og ég hafði ekki ástæðu til að álita, að svo myndi verða, en þetta tel ég vera svo mikið atriði, að hv. Alþingi geti ekki látið hjá líða að krefjast þess, að gerð sé sú skipun, sem lögin gera ráð fyrir. Það er vitanlegt, að þegar lögin voru sett, var ekkert haft i hyggju annað en að tryggingarráð skyldi ráða þessu. Bókstafur laganna held ég sé alveg ófengjanlegur.

Ég sé ekki ástæðu til að hafa þetta mál lengra. Ég bið þess að heyra, hvort nokkur hv. þm. hefir á móti því að gera þá kröfu, að þau lög, sem þetta sama þing hefir samþ., fái að framkvæmast rétt og nákvæmlega. Þó að það kynni að hafa verið lítið svo á, þegar ég bar fram till., að slík fyrirmæli þyrfti ekki, því ráðh. myndi framkvæma lögin innan skamms, þá er nú svo komið, að hér þarf beinnar leiðréttingar við, leiðréttingar, sem ég býst ekki við, að Alþingi sætti sig við annað en að gerð sé. Og er ekki ástæða til að halda, að núv. hæstv. atvnrh. sé nokkuð óljúft að gera þetta.

\***Haraldur Guðmundsson:** Þessari till. er i sjálfu sér ekki lengur beint að mér, og ég hefði kosið, að núv. hæstv. atvnrh. hefði svarað því, sem að henni lýtur, en hann er ekki viðstaddur i deildinni sem stendur. Ég get að sjálfsögðu gefið nokkrar upplýsingar i þessu máli, sem ég tel rétt, að komi fram.

Út af formi till. vildi ég segja það, að ég tel ákaflega varhugaverða braut, ef Alþingi gengur inn á að samþ. till. sem þessa. Eftir því, sem hv. flm. mælti fyrir till., er hér um lögskýringaratriði að ræða, þ. e. a. s., hvort ráðh. sé bundinn við það eftir lögum að fara eftir tilnefningu tryggingarráðs eða ekki, — þ. e., hvort hann sé skyldugur að skipa þann mann sem formann sjúkrasamlaganna, sem tryggingarráð tilnefnir, og það þegar við fyrstu uppástungu. Ég álit, að hér sé um að ræða mál, sem eðlilegast væri, að dómstólarnir útljáðu, ef vafi leikur á, en ekki það þing, sem setti lögin. Ég held, að lagaskýring i þálformi sé ákaflega hættuleg braut. — Þetta er nú um málið almennt. Annars get ég ekki stillt mig um að drepa á það, sem fram hefir komið viðvikjandi formönnum sjúkrasamlaga, og kom allt fram nokkurnveginn á sama tíma. Þar rak sig eitt á annars horn, því að ég ætla, að daginn, sem þáltill. var útbýtt, væri lögð fram i Ed. fyrirsögn frá hv. þm. Vestm. um svipað efni. Þar var spurt, hvernig á því stæði, að ráðh. hefði ekki skipað formenn i sjúkrasamlögum i Vestmannaeyj-

um og Siglufirði, þar sem vitað sé, að hann skipaði formann í öðrum kaupstöðum samkv. till. tryggingarráðs, eins og lög standa til. Í þáttill., sem var borin fram í Sp., segir — og réttilega —, að þá sé ekki búið að skipa formenn sjúkrasamlaganna nema í Reykjavík. En ég ætla, að í Nýja dagbl. sama dag hafi verið birt grein, þar sem fullyrt er, að ráðh. sé búinn að skipa formenn alstaðar nema í sjúkrasamlaginu á Siglufirði og Vestmannaeyjum. (SK: Það er rétt í till.). Merkið nok. En þessir samherjar hafa gleymt, að undanteknum hv. flm., að bera saman og kynna sér, hvernig málið er vaxið. Þetta nefni ég aðeins til að benda á, hversu ýtarlega þessi mál eru rannsökuð áður en við þeim er hreyft. Í lögnum, eins og þeim var breytt á síðasta Alþingi, er svo ákveðið, að ráðh. skipi formenn sjúkrasamlaganna eftir till. tryggingarráðs. Ég lit svo á, að ef það er tilætlunin, að ráðh. væri bundinn við að skipa formenn sjúkrasamlaganna eftir fyrstu till. frá tryggingarstjórn, þá væri það í raun og veru það sama og skipunarvaldið væri í höndum tryggingarstjórnar sjálfar. Það væri þá eðlilegra, að það væri skýrt sagt í lögnum. Þegar það er ekki gert, þá liggur það í augum uppi, að minni hyggju, að ráðh. er ekki bundinn við till., a. m. k. ekki fyrstu till. frá tryggingarráði. Þegar þessar till. voru afgr. frá tryggingarráði, þá var það hann veg skipað, að það voru ekki allir aðalmenn í sæti, heldur einn varamaður. Og mér er ekki grunlaust — ég segi það alveg frómt —, að nokkrar líkur séu til þess, að svo hefði ekki fallið till., ef tryggingarráð hefði verið fullskipað þegar málið var afgr. Eftir að ég hafði fengið bréf tryggingarstjórnar, voru það þrjár till., sem ég gat ekki fallið á; þær voru um formenn sjúkrasamlaganna á Siglufirði, Vestmannaeyjum og Ísafirði. Og til alls þess lágu góðar og gildar ástæður, að minni hyggju. Um sjúkrasamlögin á Siglufirði og í Vestmannaeyjum er það að segja, að þeirra fjárhagur er þannig, að það er fullkomin þörf á, að til þeirrar forstöðu sé valinn maður með sérstöku tilliti til þeirra mistaka, sem orðið hafa, og að úr þeim verði bætt undir þeirri nýju stjórn samlaganna. Með þeim till., sem fram komu frá tryggingarráði, þótti mér enganveginn tryggt, að þetta yrði gert, og vil ég biðja þá hv. þm., sem draga mál mitt í efa, að leita upplýsinga hjá forstöðu trygginganna um það, hversu fjárhag þessara sjúkrasamlaga var varið og hvorir þessara manna séu líklegri til að fá úr þeim örðugleikum bætt. Um sjúkrasamlagið á Ísafirði er það yfir höfuð að segja, að þar lagði minni hl. tryggingarráðs það til, að sami formaður yrði þar áfram. Ég ætla, að öllum, sem til þekkja, beri saman um, að það hafi verið rækt með þryði. Og ég ætla, að í engu sjúkrasamlagi hafi verið gætt jafngóðra skila og þar, og jafnmiklu áorkað til umbóta. Því fór fjarri, að tryggingarráð væri sammála um till.; ég ætla, að tveir hafi verið í meiri hl., en einn í minni hl. Að þessu athuguðu skrifaði ég tryggingarstj. á ný og skýrði henni frá, að ég gæti ekki fallið á tilnefningu þeirra á fundinum, og óskaði ég eftir tilnefningu á ný hvað snerti þessa þrjá

staði. Svar við þessu var ekki komið þegar afgr. var skipun formanna sjúkrasamlaganna, sem enginn ágreiningur var um milli tryggingarstjórnar og ráðh. Ég ætla, að það hafi verið afgr. 17. þ. m., ef ég man rétt, en ég þori ekki að fullyrða það. En þar sem ekki hafði borist svar fyrir þann tíma, þá var af ráðuneytinu skipaður formaður sjúkrasamlagsins á Ísafirði, sem hafði þá sérstöðu, að hann hafði rækt það starf af mikilli þryði, og var því sízt ástæða til að ætla, að þar yrðu umbætur á, þó að mannaskipti yrðu. En ég skal játa, að það var meðfram gert til þess að fá úr því skorið, hvort minn skilningur á þessu atriði, eða sá skilningur, sem komið hefir fram hjá hv. flm. þessarar till., væri réttur. En það er ekki þingsins að skera úr um þetta í ályktunarformi. Að minni hyggju er það afarhæpin og hættuleg leið að fara út á, að þingið fari að gefa lögskýringar í slíkum efnum sem þessum. Það er dómstóla landsins að skera úr um það, hvort lögin séu brotin eða ekki.

**\*Jónas Jónsson:** Ég hefði gjarnan getað unnað hv. þm. Seyðf. að hafa dálitið stærra og merkið legra mál heldur en þetta til að tala um, fyrst eftir að hann kemur í þingmannasætin til okkar. En þetta er ekki stórt mál, og verður sennilega ekki tekið á því sem slíku, en þetta er leiðinlegt mál fyrir hann, og á kannske eftir að verða enn leiðinlegra heldur en honum sjálfum er ljóst nú. Ég get ekki komizt hjá því að fara nokkrum orðum um þetta mál, af því að framkoma þessa fyrrv. ráðh. við mig persónulega í því sambandi hefir verið af fullkominni óvináttu, svo að ég ekki segi meira.

Til þess að rekja gang þessa máls, vil ég byrja á því, að Alþfl. lagði, sem kunnugt er, á það mikla áherzlu að koma sjúkratryggingunum á, og var það samningamál milli Framsf. og Alþfl., þar sem þetta var hans áhugamál, eins og við höfðum okkar. Nú stóðum við auðvitað við þennan samning, að fylgja málinu fram, þó að við jafnframt bentum fyrrv. atvrmrh. á, að eins og þá stóð á, mundi vera hyggilegra fyrir hann sjálfan og hans flokk að fara hægur í þetta heldur en hann vildi, og hafði sú mótstaða okkar nokkur áhrif, m. a. hvað snertir atvinnuleysistryggingarnar, sem hefðu vafalaust orðið til hinnar mestu ógæfu í því ógætilega formi, sem hann lagði til, og hefðu að sjálfsögðu ekki bætt hans stjórnarferil.

Þegar þetta mál var sett á, var Sjálfstfl. því mjög mótfaliinn. Skál ég ekki fara langt út í það, því að það er þeirra mál. En ef þessi framkvæmd Alþfl. var svo nauðsynleg, að það þurfti að gera sjálfstæðismenn — sem mynduðu meiri hl. í sumum kaupstöðum landsins og eru alstaðar stór flokkur — sáluhólpna á móti þeirra eigin vilja, eins og stundum er gert, þá er það alveg gefið, að það var skylda Alþfl., ef nokkur vitglóra var í þeim manni, sem fyrir þessu stóð, að taka þetta stóra fyrirtæki í sínar hendur, eða a. m. k. þeirra bandamanna, sem hann hafði þá. Þetta gerðum við framsóknarmenn, þar sem við reyndum að gera okkar andstæðinga sáluhólpna í vissum málum, t. d. í kjótmálinu. Við

## Sjúkrasamlög.

unnum þeim að hafa fulltrúa í kjötverðlagsnefnd, en ekki meiri hl. Aftur á móti leggur Alþfl. á slíkt áherzlu, af því að allt á að vera svo demokratískt og eftir réttum lýðræðisreglum, rétt eins og þegar kommúnistar eru að tala um þingræði og lýðræði. Þannig fór hv. þm. Seyðf. að þessu. Hann leggur út í þetta afskaplega hitamál á þeim grundvelli, að yfirstjórn þess er í höndum hans eigin flokks, en aftur á móti var lýðræðið þannig, að í kaupstöðunum voru sjúkratryggingarnar lagðar í hendur meiri hl. Þar, sem sjálfstæðismenn voru í meiri hl., tóku þeir þetta í sínar hendur, og hefi ég áður lýst því, að þeim hafi ekki farist það að öllu leyti hyggilega, en það er mál hv. þm. Seyðf. við þá.

Nú er skemmt af því að segja, að þar, sem Alþfl. réð, datt honum ekki annað í hug en að bola framsóknarmönnum út úr öllu, sem kom þessu máli við. En á Siglufirði og Akureyri virðist hafa orðið samkomulag í bæjarstj. um það, að framsóknarmenn fengju formannssæti á báðum þessum stöðum. Sem sagt, á þessum tveim stöðum fengu framsóknarmenn aðstöðu til að ráða. Annarsstaðar tóku sjálfstæðismenn þetta allt í sínar hendur og alþýðuflokksmenn þar, sem þeir réðu.

En þegar þetta var allt um garð gengið, sá Alþfl., og ekki sízt hv. þm. Seyðf., hversu mjög honum hafði skjöplazt í þessum efnum. Það var m. a. álitid, að í Reykjavík hefðu sjálfstæðismenn upp úr þessu áhugamáli hv. þm. Seyðf. skapað sér hina finustu kosningaskrifstofu, með þeim ábyggilegustu upplýsingum, sem hægt var að hafa. Og þetta hafði hv. þm. Seyðf. lagt upp í hendur sinna góðu vina, sem geta þakkað honum þau þúsund atkv. sem Alþfl. tapaði við kosningarnar síðustu, því að alþýða manna fékk óþeit á þessari ráðsmennsku hv. þm. Seyðf. og fannst það vafasamur gróði að þurfa, eins og þá áráði, að bæta á sig þessum nýju sköttum, jafnframt því, sem heill hópur af læknum bæjarins fékk 13—20 þús. kr. á ári í beinhörðum peningum frá sjúkrasamlaginu, fyrir utan það, sem þeir hafa fyrir uppskurði o. þ. h. Mér skilst jafnvel, að einn læknir hér í bænum hafi 30 þús. kr. frá þessu ágæta fyrirtæki, sem ekki hefir verið stjórnað betur af þessum tveim þrýðilegu flokkum, sem að því hafa staðið. heldur en raun hefir borið vitni um.

Nú í vetur, þegar sjúkrasamlögunum var breytt að ýmsu leyti, þá var það mála sannast, að við framsóknarmenn kröfðumst þess, að stjórnarfyriðkomulagi þeirra yrði breytt. Það var eingöngu fyrir okkar áhrif, að sú skipun var sett á, að í tryggingarráði væru menn af öllum flokkum, því að við álitum, þegar við sáum, hvernig stj. á þessu ætlaði að ganga, að ekki væri verra, að við hefðum hönd í bagga með fyrirtækinu. Í stuttu máli sagt: við vorum hvorki hrifnir af mannvali Sjálfstf. á skrifstofu samlagsins í Reykjavík né heldur af þeim mörgu ráðstöfunum, sem yfirstjórnin, er var í höndum Alþfl., hafði gert í þessum málum. — Þar að auki höfðum við á ýmsan hátt reynt að koma því lagi á, að í sem flestum fyrirtækjum af svipuðu tægi væru sem mest menn af

öllum flokkum, og höfðum við fengið harða kritik fyrir það frá andstæðingum okkar. Ég hefi fengið mjög harða kritik frá alþýðuflokksmönnum fyrir að hafa unnið að því, að sjálfstæðismenn hefðu fulltrúa í stjórn sildarbræðslunnar, og hefi ég átt í útistöðum við hv. þm. Seyðf. um það, þar sem fyrir honum vakti að beita flokksofbeldi og hafa verksmiðjurnar undir sér og sínum mönnum. Svipað getur orðið með landsbankanefndina. Það lítur út fyrir, eins og hún er skipuð nú, að mögulegt sé fyrir okkur framsóknarmenn að hremma þar sæti, sem eftir okkar sjónarmiði á að tilfalla Alþfl. Það sæti í bankaráðinu tók Bændaf. af Alþfl., þegar hann hafði til þess vald hér á árunum. Við gætum tekið það nú, en ef hægt væri að fá viðunandi mann úr Alþfl., þá væri ég hlynntur því, að hann yrði fyrir valinu, af því að ég fyrirleit þá stefnu, sem fram kemur hjá hv. þm. Seyðf., samhliða því sem flokkur hans hefir veikt og hann sjálfur veikt í áliti. Ég álit, að við séum ekki svo heilagir í neinum flokki, að ástæða sé fyrir okkur að taka ekkert tillit hver til annars, og að einn flokkur eigi að vera ofan á og annar undir og svo látið kné fylgja kviði. En á þessari skoðun er hv. þm. Seyðf. og hefir framfylgt henni út í yztu æsar, nema þegar hann í ógáti var að búa andstæðingum sínum til finasta hvílurúm, eins og hann bjó sjálfstæðismönnum með sjúkratryggingunum.

Þannig stendur þá málið nú, að í janúar síðastl., þegar þessi nýju lög komu í gildi, að yfirstjórn trygginganna, sem áður hafði verið í höndum hv. þm. Seyðf. og hans trúustu þegna, kemst í hendur þessarar nýju nefndar. Nú var engum blöðum um það að fletta, eins og komið hefir fram hér í umr., að flokkarnir áttu að ráða mönnum í nefndina. Það var beinlinis gert ráð fyrir því, eins og líka orðalag l. ber með sér, að ráðh. átti engu um þetta að ráða. Það var sem sagt ekkert fyrir ráðh. að gera annað en að skipa þá menn, sem tryggingarráð mælti með. En í viðbót við þetta er til dómur, sem þessi hv. þm. þekkir kannske ekki, dómur, sem gekk milli hæstv. forsrh. og Jóns heitins Þorlákssonar borgarstjóra. Þeir mætu menn höfðu ekki getað komið sér saman um, hver átti að skipa lögregluþjóna í Reykjavík. Í l. stóð — alveg hliðstætt því, sem er um formenn sjúkrasamlaga —, að þá ætti að skipa eftir til lögu lögreglustjóra. Jón heitinn Þorláksson leit þannig á, að hann þyrfti ekki að fylgja þessu, og réð nokkra menn ofan í ákvörðun laganna. Út af þessu risu málaferli, og tapaði borgarstjórnin fyrir undirrétti, en að hann ekki áfrýjaði til hestaréttar, var ekki vegna þess, að hann væri ekki nægilega mikill kappsmaður til þess að halda málinu til streitu, heldur vegna þess, að hann var skynsamari heldur en hv. þm. Seyðf., sem hefði getað haft þetta dæmi fyrir sér. Það er því engum blöðum um það að fletta, eftir orðanna hljóðan og þeim dómi, sem um þetta hefir gengið, að hv. þm. Seyðf. hefir framið augljóst og vísvitandi lögbrot, í viðbót við annað verra, sem sé framkomu hans við samstarfsmenn sína í þessu máli. Þannig stóð

á í vetur, að hv. 2. þm. Rang., sem er aðalfulltrúi framsóknarmanna í þessari nefnd, gat ekki af vissum ástæðum — vegna snjóalaga og erfiðleika á að hafa lækni fyrir sig — mætt fyrir en er til þings kom. Mætti ég þá fyrir hann sem varafulltrúi. Tek ég þetta fram til þess að sýna, hve óendanlegur barnaskapur kemur fram hjá hv. þm. Seyðf., þegar hann heldur, að það, sem varafulltrúi gerir í slíkum nefndum, hafi ekki alveg sama gildi og það, sem aðalfulltrúi gerir. Og vil ég í því sambandi benda hv. þm. á, að hér á Alþ. er nú alltaf varafulltrúi borgarstjórnans í Reykjavík, og vænti ég, að enginn, nema þá hv. þm. Seyðf., sé svo litt greindur og menntunarsnaður, að honum dætti í hug, að hægt sé að rífa upp lög, sem Alþ. samþ. með atkv. þessa varamanns, og ónýta þau með þeim forsendum, að það hafi verið borgarstjórinn sjálfur, sem átti að greiða atkv., enda þótt hann sé kannske úti í Amsterdam. En þennan hluta af lögspeki hv. þm. Seyðf. ætla ég að láta liggja milli hluta, og kem þá að því, sem ég vildi nefna manndómspartinn eða réttara sagt mannléysispartinn í frammistöðu hv. þm. Seyðf. Og hann er sá, að hann og hans félagar berja málið fram af alveg ótilhlýðilegu þroskaleysi á þeim tíma, sem þeim sjálfum var afaróhagstæður, og í öðru lagi afhenda þeir það í hendur manna, sem fyrirfram voru á móti málinu, og sem þannig hefir farizt stjórn þess, að nauðsynlegt var að gera á því breyt. En þá aðstöðu, að hafa þarna einhver áhrif, gat Alþfl. aðeins fengið á tvennan hátt, og í bæði skiptin með aðstoð Framsfl. og með minni persónulegri aðstoð. Þess vegna er frammistaða hv. þm. Seyðf. gagnvart mér því minna honum til sóma sem ég hafði þarna með góðri samvirkni — og sé ekkert eftir því — skorið hann niður úr hengingarólinni í því máli, sem hann var margsinnis búinn að forklúðra fyrir sér og sínum flokki. Þannig var mál með vexti, að á fyrsta bæjarstjórnarfundinum, sem ég mætti þar sem fulltrúi, var veik von til þess, að Alþfl. gæti fengið 2 menn úr sínum flokki í sjúkratryggingarnar, sem sé ef hann stillti þannig upp, að ég gæti kastað atkv. á þá. Ég tilkynnti Stef. Jóh. Stefánssyni, að ég myndi kasta atkv. mínu á lista, sem hann bærir fram, ef þar væru alþýðuflokksmenn, en skila auðu, ef annar maðurinn væri kommúnisti. Nú fór það þannig, að þessir tveir menn, sem Alþfl. stillti upp, fengu atkv. allra andstæðinga Sjálfstfl., sem þar áttu sæti, og síðar með hlutkesti vann neðri maður Alþfl. á móti þriðja manni Sjálfstfl., og á þann hátt hafði Alþfl. fengið tvo fulltrúa á móti tveimur frá Sjálfstfl. Og eins og ég tók fram við Stefán Jóh. á þessum sama fundi, þá fannst mér alveg sjálf-sagt og var fús til — án allrar verzlunar — að kjósa fulltrúa Alþfl., af þeim ástæðum, að það var sá flokkur, sem hafði borið þetta mál fram og barizt fyrir því réttilega eða ranglega. Og þess vegna hjálpaði ég Alþfl. til þess að fá meiri hl. í alþýðutryggingarnar, sem Alþfl. fyrir andlegan vanmátt og þroskaleysi hafði afhent sínum andstæðingum hálfu öðru ári áður. Það er því persónulega mér að þakka, að Alþfl. getur reist höfuðið frá koddanum í þessu höfuðmáli

sínu. Svo um viku seinna er fundur í tryggingarráðinu. Þá datt engum okkar þriggja, sem þar áttum að ráða fram úr, Stefáni Jóh. Stefánssyni, Jakobi Möller eða mér, og að sjálfsögðu alls ekki lögfræðingnum, sem þar átti sæti, í hug það, sem fyrrv. ráðh. hefir haldið fram í þessu, að sú ákvörðun, sem þar væri gerð, væri ekki alveg jafnfyllilega gild eins og þó aðalmenn allir hefðu verið mættir á fundinum.

Ég talaði við þessa menn báða, sem ég nefndi, og lýsti yfir, að ég mundi greiða atkv. þannig, að Alþfl. hefði helming af þessum 8 fulltrúum. En hinir flokkarnir skipuðu í sín 2 sæti hvor. Framsfl. og Sjálfstfl. Þetta er byggt á réttlætisgrundvelli, sem allt of mikið hefir verið barizt á móti af Alþfl., ef ætti að dæma hann eftir hv. fyrrv. atvnrh., því að með þeirri frammistöðu, sem hv. fyrrv. ráðh. hefir haft í þessu máli, er réttara að kjósa í öllum kringumstæðum á móti fyrrv. ráðh. En ég vil ekki byrja á ranglætinu, láta heldur aðra gera það. Því vildi ég fara að í þessu eins og mér virtist rétt, heldur en að reka þann mann, sem þarna átti hlut að máli, sem er vandaður maður. Án þess það hefði áhrif á atkvgr. mína, spurði ég Stefán Jóh. Stefánsson, hvort hann fyrir sitt leyti vildi ekki unna Framsfl. þess að hafa þau 2 sæti, sem hann hafði áður haft. Kvað hann nei við því. Ekki nema annan manninn. Ég álit, að það sé gott, að það standi í Þingtiðindunum sem full sönnun fyrir því, hvað mikið Alþfl. vantar yfirleitt í það að kunna að hegða sér í svona málum, að jafnvel núv. form. hans hefir ekki meiri skilning á því, hvernig á að búa að þeim, sem þeir vinna með, heldur en kom fram í þessu. Því að fulltrúi Alþfl. er ekki réttlátari en það í þessu máli, að hann ætla að útiloka framsóknarmenn frá því að kjósa mann í það sæti, sem hann hafði fengið áður mann kosinn í, bæði af sínum eigin flokksmönnum og sjálfstæðismönnum. Þó að Stefán Jóh. Stefánsson hefði viljað kjósa með mér, en ekki viljað byrja á þeirri ofbeldisstefnu gagnvart Framsfl., sem alþýðuflokksmenn sýndu í þessu máli, og látið atkv. sitt falla á báða framsóknarmennina, þá hefði ég engu síður greitt atkv. eins og ég gerði, af því að ég áleit, að það ætti alls ekki að byrja þar á sama hátt og sjálfstæðismenn gerðu í Reykjavík, þar sem þeir útilokuðu Alþfl. og ekki aðeins Framsfl. frá ráðum í tryggingunum. Það álit ég, að eigi að vera stefna framsóknarmanna að reyna að stilla svo í hóf, að það sé ekki brúkað til hins ýtrasta ofbeldi í skiptum milli flokkanna á hverjum stað og tíma. Ég verð að segja, að í því máli, sem varð til þess að hv. þm. Seyðf. var dreginn út úr stj., eins og hann sjálfur komst að orði, þar hafði Framsfl. þessi áhrif móti ósveigjanlegum múrvegg hinna flokkanna. Þar tókst honum að fá þá réttingu mála, að það er hafin vinna á þessum skipum, sem sú deila snerti, sem annars hefðu fengið að liggja hér í höfn, eins og áður en það mál var til lykta leitt.

Þá kem ég að því, hvers vegna mér fannst eðlilegt, að sjálfstæðismaður væri skipaður formaður sjúkrasamlagsins á Ísafirði. Mér voru persónulega ókunnugir báðir þessir menn, sem

þar komu til greina. Ég treysti þessum mönnum jafnvel, Stefáni Jóh. Stefánssyni og Jakobi Möller, að þeir mundu ekki mæla með nema hæfum mönnum. En það er sérstök ástæða, sem ég hefi til þess að álíta, að Alþfl. ætti einmitt að tapa fyrst sæti á Ísafirði, ef hann tapar einhverju sæti. Þar sem gengið var á móti meiri hl. í Reykjavík í þessum sökum, álit ég, að á Ísafirði, þar sem Sjálfstfl. er í minni hl., mætti hann mjög gjarnan fá meiri hl. þar í þessari nefnd.

Svo var gengið alveg rétt og löglega frá þessu. Þarna á þessum 2 fundum var búið að gera algerlega glögga grein fyrir málinu, nema að því er snertir Norðfjörð. Þaðan höfðu ekki komið nein skilríki. En ég áleiti, að Alþfl. ætti að hafa formann þar. Þá var hann búinn að fá 4 formannssæti af 8. Úr því að Alþfl. hafði afhent að miklu leyti tryggingar þessar í hendur andstöðufl. með löggjöf árið áður, þá var undarlegt, að ekki mátti þola það, að Sjálfstfl. og Framsfl. fengu neinn formann kosinn í þessar nefndir. Og eftir því sem má búast við, að Alþfl. hafi á bak við sig af landsfólkinu, hygg ég, að það, sem ég gaf honum sem gömlum og góðum félag, hafi verið fullt svo rausnarlegt og þetta.

Svo frétti ég eina smekkleysu úr herbúðum hv. þm. Seyðf., sem kom mér til að brosa góðlátlega og skilja fyrirfram, að það gæti ekki verið mjög langur tími, sem þessi sami hv. þm. ætti eftir að sitja í ráðherrastóli. Það var það, að þessum fyrrv. ráðh. datt í hug sú fjarstæða að senda þessi plögg aftur til tryggingarráðs, þegar Helgi Jónasson væri kominn, til þess að láta hann ómerkja kosningu mína þar. Ég veit ekki, hvernig á að lýsa þessu atferli eða þessum skoðunarhætti, sem kom þarna fram hjá hv. þm. Seyðf., fyrst og fremst heimskunni, að láta sér eiginlega detta í hug, að þetta væri yfir höfuð ráð. Í öðru lagi ódrengskapnum gagnvart mér, sem yfirleitt var búinn að bjarga honum, eftir því sem hægt var, úr þeirri klipu, sem hann var búinn að setja sig í hér í Reykjavík með sinu atferli. Í þriðja lagi andstyggðinni, sem kom fram í þessu gagnvart Framsfl., að gera ráð fyrir því yfirleitt, að þingmenn Framsfl. væru þannig, að þeir sætu á svikráðum hver við annan og gerðu hver annan ómerkan fyrir andstæðinga sína og ófundarmenn.

Nú hafði hv. þm. Seyðf. ekkert upp úr þessu. Tryggingarráðið vildi ekki taka þátt í þessum pörum hans. Hann beið svo með þetta; m. a. lágu þessi plögg hjá honum æðilengi. Hann hafðist ekkert að, svo að það varð til stóropþæginda fyrir sjúkrasamlögin úti um landið. Svo þegar það var ekki engill lífsins, heldur engill dauðans, sem kom til hans í hvíta húsið við Lækjartorg, tók hann sig til og skrifaði undir sum af þessum plögum.

Ég gat nú ekki fylgt með ýmsu í ræðu hv. þm. Seyðf., enda skiptir það ekki máli. Það stendur fast, að þetta voru lögbrot, sem hv. fyrrv. atvmrh. framdi með þessu. En ég álit, að það sé mjög heppilegt, að þetta mál kom hér til umr. nú, vegna þess að það var óhjákvæmilegt, að hv. þm. Seyðf. fengi dóm sinn

í þessu máli. Hann er nú að biðja um, að þetta verði ónýtt með dómi. Og hann á ekki eingöngu að fá dóm Alþ. og dómstólanna, heldur á hann einnig að fá þyngri dóm, dóm sögunnar, að það síðasta, sem hann gerði í atvmrh.-stóli, var í fyrsta lagi lögbrot og síðan bæði heimskulegt og ódrengilegt.

\*Jóhann Jósefsson: Það var rétt hjá hv. þm. Seyðf., að ég hafði — hvort sem það var rétt áður eða samtímis því, að þessi till. var borin fram hér í sameinuðu þingi — lagt fram fyrirspurn í hv. Ed. til þáv. atvmrh. um það, hvernig á því stæði, að í Vestmannaeyjum og á Ísafirði hefðu ekki verið skipaðir formenn sjúkrasamlaga samkv. till. n., þó að vitað væri, að þetta hefði verið gert í öðrum kaupstöðum landsins. Hv. þm. Seyðf. vildi nú gera eitthvað mikið úr því, að þetta „aðrir kaupstaðir“ hefði verið rangt hjá mér, því að það hefði ekki verið búið að skipa nema í einum kaupstað sjúkrasamlagsformann. Og hv. þm. sagði, að hv. flm. þessarar þáttill., sem er samflokksmaður minn, og ég hefðum ekki borið okkur saman um þetta atriði. Það er rétt, við bárum okkur ekki saman um þetta. En ég álit það í sjálfu sér ekkert aðalatriði, hvort fyrrv. ráðh. var búinn að skipa formenn sjúkrasamlaga í fleiri en einum kaupstað landsins eða bara einum. Það virðist vera, þegar ég her mína fyrirspurn fram, að þá sé hann búinn að skipa eftir till. tryggingarráðs slíkan formann í einum kaupstað. Svo að þessi mikla villa, sem hann vill gera úr mínu orðalagi á fyrirspurninni, er, að það, sem ég vildi hafa í fleirtölu, það hefði mátt vera í eintölu. En þetta er svo litilfjörlegt hálmstrá fyrir þennan hv. þm., að það er furða, að hann skuli reyna að fleyta sér á því í þessu máli. Nei, hér er um að ræða, hvort þessi hv. þm., meðan hann var ráðh., hafði tilhneigingu til þess að fara eftir l. eða ekki. Og það er sýnt með þessu dæmi, og reyndar fleirum, að þegar honum hentaði það ekki pólitískt skoðað, að fara eftir l., þá hafði hann sterka tilhneigingu til þess að virða l. að vettugi. Hv. þm. komst svo að orði, að þó að það stæði í l. „eftir tillögum tryggingarráðs“, þá þyrfti það engan veginn að þýða það, að hann sem ráðherra þyrfti að fara eftir því, a. m. k. ekki fyrstu till. Ég skal fyrst geta þess, að þau ár, sem ég hefi verið þm., hefi ég í fjöldamörg skipti verið áheyrandi þess, að ríft hefir verið út af samningu l., um það, hvort standa skyldi í þeim, þegar um svipuð ákvæði hefir verið að ræða og það, sem hér var ræðir, að einhver aðili hefir átt að benda á mann í starf eða embætti, sem ráðh. ætti svo að nafninu til að skipa, þá hefir oft og tíðum verið mjög um það deilt, hvort skyldi standa í l. „að fengnum tillögum“ eða „eftir tillögum“. Mér hefir virzt menn leggja í þetta ákaflega mismunandi skilning. Margir, og ég held flestir, skilja orðalagið „að fengnum tillögum“ þannig, að þá væri stj. ekki eins bundin við að fara eftir tilnefningunni eins og þegar stæði „eftir tillögum“. En þegar stæði „eftir tillögum“, þá væri alveg skylt fyrir stj. að fara eftir till. Enda sýnist það vera eðlilegast, að svo sé. Ég veit

ekki, hvaða orðalag ætti að tryggja betur, að veitingarvaldið að öðru leyti en að forminu til er í þessu dæmi, sem hér liggur fyrir, í höndum tryggingarráðs, heldur en einmitt þetta orðalag „eftir tillögum“ tryggingarráðsins. Eða hvaða orðalag gæti það þá verið? Það mætti kannske standa í l. (en það væri dálítið barnalegt), að ráðh. væri skyldur til að skipa þá menn, sem tryggingarráð bendir á. En það er það, sem hver heilvita maður hlýtur að skilja við orðalagið „eftir tillögum“. En svo kemur hv. þm. Seyðf. með þá nær því barnalegu og a. m. k. ákaflega broslegu uppástungu, að ráðh. þurfi ekki endilega að fara eftir fyrstu till., það megi biðja um aðrar. Og hvers vegna þá aðrar? Á því að þessi hv. þm., meðan hann var ráðh., fellir sig ekki við, að það sé þessi stofnun, en ekki hann, sem ráður. Hvað lengi gæti það gengið, ef ríkisstj. ætti að geta hagað sér þannig eða framkvæmdarvaldið yfir höfuð, þegar löggjafinn bendir á sérstakan aðilja, sem eigi að gefa stj. þær bendingar, sem hún á að fara eftir. að biðja um slíkar ábendingar, þangað til loks búið væri að benda á þann eða þá, sem falla viðkomandi ráðh. í geð. Þetta er svo vandræðalegt yfirklor hjá hv. þm. Seyðf. fyrir þessa misbeiting valdsins, sem hv. fyrrv. atvmrh. virðist vera að reyna að verja. að það tekur því varla að eyða tíma í að tala um slíkt yfirklor. Það er eins og hv. þm. Seyðf. hafi ætlað til, að þarna í tryggingarráðinu risi upp eða fyndist einhver „Nygren“ til þess að gefa þau ráð, sem honum væru meira að skapi heldur en fyrstu till. tryggingarráðsins. Það er annars dálítið brosleg kaldhæðni örlaganna, að þeir menn, sem skreyta sig frammi fyrir almenningi með lýðræðisnafninu og einna mest gera að því og þeirra útsendarar að búa til úr öðrum mönnum harðstjóra og diktatora, skuli einmitt koma fram í sínum embættisrekstri eins og hv. þm. Seyðf. gerði í þessu máli meðan hann var ráðh. En hvað sýnir þetta? Ekkert annað en það, að í hugum slíkra manna ríkir ekkert annað en harðstjórnatilhneiging, það, að fara sínu fram, hvað svo sem lög og réttur segja.

Hv. þm. Seyðf. var með einhver svigurmáli um það, að sá maður, sem meiri hl. tryggingarráðs benti á sem formann sjúkrasamlagsins í Vestmannaeyjum, mundi ekki vera þess umkominn að koma fjárreiðum þess í það horf, sem æskilegt væri. Ég skal ekkert um það segja, hvaða álit hv. þm. Seyðf. hefir á þeim manni, sem tilnefndur var þar, sem er Ástþór Mattiasson, formaður bæjarstj. og forstjóri stórs iðnaðarfyrtækis í Eyjum. En ég veit ekki til, að hv. þm. Seyðf. geti bent á neitt sérstakt í fari þess manns, sem réttlæti þau ummáli hans, að þessi maður sérstaklega geti ekki, að svo miklu leyti sem það stendur í valdi formanns sjúkrasamlagsins, komið fjárreiðum samlagsins í æskilegt horf. A. m. k. segi ég þó það, að þeir fjármálaspekingar í Vestmannaeyjum, sem eru hv. þm. Seyðf. fylgjandi pólitískt, eru ábyggilega ekki færari í þetta starf heldur en sá maður, sem meiri hl. tryggingarráðs tilnefndi. En ég get mér þess nú til, að það hafi vakað fyrir þessum góða manni meðan hann var atvmrh.,

að reyna að nota sitt vald til þess að fara þvert ofan í till. meiri hl. tryggingarráðs og nefna formann sjúkrasamlagsins eftir sínu höfði. En það er hreinasta óhæfa að haga sér þannig. Og þó að þetta mál sé, eins og hv. þm. S.-Þ. tók fram, í sjálfu sér ekkert stórmál, þá getur það verið nógu ónotalegt fyrir þær stofnanir, sem fyrir þessu verða, að lenda í þessu millibils-ástandi og glundroða og árekstrum. En stórmál er þetta mál þó að því leyti sem af atvmrh. er traðkað á löggjöf frá hestv. Alþ.

Það getur vel verið, að erfiðleikar samlagsins í Vestmannaeyjum séu meiri en erfiðleikar samlagsins á Ísafirði. Ég skal ekkert um það segja; ég hef ekki kynnt mér það ýtarlega. En það eru engin undur, þó að á ýmsum stöðum komi fram bernskusjúkdómar hjá sjúkrasamlögunum og þeir hafi reynzt sumstaðar nokkuð erfiðir. T. d. vildi svo til í Vestmannaeyjakaupstað, að næstfyrsta árið, sem sjúkrasamlagið starfaði þar, þrefaldaðist legudagatala sjúklinga á sjúkrabúsum. Árið 1935 voru legudagar 3800, en árið 1937 voru þeir 9500. Þá var samlagið búið að starfa, a. m. k. að nafninu til, í 14 mánuði. Þetta út af fyrir sig gefur dálitla hugmynd um, hversu mikið hafa aukizt útgjöldin fyrir sjúkrasamlagið í Vestmannaeyjum vegna sjúklinga, bara á þessum eina lið, spítalalegunni. Þar með er þó ekki nærri allt sagt. En um rekstur þessa sjúkrasamlags hefir hinsvegar verið gefin skýrsla til yfirstjórnar tryggingarmálanna. Og ég veit ekki til, að komið hafi fram frá þeirri yfirstjórn eða læknum samlagsins nein svo fordæmandi kritik á stjórn þessa samlags, að það geti réttlætt það, að fyrrv. atvmrh. dró á langinn eða neitaði að skipa formann samlagsins, eins og til var ætlað að lögum. Ég spurði með fyrirspurn minni í hv. Ed., hvers vegna þessi formaður hefði ekki verið skipaður samkv. till. tryggingarráðs, eins og lög standa til; í fullri einlægni spurði ég að þessu. Hv. þm. Seyðf. getur náttúrlega gert orðalagið á minni fyrirspurn að umtalsefni eins og honum sýnist. En hann ætti að gæta þess, að það er bara ekki sú fyrirspurn, sem liggur fyrir til umr. hér nú í Sþ., heldur þáttill., sem hv. 6. þm. Reykv. flytur. Og mér skildist á hv. þm. Seyðf., að hann gæti ekki fundið neitt að forminu á þessari þáttill. Það, sem fyrst og fremst liggur hér fyrir, er, að hv. þm. Seyðf., meðan hann var ráðh., fór algerlega í hága við fyrirmáli l. þar sem honum þóknast ekki eitthvað persónurnar, sem tilnefndar eru í þessi störf, gengur hann alveg á snið við vilja Alþ. og breytir svo sem það, sem mest berir að meta í þessum efnum, sé geðþótti ráðh. Þetta dæmi er, því miður, ekki það eina, þar sem hv. þm. Seyðf., meðan hann var ráðh., hagaði sér þannig. Það er náttúrlega ósköp notalegt og þægilegt af þeim, sem fara með völd í landinu, að þeir leggi l. út eftir sínum geðþóttum og segi svo við þá, sem fyrir óréttinum verða: Farið þið bara í mál. Þið getið látið dómstólana skera úr þessu. — Þegar hægt er fyrir þingið að leiðrétta slíka misbeitingu valdsins, hlýtur það undir öllum kringumstæðum að gera það.

Ef leggja á trúnað á það, sem hv. þm. Seyðf. var að tala um, að það hefði verið af umhyggju fyrir hag sjúkrasamlagsins í Vestm.eyjum, að láta það liggja eins og vængbrotna álft í marga mánuði, þá verð ég að segja, að það er all-einkennileg aðferð til þess að koma fjárreið-um þess í gott horf, að láta ekki fullkomlega löglegar ráðstafanir fá eins fljótt lagagildi og ætlað er til. Það gefur ekki hv. þm. Seyðf. þann vitnisburð, að hann muni geta komið lagi á rekstur fyrirtækja, ef hann heldur, að það sé ráðið, að láta þau vera utangátta og ekkert vita um, hverjir eigi að stjórna þeim eða sjá um hag þeirra.

Ég er sammála hv. þm. S.-Þ. um, að slíka aðferð eigi þingið ekki að þola. Þá væri óhætt að sleppa framvegis úr lagasetningu klásúlu eins og þessari „að fengnum tillögum“ þessa eða hins aðiljans, og leggja í hendur stj. algeri einveldi um framkvæmd l., en mér segir svo hugur um, að þm. mundu lítið kæra sig um slíkt, og ég held, að þegar búið er að ákveða framkvæmd á einhverri löggjöf, verði að halda stj. að því að fara eftir þeim fyrirmælum.

\*Haraldur Guðmundsson: Áður en ég vík að ræðu hv. þm. S.-Þ., tel ég rétt að svara hv. þm. Vestm. Annars fæ ég ekki annað sagt en að mér finnst óánægjan út af aðgerðum gagnvart sjúkrasamlaginu í Vestmannaeyjum vera á veikum rökum reist. Hvað sem segja má um sjúkrasamlagið á Ísafirði, er engu slíku til að dreifa í Vestmannaeyjum. Það hefir enginn formaður verið skipaður þar enn, og því ekkert breytt á móti till. tryggingarráðs. En ég gerði fulla grein fyrir því áðan, af hverju ekki hefir verið skipaður formaður í Vestmannaeyjum. Það er af því, að efnahagsástæður sjúkrasamlagsins hafa verið svo, að ég taldi sjálfsgætt, að ráðamenn tryggingarstofnunarinnar hér kynntu sér þær fyrst og reyndu að finna ráð til úrbóta. Þetta hefir líka hv. þm. Vestm. undirbyggt í sinni ræðu.

Hv. þm. sagði ranglega, að ég hefði viðhaft svigurmæli í garð þess manns í Vestmannaeyjum, sem tilnefndur hefir verið til formanns. Það gerði ég ekki, en ég sagði, að það væri ekki ástæða til að halda, að hann gæti rétt við fjárhaginn. Sá aðili, sem þrefaldar tekjur spítalans af sjúklingum í bænum á móts við það, sem áður var, getur ekki verið rétti aðilinn til að stjórna fjárhag samlagsins. Eða getur hv. þm. ekki hugsað sér, að einhverjar misfellur yrðu á þessu, þar sem legudagar sjúklinga þar hafa þrefaldast, ef hafa á sama manninn í stjórn samlagsins og stjórn sjúkrahússins? Nei, ég held fast við það, að ástæða sé til að kynna sér til fulls ástand sjúkrasamlagsins í Vestmannaeyjum, áður en ákveðið er um skipun formannsins. Þessu vil ég beina til hæstv. atv.-mrh.

Ummæli hv. þm. um harðstjórn og brot á lýð-ræði voru hálfbrotsleg, því að það er alkunna, hvaða „sympatiur“ hann hefir í þeim efnum, enda vona ég, að mér sé annað betur gefið en að vera harðstjóra.

Þá vil ég víkja að því, að lögskýringar hv.

þm. voru að nokkru leyti á sömu linum og hv. þm. S.-Þ. Hv. þm. vill gera mikinn mun á því, hvort í l. standi „að fengnum tillögum“ eða „eftir tillögum“. En ef ætlað væri til þess, að veitingarvaldið væri í raun og veru hjá tryggingarstj., en ekki hjá ráðh., þá væri óþarfi að vera að fara nokkrar krókaleiðir með það. Þá gæti eins staðið í l., að tryggingarstj. skipaði formenn sjúkrasamlaga. En sannleikurinn er sá, að það er til-ætlunin, að ráðh. ráði hér einhverju um. Það getur enginn maður haldið því fram með réttu, að ráðh. sé óheimilt að æska eftir nýjum tilnefningum frá tryggingarráði. Hér eru tveir aðiljar, og hefir annar tillögurétt, en hinn veitingarvaldið. Auðvitað getur ráðh. neitað að skipa þann, sem tilnefndur er.

Í þessu sambandi vil ég drepa á það, sem hv. þm. S.-Þ. sagði. Hann sagði, að það bæri vott um heimsku og vanþekkingu hv. þm. Seyðf., að hann vissi ekki, að það hefði gengið dómur á milli forsrh. og borgarstjóra um það, hver ætti að skipa lögregluþjóna í Rvík. Sennilega hefði sá fávísi maður, þm. Seyðf., ekki hugmynd um þann dóm. Jú, ég vissi vel um þann dóm, en ég hygg, að hv. þm. S.-Þ. sé ekki eins kunnugur því máli og hann vildi vera láta. Það stóð í l., að lögregluþjóna ætti að skipa eftir till. lögreglu-stjóra. Nú er lögreglustjórinn bara ein persóna, svo að ekki getur verið um meiri eða minni hluta að ræða. Þar er því ólíku saman að jafna eða 3 manna n. Þessi klásúla í l. getur aldrei þýtt, að ráðh. sé rígbundinn við fyrstu uppástunguna, sem fram kemur. Þetta getur orkað tvímælis á Ísafirði. En þar er um mál að ræða, sem úrskurðað skal af dómstólunum, en ekki af lagaskýringum meiri hl. á þingi.

Þá kem ég nánar að hv. þm. S.-Þ. Honum var mikið niðri fyrir og hóf eldhúsmr. á mig eftir að ég nú hefi látið af ráðherradómi. Ég er þakklátur hv. flm. þáttill. fyrir að hafa gefið honum þetta tækifæri til að létta á sér. Þegar hv. þm. var kunnugt um, að ég ætlaði að óska eftir nýjum tilnefningum, sagði hann, að ef nokkuð yrði hróflað við sínum gerðum í tryggingarstj., mundi hann flytja vantraust í sameinuðu þingi. En það mætti að sjálfsgæðu taka málið þannig upp, ef ráðh. hefði brotið af sér. Hinsvegar er þess ekki kostur nú að flytja vantraust á mig. Hv. þm. byrjaði á því að taka á mér mildum höndum Framsfl. og harma það, að ekki væri stærra mál en þetta til ágreinings á milli okkar. En ég verð að segja, að ég kys mér ekki betra mál í þessu sambandi en tryggingarmálin. Þess er ekki að dyljast, að þó að tryggingarmálin gengju fram á Alþingi fyrir kröfur Alþfl., vantaði mikið á það, sem Alþfl. óskaði eftir og mikill hluti Framsfl. vildi, vegna þess, að hv. þm. S.-Þ. gerði allt, sem hann gat, til að spilla fyrir málinu. Það er hans drengskapur í samvinnunni við Alþfl.

Hv. þm. skreytti ræðu sína málblómum, sem ég rétt skal drepa á. Hann siendurtók orð eins og andlegan vanmátt, andstyggð o. fl. Það er ánægjulegt, að hann sér þessa góðu eiginleika hjá mér, þó að það sé nokkuð seint að sjá þá nú. Hv. þm. minntist ekki á þetta á meðan ég var ráðh. — Þá sagði hv. þm., að fyrir utan

allt annað hefði ég sýnt óvináttu í sinn garð persónulega. Því mótmæli ég. Það fer fjarri því, að ég hafi gert það, því að mér er alveg sama, hvorum megin hryggjar hann liggur.

Hv. þm. drap á það, að tryggingarlöggjöfin hefði orðið okkur til háðungar, ef hann hefði ekki fengið því ráðið, að einn kaflinn var mikið stöfður. Hv. þm. ætti ekki að vera að hæla sér af því. Það er svo í öllum öðrum löndum, að atvinnurekendur leggja í tryggingarsjóði. Hv. þm. S.-Þ. hefir ráðið mestu um, að engin lagfæring hefir fengið á þessu hér, og á því heiðurinn af, að atvinnuleysistryggingarnar hafa ekki komið til framkvæmda að verulegu leyti.

Um fyrirkomulagið á stj. trygginganna sagði hv. þm., að Alþfl. hefði barið það í gegn, að stj. væri látin velta á meiri hl. í bæjum og kaupþúnum. Það er rétt; það var gert ráð fyrir, að meiri hl. bæjarstj. gæti ráðið meiri hl. sjúkrasamlagsstj. Og mér er ekki kunnugt um, að hv. þm. S.-Þ. reyndi að breyta þessu. Það er rétt að greina ástæðurnar til þessa. Það var af því, að við töldum, að þetta væri skilyrði fyrir því, að samvinna gæti orðið milli ríkisstj. og bæjarstj. um framkvæmd l. Að framkvæma l. í kaupstöðum gegn vilja bæjarstj. var ekki gott. En ef það skyldi verða, að meiri hl. notaði aðstöðu sína til að spilla fyrir tryggingunum, þá væri ástæða til að taka í taumana. Þetta veit hv. þm. vel. Þó að hann segi, að Alþfl. hafi afhent málið í hendur sinna verstu andstæðinga. Annars skal ég segja hv. þm. það, að t. d. hér í Rvík er fjárhagsafkoma sjúkrasamlagsins mjög samileg, og fjárhagsleg stj. fyrirtækisins ber af stj. hinna, sem flokksmenn hv. þm. S.-Þ. ráða einhverju um, t. d. á Akureyri og Siglufirði. Það er ekki samanburður gerandi á því, hvernig fjármálunum er stjórnað þar og í Rvík. En því verður ekki neitað, að stj. sjúkrasamlagsins á þungt á máli skilið fyrir fyrirkomulag og starfslíð í skrifstofum samlagsins. Það var hlutur, sem vakti hneyksli hér, og m. a. þess vegna taldi ég þörf á laga-breyt.

Hv. þm. sagði — og það var nú dálítið broslagt —, að með því að láta skipun stj. sjúkrasamlagsins hér fara eftir l. hefði andstæðingum okkar verið sköpuð hin finasta kosningaaðstaða. Nú, ég held, að Sjálfstfl. hefði ekki orðið skotaskuld úr því að ná sér í spjaldskrár einhversstaðar annarsstaðar, þó að ekki hefði verið um samlagið að ræða. Ég hef í a. m. k. enga trú á, að þetta atriði hafi nokkru um ráðið í kosningunum. En því ætti hv. þm. S.-Þ. að gremjast þetta, þar sem allar hans sterku tilfinningar sveigjast svo mjög að þessum meiri hluta? Hann má því vera ánægður, ef atkvæðafjöldi Sjálfstfl. hefir aukizt. Og sá, sem mest eykur atkvæðafjölda Sjálfstfl., er einmitt hv. þm. S.-Þ. Með breytni sinni á þingi og utan þings hefir hann fyrr og síðar verið öruggur stuðningsmaður Sjálfstfl. T. d. fullyrti hann, að með tryggingarl. hefði verið lagður gífurlegur skattur á bæjarmenn, að þau hefðu veitt ýmsum læknum hér 20—30 þús. kr. o. s. frv. Þetta sér hv. þm. í tryggingalöggjöfinni, en engan feng fyrir fólkið yfirleitt. Það fæst ekkert fyrir skatt-

ana, að álitu hv. þm. S.-Þ., síður en svo, heldur renna þeir til þess að ala hér lækna með 20—30 þús. kr. tekjum. Það þarf ekki að benda hv. þm. S.-Þ. á, að þessir sömu lækna — því að hér eru eflaust lækna, sem hafa 20—30 þús. kr. tekjur og meira — hafa ekki haft rýrari tekjur áður, og með þeim samningum, sem náðust við lækna, hefir tekið einmitt að takmarka þeirra tekjur og samtímis að tryggja sjúkrasamlögunum betri læknishjálpi en áður. Nú er auðveldari aðstaða sjúkrasamlagsins næst þegar samið verður, og sjúkrasamlagið getur byggt á þeirri reynslu, sem fengið hefir af starfsemi þess þennan tíma, sem það er búið að vinna. Aðstaðan er óhægari við fyrstu samninga vegna þess, að þá er allt óþekkt, á engu að byggja, en við næstu samninga verður sú reynsla, sem fengið hefir af starfseminni undanfarið, sá grundvöllur, sem byggt er á, og það, sem gerir gæfumuninn hér í Reykjavík og annarsstaðar, er, að þar hefir lánast að ná þeim samningum, að það er ekki samið um ákveðið gjald fyrir hverja læknisvitjun eða læknishjálpi, heldur fyrir númer hvers sjúkrasamlagsmeðlims, sem er aðhald fyrir lækna og trygging fyrir því, að reikningarnir fari ekki upp úr öllu viti. Á sama hátt er samið við sjúkrahús. Það er greitt í einu lagi fyrir sjúkrahúsvist og læknishjálpi, sem skiptir miklu máli. Ég veit ekki, hvort þessu er þannig háttað í Vestmannaeyjum, þar sem sjúkrahúskostnaður hefir vaxið gífurlega, eins og hv. þm. Vestm. drap á.

Hv. þm. S.-Þ. segir, að á síðasta þingi hafi komið fram krafa frá Framslf. um það, að breyta til um skipun tryggingarráðs. Þetta er rangt hjá honum, það komu engin mótmæli frá Framslf. gegn því, að ráðh. skipaði einn í tryggingarráð, og svo var samkomulag um það á milli Framslf. og Alþfl., að eftir þetta byrjunar-tímabil væri eðlilegt, að skipuninni yrði þannig hagnað, að 3 stærstu flokkar þingsins fengju hver sinn manninn kosinn. Það er síður en svo, að það hafi verið gert fyrir tilmæli hv. þm. S.-Þ.

Hv. þm. fór nokkuð vitt og breitt, eins og kemur stundum fyrir, þegar hann heldur ræðu. Hann sagði t. d., að hann væri kominn á þann grundvöll nú, að hann teldi sanngjarnt, að meginflokkarnir ættu sem víðast ítök í stjórnum, ráðum og öðru slíku; t. d. væri hann af sínu göfuglyndi þeirrar skoðunar, að í raun og veru ætti Alþfl. að fá einn mann í bankaráð, ef það væri viðunandi maður, sem þangað ætti að fara. Mér skildist hv. þm. eiga við það, að það væri undir dómi þessa mæta manns komið, hvort það teldist viðunandi maður.

Ef Alþfl. dytti t. d. í hug að láta mig þangað, þá verð ég að efast um, að ég gæti talizt viðunandi maður, sem er svona ógurlega vankunnandi, andstyggilegur, vanþroskaður og svona mikill ódrengur, eins og hv. þm. komst að orði. Mér er ekki heldur grunlaust um, að ef ég gengi frá, þá getu kannske þessi lýsingarorð eða önnur ekki ósvipuð komið um aðra flokksmenn mína, svo að torvelt yrði að uppfylla þetta skilyrði hv. þm. Ég verð að segja, að að svo komnu máli sé ég ekki ástæða til að votta hv. þm. S.-Þ. sérstakar þakkir fyrir göfuglyndi hans í þessu

efni, ekki sízt, þegar því má bæta við, að það er skýlaust loforð frá Framsfl. á síðasta þingi, að næst þegar losnaði bankaráðsmannsstarf, skyldi verða samkomulag um kosninguna milli Alþfl. og Framsfl., svo að Alþfl. á því með réttu að fá þennan bankaráðsmann kosinn. Ég verð því að vona, að hv. þm. taki það ekki illa upp fyrir mér, þó að ég færi honum ekki þakkar fyrir þessa gófugmennsku hans.

Þá sagði hv. þm., að Alþfl. hefði beitt megnasta ranglæti gagnvart samstarfsflokki sínum um ríkisstj., undanfarið. Ég hefði nú haldið, að það væri frekar Alþfl., sem hefði undan að kvarta í þeim efnum, og fæ ég ekki séð, hvernig það, að ég féllst ekki á till. meiri hl. tryggingarráðs um skipun formanns sjúkrasamlagsins á Ísafirði, getur skoðast sem sérstök móðgun við Framsfl., nema því aðeins, að svo sé komið, að hv. þm. S.-Þ., Jónas Jónsson, sé með öllu hættur að sjá nokkurn greinarmun á framsóknarmönnum og sjálfstæðismönnum í sumum tilfellum, og sé svo, hættest hér eitt tilfelli við nú.

Þá kom hv. þm. að því, sem ég tel aðalinnihald ræðu hans. Hann sló því föstu eftir sínar miklu lagaskýringar, að augljóst væri, að ég sem ráðh. hefði framið visvitandi lagabrot. En þetta var í hans augum tiltölulega smávægilegt atríði, því að það var annað, sem ég hafði gert og var miklu, miklu verra en að fremja skýlaust lagabrot, að hans dómi, og það var, að ég skyldi ekki fara að hans orðum sem varamanns í tryggingarráði, því að annað man ég ekki úr þessum langa lopa hans. Ég hefi áður tekið það fram, að fullyrðingar hv. þm. um lagabrot í þessu sambandi eru staðlausir stafir. Á 2 af þessum stöðum, sem ágreiningur er um, voru ekki skipaðir formenn, af því að óskað var eftir nánari rannsókn og beðið var eftir till. að rannsókn lokinni. Á Ísafirði var formaðurinn skipaður eftir till. minni hl., eftir að ég hafði ekki fengið svar frá tryggingarstj., sem ég hafði beðið um nýjar tilnefningar. Ég viðurkenndi í minni fyrri ræðu, að það mætti kannske deila um, hvort þetta sé fullkomlega samkv. bókstaf l., og ég tel ekki óeðlilegt að láta dómstólana skera úr þessu, svo að það þurfi ekki að orka tvímælis, og sú leið er eðlileg. Hv. þm. sagði, að ég hefði ekki viljað fara að sínum till., og það fannst honum verra en að fremja skýlaust lagabrot, og till. hans voru svo sem, eins og vænta mátti, það eina sálhjálplega í þessu efni, hrein stærðfræðileg lausn, eins og hann orðar það, og stærðfræðin og lögspekin eru líka, eins og hv. þingheimi er kunnugt, hans sterkustu hliðar. Hin stærðfræðilega lausn málsins var, að Alþfl. fengi 4 menn, Sjálfstfl. 2 og Framsfl. 2, þá var öllu réttlæti fullnægt, — en hitt, hvort þetta voru hæfir menn til starfsins, skipti engu máli. Ef ég færi að leþja slúðursögur, eins og þessi hv. þm. hefir tamið sér hér í þingsöluenum, þá gæti ég sagt honum þýmsar sögur af þessum stofnunum og stjórn þeirra. Ég hirtið ekki um það, en ég vil skjóta því til þeirra manna, sem eiga að skipa í þessar stöður, að kynna sér ástandið hjá sjúkrasamlögnum á Siglufirði og í Vestmannaeyjum. Ég verð að fullyrða, að þerari yfirlýsingu um hreina og beina vanþekkingu og virð-

ingarleysi fyrir velsæmi í þessu efni er ekki hægt að gefa en hv. þm. S.-Þ. hefir gert með því að segja, að hann hafi fundið hina réttu stærðfræðilegu lausn, 4 fyrir þessa, 2 fyrir þessa, 2 fyrir hina, án tillits til þess, hvort þessum mönnum er trúandi fyrir þessu starfi. Það eru hin stærðfræðilegu styrkleikahlutföll, hlutföllin milli flokka, sem eru réttlát lausn í þessu efni að dómi þessa hv. þm. Ég verð að harma, að maður, sem litur þessum augum á þetta, skuli hafa slysað sem varamaður inn í stjórn trygginganna.

Þá flutti hv. þm. talsverðan kafla í ræðu sinni um það, hvað Alþfl. ætti honum mikið að þakka. Ég kannast við þennan lestur; þetta er ekkert nýtt, en mér þótti dálítið undarlegt, þegar hann sagði, að Alþfl. ætti það honum að þakka, að tryggingarlöggjöfin komst fram, vegna þess sem ég hefi áður sagt, að það, sem erfiðast var við að eiga í sambandi við þetta mál, var afstaða hv. þm. til þess innan Framsfl. Eftir allt, sem ég er búinn að gera fyrir Alþfl., segir hv. þm., gengur þm. Seyðf. í sínu ráðherrastarfi á móti minum till. — Það er það „punctum saliens“, sem er verra en skýlaust lagabrot. Ég fann á hv. þm., að hann taldi nauðsynlegt að gera grein fyrir því, hvers vegna hann hefði verið því svo mjög fylgjandi, að sjálfstæðismaður yrði skipaður aðalmaður sjúkrasamlagsins á Ísafirði, og ástæðan var ekki sú, að þessi maður væri svo sérstaklega vel fallinn til þessa starfs, því að það var hv. þm. ókunnugt um, heldur fyrir það eitt, að hv. þm. hafði einhverra hluta vegna, sem ég ekki skildi, verið með því, að alþýðuflokksmaður væri skipaður formaður hér í Reykjavík, og þá var nauðsynlegt, að svo yrði að taka sjálfstæðismann fyrir formann á Ísafirði, hvernig sem hann var til starfsins fallinn. Þetta var sú stærðfræðilega lausn, sem þarna átti að gilda, eins og við skipunina yfirleitt.

Hv. þm. sér feigðarmerki á ýmsum hlutum; hann er spakur og kann að meta tákni og stórmerki. Ég vildi óska, að það væri ekki feigðarmerki, að hann sér ofsjónum í þessum efnum. Hv. þm. taldi, að hann hefði getað séð feigðarmerki fyrir mig sem ráðh. í því, að ég skrifaði tryggingarstjórninni og óskaði eftir nýjum tilnefningum, þar sem ég gat ekki fallist á þær fyrri. Ég tel, að það hafi heldur borið vott um, að ég yrði langlifur sem ráðh. Þar sem tveir aðiljar gátu komið til mála um að ráða, hverjir yrðu formenn sjúkrasamlaganna, þá var það hið eina sjálfsagða, að reynt væri að leita samkomulags um það, og það gerði ég með bréfi mínu til tryggingarráðsins. Að nokkuð sé til í l., sem óheimili ráðh. að biðja um nýjar till. frá tryggingarstjórn um þetta, er slík fjarstaða, að það gegnir furðu, að nokkur skuli leyfa sér að bera það fram.

Að lokum sagði hv. þm. um mína fyrri ræðu, að hún hefði verið mjög óskýr og hann hefði átt bágst með að fylgjast með í henni. Mér þykir leiðinlegt, ef svo hefir verið. Ég reyndi þó að halda mér sem mest við sjálft málið, en það kann að hafa valdið, að málið hafi verið óskýrt fyrir honum, og það hafi aðeins verið umbúðirnar og það, sem kringum málið er, sem sé aðalatriðið hjá honum.

Ég get látið þetta nægja. Það eina, sem um er að ræða í sambandi við þessa þáttill., er það, hvort það hafi verið löglegt af ráðh. að skipa formann fyrir sjúkrasamlagið á Ísafirði eftir till. minni hl. tryggingarstjórnar. Það er mál, sem ég tel óhæfilegt, að þingið leggi sinn dóm á. Þingið er ekki hinn rétti aðili. Þess vegna tel ég eftir atvikum ekki annað að gera en að visa till. frá, því að það er opin leiða að láta dómstólana skera úr þessum ágreiningi. Það er ekki í fyrsta sinn, sem slíkt er gert, og engum er kunnugra um, að slík leið er til, en hv. þm. S.-Þ., því svo oft fékk hann að kenna á því, þegar hann var ráðh. Svo getur sagan skráð okkar minningarspjöld eins og henni sýnist.

Umr. frestað um stund.

**Forseti (JakM):** Það hefir komið fram ósk um það frá Framsfl., að þessum fundi verði ekki haldið áfram að svo stöddu. Tel ég ekki annað rétt en verða við þessum tilmælum, og verða þess vegna tekin út öll þau mál, sem á dagskrá eru.

**Flm. (Sigurður Kristjánsson):** Ég vildi spyrja hæstv. forseta, hvort það sé ekki ætlun hans, að fundur verði mjög bráðlega í Sp., því að það er bersýnilegt, að það ætla að verða nokkuð miklar umr. um þetta mál, sem nú hefir verið rétt um stund. Ályktun þingsins um það má ekki biða lengi úr þessu.

**Forseti (JakM):** Mín ætlun er sú, vegna allra þeirra mála, sem á dagskrá eru, að halda annan fund í Sp. eins fljótt og við verður komið. Þó get ég ekki að svo stöddu ákveðið, hvenær sá fundur verður haldinn, og mun hann síðar boðaður með dagskrá.

Umr. frestað.

Á 9., 10., 11., 13. og 22. fundi í Sp., 25., 26. og 28. marz, 1. og 22. apríl, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

## 9. Riðuveiki í sauðfé.

Á deildafundum 8. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um rannsókn á riðuveiki í sauðfé (A. 67).

Á 6. fundi í Sp., 10. marz, var till. tekin til fyrri umr.

**\*Flm. (Stefán Stefánsson):** Þessi till., sem hér liggur fyrir á þskj. 67 og er borin fram af mér ásamt nokkrum öðrum hv. þm., er fram borin samkv. ósk nokkurra bænda í Svarfaðardal. Till. er þess efnis, að ríkisstj. láti fara fram nákvæma rannsókn á riðuveiki, sem gengið hefir um nokkurn tíma í Svarfaðardal og víðar. Og er jafnframt til þess ætlað, að kostnaðurinn greiðist úr ríkissjóði. Ég skal taka það fram, að

þessi veiki er ekkert nýtt fyrirbrigði. Veiki þessi mun hafa verið þekkt hér á landi undanfarna áratugi. En ég þori að fullyrða, að veikin hefir hvergi gert eins mikinn usla eins og nú í Svarfaðardal. Veikin kom fyrir 13 árum í dalinn, og er talið, að hún hafi borizt frá Skagafirði. Veikin fór traman af mjög hægt yfir, og er það nú 2 síðustu árin, sem hún hefir gert mestan usla. Hún hefir nú komið á 22 ný heimili í dalnum og drepíð samtals um 300 fjár. Ég tel þess vegna ekki að ófyrirsýnju, að bændur í Svarfaðardal leiti til Alþ. til að reyna að fá réttan sinn hlut, ef nokkur ráð mættu til þess verða. Það er eftirtektarvert, að veiki þessi virðist velja það bezta úr fjárstofninum. Það er ekki vitað, að hún taki fé á 1. ári, en hún tekur helzt fé á 2.—3. ári. Það hefir farið fram nokkur rannsókn á þessari veiki, en ekki borið þann árangur, sem æskilegur hefir verið. Sjúkdóms-sökin er enn ekki fundin, og meðan svo er, eru engar líkur til, að takast megi að hefta útbreiðslu veikinnar.

Ég sé svo ekki ástæðu til að ræða þetta nánar, en vænti góðra undirtekta undir till. hjá Alþ. og ríkisstj. Ég vil að lokum óska eftir, að till. verði visað til fjvn. og síðari umr.

**Sigurður E. Hlíðar:** Ég vil leyfa mér að segja örfá orð í sambandi við þessa þáttill., sem hér liggur fyrir. Mér þykir það rétt, af því að hún snertir starf mitt og af því að í það er vitnað á nokkrum stöðum, og ekki alstaðar farið að öllu leyti rétt með. Það skiptir nú að visu ekki miklu máli um þessi atriði, en rétt skal þó vera rétt.

Það er sagt í upphafi grg., að ekki sé vitað, að nokkurri kind. sem tekið hefir þessa veiki, hafi batnað. Mér þykir þetta fulldjúpt tekið í árinu. Ég veit um þó nokkur tilfelli, sem kindum hefir batnað þessi veiki. Ég hefi ekki ómerkari mann fyrir mér um þetta en Ingólf heitinn Bjarnarson. Veikin kom upp hjá honum og kindunum batnaði við sérstök meðul, sem þeim voru gefin. Ég veit einnig um fleiri tilfelli, sem svo er ástatt um, að veikin hefir batnað. Annars má fullyrða það, að allur þorri kinda, sem veikina tekur, fer fyrr eða síðar af völdum hennar. Ég þykist hafa komizt að raun um, að veikin sé smitandi. Það er hægt að rekja feril hennar úr Skagafirði í Eyjafjörð, og eins suður á bóginn í Húnavatnssýslu. Hæstv. landbrh. það mig fyrir 3 árum að rannsaka þessa veiki. Af þeim rannsóknnum, sem ég hafði þá tækifæri til að gera, komst ég að þeirri niðurstöðu, að það má gera ráð fyrir, að veikin sé smitandi. Ég hefi alltaf haldið því fram, að hér væri um skozku fjárveikina — „louping ill“ — að ræða. Það má segja, að Englendingar sçu ekki komnir langt í því að lækna þessa veiki, en rannsóknir þeirra halda alltaf áfram og miðar vel í áttina.

Í sambandi við þessa þáttill. um að skora á ríkisstj. að láta fara fram rannsókn á þessari veiki, þá vil ég spyrja, hvort hv. flm. hafa gert sér grein fyrir, hvað þeir eru að fara fram á. Nú er það vitanlegt, að þó að við höfum rannsóknarstofu hér á þessu landi, þá vantar okkur alveg sérfróðan mann, sem hefir vit á rannsókn-

unum. Það, sem þess vegna þarf að gera, er að fá sérstaklega faglærðan mann í þessum efnum til þess að annast rannsóknirnar. Þá fyrst er von um einhvern árangur. Erlendis er lögð sérstaklega mikil áhersla á að fá virkilega þá beztu menn, sem völ er á, til þess að annast slíkar rannsóknir. Ég sé enga ástæðu til, að við séum eftirbátar annara þjóða um þessi mál. Ég vil leggja sérstaka áherslu á, að við ráðum til þessa mann, erlendan sérfræðing, sem fær er í þessari fræðigreini og við getum fyllilega treyst, því að þetta er virkilega eitt af mest aðkallandi málum okkar.

**Páll Zóphóníasson:** Mér þykir það ekkert undarlegt, þó að fram komi hér till. um að rannsaka eitt eða annað, sem orsakar vanhöld, sem eru í okkar sauðfé. Það er brún ástæða til þess, að þau séu rannsökuð og hvað hægt sé að gera til að vinna bug á þeim. Fardagaárið 1935—1936 er annað árið, sem hægt er að gera sér grein fyrir, hvað þessi vanhöld eru mikil, því að meðan engar skýrslur lágu fyrir um það, hvað miklu var slátrað í landinu, var ekki hægt að sjá, hvað misförst af vanhöldum. Á þessu ári hefi ég reiknað út, að með 15 kr. verðlagi á hverri kind er það hvorki meira né minna en dálitið yfir 2 millj. kr., sem Íslendingar hafa farið á mis við, ef tekið er saman allt sauðfé, sem farizt hefir af vanhöldum. Þegar þessi tala er athuguð, er það ekkert undarlegt, þó að menn reyni að brjóta heilann um, hvernig hægt sé að vinna bug á þeim, eða fá rannsakaðar orsakir þeirra. Svo að ég snúi mér að þeirri veiki, sem hér er verið að ræða um, þá er ég ekki viss um, að munurinn á henni og hinni svokölluðu Hvanneyrarveiki sé svo mikill. Ég hefi séð margar kindur veikar af báðum þessum pestum og ekki séð mun á sjúkdómseinkennum. Og þegar ég 1926 sá í Skotlandi kindur með „looping ill“, þá virtust mér þar vera sömu einkennin. Það er sjálfsgagt allt saman heilabólga. Þessi riðuveiki er sennilega sú veikin, sem nú er í okkar sauðfé, sem hefir verið hvað mest rannsökuð. Ég hygg, að það sé ekki sjaldnar en 5—6 sinnum, sem búið er að gera ráðstafanir til að rannsaka þessi veiki sérstaklega, en þrátt fyrir þetta er engin niðurstaða enn fengin. Með tilliti til þessa og fleira teldi ég réttara að orða till. öðruvisi, eða á þá leið að skora á stj. að láta rannsóknirnar beinast að einhverjum öðrum veikindum í fé, sem meira riður á að rannsökuð séu og eru útbreiddari. Ég er svo svartsýnn, að ég tel vafasamt um árangur, þó að till. yrði samþ. í þessu formi, en ég teldi hinsvegar heppilegt að skora á ríkisstj. að láta gera meira til þess að rannsaka vanhöld í fé yfirleitt. Byggist þetta m. a. á því, að í 20 ár er búið að vinna að því að rannsaka „looping ill“ í Englandi, en árangur er enginn enn. Árið 1933 var samþ. till. frá hv. þm. Borgf. um, að varið skyldi 10 þús. kr. til að rannsaka ormaveiki eða riðuveiki í fé. Þegar sú till. kom til framkvæmda og ég var látinn segja um það sem starfsmaður Búnaðarfélags Íslands, hvernig ætti að verja þessum 10 þús. kr., þá skoðaði ég ekki huga minn um að leggja til, að því yrði varið til að

rannsaka ormaveikina, og þetta var reynt, með þeim árangri, að vanhöld af hennar völdum hafa minnkað stórlega. Annars er veikin ekki verri í Svarfaðardal en hún hefir víða og oft verið áður. Það eru sérstaklega tvö heimili, Vellir og Böggvisstaðir, er hafa misst allverulega af sínum fjárstofni. Það er ekki nema það, sem komið hefir fyrir áður, t. d. í Blönduhlíðinni, þegar Sigurður E. Hlíðar var að rannsaka þar og í Vatnsdalnum. Þó hefir ekki verið rannsakað það heimili, sem verst fór út úr veikinni. Það er Egg í Hegranesi. Þangað var enginn sendur, og hrundi féð niður þar á fáum árum. Þess vegna held ég, að það sé mjög þýðingarlítið hvað snertir árangur, að samþ. till. í því formi, sem hún er hér. Ég hygg, að hitt gæti haft þýðingu, að ýtt væri á það af Alþingi, að stj. yfirleitt léti rannsaka orsök vanhaldanna og reyndi að finna ráð til að minnka þau og bindi sig ekki við það, sem maður veit, að erfitt er að eiga við, heldur að menn beini fyrst kröftunum að því, sem nokkuð er víst um árangur, og myndi hann nást talsvert mikill með þeim öflum, sem við höfum yfir að ráða.

**\*Flm. (Stefán Stefánsson):** Hv. 1. þm. N.-M. tók að sjálfsögðu réttilega fram, að það mætti vera þingi og þjóð áhyggjuefni, hvað mikið fé fer forgörðum hjá bændum vegna þeirra búfjárjúkdóma, sem geisa yfir. Og vil ég fullkomlega taka undir það. Ég mun ekki á nokkurn hátt setja mig á móti því, — og ég geri ekki ráð fyrir, að meðflm. mínir geri það heldur —, að tekin sé upp almenn rannsókn á búfjárjúkdómum hér á landi. En þessi till. er borin fram að ósk bænda í Svarfaðardal, eins og ég tók fram, og vegna þess er þetta bundið við rannsókn á riðuveikinni sérstaklega.

Hv. þm. vildi gera minna úr þessari veiki í dalnum en ástæða er til. Hann taldi veikina aðallega vera á tveim bæjum. En eins og getið er um í grg., eru það 56 fjáreigendur, sem hafa orðið fyrir tjóni. Enda þótt nefna megji dæmi, þar sem veikin er, mun hún hvergi hafa náð jafnmikilli útbreiðslu og á þessum stað. Vegna þess að hv. þm. nefndi einstök heimili, þá má minna á sex heimili, sem nú hafa misst um 50 fjár. og fjárstofninn er yfirleitt ekki svo stór, að hann megji við verulegri skerðingu. Ég veit ekki, hvað skýrslugerðin nær langt, og hve tapið hefir orðið mikið á síðastl. hausti, er þm. ekki kunnugt. Og þótt hv. þm. Ak. hafi tekizt, að hann segir sjálfur, að lækna eina kind, sem var með riðuveiki (SEH: Ég sagði nú þrjár.), þá var það ekki í Svarfaðardal, og grg. er mest við það miðuð. Annars var ræða hv. þm. mest um það, að mér skildist, að gera litíð úr þeirri rannsóknastofu, sem ríkið hefir komið upp, og gera litíð úr þeim mönnum, sem afskipti hafa af rannsóknarstofunni, og þeim kröftum, sem yfirleitt eru valdir í þessu efni. Eins og mönnum er kunnugt, þá notar þessi hv. þm. hvert tækifæri, sem gefst, til þess að ráðast — enda þótt hann nefni ekki nöfn — á einn ónefndan mann, sem sé prófessor Niels Dungal, sem ég tel mjög óviðeigandi og að ástæðulausu gert.

Ég vil leggja það alveg í vald ríkisstj., hvernig

Ríðuveiki í sauðf. — Mjólkurneyzla og mjólkurafurða. — Fólksfækkun í sveitum.

Þessari rannsókn yrði háttað. Ef engir kraftar eru til þess hér á landi og læknað svo lélegir, að þeim sé ekki teystandi, þá sé ég ekki, að neitt sé til fyrirstöðu, að fenginn sé dýralæknir eða sérfróður maður utanlands frá, eins og hv. þm. stakk upp á.

Ég held, að ég þurfi svo ekki að minnast neitt frekar á þetta, en vil aðeins endurtaka þá ósk mína, að till. verði vísað til fjvn. að umr. loknum.

**Sigurður E. Hlíðar:** Ég vildi aðeins leiðrétta þau gifurýrði, sem komu fram í ræðu síðasta ræðumanns, um það, að ég notaði hvert einasta tækifæri til að svivirða prófessor Niels Dungal. Ég mótmæli þessu. Yfirleitt hefi ég ekki talað hér á þessu þingi um dýralækningar nema einu sinni áður. „Kritikin“ var ekki á rannsóknarstofu háskólans, heldur stj. og jafnvel sjálft hv. Alþingi. fyrir afskipti af mæðiveikinni. Ég nefndi aldrei nafn. En þegar talað er um jafnyfirgripsmikið og alvarlegt mál eins og þetta, þá er ég neyddur til að taka stofnunina, sem trúað er fyrir að rannsaka þetta, og það er stofnunin sjálf, sem ég vantroysti í þessu falli, og þá fellur gagnrýnin um leið í garð þeirra manna, sem stofnuninni veita forstöðu. En að ég hafi ekki látið ónotað hvert einasta tækifæri til þess að svivirða þennan mann, mótmæli ég algerlega. Ég hefi næg tækifæri til þess að taka þennan prófessor öðrum tókum, en ég hefi lítið gert að því. Ég er meinlaus maður, þó ýmsu hafi að mér verið stefnt í blöðum og annarsstaðar. En þegar er verið að tala um alidýrasjúkdóma, leyfi ég mér að tala nokkuð djarft úr flokki, þar sem ég hefi það til brunns að herra, sem flesta hv. þm. vantar, sérþekkingu á því sviði. En það gefur að skilja, þegar um visindalega rannsókn á sérstökum sjúkdómum er að ræða hjá alidýrum, þá er það, sem heimta verður af menningarþjóð, að það séu fagmenn, sem taka það að sér, en ekki einhverjir aðrir. Nokkuð svipað væri það, ef ég ætlaði að fara að vaða inn á svið mannlækna og gefa mig út fyrir fúskara á því sviði, og að fela mönnum dýralækningar, sem ekki hafa stundað það nám um lengri tíma. Nei, visindaleg rannsókn í þessu efni er torvelt viðfangsefni. — a. m. k. líta aðrar þjóðir svo á málið. Það þarf margra ára sérnám til þess, að þeim sé falin slík rannsókn. Enda kom það greinilega fram hjá dýralæknum landsins á síðasta fundi þeirra. Kom þeim saman um, að rétta leiðin væri sú, að fenginn væri hingað maður með dýralæknismenntun og auk þess framhaldsmenntun dýralækna til þess að geta tekið að sér slíka rannsókn, og á því leiti stöndum við enn. Ég geri ráð fyrir, að enginn þori að mótmæla þeirri nauðsynlegu undirstöðu, sem þarf til að fá greitt eitthvað úr þessu máli. Ég er sammála hv. 1. þm. N.-M. í raun og veru, þó að ég búist ekki við eins og sakir standa, að menn geti vænt stórkostlegs árangurs af þessum rannsóknum nú. Nokkrar kindur hafa verið rannsakaðar hér heima, þó af vanmætti sé gert, og sennilega er það sami sjúkdómur og er í Englandi og Skotlandi, og hafa þar verið framkvæmdar rannsóknir af sérfróðum mönnum um

áratugi, en árangurinn er ekki sá, sem maður gæti búist við, því hér er við örðugan vágast að etja. Ég hygg réttast, ef á að fá þetta mál fram, að fela það einhverri n. En í þessu falli er ekki að ræða um hér í Sp. nema eina n., fjvn., og geri ég ráð fyrir, að hún sé þess megnug að færa það þá í einhvern þann búning, sem er aðgengilegur.

Ég er á sama máli og hv. 1. þm. N.-M., að það eru ýms önnur verkefni en ríðuveikin, sem fyrr þarf að rannsaka, og það væri kannske réttara að fella þetta allt í eina sameiginlega till., og þá myndi ég helst óska eftir, að fenginn væri verulega sérfróður maður þar að lútandi. Mætti þá búast við góðum árangri með aðstöð, skulum við segja, þeirrar rannsóknarstofu, sem við höfum. Einnig sé við stofnunina fenginn maður, sem mætti teysta, og með þeim tækjum, sem þyrfti. En eins og rannsóknarstofan er nú, treysti ég henni ekki.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 32 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

## 10. Mjólkurneyzla og mjólkurafurða.

Á deildafundum 28. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um aukna neyzlu mjólkur og mjólkurafurða (A. 148).

Á 13., 22., 23. og 30. fundi í Sp., 1. og 22. apríl, 2. og 11. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

## 11. Fólksfækkun í sveitum.

Á deildafundum 13. apríl var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um ráðstafanir gegn fólksfækkun í sveitum (A. 254).

Á 22. fundi í Sp., 22. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

\*Flm. (Stefán Stefánsson): Herra forseti! Till. sú, sem hér liggur fyrir á þskj. 254, miðar að því að vinna gegn fólksfækkun í sveitum landsins. Samkv. till. er landbrh. ætlað að skipa 3 manna n. til að rannsaka ástæðurnar fyrir því, að fólkið flýr sveitirnar og leitar til kaupstaðanna. Í öðru lagi er n. ætlað að koma með till. til að draga úr þessari fólksfækkun í sveitunum. Landbrh. er ætlað að skipa formann n., en annar nm. skal skipaður eftir till. Búnaðarfélags Íslands, og sá þriðji samkv. till. félags héraðsskólakennara. Mönnum kemur ef til vill undar-

Rafv. á Eskif. — Sildarsöltun við Húnafl. og Skagafj. — Sildarverksm. á Húsavík. — Sildarsöltun við Faxafl.

lega fyrir sjónir, að þetta félag skuli valið til að tilnefna einn manninn, en ég tel, að aðstaða þessara manna geri þeim einmitt kleift flestum öðrum fremur að koma með till. til bóta í þessum efnun.

Öllum hv. þm. er kunnugt, að undanfarin ár, sérstaklega síðustu 10—30 ár, hefir mikill og ör flótti orðið úr sveitum landsins. Ég vil geta þess hér, þó að ég hafi getið þess í grg., að á árunum 1900—1930 hefir ekki aðeins hin náttúrlega viðkoma sveitanna farið þaðan burtu, heldur hefir fólkinu fækkað um 12444. Síðan 1930 hefir fólksfækkunin í sveitunum orðið nokkru minni, en þó numið um 300 á ári að meðaltali. Ég býst við, að flestum hv. þm. muni vera þetta nokkurt áhyggjuefni. Með hverju ári vaxa erfiðleikarnir og atvinnuleysið í bæjunum. Mikið aðstreymi úr sveitunum eykur enn á þessa erfiðleika. Ég held því, að það myndi verða mikil gæfa fyrir þjóðina, ef auðnaðist að finna ráð til að bæta úr þessu.

Ég veit það vel, að þetta fólk, sem flyzt úr sveitunum, er fyrst og fremst æska sveitanna, sem hyggst að sækja gull og græna skóga til kaupstaðanna, en í stað þess sækir þangað atvinnuleysi og örþirgð.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fara frekari orðum um þetta, því það liggur svo ljóst fyrir, og ég ætla, að öllum hv. þm. sé það svo mikið áhugamál, að ráðin verði bót á þessu, að ég þykist sannfærður um, að þeir geti allir greitt till. atkv.

Ég sé ekki ástæðu til, að málið fari til n., en komi fram uppástunga um það, þá er víst ekki um aðra n. að ræða en fjvn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 25 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. visað til síðari umr. með 28 shlj. atkv.  
og til fjvn. með 26 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

## 12. Rafveita á Eskifirði og viðreisn atvinnulífs þar.

Á deildafundum 22. apríl var útbýtt frá Sp.:  
Till. til þál. um ríkisábyrgð fyrir Eskifjarðar-

hrepp og framlag til viðreisnar atvinnulífinu þar (A. 284).

Á 23. fundi í Sp., 2. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

## 13. Sildarsöltun við Húnaflóa og Skagafjörð.

Á deildafundum 23. apríl var útbýtt frá Sp.:  
Till. til þál. um söltun matjessildar við Húnaflóa og Skagafjörð (A. 295).

Á 23. fundi í Sp., 2. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

## 14. Sildarverksmiðjan á Húsavík.

Á deildafundum 23. apríl var útbýtt frá Sp.:  
Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstj. til að leyfa stjórn sildarverksmiðja ríkisins að taka á leigu sildarbræðsluna á Húsavík (A. 298).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

## 15. Sildarsöltun við Faxaflóa.

Á deildafundum 25. apríl var útbýtt frá Sp.:  
Till. til þál. um sildarsöltun við Faxaflóa (A. 314).

Á 23. fundi í Sp., 2. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

# Fyrirspurnir.

## 1. Gjaldeyrir bankanna.

Á 10. fundi í Sp., 26. marz, var útbýtt frá Nd.:  
**Fyrirspurn til fjmrh. út af gjaldeyri bankanna** (A. 145).

Á 36. fundi í Nd., 29. marz, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.  
Fyrirspurnin leyfð með 18 shlj. atkv.

Með bréfi, dags. 29. marz, sendi forseti Nd. fjmrh. fyrirspurnina og beiddist jafnframt vitneskju um, hvenær hann teldi sig reiðubúinn að svara.

Við þessu bréfi barst aldrei svar, og var fyrirspurnin ekki á dagskrá tekin framar.

## 2. Sjúkrahúsrúm fyrir geðveika menn.

Á 15. fundi í Ed., 5. marz, var útbýtt:  
**Fyrirspurn til ríkisstj. um aukið sjúkrahúsrúm fyrir geðveika menn** (A. 55).

Á 17. fundi í Ed., 8. marz, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.  
Fyrirspurnin leyfð með 9 shlj. atkv.

Með bréfi, dags. 8. marz, sendi forseti. Ed. heilbrigðismálaráðherra fyrirspurnina og beiddist jafnframt vitneskju um, hvenær hann teldi sig reiðubúinn að svara.

Við bréfi þessu barst aldrei svar, og var fyrirspurnin ekki á dagskrá tekin framar.

## 3. Sjúkrasamlög.

Á 17. fundi í Ed., 8. marz, var útbýtt:  
**Fyrirspurn til atvmrh. um skipun formanna sjúkrasamlaga** (A. 64).

Á 19. fundi í Ed., 11. marz, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.  
Fyrirspurnin leyfð með 9 shlj. atkv.

Með bréfi, dags. 11. marz, sendi forseti Ed. atvmrh. fyrirspurnina og beiddist jafnframt vitneskju um, hvenær hann teldi sig reiðubúinn að svara.

Við bréfi þessu barst aldrei svar, og var fyrirspurnin ekki á dagskrá tekin framar.

## 4. Sildarverksmiðja á Raufarhöfn.

Á 52. fundi í Ed., 23. apríl, var útbýtt:  
**Fyrirspurn til atvmrh. um byggingu nýrrar sildarverksmiðju á Raufarhöfn** (A. 303).

Á 53. fundi í Ed., 25. apríl, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.  
Fyrirspurnin leyfð með 10 shlj. atkv.

Á 61., 62., 67., 73. og 74. fundi í Ed., 4., 5., 7. og 11. maí, var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að ráðh. hafði tjáð sig reiðubúinn til þess að svara henni.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 74. fundi í Ed., 11. maí, áður en forseti læsi upp dagskrá næsta fundar, mælti

**Jóhann Jósefsson:** Ég vildi bera upp þá fyrirspurn við hæstv. forseta, hvort þess væri ekki kostur að fá rædda fyrirspurn mína til hæstv. atvmrh. Hún hefir verið oft á dagskrá, en jafnan verið tekin út, og þó að ég viti, að hæstv. atvmrh. hefir mikið að gera, þá hefði ég óskað þess, ef það hefði verið unnt, að fá að ræða þetta mál við hann. Þessi fyrirspurn er um byggingu sildarverksmiðju á Raufarhöfn og er ákaflega mikið áhugamál sjómanna og bátaútvegsmanna.

Ég vildi sem sagt beina þeirri ósk til hæstv. forseta, að ég gæti fengið að ræða þetta mál við hæstv. ráðh. áður en þingi lýkur.

**Forseti (EÁrna):** Ég hafði hugsað mér að setja fund þegar að þessum fundi loknum, af því að það þarf að afgr. mál, sem breytt var og þarf að fara til Nd., og hefi ég þá ætlað mér að taka þetta mál á dagskrá um leið.

Á 75. fundi í Ed., s. d., var fyrirspurnin tekin til meðferðar.

**\*Fyrirspyrjandi (Jóhann Jósefsson):** Herra forseti! Á síðasta þingi bárum við hv. þm. Hafnf.

og ég fram frv. viðvikjandi því, að það ætti að heimila ríkisstj. að reisa nýja sildarverksmiðju á Raufarhöfn. Þetta frv. var horið fram vegna þess, að sérstaklega hinn minni bátafloki landsmanna mun hafa beðið af því allmikið tjón hin síðari sumur, að ekki er hægt að losa þá við sild, svo neinu nemi, á Raufarhöfn. Einmitt á þessum stað er sildveiði mikil og geta verið feiknamikil uppgrip, ef ekki þarf að eyða of miklum tíma í siglingu. Þingið féllst á og samþ. þetta frv., þar sem ríkisstj. er heimilað að láta reisa nýja sildarverksmiðju á Raufarhöfn, er geti tekið til starfa á árinu 1938 eða 1939 og vinni úr 2500 málum sildar á sólarhring, verði nýttizku verksmiðja af þessari stærð, og svo er áskilið, að byggingu verksmiðjunnar skuli hagað þannig, að auðvelt sé að koma við stækkan á henni.

Þegar ég bar þessa fyrirspurn fram, var mér vitanlega engin hreyfing komin á málið, en hún er komin síðan, eins og kunnugt er. Í sambandi við frv. þetta var komið inn á stækkun ríkisverksmiðjanna á Siglufirði, og hefir tekizt að koma þeim upp í að vinna 2400 mál á sólarhring. Var tekið til þess lán í Englandi, sem nemur rúml. hálfri millj. kr., og samkv. hinna nýju lántökuheimild fyrir ríkisstj., sem samþ. hefir verið nýlega hér í þinginu, er í ráði að verja nokkrum hluta þess láns, eða einni millj., til byggingar sildarverksmiðju á Raufarhöfn. Að öðru leyti er mér ekki kunnugt um neinn undirbúning af hálfu ríkisstj., en hans er þörf, og hún mikil. Með l., sem samþ. voru á síðasta þingi, er gert ráð fyrir, að verksmiðjan geti tekið til starfa árið 1938 eða 1939, og held ég, að mér sé óhætt að segja, að hæstv. fyrrv. atvmrh. hafi ætlað sér að ná þeirri áætlun, að verksmiðjan yrði tilbúin ekki síðar en á vertíð 1939, enda eftir öllum sólarmerkjum að ráða ekki mikill búhnykkur fyrir hæstv. ríkisstj. að draga það miklu lengur en þörf er á.

Stjórn sildarverksmiðja ríkisins hefir skorað á hæstv. ríkisstj. um að hefjast handa í þessu máli, og þótt ekkert svar hefði borizt frá hæstv. ríkisstj., er ég bar fram fyrirspurn mína, má það teljast komið nú í sambandi við lánsheimildina.

Ef sildarverksmiðjan á Raufarhöfn á að vera komin upp ekki síðar en 1939, er nauðsynlegt, að undirbúningur undir það dragist ekki úr hömlu héðan af.

Í sambandi við þetta vil ég minna á, að Raufarhöfn er ekki göð höfn hvað dýpi viðkemur, en hún er talin ágæt, svo langt sem hún nær, þ. e. fyrir hæfilega smá skip, en það þarf að dýpka hana, og það talsvert. Nú mun stjórn sildarverksmiðjanna vera þetta ljóst, því 2. apríl s. l. skrifaði hún fjvn. og fór fram á, að rúm 50 þús. kr. fjárveiting yrði tekin upp til dýpkunar hafnarinnar. Sjálf gerir verksmiðjustj. ráð fyrir að búa til þær bryggjur, sem nauðsynlegar eru við höfnina, og kunnugir menn telja, að önnur hafnarmannvirki en bryggjur þessar séu ekki nauðsynleg, ef höfnin sé dýpkuð. Hv. fjvn. tók þetta erindi ekki svo alvarlega, að hún tæki afstöðu til þess, og svo tókum við hv. þm. Borgf. og ég okkur til og bárum fram við 3. umr.

fjárn. heimild fyrir ríkisstj. til að útvega sér þessi rúm 50 þús. til að dýpka höfnina fyrir, með þeim fyrirmælum, að það yrði gert sem fyrst, helst í sumar. Þessi brtt. okkar við fjárn. var felld af meiri hl. þingsins, að ég hyggt að mestu leyti af hæstv. ríkisstj. og hennar flokki og þeim flokki, sem sérstaklega styður hana. Nú vil ég benda á í þessu sambandi, að Íslendingar eiga eitt tæki, sem heitið getur dýpkunarskip. Það er dýpkunarskip Vestmannaeyja, sem keypt var fyrir skömmu og hefir unnið mikið verk í Vestmannaeyjahöfn þann stutta tíma, sem það hefir starfað. Hinsvegar eru fjárhagsástæður okkar Vestmannaeyinga þannig nú, að varla munu vera tók á því þetta ár að leggja út í mikil hafnarmannvirki, ef þess væri kostur, að skipið væri notað einhverstaðar annarsstaðar við landið. Þá mundi ég telja heppilegra fyrir okkur að vinna heldur að öðrum framkvæmdum, því nóg er að vinna við Vestmannaeyjahöfn, þótt hún hafi verið í smíðum síðan 1914. En við viljum heldur leigja skipið í sumar, ef ríkið vildi taka það á leigu, meðan við söfnum kröftum fyrir nýtt átak. Þetta er eitt atriðið. Annað atriði, sem hæstv. ráðh. hlýtur að hafa gert sér ljóst, er það, að þegar byggja á svo stórt mannvirki á Raufarhöfn eins og sildarverksmiðju, sem vinnur úr 2500 málum á sólarhring, og það svo stóra, að hæglega sé hægt að bæta við vélum, sem auka afköstin, þá er fyrirsjáanlegt, að nauðsynlegt er að dýpka höfnina áður en farið er að reisa verksmiðjuna, því byggingin hefir það í för með sér, að flutningaskip með þungavöru verða að komast til Raufarhafnar, því það getur orðið vandræðum bundið að fá hæfilegt skip, sem geta farið inn í höfn, sem ekki hefir nema 13 feta dýpi um fjöru. Því virðist skynsamlegra, meðan ekki er hægt að hefjast handa um aðrar framkvæmdir, að framkvæma dýpkun hafnarinnar með því tæki, sem ég hef þegar bent á og nú stendur til bóða. Þæði er það, að nauðsyn er að dýpka höfnina með tilliti til þess, sem víða þarf að sér til byggingarinnar, og eins er þörf dýpkunar fyrir þau fiskiskip, sem þar eiga að flytja að og frá verksmiðjunni, sem og flutningaskipin. Virðist mér það hljóta að verða upphaf starfsins að gera höfnina sémilega úr garði. Svo gæti farið, ef skip Vestmannaeyinga væri ekki notað í sumar eða næsta sumar, þá yrðum við Vestmannaeyingar að halda áfram með okkar dýpkun, svo ekki yrði auðvelt fyrir ríkisstj. að fá dýpkunarskip, nema þá útlent. Hér hefir t. d. starfað allengi dýpkunarskipið „Uffe“, sem er dönsk eign. Að visu mun mega nota það, en ég sé ekki, að það sé hagkvæmt fyrir landið, hvorki fyrir stjórn sildarverksmiðjanna eða þá, sem eiga að framkvæma verkið, að haga verkum sínum svo, að fá verði til þess útlent skip. sem yrði og með tilliti til gjaldeyrisútláta óhagkvæmara fyrir landið. Þar að auki myndu útlendingar þá fá vinnu, sem nú er kostur á að láta Íslendinga vinna, og skal ég ekki fara frekar út í þörf þá, sem hér er fyrir vinnu.

Ég verð að segja, að þetta tennt, að hv. fjvn. svarar ekki bréfi stj. sildarverksmiðja ríkisins, og hitt, að hæstv. Alþ. beinlínis fellir

till. um, að stj. skuli hafa heimild til að veita þetta fé til að hefja dýpkun hafnarinnar, — mér finnst þetta benda til, að nokkuð mikil deyfð og hugsunarleysi sé hjá hæstv. ríkisstj. um þetta mál. Það getur e. t. v. stafað af því, að hún hafi ekki lítið á það í því ljósi, sem ég hefi reynt að bregða upp yfir þetta einstaka atriði, þörfina fyrir dýpkunina og hvernig meggi haganlegast framkvæma hana.

Hinsvegar ætti að vera óþarft að benda á hina miklu nauðsyn, sem er á nýrri sildarverksmiðju á Raufarhöfn. Síðasta Alp. viðurkenndi hana með því að setja þessi l. Ef verulegt aflasumar kemur, hrökkva afkastamöguleikar núverandi verksmiðju þar skammt; hún vinnur aðeins úr 1100 málum á sólarhring. Vegna þess, að síðasta Alp. viðurkenndi þessa þörf, höfum við hv. þm. Hafnf. borið fram þessa fyrirspurn.

Ég vil sérstaklega biðja hæstv. ráðh. að leysa úr því, hvað hæstv. ríkisstj. ætlar sér í þessu máli, og eins það, þar sem ég hefi bent hæstv. ráðh. á, að á þessum stað virðist sjálfsagt að byrja vinnu við dýpkunina á höfninni, hvort hann álitir ekki, að minn skilningur sé sá rétti, sem er sá sami, sem stjórn sildarverksmiðjanna hefir látið í ljós í bréfi sínu. Eins langar mig til að heyra, hvort hæstv. ráðh. er mér ekki sammála um það, að heppilegra sé að nota innlent skip til þessa verks heldur en að biða til þess tíma, þegar verður að leita til útlendra verksala til að fá verkið unnið.

**\*Atvmrh. (Skúli Guðmundsson):** Út af þeirri fyrirspurn, sem hér liggur fyrir á þskj. 303 um það, hvað liði undirbúningi byggingar nýrrar sildarverksmiðju á Raufarhöfn, vil ég gefa þær upplýsingar, sem ég hefi fengið frá hæstv. fyrrv. atvmrh. Haraldi Guðmundssyni, að tilgangi þeirra l., sem samþ. voru á síðasta þingi, hafi verið framfylgt þannig, að hann hafi leitað til stjórnar sildarverksmiðja ríkisins og framkvæmdarstjóra og óskað eftir álitum þeirra um, hvort hægt yrði að koma þessu í framkvæmd fyrir sildveiðitímann 1939, að reisa þessa nýju verksmiðju á Raufarhöfn. Var af forráðamönnum ríkisverksmiðjanna talið útilokað með öllu, að það atriði framkvæmdar þessarar tækist. Þá var ákveðið að stækka sildarverksmiðjuna á Siglufirði, og er talið, að það muni takast að ljúka því fyrir næstu sildarvertíð. Var lagt fyrir stjórn sildarverksmiðjanna að láta gera

kostnaðaráætlun og uppdrátt að hinni væntanlegu verksmiðju á Raufarhöfn. Lausleg áætlun, sem hefir verið gerð, sýnir, að verksmiðjan muni kosta um eina milljón, og eins og hv. þm. Vestm. tók fram í sinni ræðu, er gert ráð fyrir því, samkv. frv., sem samþ. hefir verið um heimild fyrir ríkisstj. til að taka lán, að af því láni verði einni milljón varið til þessarar framkvæmdar, og hefir verið áformað, að verksmiðjan geti komið upp fyrir sildarvertíð 1939.

Um dýpkun hafnarinnar er það að segja, að um það hefir ekkert verið talað í ríkisstj. síðan ég tók þar sæti, og get ég ekkert upplýst um það sem stendur, hvernig af þeim framkvæmdum verður eða hvernig þeim verður hagað.

**\*Fyrirspyrjandi (Jóhann Jósefsson):** Ég get þakkað hæstv. atvmrh. fyrir upplýsingarnar, sem sánnast að segja voru mér engin nýjung. Því allt það, er hann tók fram, var ég búinn að fá að vita áður hjá hæstv. fyrrv. atvmrh. En ég vildi benda hv. þm. á, að stjórn sildarverksmiðja ríkisins hefir lagt ríka áherzlu á það í erindi því, er hún sendi hv. fjvn. Alp., að það mundi greiða fyrir öllum framkvæmdum á byggingu verksmiðjunnar, að reynt yrði að koma af dýpkun hafnarinnar áður en farið yrði að byggja sjálfa verksmiðjuna. Ég vil ekki vera að lesa upp þetta erindi, sem legið hefir fyrir fjvn., en ég vil beina þessu til hæstv. ráðh.: Ég veit, að það er hægt fyrir ríkisstj. að komast að hagkvæmum samningum um, að þessi dýpkun sé unnin í sumar, og allar skynsamlegar ástæður mæla með því, að það sé unnið sem fyrst, en sé það dregið, gæti það orðið til þess, að það lenti í höndum útlendinga, ef hæstv. ríkisstjórn vill ekki neitt gera til þess að notfæra sér dýpkunarskip Vestmannaeyja í sumar.

Ég skal að lokum bæta því við, að ég tel það mikilsvert, að bygging þessarar verksmiðju dragist ekki fram yfir þann tíma, sem síðasta Alp. taldi hæfilegan til að koma verkinu í framkvæmd, ekki fram yfir 1939. Það, sem ég hefi viljað benda hæstv. ráðh. á, er það, að byrjunarframkvæmdir eru allar í hendi hans, og það stendur í hans valdi að koma þeim af stað, t. d. með dýpkuninni, ef hann telur þess þörf. Hann ræður einnig, hvernig framkvæmdunum verður hagað og með hvaða tækjum þær gerast.